

MUZEUL JUDEȚEAN "ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN
"ȘTEFAN CEL MARE" VASLUI
XXVIII-XXIX
VOL. II

2007-2008

MUZEUL JUDEȚEAN “ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI

**ACTA MOLDAVIAE
MERIDIONALIS**

XXVIII-XXIX

2

2007-2008

ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS

COLEGIUL DE REDACȚIE

Redactori: **CONSTANTIN POPESCU**, IOAN MANCAȘ,
VIORICA ZGUTTA

Secretar de redacție: LAURENȚIU CHIRIAC

Colegiul de redacție: MARIAN ANTONIU, ALBERT GRECU,
CIPRIAN LAZANU, MARIA MARTINESCU,
OANA RUSU, MIHAI ȘELARU, ADRIANA ȚIBULCĂ

Tehnoredactare: LIVIU PREUTU-GRIGORE

Orice corespondență se va adresa Muzeului „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui, telefon/fax: 0235-311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Toute correspondance sera envoyée à l'adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui – Roumanie, tel/fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Richten Sie bitte jedwelche Korrespondenz an die Adresse: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui - Roumăniën, tel./fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Please send any mail to the following adress: Muzeul „Ștefan cel Mare” Vaslui, Piața Independenței nr. 1, Vaslui - Romania, tel./fax: 0235/311626, e-mail: museumvs@yahoo.com; museumvs@easynet.ro

Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui nu își asumă răspunderea pentru conținutul articolelor publicate, aceasta aparținând în totalitate autorilor. În acest sens, rugăm colaboratorii noștri să trimită materialele redactate după normele științifice și numai în format electronic.

ISSN 0257 - 7372

Editată de Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

ABREVIERI – ABREVIATIONS – ABBREVIATIONS – ABKÜRZUNGEN

- AARMSI = Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii Istorice, București.
- ACMI = Anuarul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
- Acta Arch.* = *Acta Archaeologica Academiae Scientiarum Hungaricae*, Budapesta.
- ActaMM* = *Acta Moldaviae Meridionalis* - Anuarul Muzeului Județean “Ștefan cel Mare” Vaslui, Vaslui.
- AEH = Anuarul Eparhiei Hușilor, Editura Episcopiei Huși, Huși.
- AER = Anuarul Eparhiei Romanului, Editura Episcopiei Romanului, Roman.
- AGA = Anuarul de geografie și antropogeografie, București.
- AIALI = Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie “A. D. Xenopol” Iași, Iași.
- AIIN = Anuarul Institutului de Istorie Național Cluj, Cluj - Napoca.
- AN - DJ Vaslui = Arhivele Naționale - Direcția Județeană Vaslui.
- AN - DMB = Arhivele Naționale - Direcția Municipiului București.
- Antonovici Iacov,
- Doc. Bârlădene* = *Documente bârlădene*, vol. I - V, Bârlad - Huși, 1911-1926.
- ArhMedie = Arheologia Medievală, Uniunea Arheologilor Medieviști, Reșița.
- ArhMold = Arheologia Moldovei, Institutul de Arheologie Iași, București.
- ArheologijaS* = *Arheologija Sofia*. Institutul de Arheologie și Academia de Științe, Sofia.
- ArhStBuc = Arhivele Statului București.
- ArhStIași = Arhivele Statului Iași.
- AT* = *Ars Transilvaniae*, Revista Institutului Național de Istorie și Artă, Cluj.
- Balcania* = *Balcania* - Revista Institutului de Studii Balcanice, București.
- BCMI = Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice, București.
- BEH = Buletinul Episcopiei Huși, Editura Episcopiei Huși, Huși.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

FLORIN STAN – <i>Aspecte privind imaginea evreilor din Moldova în documente ale autorităților române în timpul celui de-al Doilea Război Mondial</i>	185
CONSTANTIN FOCȘA, ELENA FOCȘA – <i>Raporturile româno - germane în anii 1940-1944</i>	195
ALIN SPÂNU - <i>Activitatea Consiliului de colaborare Vaslui (ianuarie - iunie 1941)</i>	204
CONSTANTIN FOCȘA – <i>Ion Antonescu și obiectivul refacerii unității naționale: 1940 - 1944 (I)</i>	214
ALIN SPÂNU – <i>Parașutiștii sovietici în România. Grupa lansată în județul Iași la 24 iulie 1941</i>	222
ALIN SPÂNU – <i>Parașutiștii sovietici în studiul Serviciului Special de Informații (1942)</i>	228
NICOLAE IONESCU, MELANIA IONESCU – <i>Evacuările din Moldova în anul 1944</i>	236
EUGENIA ANTONESCU – <i>Abuzuri ale ostașilor sovietici pe teritoriul județului Vaslui - august 1944 - martie 1945 (partea I-a)</i>	246
PAUL ZAHARIUC – <i>Repatrierea în URSS a cetățenilor originari din Basarabia și Bucovina de Nord refugiați pe teritoriul județului Vaslui (1944 - 1945)</i>	252
LUCIAN SPIRIDON, MIHAI CRISTIAN ȘELARU – <i>Petrolul românesc între interesele anglo - americane și cele sovietice (1944 - 1947)</i>	262
MARIAN BOLUM – <i>Activitatea politică în Bârlad și județul Tutova în primii ani de după cel de-al Doilea Război Mondial (1944 - 1947)</i>	270
OANA RUSU – <i>Globalizarea - fenomen al modernizării europene</i>	286

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂȚI ȘI CERCETĂRI INTERDISCIPLINARE

MARIUS CÂMPEANU – <i>Despre descălecarea cărturarilor moldoveni în Maramureș</i>	291
ELENA COJOCARU – <i>Contribuția lui V. A. Urechia la construirea monumentelor de eroi din județul Neamț</i>	301
MARIN SÎLEA – <i>Muzicile militare românești în perioada 1830 - 1918</i>	307
ELENA CHIABURU – <i>Circulația cărții vechi în județul Vaslui până la 1859</i>	324

ION RÎȘNOVEANU – <i>Contraamiralul Emanoil A. Koslinki (1853 - 1909)</i>	336
LIVIU MĂRGHITAN – <i>Zboruri demonstrative ale lui Aurel Vlaicu în Moldova și Bucovina (Iași și Cernăuți)</i>	343
IULIAN GHERCĂ MUNTEANU – <i>Un studiu de istorie locală - comuna Răchiteni în prima jumătate a secolului al XX-lea</i>	349
GIANINA CRISTINA CHIRILĂ – <i>Activitatea muzeistică din Moldova în anii Primului Război Mondial (1914-1918)</i>	357
ION RÎȘNOVEANU – <i>Aspecte igienico-sanitare în Dobrogea interbelică</i>	369
GIANINA CRISTINA CHIRILĂ – <i>Eroii din comuna Muntenii de Sus, județul Vaslui</i>	378
ANDREI VOCHIȚU – <i>Tunul sovietic B-13 130 mm/50 m 1936</i>	382
OANA RUSU – <i>Dumitru Bagdasar - personalitate de marcă a județului Vaslui</i> ...	385
DAN MIHĂILESCU – <i>Constantin Mătasă, fondatorul colecției numismatice a Muzeului de Istorie și Arheologie din Piatra Neamț</i>	389
NICOLAE IONESCU – <i>Starea de spirit din Liceul „Mihail Kogălniceanu” în anii celui de-al Doilea Război Mondial</i>	393
MARIA MARTINESCU – <i>Valentin Silvestru - epigramist</i>	402
ADRIAN PUIȘORU – <i>Consolidare, restaurare și amenajare la Muzeul Viei și Vinului Hârlău</i>	409
ADRIAN PUIȘORU – <i>Consolidare și restaurare la turnul de sud-vest al Palatului Culturii Iași</i>	413
MIHAI VOICU, MERIȘOR DOMINTE, STELIAN ONICA, BOGDAN COJOCEA - <i>Secvențe din arta iconografică a reprezentării Sf. Ioan Gură de aur</i>	417
MIRELA BRĂILEAN – <i>Probleme de conservare la obiectele de cult</i>	447
MIHAI CROITORU – <i>Probleme deosebite ale restaurării monumentelor expuse în aer liber</i>	450
MARIAN NENCESCU – <i>Vlahii sau românii uitați</i>	454
FLORICA ICHIM, DORINEL ICHIM – <i>Bisericile de lemn ale Bârladului</i>	459
ANA-MARIA CAȘCAVAL – <i>Rolul nodurilor în riturile de trecere</i>	464
ION DIACONU – <i>Prin Țara Bârgaelor (note de călătorie)</i>	468
GIANINA CRISTINA CHIRILĂ – <i>Muzeul Școlar de Etnografie și Istorie din Muntenii de Sus</i>	486
DANIELA ADAM – <i>Muzeul sătesc în arealul vasluian</i>	490

ION CRISTEA – <i>Considerații asupra principiului de funcționare a morilor plutitoare ca ambarcațiuni</i>	493
DAN RAVARU – <i>Monumente religioase radiografiate de Laurențiu Chiriac</i>	498
MIHAI CROITORU – <i>Restaurarea unui ceas „F. Barbedienne”</i>	514
IOAN MANCAȘ, LAURENȚIU CHIRIAC – <i>Constantin Popescu - În Memoriam</i>	517

SOMMAIRE

ÉTUDES ET RECHERCHES HISTORIQUES

HISTOIRE MODERNE ET CONTEMPORAINE

IURIE MOVILEANU - <i>La formation et l'évolution de l'institution de politique externe de l'Empire Russe de la fondation jusqu'à la guerre de Crimée</i>	1
OLTEA RĂȘCANU – GRAMATICU - <i>Alexandru Ioan Cuza – controverses historiques</i>	10
OLTEA RĂȘCANU – GRAMATICU - <i>Alexandru Ioan Cuza et la diplomatie européenne</i>	20
OLTEA RĂȘCANU - GRAMATICU - <i>Carol I – Le roi de la Roumanie</i>	30
PETRE OUT – <i>Constantin Prezan et l'affair „Soccer”</i>	39
VIORICA ZGUTTA - <i>Constantin Prezan et le procès de la trahison nationale</i>	46
MIRCEA TĂNASE - <i>Le général Traian Epure – le fils de Vaslui couvert de gloire pendant la guerre du peuple</i>	57
MARIAN NENCESCU - <i>Actions activités des forces participants à l'Union – 1 decembre 1918</i>	69
MARIUS RĂDULESCU - <i>Aspects des opérations de l'Armée roumaine en Ardéal du Nord et Hongrie</i>	78
DAN MIHĂILESCU - <i>Le colonel Gh. Ante – chevalier d'ordre „Mihai Viteazul”</i>	89
MIRCEA TĂNASE - <i>Le capitaine parachutiste M. Țantu – un nom pour l'histoire</i>	93
DAN JUMARĂ - <i>Les associations d'étudiants de Bucovine après la Grande Union</i>	106
ELENA ISTRĂȚESCU - <i>Le général C. Vasiliu Rășcanu et les clivages de l'histoire</i>	117
OLTEA RĂȘCANU- GRAMATICU - <i>Ferdinand I – le roi de la Grande Roumanie</i>	135
GHEORGHE A. ȘTIRBAT - <i>N. Iorga et le parti nationaliste-démocratique</i>	151
ADRIAN VIȚALARU - <i>Considérations concernant le remplacement de N. Petrescu-Comnen, tête du Ministère des Affaires Etrangères de la Roumanie (le 21 decembre 1938)</i>	168

GIANINA - CRISTINA CHIRILA - <i>Le Musée scolaire d'Etnographie et d'Histoire de Muntenii de Sus</i>	486
DANIELA ADAM - <i>Le Musée du village dans l'aréal de Vaslui</i>	490
ION CRISTEA - <i>Considérations sur le principe de fonctionnement des moulins flottants comme des embarcations</i>	493
DAN RAVARU - <i>Les monuments religieux radiographiés par Laurențiu Chiriac</i>	498
MIHAI CROITORU - <i>La restauration d'une horloge "F. Barbedienne"</i>	514
IOAN MANCAȘ, LAURENȚIU CHIRIAC - <i>Constantin Popescu - In memoriam</i>	517

INHALT

HISTORISCHER HINTERGRUND UND FORSCHUNG

NEUERE UND NEUESTE GESCHICHTE

IURIE MOVILEANU - <i>Die Entstehung und Entwicklung der Außenpolitik des Russischen Reiches von der Gründung bis zum Krimkrieg</i>	1
OLTEA RĂȘCANU – GRAMATICU - <i>Alexandru Ioan Cuza – Historische Kontroversen</i>	10
OLTEA RĂȘCANU – GRAMATICU - <i>Alexandru Ioan Cuza und die europäische Diplomatie</i>	20
OLTEA RĂȘCANU - GRAMATICU - <i>Carol den I - König von Rumänien</i>	30
PETRE OUT – <i>Constantin Prezan und die „Socec“ Affaire</i>	39
VIORICA ZGUTTA - <i>Constantin Prezan und das Prozess des nationalen Verrast</i>	46
MIRCEA TĂNASE - <i>General Traian Epure - Sohn der Stadt Vaslui, mit Ruhm während des Krieges für die Nationalvereinigung bedeckt</i>	57
MARIAN NENCESCU – <i>Aktionen und Tätigkeiten der Ordnungstruppen, die an die Vereinigung vom 1 Dezember 1918 teilnahmen</i>	69
MARIUS RĂDULESCU - <i>Ansichtspunkte über die Armeeoperationen im rumänischen Nord-Siebenbürgen und Ungarn 1919</i>	78
DAN MIHĂILESCU - <i>Oberst Gh. Ante – Ordensträger "Mihai Viteazul"</i>	89
MIRCEA TĂNASE - <i>Der Fallschirmspringer Kapitän Mihai Țanțu - ein Name für die Geschichte</i>	93
DAN JUMARĂ - <i>Studentenverbände aus Bukowina nach der Großen Vereinigung</i>	106
ELENA ISTRĂȚESCU - <i>General C. Vasiliu Rascanu und die Spaltungen der Geschichte</i>	117
OLTEA RĂȘCANU- GRAMATICU - <i>Ferdinand den I - König von Groß-Rumänien</i>	135
GHEORGHE A. ȘTIRBAT - <i>N. Iorga und die Nationaldemokratische Partei</i>	151
ADRIAN VIȚALARU - <i>Überlegungen zur Ersetzung von N. Petrescu-Comnen, von der Führung des Ministeriums für Auswärtige Angelegenheiten Rumäniens (Dezember 21, 1938)</i>	168
LUCIA SAVA - <i>Die Besonderheiten der regionalbezogenen Mentalität aus Basarabien, als Teil des Vereinigten Rumänien</i>	173

FLORIN STAN - <i>Ansichtspunkte über das Bild der Juden in Moldau so wie dieses in den Dokumenten der rumänischen Behörden während des Zweiten Weltkrieges erscheint</i>	185
CONSTANTIN FOCSA, ELENA FOCSA – <i>Die rumänisch-deutschen Verbindungen zwischen den Jahren 1941-1944</i>	195
ALIN SPANU – <i>Die Tätigkeit des Kollaborateur-Rats Vaslui (Januar-Juni 1941)</i>	204
CONSTANTIN FOCSA - <i>Ion Antonescu und das Ziel der nationalen Wiedervereinigung: 1940-1941 (I)</i>	214
ALIN SPANU - <i>Die sowjetische Fallschirmspringer untersucht von den speziellen Informationsdiensten (1942)</i>	222
ALIN SPANU - <i>Die sowjetische Fallschirmspringer in Rumänien. Die Gruppe lanciert in Iasi am 24. Juli 1941</i>	228
NICOLAE IONESCU, MELANIA IONESCU – <i>Aussiedlung aus der Moldau im Jahr 1944</i>	236
EUGENIA ANTONESCU – <i>Missbräuche der sowjetischen Soldaten in Kreis Vaslui, in der Zeitspanne August 1944 - März 1945 (Teil I)</i>	246
PAUL ZAHARIUC - <i>Rückführung von Staatsangehörigen der Sowjetunion Bessarabien und der nördlichen Bukowina Flüchtlinge im Kreis Vaslui 1944 - 1945</i>	252
LUCIAN SPIRIDON, MIHAI – CRISTIAN ŞELARU - <i>Rumänisches Öl zwischen den englisch-amerikanische und sowjetische Interessen, 1944-1947</i>	262
MARIAN BOLUM - <i>Politische Tätigkeit in Bârlad und Kreis Tutova in den ersten Jahren nach dem Zweiten Weltkrieg</i>	270
OANA RUSU - <i>Globalisierung - Das Phänomen der europäischen Modernisierung</i>	286

GESCHICHTE DER KULTUR DER PERSÖNLICHKEITEN

FORSCHUNG UND INTERDISZIPLINÄRER

MARIUS CÂMPEANU - <i>Die Ankunft der moldauischen Gelehrten in Maramureş</i>	291
ELENA COJOCARU - <i>Der Beitrag der V.A. Urechia bei dem Bauen der Baudenkmale der Helden aus dem Neamţ</i>	301
MARIN SÎLEA - <i>Die rumänische Militärkapellen zwischen 1830-1918</i>	307

ELENA CHIABURU – <i>Umlauf der alten Bücher in Kreis Vaslui bis 1859</i>	324
ION RÎȘNOVEANU – <i>Der Konteradmiral Emanoil A. Koslinski (1853-1909)</i>	336
LIVIU MĂRGHITAN - <i>Demonstrationsflüge von Aurel Vlaicu in Moldau und Bukowina (Czernowitz und Iași)</i>	343
IULIAN GHERCĂ MUNTEANU - <i>Studie über die lokale Geschichte - die Stadt Răchiteni in der ersten Hälfte des zwanzigsten Jahrhunderts</i>	349
GIANINA CRISTINA CHIRILĂ - <i>Museentätigkeiten in Moldau während des Ersten Weltkrieges (1914-1918)</i>	357
ION RÎȘNOVEANU – <i>Sanitär-hygenische Aspekte in Dobrudscha der Zwischenkriegszeit</i>	369
GIANINA – CRISTINA CHIRILĂ - <i>Helden aus Montenii de Sus, Kreis Vaslui</i>	378
ANDREI VOCHIȚU - <i>Die sowjetische Kanone - B-13 130 mm/50 M 1936</i>	382
OANA RUSU - <i>Dumitru Bagdasar- bedeutende Persönlichkeit aus Vaslui</i>	385
DAN MIHĂILESCU - <i>Constantin Mătasă, Gründer der numismatische Sammlung des Geschichte und Archäologie Museums aus Piatra Neamț</i>	389
NICOLAE IONESCU – <i>Der Geisteszustand in der "Mihail Kogalniceanu" Schule während des Zweiten Weltkrieges</i>	393
MARIA MARTINESCU - <i>Valentin Silvestru, Sinngedicht - Dichter</i>	402
ADRIAN PUIȘORU - <i>Konsolidierung und Sanierung des Turms im Südwesten der Kultur Palasts Iasi</i>	409
ADRIAN PUIȘORU - <i>Konsolidierung, Restaurierung und Ausstattung des Weinbau-Museums in Hârlău</i>	413
MERIȘOR DOMINTE, STELIAN ONICA, BOGDAN COJOCEA, MIHAI VOICU – <i>Ausschnitte aus der ikonographischen Darstellungen des Heiligen Johannes Chrysostomus</i>	417
MIRELA BRĂILEAN - <i>Erhaltungsfragen der Kultobjekten</i>	447
MIHAI CROITORU - <i>Spezielle Probleme bei der Restaurierung von wetterausgesetzten Denkmälern</i>	450
MARIAN NENCESCU - <i>Die Wlachen oder die vergessenen Rumänen</i>	454
FLORICA ICHIM, DORINEL ICHIM - <i>Die Holzkirchen aus Bârlad</i>	459
ANA-MARIA CASCAVAL - <i>Die Rolle der Knoten in den BegrabungsRitualen</i>	464
ION DIACONU - <i>In der Region Țara Bârgaelor. (Reise-Notizen)</i>	468

GIANINA - CRISTINA CHIRILA - <i>Das Schul-Museum für Völkerkunde und Geschichte aus Muntenii Sus</i>	486
DANIELA ADAM - <i>Das Dorfmuseum im Vaslui Areal</i>	490
ION CRISTEA - <i>Überlegungen zur Funktionsweise der schwimmenden Mühlen als Boote</i>	493
DAN RAVARU - <i>Die religiöse durchsicht von Laurentiu Chiriac</i>	498
MIHAI CROITORU - <i>Die Restaurierung der Uhr "F. Barbedienne"</i>	514
IOAN MANCAȘ, LAURENȚIU CHIRIAC - <i>Constantin Popescu – In memoriam</i>	517

CONTENTS
MODERN AND CONTEMPORAN HISTORY

IURIE MOVILEANU – <i>The formation and the evolution of the external policz of the Russian empire from the foundation till the Crimeean war</i>	1
OLTEA RĂȘCANU GRAMATICU – <i>Alexandru Ioan Cuza – historical controversies</i>	10
OLTEA RĂȘCANU GRAMATICU – <i>Alexandru Ioan Cuza ant the European diplomacy</i>	20
OLTEA RĂȘCANU GRAMATICU – <i>Carol I – king of Romania</i>	30
PETRE OTU – <i>Constantin Prezan and the “Socec” business</i>	39
VIORICA ZGUTTA – <i>Constantin Prezan and the national treason trial</i>	46
MIRCEA TĂNASE – <i>General Traian Epure – a sun of Vashui lands covered by blory in the war of reunating the nation</i>	57
MARIAN NENCESCU – <i>The actions and the activities of thee order forces participant to the union act 1ST of december 1918</i>	69
MARIUS RĂDULESCU – <i>Aspects of the romanian army operations in the North Ardeal and Hungary – 1919</i>	78
DAN MIHĂILESCU – <i>Colonel Gheorghe Ante – cavalier of the “Mihai Viteazul” order</i>	89
MIRCEA TĂNASE – <i>Parachutist captain Mihai Țanțu – a name for history</i>	93
DAN JUMARĂ – <i>The students associations from Bucovine after the Great Union</i>	106
ELENA ISTRĂȚESCU – <i>The general Constantin Vasiliu Rășcanu and the historie's cleavages</i>	117
OLTEA RĂȘCANU- GRAMATICU – <i>Ferdinand I – king of the Great Romania</i>	135
GHEORGHE A. ȘTIRBĂȚ – <i>Nicolae Iorga and the nationalist democrat party</i>	151
ADRIAN VIȚALARU – <i>Considerations over the replacement of Nicolae Petrescu – comnen from the leadership of the Romanian Foreign Affairs Ministry (21ST of december 1938)</i>	168
LUCIA SAVA – <i>The particularties of the regionalist bessarabian mentality inside of the Reunited Romania (1918 - 1940)</i>	173

FLORIN STAN – <i>Aspects regarding the jew people from Moldavia in the romanian authorities documents during the second world war</i>	185
CONSTANTIN FOCȘA, ELENA FOCȘA – <i>Romanian – german relations during 1940 – 1944</i>	195
ALIN SPÂNU – <i>The activity of Vaslui collaboration council (january - june 1941)</i>	204
CONSTANTIN FOCȘA – <i>Ion Antonescu and the objective of the of re-establishment of the national unity: 1940 – 1944 (I)</i>	214
ALIN SPÂNU – <i>The soviet parachutists from Romania. The squad launched in Iași county on 24th of july 1941</i>	222
ALIN SPÂNU – <i>The soviet parachutists in the study of the special information service (1942)</i>	228
NICOLAE IONESCU, MELANIA IONESCU – <i>The evacuation from Moldavia in the year of 1944</i>	236
EUGENIA ANTONESCU – <i>The soviet soldiers abuses on the territory of Vaslui county august 1944 – march 1945 (first part)</i>	246
PAUL ZAHARIUC – <i>Repatriation in USSR of the citizens originary from Basarabia and North Bucovina refugee on the territory of Vaslui county 1944 – 1945</i>	252
LUCIAN SPIRIDON, MIHAI – CRISTIAN ȘELARU – <i>Romanian oil between the anglo – american and soviet interests 1944 – 1947</i>	262
MARIAN BOLUM – <i>The political activity in Bârlad and Tutova county in the first years of the second world war (1944 - 1947)</i>	270
OANA RUSU – <i>The globalization - a phenomenon of the european modernization</i>	286

HISTORY CULTURE, PERSONALITIES AND INTERDISCIPLINARY ANALYSES

MARIUS CÂMPEANU – <i>About the coming of the moldavian bookmen in Maramureș</i>	291
ELENA COJOCARU – <i>The contribution of V.A. Urechia to the construction to the heroes monuments from Neamț county</i>	301
MARIN ȘÎLEA – <i>Romanian military musics during the period of 1830 – 1918</i>	307
ELENA CHIABURU – <i>The circulation of old books in Vaslui county till 1859</i>	324
ION RÎȘNOVEANU – <i>The rear admiral Emanoil A. Koslinki (1853-1909)</i>	336

LIVIU MĂRGHITAN – <i>Aurel Vlaicu's demonstrative flights in Moldavia and Bucvina (Iași and Cernăuți)</i>	343
IULIAN GHERCĂ MUNTEANU – <i>A local history study - Rachiteni township in the first half of the xxTH century</i>	349
GIANINA CRISTINA CHIRILĂ – <i>The museistic activity from Moldova in the first years of the first world war (1914-1918)</i>	357
ION RÎȘNOVEANU – <i>The hygiene and sanitarian aspects in the inter - war Dobrogea</i>	369
ANDREI VOCHIȚU – <i>The soviet gun B-13 130 mm/50 ml 1936</i>	378
CHIRILĂ GIANINA - CRISTINA – <i>The heroes from Muntenii de Sus township, Vaslui county</i>	382
OANA RUSU – <i>Dumitru Bagdasar – a great personality from Vaslui county</i>	385
DAN MIHĂILESCU – <i>Constantin Mătasă, the founder of the numismatic collection of the history and archaeology Museum of Piatra Neamț</i>	389
NICOLAE IONESCU – <i>Spirit estate from Mihail Kogălniceanu high school during the years of the second world war</i>	393
MARIA MARTINESCU – <i>Valentin Silvestru the epigrammatist</i>	402
ADRIAN PUISORU – <i>Consolidation restoration and improvement to the Wine Museum of Hârlău</i>	409
ADRIAN PUISORU – <i>Consolidation and restoration to the South - West tower of the Palace of Culture from Iași</i>	413
MIHAI VOICU, MERIȘOR DOMINTE, STELIAN ONICA, BOGDAN COJOCEA – <i>Sequences from the iconographic art of representing Saint John the Gold mouth</i>	417
MIRELA BRĂILEAN – <i>Conservation problems to cult objects</i>	447
MIHAI CROITORU – <i>Special problems of restoring the monuments exposed outdoors</i>	450
MARIAN NENCESCU – <i>Forgotten vlachs or Romanians</i>	454
FLORICA ICHIM, DORINEL ICHIM – <i>Wood churches from Bârlad</i>	459
ANA-MARIA CAȘCAVAL – <i>The role of knots in the passing rites</i>	464
ION DIACONU – <i>Trough the land of Bârgău (voyage notes)</i>	468
CHIRILĂ GIANINA - CRISTINA – <i>The ethnographic and history scholar Museum from Muntenii de Sus</i>	486
DANIELA ADAM – <i>The village museum from Vaslui area</i>	490

ION CRISTEA – <i>Considerations regarding the functioning principle of the floating mills as vessels</i>	493
DAN RAVARU – <i>Religious monuments radiographed by Laurențiu Chiriac</i>	498
MIHAI CROITORU – <i>Restoration of a „F. Barbedienne” clock</i>	514
IOAN MANCAȘ, LAURENȚIU CHIRIAC – <i>In memory of Constantin Popescu</i>	517

II

ISTORIE MODERNĂ ȘI CONTEMPORANĂ ISTORIA CULTURII ȘI CERCETĂRI INTERDISCIPLINARE

FORMAREA ȘI EVOLUȚIA INSTITUȚIEI DE POLITICĂ EXTERNĂ A IMPERIULUI RUS DE LA ÎNFIINȚARE PÂNĂ LA RĂZBOIUL CRIMEEI

Iurie Movileanu

Abstract

The external political department represents an organism, which is carrying out the government administration, an operational activity in the direction of controlling the state external policy. In the majority of the states, this institution bears the name of ministry, in the U.S.A – State Department, and his chief has the name of Secretary of State, in Switzerland – Political Department.

Departamentul de politică externă reprezintă un organism, care efectuează sub conducerea guvernului, o activitate operațională în direcția conducerii politice externe a statului. În majoritatea statelor, această instituție poartă denumirea de minister, în S.U.A. – Departament de Stat, iar șeful lui are titlul de Secretar de Stat, în Elveția – Departament politic etc.

În statele europene, o detașare a unor instituții distincte, specializate, care se vor ocupa de relațiile externe în mod pregnant a avut loc pe parcursul secolelor XV-XVI. Ceva mai devreme, astfel de instituții au apărut în Orient (Japonia, Turcia). Aproximativ în aceeași perioadă cu cea în care au apărut instituțiile diplomatice europene, în Rusia, în anul 1549 a fost organizat *Posol'ski Prikaz*, instituție care a condus până la începutul secolului al XVII-lea destinele politice externe ale statului.

Pentru a ne edifica mai ușor în privința apariției și consolidării acestei instituții, trebuie să analizăm problematica legată de crearea statului centralizat rus, de formarea instituțiilor de stat în Rusia, cât și de modernizarea treptată a acestora.

Constituirea statului centralizat rus a necesitat printre altele și o anumită schimbare în cadrul organelor administrative centrale. „Sistemul vechi, bazat pe rangurile boierești a fost înlocuit pe la mijlocul secolului al XVI-lea cu sistemul *pricazurilor*”¹

Problema apariției sistemului *pricazurilor* și utilitatea acestora este una dintre cele mai complicate în istoria statului rus. În cadrul acestui sistem, *distingem și acel Posol'skij Prikaz*, care se ocupa de afacerile din domeniul politicii externe. Din cercetările efectuate, am scos în evidență faptul că, în domeniul politicii externe, în fața statului moscovit au fost puse chestiuni destul de ample încă din timpul lui Ivan al II-lea (1353-1359), fapt care a creat necesitatea formării unei instituții specializate în domeniu, care să coordoneze raporturile diplomatice și internaționale. Cu toate acestea, nici în timpul lui Ivan al II-lea, „nici chiar în timpul lui Ivan al III-lea (1462-1505) nu au fost puse bazele unei asemenea instituții, iar problemele de politică externă erau soluționate de către Marele cneaz, împreună cu Duma boierească”²

Recepția ambasadurilor era pusă în seama vistiernicilor, care jucau rolul unor miniștri de finanțe, iar în perioada de început, în calitate de ambasadori, sau mai bine zis în calitate de soli, au fost folosiți străini angajați de către statul rus – greci și italieni. Aceștia erau considerați de către aristocrația rusă ca fiind mai deștepți și buni cunoscători ai ordinii europene. La scurt timp însă, alături de specialiștii europeni apar

și cei ruși. „În timpul domniei lui Vasile al III-lea (1505-1533), izvoarele străine vorbesc cu respect despre diacul Marelui cneaz, care a avut misiuni diplomatice la Roma, la Împărat, în Danemarca și Prusia”³

Odată constituit statul centralizat rus, s-au dezvoltat și relațiile sale internaționale, ceea ce a determinat instituirea funcției de „logofăt al ambasadelor” (posol’ski diak). „Instituirea acestei funcții are loc în anul 1486”⁴ Condițiile în care își exercită atribuțiile acest logofăt sunt destul de incerte, pentru că toate deciziile importante în problemele legate de politica externă erau luate în continuare de către țar, care se consulta cu Duma boierească. Tratatul cu ambasadorii străini erau purtate de o comisie specială a Dumei, formată din boieri și logofătul ambasadei, care în scurt timp a cumulat și funcția de logofăt al Dumei. El îndeplinea în realitate atribuțiile unui intermediar între Duma boierească și ambasadatele străine, întreținea corespondența diplomatică și asista la ședințele Dumei.

O instituție clar structurată în domeniul relațiilor internaționale apare abia la mijlocul secolului al XVI-lea. „Astfel, din rândul logofeților cu influență pe lângă țar s-a format treptat o serie de cadre care s-au specializat în tratarea chestiunilor politice cu ambasadorii străini”⁵ În prima perioadă, a fost utilizat aparatul Curții de Stat, pentru a purta corespondența și a soluționa alte chestiuni minore, dar ulterior, a fost creat un aparat sau mai bine zis o instituție distinctă care se ocupa doar de diplomație.

„Prima Posol’skaia izba” (casa ambasadurilor) este menționată în anul 1549⁶ „În același an, „posol’skoe delo” (serviciul diplomatic) a fost trecut în seama logofătului I.M. Viskovatî și astfel, a fost fondată instituția conducătoare a politicii externe a Rusiei – Posol’ski Prikaz”⁷

„În secolul al XVI-lea, Posol’ski Prikaz era format din: logofăt, ajutori de logofeți (poddiaicie), traducători (pentru traduceri scrise) și tâlmaci (translator-interpreți)”⁸

Prima jumătate a secolului al XVII-lea a însemnat o perioadă de înflorire a monarhiei reprezentative în Rusia, perioadă în care cele mai importante probleme de politică internă și externă, monarhul le soluționa cu sprijinul organului reprezentativ – Zemskij Sobor.

În primii ani ai domniei lui Mihail Romanov, în condițiile devastării țării și a situației financiare precare create după intervenția poloneză, guvernul avea nevoie de sprijinul boierimii și a părții înstărite a populației (negustori, meșteșugari etc.), reprezentanții cărora au fost întruniți în Zemskij Sobor, care și-a exercitat atribuțiile în cadrul unor lucrări ce au avut loc aproape fără întrerupere între anii 1613-1622. Activitățile de bază ale soborului constau în depistarea surselor financiare pentru completarea bugetului de stat și în exercitarea afacerilor de ordin extern.

Începând cu anii 20 ai secolului al XVII-lea, puterea de stat s-a consolidat într-o anumită măsură, astfel încât, Zemskij sobor a început să se întrunească mai rar. „Soborurile din anii 30 au fost întrunite în legătură cu anumite probleme de ordin extern: între anii 1632-1634 privind războiul cu Polonia, iar între anii 1636-1637, privind războiul cu Turcia. La Soborul din anul 1642 s-a discutat problema legată de cazacii de pe Don, care cuceriseră cetatea Azov de la hanul Crimeei și cereau susținerea țarului moscovit. În urma unor îndelungate discuții privind problema, a fost luată decizia de a acorda în cele din urmă ajutor cazacilor. Întrunirile Zemskij sobor

din anii 1651-1653 au fost motivate de problema războiului cu Polonia, iar întrunirea din anul 1653 (ultima dintre acestea), a adoptat soluția alipirii Ucrainei la Rusia”⁹

Totuși, să ne întoarcem la instituția ce exercita efectiv afacerile externe ale Rusiei în această perioadă. *În prima fază a activității sale, Posol’schi Prikaz nu a avut o importanță semnificativă, pentru că, soluțiile cheie în politica externă, erau aprobate în continuare de către țar și Dumă. A urmat însă o accentuare treptată a importanței și a atribuțiilor priczului și a conducătorilor lui.*

„În anul 1561, Viskovatii a primit titlul de peceatnic, adică de cancelar. El nu deținea atunci decât controlul asupra cancelariei, curând însă, modestul peceatnic a cumulat controlul asupra lucrărilor diplomatice curente și a devenit o verigă foarte importantă a activității guvernului, în ceea ce privește politica externă și raporturile internaționale”¹⁰

Sfârșitul carierei sale a intervenit în urma unei mari greșeli, pe care Viskovatii făcut-o „la Zemski sobor din anul 1566, când el a recomandat să fie încheiat un armistițiu cu Polonia, fără ca Rusia să-i ceară cedarea orașelor livoniene, care au cauzat conflictul, menținând doar condiția evacuării acestora de către armata poloneză și obținerea neutralității Poloniei în războiul „livonian”

Drept dovadă, atunci când, în anul 1569, Turcia și Crimeea au intrat în război (1569-1570), Viskovatii a fost învinuit de trădare, de întreținere a relațiilor cu sultanul și hanul din Crimeea, și de favorizarea Poloniei, după care, a fost executat – în anul 1570”¹¹

Cu toate acestea, timp de 20 de ani, el a întreținut tratative cu ambasadorii străini, pe care îi uimea cu măiestria sa diplomatică.

Viskovatii a condus departamentul diplomatic împreună cu A. Adașev, chiar și în anii „Radei alese” Dar, Ivan al IV-lea (cel Groaznic) l-a considerat, un liber cugetător în ale religiei și din cauza criticii pe care peceatnicul o aducea noii direcții apărute în pictura icoanelor, era cât pe ce să fie învinuit de erezie. După desființarea Radei alese, a continuat să conducă afacerile externe, desigur după ce țarul și-a schimbat intențiile în privința viitorului diplomatului. Drept dovadă, în anii 1652-1653, Viskovatii a făcut parte din ambasada trimisă în Danemarca.

Executarea lui în anul 1570, a adus o pierdere însemnată diplomației ruse, dar și un nou început, chiar dacă relațiile cu țările străine erau considerate drept apanaj personal al țarului. „El a fost înlocuit în Serviciul Afacerilor Străine de către frații Andrei și Vasilii Șcecalov”¹²

În secolul al XVII-lea, odată cu creșterea importanței statului rus în plan internațional, atribuțiile Serviciului Afacerilor Străine și ale departamentelor sale au crescut vizibil. Pe lângă activitatea de coordonare a politicii externe, Posol’ski Prikaz efectua toată munca diplomatică curentă: expedierea ambasadelor rusești peste hotare, elaborarea instrucțiunilor pentru acestea și corespondența cu ele, recepția și expedierea ambasadurilor străine etc. „În cadrul priczului au apărut elemente de structură, secții („povîtia”), conduse de către ajutorii superiori ai logofeților. Trei secții din cadrul priczului se îngrijeau de relațiile cu Europa occidentală, iar celelalte două, de relațiile cu Asia. Fiecare dintre aceste secții purtau numele șefului ei”¹³

În afară de coordonarea politicii externe, Sericul Afacerilor Externe se ocupa și de problemele legate de negustorii străini, și de toți străinii care se aflau în țară, mai

puțin de cei care aveau funcții militare. El administra toate teritoriile anexate, imediat după cucerirea lor (de ex: Siberia, reg. Smolensk, Ucraina etc.). Avea în subordine și servicii de gradul doi, la Novgorod, Galici, Ustiug, Vladimir și, de asemenea, serviciul sigiliilor.

Pe lângă aceste atribuții, în obligațiile instituției respective, intra eticheta și regulamentul diplomatic. Eticheta și regulamentul (posol'ski obread), au început să fie introduse încă din timpul lui Ivan al III-lea, dar s-a definitivat doar pe parcursul secolului al XVI-lea. „La baza acestui «cod al ambasadorilor» au fost stabilite principiile, care desemnau noțiunile ce țineau de demnitatea suveranului și statului”¹⁴. Ambasadorii acționau în baza unor instrucțiuni extrem de detaliate, primite de la Posol'ski Prikaz. Fără acordul Moscovei însă, nu putea fi luată independent nici o decizie. La întoarcere din misiunea diplomatică, trimișii Rusiei prezentau serviciului său rapoarte detaliate în privința activității lor în străinătate.

Printre altele, mai întâlnim un lucru interesant în activitatea serviciului rus al afacerilor străine, și anume, cel de a se informa permanent asupra evoluției evenimentelor politice din Europa. Aceasta iese în evidență prin elaborarea „revistei «Kuranti», exemplarele cărui erau scrise de mână și au apărut la începutul secolului al XVII-lea. Revista era redactată în cadrul Pricazului pentru țar și Dumă, în baza informațiilor publicate în ziarul străin, acumulate de către agenții ruși și străini de peste hotare. Primele reviste despre care deținem informații, apar în anul 1621”¹⁵ „Kuranti”, conținea informații de ordin politic, militar, inter-statal etc.

Tendința de a obține informații de peste hotare a indus la instituirea serviciului poștal permanent, care trebuia să aducă corespondența prin Riga și Vilno, dar din anumite motive, într-o anumită perioadă serviciul nu a funcționat. Totuși, „Kuranti” a fost predecesorul direct al ziarului „Vedomosti”, redactat din ordinul lui Petru I.

După cum am menționat, crearea statului centralizat rus a generat și necesitatea constituirii unui grup de pricazuri administrative, mai ales datorită faptului că, primele decenii ale secolului al XVII-lea s-au remarcat prin colonizarea rapidă a Siberiei, astfel încât, către mijlocul secolului, rușii au atins malurile Oceanului Pacific. „În aceste condiții, în anul 1637, serviciul de administrare a Siberiei, aflat până atunci sub jurisdicția pricazului de Kazan a fost transformat într-o instituție separată, cu denumirea de Sibirski Prikaz”¹⁶. Alături de Posol'ski Prikaz, Sibirski Prikaz întreținea relațiile cu statul chinez, cu Mongolia și cu hanatele din Asia Centrală. Din Posol'ski Prikaz în Sibirski Prikaz erau de multe ori transferate afacerile ambasadelor rusești privind raporturile cu Imperiul chinez (de ex: cele ale ambasadelor lui F.I. Baikov și S. Ablin). Între anii 1681-1684, exercitarea atribuțiilor privind relațiile cu China și Mongolia a fost scoasă de sub competența Serviciului Afacerilor Străine și concentrată exclusiv în administrarea pricazului siberian. Acesta, pe lângă echiparea și expedierea ambasadelor în China, elaborarea documentației necesare acestora și asigurarea protecției lor în timpul traversării teritoriului siberian, controla și activitatea administrației locale privind diversele probleme legate de relațiile cu populațiile de la granița cu China și Mongolia.

„La începutul secolului al XVIII-lea, Sibirski Prikaz a fost desființat din anumite motive, dar a fost reînființat în anul 1730, atribuțiile sale neavând însă un caracter de politică externă”¹⁷

De asemenea, politica activă în plan extern, promulgată în anii '50-'70 ai secolului al XVII-lea, a necesitat și instituirea unor noi pricazuri în teritoriile anexate: „Prikaz Litovskih Del (1655-1667), Prikaz Lifliandskih Del (1600-1666), Smolenski Prikaz (1637), Malorosiiski Prikaz (1662), după alipirea Ucrainei și Velikorosiiskij Prikaz (1687). Toate pricazurile nou formate au fost supuse administrării Serviciului Afacerilor Străine și au funcționat până la începutul secolului al XVIII-lea”¹⁸

Pe parcursul secolului al XVII-lea, serviciul diplomatic al Rusiei s-a conturat ca și instituție, cu toate că țarul și-a menținut controlul vigilent asupra diplomaților săi. În timpul domniei țarului Alexei I Mihailovici (1645-1676) a fost organizat un serviciu al afacerilor străine, care era subordonat direct țarului. Din cadrul acestui serviciu erau recrutați în special ajutoari de logofeți, atașați pe lângă ambasadori pentru a-i supraveghea și a raporta despre modul în care aceștia își exercitau activitatea. Tentativa de a controla activitatea ambasadorilor nu a avut eficacitate, deoarece, pentru a scăpa de furia țarului, ambasadorii îi „cumpărau” de obicei pe acești „supraveghetori”

Încă pe parcursul secolului al XVII-lea au apărut personalități marcate care s-au evidențiat în cadrul serviciului diplomatic rus, spre exemplu: „Erofei Ivanov, care în anul 1653 a primit titlul de Logofăt al Dumei și a fost numit în funcția de șef al Posol'ski Prikaz. De asemenea, a deținut și titlul de «peceatnic», adică purtător al sigiliului mare al țarului. El lua parte activă la tratativele cu ambasadorii străini, purtându-le uneori chiar și de sine stătător. Străinii îl numeau cancelar de stat și vorbeau despre el cu mult respect”¹⁹

Începând cu anul 1667, șefii Serviciului Afacerilor Străine au început să nu fie desemnați din rândul logofeților, ci din rândul boierilor. Unora dintre aceștia, ca de exemplu lui Ordîn-Nașciokin, le-a fost acordat titlul de „ocrotitor al marelui sigiliu al țarului și al afacerilor mari de stat”

Altă personalitate marcantă în serviciul diplomatic a fost „Artamon Sergheievici Matveev (1652-1682), care în luna aprilie a anului 1669 a fost desemnat în funcția de șef al Malorosiiski Prikaz (teritoriul Ucrainei), iar în anul 1671, l-a înlocuit în calitate de Logofăt al Dumei pe Ordîn-Nașciokin în funcția de șef al Posol'ski Prikaz”²⁰ Moartea țarului Alexei Mihailovici și urcarea pe tron a fiului acestuia, Feodor Alexeievici (1676) i-au subminat pozițiile lui Matveev, care a și fost deportat. El a revenit la Moscova în perioada în care puterea de stat a fost preluată de către grupul Narîșkin, dar a murit în timpul răscoalei strelișilor în luna mai a anului 1682.

Pe la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea, pricazurile deja reprezentau o masă pestriță și greu manevrabilă, de aceea s-a dovedit necesară o transformare radicală a lor, inclusiv a celui în atribuțiile căruia stăteau afacerile cu străinătatea.

În timpul domniei lui Petru I, importanța statului rus în raporturile internaționale a crescut considerabil, iar activitatea diplomatică a Rusiei a căpătat proporții nemaiîntâlnite până atunci, de aceea a crescut imperios necesitatea reorganizării așezămintelor cărora le erau încredințate relațiile internaționale și crearea de noi cadre diplomatice.

Posol'ski Prikaz nu mai satisfăcea noile necesități ale statului, devenind un organism incapabil de a coordona activitatea politicii externe. *Din aceste considerente, alături de el a fost creată încă de la începutul secolului al XVIII-lea, în anii 1700-1701 pe lângă Petru I, Cancelaria Diplomatică de Campanie.*

Deplasările permanente ale țarului au dus la constituirea cancelariei sus amintite, care a coordonat politica externă doar în timpul domniei lui Petru I, de acolo provenind cele mai importante indicații privind afacerile statului. „Cancelaria Diplomatică a ocupat din start o poziție dominantă în raport cu Posol'ski Prikaz, care continua totuși să funcționeze, poziție care s-a întărit și mai mult după ce G.I. Golovkin a primit în anul 1709 titlul de cancelar, iar locțiitorul său P.P. Șafirov, titlul de vice-cancelar”²¹

Extinderea și complicarea activității diplomatice ruse au făcut însă ca deplasarea cancelariei în urma țarului să devină destul de incomodă. Astfel, începând cu anul 1710, ea a început să-și desfășoare activitățile în mod permanent la Petersburg. În anul 1716 a primit un așezământ colegial, iar în anul 1718 a fost transformată în Colegiul Afacerilor Străine.

„Reforma din anii 1718-1720 a desființat majoritatea pricazurilor și a introdus colegiile. Dintre acestea, cele mai importante colegii de stat erau: Colegiul Afacerilor Străine, Colegiul de Război și Colegiul Amiralității”²² *Colegiul Afacerilor Străine a fost instituția care s-a ocupat de afacerile de politică externă ale Rusiei până în anul 1802, având la bază Cancelaria Diplomatică.*

În luna februarie a anului 1720, Petru I a elaborat „Determinarea” Colegiului Afacerilor Străine, iar în aprilie a fost editată pentru colegiu „Instrucția”²³ Ambele documente au finalizat bazele și organizarea colegiului. În fruntea lui a fost numit un președinte (cancelar), secondat de un locțiitor (vice-cancelar). Pe lângă aceștia au fost create și funcții de membri ai Colegiului Afacerilor Străine, adică: consilierul cancelariei secrete, un consilier al cancelariei și doi asesori. Consilierii și asesorii elaborau cele mai importante acte diplomatice și controlau activitatea secretarilor, care conduceau departamentele („expedițiile”) colegiului.

Colegiul Afacerilor Străine era împărțit în două departamente: departamentul politic („expediția secretă”) și departamentul public („expediția publică”).

„Expediția secretă, fiind instituția de bază a colegiului, era compartimentată în alte patru expediții. Prima, „expediția afacerilor străine în limba rusă”, coordona recepția și expedierea diplomaților străini în Rusia, expedierea diplomaților ruși în străinătate și activitatea lor de acolo, întreținea corespondența diplomatică, elabora și veghea la respectarea protocolului etc. A doua expediție, concentra toate materialele și afacerile derulate în limbi străine, a treia coordona doar afacerile cu Polonia, a patra, sau cea „orientală” – afacerile cu și în limbile statelor orientale.

În anul 1796, în cadrul expediției secrete a fost instituit și un departament oficial afacerilor asiatice.

Expediția publică reglementa chestiunile administrative și afacerile poștale, de asemenea problemele malorușilor (ucrainenilor), calmucilor și a altor popoare care locuiau la periferiile imperiului”²⁴.

În fruntea colegiului s-au aflat diplomați iluștri, ca: G.I. Golovkin, care a fost înlocuit de către A.I. Osterman în anul 1734, din anul 1742, colegiul a fost condus de

către A.P. Bestujev-Riumin, care a primit în anul 1744 titlul de cancelar. Ulterior au condus colegiul M.I. Vorontsov, N.I. Panin, A.A. Nezborodko etc.

Accentuarea permanentă a activității diplomatice în a II-a jumătate a secolului al XVIII-lea a pus la ordinea zilei o nouă reorganizare a instituției în seama căreia se aflau afacerile de politică externă. Pe urmele lui Petru I în domeniul diplomației au mers și colaboratorii acestuia, formați cu preponderență în a doua parte a domniei țarului: M.P. Bestujev-Riumin, P.A. Tolstoi, Veselovski, Matveiev, Volkov etc.

Grosolănia moscovită în diplomație a trecut acum în domeniul legendelor. Însemnătatea politicii externe pentru viața de stat a imperiului a determinat formarea unor cadre noi, foarte bine instruite, abilitatea și aptitudinile cărora să se ridice la standarde europene. De asemenea, activitatea diplomaților ruși trebuia să conducă cât mai eficient departamentele pe care le aveau în grijă și să susțină o muncă de informare cât mai promptă a deținătorului puterii supreme în stat privind politica externă.

„Consiliul Suprem pentru Afaceri Secrete, înființat în anul 1726, urmărea tocmai acest scop. În cadrul lui, alături de celelalte chestiuni, erau comunicate și discutate relațiile și raporturile miniștrilor”²⁵ Datorită acestor cauze, între Colegiul Afacerilor Străine și „cabinetul” înființat de către Anna Ioannovna (1730-1740) în anul 1731 a existat o legătură de colaborare foarte strânsă.

„În anul 1756, la propunerea lui Bestujev-Rjumin și în legătură cu declanșarea operațiunilor militare împotriva Prusiei, Elizaveta Petrovna (1741-1743) a înființat o „Conferință Specială pe lângă Curtea imperială”, pentru a crea posibilitatea de a conduce armatele cu „forța și repeziciunea necesară” În cadrul acestei conferințe, pe lângă chestiunile de ordin militar se discutau și aspectele legate de politica externă”²⁶

În perioada de domnie a țarinei Ecaterina a II-a (1762-1796), în timpul evoluției războiului ruso-turc (octombrie 1768-iulie 1774), soldat cu tratatul de la Kuciuk-Kainargi, prin care Rusia căpăta dreptul de liberă navigație în Marea Neagră și strâmtoari, și ocupă cetățile Kinburn, Kerçi, Enicale din Crimeea și cele două Cabardii, și de asemenea se recunoaște dreptul Rusiei de a interveni în favoarea supușilor creștini ortodocși ai Porții, a fost creat în anul (1768) un „Consiliu Special pentru Cercetarea Chestiunilor Militare și Politice” Acest consiliu nu a avut însă un rol determinant în sectorul politicii externe.

„Încă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea a fost înființată „Cancelaria Particulară a Majestății Sale Imperiale”, atribuțiile căreia au luat un caracter de ordin major în stat doar începând cu anul 1812, când în competența sa a intrat și întreținerea corespondenței cu comandanții de armate, repartizarea prizonierilor de război, completarea și încartiruirea armatei, informarea privind pagubele de război etc.”²⁷ În perioada cuprinsă între anii 1812-1825, cancelaria a fost condusă de către contele Arakceev, prin intermediul căruia, țarul primea rapoartele miniștrilor, guvernanților, ambasadiorilor și a altor funcționari de stat. Această instituție a fost și ea la rândul ei împărțită în șase departamente, pentru o coordonare mai fructuoasă a activității sale.

În condițiile transformării relațiilor politice și sociale, atât în plan intern, cât și în plan extern, și a amplificării misiunilor ce țineau de competența statului, era

necesară apariția unor noi forme pentru un sistem centralizat de conducere, mult mai operativ și mai ușor de condus.

Evoluția statului rus, dezvoltarea relațiilor sale în plan extern etc., a impus și o serie de reforme și transformări, de aceea, a fost creat un nou sistem, bazat pe ministere, care să se ocupe în mod distinct și separat de afacerile imperiului. Acest sistem a prins rădăcini încă în vechiul regim al colegiilor. „Proiectul de întemeiere a ministerelor îi aparține lui Novosiltsev și datorită acestuia, prin manifestul emis de către țar în data de 8 septembrie a anului 1802, în Rusia au fost înființate primele opt ministere: al forțelor armate terestre, al forțelor armate maritime, al afacerilor străine, al afacerilor interne, al comerțului, finanțelor, învățământului popular și cel al justiției”²⁸

Conform prevederilor reformei din anul 1802, Colegiul Afacerilor Străine a fost încadrat în Ministerul Afacerilor Străine. Din acel moment, rolul colegiului a început să intre în declin. Majoritatea problemelor legate de relațiile cu străinătatea erau trimise în cabinetul ministrului, iar colegiului i-au rămas atribuțiile legate de soluționarea diverselor probleme secundare.

La cancelaria ministerului era anexată și arhiva moscovită a Ministerului Afacerilor Străine, pe lângă care, în anul 1811 a fost instituită Comisia de Editare a Diplomelor și Tratatelor Statului, care a publicat ediția „Colecția de diplome și tratate de stat”.

În anul 1819, din atribuțiile Colegiului Afacerilor Străine și din cele ale cancelariei ministrului au fost scoase problemele privind relațiile cu statele din Asia și transferate în competența Departamentului Asiatic. Tot acolo au fost transferate și problemele administrative și de relații cu popoarele de la granița imperiului: din Caucaz, gubernia Astrahan, Cazahstan etc. În anii 20 ai secolului al XIX-lea a început transferul treptat al acestor atribuții în competența Ministerului Afacerilor Străine, transfer care s-a întins până la jumătatea secolului.

Luând în considerație domeniul de activitate, dintre toate instituțiile cu importanță în stat, Ministerul afacerilor Străine a fost cel care a resimțit cel mai des imixtiunea personală a țarului.

Nicolae I (1825-1855), ca și antecesorul său, Aleksandru I (1801-1825), cât și mulți susținători ai acestora au acordat o atenție deosebită aparatului de război și instituției ce avea în competența sa afacerile de politică externă dorind o modernizare permanentă a acestora. Dar, contele Karl Vasilievici Nesselrode, mai conservator din fire și care a condus mulți ani Ministerul Afacerilor Străine, a ținut să păstreze pentru o perioadă cât mai îndelungată vechea organizare a ministerului, fapt care s-a dovedit precar pentru imperiu în perioada ulterioară.

„Noul curent reformator, care a fondat «Organizarea generală a ministerelor» și-a extins influența asupra Ministerului Afacerilor Străine doar începând cu anul 1832, când a fost desființat Colegiul Afacerilor Străine, instituit Consiliul de Miniștri și fondată o serie de noi departamente”²⁹

Relațiile diplomatice cu Europa Occidentală și America au fost concentrate în cadrul a două departamente: Departamentul de Relații Externe și Departamentul de Relații Interne. Departamentul de Relații Externe întreținea corespondența politică cu guvernele străine, cumula informații privind situația internă a statelor cu care imperiul

întreținerea relații, păstra cifrurile și codurile de corespondență etc. Din anul 1846, acest departament a fost transferat la Cancelaria Specială a Ministerului.

În paralel, toate afacerile cu alte state, apărarea intereselor supușilor ruși aflați peste hotare, afacerile consulare, intrau în atribuțiile Departamentului Relațiilor Interne al Ministerului Afacerilor Străine.

Începând cu Congresul de la Viena din anul 1815, Ministerul Afacerilor Străine devine călăuză politică a statelor conservatoare, care făceau parte din „Sfânta Alianță” – Rusia, Austria și Prusia. În această ecuație, de multe ori, această politică era călăuzită în contradictoriu cu interesele Imperiului rus, de aceea, contemporanii l-au numit pe Nesselrode „ministrul rus al afacerilor străine austriece”³⁰ Mioopia și greșelile din politica externă a Rusiei au ieșit în evidență la începutul Războiului Crimeei, care a scos în relief izolarea din punct de vedere diplomatic a cabinetului rus și care a pus tranșant problema unor radicale schimbări organizatorice în cadrul Ministerului Afacerilor Străine a Imperiului rus.

NOTE:

1. Eroșkin N.P., *Istoria gosudarstvennih učreždenii dorevoljuționnoi Rossii*, „Vysshaya Skola”, Moskva, p.37
2. Potemkin V.P., *Istoria Diplomației*, București, „Cartea Rusă”, 1948, vol. I, p.262.
3. Ibidem.
4. Eroșkin N.P., *op. cit.*, p. 42.
5. Potemkin V.P., *op. cit.*, p. 236.
6. Eroșkin N.P., *op. cit.*, p. 43.
7. *Diplomaticeskij Slovări*, Moskva, 1956, vol. II, p. 571.
8. Ibidem.
9. Eroșkin N. P., *op. cit.*, pp. 53-54.
10. Potemkin V. P., *op. cit.*, vol. I, p. 263.
11. *Diplomaticeskij Slovări*, Moskva, 1956, vol. I, p. 295.
12. Potemkin V. P., *op. cit.*, vol. I, p. 269.
13. Eroșkin N. P., *op. cit.*, p. 58.
14. *Diplomaticeskij Slovări*, Moskva, 1956, vol. I, p. 570.
15. Ibidem, p. 157.
16. Eroșkin N. P., *op. cit.*, p. 61.
17. *Diplomaticeskij Slovări*, Moskva, 1956, vol.I, p. 150.
18. Eroșkin N. P., *op. cit.*, p. 61.
19. *Diplomaticeskij Slovări*, Moskva, 1956, vol. II, p. 549.
20. Ibidem, p. 262.
21. Ibidem, p. 570.
22. Eroșkin N. P., *op. cit.*, p. 87.
23. *Diplomaticeskij Slovări*, Moskva, 1956, vol.II, p. 569.
24. Ibidem.
25. Ibidem, p. 570.
26. Potemkin V. P., *op. cit.*, p. 338.
27. Ibidem.
28. Eroșkin N. P., *op. cit.*, p. 157.
29. Ibidem, p. 163.
30. Ibidem, p. 179.

AI. I. CUZA – CONTROVERSE ISTORICE

Oltea Rășcanu-Gramaticu

Abstract

In time, there have been many controversies regarding the date of birth and the birthplace of Al. I. Cuza, the first ruler of the united Romanian principalities, Moldavia and Valachia. In his highschool graduation Diploma, the date of birth is the 12th of September 1818. Most historians (I.G. Valentineanu, A.D Xenopol, C.C. Giurescu, Dan Berindei, D. Ivănescu) consider that the real date of birth is the 20th of march 1820, this date being written in the Death Certificate that was written down at Heidelberg (Germany) on the 15th of may 1873, in the Almanac from Gotha and on the funeral monument at Ruginoasa.

Three places fought over the honor of being the birthplace of Cuza. I. G. Valentineanu was in favor for Galați, Lucia Borș for Huși. The most famous historians (A. D. Xenopol, C. C. Giurescu, T. W. Riker, Dan Berindei, Gh. Platon, D. Ivănescu ș.a) pointed towards Bârlad as the birthplace, based on the following arguments: the highschool graduation Diploma, released by the University of Paris in 1835; the Almanac from Gotha; the funeral monument at Ruginoasa, built at the demand of Elena Cuza, the ruler's wife; the Death Certificate written by the City Hall of Heidelberg (Germany), where the correction asked by Elena Cuza (she asked that instead of Bucharest, wrongfully put as birthplace by dr. Gustav Dobelmann, they should write Bârlad) was made; the telegram of Elena Cuza in response to the message of sympathy sent by a deputation from Bârlad at Cuza's funeral.

Starting from 1981, „The Al. I. Cuza Days” are celebrated year after at Bârlad, between the 18th and 20th of march. Great romanian historians take part each year at this celebration. An obelisk bult in 1990 by the City Hall of Bârlad marks the place where the Cuza House once stead. Cuza's name was given to several important streets and school units; busts of the ruler were placed in different places in the town, and, very recently, in the historical centre of the town an impressive statue was risen, work of art of the sculptor Paul Vasilescu, in order to mark the local origin of the ruler of the modern Romania.

Printre numeroasele probleme controversate ale istoriografiei românești, de peste un secol, se numără și cea legată de originea domnitorului Al. I. Cuza. Abdicarea silită din 11 februarie 1866, exilul de șapte ani prin diferite state occidentale, moartea neașteptată a lui Cuza, survenită la Heidelberg (Germania), la 15 mai 1873, aducerea prințului străin, după o perioadă de tergiversări diplomatice, în persoana lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, pe tronul României (10 mai 1866), de către foștii conjurați, necesitatea consolidării noului regim politic, unele animozități interne, conjunctura internațională deosebit de tensionată au constituit unii din factorii pentru care personalitatea marelui dispărut să intre într-un con de umbră¹

Nu putem trece cu vederea nici faptul că D. A. Sturdza, unul dintre principalii organizatori ai loviturii de stat din 11 februarie 1866, a sechestrat în mod abuziv Arhiva Cuza, pe care a restituit-o Academiei Române după 46 de ani, adică în 1912,

dar abia în 1928 a putut fi cercetată de specialiști² Au existat și unele proiecte din partea foștilor colaboratori ai domnitorului (Vasile Alecsandri, Alexandru Papadopol Callimah, Dimitrie Bolintineanu, Baligot de Bayne) de a întocmi o monografie despre viața și activitatea acestuia. Dar evenimentele au luat un alt curs pentru unii dintre aceștia, intrând treptat în sfera de influență a noii guvernări, și doar Dimitrie Bolintineanu a publicat în 1868 un studiu monografic intitulat *Viața lui Cuza Vodă*³

S-au scurs trei decenii (exceptând unele texte aparținând lui I. Creangă, M. Schwarzfeld și D. Bolintineanu), până când, la sfârșitul secolului al XIX-lea (1898), I. G. Valentineanu tipărea lucrarea memorialistică *Alegerea, detronarea și înmormântarea lui Cuza Vodă, 1859,1866,1873*. Pornind de la unele legături ale familiei Cuza cu ținutul Covurlui și orașul Galați (proprietăți, funcții deținute, colaboratori), I. G. Valentineanu lansează, primul, ipoteza nașterii viitorului domnitor în această localitate, deosebit de importantă a Moldovei Meridionale⁴ Așa se declanșa mărul discordiei, între trei orașe care și-au disputat întâietatea privind originea domnitorului Cuza la Galați, Bârlad, Huși.

O parte dintre lucrările apărute la începutul secolului al XX-lea, în țară (cunoscuta colecție *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, editate de G. Petrescu, D. A. Strudza și D. C. Sturdza, 1900-1909, în 10 volume) și străinătate (Frederic Damé, *Histoire de la Roumanie contemporaine*, 1900, cu traducerea în limba română în 1901) nu cuprind date legate de nașterea și copilăria domnitorului⁵

În acest context, apariția unei lucrări de referință *Domnia lui Cuza Vodă, 1859-1866*, în două volume, cu ocazia comemorării a trei decenii de la moartea domnitorului Unirii Principatelor (1903), elaborată de cunoscutul istoric A. D. Xenopol⁶ a reprezentat un moment de cotitură în istoriografia românească, datorită modului de abordare a perioadei analizate pe baza numeroaselor surse documentare provenind din Colecția *Doamnei Elena Cuza* (1027 documente originale). Eruditul istoric fixează **Bârladul** drept locul nașterii lui Cuza. Astfel intra în cursa dezbaterilor cel de-al doilea oraș, cu șansele cele mai mari de credibilitate. Semicentenarul Unirii (1909) a oferit posibilitatea istoricilor de a se apleca mai atent asupra vieții și operei lui Al. I. Cuza, a Doamnei Elena Cuza, și a colaboratorilor. Nicolae Iorga a publicat importante lucrări, dar nu a avut în vedere decât problemele majore ale Unirii Principatelor și ale domniei lui Cuza⁷

În 1912, istoricul Gheorghe Ghibănescu, bun cunoscător al zonei, a publicat în cunoscuta Colecție *Surete și Izvoade*, volumul VII, intitulat *Cuzeștii*, cu referii interesante despre genealogia acestui important neam moldovenesc, încă din secolul al XVI-lea. În perioada interbelică s-au elaborat noi studii legate de domnia lui Al. I. Cuza, semnate de Radu Bossy, Victor Slăvescu, Ioan Hudiță, Gheorghe Brătianu, Nicolae Iorga, Andrei Oțetea, Alexandru Lepedatu, Emil Vărtosu, Ion Lupaș, P. P. Panaintescu, C. C. Giurescu⁸ ș.a.

În anul 1940, apărea o interesantă monografie dedicată *Doamnei Elena Cuza*, semnată de Lucia Borș⁹ Pe baza, mai ales, a tradiții locale, autoarea introduce în circuitul localităților legate de nașterea domnitorului Cuza, orașul Huși, idee agreată și de Nicolae Iorga.

În perioada postbelică s-au tipărit numeroase volume de documente privind istoria României, inclusiv referitoare la Epoca Unirii și Al. I. Cuza: *Discursuri parlamentare din epoca Unirii, 29 septembrie – 14 decembrie 1861* (București, 1959), *Documente privind Unirea Principatelor* (București, 1961-1984), *Alexandru Ioan Cuza. Acte și scrisori* (Iași, 1973), *Români la 1859* (București, 1984), *Documente privind domnia lui Alexandru Ioan Cuza, 1859-1861* (București, 2000) ș. a.

De asemenea, au fost elaborate importante studii care au aprofundat această perioadă fundamentală pentru făurirea României moderne, semnate de istorici români și străini (Andrei Oțetea, P. P. Panaintescu, Gheorghe Platon, Nechita Adăniloie, Cornelia Bodea, Nicolae Corivan, Dan Berindei, Leonid Boicu, Dumitru Vitcu, C. C. Giurescu, Dumitru Ivănescu, Nicolae Ceachir, Gerald J. Bobango, Barbara Jelavich, Paul Michelson ș.a.). Cu ocazia Centenarului morții domnitorului Cuza, s-a elaborat la Iași un amplu volum omagial *Al. I. Cuza. In memoriam*, inserând noi interpretări privind rolul personalității domnitorului Al. I. Cuza în realizarea Unirii Principatelor și a marilor reforme menite să modernizeze structura învechită feudală și să o alinieze Europei moderne, capitaliste, cu contribuția unor prestigioși istorici români.

În atenția specialiștilor s-au impus studiile publicate de C.C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1966; Dan Berindei, *Epoca Unirii*, București, 1979; Gheorghe Platon, *1859. L'union des Principautés Roumaines*, București, 1979; Leonid Boicu, *Diplomația europeană și triumful cauzei Unirii. 1856-1859*, Iași, 1978; Dumitru Ivănescu, *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității*, Iași, 2001 ș. a.

Revenind la problema originii bârlădene a domnitorului Al. I. Cuza, după A. D. Xenopol, istoricul american T. W. Riker reia această ipoteză în lucrarea *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale, 1856-1866*, tipărită la București în 1940¹⁰ Câteva decenii mai târziu, istoricul C. C. Giurescu, pe baza cercetărilor îndelungate și minuțioase a documentelor din Arhiva Cuza (59 de volume) și a investigațiilor din Arhiva Primăriei din Heidelberg, în studiul monografic *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ediția a II, din 1970, introduce în circuitul de specialitate, două documente de o valoare indubitabilă: **Diploma de Bacalaureat și Actul de Deces**¹¹

Diploma de Bacalaureat, emisă de Universitatea din Paris, precizează locul nașterii lui Al. I. Cuza la **Bârlad**, dar data menționată este de 12 septembrie 1818¹² Majoritatea istoricilor (I. G. Valentineanu, Alexandru Xenopol, Mihai Savel, C. C. Giurescu, Dan Berindei, Dumitru Ivănescu ș.a.) s-au pronunțat pentru 20 martie 1820, așa cum apare în *Almanahul de la Gotha*, în Actul de deces de la Heidelberg, pe monumentul funerar de la Ruginoasa. Data „se află nu numai pe monumentul funerar al lui Cuza așezat de Doamna Elena pe fostul mormânt de la Ruginoasa, din afara bisericii – și, desigur, soția știa bine data nașterii soțului ei, – și în Calendarul de Gotha, căruia-i fusese trimisă – la cerere – de însuși cabinetul lui Cuza prin intermediul Ministerului de Afaceri Străine român” – comenta C. C. Giurescu¹³ Același ilustru istoric subliniază, în continuare: „Data din diploma de bacalaureat – 12 septembrie 1818 – cred că este o eroare intenționată; Cuza s-a declarat – sau a fost declarat – mai mare decât era în realitate, pentru a corespunde, probabil, unei dispoziții regulamentare cu privire la minimum de vârstă cerut candidaților la bacalaureat. Cât despre locul nașterii, el este **Bârladul**; nu era nici o rațiune să se declare un alt oraș decât cel real în amintita diplomă de bacalaureat”¹⁴ Dumitru

Ivănescu mai introduce o sursă documentară pentru a susține data de 20 martie 1820, cu prilejul editării în 1973 a volumului *Alexandru Ioan Cuza. Acte și scrisori*. „Este vorba de o cerere adresată Secretariatului de Stat al Moldovei de către Al. I. Cuza, la 16 mai 1854, prin care solicita eliberarea pașapoartelor necesare deplasării la Karlsband. Scrisă în întregime de viitorul domnitor, ea cuprinde semnamentele sale și ale soției și, lucru foarte important, vârsta celor doi”¹⁵

Decesul lui Al. I. Cuza a fost înregistrat la 15 mai 1873 la Starea Civilă a Primăriei din Heidelberg de către medicul său curant, chirurgul Gustav Dobelmann. În documentul menționat se preciza că domnitorul este născut la București. Dându-și seama de greșeala făcută de Dobelmann, privind locul nașterii lui Cuza, Doamna Elena Cuza a reușit să intervină pe lângă autoritățile germane din cadrul Primăriei din Heidelberg, și să obțină rectificarea necesară: „Cu aprobarea Judecătoriei Ducale din Heidelberg din douăzeci și trei mai una mie opt sute șaptezeci și trei, anexa 32, se înștiințează necesitatea înscrierii în loc de București se va citi **Bârlad** și că în loc de Contesa Rosetti, numai Rosetti”¹⁶

Studii elaborate de cercetătorii Institutului De Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol” din Iași au adus noi date privind familia viitorului domnitor, a cărei prezență este semnalată la moșia Bârboși de Fălciu, dar și la Galați și Bârlad. Tatăl, Ioan Cuza, născut la Bârboși (Fălciu) în 1784¹⁷, era un om cultivat, competent, cu multă autoritate, fapt ce explică numeroasele funcții pe care le-a îndeplinit, de-a lungul anilor: sameș în ținutul Fălciu și Tutova, ispravnic în ținuturile Fălciu, Tutova¹⁸, Vaslui, pârcaľab de Covurlui (1831-1836), acordarea rangului de postelnic(1828), deputat în Obșteasca Adunare din partea ținutului Fălciu (1832-1837,1838-1843), președinte la Judecătoria Covurlui (1837-1838). Când a fost numit pârcaľab de Covurlui, în 1831, Ioan Cuza stăpânea moșia Bârboși (Fălciu) pe care o moștenise de la tatăl său, și o va lăsa apoi fiului său, Alexandru, alături de o casă în Galați, „cinci magazale și alte binale (case) la Iași”¹⁹ Despre prezența caselor familiei Cuza în cartierul Podeni, „în mahalaua mijlocului din târgul Bârladului”, în perioada în care Ion Cuza, tatăl viitorului domnitor, îndeplinea funcțiile de ispravnic de Tutova, Fălciu și Vaslui, face referiri interesante Dumitru Ivănescu și Virginia Isac într-un studiu, publicat în „Revista Arhivelor”, nr.4 /1971, pe baza analizei catagrafiei din 1828, fiind „știut că într-un asemenea recensământ nu putea fi trecut cineva care nu avea domiciliul stabil în localitatea respectivă”²⁰ Trebuie avut în vedere și tradiția locului, transmisă din generație în generație despre casele părinților domnitorului pe care le-au avut la Bârlad până în jurul anilor 1830, când părăsește această zonă, ținând cont de noua funcție pe care o va deține în continuare de pârcaľab de Covurlui, cu sediul la Galați.

Vasile Palade, directorul Muzeului „Vasile Pârvan” din Bârlad, a reluat argumentele istoricului C. C. Giurescu și ale cercetătorilor ieșeni în articolul *Alexandru Ioan Cuza – fiu al Bârladului*²¹, publicat în presa locală în 1972: „Gratie acestor documente și în primul rând profesorului Constantin C. Giurescu, astăzi se cunoaște cu precizie că domnitorul Alexandru Ioan Cuza este fiu al Bârladului”²¹ *Monografia Municipiului Bârlad* (1974),deschide capitolul *Personalități politice și cultural-științifice*, cu Al. I. Cuza despre care se precizează: „Născut la 20 martie 1820

la **Bârlad**, Cuza și-a petrecut o bună parte din copilărie pe moșia tatălui său la Bărboși-Huși”²²

Într-un alt studiu, editat în volumul *Bârladul odinioară și astăzi* (1980), Vasile Palade, pornind de la faptul că unii „se află la nivelul incertitudinilor de altă dată cu privire la locul de naștere a domnitorului Alexandru Ioan Cuza”, „și aceasta din simplul motiv că nu le-au căzut în mâini nici una dintre sursele de informație care pun capăt îndoielilor”²³, înserează cele două documente de bază pentru demonstrarea originii bârlădene a lui Cuza: **Diploma de bacalaureat** în limba franceză și **Actul de deces** în limba germană, cu traduceri aferente și un document local: **Telegrama Doamnei Elena Cuza** la mesajul de condoleanțe transmis de o delegație bârlădeană, la funeraliile domnitorului Unirii. În partea finală a telegramei, publicată în ziarul „Semănătorul”, nr. 24 din 17 iunie 1873, Doamna Elena Cuza își exprima grațitudinea „pentru suvenirile orașului **Bârlad**, patria neuitată a mult iubitului meu soț”²⁴. Telegrama a fost reprodusă, în același volum, și în articolul *Începuturile presei bârlădene – ziarul „Semănătorul”*, semnat de Oltea Rășcanu-Gramaticu²⁵

Începând cu 20 martie 1981, din inițiativa Societății de Științe Istorice, filiala Bârlad și a Muzeului „Vasile Pârvan”, cu sprijinul autorităților municipale, au fost inițiate „**Zilele Al. I. Cuza**” la Bârlad, între 18-20 martie, în semn de omagiu adus domnitorului născut pe plaiuri bârlădene. La dezbaterile științifice, pe parcursul celor 27 de ediții, au participat ilustre personalități ale istoriografiei românești: Dan Berindei, Dinu C. Giurescu, Gheorghe Platon, Alexandru Zub, Gheorghe Buzatu, Dumitru Ivănescu, Leonid Boicu, Nichita Adăniloiaie, Vasile Cristian, Mihai Timofte, Gheorghe Cliveti, Mihai Cojocariu ș.a. care au analizat diferite fațete ale personalității domnitorului Al. I. Cuza în context intern și internațional²⁶

Originea bârlădeană a domnitorului Al. I. Cuza, legăturile sale cu unioniștii din această parte a Moldovei Meridionale, atât în perioada luptei pentru realizarea acestui deziderat, cât și în timpul domniei, sunt amplu tratate în cele două ediții ale *Istoriei Bârladului* (1998, ediția I, 2002, ediția a II-a)²⁷, „o reușită de prestigiu a istoricilor și muzeografilor bârlădeni”, după cum aprecia istoricul Gheorghe Buzatu²⁸

Originea bârlădeană a lui Al. I. Cuza este susținută într-un studiu, mai recent, de generalul de brigadă (r) dr. Constantin Ucrain, care face referiri la activitatea militară și contribuția adusă în acest domeniu de colonelul Al. I. Cuza, domnitorul României moderne: „Istoria țării noastre a hărăzit bârlădenilor de a avea mândria că din rândurile lor, ale vrednicilor lor înaintași, s-a ridicat una dintre cele mai proeminente personalități politico-militare ale secolului trecut, în persoana revoluționarului pașoptist și luptătorului unionist colonelul de roșiori(cavalerie) Alexandru Ioan Cuza”²⁹. Tradiția legată de personalitatea domnitorului Al. I. Cuza, manifestată și prin ridicarea primului monument al acestuia în satul Grivița, în apropierea Bârladului, în anul 1904, la sugestia cunoscutului om de cultură și ctitor, profesorul Stroe S. Belloescu, a fost reluată în ultimele decenii³⁰

Din inițiativa Primăriei municipiului Bârlad, s-a ridicat un obelisc, în martie 1990, în fața Casei unde se presupune că ar fi existat vechea locație de acum circa două secolele, iar străzii din cartierul Podeni i s-a dat numele de Al. I. Cuza, Grupul Școlar Industrial a primit numele domnitorului Cuza (1997) și un bust a fost instalat la intrarea în liceu (2000), în fața Cercului Militar Bârlad³¹, pe un frumos soclu s-a

montat un alt bust al lui Cuza(2003), unde de 24 ianuarie – Ziua Unirii Principatelor și de 20 martie, în cadrul „Zilelor Al. I. Cuza” se organizează ample manifestații și depuneri de coroane. Ridicarea unei statui a domnitorului României moderne era o doleanță mai veche a bărlădenilor, care acum s-a finalizat în mod excepțional prin amplasarea în centrul civic a unei impunătoare statui, de circa trei metri înălțime, opera sculptorului Paul Vasilescu, o replică prestigioasă a celei de la poalele dealului Patriarhiei Române din București³² Intervievat cu ocazia unei vizite la Bârlad, în vederea stabilirii amplasamentului statuii, în zona centrală a orașului, de către mass media locală, maestrul Paul Vasilescu a menționat legătura între opera de artă executată și reverberația istorică: „Lucrările mele doar atrag atenția, pentru a confirma că există o legătură strânsă între aceea personalitate prezentată și locul respectiv (...), sper ca această lucrare a lui Cuza pentru Bârlad să-și găsească locul și să se bucure de aprecierea și simpatia locuitorilor și a altor persoane din țară și de peste hotare care vor călca pe aceste meleaguri”³³

Fără să țină cont de documentele publicate în ultimele decenii, din arhivele interne și externe, de studiile monografice semnate de cunoscuți istorici, prevalând tradiția familiei Cuza în zona Bărboși Huși, originea hușeană a domnitorului fost reluată în două lucrări: *Istoria Hușilor*³⁴ (1995) și *Cuza și Hușii* de Gh. Melinte (1998)³⁵ După ce în *Istoria Hușilor*, la capitolul *Dicționarul personalităților hușene*, în dreptul numelui lui Al. I. Cuza se spune că „locul de naștere al lui Cuza (și chiar data nașterii) este controversat” și se menționează opiniile legate de cele trei orașe pretendente, se ia, apoi, drept categoric punctul de vedere al istoricului Ion Lupașcu care „într-un studiu publicat în *Convorbiri literare*, 1939, dovedește că Hușul este locul de naștere, în casa de pe strada I. G. Duca, nr. 58” În sprijinul acestei idei se argumentează cu faptul că N. Iorga, „aflat în fruntea Comisiei pentru Monumente Istorice, a luat măsuri ca, prin decret regal (1940), casa respectivă să fie declarată monument istoric”³⁶

Gh. Melinte a elaborat în 1973, cu ocazia Centenarului morții lui Al. I. Cuza, o lucrare intitulată *Amintiri. 100 de ani de la moartea lui Alexandru Ioan Cuza, fiu al neamului românesc*. Titlul a fost modificat de îngrijitorul acestei ediții Constantin D. Donose, imprimându-se o nouă orientare, după 24 de ani de la moartea autorului³⁷ Lucrarea debutează cu o serie de date privind arborele genealogic al familiei Cuza, preluate din volumul *Cuzeștii* (1912) a lui Gh. Ghibănescu. Apoi se comentează unele mărturii făcute de Ioan Lupașcu, directorul „Convorbirilor literare”, de Nicolae Iorga, președintele Comisiei Monumentelor Istorice, tradiția locală (*Pădurea Cuzoaiei, Groapa Cuzei* ș.a.), se anexează fotocopii ale deciziilor Comisiei Monumentelor Istorice, ale Prefecturii Fălciu și Primăriei Huși, ale planurilor casei din strada I. Gh. Duca nr. 58 (astăzi str. Al. I. Cuza), ale Decretului regal din 15 martie 1940, semnat de Carol al II-lea și de Ion Nistor, ministrul Cultelor și Artelor, testamentul domnitorului Al. I. Cuza³⁸ Imobilul din strada I. Gh. Duca nr. 58 „nu numai că nu a devenit un centru muzeistic național, dar a și fost dărâmată, cu toată iresponsabilitatea, în anii socialismului”³⁹

Vasile Iancu într-un articol, publicat în „România liberă” din 28 noiembrie 1998, se arată entuziasmat de „datele” furnizate de lucrarea tipărită, *Cuza și Hușii*⁴⁰, în timp ce Theodor Pracsiu, mai circumspect, lasă să plutească nota de ironie: „Gheorghe

Melinte aglomerează probe diverse într-o devălmășie pitorească care naște o scriitură fatalmente necizelată, dar captivantă (să nu uităm că avem de-a face cu un manuscris postum, asupra căruia autorul dispărut intempestiv și tragic, n-a mai avut posibilitatea să intervină) pentru a demonstra că Alexandru Ioan Cuza este fiu al Hușilor⁴¹ Pe o poziție consecventă se situează Costin Clit, care pe baza unor documente din Arhiva Episcopiei Hușilor încearcă să demonstreze omniprezența familiei Cuza la moșia Bărboși și legăturile strânse cu orașul Huși, reședința de atunci a județului Fălciu: „Legăturile cu orașul Huși sunt demonstrate și de casa deținută de familia Cuza în Huși, pe strada I. G. Duca, nr. 58, testamentul domnitorului în care își arată dorința de a se construi un azil Cuza la Huși, corespondența marelui istoric Nicolae Iorga cu autoritățile hușene și atenția acordată de urmași. În 1886 este atestată documentar strada Cuza Vodă. În 1918 Gimnaziul *Atanasie Panu* este transformat în Liceul Cuza Vodă iar în 1919, ca un omagiu adus fostei Doamne ia ființă Liceul de fete *Elena Doamna*”⁴²

Pentru a contracara interpretarea datelor furnizate de catagrafia din 1828, favorabile domiciliului la Bârlad a familiei postelnicului Ioan Cuza, Costin Clit invocă acea vidomostie din 27 decembrie 1829, întocmită de tatăl viitorului domnitor, în județul Fălciu, la cererea autorităților militare ruse (Pavel Kisselev și Feodor Mircovici), unde se consemna pentru persoana sa: „Ioan Cuza, postelnic, familie veche, neam de 200 ani, născut în satul Bărboși de 46 ani, locuiește în satul Bărboși”⁴³ C. Clit atrage atenția că „în această vidomostie sunt prezentați boieri născuți în Bârlad cu domiciliul și moșiile în alte așezări”⁴⁴ Replica a dat-o cu fermitate Valentin Negre, cu ocazia dezvelirii bustului domnitorului Cuza în fața cercului Militar Bârlad, în noiembrie 2003: „Chiar dacă din catagrafiile (recensămintele) vremii rezultă că tatăl viitorului domnitor era din Huși, chiar dacă tatăl lui avea casa în Huși, precum și casă și moșie în Barboși (de Fălciu), Alexandru Ioan s-a născut la **Bârlad**, în casa fratelui tatălui său, din cartierul Podeni (numită azi Casa Cuza). În anul nașterii viitorului domnitor, tatăl său a locuit în această casă din Bârlad pentru că fusese numit ispravnic al ținutului Tutova”⁴⁵

Costin Clit se agață, însă, în continuare, de orice element, mai mult s-au mai puțin important, pentru a menține în atenția mass mediei impresia că acele controverse, începute cu mai multe decenii, privind locul nașterii domnitorului Al. I. Cuza continuă și că problema nu este încheiată.

La această ambiguitate se adaugă și faptul că unele publicații europene, de prestigiu, fără a mai verifica stadiul cercetării istoriografice pe o anumită problemă, reiau automat informații mai vechi, care nu mai corespund adevărului istoric, făcând astfel un mare deserviciu imaginii țării. Astfel dicționarul enciclopedic *Larousse* (1968), *Enciclopedia Britanica* (1994) înscriu orașul Galați ca locul nașterii lui Al. I. Cuza. Unele confuzii se perpetuează în mass media, în manualele școlare, dicționare, studii ș. a. Istoricii bârlădeni au reluat cu diferite ocazii, în cadrul reuniunilor științifice, oferite, mai ales, de edițiile „Zilelor Alexandru Ioan Cuza” 18-20 martie, în presă, la emisiunile de radio și televiziune, argumentele deosebit de clare și viabile ale paternității domnitorului Unirii Principatelor⁴⁶

Începutul Mileniului III a fost marcat de publicarea studiului monografic *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității* de către istoricul ieșean Dumitru

Ivănescu, rezultat al unor investigații de durată în fondul documentar arhivistic din țară și străinătate. Înscriindu-se pe linia deschisă de iluștri înaintași (A. D. Xenopol, C. C. Giurescu, Dan Berindei), Dumitru Ivănescu susține cu argumente mai vechi și mai noi originea bărlădeană a domnitorului Alexandru Ioan Cuza: „În privința locului și a anului nașterii sale au existat, de-a lungul timpului, mai multe opinii, dar s-a impus cea precizată de noi mai sus. Cu toate acestea, chiar în zilele noastre, persoane mai puțin familiarizate cu rigorile cercetării științifice și invocând argumente fanteziste, cred că au dreptul să exprime un punct de vedere”⁴⁷

Nu se poate nega rolul pe care cele trei orașe l-au avut în viața și activitatea domnitorului, dar în momente diferite: nașterea la Bârlad, copilăria la moșia Bărboși, de lângă Huși, tinerețea și ascensiunea profesională la Galați. Privit din acest punct de vedere mărl discordiei poate dispărea, ceea ce este și cazul după atâtea efemere „lupte” ale paternității!

Pe drept cuvânt, aprecia renumitul istoric ieșean Gheorghe Platon, unul dintre participanții la cele mai multe ediții ale „Zilelor Alexandru Ioan Cuza”: „Ne facem o datorie față de acest fiu al **Bârladului**, care, devenit unul dintre marii noștri eroi naționali, se bucură și astăzi de stimă, respect și admirație, reprezentând unul din miturile care dau expresie valorilor pozitive, creatoare, ale istoriei românești”⁴⁸

NOTE

1. C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, Editura Științifică, București, 1970, p. 5-6; Dumitru Ivănescu, *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității*, Editura Junimea, Iași, 2001, p.210.
2. *Ibidem*.
3. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 8.
4. I. G. Valentinianu, *Alegerea, detronarea și înmormântarea lui Cuza Vodă. 1859. 1866. 1873*, București, 1898, p.25.
5. Frederic Damé, *Istoria României contemporane*, București, 1901 (cuprinde referiri numai la perioada 1828-1866).
6. A.D.Xenopol, *Domnia lui Cuza Vodă 1859-1866*, Iași, 1903; idem, *Istoria Românilor din Dacia traiană*, ed. a III-a, vol. XIII, București, p. 10.
7. N. Iorga, *Unirea Principatelor (1859) povestită românilor cu prilejul împlinirii a cincizeci de ani de la întemeierea statului român*, Vălenii de Munte, 1909, 120 p.; publicația *Unirea Principatelor. tipărite în amintirea semicentenarului din 1909*, București, 1910, 104 p.
8. Radu Bossy, *Agenția diplomatică a României la Paris și legăturile politice franco-române sub Cuza Vodă*, București, 1931; idem, *Agenția diplomatică a României la Belgrad și legăturile politice româno – sârbe sub Cuza Vodă*, București, 1934; Victor Slăvescu, *Domnitorul Cuza și Victor Place*, București, 1942; Ioan Hudiță, *Franța și Cuza Vodă. Lovitura de stat proiectată în 1863.După documente inedite*, București, 1941; Gh. Brătianu, *Politica externă a lui Cuza Vodă și dezvoltarea ideii de unitate națională*, în „Revista istorică română”, II (1932), p. 113-163; N. Iorga, *Un memoriu politic către Cuza Vodă*, în *Analele Academiei Române, Memorii, Secția Istorie*, s. 3, t. XIX (1937), p. 227-236; idem, *Istoria Românilor*, vol. IX, *Unificatorii*, București, 1938; Andrei Oțetea, *Marile Puteri și Unirea Principatelor Române*, în *Omagiul lui Ion Lupaș*, București, 1943; Al. Lapedatu, *Viața politică internă, în Alexandru Ioan Cuza 1859-1866*, București, 1930, p.1-32; Emil Vărtosu, *Romanatul. Moneda lui Cuza Vodă.1859-1864.Documente inedite*, București, 1941; Ion Lupaș, *Istoria Unirii Românilor*, București, 1937; P. P. Panaintescu, *Cuza Vodă și unitatea națională a Românilor*, în „Arhiva pentru știință și reformă socială”, VIII (1929), p. 559-569; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor*, București, 1942 etc.
9. Lucia Borș, *Doamna Elena Cuza*, ed. a III-a, București, 1940, p. 28.
10. T.W.Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale, 1856-1866*, București, 1940, p. 250-251.
11. Biblioteca Academiei Române, Arhiva Cuza, mapa XLVI, doc.67 și 69; C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, ed. a II-a, revăzută și adăugită, Editura Științifică, București, 1970, p. 63-64.
12. N. Corivan, *Precizări cu privire la funcțiile publice ocupate de Alexandru Ioan Cuza până la alegerea lui ca domn. în Omagiul lui P. Constantinescu-Iași*, București, 1965, p. 481..
13. A.D.Xenopol, *op.cit.*, p. 10; I. G. Valentinianu, *op.cit.*, p. 25; M. Savel, *Domnia marelui domnitor român Alexandru Ioan Cuza*, Bacău, 1909, p. 3; C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 64; Dumitru Ivănescu, *op. cit.*, p. 20-22.
14. C.C.Giurescu, *op. cit.*, p. 64.

15. D. Ivănescu și Virginia Isac, *Alexandru Ioan Cuza. Acte și scrisori*, Editura Junimea, Iași, 1973, p. 286-288; D. Ivănescu, *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității*, p.21.
16. „La aceeași concluzie ajungem – preciza C. C. Giurescu referindu-se la orașul Bârlad ca locul nașterii lui Al. I. Cuza – de altfel și pe temeiul actului de deces al lui Cuza; a adnotare marginală oficială a acestui act arată că locul de naștere a celui decedat nu este București așa cum greșit se trecuse potrivit declarației medicului curant G.E. Döbelmann care anunțase decesul, ci Bârlad” (*ibidem*); Dumitru Ivănescu, *op. cit.*, p. 21-22.
17. D. Ivănescu, Virginia Isac, *Date noi privind viața și activitatea lui Alexandru Ioan Cuza până la alegerea sa ca domnitor al Principatelor Unite*, în „Revista arhivelor”, nr. 4/1971, p. 525; *ibidem*, *Alexandru Ioan Cuza. Acte și scrisori*, Editura Junimea, Iași, 1973, f. 20-21.
18. *Ibidem*, *Date noi....* p. 526.
19. Paul Păltănea, *Casele lui Cuza Vodă de la Galați*, 1968, p. 1. Vezi și C. C. Giurescu, *op.cit.*, p. 62; D. Ivănescu, *op. cit.*, p. 18.
20. D. Ivănescu, Virginia Isac, *Date noi....*, p. 525.
21. V. Palade, *Alexandru Ioan Cuza – fiu al Bârladului*, în „Vremea nouă”, 15 iulie 1972, p. 4.
22. *Monografia Municipiului Bârlad*, 1974, p. 91.
23. Idem, *Alexandru Ioan Cuza fiu al Bârladului*, în *Bârladul odinioară și astăzi*, *Miscelaneu*, vol. I, București, 1980, p. 21-27.
24. *Ibidem*, p. 24.
25. Oltea Rășcanu-Gramaticu, *Începuturile presei bârlădene*, *ziarul „Semănătorul”*, în *Bârladul odinioară și astăzi*, vol. I, p. 160.
26. *175 de ani de la nașterea domnitorului Alexandru Ioan Cuza*, în „Părerii Tutovene”, nr. 152, 17 martie 1995; Simona Mihăilă, *Pelerinajul bârlădenilor la Casa Cuza*, în „Monitorul de Vaslui”, 16 mai 1998; *Istoria Bârladului*, vol. II, îngrijit și coordonat de Oltea Rășcanu-Gramaticu, 1998, p. 253; *ibidem*, ed. a II-a, 2002, Editura Sfera, Bârlad, p.278-281; Laurențiu Chiriac, *Unirea – gând și faptă*, în „Părerii Tutovene”, nr. 340, 29 ian.-1 feb. 1999; idem, *Imagina lui Cuza Vodă și percepția sa bârlădeană*, în „Părerii Tutovene”, nr. 23 martie 2000, p.10; Oltea Rășcanu-Gramaticu, *Zilele Al. I. Cuza. 18-20 martie*, în „Părerii Tutovene”, nr. 453, 17-29 martie 2000; *ibidem*, nr. 542, 13-19 martie 2001; Laurențiu Chiriac, *Al. I. Cuza în conștiința bârlădeană a posterității*, în „Părerii Tutovene”, nr. 603, 22-25 martie 2002; idem, *Simpozionul „Al. I. Cuza – personalitate europeană”*, în „Părerii Tutovene”, nr. 699/28-31 martie 2003; Oltea Rășcanu-Gramaticu, *Zilele Alexandru Ioan Cuza 18-20 martie 2004*, Ediția XXIII, în „Bârladul”, nr.10/11-17 martie 2004; *Bârladul” săptămânal de opinie, informație și cultură*, număr special, 20 martie 2005; Laurențiu Chiriac, *Zilele „Al. I. Cuza” la Bârlad*, în „Bârladul”, nr.63/24-30 martie 2005; Oltea Rășcanu-Gramaticu, *Zilele Alexandru Ioan Cuza. 18-20 martie*. Ediția a XXV-a, în „Bârladul”, nr.116/30 martie -- 5 aprilie 2006;
27. *Istoria Bârladului*, ed. I, vol. I, 1998, p. 265-283, *Istoria Bârladului*, ed. a II-a, vol. I, p. 234-250.
28. *Ibidem*, ed. a II-a, 2002, p. 7-8.
29. C. Ucrain, *Bârlad. Personalități militare*, Editura Pro Transilvania, București, 2005, p. 20-27.
30. Vezi Gh. Clapa, *Primul monument ridicat lui Alexandru Ioan Cuza*, în „Clepsidra”, nr. 24, martie 1999, p. 2-4.
31. Vezi Valentin Negre, *Bârlad. 15 noiembrie 2003: Cuza s-a întors acasă*, în „Părerii Tutovene”, nr.741/18-22 noiembrie, p. 1-2. Bustul a fost realizat de profesorul Dorinel Filichi de la Liceul Pedagogic „Al. Vlahuța” din Bârlad.
32. După cunoscutul grup statuar din Piața Unirii din Iași, opera remarcabilă a sculptorului Romanelli, dezvelit în 1912, și replica de la Craiova, s-au scurs opt decenii până când o altă impunătoare statuie a domnitorului Al. I. Cuza a fost ridicată în București, la poalele Dealului Patriarhiei Române (de șase metri înălțime), de către sculptorul Paul Vasilescu. Cea de la Bârlad, aparținând aceleiași artist, ar fi deci a patra statuie a lui Cuza, pe plan național, de proporții mai mici (trei metri), dar având aceiași mare valoare artistică și istorică. Paul Vasilescu are un impresionant palmares, operele sale fiind expuse de-a lungul anilor la numeroase expoziții de artă românească deschise peste hotare: Praga, Roma, Milano, Variovia, Vilnius, Moscova, Sofia, Bagdad, Berlin, Budapesta; la expoziții internaționale: „Danteasca” Ravenna (Premiul pentru cea mai bună participare internațională), 1974; Expoziția „Plastic und blummen” Berlin, 197; Trienala internațională New Delhi, 1979; Expoziția Casa Americii Latine, 1993; expoziții personale: 1995, Luxemburg, Galeria Art 8 Passion; 1997, București; 1998, Chișinău ș.a. Distins cu Premiul pentru sculptură al Uniunii Artiștilor Plastici din România (1966); Premiul *Ion Andreescu* al Academiei Române (1971); Premiul Comitetului de Stat pentru Cultură și Artă (1971); Marele Premiu al U.A.P., secretar al Uniunii Artiștilor Plastici. Activează ca profesor la catedra de sculptură a Institutului „N. Grigorescu” Dintre statuile dedicate unor personalități istorice de către maestrul Paul Vasilescu se numără: Petru Mușat I (Suceava), Basarab I (Curtea de Argeș), N. Bălcescu și Andrei Șaguna (Blaj), Nicolae Bălcescu (Academia Română din Roma), Iancu de Hunedoara (Hunedoara), Al. I. Cuza (București) ș.a.
33. Vezi art. *Sculptorul Paul Vasilescu a vizitat Bârladul*, în „Bârladul”, nr.167/22-28 martie 2007, p. 8-9.
33. *Istoria Hușilor*, volum îngrijit și coordonat de Theodor Codreanu, Editura Porto – Franco, Galați, 1995, p. 269.
34. Gh. Melinte, *Cuza și Hușii*, ediție îngrijită, schiță bio-bibliografică, note și addenda de Constantin D. Donose, Editura Timpul, Iași, 1998.
35. *Istoria Hușilor*, p. 269.
36. Gh. Melinte, *op. cit.*, p. 13-14, 27-29, 33-34, 39-41, 53-69.

37. *Ibidem*, p. 27-29. Testamentul întocmit de Al. I. Cuza în anul 1872-1873, la Florența, prevedea ca o parte din avere să servească „pentru creiașiunea și întreținerea unui azil de copii orfani și găsiți în orașul Huși care va purta numele de Azilul Cuza”

38. *Ibidem* p. 7.

39. Vasile Iancu, *Controversa asupra locului nașterii domnului Cuza nu s-a încheiat*, în „România liberă”, din 28 noiembrie 1998.

40. „Părerii Tutovene”, nr.339/26-28 ianuarie 1999.

41. Costin Clit, *Date inedite privind familia Cuzeștilor*, în „Clepsidra”, nr. 24, martie, 1999, p. 3.

42. Vezi Alexandru V. Perietzeanu-Buzău, *Vidomstie de boierii Moldovei aflați în țară la 1829*, în „Arhiva Genealogică”, I (VI), 1994, nr.3-4, p. 290-303.

43. Vezi C. Clit, *Cuza și Hușii*, în „Jurnalul Vasluian”, nr.261,262, din 1999.

44. Valentin Negre, *Bârlad, 15 noiembrie 2003:Cuza s-a întors acasă*, în „Părerii Tutovene”, nr.741/18-22 noiembrie 2003, p.1-2.

45. Monu Diaconu Elena, *Alexandru Ioan Cuza fiu al Bârladului*, în „Cuvântul liber bârlădean”, anul II, nr. 6 /16 martie 1990; C. Nițuc, *Să nu îl dăm pe Cuza cu chirie*, în „Părerii Tutovene”, nr. 195, 26 ianuarie 1996; Oltea Gramaticu, *Alexandru Ioan Cuza ctitorul României moderne*, în „Părerii Tutovene”, nr. 203, anul VI, serie nouă, 22 martie 1996; idem, *Alexandru Ioan Cuza, fiu al Bârladului*, în „Părerii Tutovene”, nr. 302/14-20 mai 1998; idem, *Al. I. Cuza s-a născut la Bârlad și nu în altă parte*, în „Părerii Tutovene”, nr.307/18-24 iunie 1998; idem, *Originea bârlădeană a lui Al. I.Cuza - o certitudine*, în „Părerii Tutovene”, nr. 308, 25-30 iunie 1998; *Alexandru Ioan Cuza și Bârladul*, în „Clepsidra”, nr.24, martie 1999; idem, *Al. I. Cuza și posteritatea*, în „Florile dalbe”, nr.3(26), martie-aprilie 1999; idem, *180 de ani de la nașterea lui Alexandru Ioan Cuza*, în „Părerii Tutovene”, nr. 453/ 17-20 martie 2000; Ioan Bălănescu, *Bârladul și Unirea*, în „Părerii Tutovene”, nr.535, 2001; Oltea Rășcanu-Gramaticu, *Al. I. Cuza și posteritatea*, în „Părerii Tutovene”, nr. 543/20-26 martie 2001; idem, *Controverse ale istoriei, Alexandru Ioan Cuza*, în „Pagini medicale bârlădene”, anul VI, nr. 58, ianuarie 2003; idem, *Alexandru Ioan Cuza, domnitorul Unirii Principatelor*, în „Bârladul”, nr. 10/11-17 martie 2004; idem, *Controversele privind originea lui Al. I. Cuza nu se mai justifică*, în „Bârladul”, nr. 10/11-17 martie 2004; Valentin Negre, op. cit., p.1-2; Oltea Rășcanu-Gramaticu, *Mărul discordiei*, în „Bârladul”, nr. special, 20 martie 2005;

46. D. Ivănescu, *op. cit.*, p. 19.

47. Gh. Platon, *Gând despre Alexandru Ioan Cuza*, în „Bârladul”, nr. special, 20 martie 2005.

AL. I. CUZA ȘI DIPLOMAȚIA EUROPEANĂ

Oltea Rășcanu-Gramaticu

Abstract

The re-opening of the „oriental problem”, with the Crimean War (1853-1856) enabled also the discussion of the Romanian unity problem. The Paris Convention (7/19 august 1858) offered the romanian people only a formal union, unacceptable to the national interest. But the Romanians decided their own destiny, ignoring the decisions of the Great Powers, by choosing Al. I. Cuza as ruler of both Moldavia and Valachia on the 5th and 24th of January 1859. This way, a new policy was established: the policy of the fact already done, to which the Great Powers had to deal during the entire time of Cuza's reign. After many discussions, the Great Powers' Conference in Paris recognized Cuza as the ruler of both principalities on September the 6th 1859. The diplomatic actions lasted for 2 years until the Ottoman Empire and the other Great Powers recognized the full union, but only during Cuza's life.

In general, France, Sardinia, Prussia, Russia and England were in favor of the policy that Cuza used in order to consolidate Romania's autonomy. Turkey and Austria's political and diplomatic activities were, most of the time, against the romanian goals, due to the fear that the new state would eventually want to become independent as well.

With great efforts, especially during the authoritative reign, Al. I. Cuza succeeded in introducing the great reforms that were meant to modernize the structure of the Romanian society in the following areas: agricultural, juridical, military, administrative, financial and religious. Externally, Cuza was in favor of establishing diplomatic agencies, signing commercial and postal conventions without the agreement of the Ottoman Empire; this is why he supported the national emancipation movements (serbian, polish and bulgarian).

On the 11th of February 1866, Cuza was forced to abdicate and leave the country by a coalition of radical liberals and conservators. A new path was opening: the one in favor of bringing the foreign prince, Carol of Hohenzollern, that had to obtain the independence. After seven years spent in exile, Al. I, Cuza died on the 15th of may 1873 at Heidelberg (Germany) and was buried in the country, at Ruginoasa Castle.

His name is connected to the Union of the Romanian Principalities (1859) and the great reforms for the modernization of the state and the rise of the autonomy.

Problema orientală și implicit situația Principatelor Române au fost redeschise o dată cu războiul ruso-turc (1853-1856), cunoscut sub numele de Războiul Crimeii. Anevoiosul drum al diplomației europene pentru rezolvarea dorinței de unitate a românilor a înscris mai multe momente esențiale: Conferința de la Viena (1855), Congresul de Pace de la Paris (1856), Conferința de la Paris (1858), dar nu în maniera propusă de Hotărârile Adunărilor ad-hoc (noiembrie 1857): Unirea Principatelor sub

numele de România, prinț străin dintr-o dinastie creștină europeană, autonomia și neutralitatea.

Pe parcursul confruntărilor diplomatice cinci mari puteri vor sprijini dezideratul românesc: Franța, Sardinia, Prusia, Rusia, Anglia; în schimb Austria și Turcia și-au exprimat dezacordul, de temerea începutului dezintegrării propriilor lor imperii multinaționale, adevărate închisori a popoarelor. Era evident faptul că Marile Puteri tergiversau luarea unei hotărâri clare privind Unirea Principatelor Române și căutau soluționarea decentă care să nu le afecteze interesele. În această direcție Convenția de la Paris (7/19 august 1858) oferea românilor o unire formală, inaccesibilă interesului național.

În noile condiții impuse de Marile Puteri, românii își vor lua soarta în propriile mâini, materializată prin dubla alegere a domnitorului Al. I. Cuza la 5 și 24 ianuarie 1859. Imperiul Habsburgic și Otoman încercase cu disperare amânarea alegerilor sub pretextul neaplicării corecte a dispozițiilor legii electorale, așa cum rezultă din telegrama din 20 decembrie 1858 adresată Puterilor Garante de cabinetul turc¹ Comentarii privind alegerea lui Cuza în Moldova, deosebit de acidulate, se desprind și dintr-un raport al ambasadorului austriac Rudolf Apponyi către ministrul de externe Boul Schauenstein, din 22 ianuarie 1859, care relatează o discuție cu reprezentantul turc la Londra, Musurus și ministrul de externe englez, Malmesbury²

Consulul general al Franței la București, Béclard, raporta la 7 februarie 1859: „Alegerea lui Al. Cuza a fost o manifestare cu totul națională. A daug și nu-mi va fi greu să demonstrez că această manifestare devenise necesară”³ Același spirit pozitiv și înțelegere a realităților românești a manifestat și Victor Place, consulul francez de la Iași, subliniind că totul s-a făcut „fără intrigi, fără violență, fără corupție” și reprezintă „triumful complet al ideilor unioniste și liberale împotriva vechiului sistem de corupție care și-a trăit traiul”⁴ La 28 februarie 1859, consulul britanic la București, Robert Colquhoun, trimetea lui Bulwer, reprezentantul Marii Britanii la Constantinopol, o interesantă informare despre discuția avută cu domnitorul Cuza, în care vedea un om cu reale calități: „M-a impresionat ceea ce domnitorul a declarat în materie de politică internă și administrație”⁵. Același consul telegrafia lordului Malmesbury că noul domn este „înzestrat cu multă judecată și prudență, iar după cum se pare își înțelege pe deplin situația”⁶

Marile Puteri au considerat actul din 24 ianuarie 1859, privind dubla alegere a lui Al. I. Cuza, o încălcare flagrantă a prevederilor Convenției de la Paris (7/19 august 1858). În fruntea listei nemulțumiților se afla Imperiul Otoman care cerea convocarea de urgență a unei noi conferința a celor șapte Puteri Garante, la Paris⁷, pentru a cerceta noua situație creată în Principate, care adoptase „*politica faptului împlinit*” Cancelarul rus, Gorceakov, comunica Franței, la 2/14 februarie 1859, că va sprijini dubla alegere a lui Cuza, în cadrul Conferinței de la Paris⁸ și că „guvernul de la Petersburg n-a încetat să considere că Unirea Principatelor este dorită de populația acestora și corespundea intereselor ei”⁹

Conferința și-a deschis lucrările la 7 aprilie 1859, dar după două ședințe, deja s-a încheiat, datorită conflictului militar franco – austriac care se prefigura în problema italiană. Față de tergiversarea Marilor Puteri în problema dublei alegeri, Al. I. Cuza a luat inițiativa străngerii întregii armate în tabăra de la Florești, gata de a da riposta în

cazul unei intervenții militare, cum amenințau puterile antiunioniste. Îngrijorat de această acțiune, consulul austriac la București, Eder, scria omologului rus, Giers, la 30 aprilie că „prințul Cuza nu vizează nimic altceva decât să profite de circumstanțele critice în care se află Austria pentru a încuraja pretențiile populației românești din Transilvania și Bucovina”¹⁰ La 6 septembrie 1859, Conferința de la Paris confirma pe Al. I. Cuza ca domnitor al Moldovei și Valahiei, dar numai pe timpul vieții sale, în rest principiul separației politico administrative se menținea. Ceremoniile înmânării firmanelor de investitură au avut loc într-un cadru restrâns, la 21 septembrie / 3 octombrie la Iași și la 28 septembrie / 8 octombrie 1859 la București. Era un semnal că statutul țării se modificase față de perioada anterioară, că relațiile cu Poarta Otomană intrase într-o nouă etapă, deosebit de dificilă privind desăvârșirea unității politico legislative și adoptarea unor reforme pentru modernizarea structurilor interne în direcția occidentală.

Românii cuceriseră prima redută, urmau atâtea altele... Aceste ambițioase proiecte le mărturisea proaspătul domnitor român, într-o scrisoare din 17/29 mai 1859, principalului său mentor, împăratul Napoleon al III-lea și apoi în mesajul din 6/18 decembrie 1859, prezentat cu ocazia deschiderii Corpurilor legiuitoare, adevărat „manifest național”, cum îl numea N. Iorga¹¹, care insera principalele direcții reformatoare în domeniul justiției, finanțe, administrație, economie, armată, cultură, învățământ, economie ș. a. Folosind modelul francez, pe care-l cunoștea din perioada studiilor și a deselor contacte cu lumea occidentală, cât și cunoștințele acumulate din timpul funcțiilor îndeplinite în justiție și armată, Al. I. Cuza și colaboratorii săi, au reușit să transforme Principatele Unite, în doar câțiva ani, într-un stat modern european.

Numeroși diplomați români (C. Negri, V. Alecsandri, I. Ghica ș.a.) tatonau poziția puterilor occidentale, față de acest obiectiv, indispensabil pentru evoluția statului român. Cu toate că domnitorul și colaboratorii săi luase unele măsuri interne de unificare a sistemului vamal, justiție, armată, a administrației Poștelor și Telegrafului, serviciului sanitar, înființarea primei Universități la Iași(1860), totuși problemele fundamentale ale țării (reforma agrară, electorală ș.a.) continuau să rămână nesoluționate. Într-un alt memoriu adresat Porții și reprezentanților Puterilor Garante la Constantinopol, în iunie 1860, domnitorul Al. I. Cuza subliniind imperfecțiunile Convenției de la Paris din 7 / 19 august 1858, atrăgea atenția că dubla alegere era „rezultatul unei mișcări naționale”, unificarea celor două guverne și a celor două Adunări reprezenta „utilitatea și necesitatea de a da în sfârșit dorințelor poporului român care nu gravitează către nici o Putere străină și care voințe numai să fie român”¹² Referindu-se la scopul vizitei lui Cuza la Constantinopol, de la sfârșitul anului 1860, girantul consulului general francez la București, Hory, într-un raport adresat lui Thouvenel, ministru de externe francez, la 28 iunie 1860, afirma că „prințul Cuza mi-a dat a înțelege că voiajul său la Constantinopol este subordonat mai ales succesului cererii modificărilor ce trebuiesc aduse Convenției din 7 / 19 august”¹³ O atitudine asemănătoare raporta și Lavalette, ambasadorul francez la Constantinopol, la 9 iunie 1860: „Prințul Cuza nu ar vrea să vină decât după ce ar fi obținut certitudinea de a raporta un succes politic însemnat”¹⁴

Vizita întreprinsă de domnitorul Cuza la Constantinopol, în septembrie 1860, a constituit un nou pas în demonstrarea largii autonomii a Principatelor. Diplomației, presa, opinia publică au fost impresionate de tactul, abilitatea, modestia, stăpânirea de sine, demnitatea de care a dat dovadă noul domnitor cu ocazia primirii de către sultan, un real succes diplomatic. Istoricul american T. W. Riker concluziona că „deși era încă un principe vasal, Alexandru Ioan Cuza ajunsese a avea o însemnătate aproape egală cu aceea a unui domn neatârnat”¹⁵

Agitația în țară a crescut tot mai mult, mai ales că răspunsul Porții la demersurile domnitorului Cuza întârzia. În aprilie 1861, cele două Camere au votat reunirea lor într-o sesiune extraordinară la București pentru a analiza chestiunea rurală. Prudent Cuza nu a sancționat acest vot pentru că exista temerea că odată reunite Camerele să aducă în discuție și problema desăvârșirii Unirii, mai înainte ca Marile Puteri să fi hotărât acest lucru. De aceea Cuza solicita multă prudență pentru a nu fi interpretat de Puterile Garante ca un act de independență¹⁶. În aceste condiții s-au intensificat măsurile pentru a-și asigura sprijinul diplomatic al Franței, Sardiniei și Rusiei. La 16 aprilie 1861, Lavalette, ambasadorul francez la Constantinopol, scria lui Thouvenel, noul ministru de externe al Franței, anticipând succesul demersului domnitorului Cuza că viitorul Principatelor depinde doar de ele însele: „Dacă prințul Cuza, care este tânăr încă, va reuși să guverneze în liniște și cu folos țara timp de 12 sau 15 ani, de exemplu, la adăpostul Convenției, amendată, din 7 / 19 august 1858, nu va depinde decât de Principatele Unite de a-și asigura în mod irevocabil beneficiile câștigate prin Unire”¹⁷. Scrisoarea circulară trimisă de Poartă reprezentanților turci de pe lângă Puterile Garante, din 1 mai 1861, reprezenta acordul puterii suzerane pentru unirea deplină, dar numai pe timpul vieții lui Cuza.

Cu o perspicacitate deosebită, ministrul de externe rus, Gorceacov, declara la 10 mai 1861: „Poarta se înșeală dacă crede că Principatele doresc Unirea desăvârșită și până la urmă, ele vor cere și un principe străin”¹⁸. Propunerea Rusiei de a convoca o nouă conferință europeană nu a fost susținută de celelalte mari puteri. Bun cunoscător al realităților românești, Victor Place, consul francez de la Iași, relata că „prințul (Cuza n. n.) nu ignoră deloc faptul că realizarea Unirii nu va pune capăt dificultăților misiunii sale. Chestiunea politică este stabilă, dar cea organizatorică abia abordată. Totul este de refăcut în această țară, de la bază și până în vârf, și, din nefericire, doi ani de încercări și cinci de provizorat au dat populației o nerăbdare care o face exigentă față de ocârmuirea lor. Prințul Cuza știe bine ca oricine și deja de mai multe săptămâni pregătește primele elemente ale reorganizării, spre a le pune în aplicare fără întârziere imediat după proclamarea Unirii”¹⁹.

Într-un memoriu al vicontelui Saint Vallier către Thouvenel, din 10 octombrie 1861 se relata situația incendiară din țară. Tot lui îi datorăm și un interesant portret moral și fizic făcut domnitorului: „Multă finețe, un spirit strălucit și uneori seducător, o veritabilă probitate într-o țară în care aceasta este foarte rară. Cred, mai mult încă că cel mai mare elogiu ce i se poate aduce este de a spune că este cu siguranță superior celei mai mari părți a oamenilor politici din Principate, conduita sa este ușor de criticat dar comparându-l cu adversarii săi ajungi la convingerea că există puțini printre ei care ar fi putut să țină frânele cârmuirii cu o mână mai abilă și mai prudentă”²⁰. Alexei Lobanov, ambasadorul Rusiei la Constantinopol, declara, la 16 octombrie 1861, că „a

accepta pretențiile Principatelor înseamnă de fapt ultima etapă către independență”²¹. Pe o poziție favorabilă se situa și cabinetul rus, după cum afirma cu ipocrizie țarul Alexandru al II-lea și de aceea „nu e drept să fie acuzat guvernul Rusiei de a fi pus obstacole și că toate dificultățile și toate întârzierile proveneau din partea unor Puteri care tot proclamându-se sus și tare prietenii prințului Cuza și a cauzei române, nu voiesc a acorda Unirea aceasta doar cu scopul de a menaja orgoliul Turciei”²²

Conferința ambasadorilor de la Constantinopol s-a amânat până la 25 septembrie 1861 din cauza morții sultanului Abdul Medjid, a recunoașterii regatului Italiei de către Poartă. După multe dezbateri, Puterile Garante au acceptat Unirea deplină, dar la insistența Austriei, numai pe timpul domniei lui Al. I. Cuza. Firmanul Porții a fost transmis prin Theodor Callimachi, secretarul agenției române la Constantinopol, la 3 / 15 decembrie 1861, când s-au deschis Adunările în cele două Principate. Fără să mai facă aluzie la firman, domnitorul Cuza, în mesajul său a anunțat Adunările legiuitoare că „Înalta Poartă, precum și Puterile Garante au aderat la Unirea Principatelor”²³ La 11/23 decembrie 1861, Cuza confirma oficial desăvârșirea Unirii, dar publicarea firmanului în „Monitorul Oficial” s-a făcut abia la 22 ianuarie / 3 februarie 1862. Acest lucru a fost imediat sesizat de diplomații străini. Consulul francez, H. Tillos, de la București, îi scria lui Thouvenel, la 23 decembrie 1861, cu stupeoare că domnitorul nu a citit firmanul în cadrul parlamentului reunit²⁴ Aceeași atitudine independentă a fost remarcată și de omologul său, consulul la Iași, Victor Place care menționa că „la fiecare ocazie vorbește de Unire ca de un fapt împlinit de țară singură”²⁵ La 22 ianuarie 1862 se constituia primul guvern unitar condus de Barbu Catargiu, iar la 24 ianuarie 1862 se întrunea la București prima Adunare legislativă a statului modern român.

O deosebită atenție a acordat domnitorul și colaboratorii săi politici externe, înființării de agenții diplomatice la Paris și Belgrad fără avizul Porții, încheierea de convenții comerciale, înlăturarea jurisdicției consulare, sprijinirea mișcărilor de emancipare națională, încurajarea speranțelor românești pentru unirea tuturor teritoriilor aflate sub dominație străină. Baronul Adolf d’Avril în memoriu către ministrul de externe francez, din 23 octombrie 1862, în urma vizitei întreprinse în Principatele Române atrăgea atenția asupra conștiinței naționale a românilor, subliniind: „Ceea ce trebuie la Dunărea de Jos este o naționalitate robustă pentru a împiedeca această parte a Europei de a fi absorbită de panslavismul rusesc, fie de către o Austrie centralizată și germanizată spre marele pericol al echilibrului general. Ceea ce trebuie la București este de asemenea, un model de bună guvernare, dar și o bază de operație politică și poate materială contra Puterilor care vor fi antrenate să amenințe acest echilibru. Ori, este evident că moldo – valahii sunt de minune apti să îndeplinească acest lucru”²⁶

De la deschiderea sesiunii comune a celor două Camere la București (24 ianuarie 1862) și până la lovitura de stat (2 / 14 mai 1864) asistăm la unele încercări de modificare a Convenției de la Paris (7 / 19 august 1858) prin mijloace constituționale, rezolvarea problemelor stringente care frământau societatea românească. O primă inițiativă a fost înaintată de Mihail Kogălniceanu, la începutul anului 1862, în Cameră privind adoptarea numelui țării de România. Cu excepția Franței, celelalte Mari Puteri s-au opus categoric acestei propuneri românești, impunând utilizarea în

documentele externe a titlaturii de Principatele Unite. Aceeași reticență a întâmpinat domnitorul și în problema secularizării averilor mănăstirești, Marile Puteri sugerând convocarea unei Conferințe a ambasadorilor la Constantinopol.

Urmărind dobândirea independenței pe calea armelor, Al. I. Cuza a intensificat legăturile cu popoarele balcanice (greci, muntenegreni, sârbi), Principatele Române oferind și adăpost și sprijin mișcării de emancipare națională din această parte a continentului european²⁷. Tranzitul armelor sârbești și refuzul de a participa la expoziția universală de la Londra (1862) sub pavilionul Imperiului Otoman au diminuat șansele românilor de a obține acceptul Marilor Puteri. Condițiile internaționale nu au fost favorabile obținerii independenței, dar se poate constata încă din timpul domniei lui Cuza desprinderea treptată de suzeranitatea otomană, statul român afirmându-se ca un stat de sine stătător. De aceea la 13 / 25 decembrie 1863, guvernul Kogălniceanu a înaintat Camerei proiectul de lege privind secularizarea averilor mănăstirești care a fost votat cu 93 de voturi pentru și 3 contra.

Referindu-se la noua linie a politicii românești, Costache Negri aprecia că „suveranul cel mai absolut și cel mai puternic este majestatea sa faptul împlinit, în fața căruia toată lumea se înclină”²⁸. O nouă încercare de a obține acordul Puterilor Garante privind proiectul de constituție, în vara anului 1863, s-a soldat cu un nou eșec. Ministrul de externe englez, Russel, se adresa răspicat lui Henry Bulwer, ambasadorul Angliei la Constantinopol: „Nu sfătuiți Poarta să autorizeze dictatura domnitorului Cuza. Lăsați-l mai degrabă să abdice și Adunarea să-și aleagă un nou domnitor”²⁹. Pe drept cuvânt istoricul american T. W. Riker, bun cunoscător al realităților românești, conchidea: „Pentru Cuza și pentru compatrioții acestuia, cuvântul *autonomie* care le inspira atâta venerație și pe care Convenția le-o garantase, era ceva foarte asemănător cu independența. Încetul cu încetul, pe măsură ce se ivea prilejul, ei aveau să scuture toate restricțiunile impuse suveranității lor, până ce aveau să iasă la lumină ca un stat neatârnat”³⁰.

Proiectul de lege rurală, tipărit în Monitorul Oficial s-a bucurat de acceptul opiniei publice, dar a întâmpinat puternica opoziție a Camerei, cu majoritate conservatoare, care a acordat vot de blam guvernului. Într-o întrevedere cu consulul general francez la București, Tillos, care îl îndemna să evite lovitura de stat și să facă o vizită la Constantinopol, Al. I. Cuza preciza cu fermitate: „Tocmai am parcurs un mare număr de districte, fie în Moldova, fie în Valahia, peste tot am putut constata nu numai că liniștea este perfectă, dar că toate clasele erau satisfăcute, că principiul legii rurale, ca și al legii electorale, sunt în general aprobate, că adversarii mei și-au pierdut complet popularitatea, prin votul de blam, pe care l-au dat guvernului meu, în momentul în care frontierele noastre sunt amenințate de trupele celor două Puteri vecine. Fiecare știe că moțiunea de blam a fost sugerată de către agenții acestor două Puteri, dacă mă duc acum la Constantinopol, rolurile ar fi schimbate și n-ar lipsi să fiu acuzat de a nu fi îndrăznit să fac nimic cu țara și de a nu fi mers să mă inspir pe lângă o putere a cărei suzeranitate noi nu o suportăm decât cu nerăbdare; mi-aș pierde, la rândul meu, popularitatea; aș fi acuzat, și pe bună dreptate, de a nu fi decât un conducător turc”³¹.

Cuza refuză demisia guvernului Kogălniceanu și recurge la lovitura de stat din 2 mai 1864, prin care dizolvă Adunarea legiuitoare. Referindu-se la acest fapt împlinit

în care erau din nou puse Marile Puteri, domnitorul Cuza aprecia că „poziția mea nu se mai poate menține fără un act de curaj și dacă Puterile Garante îmi vor da un blam, nu-mi rămâne decât să abdic”³² La început Marile Puteri și chiar Napoleon al III-lea și-au exprimat suspiciunea față de acest nou act „al politicii faptului împlinit” Reprezentantul Franței la Constantinopol, marchizul de Moustier sprijinea politica de lărgire a autonomiei românești și consolidarea politicii franceze la Dunărea de Jos: „Franța vrea să întărească Imperiul Otoman printr-o Românie autonomă, vasală fidelă a Porții; ea dorește un dig contra Rusiei, ale cărei tendințe sunt sistematic ostile Porții și contra tendințelor Austriei care ar putea, eventual, să devină ostile. Ea vrea să diminueze și să lărgască influența Puterilor în Principatele Unite, fiindcă o autonomie adevărată este condiția *sine qua non* a dezvoltării lor”³³

La 10 / 22 mai 1864, Moustier, Ali Pașa și Henry Bulwer au încheiat un protocol secret anglo – franco – otoman prin care aprobau lovitura de stat. La 16 / 28 iunie 1864, Conferința ambasadurilor de la Constantinopol a sancționat *Actul adițional al Convenției din 1858*. Vizita domnitorului Al. I. Cuza la Constantinopol, la începutul lunii iunie 1864, s-a încheiat cu un succes deplin. Cuza a manifestat interes și pentru modul în care erau desemnați reprezentanții străini în Principatele Unite. El a sperat să încheie un tratat de prietenie, comerț și navigație cu Statele Unite, care includea și clauza națiunii celei mai favorizate, proiect devenit nerealizabil din cauza Porții. Interesante aprecieri despre realitățile românești au fost făcute de consulatul american de la Galați, în persoana lui W. W. Thomas Jr. Frederic Wipperman, Oscar Malmoros. Alte două consulate au funcționat la Ismail (1860) și Brăila (1861)³⁴

Cea de-a treia etapă a domniei lui Cuza (2 / 14 mai 1864 – 11 / 23 februarie 1866), cea a domniei autoritare a fost o perioadă a marilor reforme fundamentale: Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris, denumit și Act adițional la Convenția din 7 / 19 august 1858, a devenit o adevărată constituție, Legea rurală din 14 august 1864, Legea organizării judecătorești din iulie 1865, Codul de procedură civilă, Legea asupra instrucțiunii din 25 noiembrie 1864, legea de reorganizare a Curții de Casație, Legea privind organizarea bisericească (3 decembrie 1864) și declararea autocefaliei Bisericii române, înființarea Consiliului medical superior (10 noiembrie 1865), Codul penal (1 mai 1865), Codul comercial (7 decembrie 1864). Legislația adoptată a permis modernizarea principalelor instituții ale statului, administrația, justiția, armata, serviciile publice, sistemul sanitar, învățământ.

Folosind cu abilitate și perseverență așa-zisele capitulații (vechi tratate încheiate de domnitori cu Poarta prin care se acordau privilegii și imunități), Cuza a reușit să lărgască autonomia țării și să deschidă drumul spre independență. Semnarea unor convenții telegrafice cu Austria (mai 1865), Serbia (decembrie 1865), adeziunea României la convenția telegrafică internațională, sennată la Paris (17 mai 1865), consultări româno – turce pentru încheierea unui acord poștal (iunie 1865) erau trepte ale acestui obiectiv național. Despre semnificația acestor măsuri vorbea deschis consulul general francez la București, Tillos: „Ansamblul tuturor acestor tentative și acestor măsuri nu are nimic care să mă mire; ele converg toate spre același scop, independența. Prințul Cuza a realizat Unirea, secularizarea mănăstirilor închinat, el vrea să realizeze și independența”³⁵ Ambasadorul Turciei la Londra, Musurus, susținea la 28 aprilie 1864, că Al. I. Cuza „de la alegerea sa nu a făcut altceva decât să

înfrunte autoritatea suzerană³⁶. Desființarea jurisdicției consulare, adică a privilegiilor abuzive de care se bucurase supușii străini în Principate, a nemulțumit puterile Garante, după cum reiese din demersul colectiv al consulilor din 18 / 31 martie 1865. Pe drept cuvânt remarca, ministrul de externe francez, Drouyn de Lhuy, „în legătură cu tendințele guvernului său (al lui Cuza n.n.) de a se elibera de obligațiile internaționale impuse de capitulațiile și tratatele în vigoare între Poartă și Puterile străine³⁷”

După șapte ani de domnie, Al. I. Cuza se putea considera suveranul „unei adevărate națiuni moderne, capabilă de a-și apăra toate drepturile ei, legătura cu Poarta nemaifiind decât o simplă condiție impusă de Europa garantă³⁸ Al. I. Cuza își îndeplinesc mandatul încredințat de națiune, realizarea Unirii și consolidarea statului modern. Se impunea o schimbare de raporturi în maniera Hotărârilor Adunărilor ad-hoc, adică aducerea prințului străin. Pe aceasta a mizat și opoziția, mai ales după 1865, când atitudinea Marilor Puteri și în special a Franței, s-a modificat. La acest lucru s-au adăugat divergențele interne, demisia guvernului Kogălniceanu, scandalurile în care erau implicate unele persoane din anturajul domnitorului, zvonurile de instituirea unei dinastii ereditare, „răzmerița” din 3 / 15 august 1865 din București, pregătită minuțios de opoziție în absența lui Cuza, aflat la tratament în străinătate, după cum a constatat și consulul austriac Eder³⁹”

Interesantă este analiza făcută de consulului general francez în Principate, Tillos, la început de septembrie 1865, privind declinul puterii domnitorului Cuza: „După șapte ani de domnie (...), nu are un partid în propria sa țară și nu poate conta decât pe devotamentul câtorva protejați, pe dezgustul oamenilor care fug de agitații, pe armata care și-a făcut, este adevărat datoria (...), și în fine, pe acei care au păstrat respectul tradițional pentru putere⁴⁰”

La 2 septembrie 1865, Fuad Pașa trimetea o scrisoare lui Cuza prin care îi solicita să mențină „ordinea internă”. Replica domnitorului nu a întârziat să apară, la 29 octombrie / 10 noiembrie 1865, acuzând imixtiunea Porții în treburile interne: „Principatele au dreptul de a se cârmui singure fără amestecul vreunei puteri străine, un drept de intervenție a Porții ar avea loc numai în cazul când ordinea fiind compromisă ar fi urmat înțelegeri între puteri, pentru reabilitarea liniștii. Dar ordinea n-a fost compromisă faptul rezultă limpede din împrejurarea că mișcarea a fost îndată înăbușită⁴¹” Ecoul favorabil al demersului domnitorului se reflectă în numeroasele telegrame și felicitări din țară și străinătate.

Redeschiderea problemei orientale era dorită de Austria și Rusia, Cuza fiind acuzat că sprijină interesele taberei adverse. În noiembrie 1865, Offenbergh îi reproșă domnitorului Cuza „politica latină și rolul pe care l-ar fi acceptat de aghiotant al împăratului Napoleon” și-i promitea bunăvoința cabinetului rus, cu „condiția, bineînțeles, ca această bunăvoință să fie meritată prin devotamentul său față de Rusia și prin abandonarea ideilor care-l fac să caute în Franța un punct de sprijin iluzoriu⁴²”. La 6 noiembrie, Tillos scria cu vădită îngrijorare: „Hărțuit din toate părțile, prințul se găsește în cea mai mare încurcătură, pentru că chiar și Franța îl abandonează⁴³”

Înțelegând că soarta Unirii este amenințată prin menținerea sa la tron, Al. I. Cuza, demonstrând simț politic și un înalt patriotism, a făcut cunoscut, cu ocazia mesajului din 5/17 decembrie 1865, la deschiderea sesiunii parlamentare că persoana

sa „nu va fi o împiedecare la orice eveniment care ar permite de a consolida edificiul politic la a cărui așezare a fost fericit a contribui”, că „în Alexandru Ioan I, Domn al României, românii vor găsi totdeauna pe colonelul Cuza”, care primise coroana „ca o expresie neîndoielnică și statornică a voinței naționale pentru Unire – însă numai ca un depozit sacru”⁴⁴

Peste doar două luni, printr-o lovitură de stat, la 11 februarie 1866, organizată de „*monstruoasa coaliție*” a liderilor radicali – liberali și conservatori, actul abdicării lui Al. I. Cuza devenea realitate. Silit să părăsească palatul domnesc de către conjurați în plină noapte și apoi țara pentru un exil de alți șapte ani, va reveni, este drept după moartea sa, survenită la 15 mai 1873, la Heidelberg, pentru ca rămășițele sale să fie înhumate pe pământ românesc, la castelul Ruginoasa. Acum, 135 de ani în urmă, domnitorul Al. I. Cuza intra pe poarta mare a *Eternității*. Alături de aprecierile mai vechi realizate în epoca Unirii de vicontele de Saint Vallier, baronul Adolph d’Avril, cele ale istoricilor americani contemporani T.W.Riker și Gerald J. Bobango sunt deosebit de interesante.

Profesorul Gerald J. Bobango, de la Universitatea Columbia, New York, schița cu obiectivitate câteva trăsături de caracter al domnitorului Al. I. Cuza, care l-au impresionat mai mult, într-un studiu, tipărit în 1979: „Colonel la 38 ani, Alexandru Ioan Cuza era, în momentul alegerii sale ca domn un om cu o reputație și o experiență dobândite în timpul exercitării funcțiilor pe care le îndeplinise aproape la toate nivelele sistemului administrativ, judecătoresc și militar, dovedind conștiinciozitate, simț al datoriei și al dreptății. Se făcuse cunoscut prin eforturile depuse în popularizarea tendințelor liberale, progresiste, manifestându-se ca un om al viitorului și un partizan consecvent al Unirii. Neavând funcții înalte, nu-i fusese greu să rămână credincios idealurilor sale. Nu avea o ținută marțială. Nu putea suferi fastul și eticheta. Avea farmec personal și o deosebită măiestrie în stabilirea contactelor personale. Reținea nume și detalii din viața persoanelor pe care le întâlnea. Toate acestea îi sporeau puterea și convingerea, capacitatea de atracție și i-au înlesnit dragostea și sprijinul populației. În multe alte privințe, însă, Cuza s-a format odată cu funcția pe care avea să o dețină”⁴⁵

NOTE

1. Arh. St. București, Colecția Microfilme, Austria, rola 272, c.366-368.
2. *Ibidem*, f.110-113.
3. *Ibidem*, rola 8 (Ministère des Affaires Etrangères, Archives Diplomatiques, Corespondance Politique, Turquie-Bucharest, vol. 19, f. 4).
4. Ghenadie Petrescu, Dimitrie A. Sturdza, Dimitrie C. Sturdza. *Acte și documente relative la istoria renașterii României*, vol. IX, București, 1901, p. 244.
5. Arh. St. București, Colecția Microfilme, Anglia, rola 66 (Foreign Office, General Correspondence, 78, Turkey, vol. 1441, f. 89-196).
6. *Idem*, Anglia, rola 311 (F.O. 195, dosar 623).
7. *Idem* (Archives Diplomatiques, Corespondance Politique, Russie, vol. 218, f. 134).
8. *Ibidem*, f. 144.
9. *Ibidem*, f. 147.
10. *Ibidem*, f. 346.
11. Cf. N. Iorga, *Cuza Vodă. Mesaje, proclamații, răspunsuri și scrisori oficiale*, Vălenii de Munte, 1911.
12. Arh. St. București, Colecția Microfilme, Franța, rola 72 (*Memoires et documents Roumanie*, vol. 3, f. 18194).
13. *Ibidem*, rola 8 (Corespondance Politique, Turquie-Bucharest, vol. 20, f. 316-321).
14. *Ibidem*, rola 264 (C.P.C. Turquie, vol. 345, f. 182-184).

15. T. W. Riker, *Cum s-a înfăptuit România. Studiul unei probleme internaționale, 1856-1866*, București, 1940, p. 333.
16. Arh. St. București, Colecția Microfilme, rola 265 (C. P. Turquie, vol. 349, f. 148-150).
17. N. Corivan, *Lupta pentru desăvârșirea Unirii și acțiunea diplomatică europeană*, în „Studii și cercetări științifice. Istorie”, Iași, X (1959), nr. 1-2, p. 88-93.
18. Arh. St. București, Colecția Microfilme, rola 66 (Archives Diplomatiques, Correspondance Politique, Russie, vol. 224, f. 73).
19. *Idem*, rola 43 (C.P.C Turquie, lassy, vol.10, f.203-206-206).
20. D. Ivănescu, *Situația politică a Principatelor Române înaintea desăvârșirii Unirii, oglindită într-un memoriu francez. inedit*, în Anuarul Institutului de Istorie „Al. Xenopol”, Iași, vol. XXXI, 1994, p. 465-478.
21. *Idem*, *Alexandru Ioan Cuza în conștiința posterității*, Editura Junimea, Iași, 2001, p. 105.
22. *Ibidem*, p. 102-103.
23. Protocoalele Ședințelor Adunării Legislative, 1861-1868, Supliment la „Monitorul Oficial”, nr. 269, p. 1-2.
24. Arh. St. București, Colecția Microfilme, Franța, rola 43 (C.P.C. Turquie, lassy, vol. 10, f. 329-332)
25. *Ibidem*, rola 9 (C. P. Turquie-Bucharest, vol. 22, f. 50-55).
26. *Ibidem*, Franța, rola 72 (Archives diplomatiques. Mémoires et documents, Roumanie, vol. I, f. 93).
27. Leonid Boicu, *Cuza Vodă față de lupta popoarelor pentru emancipare națională*, în *Cuza Vodă. In memoriam*, Iași, 1973, p. 235.
28. C. C. Giurescu, *Viața și opera lui Cuza Vodă*, București, 1960, p. 163.
29. T. W. Riker, *op. cit.*, f. 458.
30. *Ibidem*, f. 519.
31. Cf. D. Ivănescu, *op. cit.*, p. 136.
32. Arh. St. București, Colecția Microfilme, rola 11 (C.P.C. Turquie-Bucharest, vol. 25, f. 14-20).
33. *Independența României. Documente*, vol. II, partea I-a, București, 1977, p. 35-36.
34. D. Fotino, *Reprezentanța României la Washington*, în *Reprezentanțele diplomatice ale României*, I, București, 1967, p. 270; Paul Cernovodeanu, Ion Stanciu, *Imaginea Lumii Noi în Țările Române și primele lor relații cu Statele Unite ale Americii până la 1859*, București, 1977, p. 167-168.
35. Arh. St. București, Colecția Microfilme, Franța, rola 126 (C.P.C. Turquie-Bucharest, vol. 10, f. 368-380).
36. *Ibidem*, rola 47, c.58-60.
37. *Ibidem*, rola 126 (C.P.C. Turquie-Bucharest, vol.10, f. 429-433).
38. N. Iorga, *Războiul pentru independența României*, București, 1927, p. 17.
39. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 340.
40. Arh. St. București, Colecția Microfilme, Franța, rola 11 (C.P.C. Turquie-Bucharest, vol. 26, f. 243-251).
41. „Monitorul”, din 11 noiembrie 1865.
42. Arh. St. București, Colecția Microfilme, Franța, rola 11 (C.P.C. Turquie-Bucharest, vol. 26, f. 323-326).
43. *Ibidem*.
44. C. C. Giurescu, *op. cit.*, p. 361.
45. Gerard J. Bobango, *The Emergence of the Romanian National State*, Columbia University Press, New York, 1979, p. 301.

CAROL I – REGELE ROMÂNIEI

Oltea Rășcanu-Gramaticu

Abstract

The constitutional monarchy was established in Romania on the 10th of May 1866, together with the bringing in of prince Charles of Hohenzollern. After the historical moment when Romania became independent as a result of its participation in the russian-turkish war (1877-1878), there were created the ideal conditions to the proclamation of the kingdom and the granting of the title of „King” to Charles the Ist, official ceremony held on the 10th of May 1881. The Crown Domains were established (1884) in order to stabilize better the new german dynasty in Romania and the succession to the thrown was conceded to prince Ferdinand, King Charles' nephew.

During the 48 years of his reign, Charles the Ist knew how to mantain a balance between the Legislative (the Parliament) and the Executive (the Government); he introduced the system of the government rotation to the two important political parties: the National Liberal Party and the Conservative Party; he involved himself in the development of education and culture.

There were, of course, social-democrat, anti-dynasty movements, peasant mutinies, which weakened the social basis.

In the external policy, Romania signed the alliance treaty with the Triple Alliance (1883), which was renewed in the years that followed, until 1912.

The treaty was kept secret, because it would have wronged the public opinion, which was in favor for the struggle for freedom of the romanians in the teritories occupied by Austro-Hungarian Empire. Romania participated in the second Balkan War, imposing the Peace at Bucharest (the 10th of August 1913). The unleasment of the First World War determind King Charles the Ist to convene the Crown Council. Although he pleaded in favor for the observing of the agreement with the Triple Alliance, as a constitutional monarch he had to complied to the majority of political personalities in favor for the country's neutrality. Shortly after, on the 27th of september 1914, King Charles the Ist died at age 75 and the great era of Romania's development ended.

Problema aducerii prințului străin și elaborarea unei Constituții au constituit două obiective majore ale politicii românești după detronarea forțată a domnitorului Al. I. Cuza (11 februarie 1866) și ele s-au realizat în condiții deosebit de dificile, atât pe plan intern, dar mai ales extern, poziția Puterilor Garante. România va apela, din nou, la vechea strategie a politicii „*faptului împlinit*”, determinând astfel marile puteri la unele concesii care-i vor sluji luptei perseverente de emancipare. După eșecul diplomatic privind aducerea prințului Filip de Flandra, fratele regelui Belgiei, privirile s-au îndreptat spre regalitatea prusacă, în persoana lui Carol de Hohenzollern-Sigmaringen, înrudit cu regele Prusiei, Wilhelm I și împăratul Franței Napoleon al III-lea. La 18/30 martie 1866, I. C. Brătianu a sosit la Düsseldorf, spre a cere consimțământul guvernatorului provinciei renane, principele Karl Anton de

Hohenzollern-Sigmaringen pentru ca fiul său Carol să primească Coroana României. La 30 martie 1866, Locotenența Domnească a publicat *Proclamațiunea către Popor* prin care recomanda alegerea prin plebiscit a prințului Carol de Hohenzollern ca domnitor al României. Plebiscitul, desfășurat între 2 / 14 – 8 / 20 aprilie 1866 a fost favorabil, fapt care a grăbit rezolvarea formalităților pentru sosirea lui Carol în țară, dar care s-au dovedit anevoioase. După ce a obținut acceptul lui Wilhelm I și a cancelarului prusac Otto von Bismark, Carol a călătorit incognito spre țară, cu un pașaport fals, pe numele Karl Hettingen, deoarece trebuia să parcurgă teritoriul austriac cu care Prusia se pregătea de declanșarea unui conflict militar. După o serie de peripeții care erau gata să compromită acțiunea, prințul Carol a debarcat la Turnu Severin (9 mai 1866) și de aici cu o trăsură spre capitală, unde i s-a făcut o primire deosebit de caldă din partea oficialităților române și a opiniei publice. La 10 mai 1866, Carol a depus jurământul de credință față de legile țării, în fața membrilor Adunării Constituante, ai consilierilor Curții de Casație, ai membrilor Curții de Conturi, ai Curții de Apel, precum și ai șefilor autorităților administrative. În aceeași zi, Adunarea Deputaților a adoptat legea prin care se naturaliza familia princiară de Hohenzollern. România intrase într-o etapă superioară a afirmării dale, monarhia constituțională. A urmat în timp, adoptarea Constituției României (iulie 1866), consolidarea structurilor interne de tip capitalist, semnarea unor tratate și convenții internaționale fără acceptul Porții Otomane și în sfârșit, în contextul crizei balcanice, proclamarea Independenței (9-10 mai 1877) și participarea la războiul ruso-turc (1877-1878), cu importante jertfe umane și cheltuieli financiare. Confirmarea Independenței prin Tratatul Congresului de Pace de la Berlin (1/13 iulie 1878) a conferit un nou prestigiu României în relațiile internaționale și a grăbit dezvoltarea internă în direcția desăvârșirii unității naționale.

La 8/29 septembrie 1878, Consiliul de Miniștri a hotărât ca domnitorul Carol I să poarte titlul de **Alteță Regală**, ceea ce demonstra ruperea cu trecutul de vasalitate față de Poartă cât și consolidarea prestigiului dinastiei de Hohenzollern în fața celorlalte monarhii europene¹ În anii imediat următori s-a demarat problema proclamării Regatului și conferirea titlului de rege lui Carol I. La 14 martie 1881 guvernul liberal Ion C. Brătianu a depus în parlament spre dezbateră și aprobare proiectul de lege privind proclamarea ca rege al României pe Alteța Sa Regală prințul Carol I. Articolul I prevedea: *România ia titlul de Regat. Domnitorul ei Carol I, ia, pentru sine și moștenitorii săi, titlul de rege al României. Articolul II. Moștenitorii tronului să poarte titlul de principe regal*² Ambele Corpuri Legiuitoare au adoptat proiectul de lege pe care o delegație, condusă de Dimitrie Ghica (președintele Senatului) și C. A. Rosetti (președintele Adunării Deputaților), l-a prezentat lui Carol I. În 14/26 martie 1881, în cadrul unei ceremonii la palat, legea a fost promulgată. Cu această ocazie în raportul Consiliului de Miniștri se preciza importanța istorică a evenimentului: „România, constituită în regat, completează și încoronează opera regenerării sale. Ea își dă un nume, care este în acord cu poziția ce a dobândit ca stat independent. Domnul României este suveranul său, și acest suveran luând titlul de rege, nu face decât să continue a exercita suveranitatea domnului”³ Noua titulatură nu atrăgea prerogative sporite ci se punea în acord cu statutul dobândit de România independentă. Datorită funeraliilor țarului Alexandru al II-lea (15/27 martie 1881),

festivitățile consacrate proclamării regatului au fost amânate pentru 10 mai, când se aniversau 15 ani de domnie a lui Carol I.

Cu ocazia ceremoniei oficiale, din 10 mai 1881, președinții celor două Camere legislative, D. Ghica și C. A. Rosetti, au înmănat familiei regale, Carol I și Elisabeta I, coroanele confecționate din oțelul unui tun cucerit de la turci în războiul de independență⁴. În cuvântul de mulțumire, regele Carol I își exprimă satisfacția față de acest eveniment și acceptă coroana „*ca un simbol al Independenței și al puterii României*”⁵. Noul statut al României se va reflecta în modificările aduse Constituției în iunie 1884. De asemenea, interveneau unele schimbări prin modificarea articolelor 58-70 din Constituție: desființarea unui colegiu electoral, extinderea dreptului de vot prin scăderea censului, modificarea articolului 24 privitor la regimul presei⁶.

Pentru a se lega mai mult noua dinastie de pământul românesc, Carol primise în dar Palatul domnesc din Calea Victoriei și două moșii (45.000 hectare) în județele Iași și Neamț. Lista civilă, stabilită în 1866 a crescut de la 2 milioane de franci aur la 3,5 milioane în 1881 și 5 milioane în 1894. Lunar statul român acorda câte 20.000 franci regelui pentru întreținerea familiei⁷. În 4 iunie 1884 s-a luat în discuția parlamentară proiectul legii pentru înființarea domeniilor Coroanei. Deși unii deputați au vociferat considerând un act neconstituțional proiectul a fost aprobat la 5 iunie cu 77 voturi pentru, 16 contra și 4 abțineri. Domeniile Coroanei erau alcătuite din 12 moșii (în județele Brăila, Dolj, Ilfov, Neamț, Prahova, Râmnicu-Sărat, Suceava și Vaslui), având o suprafață totală de 132.110 hectare⁸. Treptat, regele s-a implicat și în activități industriale, devenind acționar la fabrici de postav, de bere, de conserve, de brânzeturi, de ciment (*Azuga*), a deschis marele depozit de vinuri *Pivnițele Rhein*, a preluat acțiuni la Fabrica de hârtie Bușteni, la Întreprinderea forestieră *Goetz*, la Societatea de asigurări *Dacia*, la Întreprinderea forestieră *Cloșani* la Rafinăriile *Astra Română*, *Româno-Americană*, *Concordia*, *Steaua Română* ș.a. Pachete de acțiuni și în sectorul financiar la *Banca de Scont*, *Banca Marmarosch*, *Blank et comp.*, *Banca Românească*, *Banca Generală Română*.

Consiliul de Miniștri a insistat și asupra reglementării succesiunii la tron⁹ (singura fiică a cuplului regal, Maria, murise în 1874) în baza articolului 83 din Constituție care prevedea: „În lipsă de coborâtori în linie bărbătească ai Măriei Sale Carol I de Hohenzollern-Sigmaringen, succesiunea tronului se va cuveni celui mai în vârstă dintre frații săi sau coborâtorilor acestora”¹⁰.

Leopold, fratele mai mare al lui Carol I, căsătorit cu Antonia, fiica reginei Maria și a regelui Ferdinand al Portugaliei, a fost desemnat succesor la tronul României, dar în octombrie 1880 a renunțat la aceste prerogative în favoarea fiului său mai mare Wilhelm, iar după declinarea acestui titlu, succesiunea a revenit lui Ferdinand, cel de-al doilea fiu al principelui Leopold. Ferdinand Victor Albert Meinard, principe de Hohenzollern Sigmaringen (născut la 12/24 august 1865) a sosit în România, în calitate de moștenitorul Coroanei la 19/1 aprilie 1889. Prin „*Pactul de Familie*” (mai 1881), patronat de împăratul Wilhelm I al Germaniei, șeful familiei de Hohenzollern, Ferdinand, a fost desemnat moștenitorul tronului României.

Sosirea în țară a principelui Ferdinand (15 aprilie/1 mai 1889) și idila sa cu Elena Văcărescu, domnișoară de onoare a reginei Elisabeta, cu care dorea să se căsătorească, a stârnit o serie de reacții din partea regelui Carol I, a guvernului și a

numeroși oameni politici care-i cereau să aleagă între tron și iubita sa. Evenimentele au luat o întorsătură dramatică, Ferdinand s-a retras în palatul de la Sigmaringen, amenințând cu sinuciderea, regina Elisabeta a plecat la domeniul natal de la Wied, intenționând să divorțeze, Elena Văcărescu a luând drumul exilului, renunțând să mai revină în țară¹¹ Statutul Casei Regale prevedea căsătoria cu alte persoane aparținând unor familii domnitoare în alte state. A învins în cele din urmă rațiunea de stat. La 29 decembrie 1892/10 ianuarie 1893 principele Ferdinand s-a căsătorit cu Maria de Edinburgh, lista civilă urcând la un milion de lei. Li s-a acordat, tinerii familiei, palatul Cotroceni din București și s-a construit palatul Pelicor din Sinaia.

Frumoasa și cocheta principesă Maria (1875-1938), fiica lui Alfred, duce de Edinburgh, avea doar 16 ani când a sosit pe plaiurile românești, pe care le va iubi până la moarte. A scandalizat printr-un comportament mai libertin Curtea regală unde domnea sobrietatea și rigiditatea prusacă. Din cei șase copii, cinci au supraviețuit, cel mai mare Carol, devenind moștenitorul tronului. Relațiile „speciale” cu prințul Barbu Știrbey erau cunoscute și nu mai uimeau pe nimeni¹² Când Ferdinand a devenit rege (1914-1927), regina Maria a devenit cea mai simpatizată figură a Casei Regale de către opinia publică.

Revenind la domnia regelui Carol I (1866-1914) se poate aprecia că după proclamarea Regatului au urmat, după expresia lui Nicolae Iorga „douăzeci de ani de dominație a Coroanei...”¹³ Regele a știut să țină în mână balanța puterii, folosindu-se de sistemul rotației guvernamentale (1895) prin alternarea la conducerea țării a altor două partide politice: conservatorii și liberalii. Manifestările antimonarhice au continuat cu mai mică sau mai mare intensitate pe tot parcursul domniei lui Carol I, dar punctele fierbinți au fost între 1870-1871, 1888, 1892-1894, 1907-1912, principalele reviste ce se înscriau pe această tendință erau: „*Adevărul*”, „*Republica română*”, „*Lupta*”, „*Facla*” ș.a. Pe poziții liberal-radicală și social-democrate s-au afirmat: C. A. Rosetti, Gh. Panu, N. Fleva, B. P. Hasdeu, Al. Macedonski, Al. Vlahuță, N. D. Cocea, Tudor Arghezi ș.a.¹⁴

Se solicita, mai ales de către elementele socialiste și social-democrate, confiscarea domeniilor Coroanei pentru a constitui o bază în vederea revinderii către țărani, restrângerea prerogativelor regale, creșterea rolului parlamentului, reforme democratice (reforma electorală, reforma agrară) etc.

Pentru a evita atacurile antidinastice, în conformitate cu propriul caracter, regele Carol I s-a impus printr-o viață personală exemplară, prin exactitate și corectitudine. La Castelul Peleş, Carol primea mulți vizitatori, mai ales elevi cărora le povestea de viața „modestă” de la Curtea regală. Între darurile de Crăciun oferite românilor nu lipsea ceasornicul, menit să atragă atenția asupra punctualității și folosirii chibzuite a timpului¹⁵ El nu a permis formarea unei camarile regale și a interzis reginei Elisabeta să se amestece în treburile politice ale României. Regina Elisabeta se ocupa de arta populară românească, de muzică și de literatură, organizând „șezători” la palat, unde invita oameni de cultură. Ea însăși a publicat mai multe lucrări literare și a făcut traduceri pe care le-a semnat cu pseudonimul *Carmen Sylva*. Permanent preocupat de asigurarea prestigiului monarhiei, Carol era distant, rece, calculat, sobru, protocolar, impunând o disciplină prusacă chiar și în momentele solemne.

„Persoana lui Carol I – comenta istoricul Ioan Scurtu – impunea respect, nu însă și o dragoste umană, atât de necesară totuși unui autentic conducător”¹⁶ Regina Elisabeta mărturisea cu reținere că „și în somn el poartă Coroana pe cap”¹⁷, pentru a demonstra rigiditatea temperamentului chiar și în relațiile intime. I. Gh. Duca, participant la ceremonia de investire a suveranului nota: „Aveam impresia că suntem companie militară. Atunci mi-am dat și mai bine seama cum acest principe introdusese, în toate, formele militarismului german, de care toată ființa lui era îmbibată”¹⁸ Faptul că regele întindea miniștrilor săi un singur deget, iar celor „privilegiați” cel mult două degete¹⁹, era o tactică bine calculată.

Cu ocazia jubileului celor 40 de ani de domnie a regelui Carol I s-a organizat pe *Câmpul Libertății*, numit apoi *Parcul Carol I*, prima expoziție națională cu realizări din domeniul industriei, agriculturii și mijloacelor de transport (construcția de căi ferate, depouri, gări, printre care Gara de Nord București, docurile și antrepozitele de la Brăila, Galați), centura de apărare a Capitalei, linia fortificată Focșani – Nămolosa – Galați. În proiectele de modernizare economică și culturală a României, rolul monarhiei trebuie apreciat. Învățământul a continuat să se dezvolte prin noile legi adoptate de Petre Poni și mai ales Spiru Haret, creindu-se noi instituții de învățământ superior:

Facultatea de Medicină, Școala de Arte Frumoase, Școala Superioară de Poduri și Șosele etc.

În 1866 s-a înființat *Societatea Literară Română*, transformată în 1879 în *Academia Română*, forul suprem al culturii și științei românești, din care au făcut parte: B. P. Hasdeu, Titu Maiorescu, George Barițiu, V. Alecsandri, George Coșbuc, M. Kogălniceanu, N. Iorga, A. D. Xenopol, V. Pârvan, I. Ghica, Victor Babeș, Petre Poni, Emil Racoviță, Gr. Antipa ș.a. S-au organizat: Muzeul Național de Artă Veche Românească, Grădina Botanică din București, Muzeul de Științe ale Naturii, Filarmonica și Opera. Presa a luat un mai mare avânt, s-au afirmat importante curente cultural-artistice. Regele Carol I și regina Elisabeta au sprijinit și stimulat material talentele deosebite, realizările științifice și artistice, valoroase, au patronat manifestări culturale în epocă.

În același timp trebuie însă precizat că societatea românească continua să se zbată între mari disensiuni sociale care vor culmina cu marea răscoală țărănească din 1907. Extinderea răscoalei în majoritatea județelor din Vechiul Regat, amenințările imperiilor vecine cu intervenția militară, a determinat pe regele Carol, la 13 martie 1907, să admită rocada liberală în detrimentul conservatorilor. D. A. Sturdza a preluat președinția Consiliului de Miniștri, având la Ministerul de Interne pe Ion I. C. Brătianu și la Ministerul de Război pe generalul Al. Averescu. Manifestul dat publicității de noul guvern (15/28 martie 1907) aducea la cunoștință unele măsuri de îmbunătățire a vieții țăranilor, cu acceptul regelui: desființarea unor taxe, arendarea pământului statului, așezăminte publice pentru țărani, întărirea băncilor populare, o nouă lege a învoielilor agricole, o lege pentru înființarea Casei Rurale ș.a.²⁰ Reprimarea brutală a răscoalei prin folosirea armatei este un fapt reprobabil de care se face vinovat inclusiv regele, în calitatea sa de comandant suprem al armatei. După cum a reieșit, câțiva ani mai târziu, într-o discuție cu Al. Marghiloman, ministru de interne în cabinetul conservator (1912), regele a mărturisit că unele dosare legate de

represaliile răscoalei se află în cabinetul său. Stupefiați conservatorii au renunțat să continue ancheta care, inițial, era îndreptată contra Partidului Național Liberal²¹

Aderarea României la Tripla Alianță (1883) din rațiuni de stat, ieșirea din izolarea politică, garanții de securitate, consolidarea dinastiei de Hohenzollern și a țării în sud-estul Europei, n-a putut evita tensiunile dintre România și Austro-Ungaria, generată de asuprașirea celor trei milioane de români, din provinciile ocupate de habsburgi. Pentru a nu crea disensiuni regele Carol I a ținut în secret tratatul, nefiind cunoscut decât de câțiva oameni politici români, și aceasta cu prilejul semnării și prelungirii lui. Regele Carol I se arăta interesat de situația românilor din teritoriile ocupate, protestând deschis față de procesul intentat memorandiștilor de autoritățile maghiare, la Cluj (1892-1894). Protestele opiniei publice din țară și străinătate față de condamnarea frunzașilor PNR din Transilvania pentru că se opuseseră procesului de maghiarizare forțată pe calea memoriilor pașnice în care își revendicau drepturile istorice, naționale, s-a soldat cu determinarea autorităților maghiare de eliberare a acestora.

Într-o discuție avută în 1905 cu Theodor Mihali, fruntaș al Partidului Național Român, regele și-a exprimat „convingerea intimă că Transilvania se va uni într-o zi cu România prin izbânda principiilor de dreptate”²² Participarea unui număr mare de români din Transilvania, Banat și Bucovina la festivitățile Jubileului regal, desfășurat în 1906, cu ocazia celor 40 de ani de domnie a constituit o puternică manifestare de unire a întregului popor român. Nicolae Iorga consemna acest aspect deosebit: „Bucureștii din acea vară 1906 devenise într-adevăr capitala poporului românesc. Nu era suflet simțitor care să nu se simtă astfel după asemenea prilejuri. Se pregătise numai ceva pentru trecut, acela personificat de un rege obosit, bolnav și trist, și corurile bănățene, ardelen, bucovinene chemau peste toate legăturile, simpatiile și fidelitățile lor, viitorul”²³ Aceeași atitudine de unitate națională au manifestat-o participanții cu ocazia unui alt moment semnificativ, inaugurarea în 1912 a monumentului dedicat domnitorului Unirii, Al. I. Cuza, festivități la care a participat regele Carol I și oficialități politice și culturale. Exemplul de stabilitate pe care-l înfățișa România independentă, popoarelor balcanice l-a determinat pe regentul bulgar, Ștefan Stambolov, în 1885, când, în urma unei răscoale, Rumelia Orientală se unise cu Principatul Bulgariei, să propună tronului sub forma unei „uniuni personale”. În iunie 1886 cu ocazia vizitei lui Alexandru Battenberg la București, acesta propunea crearea unei federații româno-bulgare cu guvernare separată, cu o largă autonomie internă, cu o politică externă activă de cucerire a Macedoniei de la Imperiul Otoman, stăvilirea amestecului Rusiei în Balcani. În consens cu oamenii politici români, Carol I a refuzat precizând că nu există condiții politice, economice sau tradiții pentru realizarea acestor planuri²⁴ Mai mult, Rusia și Austro-Ungaria nu ar fi putut tolera o astfel de situație. La 20 februarie 1887 a fost reînnoit tratatul Triplei Alianțe prin care se stipula că Austro-Ungaria nu va proceda la ocuparea vreunui teritoriu balcanic fără acordul Italiei. Aducerea lui Ferdinand de Coburg pe tronul Bulgariei în iulie 1887, act politic recunoscut de Rusia, Germania și Turcia a dus la o anumită stabilitate. România a reînnoit alianța cu Austro-Ungaria în 1892, după o perioadă încordată determinată de războiul vama în condițiile în care guvernul român refuzase

prelungirea Convenției economice cu habsburgii (1886-1891), a procesului liderilor memorandiști (1892-1894).

În 1896, Declarația de prelungire a alianței româno-austro-ungare a fost semnată de regele Carol I și împăratul Franz Joseph cu prilejul vizitei acestuia în România. În 1899 liberalul D.A. Sturdza, în calitate de prim-ministru a obținut aderarea Germaniei și Italiei la Declarația de prelungire a alianței, fapt ce se va menține până în 1903. În același timp, România menține relații și cu Rusia. O vizită a regelui Carol I, însoțit de prim-ministru D. A. Sturdza s-a efectuat în Rusia în 1898 la invitația țarului Nicolae al II-lea. O expresie a politicii echilibrului de forțe, de relații cu puterile vecine, fără implicarea directă de partea uneia sau alteia din alianțele militare (Tripla Alianță – 1882, Antanta – 1907) a constituit-o faptul că în aprilie 1909 Carol I a primit bastonul de feldmareșal al armatei germane²⁵, iar în decembrie 1912 de mareșal al armatei ruse²⁶. Politica activă impusă de Wilhelm al II-lea Germaniei devenită cea mai importantă forță economică și militară la începutul secolului al XX-lea, divergențele din cadrul Triplei Alianțe, șubrezirea Imperiului Austro-Ungar pe fundalul mișcărilor de eliberare națională, crearea Antantei, pe baza unor acorduri bilaterale între Rusia-Franța-Germania și definitivare în 1907, situația incendiară din zona Balcanilor după anexarea Bosniei și Herțegovinei de Austro-Ungaria (1908) erau urmărite cu interes de regele Carol I și cabinetul de la București.

Declanșarea războaielor balcanice (1912-1913) a determinat reînnoirea la 5 decembrie 1912 prelungirii tratatului secret dintre România și Tripla Alianță, cu unele promisiuni din partea Germaniei și Austro-Ungariei de modificare a graniței cu Bulgaria. România participă la cel de-al doilea război balcanic (27 iunie/10 iulie 1913) în coaliția anti-bulgară alături de Grecia, Serbia, Muntenegru și Turcia. În calitate de comandant suprem al armatei, Carol I a trecut Dunărea pe podul de vase de la Turnu Măgurele, îndreptându-se spre sud. În fața superiorității militare a coaliției, Bulgaria a cerut încheierea păcii, tratative ce se vor desfășura la București (25 iulie/10 august 1913). Prin tratatul de pace, România primea sudul Dobrogei (Cadrilaterul) cu cele două județe Durostor (Silistra) și Caliacra²⁷.

Răcirea raporturilor oficiale dintre București și Viena, opinia publică antimaghiară din țară, punerea în mod acut a problemei naționale, au constituit un teren favorabil pentru diplomația Antantei, ce urmărea scoaterea României din sistemul Triplei Alianțe. La 6 decembrie 1913 Waldthausen comunica cancelarului Bethmann-Hollweg că atât regele Carol I cât și viitorul prim-ministru Ionel I. C. Brătianu i-au declarat că în condițiile politice în care întreaga opinie publică este împotriva Austro-Ungariei din cauza politicii de asuprire națională a guvernului maghiar, „poporul român nu va merge alături de Austria în cazul unui război”²⁸. În același timp se constată o ameliorare a raporturilor cu Rusia.

Venirea lui Ion I. C. Brătianu în fruntea guvernului (4/17 ianuarie 1914) a înclinat balanța diplomației spre puterile Antantei. Oameni politici, bancheri, ziariști, oameni de cultură francezi și ruși vizitau România în vederea atragerii în coaliția Antantei. La 1/14 iunie 1914 a avut loc întâlnirea dintre Carol I și țarul Nicolae al II-lea la Constanța, urmată de vizita ministrului de externe rus, Sazonov, în România, și plimbarea acestuia, împreună cu I. I. C. Brătianu la Predeal și în sudul Transilvaniei ceea ce semnifică o nouă orientare a politicii externe românești.

Atentatul de la Sarajevo (15/28 iunie 1914), în care a fost ucis Franz Ferdinand, moștenitorul coroanei habsburgice, cu soția, a constituit pretextul declanșării Primului Război Mondial. La 14/27 iulie 1914, împăratul Franz Joseph îl anunța pe Carol I despre războiul pe care Austro-Ungaria urma să-l declare Serbiei, exprimându-și speranța că „vechea ta prietenie și legăturile noastre amicale sunt pentru mine tot atâtea garanții că tu vei avea o înțelegere sinceră a hotărârilor ce am luat în acest caz grav”²⁹ La 18/31 iulie, împăratul Wilhelm al II-lea îi scrie regelui român: „Gândurile mele se îndreaptă către tine, care ai ridicat astfel un zăgaz în fața valului slav. Eu am încredere că tu vei fi credincios prietenilor tăi și vei îndeplini neapărat datoriile tale de aliat”³⁰

La 20 iulie/2 august, cancelarul german Bethman-Hollveg, telegrafia lui Carol I: „Cerem mobilizarea imediată a armatei române și îndreptarea ei împotriva Rusiei”³¹ În aceste împrejurări istorice Carol I a convocat Consiliul de Coroană pentru 21 iulie/3 august 1914 în Castelul Peleş din Sinaia³² Regele a declarat: „Războiul general a izbucnit. Se dă marea luptă în care pentru o întreagă perioadă istorică se va stabili harta și soarta poporului. Desigur că în acest război vor fi învingători și învinși. Dar e neîndoielnic că cei dinainte și irevocabil meniți să fie învinși vor fi neutri. Așa fiind, după matură chibzuință, convingerea mea e că datoria României e să execute tratatele ce o leagă de Tripla Alianță”³³ Pentru a fi mai elocvent, regele a scos dintr-o casetă de fier tratatul încheiat de el și contrasemnat de Ion Brătianu tatăl, în 1883, reînnoit sub guvernul Catargiu, Sturdza și Maiorescu, a căror iscălitură o purta. Nimeni altul dintre bărbații noștri politici, care se perindaseră la cârma statului, nu văzuse „misteriosul document” – scria Constantin Kirilescu³⁴

Carol considera o chestiune de demnitate ca România să-și respecte iscălitura. În aceeași direcție s-a pronunțat și P. P. Carp. Ceilalți membri ai Consiliului de Coroană s-au pronunțat pentru neutralitate, subliniind că România nu este obligată să respecte tratatul din 1883, deoarece Austro-Ungaria atacase Serbia și nu invers. Regele a trebuit să se supună opiniei generale de păstrare a neutralității: „Constat că reprezentanții țării, aproape în unanimitate, au cerut neutralitatea. Ca rege constituțional mă supun voinței d-voastră. Mi-e frică însă că prestigiul țării va ieși micșorat din ședința de astăzi și mă tem că ați luat o hotărâre de care România se va căi în viitor”³⁵

Dezamăgit, regele afirma: „După patruzeci și opt de ani... mă văd aproape singur” La 14 august comunica lui Wilhelm al II-lea: „După o discuție de trei ore în care am pus în joc toată elocvența mea și am respins în modul cel mai hotărât argumentele aduse, Consiliul de Coroană s-a pronunțat totuși, cu o unanimitate la care nu mă așteptam, împotriva aplicării tratatului. Nu e nevoie să mai dau asigurări cât de mult sufăr din cauza situației momentane și a stării de spirit necugetate a țării mele, dificultățile sunt greu de învins, căci eu nu pot începe singur, fără un guvern responsabil, un război față de care întreg poporul se împotrivesc”³⁶

Câteva săptămâni mai târziu, la 27 septembrie/10 octombrie 1914 regele Carol I înceta din viață, în castelul Peleş, la vârsta de 75 de ani. Funeraliile au avut loc pe 2/15 octombrie, fiind înmormântat la mănăstirea Curtea de Argeș, ctitoria lui Neagoe Basarab, refăcută în timpul domniei sale.

„Ți-a fost credincios până la moarte”³⁷, telegrafia regina Elisabeta împăratului german Wilhelm al II-lea. Regina a murit și ea, doi ani mai târziu, 18 februarie 1916, fiind înhumată tot la Curtea de Argeș, alături de soțul său, regele Carol I, cu care împărțise luminile și umbrele unei Mari Epoci în afirmarea României.

NOTE:

1. Gh. N. Cazan și Șerban Rădulescu-Zoner, *România și Tripla Alianță. 1878 – 1914*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979, p. 48-49.
2. „Monitorul Oficial”, nr. 60 din 15 martie 1881.
3. D.A.D. nr. 60, ședința din 14/26 martie 1881, p. 1809.
4. George Coșbuc, *Istoria unei coroane de oțel*, București, 1899, p. 259.
5. Arh. Ist. Centr., fond Casa Regală, dos. 4/1881. f. 3.
6. Vezi Grigore Chiriță, *Modificarea Constituției din 1884*, în „Studii. Revistă de istorie”, nr. 4/1970; Ioan Scurtu, *Monarhia în România 1866-1944*, Editura Danubius, București, 1991, p. 33-34.
7. Ioan Scurtu, *Op. cit.* p. 34.
8. D.A.D., nr. 165, ședința din 5 iunie 1884, p. 2625.
9. Arh. Inst. Centr., fond Casa Regală, dos. 9/1880, f. 2-3.
10. „Monitorul oficial”, nr. 142, din 1/13 iulie 1866.
11. Ion Stăvăruș, *Elena Văcărescu*, București, Editura Univers, 1974.
12. C. Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri. în Monarhia de Hohenzollern văzută de contemporani*, București, Editura Politică, 1968, p. 440.
13. N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. X, p. 250.
14. Vezi Gh. Ghimeș, *Gândirea social-politică antimonarhică și republicană din România. Antologie, studiu introductiv*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1979.
15. G. P. Georgescu, *Amintiri din cei șapte ani ca adjutant pe lângă regele Carol I. în Din viața regelui Carol I*, București, 1935, p. 871.
16. Ion Scurtu, *op. cit.*, p. 41.
17. Gr. Antipa, *Câteva amintiri despre regele Carol I. în Din viața regelui Carol I*, p. 30.
18. I. Gh. Duca, *Amintiri politice*, vol. I, München, 1981, p. 17.
19. C. Xeni, *Take Ionescu 1858-1922*, ed. a II-a, București, 1933, p. 197.
20. *Manifestul guvernului*, în „Dimineața”. IV, nr. 1110 din 15 martie 1907.
21. Al. Marghiloman, *Note politice*, vol. I, p. 103.
22. Th. Mihali, *Amintiri politice despre Unire*, în „Generația Unirii”, nr. 3 din 10 mai 1929.
23. N. Iorga, *O viață de om. Așa cum a fost*, București, Editura Minerva, 1972, p. 405.
24. Idem, *Locul românilor în istoria universală*, p. 433.
25. Gh. N. Cazan și S. Rădulescu-Zoner, *op. cit.*, p. 293.
26. *Cuvântările regelui Carol I*, vol. I, p.459.
27. Mircea Mușat și Ion Ardeleanu, *De la statul geto-dac la statul român unitar*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 338.
28. Apud Ion Scurtu, *op. cit.*, p. 49.
29. Arh. ist. centr., fond Casa Regală, dos. 43/1914, f. 1.
30. Ibidem, dos. 44/1914, f.1.
31. C. Gane, *P. P. Carp și locul său în istoria politică a țării*, București, 1936, vol. II, p. 508.
32. Ibidem, p. 509-516.
33. Arh. ist. centr. fond. Casa Regală, dos. 41/1914.f.1.
34. C.Kirițescu, *Istoria războiului pentru reîntregirea României. 1916-1919*, vol. I, București, p. 123-124.
35. Ion Bulei, *Arcul așteptării. 1914-1915-1916*, București, Editura Eminescu, 1981, p. 63.
36. *Monarhia de Hohenzollern...*, p. 262-263.
37. C. Xeni, *op. cit.*, p. 279.

CONSTANTIN PREZAN ȘI „AFACEREA SOCEC”

Petre Otu

Abstract

The „Socec Business” – represents an episode of the Trial of „The Great National Treason”

The Trial of Alexandru Socec took place in Bârlad on the 21st of January 1917, while on February 8 the same year in Iași the general lost his stripes and put to Păcurari Prison.

Sarcinile care stăteau pe umerii generalului Prezan, numit la 3/15 decembrie 1916, șef al Marelui Cartier General erau imense. După pierderea bătăliei de pe „Neajlov-Argeș” sau „bătălia Bucureștilor” (16/29 noiembrie 20 noiembrie/6 decembrie 1916) armata era aproape complet dezorganizată, multe unități fiind pierdute, iar destule comandamente rămăseseră fără trupe. Totodată, mult material fusese lăsat în teritoriul ocupat, iar transporturile erau suprasolicitate. Reorganizarea și refacerea forțelor militare solicitau, prin urmare, eforturi uriașe care păreau că depășesc posibilitățile cu totul modeste ale statului român, care avea 2/3 din teritoriu sub ocupația inamicului. Pe lângă toate acestea se cereau reglementate raporturile cu aliatul rus, care manifesta deschis intenții de subordonare a instituțiilor românești, în primul rând a armatei. Dar, poate cea mai urgentă misiune era restabilirea disciplinei în rândul corpului ofițeresc și a trupei, refacerea moralului grav afectat de suita de înfrângeri din toamna anului 1916.

În această privință, generalul Constantin Prezan a luat primele măsuri imediat după terminarea bătăliei de la Neajlov – Argeș. Pentru comportare necorespunzătoare, el a cerut darea în judecată a unui grup de ofițeri din care au făcut parte, între alții, generalul Alexandru Socec și colonelul Constantin Carataș. Acesta din urmă, acționat în justiție pentru a doua oară, a fost salvat de protectorul său politic, Take Ionescu¹

Generalul Alexandru Socec, comandantul Diviziei 2/5 infanterie, care făcea parte din Grupul de Manevră, a fost considerat vinovat de pierderea bătăliei pentru București, fiind învinuit de părăsire de post. La 27 noiembrie/10 decembrie, Divizia 2/5 infanterie, care suferise mai pierderi a fost desființată, oamenii și materialul fiind vărsați Diviziei 21 infanterie. Cât privește pe comandantul ei, generalul Ion Istrati l-a anunțat că este dat în judecată de către generalul Constantin Prezan, sub acuzația de părăsire de post. Alexandru Socec a rămas, însă, în libertate, condițiile generale nepermițând pregătirea și desfășurarea procesului. El s-a cantonat în localitatea Ivești, așteptând clarificarea situației. În acest timp, colonelul rus N. Dombovski, un prieten mai vechi, i-a propus să plece la Moscova, evitând astfel un proces umilitor. Alexandru Socec, considerându-se nevinovat, nu a dat curs unei asemenea sugestii, rămânând la dispoziția autorităților române.

¹ General Radu R. Rosetti, *Mărturisiri (1914-1919)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Maria Georgescu, Editura Modelism, București, 1997, p. 163-164.)

S-a întâlnit, pe parcurs cu mulți oameni politici de orientare conservatoare, între care amintim pe Take Ionescu, Barbu Ștefănescu Delavrancea, Nicolae Titulescu, acesta din urmă oferindu-se să-l apere în proces. Nu a reușit să obțină clemență, iar procesul s-a amânat *sine die*, dosarul fiind pierdut. În cele din urmă, el s-a ținut la 21 ianuarie 1917, la Bârlad și a purtat amprenta vremurilor prin care trecea atunci țara. Consiliul de judecată a fost format din generalul Ion Istrate-președinte, generalii Scarlat Panaitescu, Ioan Popovici, și Nicolae Petala. Comisar raportor special a fost generalul Paraschiv Vasilescu, iar procuror căpitanul Tudor Popescu. Inculpatul și-a luat ca avocat pe Lascăr Antoniu. Martorii chemați de Socec n-au putut fi aduși, singurul prezent, care a și dat declarații favorabile fiind maiorul francez René de Vaulchier. Sub pretext că era civil, avocatul Antoniu nu a fost primit în sală. Completul de judecată l-a găsit vinovat pe Socec de „părăsire de post” și l-a condamnat, cu patru voturi și o abținere, la 5 cinci ani închisoare și degradare militară.

La 8 februarie 1917, pe platoul de la Copou din Iași, garnizoana Regimentului 7 călărași, unitate pe care o comandase în urmă cu două decenii, generalul Alexandru Socec a fost degradat, epoleții fiind smulși de pe umăr. A devenit simplu soldat, fiind închis la închisoarea din Păcurari și apoi la cea din Galata. Pentru un general, degradarea în fața propriilor trupe era una dintre cele mai mari umilințe, poate mai mare chiar decât o execuție. Considerându-se, în continuare, nevinovat, Socec a refuzat să apeleze la clemența regală, cerând cu insistență rejudecarea procesului.

După formarea guvernului condus de Alexandru Marghiloman, una dintre primele măsuri adoptate a fost Legea revizuirii proceselor militare. Procesul generalului Alexandru Socec a fost rejudecat în zilele de 1-3 octombrie 1918, completul avându-l drept președinte pe generalul Constantin Coandă, iar ca membri pe consilierii de casație Buzdugan și Tătăru și generalii Alexandru Referendaru, Ghenescu și Mihail. În unanimitate, completul s-a pronunțat pentru achitare. Pe această bază, Alexandru Socec a fost pus în libertate, reintegrat în drepturi, iar, cu aprobarea comandamentului german, s-a întors la București.

Dar cine era generalul Socec, cum a ajuns în această situație cu totul umilitoare pentru un general și mai ales, care a fost rolul generalului Constantin Prezan în acest caz, care a zguduit conștiința publică românească?

Alexandru Socec s-a născut la 17 august 1859, tatăl său fiind cunoscutul librar și editor I. V. Socec. Provenind dintr-o familie relativ bogată, Alexandru Socec a studiat în Austria, Germania și Franța, nereușind, însă, să-și termine studiile universitare. La 18 februarie 1880, tânărul Alexandru Socec s-a întors în țară pentru satisfacerea stagiului militar. La insistențele tatălui său, prieten bun cu generalul Gheorghe Slăniceanu, a decis să îmbrățișeze cariera armelor. „*Lasă Socec*, spusese generalul, *am să mă ocup eu de fiul tău*”² Și acesta a fost trimis la școala de subofițeri de la Mănăstirea Dealu, al cărui comandant era căpitanul Alexandru Anghelescu, și el prieten al familiei Socec.

Contactul cu asprimea vieții militare, l-a deprimat pe tânărul și până atunci răsfățatul Socec. „M-am făcut din cal măgar-nota el în jurnalul său la data de 20 septembrie 1880. Am lăsat libertatea mea, o viață frumoasă ca să mă călugăresc în

² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare sigla A.N.I.C.), fond Alexandru Socec, dosar nr. 3, f. 29).

această mănăstire, unde mănânc borș și fasole până îmi vine rău” (Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond Alexandru Socec, dosar nr. 4, f. 47). La Dealu a fost coleg cu Alexandru Averescu, mai mare cu un an pe care l-a prețuit deosebit. Dintre profesori l-a remarcat pe Alexandru Vlahuță, „*un om foarte talentat(...)care se exprimă într-o limbă românească dulce și aleasă*”³

La 1 iulie 1882 a fost avansat sublocotenent, fiind repartizat la Regimentul 1 roșiori, unde a rămas până în martie 1883, când a fost mutat la Galați, de unde, după o scurtă perioadă, a fost readus, prin intervențiile tatălui său, la București, la Regimentul de jandarmi călări. Timp de doi ani de zile (1883-1885) a urmat cursurile Școlii speciale de cavalerie de la Viena Cu o lună înainte de terminarea școlii s-a căsătorit cu Sussie, dintr-o bogată familie americană.

De la începutul carierei sale a fost apropiat Curtii regale, atât datorită serviciului, Regimentul de jandarmi călări care asigura serviciul de protocol la Palatul Regal, dar și ordinea în garnizoana București, cât și relațiilor de familie, editura și tipografia Socec având calitatea de furnizor al Curtii Regale. A avut cuvinte de apreciere la adresa regelui Carol I și a reginei Elisabeta, pe care o considera o femeie superioară, de o inteligență remarcabilă, cu o inimă de aur, dar naivă în mai toate privințele.

La 4 aprilie 1889, Alexandru Socec a fost detașat ca ofițer de ordonanță pe lângă prințul moștenitor Ferdinand, post în care a rămas un an. Părerile despre viitorul monarh sunt, în general, nefavorabile. Prințul i se pare „*slab călăreț și fricos, dar are o scuză, aceea de a fi rău conformat*” Îi plac anecdotele „*deocheate*”, iar față de femei își cam pierde cumpătul. „*Prințul, notează Socec, are mare greutate în a-și exprima gândurile nu numai pe românește, dar chiar pe nemțește sau franțuzește, nu poate forma cu ușurință o frază*”⁴

La un moment dat, Alexandru Socec afirmă, în jurnalul său, că știe o mulțime de lucruri despre Ferdinand, dar nu le așterne pe hârtie, pentru că, zice el „*n-aș vrea să fiu acela care să mânjească memoria acestui prinț și probabil viitor rege... Cert este, conchide memorialistul, că nu calcă prințul pe urmele nobilului său unchi*”⁵

Despre prințesa Maria are păreri mult mai bune, deși nu ezită să aprecieze că „*așară de călărie și ceva pictură, (la ea) nu se simte o educație culturală prea dezvoltată*” Îi recunoaște, însă, fermitatea convingerilor, energia și caracterul nobil. Și îndrăznește o previziune: „*Va fi, desigur, un model de regină*”⁶

În anii 1893-1894, căpitan fiind, Alexandru Socec este implicat în revolta căpitanilor de cavalerie, episod care a făcut o mare vâlvă în epocă. Demisionat din armată, el a plecat în Parisul plăcerilor tinereții, hotărât să părăsească viața militară. Intervențiile energice ale tatălui său, care a găsit un sprijin deplin la oameni politici importanți (regele Carol I, Take Ionescu, Titu Maiorescu), l-au determinat să revină și să fie reprimat în armată. A făcut serviciul în mai multe garnizoane ale țării – Botoșani, Slobozia, Tecuci, Bârlad, în această ultimă localitate reîntâlnindu-l pe Alexandru Averescu, fostul său coleg de școală, care i-a întărit sentimentele de admirație⁷

³ Ibidem, f. 52.

⁴ Ibidem, vol. 6, f. 61.

⁵ Ibidem, f. 84.

⁶ Ibidem.

⁷ Petre Otu, *Alexandru Averescu văzut de Alexandru Socec*, în volumul *Mareșalii României*, coordonatori: general de brigadă Nicu Apostu, căpitan. Didi Miler, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1999, p. 38-45).

În 1904, cu sprijinul regelui Carol I, care îl folosise până atunci în diverse misiuni protocolare în străinătate, a fost numit comandant al Regimentului 7 călărași din Iași, cu misiunea de a pune ordine în această unitate. Numirea lui în această funcție a generat discuții la nivelul corpului de ofițeri deoarece până la acea dată, nici un maior (grad pe care îl avea în acel moment) nu comandase un regiment. Superiorii săi, generalii Leonida Iarca, comandantul Corpului 4 armată și Nicolae Lambru, comandatul brigăzii, îl primiseră cu neîncredere. Activitatea lui în capitala Moldovei a fost pozitivă, astfel că el s-a achitat în condiții dintre cele mai onorabile de sarcina încredințată de regele Carol I.

Dar, Iașul nu i-a făcut o părere prea bună, viața în această garnizoană fiind, după propriile mărturisiri, aproape un exil. „*Se numește Iașul centrul intelectualității românești, scrie el în jurnalul său, dar numai în principiu; în realitate, însă, nu este nimic intelectual. Mai toți profesorii universitari vin de 3-4 ori pe lună din București la Iași și își țin cursurile și pleacă la București. Cu cine să stai de vorbă?*”⁸ La teatrul din localitate se joacă numai piese străine, care sunt prost traduse și ciuntite, de așa natură ca să fie scurte și pe placul publicului. „*Aici la Iași, concluzionează Socec, totul este mort. A fost odată, spun ieșenii, a fost odată! Dar nu mai este nimic!*”⁹

De reținut amănuntul că, timp de doi ani de zile, Alexandru Socec și Constantin Prezan au făcut parte din aceeași mare unitate, Divizia 7 infanterie, unul în calitate de comandant de brigadă, iar celălalt comandant de regiment. Jurnalul generalului Socec nu-l menționează pe Prezan, deși, mai mult ca sigur, cei doi s-au întâlnit cu prilejul diferitelor convocări sau aplicații.

A fost avansat locotenent-colonel în anul 1905 și colonel la 10 mai 1907. Menționăm că la aceeași dată, 10 mai 1907, Constantin Prezan, deși mai tânăr cu doi ani, era avansat la gradul de general de brigadă. Între timp, Alexandru Socec a revenit în Capitală, ocupând diverse funcții în comandamente și la trupe. La 10 aprilie 1913 a fost avansat general de brigadă, luând parte la al doilea război balcanic. După terminarea acestuia, Socec a fost numit în comisia de control al cheltuielilor cauzate de operațiile din sudul Dunării. A fost scârbit de „*rușinea națională*” descoperită: peste 120 de militari (un general, patru colonei, 23 de maiori, un maior medic, 43 de căpitani, trei medici, 20 de locotenenți ș.a.) au fost găsiți „*în deficit*”, cei mai mulți delapidând banii trupei. Ceea ce l-a revoltat și mai mult a fost faptul că nu s-a luat „*nici o sancțiune mai drastică. Au fost mutați. Cine știe ce tâlhării vor comite într-o zi acești bravi șarlatani*”¹⁰

La 1 aprilie 1914 a fost numit la comanda Comandamentului 5 teritorial, cu sediul la Constanța, în această calitate asigurând buna desfășurare a vizitei țarului Nicolae al II-lea la Constanța din iunie 1914. După opinia sa, vizita țarului reprezenta cel dintâi semn de prietenie care ni-l dă Rusia”, cu scopul de „*a ne scoate din orbita de acțiune a focarului austro-german*”

Neutralitatea României i se părea o atitudine de durată. „*Ca ofițer român, nota în jurnalul său, nu cunosc decât interesul pentru România*”; se arăta, însă îngrijorat de soarta țării și a armatei pentru că „*n-avem ce ne trebuie, nici arme, nici îmbrăcăminte,*

⁸ A.N.I.C., vol. 7, f. 1 289.

⁹ Ibidem, f. 1297.

¹⁰ Ibidem, vol. 10, f. 356.

nici bani pentru a concentra seriile de instrucție”. (Ibidem, f. 764) Privește cu luciditate evenimentele apreciind că „nu există în lume un al doilea popor care s-ar găsi în dilemă mai nenorocită ca noi!... Unde privim-la nord, la apus sau la răsărit și sud-se văd români subjugăți și se aud vocile lor suferinde! Eu unul nu văd altă soluțiune decât aceea de a merge ulături de Antantă”¹¹

La 20 mai 1916 a fost mutat la Comandamentul 3 teritorial (Ploiești), fiind însărcinat cu asigurarea depozitelor de alimente necesare armatei și țării, în caz de mobilizare. A fost sever, respingând importante cantități de produse care nu întruneau calitățile stabilite, fapt ce a stârnit numeroase nemulțumiri. La 18 iulie, s-a numărat printre cei 16 generali, între care și Prezan în calitate de comandant al Corpului 4 armată, consultați de Marele Stat major în legătură cu situația reală a armatei. Doar el și Dragalina au avut observații critice și au tras semnale de alarmă. „După două ore de discuții inutile, nota el cu năduf, am plecat cum am venit”¹²

La intrarea României în război generalul Alexandru Socec comanda Divizia 13 infanterie. În noaptea de 19/20 august a primit comanda Diviziei 2 infanterie dispusă pe valea Oltului. A rămas puține zile în această zonă, la 31 august primind ordin să se deplaseze în Dobrogea, unde situația se înrăutățise ca urmare a înfrângerii de la Turtucaia. A acționat pe acest front până la 28 octombrie 1916. Comportarea lui pe câmpul de luptă a fost onorabilă. Alexandru Averescu, fostul coleg de școală și comandant, văzându-l în acțiune scria că Socec îi făcuse o excelentă impresie, „sigur pe sine, în bună dispoziție de spirit, hotărât și arătând multă energie. De altfel, dese momente de veselie, din vechiul său repertoriu. Mi-am reamintit un moment, viața noastră la al 4-lea Roșiori”¹³ Activitatea în Dobrogea a fost, se pare, punctată și de o situație hazlie, dar și tragică. Într-un raport înaintat lui Averescu, generalul Socec cerea aprobarea să arunce în aer podul de peste Dunăre, de la Cernavoda, pentru a împiedica înaintarea forțelor inamice. Averescu a pus pe raport următoarea rezoluție: „Sunt de părere să sară în aer generalul, dar podul nu!”¹⁴

La 28 octombrie/10 noiembrie 1916 diviziile 2 și 5 infanterie au fost contopite într-o singură mare unitate – Divizia 2/5 infanterie – pusă sub comanda generalului Socec. După o scurtă și ineficientă perioadă de refacere, a fost trimisă la Pitești. A fost imediat angajată pe malul răsăritean al Oltului, în speranța unei mari bătălii pe acest râu. În noaptea de 12/25 noiembrie 1916 a primit ordin să rupă lupta pentru a putea fi întrebuintată în bătălia de la Neajlov-Argeș, în cadrul grupului de manevră. Pentru executarea acestei misiuni, generalul Prezan s-a întâlnit în gara Pitești, cu generalul Alexandru Socec. În ajunul bătăliei, Constantin Prezan i-a trimis generalului Alexandru Socec, următoarea scrisoare: „Iubite Socec. Am luat comanda însumi, așa că dorința îți este satisfăcută. Prin ordinul Nr. 7 de operații ai cea mai frumoasă misiune și contez pe D-ta. Să isbești și iar să isbești ajungând pe câmpul de luptă ori care ar fi greutățile ce vei întâmpina. Cu D-zeu înainte. De acțiunea noastră depinde

¹¹ Ibidem, f. 837.

¹² Ibidem, f. 905.

¹³ Măreșal Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din Război, volumul 2. 1916-1918 (Războiul Nostru)*, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Eftimie Ardeleanu și Adrian Pandeia, Editura Militară, București, 1992, p. 37.

¹⁴ Constantin Argetoianu, *Pentru cei de mâine. Amintiri din vremea celor de ieri*, volumul al III-lea, partea a V-a, ediție și indice adnotat de Stelian Neagoe, Humanitas, București, 1992, p. 60.

soarta țării!"¹⁵ Această scrisoare dovedește că Prezan și Socec se cunoșteau, iar primul aștepta ca marea unitate de sub comanda celui de al doilea, ce avea un rol foarte important în planul bătăliei, să-și facă datoria pe câmpul de luptă.

În timpul bătăliei, Divizia 2/5 infanterie a acționat la flancul drept al Grupului de Manevră și după un început promițător ea a fost nevoită să se retragă. În ziua de 19 noiembrie/2 decembrie 1916, marea unitate era dispusă în semicerc în jurul localității Matei Basarab, opunând rezistență inamicului spre nord-vest, vest și sud. Lupta căpătase aspecte deosebit de violente, iar punctual de comandă al diviziei era foarte expus. La propunerea maiorului René de Vaultier, care îl asista, Socec a ordonat schimbarea punctului de comandă la Iepurești, la 2 km sud de Matei Basarab. Operațiunea s-a executat fără precauțiile de rigoare, dată fiind aglomerarea de trupe și material militar provenit și de la alte unități și mari unități. Deplasarea precipitată a grupului de călăreți ce deservea punctul de comandă a creat impresia unei retrageri precipitate. Suprasolicitață și isterizată de presiunea enormă a inamicului, trupa a început să părăsească pozițiile, frontul diviziei pulverizându-se.

Generalul Constantin Prezan a apreciat că retragerea intempestivă a Diviziei 2/5 infanterie s-a datorat generalului Socec, care a părăsit punctul de comandă ceea ce a antrenat fuga de pe câmpul de luptă. După unele informații generalul Socec a fost văzut, a doua zi, în București, aserțiune negată vehement de cel în cauză. La proces s-a dovedit că generalul Socec a dormit în localitatea Bragadiru, la un mecanic, împreună cu maiorul. Gerota, căpitanul Popescu și locotenentul Savin.

„Episodul Socec” rămâne un subiect controversat în istoriografie, opiniile fiind împărțite Generalul Dabija, averescan convins și prezanofob de marcă, în cunoscuta sa sinteză, apreciază că Divizia 2/5 infanterie „a fost pusă de comandamentul Grupului de armate în situația cea mai rea, din care cauză dezastrul ei a fost inevitabil. Comandantul ei nu putea să face mai mult decât ceea ce a făcut. (...) Dezastrul Diviziei 2/5 se datorește, conchide Dabija, numai comandamentului grupului de armate”¹⁶

Odată cu trecerea timpului, aprecierile contemporanilor s-au mai nuanțat. Constantin Argetoianu scria că generalul umilit la Iași „a fost un incapabil, dar nu un trădător și vina celor întâmplare cu divizia lui nu cade asupra sa, ci asupra celor care îl numiseră în fruntea ei”¹⁷ Și I.G. Duca aprecia că Socec „era un ofițer de salon care își făcuse aproape toată cariera la București, la comenduirea pieței și la escorta regală, nu avea pregătirea necesară”¹⁸ Tot el recunoaște, însă, că „episodul Socec” sau „pierderea planului bătăliei de către cei doi ofițeri erau niște simple incidente care, desigur, grăbiseră dezastrul, dar care în nici un caz nu l-au determinat. Cu sau fără ele, rezultatul ar fi fost același”¹⁹. Această opinie s-a impus în istoriografie, fiind confirmată de toate analizele întreprinse asupra acestei bătălii.

În același timp, acțiunea lui Prezan este prezentată drept o încercare de găsimire a „șapului ispășitor” pentru pierderea bătăliei de pe Neajlov-Argeș. Această apreciere

¹⁵ A.N.I.C., fond Alexandru Socec, dosar nr. 25, f.37.

¹⁶ General G. A. Dabija, *Armata Română în Războiul Mondial (1916-1918)*, vol. III, Editura I G Hertz, f. a., p. 294.

¹⁷ Constantin Argetoianu, *op. cit.*, volumul al III-lea, p. 171.

¹⁸ I. G. Duca, *Memorii, volumul III. Războiul (1916-1917)*, ediție și indice de Stelian Neagoie, Editura Machiavelli, București, 1994, p. 163.

¹⁹ *Ibidem*, p. 102-103.

trebuie să fie nuanțată, ținându-se cont de tensiunea extremă din acele clipe. Admițând că nu a părăsit punctul de comandă, generalul Socec a greșit, el nereușind să țină în mână propriile trupe. Supărarea lui Prezan era pe deplin justificată, mai ales că situații de acest gen, de pierdere a lucidității și a controlului asupra trupelor de către o serie de comandanți de diferite trepte, n-au fost puține în timpul bătăliei pentru Capitală. Trebuia restabilită, cu orice preț, disciplina și luate măsuri ferme. Și cazul generalului Socec era unul dintre cele mai răsunătoare din epocă.

Pe de altă parte, datorită protecției de care se bucurase în timpul lui Carol I, Alexandru Socec stârnise asupra sa nu puține invidii. Nici regele Ferdinand nu-l avea la inimă, astfel că a acceptat darea lui în judecată. S-a adăugat și cerințele Misiunii Militare Franceze, ale lui Berthelot personal, care cerea judecarea cazului. Așa se explică faptul că intervențiile oamenilor politici conservatori, nu au avut succes. Take Ionescu spunea soției lui Socec că: „*Deși Socec este complet nevinovat, nici Dumnezeu nu-l poate scăpa, pentru că o țară străină (recte Franța) ar fi cerut șap ispășitor.*”²⁰

Procesul nu a fost unul exemplar, sub raportul corectitudinii, iar decizia poate prea aspră față de fapta comisă, catalogată la început chiar „trădare” Dar, așa cum apreciază, același I. G. Duca, un exemplu trebuia dat și Prezan „*a adus un mare serviciu armatei, disciplinei și moralului ei prin această condamnare*”²¹ El și-a atras, însă, ura lui Socec și a apropiaților săi, paginile din jurnalul ținut cu scrupulozitate până în ultimele clipe de viață (1928), demonstrând cu prisosință acest lucru. De asemenea, în timpul guvernului Marghiloman, ziarul „Arena. Politică și socială”, de sub conducerea lui Alfred Hefter²², a dus o campanie violentă împotriva generalului Prezan²³.

În concluzie, severitatea lui Constantin Prezan în acele clipe de maximă tensiune a contribuit decisiv la restabilirea moralului și a disciplinei în rândul Armatei Române, ceea ce a permis refacerea și reorganizarea ei în iarna și primăvara anului 1917. „Afacerea Socec” se integrează acestor măsuri binevenite și salutare de primenire a corpului ofițeresc de balastul lungilor ani de pace. Ea i-a adus, însă, lui Prezan și numeroase critici, inamicii săi reproșându-i că a făcut din Socec, un „șap ispășitor” al înfrângerii din operația de pe Neajlov-Argeș. Această aserțiune nu mi se pare că reflectă adevărul istoric, bătălia pentru Capitală dorindu-se o Marnă românească”, un gest aproape disperat, dar salutar în același timp, care să salveze o campanie dezastruoasă. Chiar dacă a fost pierdută încercarea făcută sub comanda lui Prezan merită respectul, înțelegerea noastră și aprecierea noastră. Pe aceste încercări și suferințe, s-a clădit, în fond, unitatea națională, înfăptuită în anul de grație 1918.

²⁰ A.N.I.C. fond Alexandru Socec, dosar nr. 10, f. 351.

²¹ I. G. Duca, *op. cit.*, p. 163.

²² Ziarul „Arena. Politică și socială. Ziar independent” a apărut la Iași în perioada 7 martie-27 octombrie 1918, director era Alfred Hefter, redactor N. Dașcovici, iar colaboratori: N. Porsena, Pamfil Șcicar, I. Vineanu, Al. A. Busuiocanu (Cf. I. Hangiu, *Dicționarul Presei Literare Românești (1790-2000)*, ediția a III-a, Editura Institutului Cultural Român, București, 2004, p. 70-71.)

²³ „Arena. Politică și socială”, anul I, 11 mai 1918 (*Pentru ce a fost d. Prezan generalisim; Generalul Prezan vorbește*), 12 mai 1918 (*Între Mackensen și generalul Prezan*), 28 mai 1918 (*Afacerea Socec*), 21 iunie (*Prezan. „fără general”*)
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

CONSTANTIN PREZAN ȘI PROCESUL TRĂDĂRII NAȚIONALE

Viorica Zgutta

Motto:

„Ci în noaptea adâncă a suferințelor tale, vitejii tăi au clădit zid până la cer, piepturile lor tinere pe granițele bătrânei Moldove. Și dușmanul n-a putu trece mai departe.

Iar Domnul și Doamna pământurilor și oștilor tale, au îmbărbătat pe viteji, au alinat pe răniți și bolnavi, au plâns după cei ce ne părăseau, cerându-și prea obosiți, vecinica odihnă!”

Vasile Pârvan

Résumé:

Les défaites de l'été et l'automne de 1916 ont déterminé la réorganisation de l'armée roumaine en Moldavie sous la conduite du roi Ferdinand.

La dénomination comme Chef du Grand Cartier Général du général Constantin Prezan et l'arrivée de la Mission Militaire Française conduite par le général Henry Berthelot ont permis la transformation de „l'armée de défaite” dans „l'armée de la victoire” pendant l'été 1917.

Dans ce décor s'est déroulé le procès de la trahison nationale du général Socec, du colonel Alexandre Stourdza et du lieutenant-colonel Constantin Crăiniceanu. Le procès de la trahison nationale et l'implication personnelle du général Prezan ont prouvé une fois de plus ses vertus militaires et son amour pour la patrie plus importantes que n'importe quelle liaison de sang.

Cu toate eforturile, cu toate faptele de eroism, i-a fost dat României să soarbă până la fund din cupa amară a înfrângerii în tragica toamnă a anului 1916, loviturile venind la rând și cernind harta sfărțecată a României: Turtucaia, Sibiu, Constanța, Brașov, Predeal, Olt, Jiu, Neajlov, București. În aceste condiții catastrofale pentru țară, armată și familia regală, la 28 noiembrie/11 decembrie 1916 la Zorleni are loc „mare dejun cu toți aghiotanții și cu Brătianu, Massaloff și Fournier. După dejun, notează Regina Maria, *avui cu Nando (Regele Ferdinand) o lungă convorbire, în care încercai să-l conving că trebuie să ia în seamă cele ce aveam de spus și să aștepte lucrurile ce vin din afară. Vorbi cu toată energia desneajdii. Mă strădui să-l conving că trebuie să-i dea generalului Prezan o situație în care să poată lucra cu temei; căci e omul în care se încrede și armata și poporul.*”

La 5 decembrie 1916 Constantin Prezan este numit Șeful Statului Major al Marelui Cartier General. „Chiar și acum când apa a trecut și de gât se numește Șef de Stat Major” al armatei un ofițer merituos în arma geniului, dar care nu a servit nici măcar o zi în Statul Major, sublinia generalul Alexandru Averescu, notând insidios în continuare despre ilustrul său camarad și adversar: este „un prizonier moral pe cât se spune al abilului Brătianu și un produs fericit al vreunei fericiri trecute”

Cel învinuit pe nedrept avea să răspundă ferm și cu distincție exprimându-și crezul întregii sale vieți care consta în: „*ridicarea prestigiului nobilei Instituțiuni din care am făcut parte și pe care se reazemă existența unui neam și dezvoltarea Statului.*”

Avizat și imparțial I. Gh. Duca aproba întrutotul alegerea generalului Constantin Prezan în fruntea Marelui Stat Major: „*Unul dintre cele mai mari merite ale generalului Constantin Prezan este tocmai de a fi pus capăt acestui sistem, de îndată ce i s-a încredințat în Moldova conducerea Marelui Cartier, în câteva zile a înlăturat toți ofițerii care nu se arătasera la înălțimea sarcinilor lor, dând câteva pedepse exemplare. A fost destul pentru ca spiritul întregii oștiri să se schimbe, să înceapă o viață nouă și să se întocmească un moral care în mijlocul tuturor restriștilor s-a menținut admirabil până la ultima zi*”

După bătălia Bucureștilor se petreceau evenimente însemnate și mari schimbări și la Bârlad la Marele Cartier General. Generalul Iliescu a fost înlăturat. Brătianu a stăruit ca Prezan să fie numit în locul lui. A contribuit la numire și felul în care știuse după înfrângere, să organizeze retragerea armatei sale, care deși într-o situație foarte critică s-a făcut în perfectă ordine, pe când armata lui Averescu pierdea neconținut în drum oameni și muniții. Prezan s-a impus imediat prin muncă.

Comandamentul suprem al armatelor care luptau pe teritoriul român îl avea în frunte pe Regele Ferdinand care conducea cu ajutorul a două state majore: unul rusesc pentru trupele rusești și unul românesc Marele Cartier General pentru trupele române.

Soluția era cât se poate de bună, rămânea numai ca în practică să se stabilească o conlucrare armonioasă între cele două comandamente. Pentru a răspunde chemării sale pe lângă însușirile militare, trebuia ca generalul Prezan să aibă neapărat și însușiri de diplomat. „*Din fericire pentru El, pentru Armată și pentru Țară Prezan a găsit resursele necesare. Firea sa blajină, temperamentul conciliant au reușit să-i impună respectul convenit aliaților și să evite discordia și ciocnirile violente*”

Compunerea Comandamentului Armatei române s-a schimbat decisiv la sfârșitul anului 1916, după cum subliniază și Constantin Kirițescu. Regele Ferdinand era conducătorul de căpetenie al frontului român, al armatelor aliate, cuprinzând sub această titulatură totalitatea forțelor ruse și române din Bucovina până la Marea Neagră. Comandantul de căpetenie, Regele Ferdinand avea două ajutoare: un general rus și un general român. Ajutorul român al comandantului de căpetenie a fost generalul Prezan, Șeful de Stat Major al armatei române, „*un militar care făcuse proba calităților sale eminente, în calitate de comandant, al Armatei de Nord și apoi al Grupului Armatelor de Sud, în timpul marilor bătălii de pe Neajlov și Argeș. El a prezidat și la refacerea armatei române pe care a comandat-o în epoca marilor lupte din vara anului 1917, ca și în timpurile grele care au urmat*”

Organizarea armatei române este notată în scrierile sale cu accente personale și de generalul Alexandru Averescu: „*Ferdinand deținea comanda supremă exercitând comanda asupra trupelor proprii prin Marele Cartier General (Prezan) și asupra celor ruse prin generalul Zaharov. Această rezolvare menținea autoritatea românească asupra trupelor de pe teritoriul național și contracara tentativele de integrare a militarilor români în masa armatei rusești*”

Prezan însuși rememorează momentele reorganizării armatei. „Nu voiesc a termina aceste note, fără a arăta perfecta armonie ce a existat între reprezentanții marilor noștri aliați – miniștri plenipotențiali și misiuni militare și Marele Catier General pe tot timpul cât am avut marea onoare să fiu în capul lui. În special Misiunea franceză ai cărei membri în frunte cu generalul Berthelot, considerând țara noastră ca propria lor patrie, mergând până la sacrificiul sângelui – ne-a adus reale servicii”.

În acest context generalul Constantin Prezan s-a devotat exclusiv împlinirii atribuțiilor sale militare servind țara și pe regele său fără nici o preocupare, ambiție sau veleitate de alt ordin. În sarcina sa grea Prezan a fost ajutat de generalul Constantin Cristescu. O importantă remaniere s-a înfăptuit și la nivelul comandanților de unități și divizii, numindu-se în aceste funcții generali care se distinseseră în campania anului 1916. Paralel cu reorganizarea armatei s-a desfășurat o muncă uriașă pentru instrucția ofițerilor și soldaților, pentru familiarizarea lor cu noile metode de luptă rezultat al experienței războiului mondial ce a avut ca urmare transformarea armatei înfrângerii într-un puternic instrument de luptă și a determinat **o adâncă prefacere a sufletului soldatului român.**

Soldatul român s-a integrat cu tragere de inimă la activitatea de refacere a armatei. Prin proprie intuiție el căpătase convingerea că rezultatul dezastruos al campaniei din 1916 se datora inferiorității armamentului și necunoașterii metodelor de luptă ale inamicului. Cuprins de dorul de casă – care pentru mulți se afla dincolo de liniile dușmane, îmbărbătat de siguranța succesului, sentimentul ostășesc se exaltase și un patriotism instinctiv pornit din dragoste pentru ogorul părăsit, de vatra sa strămoșească, de ura împotriva cotropitorului, de încrederea în biruință, transformase pe soldatul resemnat și umilit al retragerii într-un voinic dărz și războinic a cărui singură dorință arzătoare era reînceperea luptei pe viață și pe moarte împotriva dușmanului. Se născuse din această înclăștare **soldatul revanșei – soldatul Marii Uniri.**

S-a înfăptuit un miracol – o armată nouă cu o convingere de nezdruccinat, războiul ce se purta era un **război național.** Regele României, Ferdinand I trece în revistă trupele le îmbărbătează, răsplătește pe viteji, iar cuvântul său grav și calm, toamnă balsam în suflete: „vouă, fiilor de țărani, care ați apărut cu brațul vostru pământul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun Eu, Regele Vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbânzii care vă asigură fiecăruia recunoștința neamului nostru întreg, ați câștigat pentru totdeauna dreptul de a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pe care v-ați luptat. Vi se va da pământ. Eu, Regele Vostru, voi fi întâiul a da pildă”

A fost legământul solemn ce s-a încheiat între regele țării și soldat, între comandantul suprem al oștirii și armata română. În această atmosferă de efervescență patriotică pe care țara n-o mai cunoscuse, în această comunitate desăvârșită de interese de la capul armatei la soldatul anonim a venit nenorocirea.

„Situaua devenise atât de critică încât, la un moment dat după cum relatează generalul Prezan, un ministru cu o mare suprafață, din cabinetul de concentrare de sub președinția lui Ionel Brătianu, înaintează regelui un memoriu în care-i cerea să abdice și să părăsească țara, pentru a-și salva viața sa și a familiei! Regele mă

cheamă și făcându-mi înalta cinste de a mă pune la curent cu conținutul memoriului, cu ochii lăcrimând, dar cu glasul celei mai ferme dintre hotărâri îmi spuse: Niciodată nu voi urma sfatul ce mi se dă. Datoria mea e să rămân aici și să mor în mijlocul soldaților mei”

În aceste condiții generalul Prezan începuse a avea manifestări de independență față de guvern, concretizate într-un violent conflict cu Gheorghe Mârzescu (1877-1926) ministrul agriculturii și domeniilor, după care „raporturile cu guvernul au devenit nu numai corecte, dar și cordiale”

În decursul lunii februarie 1917 s-au petrecut trei evenimente penibile și senzaționale în „lagărul” militar: degradarea generalului Socec, trădarea colonelului Alexandru Sturdza și condamnarea la moarte a locotenent colonelului Constantin Crăiniceanu.

În timpul bătăliei pentru București, generalul Socec își părăsise postul de comandă. Prezan era convins că în mare parte pierderea bătăliei i se datora. Ofițer de salon ce-și făcuse cariera la București, la Comenduirea pieței și la escorta regală, nu avea pregătirea necesară pentru a exercita comandamentul efectiv în timp de război. La prima încercare și-a pierdut capul și conștiința.

Trebuia dat un exemplu și generalul Prezan „a adus un mare serviciu armatei, disciplinei și moralului ei prin această condamnare”.

8 februarie 1917, Iași. Locuitorii Iașului au fost prezenți pe platoul de la Copou ca să asiste la „scena oribilă a degradării acestui nevrednic general”, cum îl numește I. Gh. Duca, iar Regina Maria notează: „Am primit azi o grozavă lovitură... bietul general S(Socec) a fost degradat în public. S. a trebuit să îndure degradarea publică, când tot Iașul sta și privea cum i se smulgeau galoanele și cum îl îmbrăcau în haine de ocnaș. A fost osândit la 5 ani muncă silnică. Mi se păru că ziua se preface în noapte, că viața este ceva de neîndurat și că lumea era un loc prea îngrozitor ca să putem viețui în ea. Cum putea un om supraviețui unui ceas de asemenea umilire? Lumea spunea că fusese laș, că întorsese spatele și fugise trăgând după el brigada lui. Da, e drept că așa ceva nu se poate ierta, e o crimă, dar pedeapsa e și mai monstruoasă decât crima. Mult mai bine ar fi să-l împuște, de o mie de ori mai bine să-l împuște decât o asemenea degradare. Să fii scos din temniță ca să stai neputincios sub cerul lui Dumnezeu, să-ți vezi smulse galoanele, să rămâi în picioare, să nu mori... îmi închipui, totuși că în timp de război e nevoie să se dea astfel de pilde”

Protagoniștii actului de trădare națională care au pătat prin faptele lor puritatea marelui război pentru întregirea României au fost colonelul Alexandru Sturdza și locotenent colonelul Constantin Crăiniceanu.

I. Gh. Duca își amintește că „fiind la Mitropolie (la Iași) vecin cu Vintilă Brătianu, (1867-1930) ministru de război, mă cheamă într-o seară și cu figura descompusă îmi spune: mă vezi așa de tulburat fiindcă am aflat un lucru pe care nu-l pot crede și care dacă ar fi cumva adevărat, ar fi prea oribil... închipuiește-ți, cei de la Marele Cartier pretind că Alexandru Sturdza a trecut la inamic, că a căutat să atragă tot sectorul său cu el, dar că din fericire nimeni în afară de Wachmann nu l-a urmat”.

Alexandru Sturdza era fiul lui D. A. Sturdza și ginerele lui P. P. Carp. Dintr-odată toată istoria politică, militară și culturală a românilor era afectată de această faptă. Mai mult, toți ofițerii armatei române își făcuseră ucenicia în școala a cărui comandant fusese colonelul Alexandru Sturdza. Despre acea perioadă Nicolae Iorga nota laudativ: „*aducea spiritul nou în armată, înfăptuia o operă morală în armată*”, sau: „*atunci (1907) în casa mea, a venit un tânăr căpitan care era însuși fiul primului ministru și mi-a spus aceste cuvinte pe care nu le voi uita niciodată: „dacă ar pătrunde străinul, cel dintâi ofițer care va alerga contra lui în fruntea țăranilor revoltați, voi fi eu”*”. „*L-am văzut mai târziu desfigurat de lovitura cuiva care căutase un duel contra calomniatorului armatei*”

Mari comandanți de armată ai frontului din Moldova generalii Eremia Grigorescu și Alexandru Averescu îi apreciau pe colonelul Alexandru Sturdza și pe locotenent colonelul Constantin Crăiniceanu drept „*podoaba armatei*” și că „*au calități incontestabile*”

La rândul său locotenent colonelul Constantin Crăiniceanu era fiul generalului Grigore Crăiniceanu (1852-1935), ministru de război de câteva ori, membru al Academiei Române și al Mariei Prezan, sora generalului Prezan.

Îași, 30 ianuarie/12 februarie 1917. „*Azi dimineață a venit la mine Nando (Regele Ferdinand) galben la față și mi-a adus o veste grozavă: colonelul Alexandru Sturdza (fiul bătrânului Dimitrie Sturdza, șeful partidului liberal în timpul domniei unchiului, Regele Carol I), care de câteva zile dispăruse misterios, ar fi fost un trădător de cea mai mizerabilă speță. Crăiniceanu, fiul generalului a fost prins cu buzunarele pline de manifeste iscălite de Sturdza, prin care îndemna armata să se predea inamicului și să se unească cu prizonierii români din partea cealaltă, pentru a goni pe ruși din țară. Nando a fost doborât de această veste și nici nu e de mirare*”.

Iată conținutul manifestului elaborat de colonelul Alexandru Sturdza și intitulat „**Chemare**”:

Eu, colonelul A. D. Sturdza, cu care v-ați luptat cot la cot, vă trimit următoarea vorbă:

În fruntea voastră vreau să fac o oștire nouă bine înzestrată cu mașinile războiului și bine condusă de șefi inimoși. Cu ea vreau să scăpăm ceea ce s-a pierdut, să alungăm din țară pe jefuitorul rus și să facem ca mai repede să ne reîntoarcem la vetrele noastre. Ne vor ajuta la aceasta cei 200.000 de prizonieri români pe care îi voi scăpa. Repede trebuie să vă hotărâți, căci iată cum stăm acum: Țara noastră și oștirea a răătăcit sub conducerea nepricepută a unor capete slabe; 2/3 din ținutul ei s-a pierdut. Cealaltă treime este prădată de ruși, ei își bat joc de ofițerii și soldații noștri și de sârmanii locuitori, ei necinstesc nepedepsiți femeile noastre, ei ne răpesc ultimile vite pe care le avem și ne-au împiedecat să lucrăm pământul. Averea țării s-a risipit și înstrăinat; dacă nu ne hotărâm de pe acum, vom muri de foame cu copiii și nepoții. Ni se pregătește pribegia în străinătatea neagră: este vorba ca armata noastră să treacă Prutul, ca guvernul să fugă rușinos la Cherson în Rusia, iar celor bogați să li se înlesnească așezarea în orașe depărtate rusești robiți de legi asupritoare.

Ați fost amăgiți de cei mari prin cuvinte înșelătoare despre un ideal național; ați văzut cum acest ideal s-a prăbușit din cauza ușurinței și ticăloșiei lor. Treziți-vă și nu mai credeți minciunile ce vi se spun. Victoria rușilor nu ne va scăpa, căci ea nu

poate fi. Disprețuiți pe acei care se încăpăținează a lega soarta voastră de armate străine, căci nicăieri nu reușesc să fie învingătoare. Mai bine să mergem cu cei pușini, dar vrednici, cinstiți și tari. Lepădați-vă de acei care v-au înșelat amar. Ați jurat credință Țării Românești, iar nu unor netrebnci care vă conduc la pieire. Dacă aveți încredere în brațul vostru, în mintea și sfatul meu, veniți îndată la mine. Vă aștept în munții Vrancei. Veți căpăta semne de la mine. Voi elibera pe prizonierii noștri. Totul este pregătit. Cu ei vom forma o oaste nouă și, cu ajutorul lui Dumnezeu, vitejească cu care vom recuceri ce s-a stricat și vom da afară pentru totdeauna pe netrebncii care ne-au adus în starea de azi.

Treceți fără întârziere cu arme cu tot spre mine. Să scăpăm România. Dumnezeu va binecuvânta fapta noastră.

Mărșava acțiune a celor doi este consemnată de șeful lor direct generalul Alexandru Averescu astfel: „Oribil! Colonelul Sturdza a trecut la inamic. Locotenent colonelul Crăiniceanu, comandantul Regimentului 25 Infanterie a fost arestat pentru că a avut o întrevedere cu Sturdza între linii și s-a înapoiat cu un sul de manifeste” Mai departe însă uită aprecierea pe care o făcuse cu câteva zile înainte în fișele celor doi și notează: „Ambii acești ofițeri erau eroii generalului Grigorescu” În dorința de a fi „util”, Averescu îi scrie generalului Grigore Crăiniceanu, prin generalul Mărdărescu să vină la Bacău unde își avea comandamentul pentru a discuta despre „afacerea fiului său” Dar, chiar și Averescu este obligat să relateze de această dată adevărul integral: „Aveam de a face cu Crăiniceanu. Mi-a răspuns că între patrie și fiul său nu ezită a-și face datoria față de patrie și de aceea nu poate veni”

I. Gh. Duca nu-și poate stăpâni admirația nedisimulată față de militarul de o moralitate și verticalitate de efigie care a fost generalul Constantin Prezan. „Trebuie să mărturisesc că generalul Prezan a fost antic. Crăiniceanu era nepotul său, fiul sorei sale. Consiliul de război știind aceasta a crezut că îi va complace condamnându-l numai la muncă silnică pe viață. Prezan aflând aceasta a casat sentința personal, l-a trimis din nou în judecată și a iscălit personal condamnarea la moarte”

Sentința a fost înfăptuită pe front în comuna Gropile, în prezența Regimentului VII – 25 Racova pe care-l comandase la 31 martie 1917, în Vinerea Patimilor, patimi ce în acel an s-au contopit cu suferințele și jertfele României.

În raportul de executare a sentinței se menționează că „în momentul când a trecut pe lângă drapelul Regimentului 25 a apucat cu mâna de drapel zguduindu-l”, că după degradare a fost condus prin fața trupei și ajungând în fața drapelului a salutat fiind apoi dus la locul execuției. „Ajungând la stâlp a refuzat să fie legat și la ochi”

Decizia nr.33 din 26 februarie 1917 a Curții Marțiale a Armatei a II-a împotriva colonelului Alexandru Sturdza n-a putut fi executată deoarece acesta se afla în tabăra inamică. După încercarea sa eșuată de destabilizare a frontului românesc, a încercat să-și ofere serviciile gărzilor ardelenene, dar i s-a răspuns „că pe pământul țării și sub steag românesc nu e loc pentru trădători”.

Încercarea criminală a acțiunii Sturdza-Crăiniceanu a eșuat datorită cinstei și patriotismului simplilor soldați, ca și a majorității covârșitoare a ofițerilor români care erau înzestrați nu numai cu vitejie fizică ci și cu probitate morală făcând odată în plus dovada că Sturdza-Crăiniceanu nu au reprezentat decât o tristă și rară excepție.

Și atunci mai mult ca oricând cuvintele primului ministru I. I. C. Brătianu și-au găsit acoperirea în realitatea vremii: „*Vom învinge și visul nostru secular se va înfăptui, dar prețul împlinirii lui e chinuitor de dureros. Știam că va trebui să plătim unitatea națională cu atâta sânge, n-am crezut însă niciodată că va trebui s-o plătim și cu atâta noroi*”

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

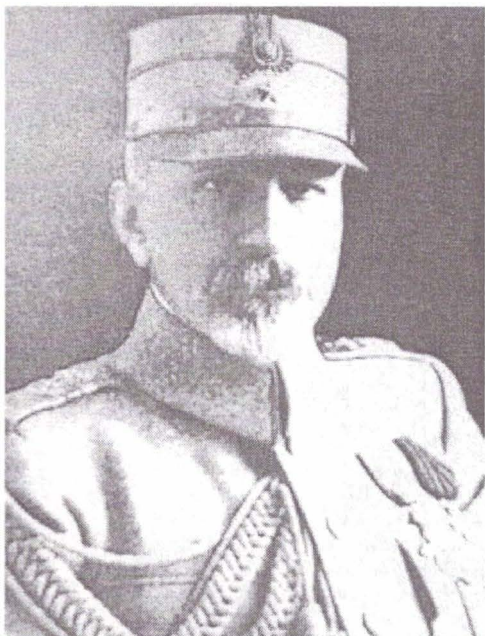
- Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1989.
- Maria, Regina României, *Povestea vieții mele*, Editura Moldova, Iași, 1991.
- Ion Mamina, Ioan Scurtu, *Guverne și guvernanți*, Silex, București, 1996.
- Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, Editura Minerva, București, 1984.
- I. Gh. Duca, *Memorii*, Editura Machiaveli, București, 1994.
- Alexandru Marghiloman, *Note politice*, Editura Machiaveli, 1994.
- Alexandru Averescu, *Notițe zilnice din războiul 1916-1918*, Editura Cultura Națională, București.
- Șerban Rădulescu Zoner, Beatrice Marinescu, *Bucureștii în anii primului război mondial*, Editura Albatros, 1993.
- C. Neagu, D. Marinescu, R. Georgescu, *Fapte din umbră*, Editura politică, București, 1977.
- Neculai Moghior, Ion Dănilă, Leonida Moise, *Ferdinand I – Cuvânt pentru întregirea neamului românesc*, Editura Metropol, 1994.
- Minerva, *Enciclopedia Română, Cluj*, 1930.
- Europa XXI, Volumul III-IV*, 1994-1995.
- Magazin istoric*, 10/1972; 5/1974.

Constantin Prezan, Șeful Marelui Stat Major

Ecusonul Regimentului VII Racova nr. 25 Vaslui

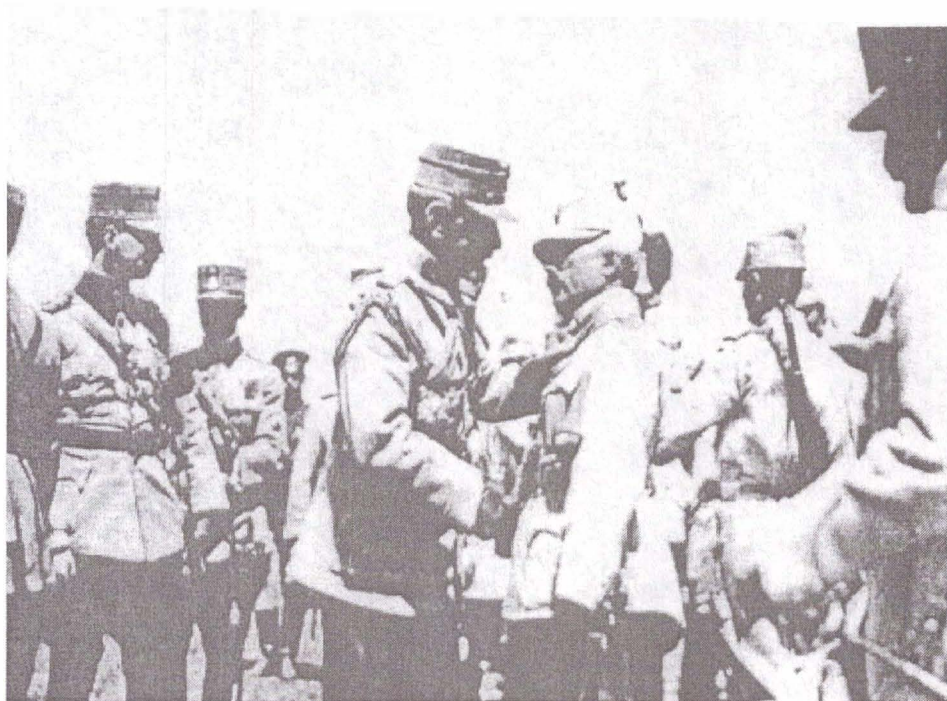
Generalul Constantin Prezan decorat
cu ordinul militar „Mihai Viteazul”
clasa a III-a, a II-a, a I-a

Generalul Constantin Prezan în
uniformă de paradă

Serviciul religios pe front, Sascut, 1917

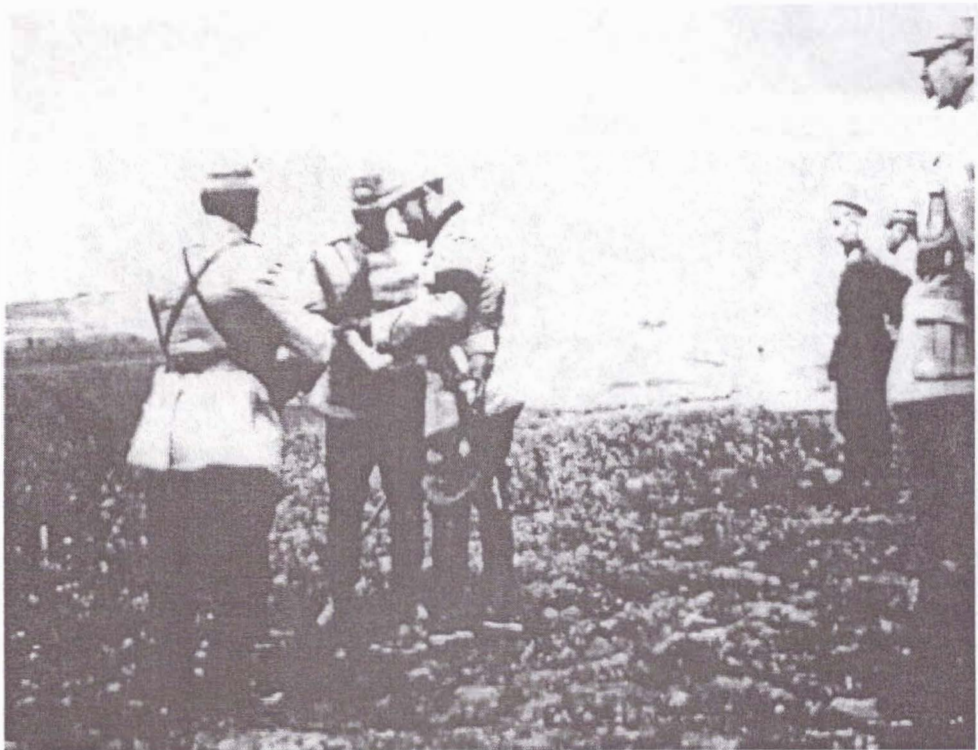
Principele moștenitor Carol, generalul Prezan și un grup de ofițeri

La Marele Cartier General, 28 martie 1918

Generalul Prezan urând „bun venit” ofițerilor ardeleni, iunie 1917, Iași

Regele Ferdinand, generalul Constantin Prezan și generalul Henri Berthelot la Onești

GENERALUL TRAIAN EPURE – UN FIU AL MELEAGURILOR VASLUIENE ACOPERIT DE GLORIE ÎN RĂZBOIUL DE ÎNTREGIRE A NEAMULUI

Mircea Tănase

Abstract:

General Traian Epure was born on 1 April 1869, in Bârlad. He was one of the sons of the Vaslui region who distinguished himself by his heroic deeds during the First World War. He also decisively contributed to the creation of some long-lasting works meant to honour the memory of those who died for the country to be free.

During the First World War, he commanded the 3rd Hunters Battalion, the 3rd Hunters Regiment, and then the 3rd Infantry Brigade within the 2nd Infantry Division of the 2nd Romanian Army, with which he participated in the battles in Moldova. In 1918, he was given the command of the 2nd Infantry Division that was in Bessarabia, on the Dniester line, and then, starting 1920, the command of the 5th Division Buzău. He commanded it until his retirement, on 1 April 1929.

For his deeds of arms, General Traian Epure was decorated with Romanian and foreign orders and medals. His name is related to the building of the Heroes Cemetery in Siriu, in the northern part of the Buzău Valley, as well as the Heroes Cemetery and Church in the city of Buzău. He died on 27 October 1940. He was buried, with military honours, at the Heroes Cemetery in Buzău.

Printre mulți fii ai ținuturilor vasluiene care au scris, prin faptele lor, pagini de glorie în Cartea de aur a istoriei naționale, numele generalului Traian Epure trebuie să figureze la loc de cinste. Faptele sale eroice din timpul războiului de întregire a neamului, precum și contribuția sa decisivă la realizarea unor opere durabile dedicate cinstirii memoriei celor căzuți pentru libertatea țării, îl îndreptătesc la o binemerită prețuire și recunoștință.

Generalul Traian Epure s-a născut la 1 aprilie 1869 la Bârlad. Între 1887-1888 și-a făcut serviciul militar la Regimentul 12 Cantemir din București. A urmat apoi școala militară între 1891 și 1893, când a fost avansat sublocotenent și încadrat la Regimentul 12 Cantemir. A urmat Batalionul 1 vânători și gradul de locotenent când a servit la Regimentul 24 Infanterie, Institutul Geografic al Armatei și Regimentul 20 Teleorman. A servit, apoi, în grad de căpitan, la Batalionul 2 vânători și Regimentul 8 Infanterie Buzău. Ca maior a fost încadrat la Regimentele 18 Gorj și 76 Infanterie. Cu regimentul 40 Călugăreni a făcut campania din 1913 în cel de-al doilea război balcanic. Primul război mondial l-a găsit în gradul de locotenent-colonel la comanda Batalionului 3 Vânători și Regimentului 3 Vânători. La 1 noiembrie 1916, avansat la gradul de colonel, i s-a încredințat comanda Regimentului 3 Vânători și apoi, la 1 septembrie 1917, a Brigăzii 3 Infanterie, din Divizia 2 Infanterie a Armatei a II-a române comandate de generalul Averescu, cu care a participat la luptele din Moldova. La 10 mai 1918 a fost avansat la gradul de general și i s-a încredințat comanda Diviziei 2 Infanterie, aflată în Basarabia, pe linia Nistrului, al cărei comandant, generalul Poetaș, fusese împușcat de partizanii comuniști bolșevici în zona Nasharcea,

lângă Soroca. A urmat, de la 8 septembrie 1920, comanda Diviziei 5 Buzău, până la 1 aprilie 1929, când a fost trecut la pensie.

Despre generalul Traian Epure, profesorul Constantin Dumitrescu, autorul unei impresionante lucrări monografice a județului Buzău, aflată în manuscris la filiala județeană a Arhivele Statului, spune: „La 15 august 1916 făcea parte din Divizia a 6-a, cu gradul de locotenent-colonel, comandant al Regimentului 3 Vânători care intra în compunerea acestei divizii. Cu această mare unitate a acționat pe direcția Vama Buzăului-Feldioara, până către dealurile Homorod, unde rezistența trupelor austro-ungare oprise înaintarea românilor, datorită faptului că grupul de divizii germane ale generalului Falkenheim începuse să închege rezistența, ca apoi să treacă la ofensivă.

La un moment dat situația Diviziei a 6-a română, fiind foarte periclitată și cum statul major al diviziei își cam pierduse capul, din proprie inițiativă locotenent-colonelul Traian Epure contraatacă cu regimentul, restabilește situația, ia mulți prizonieri.

În urma succesului repurtat pe frontul sus menționat, își câștigase un prestigiu deosebit și cam toată acțiunea de manevră în retragere către Valea Buzăului era condusă aproape în exclusivitate de locotenent-colonelul Traian Epure. Revenind în zona fortificațiilor de frontieră pe care le luaseră unitățile Diviziei a 6-a care barau Valea Buzăului, locotenent-colonelul Traian Epure a acționat cu energie și a apărat cu îndârjire tentativa inamicului de a străpunge linia de apărare în această parte, care ar fi dus la tăierea retragerii trupelor române care acționau în șesul Munteniei și ar fi întors apărarea pe restul frontului din zona Carpaților Munteniei.

Această prodigioasă activitate desfășurată în situația grea în care se aflau, populația satelor de pe Valea Buzăului l-a supranumit «apărătorul Văii Buzăului».¹

Constantin Kirițescu, în monumentală sa lucrare „Istoria războiului pentru întregirea României” arată contribuția regimentului 3 Vânători (comandat de locotenent-colonelul Traian Epure, n.n.) la oprirea ofensivei germane pe Valea Buzăului: „Trupelor germane li se opuneau de partea noastră, la Predeluș și Bratocea, Divizia a 3-a, iar la Tabla Bușii și în trecătoarea Buzăului, Divizia a 6-a. ambele divizii erau mult slăbite în urma pierderilor suferite în luptele de la Brașov. Divizia a 6-a se reducea de fapt numai la Brigada a 12-a, întărită cu Regimentul 3 de vânători; efectivele erau foarte reduse. [...] Brigada a 12-a a Diviziei a 6-a, urmărită de aproape de Divizia a 89-a germană, a trebuit să dea o luptă vie la Teliu, la trecerea din defileul Tărlungului în defileul Buzăului. Oprită pe dealul Seciului, brigada e pe punctul de a fi ajunsă de pe urmă și capturată de Divizia germană; Regimentul 3 de Vânători ia poziție la Sita Buzăului, susține cu bravură atacul german și acoperă retragerea grosului Brigăzii, care ajunge la miezul nopții la Crasna. Retragera a continuat în strâns contact cu următorul, așa că la 12 octombrie Divizia a 6-a a ocupa poziții dincoace de frontieră, cu un detașament lateral la Tabla Bușii, iar cu grosul între Cheia și Gura Siriului”²

¹ Constantin Dumitrescu, *Colecția de manuscrise privind viața orașului Buzău, până în 1944*, vol. IX A, *Armata-eroii*, Arhivele Statului, filiala Buzău, f. 127-129.

² Constantin Kirițescu, *Istoria războiului pentru întregirea României*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, vol. I, p. 421.

Relevantă rămâne totuși relatarea generalului Ionescu T. Ion: „Acțiunea locotenent-colonelului Traian Epure de atunci, a fost bine evidențiată cu ocazia examenului de absolvire a promoției a 33-a a Școlii Superioare de Război când în luna septembrie 1927 s-a făcut reconstituirea luptelor de pe frontul Armatei a 2-a română din 1916, pe baza documentelor furnizate de Marele Stat Major român, precum și cele furnizate din arhiva de război austro-ungară și germană.(...)”

Pe când promoția sus amintită a Școlii Superioare de Război se afla pe creasta de lângă satul unde contraatacase Regimentul 3 Vânători și colonelul Ion Antonescu (comandantul Școlii Superioare de Război, mai târziu mareșal, conducător al statului, n.n.) explica acest episod, unul dintre ofițeri spune cu glas tare: «desigur că i s-a dat ordinul Mihai Viteazul și locotenent-colonelului Traian Epure», generalul Ion Antonescu se întoarce și răspunde: «și totuși, domnilor, s-a comis această nedreptate și nu i s-a dat Mihai Viteazul, pe care-l merita cu prisosință».

S-a comunicat generalului Epure, care comanda Divizia a 5-a în anul 1927 la Buzău această apreciere făcută în fața unei distinse formații a Școlii Superioare de Război, de către comandantul școlii. El a răspuns comandantului școlii, mulțumindu-i pentru apreciere și că nu a urmărit decorații, ci numai îndeplinirea unei sfinte datorii către Patrie pentru îndeplinirea idealului național, în care a crezut cu tenacitate și că va muri cu conștiința împăcată lăsând generațiilor viitoare sfânta datorie de a păstra și întări acest patrimoniu, câștigat cu atâtea sacrificii”³

Reliefând deosebitul prestigiu de care se bucura generalul Traian Epure în rândul populației județului Buzău, Constantin Dumitrescu adaugă: „Ulterior, ori de câte ori trecea pe această vale (a Buzăului, n.n.) și se oprea în satele pe care le-a apărât, populația, cu mic, cu mare, îl întâmpina cu manifestări de bucurie și deosebită simpatie.

O grandioasă manifestare i s-a făcut cu ocazia dezvelirii monumentului ce s-a ridicat la Siriu, în cinstea eroilor Regimentului 3 Vânători, la care au luat parte ofițerii supraviețuitori și care au participat la această mare epopee.

Monumentul s-a ridicat din inițiativa confesorului de atunci al Regimentului 3 Vânători, preotul Nicolaescu din Nehoiaș și cu sprijinul întregii populații din aceea regiune, ca un pios omagiu adus acelor care s-au sacrificat pentru apărarea gliei strămoșești”⁴

„Cât a stat la Buzău lui (generalului Traian Epure, n.n.) i se datorește Biserica Eroilor din orașul Buzău”⁵

Pentru faptele sale de arme, generalul Traian Epure a fost distins cu ordine și medalii românești („Coroana României” în grad de cavaler, ofițer, comandor și mare ofițer; „Steaua României” în grad de ofițer și comandor; „Medalia Jubiliară”, „Medalia Comemorativă”, „Avântul Țării”, Medalia „Bărbăție și Credință” și semnul onorific de aur, Medalia „Ferdinand I” cu spade și panglici), precum și decorații străine (medalia bulgară „Sfântul Alexandru”, Ordinul german „Coroana Prusiei” și Ordinul rusesc „Sfântul Stanislasa”)⁶

³ Constantin Dumitrescu, *op. cit.*, f. 223-224.

⁴ *Ibidem*,

⁵ *Ibidem*.

⁶ Ziarul „Acțiunea Buzăului”, din 3 noiembrie 1940.

Cu ocazia ieșirii la pensie a fost sărbătorit de ofițerii din garnizoană, în frunte cu generalul Olteanu, comandantul Corpului 5 Armată, precum și episcopii Ghenadie al Buzăului și dr. Ioan Stroia al armatei. După ce a ieșit la pensie, a fost senator permanent al județului Buzău, aducând reale servicii pe tărâm obștesc orașului și județului Buzău.

Ieșirea sa la pensie este legată și de un alt eveniment cu o încărcătură deosebită atât pentru generalul Epure, cât și pentru întreaga suflare a orașului Buzău: sfințirea Bisericii Eroilor.

Referitor la ctitorirea acestei biserici și a Cimitirului Eroilor din curtea ei, trebuie remarcată implicarea decisivă a generalului Traian Epure, ajutat fiind în această întreprindere și de fiul său Ștefan, inginer, precum și de soția sa Smaranda, infirmieră onorifică în cadrul Crucii Roșii, iar după război în comitetul de doamne care au strâns fonduri pentru construirea acestei biserici.

Divizia 5 Infanterie, la comanda căreia s-a aflat generalul Traian Epure, a fost marea unitate care și-a avut garnizoana în orașul Buzău după primul război mondial. Serviciul religios al diviziei a fost înființat la 1 noiembrie 1924, soldații participând la slujbele religioase la bisericile din oraș. La scurt timp, cadrele garnizoanei au luat hotărârea să-și clădească propria biserică prin subscripție publică, colecte și alte acțiuni filantropice. Din comitetul de constituit în acest scop în seara zilei de 6 ianuarie 1926, au făcut parte soțiile unor ofițeri cu funcții importante în garnizoană, printre care putem aminti: Masinca Anastasiu (general Benone Anastasiu) președintă, Steluța Gavrilu (general Gavrilu), Smaranda Epure (general Traian Epure), Valeria Șahim (colonel Șahim), Aurelia Vișeanu (colonel Vișeanu), precum și preotul diviziei, căpitanul Matei Popescu.

Primii bani care au intrat în acest fond au fost cei 25.000 lei din colecta făcută pe front de către ofițerii și soldații Regimentului 8 Dorobanți, care intenționaseră să ridice un monument eroilor din regiment căzuți pe câmpul de luptă la Doaga-Mărășești. Alți 25.000 lei s-au strâns din donația făcută de cadrele și ostașii Diviziei 5, prin cedarea benevolă a soldei pe o zi. De asemenea, o importantă sumă de bani a fost strânsă prin liste de subscripție publică în tot județul Buzău, tombola și balul din seara de 2 februarie 1928 din localul Primăriei, alte donații făcute de diferiți cetățeni din oraș și județ. La acești bani s-au adăugat și cei 25.000 lei pe care i-a donat Ministerul de Război. Cei 800.000 lei care s-au strâns în total au fost suficienți pentru ridicarea și sfințirea bisericii, celelalte lucrări urmând a fi făcute mai târziu.

Lucrările au fost supravegheate îndeaproape de generalul Traian Epure, comandantul Diviziei 5 Infanterie.

Sfințirea bisericii a fost făcută în ziua de 25 martie 1929, de sărbătoarea Bunei Vestiri, de către episcopul Stroe al armatei și episcopul Ghenadie al Buzăului, în prezența unui nurneros public. După sfințire și cuvântul episcopului armatei, a vorbit comandantul Corpului 5 Armată de la Brașov. Cele două plăci de marmură din interiorul bisericii amintesc pe cei 220 ofițeri eroi, alte 80 de tablouri amintind de cei 6.600 ostași eroi ai Diviziei 5. În memoria tuturor acestor eroi ai neamului, hramul bisericii a fost fixat pentru prima duminică după Rusalii, în „*Duminica tuturor sfinților*”

După cum menționează profesorul Constantin Dumitrescu în manuscrisele păstrate de Arhivele Statului Buzău, „*vrednici de cea mai înaltă recunoștință sunt toți cei care au ostenit pentru a se face acest sfânt locaș. Între toți însă meritul cel mai mare îl are generalul Traian Epure care a făcut aceasta convins că pregătirea adevărată a ostașului pentru jertfă nu e suficientă decât atunci când este pregătit și sufletește. De aceea, toți membrii comitetului au ales această zi care a concis cu ziua ieșirii la pensie a sufletului acestei opere, generalul Traian Epure*”⁷

În cea ce privește Cimitirul Eroilor, situat în curtea Bisericii Eroilor, trebuie arătat că inițiativa constituirii lui au avut-o tot militarii. După primul război mondial, cimitirele eroilor din județul Buzău, la fel ca cele din toată țara, au fost lăsate uitării, reabilitarea lor fiind începută după constituirea Societății „*Cultul Eroilor*” Cel care a luat inițiativa creării unui cimitir al eroilor în orașul Buzău a fost generalul Nicolae Uică, succesorul generalului Traian Epure la comanda Diviziei 5 Infanterie, și care era președintele filialei locale a Societății „*Cultul Eroilor*”

Piatra fundamentală a criptei centrale a fost pusă la 15 martie 1930. Deasupra criptei a fost așezat un sarcofag sugerând mormântul soldatului necunoscut și s-a ridicat un dom, compus din două cupole goale suprapuse. În cupola mică se află clopotul bisericii. La 10 mai 1930, în cripta centrală au fost așezați eroii neidentificați.

În acest cimitir au fost aduse monumentele ridicate în cinstea ostașilor căzuți în campania din 1913, precum și cele două monumente ridicate de germani în timpul primului război mondial și au fost așezate în cele patru părți ale cimitirului. Aici odihnesc 9653 eroi, din care 1786 sunt necunoscuți. Din aceștia, 753 sunt germani, 744 austrieci și unguri, 134 români, 136 bulgari și ruși, 14 turci și 5 italieni⁸

La ceremonia de inaugurare a cimitirului, care a avut loc la 2 octombrie 1931, au participat, în afară de armata din garnizoană, un numeros public și membri ai asociației „*Virtutea Militară de Război*”, precum și înalte oficialități ale vremii: Episcopul Ghenadie Niculescu al Buzăului, generalul Ștefănescu Amza, ministru de război, generalul Marcel Olteanu, inspector al Armatei.

În cuvântul său, generalul Ștefănescu Amza a subliniat, printre altele: „...*cu o pioasă reculegere și plini de smerenie, asistăm astăzi la sfințirea unuia dintre aceste cimitire ale eroilor. [...] Ca ministru al Apărării, felicit călduros pe domniile comandați care s-au perindat la comanda Diviziei a V-a din acest oraș și ne-au dat acest frumos cimitir al eroilor, care este un monument al sentimentelor noastre de recunoștință și pietate pentru cei care au căzut pentru țară. [...] Și voi, ostași ai armatelor inamice, care și voi ați murit pentru patriile voastre, vărsându-vă sângele pe pământ străin, departe de ai voștri, și pe care puterea neînfricată a morții v-a strâns laolaltă, amici și inamici, dormiți-vă în liniște somnul de veci și fiți încredințați că poporul român știe să cinstească virtuțile, chiar când sunt ale inamicilor, și primește cu pietate osemintele voastre în pământul sfânt și generos al României.*”⁹

La rândul său, primarul orașului Buzău a menționat: „*Populația orașului Buzău mulțumește domnului general Traian Epure, domnului general Uică și preotului căpitan Matei Popescu pentru lăudabila lor inițiativă, stăruință și faptă și în*

⁷ *Ibidem*, p. 223.

⁸ *Ibidem*, p. 452.

⁹ *Ibidem*, p. 454.

*același timp mulțumește și tuturor celor care au contribuit la ridicarea în marginea orașului nostru a acestui monument de o neprețuită valoare morală și de o rară frumusețe*¹⁰

Asociația „*Cultul Eroilor*” a avut inițiativa înălțării a numeroase monumente pe locurile încărcate de glorie și sângele celor care și-au dat viața pentru întregirea neamului. Pe Valea Siriului, chiar în apropierea vechii frontiere dintre Regatul României și Austro-Ungaria, a fost ridicat un ansamblu monumental, cu implicarea decisivă și de această dată, a generalului Traian Epure, gratulat de contemporani cu titlul de „*apărător al Văii Buzăului*” Monumentul a fost construit începând cu 1936 și a fost dezvelit în 1938, de către Societatea „*Cultul Eroilor*” Aici își dorm somnul de veci cei mai mulți eroi buzoieni, mare parte căzuți pentru apărarea văii Buzăului.

Amplasat inițial pe teritoriul comunei Siriu, pe prima terasă de pe partea stângă a pârâului cu același nume – afluent al râului Buzău –, ansamblul monumental a dăinuit aici până în 1975, când s-a început construcția barajului hidroenergetic de la Siriu. Atunci a fost mutat pe un amplasament deasupra șoselei care leagă județele Covasna și Buzău – D.N.10 Buzău-Brașov –, pe malul stâng al barajului, pe o terasă care îi pune în valoare toată mărțișă, chiar dacă l-a îndepărtat, se pare, de cei cărora le era adresat.

Pentru a putea fi vizibilă de la o distanță mai mare, statuia a fost reamplasată pe o înălțime dominantă din apropierea Cimitirului Eroilor și orientată cu fața spre Ardeal, oferindu-i perspectivă și posibilitatea de fi remarcată de la o distanță apreciabilă de către cei care pătrund din nord pe Valea Buzăului, sugerând în același timp deviza devenită celebră după Mărășești: „*Pe aici nu se trece!*”¹¹

În plan familial, viața generalului Traian Epure a avut urcușurile și coborâșurile ei, marcată de cariera sa militară, dar și de evenimentele care au lăsat răni adânci în viețile oamenilor. În 1903 locotenentul Traian Epure s-a căsătorit cu Smaranda Șișman, născută la 8 martie 1883 în orașul Ploiești, fiica lui Constantin Șișman, căpitan în Războiul de independență din 1877-1878 și nepoata colonelului Ștefan Șișman, comandantul Regimentului 8 Infanterie în același război. Din această căsătorie au rezultat patru copii, trei băieți și o fată. Doi dintre băieți, Ion și Constantin, vor urma cariera militară, iar cel de-al treilea, Ștefan, va deveni inginer. Un alt unchi al Smarandei, Gheorghe Șușman, a fost consilier la Curtea de Casație, iar ultimii ani ai vieții i-a petrecut la Buzău, în casa generalului Traian Epure, fiind înmormântat în cimitirul Dumbrava, în cavoul familiei Rușavețeanu, cu care se înrudea.

Căpitanul Ion Epure, ofițer de cavalerie, a murit eroic, la 28 iunie 1940, la Cosăuți, județul Soroca, pe malul Nistrului, în vârstă de 32 ani. Ordinul de retragere din Basarabia, impusă României prin Ultimatumul sovietic din 26 iunie 1940, l-a găsit pe căpitanul Epure în cadrul Regimentului 3 Călărași, cu detașamentul pe care îl comanda, în acoperirea frontierei pe Nistru. A ordonat întregului detașament să pună șeile și să aștepte ordinul de plecare, după care a coborât în galop pe malul râului, pentru un ultim control al porțiunii de frontieră avută în responsabilitate. Capturat de

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ Mircea Tănase, *Monumentul eroilor de Siriu, județul Buzău*, comunicat la Simpozionul Național „*Monumentul-tradiție și viitor*”, ediția a VI-A, Iași, 2004, în volumul *Monumentul VI*, Editura Trinitas, Iași, 2005, p. 235”
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

către trupele sovietice, care deja se comportau ca trupe invadatoare, fără să respecte prevederile înțelegerilor încheiate între cele două state, încercând să-l degradeze și să-l dezarmeze, căpitanul Ion Epure nu a suportat această umilință și dezonoare și s-a sinucis¹²

Moartea fiului, precum și boala gravă a soției sale i-au sporit suferința și, la 27 octombrie 1940, generalul Traian Epure a murit la sanatoriul SF. Vincent de Paul, din București. A fost înmormântat la Cimitirul Eroilor din curtea Bisericii Eroilor din Buzău, pe care le-a ctitorit pe vremea când era comandantul Diviziei 5 Infanterie.

Contemporanii săi, și în special presa vremii, l-au omagiat cu multă căldură pe bravul general trecut în neființă. Ziarul „Acțiunea Buzăului” l-a elogiât în mai multe ediții, arătând printre altele: „Ostași, care dorm în cripta de la Siriu, ctitoria generalului Epure, ca și aceia rămași pe alte meleaguri, primesc pe comandantul lor drag, la somnul veșniciei, mărturisindu-și acum iubirea de neam și de pământ(...)”¹³

„[...] ...iubit de la soldat până la cel din urmă ofițer care a fost sub comanda lui, el a fost acela care pleca capul și dădea sfat tuturor subalternilor și care în timpul războiului de întregire era mai apropiat de soldați, iar pentru germani era groază. Pe capul lui se pusese de către aceștia o sumă foarte mare căci îi îngrozise”¹⁴

„[...] Generalul Epure a murit simplu, firesc și senin. Nu este decât o simplă operație de stare civilă, căci de fapt, generalul acesta viteaz trăia altfel în sufletele noastre. Ca o icoană a celui mai înalt eroism, ca o flacără a celei mai superbe dăruiri de sine.

Din arma vânătorilor, generalul Epure și-a dus unitatea întotdeauna pe drumul gloriei, și a săvârșit acte de bravură ostășească ce copleșesc mintea. Dar el nu le-a spus niciodată, nu le-a trâmbițat nimănui. Le-a păstrat în sufletul lui. A socotit că ele sunt mai curate în sufletele simple ale ostașilor lui, decât în registrele orânduiriilor oficiale. Pe când alții își trâmbițau gloria lor fanfaronă, admirabilul general prefera să rămână singur, anonim și modest.

I s-au oferit demnități. A trecut pe lângă ele ca un levit nemilos și și-a trăit curat viața lui de pensionar cinstit. Astăzi generalul Epure moare sărac, cu o casă și cu câteva pogoane de pământ, în orânduirea cărora descoperi truda unor mâini moșnege”¹⁵

„[...] Apărător al văii Buzăului și al hotarelor Mo'dovei, inimosul general s-a prăbușit. El care întotdeauna voia numai binele și adevărul, pentru care a muncit, fiind întâiul la datorie, strălucind în oștire și în societatea unde își desfășura firul zilelor prea grele, dar încununat de gloria sacrificiului. Conducător de un cuget și o icoană – neamul și credința – le-a slujit cu prisosință”¹⁶

¹² Florica Dobre, Vasilica Manea, Lenuța Nicolescu, *Armata română de la Ultimatum la Dictat. Anul 1940*, documente, vol. I, editat de Fundația General Ștefan Gușă, 2000, p.62, 199, 165, 265 (vezi și Arhivele Militare Române, fond 345, Corpul 11 Armată, dosar 1, f. 110-112).

¹³ Al. Dumitrescu-Siriu, *Generalul Traian Epure*, în ziarul *Acțiunea Buzăului* din 24.11. 1940.

¹⁴ Constantin Dumitrescu, *op. cit.*

¹⁵ Marin M. Negulescu, *Un erou: Generalul Traian Epure*, în ziarul *Acțiunea Buzăului*, 3 noiembrie 1940.

¹⁶ Al. Dumitrescu-Siriu, *Generalul Traian Epure*, în ziarul *Acțiunea Buzăului* din 24.11. 1940.

Foto 1, 2 – Traian Epure, locotenent în 1908 și general (în rezervă) în 1930
(arhiva Constantin Dumitrescu)

Foto 3 – Ofițeri din Regimentul 3 Vânători/Divizia 6 Infanterie, pe Valea Buzăului,
octombrie 1916. (arhiva Constantin Dumitrescu)

Foto 4 – Biserica Eroilor din Buzău

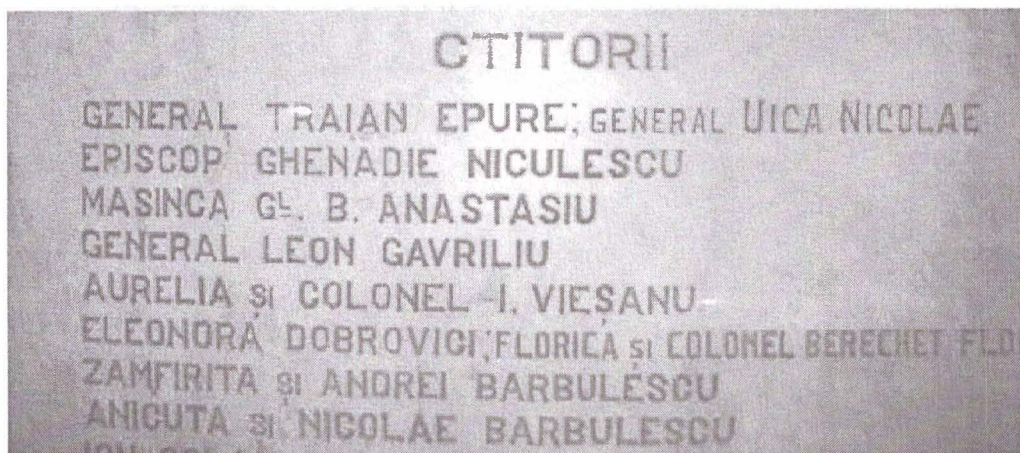

Foto 5 – Placa de marmură cu ctitorii Bisericii Eroilor

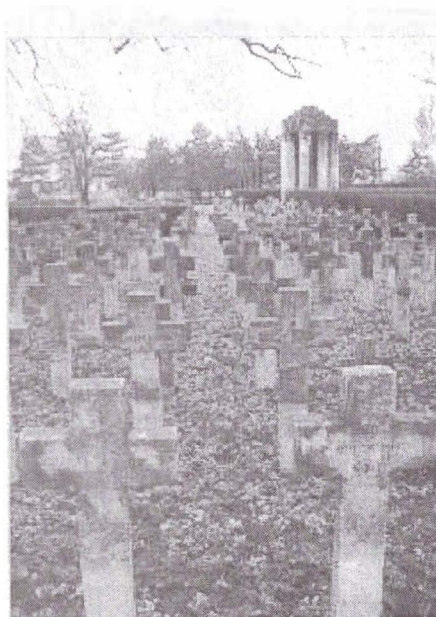
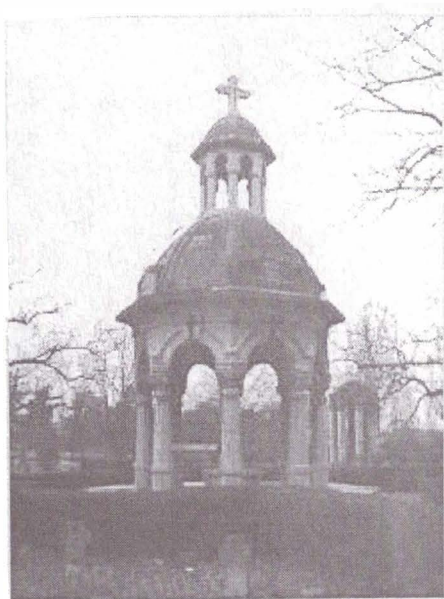

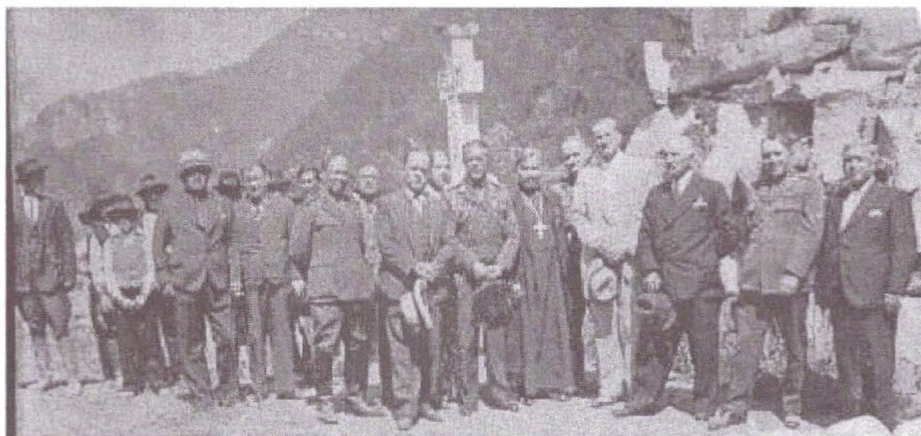
Foto 6, 7, 8 – Intrarea în Cimitirul Eroilor, cripta centrală și domul ridicat în memoria ostașilor germani

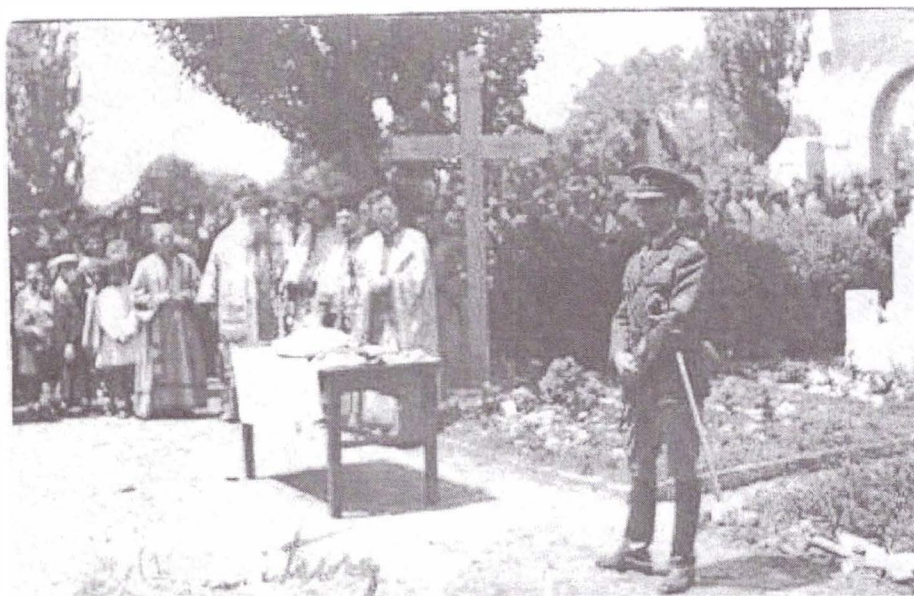
Foto 9 – Vedere parțială a Monumentului Eroilor de la Siriu amplasamentul actual (arhiva Gheorghe Petcu)

Foto 10 Statuia Ostașului erou de la Siriu – amplasamentul actual

**Foto 11 – Foști participanți la luptele de pe Valea Buzăului,
cu ocazia dezvelirii monumentului de la Siriu – 1938
(arhiva Constantin Dumitrescu)**

**Foto 12 – Slujba religioasă la Cimitirul Eroilor din Buzău,
cu ocazia funeraliilor generalului Traian Epure
(arhiva Constantin Dumitrescu)**

ACȚIUNILE ȘI ACTIVITĂȚILE FORȚELOR DE ORDINE PARTICIPANTE LA ACTUL UNIRII - 1 DECEMBRIE 1918 -

Nencescu Marian

Resumé

Pendant la Première Guerre Mondiale (1914 – 1918) les forces d'ordre du Ministère de l'Intérieur de la Roumanie ont contribué d'une manière active à l'annihilation des certains réseaux d'espionnage qui avaient été infiltré par les services secrets des Puissances Centrales sur le territoire de la Roumanie. Le service de contre-espionnage roumain a démasqué des dizaines des espions déguisés en hommes d'affaires ou en pratiquants des professions libérales: Parallèlement, au derrière des lignes du front; des centaines d'agents roumains ont opéré avec une audace que plusieurs ont dû payer de leurs vies.

Le Conseil National Roumain fût fondé le 31 octobre 1918, dans le même temps que la préparation de l'acte de la Grande Union de 1918: Sa mission était d'acquérir des informations, mais aussi d'assurer l'ordre et la sécurité des citoyens du territoire libéré. Parallèlement, il y a eu aussi les volontaires des Gardes Nationales, qui ont assuré la garde de la cité d'Alba Iulia et la protection des 100000 délégués qui ont soutenu l'acte du 1er décembre 1918.

Preliminarii diplomatice și pregătiri informative pentru intrarea în război

Oficial, Regatul României a intrat în primul război mondial la 15 august 1916. În fapt, mobilizarea a început pe 14 august, în ajunul declarației de război și s-a încheiat în 5 zile. Astfel, au fost chemați sub drapel peste 850.000 oameni, alții 200.000 constituind o armată de rezervă. Conform unor surse oficiale (1) armata română dispunea de 366 batalioane de infanterie, 106 escadroane de cavalerie, 327 baterii de artilerie, 4 aparate de reglare blindate, un crucișător și mai multe nave de patrulare. Din păcate, pentru asemenea efective nu existau decât 440.000 puști, dintre care mai mult de un sfert (110.000) erau arme vechi, bulgărești, luate ca pradă de război în campania din 1913. Românii le lipsea cu desăvârșire artileria grea, nu dispuneau de avioane, nu aveau artilerie de munte, măști de gaze, grenade, bombe chimice, câști. În aceeași gamă a lipsurilor includeau automobilele, telefoanele, inclusiv ținuta de campanie pentru ofițeri și trupă (1).

De fapt, guvernarea ezitaseră mai bine de doi ani până să decidă în care tabără să se plaseze, cântărind atât interesul național – trasarea granițelor României Mari, în caz de victorie – cât și nevoia urgentă de a se asigura condițiile materiale necesare susținerii războiului și eventual protejării viitoarelor granițe. Mărturii de epocă, venind inclusiv din partea unui participant la evenimente, jurnalistul și profesorul american Charles Upson Clark – cadru activ al serviciilor secrete din țara sa, potrivit autorului ediției anastatice a cărții „United Romania”, apărută la New York, în 1932 – semnalează gravele dezacorduri existente în cadrul Consiliului de Coroană privind „tabăra” de partea căreia țara noastră să devină parte beligerantă. Reluând un articol din publicația „La Roumanie” (din 6 martie 1921), aparținând lui Tache Ionescu,

Upson Clark prezintă – din interior – situația politică la vârf din preajma intrării în război. În vreme ce tabăra pro-germană, alcătuită în special din conservatorii Titu Maiorescu și Petre Carp pledau pentru menținerea neutralității, primul ministru Ion C. Brătianu, susținut de suveran – Regele Ferdinand – și de Tache Ionescu susțineau intrarea României în război, alături de aliați. Tratatul s-a finalizat, conform sursei citate, la 16 august 1916, dată când s-a semnat la București un „Tratat secret”, prin care Franța, Anglia, Italia și Rusia „garantau integritatea teritorială a Regatului României” (art. 1). Aceleași puteri aprobau „dreptul României de a anexa teritoriile monarhiei Austro-Ungare” (art. III), iar la art. IV erau detaliate granițele viitorului Regat, respectiv ceea ce urma să constituie, generic vorbind, România Mare.

Dincolo de aceste preliminarii diplomatice, se semnalează și o revigorare a activităților informative ale organelor polițienești, puse în slujba susținerii efortului de promovare a ideii de unitate națională.

Având (între anii 1914-1918) în fruntea sa personalități marcante ale vieții politice, promotori activi ai ideii de alianță cu statele garante ale Unirii, între care amintesc pe Tache Ionescu, V.G.Morțun și Gheorghe Mărzescu, Ministerul de Interne, prin organele sale specializate, a contribuit activ la anihilarea unor puternice rețele de spionaj infiltrate de serviciile secrete ale Puterilor Centrale pe teritoriul României (2).

De altfel, ideea unei intensificări a activității de spionaj din partea Germaniei și Austro-Ungariei era de notorietate publică, câtă vreme un publicist de talia lui Nicolae Iorga (și el viitor ministru de interne al României) scria în 1915 un articol intitulat „Cum ne putem lupta cu spionii?” Concluzia era categorică: „spionii sunt o primejdie națională, ei sunt peste tot iar singurul mijloc de a-i anihila este să tăcem și să-i refuzăm”.

Mărturii venind din partea unor diplomați, oameni de afaceri, agenți comerciali, în fapt spioni sub acoperire, confirmă că Germania a pus la dispoziția officinelor sale de spionaj din București, în anii neutralității (1914-1916) sume importante de bani, în scopul de a forța, prin intermediari, luarea unor decizii favorabile Puterilor Centrale. Istoricul Vasile Bobocescu amintește numele bancherului Roselius, al lui Gunther, directorul unei societăți petroliere cu capital german, al agentului comercial Hennenvogel și al agentului de publicitate Iwersen, (1) bănuți că lucrează ca agenți acoperiți.

Organele de contrainformații ale Ministerului de Interne au constatat, cu probe indubitabile, că publicațiile bucureștene „Ziua”, „Seara” și „Minerva” culeg informații cu caracter economic, politic și militar în favoarea Puterilor Centrale, iar plata se face prin agenți, de felul celor citați. Iată ce scria ziarul „Capitala”, la 24 martie 1936: „ziarul „Ziua” camufla un serviciu de spionaj politic. Propaganda căpăta un caracter secundar, iar reporterii erau, fără să știe, agenți ai Serviciului Secret. Materialul brut, inclus în presă, constituia astfel baza „diagramelor atitudinii politice” (!), redactate zilnic, la Berlin. Iar ziarul concluziona: „Ceea ce trebuia să se știe, se știa”

Din păcate, serviciile de Contraspionaj românești se confruntau în acei ani nu doar cu urmărirea și demascarea unor spioni germani sau austro-ungari, deghizați adesea în onorabili oameni de afaceri sau în prosperi burghezi cu profesii liberale (v. cazul agentului „M 255”, cunoscut sub numele de cod „Farmacistul” care a fost identificat ca furnizând germanilor informații deosebit de valoroase), dar și a unor

anarhiști și revoluționari ruși, unii aflați în atenția Ohranei (serviciul secret țarist). Refugiați în România, de teama deportării în Siberia, numeroși social-democrați, adepți ai cercurilor de stânga, sau simpli simpatizanți promovau, cu sprijin extern, idei subversive, dar în același timp acționau și ca spioni propriu-ziși. Astfel, într-un raport al Siguranței se relatează: „aceștia (nihilisti ruși refugiați la Iași – n.a.) erau văzuți în preajma cazărmilor, observând mișcările trupelor sau urmărind cum se instruesc soldații români în mânăuirea aparatelor de telegrafie fără fir”

Având în vedere aceste activități, multe dintre ele cunoscute serviciilor secrete române, inspectorul general al Poliției, Romulus P. Voinescu a ordonat arestarea și expulzarea tuturor agenților străini dovediți. O contribuție la demascarea acestor agenți au avut-o și unii funcționari români patrioți, angajați ai serviciilor de Poștă, telegraf sau telefon, care au sesizat și demascat persoanele suspecte de activitate informativă. Un caz de acest gen este dirigintele Oficiului poștal din Galați, care în anul 1915 a comunicat Organelor de Siguranță semnalmentele unui suspect care expedia telegrame cifrate pentru Serviciu de Informații German, dirijat de la Sofia.

O altă latură a pregătirii informative a intrării României în primul război mondial o constituie activarea și intensificarea acțiunilor de culegere de informații, în special din zona Transilvaniei. Astfel, Organele de Siguranță românești au reușit constituirea, la Brașov, a unei rețele de informații, condusă de avocatul **Spiridon Boita**, alcătuită din peste 200 persoane. Din păcate, în vara anului 1916, 8 dintre aceștia au fost prinși de Contraspionajul Austro-Ungar și condamnați la moarte prin ștreang. În cinstirea memoriei acestor eroi ai frontului invizibil, gruparea patriotică brașoveană și-a luat numele de „Clubul Spânzuraților”

Un alt caz de patriot român care a acționat în Transilvania a fost **Maria Bălan**, o femeie înzestrată cu calități deosebite (2), având numele de cod „agentul B 9” Fiind arestată pentru vina de a fi cules informații cu caracter militar în zona Banatului, Maria Bălan a fost arestată și condamnată la moarte, prin spânzurătoare. Ulterior, a evadat, ajungând pe căi obscure, la București, și fiind semnalată ca făcând parte din anturajul lui Iancu Panaitescu, directorul Siguranței Generale.

Ziarele vremii, de la București, dar și de la Paris (inclusiv „France Soir”) au apreciat serviciile imense aduse României de această veritabilă „Mata Hari” autohtonă.

Un alt patriot ardelean, **Ghiță Pop**, a organizat, la solicitarea Marelui Stat Major Român, adevărate nuclee de informatori militari în Ardeal, fapt ce a atras atenția Serviciilor de Contraspionaj Maghiar, care, nereușind să-l captureze, l-au condamnat pe Ghiță Pop la moarte în contumacie. În același timp, profesorul Aurel Moldovan, transmitea la București informații despre mișcările de trupe ale Puterilor Centrale, în Bucovina. Ca o recunoaștere a meritelor sale, Aurel Moldovan a fost încadrat de Iancu Panaitescu ca agent acoperit al Siguranței Române, primind inclusiv dreptul de a se stabili definitiv la București.

Un raport al Serviciului de Siguranță din orașul Dorohoi, din anul 1915, consemna faptul că „numiții Ghiță Pop și Aurel Moldovan sunt angajați ca agenți acoperiți și circulă pe frontiera spre Austria în vederea culegerii de informații” Ca urmare, se solicita comandantului Corpului de Grăniceri local „a li se emite permise de circulație pe frontieră, în interesul siguranței statului”

Nu putem să încheiem această sumară evocare a rolului și importanței forțelor de ordine la pregătirea intrării României în războiul de întregire națională fără a aminti pe comisarul de poliție Mihail Moruzov, viitorul șef al Serviciilor Secrete Române. Acesta va acționa în special în zona Deltei Dunării, infiltrându-se în rețeaua de spioni ruși, lansați în scopul destabilizării frontului.

Concomitent, vom semnală și activitatea Jandarmeriei rurale, angajată în paza și siguranța unor obiective economice și strategice. În cadrul acțiunilor de pregătire a intrării țării în război, la 4 martie 1916 s-au înființat în capitală posturi speciale de jandarmi pentru paza uzinelor de armament sau a celor care produceau furnituri pentru armată. În cadrul Inspectoratului General al Jandarmeriei funcționau, încă din 1915, formațiuni și compartimente, încadrate cu ofițeri specialiști în culegerea și sinteza informațiilor speciale.

Odată cu intrarea României în război s-au constituit pe lângă pretorate și unități de poliție militară. Totodată, ca o măsură specială de protecție, șeful Inspectoratului General al Jandarmeriei a devenit mare pretor al armatei române, iar 15 ofițeri din cadrul Jandarmeriei au fost numiți la comanda pretoratelor teritoriale. Misiunea acestor formații aparținând Ministerului de Interne era de a supraveghea personalul civil din armată în scopul prevenirii scurgerii de informații militare, precum și anchetarea persoanelor arestate sub bănuiala că ar practica spionajul în favoarea unor puteri străine. În total, personalul pretorilor de jandarmi se ridica, în 1916, la 1059 cadre.

Pentru o bună colaborare cu trupele aliate, inspectorul general al Siguranței, Romulus P. Voinescu a fost numit delegat pe lângă Cartierul General al trupelor ruse, iar după sosirea în țară a misiunii franceze, condusă de generalul Louis Berthelot, un ofițer din cadrul serviciilor de informații românești, locotenent-colonelul Odonie, a fost detașat în scopul colaborării cu organele similare de informații franceze.

Misiuni ale forțelor de ordine între 1916 – 1918

Unitățile armatei române au intrat efectiv în misiune de luptă în zorii zilei de 15 august 1916, fiind primite cu bucurie de populația română din zona Predeal – Brașov – Făgăraș. Concomitent, au acționat și serviciile de spionaj, în timp ce Jandarmeria rurală și poliția s-au ocupat de rechiziții, mobilizarea populației în vederea efectuării de transporturi militare, efectuarea de lucrări genistice și aprovizionarea frontului cu alimente și furaje.

În capitală, printr-o ordonanță a Prefecturii de Poliție, se instituie cenzura, și sunt suspendate toate spectacolele. De asemenea, cârciumile trebuiau să închidă la ora 21⁰⁰, iar vânzarea de băuturi alcoolice era interzisă. Pe timpul nopții, patrule ale Poliției efectuau razii în Capitală, iar persoanele care erau surprinse în timp ce jefuiau, devastau sau lansau zvonuri defetiste, puteau fi arestate, inclusiv împușcate, în caz de nesupunere la somație.

Ordonanța, afișată pe zidurile clădirilor bucureștene, mai preciza că, „în caz de alarmă, sergenții de oraș trebuiau să fluiera”, iar populația era obligată să tragă obloanele, și să se ascundă în adăposturi. Pe timp de noapte, ferestrele trebuiau

camuflete. Primul bombardament inamic, din noaptea de 15/16 august 1916 a fost privit de bucureșteni ca un spectacol (3). Câteva zile mai târziu, la 12 septembrie același an, bucureștenii asistau impasibili la uciderea primelor victime, câțiva cetățeni de pe strada Covaci. Pe strada Scaune, era ucis de schije și un sergent de stradă, în timpul exercitării serviciului.

Aceste măsuri, firești până la un anumit nivel, nu au avut totuși efectul cuvenit din cauza indolenței bucureștenilor. Câteva luni mai târziu, respectiv începând cu 23 noiembrie 1916, data când capitala a fost ocupată de nemți, aceeași polițiști au asistat neputincioși la spectacolul trădării de către capii poliției, iar apoi la abuzurile noilor autorități.

În fapt, prefectul Poliției Capitalei, Corbescu, cu tot personalul din subordine, cu excepția a doi inspectori, câțiva comisari și subcomisari, și a majorității agenților, au plecat la Iași odată cu guvernul, capitala rămânând la mâna unor trădători și cozi de topor. Un martor al vremii A. Stoenescu, autorul cărții „Din vremea ocupației”, consemnează că în capitala fără poliție și fără guvern au avut loc „jafuri și siluriri, pâinea se dădea pe cartelă, iar nemții trimiteau acasă cu duiumul lădițe de alimente” Concluzia autorului este exprimată metaforic prin cuvintele unui preot, prosternat în fața altarului: „Doamne, cu ce ți-am greșit noi de ne pedepsești așa amarnic?”

Istoria este deosebit de severă atunci când judecă perioada de ocupație. Numit prefect al Poliției de către autoritățile germane, generalul Alexandru Mustafă, un personaj cu totul controversat, descris de contemporani drept „o namilă cu cap de rândaș” (2) și celebru pentru mitocănia și vulgaritatea manifestată în orice situație, ordonă populației „să nu opună rezistență față de ocupanții germani” Abuzurile erau însă atât de dese și evidente, că până și conducerea Poliției a fost nevoită să intervină spre a le stopa. De pildă, nemții au confiscat inclusiv moaștele Sfântului Dumitru, adăpostite de Biserica Patriarhiei, și le-au restituit doar de teamă că populația s-ar putea răscula pentru a i se reda patrimoniul spiritual.

Din păcate, în lipsa personalului competent, efectivele poliției au fost completate „cu elemente fără pregătire, certate cu codul penal” (2). Posturile de comisari de poliție au fost ocupate, oarecum forțat de profesori de liceu, gazetari și intelectuali colaboraționiști. Dacă poliția a făcut curățenie după război, eliminând elementele neavenite, în alte domenii ale vieții publice, judecata a întârziat, fapt ce conduce la unele similitudini și cu situația din zilele noastre.

În tot acest purgatoriu traversat de societatea bucureșteană între 1916-1918, trebuie remarcată și trecerea pe la conducerea Poliției Capitalei a profesorului de istoria artei Al. Tzigara Samurcaș, un om de echilibru despre care chestorul de poliție Vasile Daschievici, autorul lucrării „Istoricul Poliției Capitalei” (Tipografia „Cultura”, 1934) nota: „La o părintească și cinstită gospodărie se reduce rolul Poliției și la ocrotirea persoanelor și la salvarea cât de cât a bunurilor românești”

În același an, 1917, maiorul Brezoianu, comandantul sergenților de oraș, declara: „Anul care se sfârșește reprezintă în istoria neamului cea mai dureroasă pagină. Niciodată în decursul vremurilor țara noastră nu a fost mai umilită... În speranța unor vremuri mai bune, urez spor întregului personal polițienesc, și nu mă îndoiesc că vom vedea cu toții rodul muncii și al cinstitei noastre stăruințe”

În țară, cadre ale poliției au mobilizat, în lipsa autorităților competente, populația civilă, și în special tineretul, în vederea opunerii de rezistență în fața inamicului. Trei cazuri sunt semnificative în această privință.

Primul se referă la subcomisarul de poliție *Ioan C. Popilian* din Tg.Jiu care a organizat, la 14 august 1916, cu ajutorul populației civile și a cercetașilor din Cohorta „Domnul Tudor”, apărarea podului de peste Jiu. Sergenții de oraș, conduși de subcomisarul Popilian, împreună cu 150 milițieni conduși de un unchi al scriitorului Mihail Sadoveanu, căpitanul în rezervă Petre Sadoveanu și elevii cercetași ai Gimnaziului din localitate, între care se afla și Ecaterina Teodoroiu, viitoarea „eroină de la Jiu”, au opus rezistență trupelor germane care forțau intrarea în oraș. Însuși Popilian a dat un exemplu personal, ieșind primul la atac, fiind cu acest rănit. După război Ioan C. Popilian, devenit comisar-șef a activat în cadrul Poliției orașului Tg. Jiu.

Un caz asemănător s-a produs la Turnu Severin, la 22 iulie 1917, când nemții l-au arestat pe învățătorul *Victor Popescu*, sub acuzația că a organizat un grup subversiv de partizani. Cu același prilej a fost arestat, schingiuit și suspus la suferințe morale, patriotul Mihai Cernăianu, care, spre meritul lui nu a dezvăluit nimic din ce știa, dușmanului (2).

La Brăila, comisarul de poliție *Alexandru Popovici* a creat o adevărată rețea informativă din care făceau parte și elevii ai liceului din localitate. Aceștia urmăreau mișcările trupelor germane, notându-le cifrat, și trimiteau mesaje închise în sticle astupate ermetic, pe care le lansau pe Dunăre. Comisarul Popovici, în calitate de șef al Poliției portului Brăila cunoștea locurile unde erau amplasate depozitele de muniții ale inamicului, precum și poziția navelor de luptă. Aceste informații erau comunicate trupelor române, prin același sistem al sticlelor lansate pe Dunăre. În baza informațiilor primite de la polițistul brăilean, trupele române au efectuat mai multe raiduri aeriene, bombardând navele inamice. Surprins și demascat de contraspionajul german, comisarul Popovici a fost judecat și condamnat la moarte. Sentința a fost executată la 22 iulie 1917, alături de polițist fiind executați și alți 10 locuitori ai Brăilei dintre care 5 elevi.

După 1990 jertfa polițistului Popovici, care a suportat atât martiriul interogatoriilor cât și pedeapsa capitală a fost recompensată prin acordarea gradului post-mortem de chestor de poliție și constituirea unui club al polițiștilor care îi poartă numele.

Despre faptele de eroism ale polițiștilor români în vreme de război s-au pronunțat atât istoricul Constantin G. Giurescu, dar și istoricii Augustin Deac și Ion Toacă, în lucrarea „Lupta poporului român împotriva coteropitorilor”, București, Editura Militară, 1978.

Acțiunile forțelor de ordine pe timpul Marii Uniri – 1 Decembrie 1918

În cursul anului 1918 Ministerul de Interne a fost condus succesiv de către generalul Constantin Sărățeanu (ianuarie-martie 1918), Alexandru Marghiloman (ad. interim., până la 24 octombrie), Arthur Văitoianu (până la 29 noiembrie) și Gh. Măzescu (noiembrie 1918-septembrie 1919). Acesta din urmă a făcut parte din

cabinetul condus de Ion C. Brătianu și este apreciat de istorici drept unul dintre cei mai competenți miniștri de interne ai României (2).

Având în vedere că anul 1918 a fost foarte bogat în evenimente care au schimbat cursul ulterior al istoriei României, vom semnala câteva elemente ce au marcat evoluția Ministerului de Interne. Astfel, în urma unirii Basarabiei cu România (27 aprilie 1918) la nivelul ministerului s-a constituit un *Subinspectorat General al Siguranței Statului*, cu sediul la Chișinău. În același an, respectiv la 1 iunie, s-a modificat și Legea de organizare a Jandarmeriei rurale. Cu acest prilej s-a înființat *Corpul Jandarmeriei*, organizată pe brigăzi, regimente, batalioane și companii teritoriale.

La nivelul fiecărui județ funcționa o companie de jandarmi, cu 2 sau mai multe plutoane, comandate de un căpitan. Cea mai mică unitate teritorială era postul de jandarmi, condus de un șef de post, cu grad de plutonier și alcătuită din mai mulți jandarmi.

Începând cu șeful de plasă, (până la ofițerii care alcătuiau comandamentele teritoriale de jandarmi), toate cadrele trebuiau să fie absolvenți ai școlilor militare de profil și erau promovați exclusiv în baza efectuării unui stagiu de cel puțin 3 ani. Batalioanele de jandarmi reprezentau principala forță de menținere a ordinii publice, menită să prevină și să lichideze tulburările publice. În același timp, continuau să funcționeze, la sate, subunitățile de jandarmi rurali.

La 28 octombrie 1918, ca urmare a evoluției rapide a situației de pe front s-au înființat 6 noi regimente de jandarmi, care au luptat cu arma în mână, alături de trupele Puterilor Centrale, pentru eliberarea pământului Sfânt al Transilvaniei. Tot Jandarmeria Română a organizat, la 12 noiembrie 1918 marea manifestație populară care avut ca obiectiv alungarea trupelor germane de ocupație din București. Ulterior, trupele aliate au fost întâmpinate cu flori în capitala eliberată.

La 28 octombrie Guvernul României a pus în vedere mareșalului von Mackensen să părăsească, împreună cu cei 200.000 ostași germani, teritoriul românesc. Trupele de jandarmi au primit misiunea de a escorta armata germană pe drumul retragerii, împiedicând, prin adevărate acte de bravură, încercările inamicului de a distruge elemente de infrastructură: poduri, căi ferate, șosele.

Cu mult tact și umanism, după afirmațiile istoricului V Bobocescu, germanii au fost ajutați să părăsească România, rezolvându-se în spirit umanitar unele probleme specifice. Se poate aprecia fără exagerare, că alături de forțele armate, jandarmii și poliția „au colaborat în vederea victoriei aliaților, rezistând încercării disperate a inamicului de a produce haos, dezordine și pagube.

În vederea pregătirii actului Unirii, la 31 octombrie 1918, Consiliul Național Român din Transilvania a decis înființarea *Gărzilor Naționale*, organe proprii de ordine și informații, menite să asigure ordinea internă și securitatea cetățenilor pe teritoriul ce urma a fi eliberat.

Gărzile Naționale acționau sub comanda Consiliilor Naționale Muncitorești locale și erau alcătuite, în principal, din cetățeni de etnie română, muncitori, funcționari, meseriași, funcționari, înscriși pe bază de **voluntariat**. Deși aveau, de la constituire un caracter preponderent militar, Gărzile funcționau ca organizații democratice.

Principalele misiuni erau: paza înarmată a sediilor instituțiilor publice, a depozitelor de armament și alimente. Noaptea, membrii gărzilor patrulau în localități, asigurând liniștea și ordinea publică.

În funcție de mărimea localităților, precum și de importanța elementului etnic românesc, Gărzile aveau un efectiv variabil, de la câteva zeci, la mii de cadre. Se apreciază că efectivul total al Gărzilor era de peste 50.000 persoane. Semnificativ este faptul că serviciul de gardă era plătit din contribuție publică, solda unui ofițer fiind de aproximativ 30 coroane pe zi.

Paralel cu Gărzile Naționale românești, mai funcționau în Transilvania și gărzi maghiare și germane, care conlucrau cu cele etnic majoritare pentru soluționarea unor aspecte ce priveau paza localităților.

La Alba Iulia, la 1 Decembrie 1918, paza celor 1229 delegați întruniți la sediul Cazinoului ofițeresc, precum și a mulțimii de peste 100.000 persoane care au ținut să participe la marele act istoric a fost asigurată de Garda Națională locală, condusă de *căpitanul Florian Medrea*.

Planul de măsuri de ordine și pază, elaborat cu mare amănunțime de avocat dr. Ioan Ciceo Pop, în colaborare cu căpitanul Medrea, a prevăzut măsuri specifice de pază a căilor ferate, podurilor și pasajelor. Orașul a fost pichetat, pe sectoare, iar circulația a fost dirijată de militari și membrii gărzilor locale. În oraș funcționau 3 cordoane de siguranță, iar comunicările se efectuau telefonic. Fiecare delegație sosită la Alba Iulia era însoțită în oraș de câte un ofițer al Gărzii Naționale, care îi stabilea sectorul și limita de acces.

În concluzie, se poate spune să desfășurarea în ordine a Marii Adunări de la Alba Iulia a fost și un succes al activității forțelor de ordine românești.

În același an 1918, ca urmare a intensificării activității unor elemente și formațiuni ostile noului stat național român, s-a constituit *Secția Militară Secretă* (S.M.S.), având în compunere o Secție de informații, alta de contrainformații și o *Secție de propagandă*. Aceasta a funcționat la Cluj, fiind inițial finanțată din surse private (2). Numărul total de membri ai SMS era de 77, dintre care 31 interni și 46 externi iar ca șef al Secției politice și de spionaj a fost medicul Carol Sotel din Rodna Veche (Năsăud), secondat de colonelul Emilian Savu (șeful Secției Militare) și inginerul Gheorghe Chelemeu (Secția Propagandă). La secțiunea muncitorească șef era preotul militar dr. Iuliu Florian.

În ansamblul SMS a îndeplinit în toamna anului 1918, dar și după desăvârșirea Unirii, numeroase misiuni secrete, vizând contracararea acțiunilor militare, subversive ale dușmanului. Cu prilejul Conferinței de Pace de la Paris (1919-1920) SMS a furnizat diplomaților români date și informații deosebit de valoroase pentru susținerea drepturilor românilor asupra Transilvaniei.

În concluzie, Unirea de la 1 Decembrie a fost un act de voință națională săvârșită și cu participarea, activă și energetică a forțelor de ordine din cadrul Ministerului de Interne.

BIBLIOGRAFIE

1. Charles Upson Clark, *România unită*, București, Editura Malași, 2001, 374 p. cu anexe, tabele și ilustrații (Ediție îngrijită de Gh. Sărac);
2. Vasile Bobocescu, *Momente din istoria Ministerului de Interne*, București, Editura M. I., 382 p. cu tabele;
3. Florin Șinca, *Din istoria poliției române*, vol. I, *Între onoare și obediență*, București, Tipografia RCR Print, 2006, 492 p. cu planșe color.

ASPECTE ALE OPERAȚIILOR ARMATEI ROMÂNE ÎN ARDEALUL DE NORD ȘI UNGARIA – 1919

Marius Rădulescu

Abstract

The Romanian nation suffered 535,000 casualties fighting on the Allied side in WW I. This amounted to almost 18% of the total male population of Romania at the time.

After two years of neutrality, King Ferdinand, heavily influenced by Queen Marie granddaughter of Queen Victoria of England, declared war against the Central Powers (Germany, Austria, Hungary, Bulgaria, Turkey) in August of 1916.

The victory for the Allies and the defeat and dismemberment of the Austro-Hungarian Empire assures the Romania's substantial territorial gains, Transylvania including,

In this context, the ultimate fight of the Romanian Army against Bela Kun's Red Hungary was an important contribution of our country to the stability of both the peoples and to the entire Eastern region of the Europe.

The Romanian Royal
sovereigns

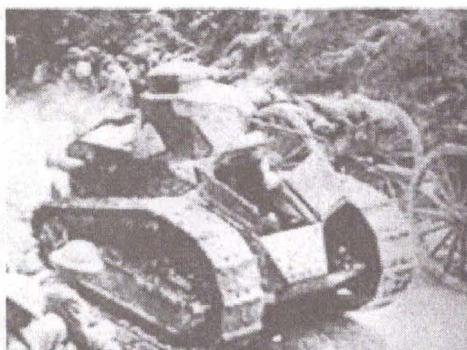

VEDERE GENERALĂ A MARELUI RĂZBOI

Cum rușii au administrat armatei austro-ungare înfrângeri severe, Germania a trebuit să transfere pe frontul de est o armată mai mare decât cea gândită inițial. Împotriva României, intrată în război în 1916, germanii și austro-ungarii au executat o campanie scurtă, invadând o mare parte a țării și obținând o sursă importantă de țifei.

Artileria grea, mitralierele, gazele de luptă, tancurile - introduse pentru prima oară în 1916 și aviația au constituit noutățile tehnice ale acestui război, care a provocat pierderi imense în rândul militarilor ambelor tabere și pentru prima dată în istorie, pierderi masive în rândul populației civile.

Germanii au câștigat mai multe bătălii, dar în 1918, cu moralul tot mai scăzut, au ajuns la capătul puterilor. În octombrie 1918 Imperiul Austro-Ungar s-a destrămat. La 31 octombrie 1918 Germania a cerut armistițiu, care a intrat în vigoare în data de 11 noiembrie 1918.

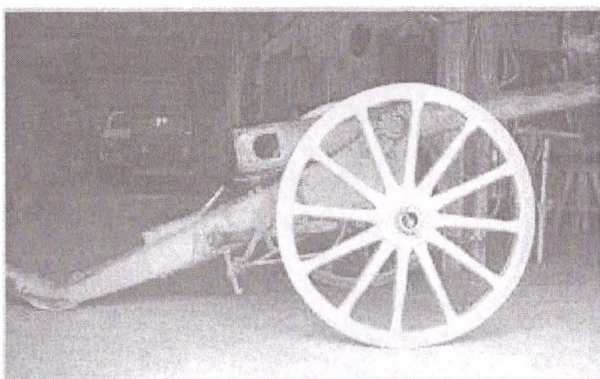

INTRAREA ROMÂNIEI ÎN RĂZBOI

La intrarea sa în război (1916), România a mobilizat 834.000 de soldați, dintre care 658.000 de soldați în Armata de Operații, formând 366 batalioane de infanterie, 104 escadroane de cavalerie și 374 de baterii de artilerie. Materialul existent la mobilizare se prezenta astfel:

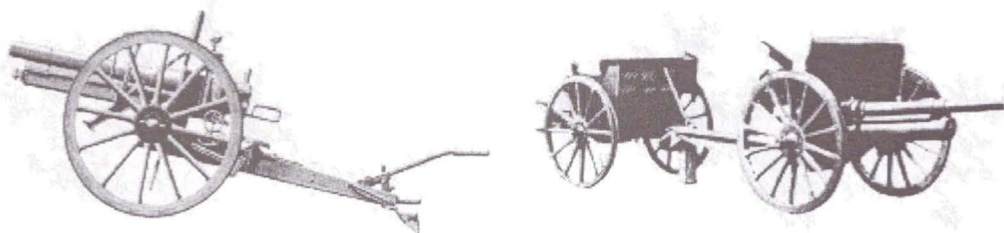
- 374.000 puști și carabine Manlicher md.1883 cal.6,5
- 142.000 puști și 9.000 carabine Henry-Martini md.1879 cal.11,43
- 143.000 revolvere modele diferite
- 443 mitraliere Maxim md. 1910 cal.6,5 și Schwartzlose md.1908 cal.8
- 161 mitraliere de poziție St. Etienne md. 1908 cal.8
- 624 tunuri de câmp Krupp md.1904 cal. 75
- 180 tunuri de câmp Krupp md.1880 cal. 75/87 cu tragere încetă
- 144 obuziere de câmp Krupp md.1902 și md.1912 cal.120/105 cu tir rapid
- 48 tunuri de munte Armstrong și Skoda cal.63/75 cu tragere încetă
- 334 piese ușoare de însoțire Gruson, St Chamond și Nordenfeld cal.53/57
- 130 mortiere md. francez cal.58
- 129 piese de artilerie grea modele diferite cal.105/120/150
- 300 autovehicule diverse
- 28 avioane modele diferite
- 19 nave de luptă mai importante

Veche piesa de artilerie Krupp cal.87mm cu tragere încetă, utilizată de Armata Română în prima parte a războiului

România a format prea multe unități în raport cu materialul existent. Astfel, infanteria avea câte 4 mitralierele de regiment (în loc de 12 – 24), grenadele erau în număr limitat, artileria grea era redusă numeric; din cele 129 de piese grele, numai 8 obuziere Schneider md.1910 cal.150 erau cu tir rapid.

Ofițerii erau blazați, fără inițiativă, nu stăpâneau tacticile relevate de primii doi ani de război, majoritatea trupei dispunea de o instrucție sumară și axată pe formalism, iar comandamentul manifesta o superficialitate și suficiență vecine cu prostia.

Piese de artilerie de câmp Krupp md.1904 cal.75 si
Schneider-Putilov md.1902 cal.76 cu tir rapid

Războiul, început cu atâta speranță și încredere în cauza națională și în sprijinul aliat, a constituit un duș rece și o școală teribilă pentru întreaga societate românească și în special pentru armată. Învinsă la Turtucaia, pe Jiu, pe Argeș, lângă București, Armata Română și-a regăsit spiritul combativ, și-a crescut comandanți capabili, iar odată cu ajutorul francez al misiunii Berthelot în echipament și instructori, a dobândit și armele necesare.

Ridicându-se la nivelul formidabilului adversar pe care istoria ni l-a scos în față, această armată, redusă numeric față de cea mobilizată în 1916 (doar 15 divizii cu cca. 350.000 soldați față de 33 divizii cu 650.000 soldați), dar cu nimic inferioară standardelor vremii în ceea ce privește dotarea și instrucția, în plus puternic motivată, desfășoară batalii remarcabile în vara anului 1917, obținând victorii cu mare pondere în cadrul războiului mondial.

Chiar dacă ulterior conjunctura istorică (România reprezentând o cantitate prea mica în raport cu marile imperii vecine) obligă la compromis politic, sabia forțată la Mărăști, Mărășești și Oituz nu-și va pierde valoarea. De acum încolo, armata nu se va mai teme de nici un adversar, va utiliza orice armă și tactică impuse de luptă și indiferent de raportul de forțe, va viza victoria în orice acțiune.

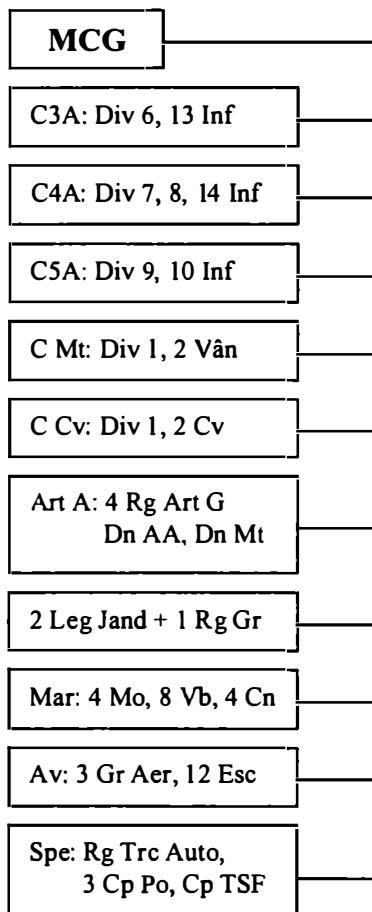
În noiembrie 1918, când regele ordonă reluarea luptei, cu toate greutatele impuse de armistițiu, o armată mică dar călită în luptă, dărză și bine dotată se ridică să îndeplinească porunca.

Forțele române aliniază la 1 noiembrie 1918 – 163.000 de soldați organizați

în:

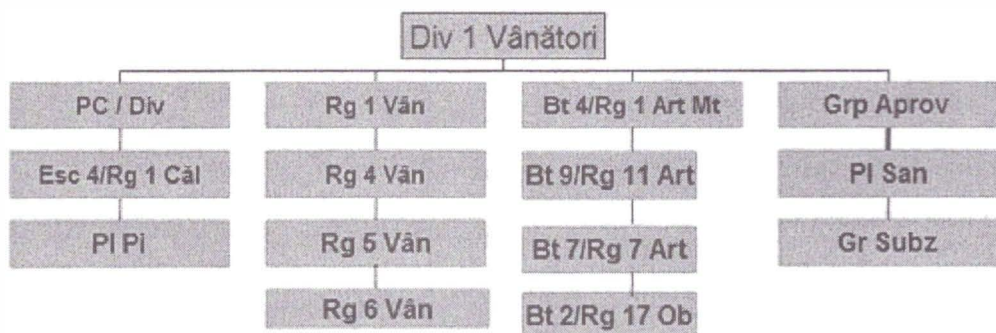
- 180 batalioane de infanterie cu 72.500 de baionete
- 98 escadroane de cavalerie cu 12.500 de săbii
- 111.500 puști și carabine și 1608 mitraliere
- 260 baterii de artilerie cu 1.028 tunuri și obuziere

Structura generală este următoarea:

Ca exemplu se prezintă Divizia 1 Vânători; se observă alcătuirea eterogenă a structurii, din subunități de la unități diferite, dar care vădește o concepție modernă de organizare:

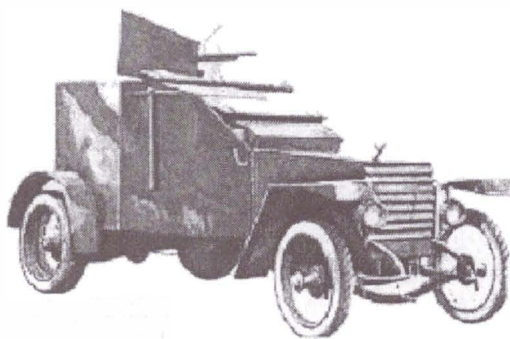
unități de infanterie
 subunități mixte de artilerie de sprijin
 subunitate de geniu
 subnitate de cavalerie de cercetare
 grup logistic

Armata, reorganizată după principiile moderne, avea forța necesară să asigure suportul militar al marilor înfăptuiri naționale.

Alături de armele tradiționale, forțele terestre, care foloseau automitraliere din 1916, au organizat, cu sprijin francez, prima unitate blindată, formată din 3 companii de tancuri și o companie de camioane grele.

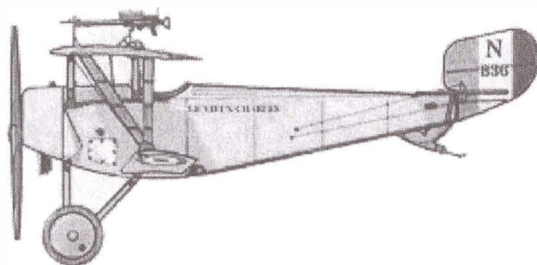
Automitrالiera Peugeot – md. 1915
 aflată și în dotarea Armatei Române

Armata Română a devenit
 în 1919 a 5-a țară din lume
 dotată cu tancuri
 Renault-17FT

Aviația alinia 3 grupuri aeriene de luptă cu 12 escadrile, dotate cu 80 de avioane:

40 F-40 Farman	(observație)
28 Nieuport 11BB	(vânătoare)
4 Caudron, 8 Breguet-Moranne	(bombardament)

Avion de vânătoare
Nieuport 11BB

Flotila dispunea de 4 monitoare fluviale, 8 vedete blindate, 4 canoniere și 2 torpiloare.

BÉLA KUN ȘI UNGARIA ROȘIE

Bela Kun s-a născut în Nimijea ungurească, în actualul județ Bistrița-Năsăud, într-o familie de evrei maghiarizați, de profesie mici comercianți sătești.

Tânărul Kuhn a manifestat de mic deviații de comportament cu accent pe intrigă și violență, motiv pentru care cu greu a putut absolvi școala primară. Trimis de părinți la învățătură în Gherla, tânărul provacă scandaluri, fiind silit să părăsească școala, iar părinții nu-l mai primesc acasă. Pleacă la Cluj, unde reușește să-și găsească un loc ca ziarist.

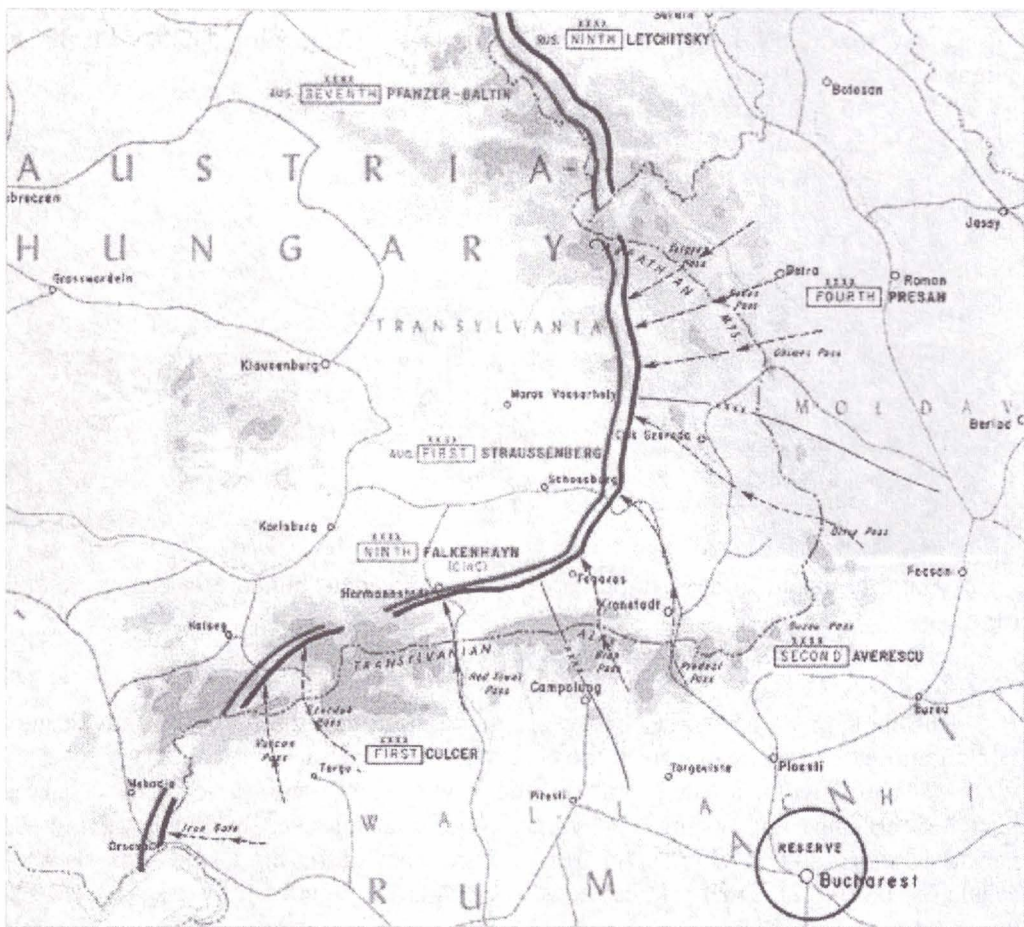
Aici se dedă la șantaje legate de dezvăluiri din viața intimă locală. Luat în supraveghere de autorități, este pus sub anchetă penală, de care scapă înrolându-se ca voluntar pe frontul din Galiția. Cade prizonier la ruși, fiind internat lagărul de la Tomsk.

Îmbrățișând cauza bolșevismului, el devine un apreciat activist comunist, manifestând o ură fără margini împotriva dușmanilor revoluției mondiale și un comportament de extremă duritate față de deținuții din lagăr. Kun va fi remarcat de liderii bolșevici. Lenin dispune să fie adus la Moscova, la dispoziția internațională comuniste, unde primește sarcina să se ocupe de extinderea revoluției în Ungaria.

Germania și Austro-Ungaria capitulează. La 29 octombrie primul ministru ungar, Tissa Istvan, este asasinat. Lenin dispune ca Bela Kun să plece imediat în Ungaria, cu misiunea punctuală de a instaura puterea sovietelor în Ungaria și Transilvania până la începutul anului

Béla Kun – Agentul
bolșevismului rus în
Ungaria

În Transilvania, Bela Kun își rialiază divizia secuiască, formată din trei brigăzi, care avea o forță de 10-12 mii de militari și jandarmi, la care se adăugau numeroase detașamente de represalii.

Pentru a face dovada atașamentului său pentru reclădirea Marii Ungarii, Kun susține o vastă campanie teroristă, mai ales în Transilvania unde, începând cu luna decembrie și până în aprilie 1919, cad victime ale detașamentelor militare maghiare bolșevice mii de români aflați la nord-vest de aliniamentul de contact dintre trupele române și maghiare.

Conducătorii politici de la Budapesta nu vor lua nici o măsură pentru a stăvili consolidarea puterii militare a lui Bela Kun. Campania de terorizare a românilor a dus la creșterea susținerii liderului comunist în cercurile politice maghiare.

La data de 21 martie 1919, puterea în Ungaria este preluată de comuniștii conduși de Bela Kun. În urma măsurilor luate, într-o lună de zile Kun a reușit să pună pe picioare o armată ungurească roșie de 150 de mii de oameni, dintre care aproximativ 70.000 soldați cu 150 de tunuri pe Tisa, la Sighet și pe Crișul Repede, iar

80.000 în raioane situate pe malul drept al Tisei, gata în orice moment să intre în acțiune.

Pentru înzestrarea acestui corp au fost golite toate depozitele de armament și muniție de pe teritoriul Ungariei și au fost dezarmate trupele austriece, în retragere peste teritoriul unguresc.

Acțiunile trupelor maghiare bolșevice în Transilvania, începute încă din decembrie 1918, s-au intensificat gradual și la 16 aprilie au trecut la acțiuni ofensive împotriva trupelor române. Încă de la sfârșitul lunii ianuarie 1919, aliniamentul de apărare a fost atacat în diferite sectoare de către Divizia de secui și Divizia 3 ungară. Astfel au fost lovite avanposturile românești din Valea Drăganului, pe valea Crișului Repede. În noaptea de 21 spre 22 februarie, trupe ungurești de tăria unui regiment au atacat pozițiile românești de la Ciucea, Zalău și Șimleul Silvaniei. La 16 aprilie, Bela Kun declară război României și declanșează ostilități pe tot frontul românesc.

UNIREA TRANSILVANIEI CU REGATUL ROMÂN

Guvernul generalului Coandă proclamă mobilizarea generală și la 28 octombrie/10 noiembrie, România reintră în război.

Profitând de rapida dezintegrare a aparatului administrativ maghiar, Consiliul Național Român Central, înființat la 3 noiembrie 1918, preia controlul Transilvaniei.

O delegație condusă de episcopul de Caransebeș, Miron Cristea (viitorul patriarh al României), înmânează la 1/14 decembrie, la București, regelui Ferdinand I declarația de la Alba Iulia. La 11/24 decembrie, regele Ferdinand promulgă decretul de sancționare a unirii (totodată cu Bucovina și Basarabia). Guvernul de la Budapesta protestează.

Deși în război au murit circa 335.000 de soldați și peste 200.000 civili, populația României întregite număra 16.250.000 de locuitori, între care românii reprezentau peste 70%, iar restul erau:

- maghiari 19,3%,
- evrei 5,3%
- ucraineni 4,7%
- germani 4,3%

Se formează unități chiar pe teritoriile nou alipite țării, cum sunt Diviziile 16, 18, 20 și 21 ardelenesti. La 11 decembrie 1918 s-a creat Comandamentul trupelor din Transilvania, comandat de generalul Traian Moșoiu, iar ulterior de generalul Gheorghe D. Mărdărescu.

România a desfășurat în Ardeal marile unități:

- Diviziile 1, 2 Vânători
- Diviziile 6, 7 Infanterie
- Diviziile 16, 18 Infanterie ardelenesti (formate în Transilvania)
- Divizia 2 Cavalerie
- Brigada 4 Roșiori

Aceste forțe aveau valoarea:

- 64 batalioane de infanterie (45000 baionete)

- 28 escadroane de cavalerie (5600 săbii)

- 48 baterii de artilerie (192 piese)

Ca unități de sprijin au fost desfășurate 2 batalioane de pionieri, 1 grup de moto-mitraliere, 2 baterii de autotunuri, 1 tren blindat și 3 escadrile de aviație.

Materialul greu utilizat în Campania de Eliberare a Ardealului:

152 tunuri

32 obuziere

12 moto-mitraliere

8 autotunuri

20 avioane

Generalul Traian Moșoiu

Guvernator Militar al Transilvaniei la data 12 martie 1919. La data Numit la comanda „Grupului de Armate Nord” 12 aprilie 1919. A condus “Grupul de Manevra General Moșoiu”. Comandant al Garnizoanei militare Budapesta și Guvernator Militar al teritoriilor ungare de la vest de Tisa.

Generalul Gheorghe D. Mărdărescu

A fost numit în 11 aprilie 1919 comandant suprem al tuturor trupelor din Transilvania.

În rezervă se mai aflau:

- Divizia 8 Infanterie în Bucovina

- Diviziile 9 și 10 Infanterie și Divizia 1 Cavalerie în Basarabia

- Diviziile 20 și 21 Infanterie ardelenesti (în curs de formare)

Era o forță relativ redusă, dar puternică: instrucția și echipamentul de bună calitate, conducerea experimentată și moralul ridicat.

CAMPANIA ARMATEI ROMÂNE ÎN UNGARIA

În vederea preconizatei ofensive, Comandamentul Trupelor din Transilvania – dislocat la Sibiu, a împărțit forțele proprii în două grupuri, astfel:

- Grupul de nord, sub comanda generalului Moșoiu, cuprinzând Detașamentul mixt general

Olteanu, în regiunea Sighet (o brigadă de roșiori, două batalioane de infanterie și o baterie de artilerie), având în linia a 2-a Diviziile 6 și 7 Infanterie, Divizia 2 Cavalerie și Divizia 16 ardelenescă, iar în rezervă Divizia 18 ardelenescă.

- Grupul de sud, sub comanda generalului Mărdărescu, cuprinzând Diviziile 1 și 2 Vânători și Regimentul ardelenesc „Beiuș”, având în rezervă Divizia 1 Cavalerie (cu cartierul în Basarabia).

Diviziile 1, 2, 20 și 21 Infanterie constituiau rezerva generală a comandamentului.

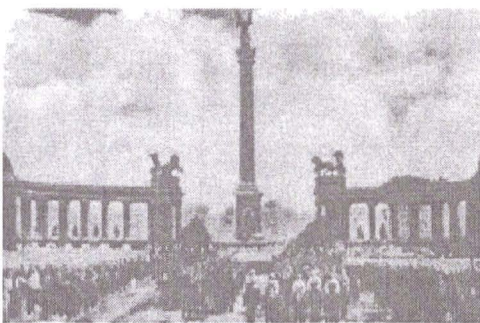
În noaptea de 15 spre 16 aprilie, Divizia 6 ungară, Divizia 38 Husari, Divizia de secui și gărzile roșii maghiare atacă posturile înaintate ale armatei române la Ciucea și Țigani.

La 30 aprilie și 1 mai trupele române au atins râul Tisa pe întreaga lungime a frontului, reușind să facă joncțiunea cu trupele cehoslovace în zona Csap – Munkacs.

Marele Cartier General Român, condus de Ion Antonescu, hotărăște menținerea pozițiilor pe Tisa, ca linie strategică, pe considerentul că Ungaria nedezarmată nu oferă nici a garanție.

La 19 spre 20 iulie 1919, bolșevicii maghiari atacă puternic armata română, respingând-o până la Oradea.

În 24 iulie, trupele române trec la contraofensivă pe tot frontul de la vest de Tisa și după șapte zile de lupte crâncene, întreaga armată ungară este scoasă din luptă. În seara zilei de 3 august 1919, patru escadroane de roșiori din brigada generalului Rusescu, cu 12 mitraliere și 2 tunuri de câmp, intră în Budapesta, arborând drapelul României pe clădirea Parlamentului.

Armata Română la Budapesta.

Bela Kun nu a putut fi capturat, întrucât, în după amiaza zilei de 2 august, împreună cu colaboratorii săi cei mai apropiați fuge către Viena într-un tren blindat. Revenit în Rusia Sovietică, Bela Kun a supraviețuit până când Stalin, făcând contabilitatea fondurilor devalizate în interes personal a ordonat executarea lui.

Ocupația militară româna în Ungaria s-a întins între aprilie 1919 și martie 1920. Aceasta a vizat stabilizarea situației în țară și asigurarea subzistenței populației civile și nicidecum alipirea unor teritorii neromânești, așa cum arăta primul-ministru de atunci, I.C. Brătianu. S-au organizat 3 zone de ocupație, astfel:

zona militară 3, cuprinzând cca. 20 – 30 km la vest de Budapesta, ca zonă de securitate

zona militară 2, între Dunăre și Tisa, incluzând și Budapesta

zona militară 1, între Tisa și linia Clemenceau, corespunzând aproximativ cu frontiera actuală.

Până la 25 februarie 1920 Armata Româna a părăsit teritoriul maghiar. La 4 iunie 1920, prin Tratatul de la Trianon s-au stabilit granițele Ungariei așa cum se prezintă astăzi.

BIBLIOGRAFIE SELECTIVĂ

- Bulei, Ion, Scurtă istorie a românilor, Editura Meronia, București, 1996
- Calcan, Gh., Generalul Traian Moșoiu în poezia populară, Buletinul UPG din Ploiești, 2004
- Eposito, Vincent, Atlas of American Wars
- Hitchins, Keith, România, 1866-1947, Editura Humanitas, București, 1996
- Lovett, Ralph, 9cm C/1873 Kanone
- Paul von Hindenburg, Out of My Life, Harper & Brothers, New York, 1927
- Preda, D., Alexandrescu, V., Prodan, C., În apărarea României mari – Campania armatei române din 1918-1919, Ed. Enciclopedică, București, 1994
- Stănescu, gl. mr. Gh., Tancuri și automobile, Editura Militară, București, 1978
- Take Ionescu, Some Personal Impressions, Nisbet Publishing, London, 1919
- Taylor, Michael J. H., Jane's Encyclopedia of Aviation, Studio Editions 164, London, 1989
- Ucrain, C., Dobre, D., Personalități ale infanteriei române, București, 1995
- Urdăreanu, gl. lt. (r.) T., Factorul tehnic în războaiele României Moderne, Editura Militară, București, 1994
- ***, World Aircraft Information Files, Bright Star Publishing, File 890 Sheet 42, London

COLONEL GHEORGHE ANTE-CAVALER AL ORDINULUI „MIHAI VITEAZUL”

Dan Mihăilescu

Abstract

After a short description of Military Order Mihai Viteazul, the writer of the article presents the military evolution of officier Gh. Ante from Regiment 15 Infantry.

The young lieutenant takes part with this military unit in the war for reintegration (1916- 1919), in the battles from Oituz, Tg. Ocna at Cireșoiaia, where the officier was awarded The Romanian Star, but also at the battles from Transilvania in 1918 where he and his army supervised that the Assembly from Alba Iulia unfold take place normally.

Here, in the same place, supervising the Great Union, in the battles from the Tisa river, al Zalău, he is awarded „Mihai Viteazul” distinction 3rd class for his excellent facts.

Forward it is underlined the military career of the officier Gh. Ante between the 2 world wars., but also during the time of communism, when colonel Gh. Ante persecuted, succeeded in organising conferences in military units and at Iași Radio and setting up to gettogether with General Gh. Șoimaru the veterans chorus in Piatra Neamț.

Înființat de regele Ferdinand, prin Înalt Decret nr. 2968/21 decembrie 1916 și publicat în Monitorul Oficial nr. 223 din 25 decembrie, același an, Ordinul Mihai Viteazul „*se conferă pentru fapte excepționale de război, ofițerilor care s-au distins în fața dușmanului*”¹

Ordinul, având trei clase, începând cu clasa a III-a până la clasa I, este cea mai înaltă decorație de război, numărul membrilor fiind nelimitat.

Însemnul Ordinului se prezintă astfel: cruce treflată smălțuită albastru și cu marginile de aur, în centrul crucii cifra de aur încoronată a regelui Ferdinand, iar deasupra, coroana regală de aur. Pe revers este smălțuită și poartă data 1916. Deosebirea dintre clase constă numai în mărimea crucii, dar cea de la clasa I se poartă ca o placă fără panglică și coroană²

În primul război mondial au fost decorați cu acest Ordin 320 de generali și ofițeri români: 2 ordine clasa I generalilor Constantin Prezan și Alexandru Averescu; 4 ordine clasa a II-a generalilor: Constantin Prezan, Alexandru Averescu, Eremia Grigorescu și Gheorghe Mărdărăscu și 314 ordine clasa a III-a, din care patru generalilor de mai sus și 310 altor generali și ofițeri³

Dintre ofițerii nemțeni care au fost decorați cu acest Ordin, amintim pe maiorul (viitorul general) Dumitru Coroamă⁴, căpitanul Constantin Ionescu⁵ și sublocotenentul (viitorul colonel) Gheorghe Ante⁶

Viitorul ofițer s-a născut în comuna Văleni, jud. Roman la 15 aprilie 1898. După terminarea școlii primare, părinții (mai ales tatăl), au considerat că Gheorghe ar trebui să îmbrace cariera armelor și atunci l-au înscris la Liceul Militar de la Iași. Beneficiind de profesori eminenți pe care i-a avut la Liceul Militar, tânărul Ante va căpăta cunoștințe temeinice și va absolvi liceul în 1916.

Datorită lipsei de cadre militare, este trimis la Școala Pregătitoare de Infanterie din Iași pe care o termină în aprilie 1917, cu gradul de elev plutonier, ca șef de promoție și este repartizat la Regimentul 15 Infanterie cu garnizoana în Piatra Neamț.

După o scurtă perioadă, în care se va ocupa de instruirea contingentului 1918, la Dorohoi, la 1 iunie 1917 este avansat sublocotenent prin Înalt Decret. A luptat cu bărbăție la Oituz, la Târgu-Ocna, la Cireșoaia, unde pentru fapte de arme a fost decorat cu Virtutea Militară și Steaua României.

În toamna anului 1918, Regimentul 15 Infanterie trece Carpații pe la Prisecani, ofițerul Gheorghe Ante fiind numit aghiotant al unității militare. În Transilvania Regimentul 15 Infanterie este primit cu steaguri tricolore și flori, dar veghează cu arma la picior pentru ca Adunarea de la Alba Iulia, de la 1 decembrie același an, să se desfășoare normal.

Marile sale merite militare le obține pe Tisa în 1919, când, veghind la înfăptuirea Marii Uniri de la 1 Decembrie 1918, ține piept armatei ungare.⁷

„Pentru vitejia și avântul cu care a luptat împotriva maghiarilor în luptele de Zilach (Zalău) din 22-25 februarie 1919, când inamicul ataca cu înverșunare orașul și trupa era angajată în luptă, a adunat un grup de 20 de soldați cu care a dat timp trenului de luptă al regimentului și bateriilor 1 din Regimentul 2 Artilerie de Munte, și 8 Artilerie de Câmp să se retragă, scoțându-le din pericolul capturării. La 16 aprilie, a condus cu curaj focul unei secții de mitraliere, sfidând focul violent al mitralierelor inamice din satul Recse, iar la Tisa-Füred, punându-se în ziua de 1 mai în fruntea unei secții de mitraliere, a atacat cu hotărâre, flancul inamicului și prin focuri l-a silit să se retragă în dezordine, evitând prin aceasta ca unitățile noastre să se angajeze într-o luptă de stradă, care ar fi cerut multe sacrificii.” Pentru aceasta i s-a conferit Ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a prin Înalt Decret nr. 2769 din 3 iulie 1919⁸

La întoarcerea în țară, în luna martie 1920 este avansat locotenent, cu vechime de la 1 octombrie 1919, rămânând în funcția de aghiotant al regimentului.

În toamna aceluiași an, colonelul Iordănescu, comandantul Regimentului 15 Infanterie va trece la Cercul de Recrutare Piatra Neamț și îi propune locotenentului Gheorghe Ante să-l urmeze. Fiind ofițer muncitor și de mare valoare, tânărul locotenent va trece la noua unitate, se va specializa în această direcție și va fi avansat căpitan la 15 februarie 1925. În 1933, va urma cursul de pregătire pentru ofițerii superiori și va fi înaintat la 10 mai 1934, la gradul de maior, în 1938, va deveni locotenent-colonel, iar la 23 martie 1943, colonel. Va fi foarte mulți ani comandantul Cercului de Recrutare Piatra Neamț. La 9 septembrie 1946 va fi pus în cadru disponibil⁹

Deși marginalizat și persecutat în timpul comunismului, ca toți ofițerii formați înainte de 1944, colonelul Gheorghe Ante a reușit să conferențieze în câteva unități militare, la Radio Iași și București, a publicat volumul „Doiniri voievodale”.

A fost un talentat artist pirogravând pe linguri chipuri nemuritoare de eroi și comandanți ai războiului de independență. Un asemenea set de linguri, intitulat „Luceferi ai Independenței” i-a fost oferit colonelului (r.) Florian Tucă cu prilejul lansării volumului „Monumentele neatârării” la Piatra Neamț. Pe spatele căușului lingurii ce reprezenta pe generalul Cernat fusese scris: „Cu toată dragostea rog pe

colonelul dr. Florian Tucă să înșire pe marginea biroului de lucru aceste nemuritoare imagini ale unora din Luceferii Independenței, pentru care a scris Monumentele neatârării operă lansată în garnizoana Piatra Neamț în aprilie 1977. Colonel în retragere Gh. Ante, veteran din cele două războaie mondiale, 17 aprilie 1977, Piatra Neamț, str. Ozana, nr. 24”¹⁰

Împreună cu generalul Gheorghe Șoimaru (și el decorat cu Ordinul Mihai Viteazul clasa a III-a, dar în al doilea război mondial), colonelul Gheorghe Ante a înființat în 1976 Corul Veteranilor din Piatra Neamț.

Cu 10 zile înainte de a trece în eternitate, l-a vizitat pe colegul său de școală militară, pe camaradul de arme Dumitru Vasiliu și i-a mărturisit că a început să pirograveze pe linguri chipul unor eroi di războiul de reîntregire. N-a apucat să le termine. La 6 iunie 1978, a fost condus pe ultimul drum și înmormântat în Cimitirul Eternitatea din Piatra Neamț. Chipul dârz al colonelului Gheorghe Ante (sculptat de Pompiliu Clement) veghează deasupra cavoului familiei, dar privind cu tristețe spre Cimitirul Eroilor, unde ar fi trebuit să-și afle locul, alături de marii comandanți (cum și strada pe care a locuit ar fi putut să-i poarte numele).

Concluzii

Creat de regele Ferdinand prin Înaltul Decret 2968 din 21 decembrie 1916 și publicat în Monitorul Oficial nr. 223 din 25 decembrie același an, Ordinul Mihai Viteazul „a fost conferit pentru fapte excepționale de război ofițerilor care s-au distins în fața dușmanului”¹¹

După ce țara l-a răsplătit pentru faptele de eroism, săvârșite în războiul de reîntregire cu cea mai mare decorație de război, în 1946 acesta a fost pus în disponibilitate, marginalizat și umilit. Cu modestie, colonelul Gheorghe Ante n-a manifestat nici ură, nici spirit de răzbunare, ci o superioară înțelegere a nefericitei noastre istorii.

Târziu, după decembrie 1989, prin Legea nr. 44 din 1994 privind veteranii de război¹² s-a făcut un act reparatoriu pentru cei care cu ani în urmă, răspunzând la chemarea țării sub arme și-au făcut pe deplin datoria.

Articolul nostru s-a dorit un omagiu și o cinstită a eroilor, pe care nu trebuie să-i uităm, ei constituind seva nesecată a spiritului românesc¹³

Note

1. General Gr. Costandache, *Medaliile și decorațiile militare românești*, în B.S.N.R., anii XXIX- XXXVI, nr. 83- 90, 1935- 1942, p. 200; Maria Dogaru, *Aspirația poporului român spre unitate și independență oglindită în simbolul heraldic*, Edit. Șt. și Encicl., Buc., 1981, p. 156

2. *Enciclopedia României*, vol. I, Buc., 1938, p. 88- 89; Catona Ștefan, Șerbănescu Nicolae, Bedivan Dumitrașcu, *România, decorații 1859- 1991*, Buc., 1992, p. 17; Ioan Safta, Rotaru Jipa, Tiberiu Velter, Floricel Marinescu, *Decorațiile românești de război 1860- 1947*, Edit. Univ. Buc., 1993, p. 16-17; Col. Eugen Ichim, *Ordinul Militar de Război Mihai Viteazul*, Edit. Modelism și Jertfa, Buc. 2000, p. 17.

3. *Din istoricul Ordinului Militar Mihai Viteazul*, în Cavaleri ai Ordinului Militar Mihai Viteazul, Craiova 1993, p. 7; Col. Eugen Ichim, op. cit., p. 21

4. Dan Mihăilescu, *General Dumitru Coroamă - cavaler al Ordinului Mihai Viteazul*, în Acțiunea, anul X, nr. 599, 13- 19 ianuarie 2000, p.2.

5. Eugen Ichim, op. cit., p. 85

6. Dan Mihăilescu, *Colonelul Gheorghe Ante-cavaler al Ordinului Mihai Viteazul*, în Acțiunea, anul IX, nr. 580, 2-8 septembrie 1999, p. 5

7. Informații oferite de col. Dumitru Vasiliu din Roman, coleg de promoție cu Gheorghe Ante. Mulțumesc și pe această cale colegilor mei Paula Chiribuță și Adolf Minuț pentru înlesnirea audierii casetei unde sunt înregistrate aprecieri despre colonelul Gheorghe Ante; Dan. Mihăilescu, art. cit., p. 5

8. Col. Eugen Ichim, op. cit., p. 84- 85; *Eroi ai Unirii* în Evenimentul 168 de ore, săptămânal independent, Piatra Neamț, anul I, nr. 17, decembrie 1990, p. 1-2

9. Informații col. Dumitru Vasiliu

10. Col. (r.) Florian Tucă, *Luceferii Independenței*, în Revista de Istorie Militară, 3 (14), 1992, p. 31

11. General Gr. Costandache, art. cit., p. 200; Maria Dogaru, op. cit., p. 156

12. Legea nr. 44/1994 și publicată în Monitorul Oficial nr. 6/172 din 7 iulie 1994, în mod special art. 13a.

13. Col. (r.) Marin Popescu, *Cavaleri în sala bizantină*, în Revista de Istorie Militară nr. 1 (12), 1992, p. 40

CĂPITANUL PARAȘUTIST MIHAI ȚANȚU UN NUME PENTRU ISTORIE

Mircea Tănase

Abstract:

Paratrooper Captain Mihai Țanțu was born on 16 July 1914, in Bessarabia. He was the son of Vasile Țanțu, one of the main artisans of the unification of Bessarabia and Romania, on 23 March 1918.

He graduated from the Military High School in Iași and the Infantry School in Sibiu, in 1935. In 1941, he was appointed to the first Romanian Paratrooper Company, established on 10 June 1941.

On 23 August 1944 he was given the command of the Operative Detachment of the Paratrooper Battalion and he was covered in glory while defending the northern part of Bucharest against the German troops.

After the Paratrooper Battalion was disbanded, on 1 March 1945, the Paratrooper Captain Mihai Țanțu chose the way of the armed resistance against the Soviet invader and the communist regime imposed by it.

He was arrested on 28 April 1946 and cross-examined in many political trials of some political leaders who were declared the enemies of the recently installed power in Bucharest.

His strange or better to say arranged escape from prison, the fact that he fled the country – or he was sent ?! – abroad, his activity within an intelligence service established by the Romanian military who went or were forced into exile in Paris, after the war, his return to the country with intelligence missions assigned by that service, all have been surrounded by mystery so far.

He was arrested again and he went through the ordeal of communist prisons until 1964, when he was freed from prison and, in poor health, he got forgotten. He died in 1979 and he was accompanied on his way to the cemetery by his comrades and subordinates who made an idol of him when he was alive and continued to venerate him after that.

Căpitanul parașutist Mihai Țanțu s-a născut la 16 iulie 1914 la Ghermănești, județul Bălți, Basarabia, fiul lui Vasile și al Mariei.

Tatăl său, învățătorul Vasile Țanțu, a fost deputat în Sfatul Țării de la Chișinău, unul dintre principalii artizani ai unirii Basarabiei cu România la 23 martie 1918. La 20 noiembrie 1919, în sala mare a Ateneului Român, la deschiderea lucrărilor primului Parlament al României întregite, din care făceau parte și trimișii Basarabiei, Vasile Țanțu reprezenta ca deputat județul Chișinău. A fost prefect de Chișinău de trei ori, deputat și președinte al Camerei de agricultură. Dezamăgit de viața politică, s-a retras la țară, profesând în continuare ca învățător. La 30 ianuarie 1937, la vârsta de 55 ani, în urma unei boli grave, a fost operat la Iași, dar nu a supraviețuit operației. Autoritățile române i-au făcut funeralii naționale. A fost înmormântat la Cimitirul Central din Chișinău. Ioan Pelivan afirma cu acest prilej:

„Cu Vasile Țanțu dispăre unul dintre cei mai vajnici luptători basarabeni pentru realizarea idealului național: Unirea”¹

La ocuparea Basarabiei, în 1940, de către sovietici, aceștia i-au căutat pe toți cei care făcuseră parte din Sfatul Țării și realizaseră, în 1918, unirea Basarabiei cu România. Pe toți cei care mai trăiau i-au arestat și deportat în URSS, dintre mulți în RASS Tătară, unde și-au găsit sfârșitul repede². Pe Vasile Țanțu, plecat în lumea celor dreپți cu câțiva ani mai înainte, nu l-au mai găsit. S-au răzburat în schimb pe familia acestuia, omorându-i doi dintre fii. Cel de-al treilea, Mihai Țanțu, era ofițer în armata română și avea să devină o figură marcantă în timpul evenimentelor din august 1944 și imediat următoare. Va căuta, în noile condiții create după 23 august 1944, să continue lupta tatălui său, declarând că nu mai are alt scop în viață decât lupta pentru Basarabia³.

Mihai Țanțu a absolvit cu diplomă de bacalaureat Liceul Militar din Iași, iar în 1932 Școala Pregătitoare de Ofițeri de la București. În 1935 a absolvit Școala de Ofițeri de Infanterie „Principele Carol” de la Sibiu. La terminarea școlii, comandantul său de companie îi consemna în foaia calificativă: „Se va remarca prin calitățile sale”⁴

Repartizat la Regimentul 53 Infanterie, comandantul acestuia, colonelul Seracin consemna în foaia calificativă pe anul 1935 a sublocotenentului Mihai Țanțu, comandant al plutonului de transmisiuni: „Este bine pregătit din toate punctele de vedere și promite de a deveni un eminent ofițer”.

Între anii 1935-1937 a urmat cursurile Școlii de Aplicație a Infanteriei, iar comandantul acesteia, generalul Gheorghe Gheorghiu îl aprecia la sfârșitul primului an de studiu ca având o educație aleasă și conduită foarte bună, fiind un „ofițer bun sub toate raporturile”⁵. La absolvire, colonelul Palangeanu, noul comandant al școlii, îl caracteriza pe sublocotenentul Țanțu ca având energie în luarea hotărârilor, voință fermă, fire deschisă, vioaie, model de energie în fața frontului, iar „la aplicațiunile în teren a arătat că-și poate stăpâni unitatea prin hotărâri și comenzi clare și precise.”⁶

În 1939, comandantul său de regiment, colonelul Constantin Caraman, îl caracteriza ca posedând „o frumoasă cultură profesională”, cu „simțământul împlinirii datoriei și cel al onoarei foarte dezvoltat”, concluzionând că este „un foarte bun ofițer, cu tendințe frumoase în carieră”⁷

La 25 octombrie 1939 a fost înălțat la gradul de locotenent.

În foaia calificativă pe anul 1940 este consemnat faptul că „a luat parte la retragerea din Basarabia, unde s-a comportat foarte bine”⁸

După înființarea, la 10 iunie 1941, a primei companii de parașutiști din armata română, în cadrul Centrului de Instrucție al Aeronauticii de la Popești-Leordeni, locotenentul Mihai Țanțu a fost printre primii ofițeri care a răspuns apelului de

¹ Ioan Pelivan, în *Cuget Moldovenesc*, nr. 1-2/1937, apud Iurie Colesnic, www.dacia.edu.md/ro-dacia

² Iurie Colesnic, *Masacraji în RASS Tătară*, în www.timpul.md/en/

³ Arhiva Consiliului Național pt. Studiul Arhivelor Securității (în continuare ACNSAS), *Dosar P.18, vol.1, f. 53.*

⁴ Arhivele Militare Române (în continuare AMR), *Fond DCI, Dosar nr. 12666, f. 7.*

⁵ *Ibidem*, f. 11.

⁶ *Ibidem*, f. 14.

⁷ *Ibidem*, f. 17-18.

⁸ *Ibidem*, f. 22.

încadrare în această unitate care avea să se situeze în scurt timp în elita oștirii române. Ca elev al Școlii de Parașutiști, locotenentul Țanțu a fost remarcat de comandantul Centrului de Instrucție al Aeronauticii ca „un ofițer excelent, sub toate raporturile de activitate, putând fi întrebuițat în foarte bune condițiuni în orice misiune de războiu, precum și ca instructor la noile serii de parașutiști”⁹

Încadrat în cadrul Companiei Parașutiști la comanda unui pluton de parașutiști și apoi la comanda celei de-a doua companii, înființată o dată cu constituirea Batalionului de Parașutiști, în martie 1942, locotenentul Țanțu s-a remarcat ca un ofițer inteligent, disciplinat (deși unii dintre comandanții săi anteriori aveau rezerva asupra unor manifestări impulsive ale acestuia) și foarte curajos, devenind un foarte bun instructor de parașutism. Demnă de menționat pentru profilarea portretului profesional și moral al lui Țanțu este consemnarea comandantului Flotilei 1 Aerostație de la Pantelimon (în cadrul căreia fusese mutat Batalionul de Parașutiști în 1942) în foaia calificativă a acestuia pe anul 1942: „[...] Ținută ostășească, foarte sănătos și rezistent. La toate aplicațiile din teren a dat dovadă că poate suporta greutățile cu ușurință. Practică toate sporturile. Foarte inteligent, judecată clară, memorie bună, gândire cu reacțiuni rezeși și logice, expunere clară. Cultură generală și profesională foarte bună. Disciplinat și foarte conștiincios. Muncește din convingere și cu multă dragoste, cu simțul datoriei bine dezvoltat. Caracter sincer și loial, simțul onoarei bine dezvoltat, demn, moral, modest. Foarte bun camarad. Spiritul de sacrificiu dezvoltat la maximum. Are o mare putere de muncă. Compania ce a comandat de la I.VI.-I.X. a.c. a fost compania școală, unde s-a instruit seria nouă de parașutiști. Cu multă prestanță și destulă autoritate în fața frontului. Are o concepție sănătoasă, bazată pe respectarea principiilor, foarte multă inițiativă, dotat cu multă voință și energie. Deși compania era formată din elemente de toate armele, deci neomogenă, din toate punctele de vedere, totuși prin stăruințele și munca depusă a obținut rezultate bune. Rezultatul era și mai bun dacă era mai autoritar. A căutat însă să-i câștige sufletește, să-i facă să lucreze numai din convingere, dar n-a fost înțeles. Rezultatele instrucției, din toate punctele de vedere, au fost foarte bune. În urma experienței din anul acesta poate conduce o companie de parașutiști în foarte bune condițiuni. A executat toate lansările, fiind exemplu pentru subalternii săi. A lat parte la toate tragerile și aplicațiile în teren. Este foarte bine pregătit pentru războiu. Nu a fost pedepsit. În concluzie, este un «Foarte bun» ofițer parașutist. Îndeplinind condițiile de stagiou cerute, îl propun: «Merită a înainta la gradul de căpitan parașutist la alegere»”¹⁰

De la 11 decembrie 1942 și până la 19 aprilie 1943 căpitanul parașutist Mihai Țanțu a făcut stagiul de front, detașat la Divizia 1 Vânători de Munte. Aici s-a remarcat ca un bun specialist, energic, hotărât, cu bune aptitudini în teren. Fiind însărcinat să pregătească și să țină ofițerilor și subofițerilor unității o conferință despre acțiunea parașutiștilor, „a dat dovadă că își cunoaște temeinic meseria”.

Totuși, spre a respecta întocmai adevărul celor consemnate în documente, trebuie făcută precizarea că nu toate aprecierile la adresa sa au fost elogioase, în

⁹ Ibidem, f. 24.

¹⁰ Ibidem, f. 25.

special în ceea ce privește anumite manifestări comportamentale. Dacă a fost apreciat în general ca fiind demn, moral și devotat, în ceea ce privește moralitatea sa, comandantul Batalionului 2 Vânători de Munte, unitatea unde fusese detașat pentru stagiul pe front, face mențiunea că aceasta lasă câteodată de dorit, fiind amintit faptul că la plecarea de pe front a luat un panou de jalonare făcut din mătase (probabil pentru a-și confecționa anumite obiecte de lenjerie) și că este înclinat spre petreceri, uneori chiar cu gradele inferioare.

În schimb, la revenirea în cadrul Batalionului de parașutiști, comandantul Flotei 1 Aerostație, comandorul aviator Gheorghe Popa, îl caracterizează pe Țanțu ca fiind „[...] disciplinat, autoritar și cu mult prestigiu. Cu simțul datoriei bine dezvoltat și cu destulă bună voință. Foarte bun camarad. Simțul onoarei bine dezvoltat. Foarte curajos – fără frică – și foarte sincer. Pătruns de spirit militar, foarte devotat, plin de sacrificiu și foarte patriot. Leal, moral, integru. Foarte modest și manierat. Duce o viață normală și are o frumoasă conduită în societate. Nu destul de strict în executarea ordinelor. Foarte sincer și drept. În concluzie este un ofițer moral”¹¹

La 20 martie 1943 a fost avansat la gradul de căpitan.

Tot din foaia calificativă pe anul 1943 reies și câteva aprecieri în plus la adresa calităților sale militare relevate deja. Este vorba de preocuparea sa susținută pentru pregătirea specială a parașutiștilor din subordine în vederea îndeplinirii unor misiuni cu caracter deosebit. Astfel, se menționează că a luat parte la toate aplicațiile cu compania și batalionul de parașutiști, conducând atât tragerile de război cu grupele de Brandt-uri, tunuri anticar și mitraliere (la aplicația din iulie-august 1943 în zona Nehoiu, Buzău), dar mai ales diferite acțiuni diversioniste cu Plutonul de Misiuni Speciale, „dovedind excepționale aptitudini în instruirea elementelor sale ca saboteuri, informatori și teroriști”¹²

Din foaia calificativă pe anul 1944 reies și alte însușiri ale lui Țanțu, unele dintre ele puse în valoare în proba de foc la care a fost supus batalionul de parașutiști între 23-28 august 1944, când această unitate a fost vioara întâi în reprezentarea pe care au dat-o trupele române în luptele pentru apărarea Capitalei împotriva trupelor germane: „A comandat compania de comandă. Nu am avut timp să verific instrucția unității sale, însă din modul cum s-a comportat în luptele de la Băneasa-Otopeni am putut vedea că avea o instrucție completă și bine îndrumată spre o victorie sigură. Din prea mare elan am avut însă prea multe pierderi. Căpitanul Țanțu i-a condus spre această victorie sigură, fără nici o precepușire. Unde a vroit a suprimat orice rezistență. Ofițer foarte zelos, mai ales când i se încredințează misiuni de specialitate sa. Are foarte multă grijă de soldat, nu tot atâta grijă însă de material. Nu suferă a fi îngrădit în ordine, programe și ore de serviciu. [...] Pentru viitor promite a deveni un bun comandant de batalion parașutiști. Cu ocazia luptelor de la Băneasa-Otopeni (23-29 august 1944) a dat dovadă de foarte multă energie, pricepere și un deosebit spirit de sacrificiu. Pentru faptele sale brave a fost propus la decorare cu «Steaua României cu panglică de Virtute Militară»”¹³

¹¹ *Ibidem*, f. 27.

¹² *Ibidem*.

¹³ *Ibidem*, f. 29.

Batalionul de Parașutiști se găsea în iunie 1944 dislocat la Curtea de Argeș, „*pentru aplicațiuni speciale*”, ferit de bombardamentele anglo-americane asupra Bucureștiului, dar și de „*ochii*” aliatului german. Din ordinul Subsecretariatului de Stat al Aerului, s-a constituit, din cei mai bine instruiți soldați ai batalionului, un *Detașament Operativ* format din trei companii pușcași, un pluton misiuni speciale și o companie armament greu (aproximativ 350 parașutiști), destinat ca unitate de primă intervenție în dispozitivul de siguranță al Capitalei. Detașamentul a fost echipat pentru luptă și consemnat în cazarma de la Flotila 1 Aerostație de la Pantelimon. În baza aceluiași ordin, comanda acestui detașament a fost încredințată, căpitanului parașutist Mihai Țanțu, cel mai bun ofițer al batalionului, după cum avea să declare mai târziu comandantul acestuia, maiorul Teodor Dobre¹⁴. Celelalte efective ale batalionului (aproximativ 800 parașutiști), sub comanda maiorului Teodor Dobre, se aflau la Curtea de Argeș și urmau a fi aduse la București, de îndată ce i se puneau la dispoziție mijloacele de transport cerute.

În seara zilei de 23 august 1944, Detașamentul Operativ „*Căpitan Mihai Țanțu*” a fost pus în stare de alarmă în jurul orelor 23.00 și s-a dispus intrarea sa în dispozitiv, cu un pluton de parașutiști pe aeroportul Băneasa, un pluton pe aerodromul Boteni (Titu), unde era dislocat Statul Major al Aerului, un pluton pentru paza Subsecretariatului de Stat al Aerului (București) și un pluton la Comandamentul Artileriei Antiaeriene (ACA/Apărarea Contra Aeronavelor) din Parcul Carol. Celelalte forțe ale detașamentului, sub comanda căpitanului parașutist Mihai Țanțu, se aflau în așteptare, gata de acțiune.

Subunitățile trimise la Băneasa și Boteni au primit misiunea de a întări paza aerodromurilor și a nu permite decolarea sau aterizarea avioanelor germane.

Atacul german asupra capitalei României a început în dimineața zilei de 24 august, printr-un masiv bombardament asupra Palatului Regal și a altor obiective din centrul orașului. În același timp, subunitățile germane aflate în tabăra din pădurea Băneasa, încercând să ocupe orașul, au deschis focul asupra militarilor români intrați în dispozitivul de apărare. Pentru apărarea zonei de nord a Bucureștiului (Băneasa-Pipera-Herăstrău) Comandamentul Militar al Capitalei a constituit Detașamentul „*Comandor Marin Anton*”, format inițial din două companii de elevi ai Centrului de Instrucție al Aviației, la care s-au adăugat ulterior parașutiștii Detașamentului Operativ „*Căpitan Mihai Țanțu*”, un pluton aruncătoare *Brandt* și o secție tunuri de 57 mm. Misiunea acestei grupări era de a pune stăpânire pe satele Băneasa și Herăstrău și pe clădirile de pe latura de sud a aeroportului Băneasa până la șoseaua București-Ploiești și a curăți acest sector de trupele germane. Abia în ziua de 24 august, către orele 19.00, Comandamentul Militar al Capitalei a pus la dispoziția grupării un batalion de infanterie din recruții Regimentelor 27 și 10 Infanterie, iar în seara zilei de 25 august Divizia Gardă Instrucție. Alte subunități au intrat în luptă pe parcursul următoarelor zile: un pluton aviație (Grupul Aero Transport), un batalion jandarmi (în seara zilei de 26 august), o baterie din Regimentul 13 Artilerie.

În această compunere, Detașamentul „*Comandor Marin Anton*”, având ca principali protagoniști luptătorii Batalionului de Parașutiști, a participat cu succes la

¹⁴ ACNSAS, *Dosar 6192*, vol. V, p. 200.

respingerea grupării de forțe germane din zona Băneasa-Pipera- Herăstrău, contribuind alături de celelalte unități ale armatei române la apărarea Bucureștiului, unde germanii erau hotărâți să reediteze represaliile la care au supus Varșovia, la începutul lui august 1944.

În dimineața zilei de 28 august, Batalionul de Parașutiști a primit ordin să se regrupeze pe aerodromul Pipera, în vederea înapoierii în cazarma Flotilei 1 Aerostație din pădurea Pantelimon.

În aceste lupte parașutiștii au capturat mai mulți prizonieri, 5 avioane, armament și mai multe mijloace auto, remarcându-se în acest sens locotenentul parașutist Ioan Țetcu care, împreună cu 6 militari din subordine, a capturat 25 de mașini și 150 militari germani.¹⁵

În luptele pentru apărarea părții de nord a Capitalei, parașutiștii români și-au plătit tributul de sânge, batalionul având 19 morți, 59 răniți și 3 dispăruți. Pentru faptele de arme săvârșite, ofițerii, subofițerii și trupa au fost citați prin ordine de zi și propuși pentru decorare. Comandantul Batalionului de Parașutiști, maiorul Teodor Dobre, a fost decorat cu Ordinul „Mihai Viteazul”, clasa a II-a, cu spade. Căpitanul Mihai Țanțu, eroul de la Băneasa, deși fusese propus pentru decorare, nu a mai apucat să-și vadă prinsă în piept binemeritata distincție. Pentru el victoria de la 23 august 1944 și, mai apoi, sfârșitul războiului, vor însemna începutul calvarului.

Armata română, angajată total după 23 august 1944 în războiul antihitlerist, a fost supusă din partea noilor aliați unei nemeritate umilințe. Amplei operațiuni de destructurare a acesteia i-au căzut victimă și parașutiștii care, deși nu luptaseră pe frontul de răsărit, reprezentau totuși un potențial pericol în coasta armatei sovietice, pornită „*umăr la umăr*” cu armata română pe frontul de vest.

La 12 septembrie 1944, la Moscova s-a semnat Convenția de armistițiu dintre URSS (din partea Națiunilor Unite) și România. Convenția de Armistițiu prevedea, la articolul 18, înființarea Comisiei Aliate de Control, cu misiunea de a reglementa și a controla, până la încheierea păcii, executarea clauzelor de armistițiu. Alcătuită din reprezentanți ai URSS, SUA și Marii Britanii, Comisia Aliată de Control a acționat „*în numele Puterilor Aliate*”, însă „*sub directivele generale și ordinele Înaltului Comandament Aliat (sovietic)*”¹⁶

În conformitate cu poziția adoptată de cele trei mari puteri față de România, considerată în continuare (în pofida contribuției pe care o aducea, alături de Națiunile Unite, la lupta împotriva Germaniei naziste) ca stat fost inamic învins în război, Comisia Aliată de Control (sovietică) a impus, cu de la sine putere, măsuri care nu decurgeau din prevederile Convenției de Armistițiu, cu consecințe din cele mai grave asupra întregii dezvoltări a societății românești, în condițiile în care autoritățile române îndeplineau corect prevederile impuse de Armistițiu.

În domeniul militar s-a urmărit cu insistență, în special în toamna anului 1944 și în vara anului 1945, diminuarea drastică a efectivelor și structurilor militare românești de apărare care nu participau la lupte pe frontul antihitlerist, iar după aceea desființarea cât mai multor unități operative, lichidarea bazelor industriei românești

¹⁵ Vasile Bărză, *Erau doar șapte...* în *Suplimentul literar-artistic al Scânteii Tineretului*, nr.48/1989, p.9.

¹⁶ Alesandru Duțu, *Comisia aliată destructurează armata română*, în *Revista de Istorie Militară*, nr.2-5/1999.

de apărare etc., precum și reducerea structurilor organizatorice pentru instruirea trupelor și pregătirea cadrelor¹⁷ Deciziile acestei comisii au influențat în mod negativ evoluția aeronauticii române și, implicit, a trupelor de parașutiști. În urma restructurărilor (desființărilor) ordonate de Comisia Aliată de Control (sovietică) din Aeronautică, la 15 decembrie 1944, Flotila Aerostație s-a transformat în Baza Specialități Aeronautice (*Ordinul nr.740/3 decembrie 1944 al Statului Major al Aerului*)¹⁸, în cadrul căreia Batalionul de Parașutiști s-a transformat în Batalionul 5 Pază, având în componere Companiile 33, 34, 35 Pază, deși, la 1 noiembrie 1944, în sarcinile de mobilizare ale Flotei Aerostație erau prevăzute două batalioane de parașutiști.

La 1 martie 1945 Statul Major al Aerului a dispus, prin *Ordinul nr. 930/28 februarie 1945*, în „conformitate cu adresa Comisiei Aliate de Control în România nr. 466 din 28 februarie 1945”¹⁹, desființarea Batalionului 5 Pază, alături de alte unități din Aeronautică. A fost curmată astfel brusc existența unei structuri militare pe care armata română o considera o unitate de elită, al cărei grad ridicat de pregătire a fost dovedit în acțiunile de apărare a nordului Bucureștiului, dar care, poate tocmai datorită acestei pregătiri, devenea incomodă noului aliat, știindu-se cu exactitate că parașutiștii n-au agreat deloc ocupația sovietică. De altfel, mulți dintre ei vor alege lupta armată împotriva ocupantului sovietic și a regimului comunist impus de acesta, intrând în Mișcarea Națională de Rezistență, asumându-și riscul de a fi arestați și condamnați la ani grei de detenție în închisorile comuniste.

Iubit până la devoțiune de subalternii săi, capabil să execute misiuni cu cel mai înalt grad de risc, căpitanul parașutist Mihai Țanțu nu a acceptat sub nici o formă ocupația sovietică și regimul comunist impus de aceasta după 6 martie 1945.

În februarie-martie 1945, a fost implicat în „cazul Schmidt-Stoicănescu” Andeas Shmidt, liderul *Grupului Etnic German* din România și Constantin Stoicănescu, fruntaș legionar, care fuseseră trimiși de germani să tatoneze disponibilitatea autorităților de la București pentru găsirea unor soluții în vederea răsturnării situației create după 23 august 1944 –acțiunea „Deșteptarea primăverii”²⁰, au încercat să iasă din țară la bordul unui avion românesc. Țanțu a primit misiunea să-i însoțească până la Oradea. La Miskolc, în Ungaria, avionul a fost doborât de sovietici, se pare datorită trădării unui agent dublu, dr. Țăranu, care lucra atât pentru germani cât și pentru sovietici, iar pasagerii săi au fost arestați. Țanțu a încercat să-i elibereze, dar acțiunea a eșuat. A fost sfătuit de superiorii săi să dispară, știind bine că sovieticii nu-l vor ierta, cum nu i-au iertat nici pe cei doi frați ai săi rămași în Basarabia ocupată în 1940 și uciși de bolșevici pentru „vina” tatălui lor, Vasile Țanțu, de a fi votat, ca deputat în Sfatul Țării de la Chișinău, unirea Basarabiei cu România în 1918²¹

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ A.M.R., *Fond Statul Major al Aerului*, dosar 62, f.128.

¹⁹ *Ibidem*, f. 87.

²⁰ Mircea Tănase. *Un ..23 august invers”:mărturia inedită a „tătuclui”Țanțu*, în *Dosarele Istoriei*, nr.9 (97)/2004, p. 44.

²¹ Constantin Aldea. *O istorie zbuciumată. Basarabia până în anul 1920*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1993, p. 194.

În aceste condiții, căpitanul parașutist Mihai Țanțu a ales calea rezistenței armate, după ce a încercat, fără succes, să se pună la dispoziția serviciilor de informații aliante care activau în România. A fost urmat îndeaproape de câțiva camarazi fideli: locotenentul Victor Sassu, sublocotenentul Vasile Niculescu, adjutantul Gheorghe Clapon, adjutantul stagiar Vasile Melica, sergentul Teodor Neța.²² A avut mai multe contacte cu liderii Mișcării Naționale de Rezistență, unde a militat pentru gruparea tuturor organizațiilor de rezistență din țară sub un comandament unic și și-a exprimat ca țel suprem lupta pentru Basarabia²³

După arestarea sa, la 28 aprilie 1946, a fost anchetat în mai multe procese ale unor fruntași politici declarați dușmani ai noii puteri instalate la București. La ancheta din procesul Mișcării Naționale de Rezistență (unde a fost condamnat la 25 de ani închisoare pentru „*crimă de complotare întru distrugerea unității statului*”), a declarat că tatăl său a fost coleg în Camera Deputaților cu fruntașul național-țărănist Ilie Lazăr (inculpat, de asemenea, în procesul Mișcării Naționale de Rezistență): „*I-am explicat d-sale (Dl. Ilie Lazăr – nota confruntării) de posibilitățile mele și că dispun de un grup de oameni cu care ași putea acționa și dorința mea de acțiune. Am spus apoi părerea mea, că acțiunea celor câteva organizațiuni existente în țară, să poată fi coordonată și unificată. Am ridicat apoi problema Basarabiei, ce mă privea direct, afirmându-mi speranța că Basarabia va reintra în hotarele ei firești. I-am pus că mă adresez d-sale (Dl. dr. Ilie Lazăr – nota confruntării) întrucât îl cunosc ca un element dinamic și ar putea să-mi dea o utilizare sau o directivă asupra modului de acțiune, ca factor ce cunoaște momentele politice și poate dirija în momentul oportun diferitele faze ale unei acțiuni ilegale ca aceea a mea, care corespunde discuției ce a avut loc în seara întâlnirii noastre*”²⁴ A mai fost, de asemenea, anchetat în procesele intentate lui Iuliu Maniu și amiralului Horia Măcelariu.

După arestarea sa, biografia căpitanului Mihai Țanțu (cu o evadare insolită – sau dubioasă!? –, fuga peste graniță și activitatea în cadrul Serviciului de Informații al Militarilor Români din Exil de la Paris) intră deocamdată în mister.

Să consemnăm totuși că s-a întors în țară (sau a fost trimis de serviciile occidentale?!) și a fost arestat de Securitatea română în 1950. A urmat un lung periplu prin închisorile Oradea, Lugoj, Jilava, Aiud, Văcărești, Gherla, Iași, Salcia, Colonia Periprava. Anii de detenție, plini de încercări dintre cele mai dificile, pot constitui ei înșiși subiectul unei evocări distincte, la fel cum, desigur, se pot constitui ca subiecte aparte activitatea sa în cadrul Mișcării Naționale de Rezistență și *aventura* sa în Occident, descrise pe larg în declarațiile date Securității după rearestarea sa. Dar pentru aceasta mai este nevoie de un efort susținut de cercetare a arhivelor și de punere cap la cap a tuturor informațiilor obținute.

Istoricul Mihai Pelin, în lucrarea sa „Opisul emigrației politice...” îl *fișează* pe Țanțu astfel: „*Născut la 14 august 1914 în Basarabia (astăzi în Republica Moldova). Fost căpitan de parașutiști. Arestat ca membru al preținsei MNR. În 1949 a evadat din penitenciarul Aiud și a fugit din țară la Viena, unde ar fi fost recrutat de spionajul*

²² Florica Dobre, Alesandru Dușu, *Distrugerea elitei militare sub regimul ocupației sovietice*, Institutul Național pentru Studii Totalitarismului, București, 2000, p. 311-315.

²³ ACNAS, *Dosar P.18*, vol. 2, f. 6.

²⁴ *Ibidem*, f. 60-61.

francez. La Paris, împreună cu generalul Dumitru Petrescu și comandorul Mihai Opran, a făcut parte din Serviciul de Informații al Militarilor Români din Exil. Ar fi fost instruit corespunzător de Biroul 2 francez, fiind apoi trimis în România să verifice tăria rezistenței din munți și să înființeze un serviciu sedentar al PNT, serviciu care urma să fie condus de Dumitru Secară. În 1950 a descins în România și a intrat în legătură cu Lia Popescu, o fostă amantă a lui Mihai Opran. În scurt timp a fost arestat de Securitate, iar Lia Popescu a fost surprinsă într-o tentativă de trecere frauduloasă a frontierei. Din acest moment soarta lui devine neclară – afirmațiile din documentele cercetate sunt evazive”²⁵

Iată cum l-a receptat Ion Antohe, unul dintre colegii de penitenciar de la Aiud: „Cu căpitanul Țanțu m-am cunoscut bine când am lucrat la fabrică și la corvoadă. Era originar din Basarabia și a fost comandantul singurei companii de parașutiști care a luat parte la luptele din Răsărit (sic!). Mic de statură, vânjos, foarte dinamic, și, cum spune la sorcovă, «iute ca săgeata». A fost un minunat antrenor și luptător de jiu-jitsu și carate. Și-a instruit soldații parașutiști, ca și pe ofițerii subalterni, în practicarea acestor sporturi. Compania lui a fost mereu în atenția comandamentului armatei române și socotită ca o unitate de elită. L-am văzut demonstrându-și măiestria într-o pauză la fabrică. A fost provocat de un deșinut, care, având o înălțime neobișnuită și o constituție masivă, l-a luat în zeflema, invitându-l la o trântă. Țanțu n-a așteptat să-i zică a doua oară. S-a dus în fața lui și din două mișcări l-a aruncat la pământ, unde a rămas năucit, spre hazul copios al asistenței. Totul s-a petrecut cu iușeala fulgerului, nici n-am avut timp să vedem cum a procedat. Inițial, căpitanul Țanțu a fost condamnat, ca și ceilalți militari, drept criminal de război. Pe urmă, însă, situația lui s-a complicat. De la Aiud, a fost dus la București, la Ministerul de Interne, pentru un supliment de cercetări. Acolo a reușit să evadeze și a ajuns la Paris, unde s-a pus în serviciile spionajului străin și, peste vreo doi ani, a fost trimis în țară. Aici a fost prins și adus înapoi la Aiud, unde a spus cum a evadat: la Ministerul de Interne, camera de anchetă nu era departe de celula lui, care se afla către colț. De multe ori, anchetatorul, după ce termina ancheta, îl trimitea singur în celulă, fără gardian. În colțul de lângă celula lui, își lăsa o echipă de zidari gălețile, bidinelele și hainele de lucru. Ispita a fost mare. Trecând pe lângă acestea, în drumul spre celulă, a luat cu el o găleată cu bidineaua în ea și niște haine de lucru. Cu ochii spre vizetă, ca să vadă dacă vine gardianul, s-a îmbrăcat în grabă cu hainele. Și cu șapcă de zidar pe cap, iar în mână ducând găleata, a ieșit chiar pe ușa principală în stradă. Apoi a grăbit pasul și s-a dus la un prieten, iar de acolo a reușit să ajungă în străinătate. După doi ani, s-a reîntors în țară și a fost depistat și arestat. Acum, la prima pedeapsă s-a adăugat și cea de spionaj. Lotul acelor implicați în proces cu el a fost mare”²⁶

A fost eliberat în 1964, în urma Decretului 411/1964. A intrat repede în anonimat, trăind la limita subzistenței, prestând diferite munci cu mult sub nivelul posibilităților și pregătirii sale, măcinat de bolile dobândite în timpul detenției, iar

²⁵ Mihai Pelin, *Opisul emigrației politice. Destine în 1222 fișe alcătuite în baza dosarelor din arhivele securității*. Editura Compania, București, 2002, p. 320.

²⁶ Ion Antohe, *Răstigniri în România după Ialta*, Editura Albatros, București, 1995, p. 196.

ultima parte a vieții și-a petrecut-o ținut de patul unui spital. Vechii camarazi l-au supravegheat permanent.

În 1979 Țanțu s-a stins din viață. A murit un parașutist nervos și ager, care a trecut prin viață ca un spadasin, mereu în poziție de fandare. Foștii săi subordonați au suportat toate cheltuielile de înmormântare. Adunați de prin toate părțile țării, ei l-au condus pe ultimul drum spre cimitirul Cărămidarii de Jos din cartierul bucureștean Berceni. N-au uitat că sunt parașutiști.

Astăzi, ca și în anii războiului, veteranii îl divinizează. Cei care au reușit să supraviețuiască vremurilor se închină încă la cu evlavie la icoana „tătucului Țanțu” și ar fi gata oricând să-l urmeze în orice acțiune.

De altfel, rămâne remarcabilă aprecierea lui Țanțu, în timpul anchetei din 1946, asupra spiritului de corp al parașutiștilor: *„Îmi permit să fac o divagațiune de la acțiuni concrete, spre a lămuri de ce, deși mă prezentam singur în acest complex politic, pe care nu l-am priceput prea bine, constituiam totuși o partidă și un partener convenabil politicienilor ce mânuiau diferite forțe de pe teren. Eu eram un tehnician. Și, fără modestie, abil, priceput și foarte potrivit unei acțiuni organizatorice. Aveam în spatele meu aproape întreaga unitate de parașutiști. Oamenii isteți, bine instruiți. Oamenii care m-au iubit, pentru că mă confundam cu vederile lor, cu năzuințele lor. Deși nu eram comandantul unității, aveam un mare ascendent moral asupra ei. Acești circa 1000 de oameni ar fi răspuns chemării mele, indiferent unde i-aș fi dus. Eu eram pentru ei «tătucul». Nu am uzat decât într-o foarte mică măsură de acest ascendent moral. Și, dacă câțiva au fost alături de mine, este din vina acestui atașament față de fostul lor șef, în care s-au încrezut orbește, crezând că ce face el, face bine»²⁷*

Cercetările viitoare și prelucrarea materialului bibliografic pus la dispoziție de cercetătorii de la Arhivele Consiliului Național pentru Studiul Arhivelor Securității vor permite întregirea într-o măsură considerabilă a biografiei lui Mihai Țanțu, a cărui implicare în confruntarea dintre Securitatea română și serviciile secrete occidentale prezintă deocamdată numeroase semne de întrebare. Este, credem, prematur, să-l situăm categoric de o parte sau alta a baricadei, suntem abia la nivelul supozițiilor, dar avem speranța că ni se vor releva și documentele necesare clarificării poziției sale.

Până atunci, nu ne rămâne decât să evocăm figura acestui mare patriot român și să-i apreciem curajul, abnegația și, înainte de toate, patriotismul dovedit cu prisosință.

²⁷ ACNAS, *Dosar S. I. E.* – 2, vol. 1, f. 26.

Foto 1 Locotenentul Mihai Țanțu

Foto 2 – Căpitanul parașutist Mihai Țanțu (stânga imaginii)
alături de ofițerii din Batalionul de Parașutiști.

Foto 3 – Căpitanul Mihai Țanțu (în centrul imaginii), împreună cu subordonații, gata pentru saltul cu parașuta.

Foto 4 – Aterizarea cu parașuta

Foto 5 – Căpitanul parașutist Mihai Țanțu

Foto 6 – Mihai Țanțu, în închisoare

ASOCIAȚIILE STUDENȚEȘTI DIN BUCOVINA DUPĂ MAREA UNIRE

Dan Jumară

Abstract

Beginning with 1875 Romanian students from the University in Czernowitz organized themselves in five organizations. All of them brought their contribution to the achievement of the Great Union in 1918.

After the war, to the end of 1918, Romanian students in Czernowitz made some attempts to form just one organization, under the name of Students' Center *Arboroasa*. Yet, the members of the traditional students associations considered that it was but natural and legitimate to revitalize them. So, after the end of the war, all five old students' foundations (Junimea, Dacia, Bukowina, Moldova, Akademia Ortodoxa) began their activity again; the Student's Cercle *Arboroasa* joined them.

To the end a Students Center was founded too. Everyone of the six associations had its own representatives there. The Center had the mission of coordinating the activity of the Romanian students in Czernowitz, especially from the point of view of their specific interests. It also contributed to mediate conflicts amongst students, it represented them to the national and international students congresses, it acted as a link between the Romanian students in Bukowina and the ones abroad.

O nouă epocă începea în România odată cu sfârșitul primului război mondial. Instabilitate, tensiune, existența unor contraste violente par a fi fost principalele caracteristici ale climatului social-istoric al epocii. Trecerea de la o societate bazată în principal pe agricultură spre o societate cu o economie de tip capitalist a adus schimbări esențiale în toate planurile, dar, mai ales, la nivelul mentalităților.

Lupta ideologică între tradiționalism și modernism, având vechi rădăcini în viața politică și economică românească, s-a acutizat până la extrem¹. Energiile și eforturile angajate până atunci în lupta pentru împlinirea idealului unității statale s-au îndreptat, după război, către cultură², aceasta având ca rezultat inițiative și înfăptuiri cu totul remarcabile. A crescut numărul intelectualilor, s-au extins contactele cu culturile europene; cultura română a trăit experiența unei eferescențe spirituale de excepție. Între noile orientări, *autohtonismul* și *universalitatea* se disting ca fiind cele două principale direcții ale perioadei. Preocupată de consolidarea unirii – ideal politic împlinit, inteligența românească a apelat, în primul rând, la instrumentele culturii pentru a crea unitatea internă dorită³.

Componentă a noului stat român, Bucovina înregistra aceleași frământări, agravate și de condițiile obiective rezultând din noul statut al fostului Ducat – ce avusese formulă guvernamentală proprie. *Complexul provinciei* nu va întârzia să apară, cu întreaga lui suită de manifestări cu triste consecințe.

¹ Zigu Omea, *Tradiționalism și modernitate în deceniul al treilea*, București, 1980, pp. 307-309.

² Alexandru Zub, *Istorie și istorici în România interbelică*, Iași, 1989, p. 15.

³ *Ibidem*, p. 34.

Tineretul român în general, studențimea în special, vedea în noul context posibilitatea de a se afirma în plan politic, social și cultural; în efervescența specifică perioadei de după împlinirea unor schimbări majore, majoritatea tinerilor s-a angajat în efortul general al vremii, căutând să justifice prestigiul bucovinenilor.

Activitatea organizațiilor studențești cernăuțene încetase odată cu izbucnirea războiului. Dintre foștii membri unii trecuseră în Vechiul Regat, alții fuseseră mobilizați în armata austro-ungară⁴

Sfârșitul războiului părea să creeze premise favorabile ideii de unitate de acțiune a studențimii române din Bucovina. Astfel, în ziua de 19 noiembrie (cu 10 zile înainte de proclamarea oficială a unirii Bucovinei cu Regatul României), teologul Ion Vască mobiliza studențimea cernăuțeană la o ședință comună, la care participau și profesorii, în aula universității. Scrisoarea adresată Regelui la încheierea adunării transmitea acestuia omagiile bucovinenilor, dar și dorința ca Universitatea să fie menținută și pusă pe temelii naționale românești⁵

Câteva zile mai târziu, la 24 noiembrie 1918, avea loc o altă adunare studențească; la adunarea solemnă participau peste o sută de studenți români; fuseseră invitați și toți profesorii români din universitate, precum și reprezentanți ai autorităților civile și militare.

Chariton Pridie, vechi *junimean*, deschidea lucrările întrunirii. Ca prim vorbitor, rectorul Universității îndemna la discuții serioase, în conformitate cu „demnitatea momentelor istorice”. Ales ca lider al adunării, Ioan Vască îndemna la constituirea studențimii într-o organizație unică. Motivând că odată cu finalul războiului era necesară o nouă atitudine față de organizarea studenților, dictată de contextul istoric, teologul spunea: „În aceste momente istorice ni se impune multă seriozitate și de aceea studențimea română trebuie să formeze o singură corporațiune puternică” Vorbitorul propunea adunării o rezoluție având trei puncte principale:

alipirea Bucovinei, în integritatea ei, la România;

transformarea universității germane din Cernăuți în universitate românească;

alegerea unui **Comitet al Adunării** și recunoașterea acestuia ca fiind singurul forum cu drept de reprezentare al întregii studențimi române cernăuțene⁶

În entuziasmul generat de împrejurările istorice specifice, rezoluția s-a adoptat în unanimitate.

Cu acest prilej participanții la adunare au trimis telegrame unor oficialități ale statului român. Cităm din telegrama adresată Primului ministru al guvernului român: „Domnului general Constantin Coandă, / În aceste zile mari de sărbătoare, când neamul românesc din Bucovina, scăpat prin dragostea voastră frățească de anarhia răzburării străine și de jugul umilinței de un veac și jumătate, începe un trai național pe pământul lui de drept istoric, studențimea română bucovineană se face interpretul sentimentelor întregului neam românesc din Bucovina aducându-vă adâncă lui mulțumire pentru ajutorul de salvare ce v-ați grăbit a-l trimite pe pământul sfânt al Bucovinei pângărite.

⁴ Popa Anghel, *Societatea Academică „Junimea” din Cernăuți. 1878-1938*, Câmpulung Moldovenesc, 1997, p. 29.

⁵ Complexul Muzeal Bucovina, fond Casa Memorială Simion Florea Marian, Mss. 1982, p. 40.

⁶ *Ibidem*.

Primiți, domnule general, ca reprezentant al neamului românesc, omagiile tineretului universitar român din Bucovina.

Președintele adunării, Ioan Vască”⁷

O altă telegramă, adresată ministrului Cultelor și Instrucțiunii Publice, avea următorul cuprins: „Studentimea română din Bucovina, întrunită în adunare generală, astăzi 19 noiembrie 1918, în Aula Universității din Cernăuți, trimiț[e], împreună cu profesorii, respectuoasele ei omagii reprezentantului culturii românești și-l roagă să ieie la cunoștință dorința ei nestrămutată ca Universitatea din Cernăuți, până acum cuib de propagandă potrivnică intereselor românești, să fie menținută și pusă pe temelii naționale românești. / Președintele adunării, Ioan Vască”

La finalul adunării s-a stabilit o nouă întâlnire, în primăvara anului 1919, în vederea precizării detaliilor de organizare a **Centrului studențesc**.

Climatul de dezordine, de dezorganizare instituțională în Bucovina postbelică, se răsfrângea, firesc, și asupra tineretului⁸ *Junii academici* de la Universitatea cernăuțeană organizau baluri, festivaluri, întruniri, dar vechile societăți studențești, cu o atât de veche tradiție, rămăneau încă inactive.

După încheierea războiului, studentimea bucovineană își relua activitatea pe tărâm cultural la 4 decembrie 1918, cu o șezătoare literară urmată de dans. În deschiderea reuniunii, liderul grupării celor care doreau un centru studențesc unic, Ioan Vască, arăta care era rostul unor asemenea întruniri, iar profesorul Dimitrie Marmeliuc conferența despre luptele de la Mărășești. Garnizoana românească a contribuit, de asemenea, la reușita seratei asigurând prezența unei orchestre.

Profesoara Reveca Dușceac-Prelipceanu și profesorul Pinte Socaciu, foști studenți ai universității din Cernăuți, își amintesc: „Printre oaspeți au fost I. P. S. S. Arhimandritul Vorobchevici și generalul Zadic, care a pus la dispoziția studențimii orchestra militară a Diviziei a VIII-a. În program a fost și prologul festiv pentru unirea Bucovinei, prezentat de dl. Drăgușanu”⁹

Câteva zile mai târziu, la 15 decembrie 1918, se desfășura o altă șezătoare. Expunerea – pe o temă de actualitate legată de Unire – era urmată de un program artistic prezentat de studenți, iar armata română a fost din nou prezentă – prin participarea unei orchestre militare, după cum consemnează memoria documentelor: „A doua șezătoare literară a avut loc la 15 decembrie 1918, la care a conferențiat prof. Alecu Procopovici – **De la unirea Ardealului cu România**. Corul condus de Tit Tarnavschi a executat: **Fantezia orientală**, **Pescarul Bosforului** de compozitorul Dionisie Pasolo, teologul Suci, **În zadar** de G. Dima; recitări, Ilie Lazăr și Silvia Brătianu; la pian Tit Tarnavschi – **Valsul** de Moscovschi, iar poetul Huțanu – câteva din spiritualele sale *grenade*. Șezătoarea s-a încheiat cu **Mars**, de Sturz. În pauze a concertat orchestra Regimentul 37 Infanterie”¹⁰

Seria activităților, menite să consolideze ideea unificării vieții asociative studențești, avea să continue. Astfel, o serată muzicală urmată de dans era organizată în sala **Casei germane** din Rădăuți, la 23 februarie 1919. Dar, odată depășite

⁷ *Idem*, p. 41.

⁸ D.J.A.N. Iași, Colecția „Dugan”, dosar 4, f. 266.

⁹ Complexul Muzeal Bucovina, *fond citat*, p. 97.

¹⁰ *Ibidem*.

momentele de entuziasm de la sfârșitul anului 1918, ideea unificării tuturor studenților într-un centru unic părea să piardă tot mai mult teren.

Reașezarea în limitele normalității a vieții cotidiene, reluarea activităților profesionale și sociale întrerupte pe perioada războiului aveau să ducă și la reactivarea vechilor societăți ale studenților bucovineni. Reveniți de pe front sau din refugiu, continuându-și studiile universitare, vechii societari s-au reîntâlnit, și-au refăcut structurile organizatorice, și-au reluat activitatea. Pentru veteranii mișcărilor studențești nu părea decât firesc să-și continue activitatea civică într-un cadru care-și dovedise, timp de decenii, eficacitatea.

Junimeanul Vasile Baculinski consemna în **Raportul** pe anul 1919 al **Societății Junimea**: „Când am avut fericirea de a vedea pe dorobanțul român stăpân pe pământul Bucovinei s-a ivit ideea unirii întregii studențimi bucovinene române într-un singur centru.

Ideea a fost sublimă, dară – reluându-și toate societățile și întrunirile vechi activitatea fără să țină cont de înființarea acestui **centru** care și-a dat numele de *Arboroasa* – ceea ce a fost și este fals și nedrept, deoarece singura moștenitoare a acestui nume e numai *Junimea* în orice privință – s-a reactivat și *Junimea* [...]. *Junimea* având 5 secții (literară, muzicală, teatrală, juridic-economică și sportivă) nu este altceva decât un centru al studențimii române bucovinene”¹¹

În final, *junimenii* au decis continuarea activității societății lor; fără îndoială că erau necesare anumite precizări și adaptări, la nivel de organizare și strategie, însă acestea aveau să fie rezolvate „din mers”

În rândurile **Societății Academice Române Dacia** s-au înregistrat aceleași reacții, motivate, în primul rând, prin apelul la tradiție. În acest sens consemna și profesorul Nicolae Tcaciuc – Albu în memoriile sale: „16 noiembrie (1918). Astăzi sfat al fostei societăți *Dacia*, privitor la atitudinea studențimii române bucovinene față de evenimentele noi. Cu privire la desființarea societăților existente și formarea unui centru studențesc unitar, am hotărât să nu se desființeze *Dacia*, fiindcă ea a reprezentat principii frumoase, care nu trebuie părăsite”¹² Membrii celorlalte asociații studențești bucovinene au luat hotărâri similare.

Punctul de vedere al adepților asociației unice este consemnat de unul dintre membrii fondatori ai *Arboroasei* de după război: „Noi, studenții de atunci, după războiul [din] 1914-1918, doream să schimbăm în mai bine felul vechi de organizare a studențimii de la centrul universitar Cernăuți, să-i dăm o dezvoltare mai profundă, mai adevărată în domeniul sufletesc și intelectual, pentru a schimba mai întâi felul de viață al studenților.

Crezul nostru a fost unirea studenților pentru o dezvoltare mai intensă spre cultură și progres, pentru propria noastră desăvârșire și pentru desăvârșirea patriei”¹³

¹¹ D.J.A.N. Iași, **fond citat**, dosar 4, f. 266.

¹² Nicolae Tcaciuc – Albu, *Din vremea Unirii celei mari (note zilnice)*, în vol. *Aminiri răzlețe din anul Unirii 1918*, red. Ion Nistor, Cernăuți, 1938, p. 443.

¹³ Complexul Muzeal Bucovina, **Fond Casa Memorială Simion – Florea Marian**, dosar 5, Mss.1979, *Veturia Ciliievici – Uscatiuc, Mss. Amintiri personale despre Societatea Studențească „Arboroasa”, din centrul universitar Cernăuți, anii 1919 – 1923*, p. 3.

Tinerii doreau ca studențimea, ca entitate socială bine constituită, să se poată exprima, în plan teoretic dar și concret, atunci când se puneau în discuție teme majore ale societății românești postbelice.

În primăvara anului 1919 un grup de tineri publica un „Apel”, în ziarul „Glasul Bucovinei”, prin care se convoca o adunare generală a studenților români de la Universitatea din Cernăuți¹⁴. Grupul de inițiativă dorea înființarea unei asociații universitare unice. **Centrul Studențesc *Arboroasa*** urma să înglobeze toată studențimea cernăuțeană: „Conduși de acest spirit, care singur are menirea de a pune pe o bază sănătoasă stările sociale de la noi, noi tinerii, neinfluențați de nici un curent din vremi trecute, apelăm la simțul de frăție al tuturor studenților români de la Universitatea din Cernăuți ca să ne dea tributul lor de muncă la înjghebarea celei mai ideale opere a timpurilor noastre, la opera fuzionării vechilor societăți existente într-o singură grupare în care forțele întregii studențimi române de la noi să se poată valida în toate direcțiile.

Convinși fiind că numai și numai o astfel de organizație ne va cimenta dragostea între noi și ne va uni cu desăvârșire și că numai cu ajutorul ei vor forma o forță puternică națională și culturală în acest colț frământat în ura și dușmănia neamurilor conlocuitoare, ne îndreptăm mai cu seamă către vechii studenți și-i rugăm din toată inima noastră tânără și caldă, să aducă această jertfă pe care glasul conștiinței naționale ne strigă să le-o cerem; să caute să rupă legăturile ce-i leagă de trecut acum când toată lumea și-a întors ochii de la ei și și-i îndreaptă spre un viitor pe care vrea să-l facă cât mai frumos și să nu împiedice formarea acelei organizații, care e indispensabilă pentru ajungerea unui maxim de muncă și pentru atingerea succeselor mari în anii plini de fapte ce ne așteaptă”¹⁵

Nicolae Grămadă și Domițian Spănu propuneau ca **Centrul** să aibă trei secții: culturală, literară și sportivă. Fiecare dintre acestea urma să fie condusă de un *comitet*, care trebuia să răspundă pentru activitatea sa în fața *Comitetului central executiv* și a plenului organizației. Inițiatorii proiectului voiau ca „Principiul emancipării studențimii să fie un factor de seamă în viața socială și culturală de mâine”. Se urmărea ca studențimea „să capete o educație sănătoasă, unitară, multilaterală”.

Adunarea generală din primăvara anului 1919 a înregistrat însă o participare slabă și ideea unității n-a avut decât foarte puțini susținători¹⁶.

Nemulțumiți de modul în care se preconiza cadrul organizatoric al activității studențești pe tărâm cultural – național, membrii vechilor societăți academice, care activaseră înainte de război, s-au opus creării unei organizații unice¹⁷.

Erast Tarangul consemnează momentul în memoriile sale: „Îndată după primul război mondial, după unirea Bucovinei, prin anii 1919-1920, s-a înființat pe lângă Universitatea din Cernăuți societatea studențească **Centrul Studențesc *Arboroasa***. Intenția a fost să organizeze studențimea din Cernăuți într-un centru studențesc, care să cuprindă societăți pe facultăți, după modelul societăților studențești

¹⁴ Dan Jumară, *Programul societăților culturale academice din Bucovina în perioada interbelică*, în „Analele Bucovinei”, nr. 1/2000, Rădăuți, 2002, p. 2.

¹⁵ Complexul Muzeal Bucovina, *fond citat*, Mss. 1982, p. 44.

¹⁶ Orest Tofan, *Societățile Academice din Bucovina (1875 – 1938). Scurtă privire istorică*, în „Suceava” Anuarul Muzeului Bucovinei, XVII – XVIII – XIX, 1990-1991-1992, p. 326.

¹⁷ D.J.A.N. Iași, *fond citat*, dosar 4, f. 264, 269.

de la universitățile din București și Iași. Ideea aceasta, însă, n-a prins printre studenții români din Cernăuți și astfel **Centrul Studențesc *Arboroasa*** a rămas o societate studențească cu o organizare și activitate asemănătoare celorlalte trei, ***Junimea, Academia Ortodoxă și Dacia***. (memorialistul uită de ***Bucovina și Moldova***, n. ns., D.J.) Acestea, cu un trecut de luptă și tradiții, au fost prea adânc înrădăcinate în conștiința poporului român din Bucovina¹⁸

Vechii membri ai societăților studențești cu tradiție își exprimau convingerea că o acțiune concertată a tineretului era necesară, dar nu în cadrul organizatoric al unei unice organizații.

Președintele **Societății Academice *Dacia*** din anul societar 1929-1930, amintindu-și de episodul din vara anului 1919, sublinia poziția colegilor săi față de problema unificării: „Același ideal urmărește întreaga studențime română bucovineană și ca atare a avut întotdeauna, în măsură mai mare sau mai mică, după cum au fost și referințele, sprijinul publicului român conștient de greaua sarcină ce-i incumbă studențimii. E un ideal frumos, nespus de atrăgător, ca întreaga studențime să formeze un corp, într'a cărui părțicele să curgă același sânge clocotitor, care toate să asculte la bătaile aceleiași inimi și să urmeze linia de conduită dictată de aceeași minte; atunci spectacolul e măreț, impunător și decorul extern este salvat. Un corp, o simțire, o idee, o acțiune ! Dar nefericirea lumii acesteia, că idealul e de neajuns, nerealizabil. Către el privim toată viața noastră mângâindu-ne cu speranța că ne-am apropiat măcar cât de cât. Și de aceea credem că e mult mai bine să fie mai multe corpuri cu același ideal comun, lucrând fiecare cu mijloacele pe care le-a aflat de bune și folositoare, decât un singur corp, care având a se lupta cu mișcări centrifuge în sânul său, cutreierat de curente contrare, în căutarea unei soluțiuni favorabile, a unei egalizări sau, ce e și mai rău, a suprimării brutale a unui curent, neglijează activitatea principală istovindu-și puterile în lupte fără folos¹⁹

Dacienii subliniau că principiile de care erau conduși demonstrau că și ei țineau la *unitatea studențimii*, dar nu „sub forma unei singure societăți, care să grupeze în jurul ei studențimea întreagă”; ei doreau „unitatea de principii și muncă²⁰

Membrii **Societății *Dacia*** par să exprime punctul de vedere al tuturor reprezentanților vechilor asociații: „Urmând aceste principii, care culminează în ideea muncii cinstite și împlinirii datoriei studentului atât față de sine, cât și față de neam, noi am fost și vom fi pentru *unitatea studențimii noastre întregi, nu însă pentru cea fizică, ci pentru cea ideală* (s. ns., D.J.)²¹

În consecință, consfătuirea din 23 martie 1919 a avut loc, dar reprezentanții societăților studențești bucovinene ***Junimea, Dacia, Moldova, Bucovina, Academia Ortodoxă*** nu au fost de acord cu contopirea acestora în **Centrul Studențesc *Arboroasa***. Ei doreau reînființarea organizațiilor lor.

În final, unii dintre studenții participanți au înființat ***Arboroasa***, însă ca societate studențească, asemănătoare celorlalte.

¹⁸ George Ostafi, *Erast Tarangul – memorialist*, în Suceava" Anuarul Muzeului Bucovinei, XX, Iași, 1993, p. 262.

¹⁹ Filaret Doboș, *Societatea Academică Română „Dacia”. 25 de ani de viață studențească. 21 mai 1905-21 mai 1930*, Cernăuți, 1930, p. 24.

²⁰ *Ibidem*, p. 29.

²¹ *Ibidem*.

Până la sfârșitul anului 1919, toate cele cinci asociații studențești, de veche tradiție, și-au început activitatea, acestora adăugându-li-se **Cercul Studențesc Arboroasa**²² Se creă astfel cadrul organizatoric de care aveau nevoie cei două sute șaptesprezece români din totalul de o mie șase sute șaptezeci și unu de studenți ai Universității românești din capitala bucovineană, pentru a-și desfășura activitatea în plan cultural și social²³

Inițiativele de unificare a studenților români bucovineni, rezultate din necesitatea aplicării unor principii generale comune în activitatea acestora, nu s-au oprit aici. Convingerea generală era că „Singura soluție sănătoasă, care corespunde spiritului vremii și intereselor mari ale neamului, e înghețarea unui centru studențesc”²⁴

La 20 iulie 1919, avea loc o întrevedere a reprezentanților societăților studențești. Rezulta, în urma discuțiilor, **Comitetul Central Ad-hoc al Societăților Studențești Române din Cernăuți**. În urma alegerilor **Comitetul executiv** a avut următoarea componență: președinte – Ion Dominte, vicepreședinte – Arcadie Filipciuc, secretar I – Emilian Ursuleac, secretar II – Eugen Teleaga, casier – Pânzar, controlor – Orest Bucevschi.

Ziarul „Glasul Bucovinei”, din 22 iulie 1919, menționa că numitul comitet „are menirea de a organiza studențimea” Atât vechile societăți, cât și **Centrul Studențesc Arboroasa** au aderat la noua organizație cu rol coordonator. Gazetarul care publica știrea își exprima speranța că „pe această cale se va ajunge la un acord între toate societățile studențești, fără deosebire”²⁵

Se răspundea astfel imperativelor recunoscute ale vremii, care cereau o organizație unică, puternică, capabilă să educe, să îndrume și să canalizeze energiile studenților. Comitetul era menit a-i face pe studenți să acționeze concertat.

La 6 august 1919, în numele tuturor membrilor societăților academice bucovinene, I. Dominte transmitea regelui Ferdinand „Urările studențimii din Bucovina către M.S. Regele” Ziarul „Glasul Bucovinei” publica textul telegrammei: „Cu prilejul încununării tuturor jertfelor și suferințelor armatei române pentru eliberarea noastră prin marea biruință asupra Ungariei, ce culminează cu căderea Budapestei, studențimea română din Cernăuți exprimă marelui conducător al României Mari, cele mai profunde omagii de recunoștință, admirație și devotament.

Trăiască împăratul tuturor Românilor!

Președintele **Comitetului Central al Societăților Studențești** din Cernăuți, I. Dominte²⁶

Rolul organizației pare să fi fost destul de important în epocă. Oricum, societățile tradiționale au menținut **Comitetul** în activitate. De exemplu, la 5 mai 1920, ziarul „Glasul Bucovinei” publica următorul anunț: „De la **Comitetul Central al Societăților și Întrunirilor Studențești Române din Cernăuți**. / Delegații societăților academice *Junimea, Academia Ortodoxă, Dacia* și ai întrunirilor

²² Dan Jumară, *op. cit.*, p. 4.

²³ Ion Nistor, *Istoria Bucovinei*, București, 1991, p. 412.

²⁴ Complexul Muzeal Bucovina, *fond citat*, p. 43.

²⁵ „Glasul Bucovinei”, an II, nr.197, Cernăuți 22 iulie 1919, p. 3.

²⁶ *Idem*, an II, nr. 209, Cernăuți, 06 august 1919, p. 3. Urmare provocărilor venite din Ungaria, a politiciii revizioniste maghiare, armatele române tocmai răsturnaseră regimul bolșevic al lui Bela Kun.

academice **Bucovina și Moldova**, întrunindu-se, sâmbătă, 1 mai 1920, în ședință, și-au ales următorul comitet executiv pentru semestrul de vară:

- președinte – Nicolae Zugrav, candidat în drept;
- vicepreședinte – Lotar Wurtzer, candidat în filozofie;
- secretar general – Ștefan Moldova, student în drept;
- secretar interne – Ion Nicolaescu, student în teologie;
- casier – Dumitru Giosan, candidat în drept;
- controlor – A. Dragonesi, candidat în drept.”²⁷

Presa cernăuțeană consemnează periodic inițiative ale **Comitetului Central**, precum cea din 26 martie 1926, când, în ziarul „Glasul Bucovinei” era înserat următorul apel: „În vremurile critice de azi când studențimea română de la toate universitățile noastre îndură cea mai neagră mizerie și când numai foarte puțini se gândesc să-i aline durerile, **Comitetul Central al Studenților Români de la Universitatea din Cernăuți** face un călduros apel la toți Români de bine din oraș și împrejurime, să participe la reprezentația teatrală de miercuri seara, 26 martie, dată de **Compania lirică de operă și operetă Nicolae Leonard** în folosul Căminului studențesc, contribuind în felul acesta – fiecare cu obolul său la îndulcirea traiului acestei studențimi...”

Comitetul se pare că a funcționat cu eficacitate, odată ce la aniversarea de douăzeci și cinci de ani a **Societății Academice Române Dacia**, în mai 1930, se menționa: „Chestiunea unirii societăților studențești a revenit la formula veche dinainte de război, prin înființarea unui **Comitet Central**, în care fiecare societate își trimite reprezentanții ei, discutând și hotărând numai chestiuni de ordin general studențesc. Primul președinte al acestui **Comitet Central** a fost un dacian”²⁸

În mai 1930 s-a pus problema organizării formale a **Centrului Studențesc**, ce avea să unească toate organizațiile existente și pe studenții care nu erau membrii nici uneia dintre ele. S-a procedat, mai întâi, la elaborarea statutelor și a celorlalte forme organizatorice, de către reprezentanții a trei asociații. Delegații tuturor asociațiilor componente, proporțional cu numărul lor de membri, au alcătuit consiliul centrului. Din cadrul consiliului se alegea comitetul de conducere, format din președinte, vicepreședinte, secretar, casier, un membru²⁹

Evident, de-a lungul existenței sale **Centrul** a înregistrat și unele disfuncții, inerente unei organizații arborescente. Neînțelegerile erau rodul unor vechi rivalități între societățile de veche tradiție. Așa se întâmpla, de exemplu, la sfârșitul anului 1930. Președintele **Junimii** se adresa atunci conducerii **Uniunii Naționale a Studenților Creștini Români**, plângându-se de intrigile președintelui **Centrului**, Octavian Rusu, membru al **Întrunirii Academice Moldova**, la adresa *junimenilor*. În consecință, **Junimea** era hotărâtă să părăsească organizația neînțelegând „unirea de formă, fără aceea a sufletelor”. **Junimenii** nu doreau să răspundă cu aceleași arme, nevoind „război între frați”³⁰ Neînțelegerile se rezolvau, însă, până la urmă,

²⁷ Complexul Muzeal Bucovina, loc cit., p. 55.

²⁸ Filaret Doboș, op. cit., p. 100.

²⁹ Complexul Muzeal Bucovina, fond citat, dosar 5, Mss. 1979, p. 57.

³⁰ Biblioteca Academiei Române, fond citat, A 654 (6), nr. 506/14.11.1930.

necesitatea coordonării de principiu a activităților societare fiind pe deplin înțeleasă de studenți.

S-a reglementat, de asemenea, participarea **Centrului Studențesc** bucovinean la ședințele **Uniunii Naționale a Studenților Români**.

Ion Negură, primul președinte al **Centrului** își amintește: „La **Congresul** studenților români de la Brașov, din 1931, când am avut conducerea participanților bucovineni, am ridicat problema ordinii și disciplinei congresiștilor, ca o condiție a participării **Centrului Studențesc** bucovinean la lucrările **Congresului**, oferind, pentru garantarea ordinii o echipă de control. Formată din aproximativ 30 de studenți, această echipă de tineri bucovineni voinici a controlat străzile și localurile ziua și noaptea și cei câțiva indisciplinați, dibuiți de echipă în încercările de tulburare a ordinii, au fost imediat puși în inacțiune și cu ajutorul organelor de represiune ale statului au fost urcați în trenuri și expediți din Brașov”³¹

Reprezentanții **Centrului studențesc Cernăuți** au participat și la congresele internaționale studențești. Ion Negură însuși a participat la congresele de la București (1931), Riga (1932) și Veneția (1933) – când a fost ales ca membru în comisia culturală a **Uniunii Internaționale Studențești**, iar în anul 1933-1934 a prezidat comisia de asistență socială.

Cadru de discuții, uneori aprinse, **Centrul Studențesc Cernăuți** a fost, de-a lungul anilor, un forum în care s-au discutat, uneori în armonie, cel mai adesea în contradictoriu, problemele studențimii. Temele de sorginte socială aveau prioritate, dar de aici se aluneca implicit către politică – teren întotdeauna foarte controversat.

Studentul Octavian Olinici, președintele din 1934 al **Centrului**, în cadrul unei întâlniri protocolare, în anul 1934, făcea aluzie la atmosfera din cadrul organizației: „Ori de câte ori noi ceilalți uităm armonia ce trebuie să domnească între noi, depășeam limitele permise de controversă, până la dușmănie, *Academia Ortodoxă* intervenea întotdeauna cu blândețe și calm, pentru normalizare”³²

Refuzul de a se reuni sub o singură flamură asociativă este, fără îndoială, o manifestare de orgoliu: fiecare dintre vechile societăți se considera îndreptățită la statutul de port-stindard al mișcării studențești. În același timp nu se poate nega faptul că, prin existența mai multor organizații, rezultatele activității studenților pe tărâmul cultural-național s-au multiplicat atât din punct de vedere calitativ (prin inerenta competiție), cât și cantitativ.

Și, oricum, organizația răspundea cerințelor exprimate încă din 1919 de către adepții unei asociații studențești unice: „În principal era vorba de orientarea vieții studențești pe un făgaș cultural, organizându-i într-o societate unică, pentru o mai bună polarizare a tuturor acțiunilor: educative, cultural – artistice, sportive etc.”³³

Se înregistrează, în perioada interbelică, un mare număr de manifestări, în majoritate culturale, organizate în colaborare de către două sau mai multe societăți studențești.

³¹ Ibidem.

³² „*Academia Ortodoxă*” *Societatea Studenților de la Teologie de la Universitatea „Regele Carol II” din Cernăuți. Cincizeci de ani (o sută de semestre) de existență, 1884 – 1934*, Cernăuți, Institutul de Arte Grafice și Editură Glasul Bucovinei, Cernăuți, 1935, p. 87.

³³ Complexul Muzeal *Bucovina*, fond citat, Mss. 1979, Veturia Ciliievici – Uscatiuc, *Amintiri personale despre Societatea Studențească „Arboroasa”, din centrul universitar Cernăuți, anii 1919 – 1923*, p. 2.

Centrul Studențesc își avea însă menirea sa de coordonator al organizațiilor tinerilor studioși, mai ales în privința problemelor sociale. Cu o frecvență relativ mare reprezentanții săi luau cuvântul în public, în împrejurări oficiale, exprimând puncte de vedere ale tuturor studenților români din Bucovina. Așa se întâmpla, de exemplu, la începutul lunii februarie 1936, când „în numele Centrului Studențesc a vorbit d. Lavric, președinte”, expunând doleanțele membrilor organizației³⁴

Uneori, în funcție de personalitatea celui care conducea, organizația se manifesta cu mai multă pregnanță, cu mai mare eficacitate, reușind să aplaneze trecătoarele conflicte și rivalitățile dintre societăți. Așa s-a întâmplat în perioada când **Centrul** era condus de Dumitru Străchinariu. La decesul acestuia, la vârsta de doar douăzeci și nouă de ani, unul dintre colegii săi alcătuia un emoționant panegiric, din care cităm: „[...] Și atunci îl văd pe Străchinariu în triplu-i rol: student, președinte al **Centrului** și președinte de *arcași*. Spiritul nou ne cucerește. Universitatea, încadrată în noul spirit, prin noul Rector, dl profesor și ministru dr. Ion I. Nistor, construiește și organizează cu înfrigurare. Studențimea, condusă de colegul Dumitru Străchinariu, desfășoară o activitate unică în felul ei. În felul acesta surplusul de energie se cheltuiește cuminte. Pe lângă carte, studentul are ocupație pe terenul național și nu mai are timp de pierdut. Activitatea continuă. Și cu așa înfrigurare încât, de unde până mai înainte mai erau ocazii și pentru fricțiuni, în ultimii doi ani nu se semnalează nimic, nici incident, nici grevă, nici hărțuieți”³⁵

Centrul avea să-și continue activitatea împlinindu-și misia de coordonare. Conducerea activității era asigurată de consilieri delegați ai societăților studențești membre. Astfel, în anul 1937 se pare că numărul de delegați era de șapte din partea fiecărei societăți. Cifra rezultă dintr-o adresă a **Daciei** către organizația coordonatoare: „Domnule Președinte, / **Soc. acad. rom. Dacia**, întrunită în adunarea generală ordinară din 13 Noiembrie a. c. a delegat pe următorii studenți în calitate de consilieri la C. S. Cernăuți:

1. Hlușcu D. Valerian
2. Briceaga Constantin
3. Bârlean Ioan
4. Avram Nicolae
5. Rusciur Adrian
6. Nemțan Ioan
7. Popinciuc Mardare

Supleanți:

1. Avram Aurel
2. Olaru Nicolae

Cu dragoste frățească

Președinte, Hlușcu D. Valerian

Secretar de externe, Ilie Moldovan

D-sale Președinte al C. S. Cernăuți.”³⁶

³⁴ „Glasul Bucovinei”, nr. 4744, 6 februarie 1936, p. 1.

³⁵ *Idem*, Nr. 4729, 16 ianuarie 1936, p. 3.

³⁶ Biblioteca Academiei Române, **fond citat**, A 119, *Dacia*, *Cartea copiilor*, p. 8 v. – 9.

Prin înființarea **Centrului Studențesc**, se crea cadrul organizatoric necesar concertării activității studenților, mai ales în privința intereselor specifice; de asemenea, prin intermediul organizației cu rol coordonator se păstra legătura cu organizațiile studențești din celelalte centre universitare, se putea participa activ la consfăturile naționale și internaționale ale tineretului universitar.

GENERALUL CONSTANTIN VASILIU RĂȘCANU ȘI CLIVAJELE ISTORIEI

Elena Istrățescu

Abstract

The destiny of a man caught in the history tide. In this way could be defined the theme of this research over the life, activities and personality of the General Constantin Vasiliu Rășcanu, one of the most remarkable military commanders from the Romanian Modern Army. Participant, as a young officer, to The First World War and as General in the Second World War, he distinguished himself through his heroic facts for which he received the highest Romanian orders and medals, and also one of the most prestigious from Russia and the Soviet Union, Czechoslovakia, but also from Germany. One hundred percent product of the military education, he proved on the battle field military ingenuity and apprehension, spirit of initiative and sacrifice, courage and tenacity without borders, but also organizational talent and commander vision.

His life paradox remains that of, devoted to his last fiber of his vessel to his country and to the Royal House, had accepted the mission received from King Mihai that of collaboration, in a „Military Committee” with the communists in order to prepare the events from 23rd of August 1944, when Romania returned her armaments against the Hitlerite Germany. The distinguished general related in this way his destiny as little as he could imagine at first, The Communist Party from Romania. More details about the consequences, from a certain point dramatic of this fact, in the table of contents of this article.

Generalul Constantin Vasiliu Rășcanu a fost și rămâne una dintre cele mai controversate personalități ale istoriei mai mult sau mai puțin recente a României. Erou de cea mai aleasă ținută în Primul Război Mondial, el a ales, spre sfârșitul Celui de Al Doilea, să joace, alături de regele Mihai, dar și de comuniști, cartea sovietică. Ca militar loial regelui, nici nu avea, de altfel, de ales atâta timp cât, prin actul istoric de la 23 August 1944, acesta, care era și comandantul suprem al armatei, decisese întoarcerea armelor și trecerea de partea națiunilor angajate în lupta împotriva Germaniei naziste și a aliaților acesteia.

Istoria are însă meandre și subterane înșelătoare, marile sale linii strategice fiind slujite, nu rareori, de combinații tactice ce-și dezvăluie mult mai târziu efectele toxice, uneori dramatice. Astfel, la nivel macro, alianța marilor națiuni democratice ale Occidentului cu Uniunea Sovietică a trebuit să fie plătită, din chiar primii ani postbelici, prin reconfigurarea politică și militară a lumii în alte două mari blocuri, între care, sub cenușa războiului rece, a mornit mereu jarul unei noi conflagrații mondiale. Cealaltă mare consecință a fost abandonarea estului Europei sub ocupația unui regim, cel bolșevic, cu nimic mai puțin brutal, mai opresiv și mai totalitar decât cel nazist. Cel mai important pentru lumea occidentală s-a dovedit a fi fost faptul că, prin așa numita alianță a Națiunilor Unite, s-a putut evita pericolul „ciumei brune”. La nivelul Bucureștilor, compromisul cu „ciuma roșie” a însemnat însă nu numai sacrificarea mareșalului Ion Antonescu și a apropiaților acestuia, care încercau și ei

obținerea unui armistițiu cât mai favorabil cu Națiunilor Unite, ci și instaurarea unui regim de ocupație și de subordonare totală a țării intereselor Uniunii Sovietice. La nivel individual, precum al generalului C. Vasiliu Rășcanu, același compromis s-a soldat cu destine deviate de la traiectoria lor firească și destine zdrobite, cum a fost cazul celei mai mari părți a elitelor românești, mai ales militare, dar și cu speranțe crunt înșelate pentru mulți dintre cei ce au crezut, măcar pentru o vreme, în glasul de sirenă al propagandei comuniste.

De necrezut, dar și un om cu o educație dintre cele mai alese, cum a fost Constantin Vasiliu Rășcanu, s-a amăgit că e posibilă colaborarea cu minuscula, pe atunci, grupare comunistă adusă la putere de tancurile sovietice! Numai așa se explică faptul că o personalitate de calibrul său, cu o carieră militară de excepție și cu o veritabilă aură de erou al neamului nu numai că a acceptat postul de ministru de război în guvernul dr. Petru Groza (în fond, lupta împotriva nazismului era o cerință vitală a momentului pentru întreaga lume civilizată!), dar s-a implicat în acțiuni de propagandă comunistă și a elogiat frăția de arme și pe alte planuri dintre România și „mărețea Uniune Sovietică” Cu ce preț, în plan personal, s-a soldat o asemenea opțiune, dar și felul cum distinsul militar a fost împins pe nesimțite de evenimentele istorice în postura respectivă, vom vedea în cele ce urmează.

Dincolo de rolul jucat, la cererea regelui, în evenimentele de la 23 August, de eficacitatea cu care, în calitate de comandant al Corpului 5 de Armată Teritorial, a curățat zona petroliferă Ploiești și Valea Prahovei de trupele germane, iar mai apoi, din funcția de ministru de război, a coordonat acțiunile armatei române pe frontul antihitlerist, contrariază profund pirueta politică formulată cu oarece stângăcie, dar și cu destulă vehemență în cuvântarea rostită la 6 august 1946, cu prilejul primei comemorări de după 23 August a bătăliei de la Mărășești, când, din fața Mausoleului Eroilor, a adus nu numai un impresionant omagiu camarazilor săi căzuți în luptele din vara anului 1917, ci și un înflăcărat elogiu frăției de arme româno-ruse și prieteniei cu Uniunea Sovietică. (1)

Comemorarea de la Mărășești din 6 august 1946 fost, de fapt, o ceremonie restrânsă și austeră la care, după cum relatează a doua zi ziarul „Scânteia” (2), au participat Emil Bodnaraș, secretar general al Partidului Comunist din România, reprezentantul MS regelui Mihai I, col. adj. Petre Lazăr, precum și general de corp de armată Constantin Vasiliu Rășcanu, ministrul de război. Au fost prezenți ostașii și ofițerii din U.M. Mărășești, un grup de veterani de război decorați cu „Virtutea Militară” din filialele Tecuci și Putna, care au asigurat și garda ceremoniei, precum și un sobor de preoți. În acest cadru, generalul C. Vasiliu Rășcanu a prezentat, sub formă de discurs, un referat intitulat „29 de ani de la marea bătălie de la Mărășești, 6 august 1946”, document remarcabil prin patosul evocării evenimentului, dar și prin ardoarea pledoariei pentru noua orientare prosovietică a guvernării de la București. Manuscrisul de 15 file al acestui document, purtând antetul Ministerului de Război (Cabinetul Ministrului), se păstrează la Arhivele Naționale în fondul „general Constantin Vasiliu Rășcanu” (3). Este semnificativ că în relatarea de a doua zi din „Scânteia” sunt reproduse, în doar 17 rânduri, pasaje din „referat”, în care se evocă fugar jertfa eroilor români de la Mărășești (dar și din Munții Tatra!), insistându-se, în schimb, asupra faptului că, cităm, „aici, la Mărășești, s-a înfrățit ostașul român cu ostașul rus, aici sunt

primele începuturi al justei noastre orientări politice” Caracterul restrâns și politizat al manifestării a fost denunțat în organul de presă al Partidului Național Țărănesc, „Dreptatea” (4), în articolul intitulat „Războiul din 1916 șters din istoria fenedită”, ediția din 17 august 1946. De altfel, același cotidian (5) evoca adevărata semnificație a bătăliei de la Mărășești într-un amplu articol de fond, sub semnătura lui N. Carandino, la 8 august 1946. Prin acesta se răspundea și articolului „Mărășești, steag al democrației și independenței naționale” semnat de Nestor Ignat și apărut pe 7 august în „Scânteia” (6), care pretindea că, cităm, „astăzi (...) nu numai că avem libertatea, dar avem și datoria de a arăta marea însemnătate a luptelor de la Mărășești, așa cum nu s-a putut face nicidecum în perioada dintre cele două războaie mondiale.”

Pentru cititorul de astăzi, discursul-referat rostit de generalul Constantin Vasiliu Rășcanu, atât din postura de ministru de război, cât și aceea de veteran al Primului și Celui de al Doilea Război Mondial, rămâne impresionant, cel puțin în prima sa parte, prin forța evocării și prin sinceritatea sentimentului de recunoștință față de sacrificiul camarazilor de arme. Fără să pomenească despre faptul că el însuși, pe atunci comandant de batalion în cadrul regimentului 3 Vânători, a fost rănit grav în teribila luptă din satul Doaga, de lângă Mărășești, vorbitorul descrie acele mecanisme sufletești ce i-au făcut pe mulți dintre combatanții de la Mărășești, ca și din alte mari bătălii ale neamului, să uite de ființa proprie, să se ridice primii la luptă, să-i îmbărbăteze pe cei ce șovăie, să rostească cuvântul care trebuie în împrejurarea respectivă, sau să facă gestul ce dă sens unei porniri eroice comune. Îl evocă în acest sens pe camaradul său, căpitanul Dimitriu Florea, care, tot la Doaga, aflat în prima linie, sub atacul năpraznic al nemților, s-a ridicat în picioare și i-a îndemnat pe ostașii săi să stea neclintii și să ochească bine. În aceeași zi, cu corpul sfârtecat de un obuz, căpitanul Dimitriu îi spunea comandantului său, însuși C. Vasiliu Rășcanu, care încerca să-l ducă la ambulanță: „Lasă-mă pe mine, vezi de cei ce au rămas aci și alții ce vor fi mai folositori ca mine. Eu rămân aici” Iar camaradul-comandant, ajuns între timp general de corp de armată, nota în cuvântarea sa, încă înfiorat de o asemenea atitudine și după 29 de ani: „Și a rămas, astfel că, dacă osemintele lui sălășluiesc aici (în mausoleul de la Mărășești, n.n.), spiritul lui aleargă continuu pe acele locuri unde ne-am văzut ultima oară”. (7)

Aceeași caldă și supremă prețuire a arătat-o vorbitorul și față de caporalul gornist Vișan de la Răzoare, care, văzând compania sa că șovăiește a pleca la atac, s-a ridicat în picioare și, sub focul ucigător al dușmanului, a sunat atacul. Rezultatul? Compania a sărit din tranșee ca un singur om, iar gornistul a căzut ciuruit de gloanțe.

Ar fi putut fi evocate nenumărate alte cazuri de eroism, căci jertfele celor căzuți în vara anului 1917 pe frontul din Moldova au fost fără număr. Important este, totuși, că mesajul principal lansat de generalul Vasiliu Rășcanu la adunarea comemorativă din 6 august 1946 a fost de cinstire, în continuare, a memoriei eroilor și de a se urma neabătut pilda acestora.

A existat însă, din păcate, și acel „dar” de care am pomenit în treacăt mai sus. În momentul culminant al elogiului închinat sacrificiului de sine al eroilor de la Mărășești, vorbitorul introduce o primă referire, aparent obiectivă, la „focul năpraznic al artileriei ruse”, care i-a ajutat pe români să alunge „hoardele sălbatice ale lui Mackensen” (8) Dacă n-ar exista în partea finală a discursului sublinieri apăsate ale

frăției de arme cu armata rusă, îndemnuri de a ne arăta recunoștința veșnică față de Armata Roșie și atacuri violente la adresa celor ce se opuneau noilor orientări ale regimului prosovietic inaugurat prin guvernul dr. Petru Groza, am putea spune că referirea respectivă era firească și bine meritată. În realitate, împrejurările în care s-au desfășurat luptele de la Mărășești din iulie-august 1917 contrazic în bună parte afirmația despre frăția de arme româno-rusă din perioada respectivă. Nu se pune problema de a nega aportul armatei ruse pe frontul comun împotriva Puterilor Centrale, care își propuseseră să scoată rapid din luptă armata română, să lichideze statul român și să-și readucă pe frontul de vest trupele de elită dislocate împotriva României. Nu se poate nega faptul că întregul front oriental, din Galiția până în Balcani, avea drept pilon de rezistență armata rusă, care a suportat o bună parte a efortului de război de pe teritoriul României. Chiar la Mărășești au murit și mii de ostași ruși, între care și comandantul Corpului VIII de armată, generalul Feodor Alexandrovici Rabodaev.

Reamintim pentru cititorii mai puțin avizați că primul ministru, Ionel Brătianu, întârziase cât s-a putut mai mult intrarea României în război alături de puterile Antantei. Hotărârea de abandonare a neutralității a fost luată în vara anului 1916, după ce, împotmolită în încleștarea de la Verdun, Franța a somat România să intre în război „acum sau niciodată”, dacă-și mai dorește împlinirea visului de unitate națională prin alipirea Ardealului. Planul strategic al armatei române era acela de a pătrunde în Ardeal și a-l cucerii dinspre est și sud, cu convergența direcțiilor de atac spre Budapesta. Un asemenea plan depindea însă în mod decisiv de reluarea grabnică a ofensivei generalului rus Brusilov în Galiția, care nu a mai avut loc, de desfășurarea altor „acțiuni energice” ale Rusiei pe frontul oriental și de trimiterea a trei divizii rusești în Dobrogea, care să sprijine forțele românești împotriva celor bulgare. Cu 8 zile înaintea intrării României în război, gruparea franco-engleză de la Salonic ar fi trebuit, de asemenea, să declanșeze o ofensivă spre nord, pentru a sprijini frontul românesc din sud, ceea ce iarăși nu s-a produs în timp util pentru România. Toți acești factori de natură externă, precum și superioritatea numerică și de tehnică militară a trupelor germane și austro-ungare, sprijinite dinspre sud de Bulgaria și Turcia, au determinat înfrângerile suferite de armata română în toamna anului 1916, ocuparea vremelnică a mai mult de trei sferturi din teritoriul național, lipsurile și bolile cu care s-au confruntat armata și societatea românească în cumplita iarnă 1916-1917.

Nu se poate spune, totuși, că, în aceste grele împrejurări, România nu s-ar fi bucurat de sprijinul direct al trupelor rusești, aflate în linia întâi alături de cele românești, dar e greu de imaginat renașterea din cenușă a armatei române fără noul material de război trimis de Franța și fără importanta misiune militară și medicală. Ajutorul rusesc nu trebuie negat, dar nici exagerat: Aceasta cu atât mai mult, cu cât, în vara anului 1917, armată rusă era deja măcinată de propaganda bolșevică, ce îi îndemna pe soldați să nu se mai bată pentru interesele statului țarist, ci să adere la ideile despre lupta de clasă ale comunismului și internaționalismului proletar. Ca urmare, mase mari de soldați părăseau în debandadă linia frontului în plină luptă, românii fiind nevoiți mai mereu să preia pozițiile periclitate prin plecarea acestora. Potrivit documentelor vremii, înțepii constatau și ei uimiți că începeau lupta cu rușii și o terminau cu „dracii aceia de români”, care se băteau cu o determinare fără margini.

Înșiși ofițerilor ruși le era rușine, uneori până la lacrimi, de această situație, care tindea să se generalizeze. Din fericire, chiar în momentele decisive ale bătăliei de la Mărășești, ofițerii unei divizii rusești ce tocmai părăsise frontul și ale cărei poziții fuseseră preluate de divizia 13 română, comandată de generalul Ion Popescu, au reușit să-i convingă pe artileriștii lor să-și readucă pe poziții cele 12 baterii de artilerie. Împreună cu cele 13 baterii ale diviziei a 13-a române, artileriștii ruși au făcut prăpăd în rândurile atacatorilor germani... Această ispravă a intrat, pe buna dreptate, în istoria relațiilor militare româno-ruse, dar ea trebuie cunoscută în contextul acelei memorabile zile de august de la Mărășești, când onoarea militară a ofițerilor ruși a reușit să prevaleze asupra propagandei bolșevice.

Pe de altă parte, să nu uităm că pe frontul din Moldova anului 1917, armata rusă nu lupta nicidecum în numele frăției de arme cu românii, ci în virtutea vechilor interese ale Rusiei țariste de a stăpâni gurile Dunării pentru a domina zona Balcanilor și a strâmtorilor. Sau măcar de a limita influența altora asupra acestei părți a continentului.

Am făcut această sumară evocare a împrejurărilor în care România a participat la Primul Război Mondial pentru a semnala inconsistența motivelor pentru care unul dintre veteranii acestei crâncene confruntări militare, fostul maior, comandant de batalion, Constantin Vasiliu Rășcanu, devenit între timp general și ministru de război, a găsit de cuviință să exalte, în discursul de la 6 august 1946, frăția de arme româno-rusă și „bucuria de a ne regăsi alături de aliatul tradițional” pe drumul bolșevizării Estului Europei. Pare pur și simplu de neînțeles naivitatea sa de a crede că eroii români de la Mărășești sau din alte locuri ar fi „fost cei dintâi care ne-au trasat drumul nostru politic”, sau că „aici, la Mărășești, s-a înfrățit ostașul român cu ostașul rus, aici sunt primele începuturi ale justei noastre orientări politice și care ne-a făcut ca, în anul 1944, rege și popor să asculte glasul acestor eroi și astfel viitorul nostru să poată merge alături de viitorul sovietic de azi contra aceluiași dușman și să ne asigurăm libertatea și independența” (9). Aceeași idee revine încă și mai apăsător peste numai câteva fraze, prefigurând parcă demagogia limbajului de lemn comunist de mai târziu: „Calea care ne-au deschis-o și ne-au indicat-o acum 29 de ani eroii de aici să o urmăm și să întărim prietenia noastră cu Uniunea Sovietică; este dorința eroilor de aici, este drumul către libertate și fericirea poporului român” Aceasta ca și când, înainte de a-și da jertfa supremă, cei căzuți la datorie ar fi avut premoniții comuniste, când, în realitate, ostașii români erau profund rebarbativi la propaganda bolșevică pe care numeroșii agitatori ruși încercau să o facă, pe front, și în rândurile românilor! Dar apogeul politizării primei adunări comemorative postbelice de la Mărășești este atins în frazele finale, în care generalul Vasiliu Rășcanu apostrofează cu asprime „clica de nemernici care încearcă să arunce sămânța discordiei în popor”, îndemnându-i, totodată pe cei prezenți la ceremonie să-i zdrobească pe „cei învechiți în rele și cu moravurile trecutului odios” (...), „să facă zid în jurul guvernului de astăzi” etc., etc.(10)

Care să fi fost însă resorturile intime ce-l vor fi împins pe un ofițer de elită al armatei române să devină un asemenea promotor de lux al comunismului în România? Chiar și din postura sa de ministru de război, este greu, chiar imposibil de stabilit dacă și cât știa despre trocul ordinar prin care, în zilele de 9-11 octombrie 1944, la

Moscova, Winston Churchill îi vânduse, efectiv, lui Stalin România în schimbul menținerii influenței britanice asupra Greciei. (11) Ca membru al guvernului dr. Petru Groza, generalul Vasiliu Rășcanu cunoștea, în schimb, cum nu se poate mai bine presiunea cismeii sovietice de pe grumazul României, ca și tăria pumnului lui Vâșinski... Asemenea întregii clase politice comuniste de la București, el nu depășise spaima în fața colosului de la Răsărit nici peste mai bine de un deceniu, când, cu prilejul mării comemorări din 1957 a bătăliei de la Mărășești, susținea la Academia Militară „I.V. Stalin” din București teza sovietică potrivit căreia participarea României la Primul Război Mondial ar fi avut un caracter imperialist!!! (12)

Răspunsul cel mai la îndemână la toate acestea, alături de multele necunoscute ale sufletului omenesc, este oferit de istoriografia comunistă, care afirmă că „în anii 1943-1944 (C. Vasiliu Rășcanu) s-a apropiat de forțele ce militau – sub conducerea Partidului Comunist Român – pentru înlăturarea dictaturii mareșalului Ion Antonescu și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste” (13) Generalul Vasiliu Rășcanu însuși precizează într-o autobiografie oficială din anul 1951, în care își etalează meritele de partid spre a evita marginalizarea la care era deja supus, că a intrat în Partidul Comunist, cu carnetul nr. 121, la 23 august 1944, „de față fiind tov. Gheorghiu Dej, Ana Pauker, Vasile Luca și Emil Bodnăraș” (14) Cercetarea documentelor de arhivă atestă însă mai degrabă că el s-a apropiat de cercurile comuniste abia din august 1944 la inițiativa regelui, care era interesat de colaborarea cu comuniștii în vederea evenimentelor ce aveau să ducă la înlăturarea regimului antonescian, trecerea de partea Națiunilor Unite și evitarea eventualelor represalii sovietice. Partea mincinoasă a formulărilor folosite de istoriografia comunistă constă în încercarea, reușită până la un punct, de a acredita ideea că lovitura de palat din 23 August 1944, prin care tânărul rege Mihai I se descotorosea de tutela apăsătoare a Mareșalului, ar fi fost o insurecție națională cu denumiri comunistoide tot mai sofisticate în timp, inițiată și condusă de Partidul Comunist „Român” Asociați inițial pe post de executanți minori la acțiunea de arestare a lui Ion Antonescu și a principalilor săi colaboratori, cu scopul de a obține bunăvoința Uniunii Sovietice, comuniștii, în frunte cu inginerul Ceaușu, alias Emil Bodnăraș (Bodnarenko), fost ofițer român dezertor la ruși, apoi agent sovietic parașutat în România, și-au adjudecat nu numai meritul de a fi participat la acțiune, ci și onoarea de a o fi inițiat și condus. Pentru a face credibilă o asemenea afirmație, ei i-au revendicat drept mai vechi colaboratori ai PCR pe generalul Vasiliu Rășcanu și pe colonelul (ulterior general) Dumitru Dămăceanu, adică cei ce, în preajma evenimentelor, fuseseră desemnați de rege să facă parte dintr-un comitet militar împreună cu comuniștii. Prin urmare, apropierea generalului Vasiliu Rășcanu de PCR nu data din 1943, ca opțiune personală, ci s-a produs în 1944, ca reprezentant al regelui Mihai în respectivul comitet militar.

Tot ceea ce a urmat, s-a desfășurat în logica evenimentelor impuse de ocupația sovietică. Pentru elitele românești, inclusiv cele militare, existau opțiunile de a intra în lupta de rezistență, de a părăsi țara, de a colabora cu ocupanții sovietici, sau de a se preface, prin disimulare, a colabora. În mod paradoxal, destinul cumplit al celor care au refuzat ferm colaborarea cu ocupanții sovietici și regimul comunist, preferând plutonul de execuție, temnița grea sau lagărele de muncă silnică, lasă o porțiță de

înțelegere umană pentru cei ce n-au avut tăria să lupte împotriva „ciumei roșii”, ci au acceptat colaborarea cu aceasta, ori s-au încolonat cumiți ca membri în organizații precum mai vechea „Amicii URSS”, sau noua și cuprinzătoarea ARLUS. În autobiografia din 1951, generalul Vasiliu Rășcanu chiar se mândrește cu faptul de a fi fost printre fondatorii ARLUS, organizație în care era și președintele secției militare. Dată fiind lipsa de cadre valoroase de care dispunea Partidul Comunist, el a fost promovat, de asemenea, să candideze în alegerile din noiembrie 1946, devenind parlamentar din partea Blocul Partidelor Democratice. În această calitate a și participat la Conferința Interparlamentară de la Cairo din 1947. Cu trecerea timpului, mulți dintre cei care au acceptat să colaboreze mai mult sau mai puțin sincer cu „noul regim” au putut constata însă, când era deja prea târziu, că au fost folosiți ca simpli „tovarăși de drum”, ce puteau fi abandonați, sau chiar striviți atunci când nu le mai erau de niciun folos stăpânilor lor vremelnici. În această categorie a marilor naivi dăruită de însuși Lenin cu denumirea de „tovarăși de drum”, au intrat și generalul Vasiliu Rășcanu, și chiar regele Mihai! De altfel, apropierea mai degrabă de rege, decât de Partidul Comunist rezultă și dintr-o însemnare din aprilie 1947, menționată ca „zvон din public”, a lui Dudu Velicu, fost șef de cabinet al directorului Serviciului Special de Informații, Eugen Cristescu. „S-a încercat un atentat împotriva Regelui Mihai I, notează Dudu Velciu în însemnările sale zilnice. Atentatorul a fost generalul Vasiliu-Rășcanu. Acesta s-a prezentat Regelui și i-a expus misiunea pe care o are, întrebându-l în fața acestei situații ce să facă, **el înțelegând să rămână credincios dinastiei**. Regele i-a răspuns să facă ceea ce a făcut generalul Rădescu, adică să fugă în străinătate” (15) Nu știm dacă un asemenea „zvон” a avut sau nu baze reale, dar schimbarea prematură a generalului din funcția de ministru de război în primul guvern comunist al României și declinul politic ce i-a urmat par să fi avut la bază o decepție majoră a liderilor comuniști.

Dar iată și alte detalii biografice și umane care completează portretul relativ contradictoriu al acestui general român rătăcit prin hățișurile tulburi ale istoriei, datorită unei opțiuni politice fără de care ar putea fi citat acum la loc de frunte printre eroii neamului.

S-a născut la 5 septembrie 1887 la Bârlad într-o familie destul de răsărită, cu rădăcini basarabene și a murit la 19 martie 1980 în București. A parcurs, cu rezultate strălucite, toate etapele severului învățământ militar românesc din acea vreme, dublat de studii juridice absolvite, în 1929, la Universitatea din Iași, unde, peste 2 ani și-a susținut și teza de doctorat. A urcat toate treptele ierarhiei militare, de la aceea de sublocotenent până la gradul de general de armată, obținut în 1948, când a fost pensionat și trecut în rezervă. A fost, după cum am menționat deja, și ministru de război în guvernul dr. Petru Groza în perioada 6 martie 1945-29 noiembrie 1946. În loc ca această funcție să-i asigure, în continuare, ascensiunea politică, apropierea sa de Casa Regală, de care nu a înțeles să se disocieze, i-a adus marginalizarea. În autobiografia din 1951, preciza că la 1 martie 1948 fusese numit în funcția de președinte al Consiliului de Administrație al Societății Sovieto-române „Sovrom-transport”, cu sediul în str. Povernei nr.1. Ulterior a mai activat în cadrul învățământului militar și în Asociația Veteranilor de Război. Prin colaborarea sa cu comuniștii la 23 August 1944 și în guvernul dr. Petru Groza, C. Vasiliu Rășcanu a

evitat soarta cumplită a generalilor români care au luptat și pe Frontul de Est, în frunte cu fostul său comandant, faimosul general Gheorghe Avramescu, ucis cu bestialitate de sovietici chiar după ce încheiase operațiunea victorioasă de cucerire a Budapestei pe Frontul de Vest. (16)

În Primul Război Mondial, tânărul căpitan Constantin Vasiliu, care își va adăuga, în 1922 și numele Rășcanu moștenit dinspre partea mamei, comandant de companie mai întâi, apoi de batalion, s-a distins în mod deosebit prin curaj, dârzenie și iscusință militară în luptele purtate de Regimentul 3 Vânători în campania din Transilvania (1916), în prima bătălie de la Oituz, unde a și fost rănit, dar a refuzat să părăsească linia frontului, în acțiunile de consolidare a frontului din Moldova și, în cele din urmă, în marea bătălie de la Mărășești din august 1917, când a fost grav rănit în luptele pentru satul Doaga. În foaia sa calificativă de la Arhivele Militare, comandantii căpitanului Vasiliu îi fac acestuia caracterizări superlative pentru curajul, dârzenia, calmul, capacitatea organizatorică și spiritul de inițiativă, dar și pentru omenia și înțelegerea cu care își trata și își mobiliza subordonații și camarazii la luptă. (17) Intuind calitățile ieșite din comun ale tânărului ofițer, încă din timpul Școlii militare de infanterie (1905-1908), însuși generalul C. Prezan nota, în 1910: „Am văzut pe acest ofițer în mai multe ocazii anul acesta și a dovedit că merită pe deplin bunele note ce i-am dat anul trecut, pe care le mențin în totul. Este un ofițer eminent sub toate raporturile și mențin propunerea de înaintare la alegere”.(18)

Foile sale Calificative, aflate în dosarul personal de la Arhivele Militare, conțin, totodată, mărturii impresionante ale celor doi comandanți ai Regimentului 3 Vânători, sub comanda cărora a luptat în Primul Război Mondial, colonel Epure și colonel Jujescu, (19) despre destoinicia și priceperea militară cu care locotenentul, căpitanul, apoi maiorul Constantin Vasiliu și-a condus compania, respectiv batalionul, în misiunile pe care le-a avut de îndeplinit, și în grelele lupte la care a luat parte. El și-a probat calitățile încă din primele zile și săptămâni ale războiului. O sinteză a acțiunilor și activităților sale din perioada 1916-1918, aflată, de asemenea, în dosarul personal (20), menționează că „în luptele de la 16 și 19 Septembrie de la Baldogvares și Wilmuhle (în Transilvania, n.n), în fruntea companiei sale pornește cel dintâi la atac, respingând pe vrăjmaș și reluând din mâna lui tunurile pierdute de Regimentul 16 Artilerie. Contribuie astfel în gradul cel mai mare la una din cele mai frumoase victorii ale regimentului său.

Câștigă foarte repede încrederea și dragostea șefilor, camarazilor și a soldaților săi.

În retragerea din Transilvania este lăsat mereu în ariergardă, iar la Dobolopatac este lăsat a acoperi retragerea Diviziei a 6-a.

Se achită în mod strălucit și, deși inamicul pătrunsese în spatele său prin defileul Nyon și astfel îl despărțise de trupele din urmă, reușește a se strecura prin coloanele inamice și, prin luptă, ajunge la Tabla Buții. Aici se oprește și, timp de 5 zile, rezistă cu încăpățănare inamicului ce-l ataca cu forțe mult superioare și cu artilerie, îndurând foamea și îndemnând soldații să moară la hotarul țării lor. După cinci zile, este schimbat (compania sa, de fapt) de regimentul 28 Infanterie.

Ajuns la corpul său (Regimentul 3 Vânători, n.n.), la 28 Septembrie, la gura Siriului, intră pe poziție în prima linie și, timp de o lună, stă neclintit zi și noapte, atacat de inamic, respingându-i toate atacurile și nelăsându-l să facă niciun pas înainte.

I s-a încredințat în repetate rânduri comanda batalionului II, pe care l-a condus cu pricepere și energie. S-a distins în mod deosebit în organizarea și întărirea poziției de rezistență atât la gura Siriului, cât și la vârful Bertei, prin vigilența sa, cât și activitatea continuă, nedând dușmanului nici un moment de răgaz”

Una dintre aceste acțiuni este descrisă de primul său comandant de regiment, lt. colonelul Epure, într-o notă de Foaie Calificativă. (21)

„Sănătos și robust.

Comandantul companiei a 8-a.

Este un excepțional comandant de companie, impetuos și agresiv; odată intrat în luptă, capătă imediat ascendent asupra dușmanului ce are în față.

I s-au încredințat însărcinări izolate și de o extremă greutate, de care s-a achitat în mod strălucit și brav, mai mult decât toate așteptările, făcând uz de inițiativă și personalitate.

În luptele de la 21, 22, 23 și 24 de la Șoimul i s-a încredințat comanda batalionului II, pe care l-a condus cu multă înțelepciune și cu un curaj de nedescris, a intrat în spatele pozițiunii inamice, dând trei contra atacuri în fața rețelelor de sârnă, precum și două lupte de noapte pe un teren aproape impracticabil.

Tăindu-i-se linia de retragere și fiind bătut de focul artileriei inamice din față, flanc și spate și rămânând cu un efectiv foarte redus, a păstrat pozițiunea cu încăpățănare și nu s-a retras, cu tot pericolul ce îl amenința, până nu a primit ordin.

În urma ordinului de retragere nu a părăsit pozițiunea până ce toți răniții au fost evacuați și tot armamentul oamenilor căzuți strâns.

Îl propun la înaintare excepțională la gradul de căpitan, precum și la o înaltă decorație de război”

În cuvinte de admirație și prețuire descrie comandantul Regimentului 3 Vânători și alte fapte de arme ale ofițerului Constantin Vasiliu, înaintat între timp în grad. Într-o nouă consemnare pentru Foaia Calificativă colonelul Epure scrie: (22)

„La notele date până acum căpitanului Vasiliu C. nu am decât să-i aduc noi laude. Își dezvoltă din ce în ce calități tot mai mari și mai alese. E adevăratul om de război, veșnic în linia I, unde pericolul e mai mare. De la 1 Noiembrie până la 26 i se încredințează în repetate rânduri comanda Batal. II, cu care schimbă în sector, la gura Siriului, Rgt-ul 24, apoi la vârful Bertei Rgt-ele 12 și 11. Se distinge și aici prin modul de organizare a sectorului, activitatea sa continuă nelăsând răgaz inamicului, veșnic căutând să-l lovească și să-i impună voința sa. Se recurgea la acest ofițer acolo unde situația era mai grea de (către) însuși Dl. Comandant al Diviziei 6-a. În zilele de 27-28 și 29 Noiembrie 1916, în luptele de la Pătârlagele, unde Rgt-ul asigură retragerea Diviziei 6-a, căpit. Vasiliu cu compania sa ocupă șoseaua și valea Buzăului, rezistând cu încăpățănare la un bombardament groaznic de calibru mare, respingând 9 atacuri inamice. În prima linie de tranșee, cu telefonul la ureche, observă, conduce și dirijează focul unei baterii de artilerie de-a noastră, care face ravagii în rândurile dușmanului și astfel, prin focul artileriei și rezistența de fier a companiei sale, oprește pe vrăjmaș, ce ataca cu forțe mult superioare.

De la 29 Noiembrie la 4 Decembrie 1916, în marșul de retragere formează ariergarda Rgt-lui. De la 4 Decembrie până la 12 Decembrie este din nou pe poziție la Babei Mori, est satul Dedulești, legându-se la stânga cu trupele rusești.

În luptele de la Țâmboiești, 16 și 17 Decembrie, se poartă cu bravură, respingând contra atacurile inamice și susținând retragerea Rgt-lor 10 și 24 Infanterie.

În ziua de 25 Decembrie, cu batal. II, în satul Găgești, susține retragerea Diviziei 3-a către Panciu, de care se achită în mod strălucit. La 6 și 7 Ianuarie 1917 ia parte, alături de Rgt-le 15 și 17 Inf. în lupta de la Pralea (zona Oituz, n.n.), contribuind foarte mult la cucerirea cotelor 782 și 783. Subsemnatul părăsind comanda regimentului pentru a intra în spital, Dl. Comandant al Diviziei 6-a încredințează comanda Rgt-lui căpitanului Vasiliu, deși în Regiment se găseau ofițeri mai vechi ca el. Deși ușor rănit în luptele de la Pralea, refuză a se evacua, stând pe front la comanda ce i se încredințase. La 19 Ianuarie 1917 primește ordinul a conduce Rgt-ul pe zona de refacere și a-l atașa la Divizia 5-a. Grație capacității acestui ofițer, ingenioaselor sale dispozițiuni, execută un marș de 280 de km., de la Pralea la Buimăceni, județul Botoșani, pe un ger și o zăpadă de aproape un metru, ajungând cu toți oamenii sănătoși și toate animalele și căruțele, fără a-i rămâne nimic în urmă. Pe zona de refacere, ca ajutor (al noului comandant, n.n.) depune o muncă și o râvnă neîncetată pentru reconstituirea Rgt-ului și combaterea bolilor, până cade bolnav de febră recurentă și tifos exantematic, de care se vindecă după o grea suferință.

Căpitanul Vasiliu era iubit până la adorare de către camarazii și soldații săi, fiind pururea înaintea lor, un model de vitejie și capacitate. Este capabil a conduce un batalion și chiar un regiment și am credința că va ajunge un excelent comandant. Propun a fi înaintat excepțional la gradul Maior”.

Documentele militare consemnează în continuare că, după învingerea bolii, a reluat comanda batalionului II, instruindu-l și pregătindu-l temeinic în vederea noilor lupte.

În rezumatul întocmit de Comandamentul Divizie 2-a, Serviciul de Stat Major cu privire la ofițerul Constantin Vasiliu (23), din care am mai citat, se menționează că „în luptele din 24-28 Iulie de la Doaga (sectorul Cosmești-Mărășești) se poartă cu vitejie fără seamăn și, sub un bombardament mare de artilerie, rezistă și respinge toate atacurile inamice.

Este rănit grav în ziua de 28 iulie, în piept, pe când înainta la atac în fruntea batalionului său, nevoind a părăsi câmpul de luptă decât sleit complet de puteri și adus de soldații săi.

Iese din spital cu rana nevindecată și, în loc a se duce la centrul de instrucție, unde era chemat, și a beneficia de concediul de convalescență, se duce la M.C.G. (Marele Cartier General, n. n.) și obține (permisiunea) de a veni din nou la regimentul său, pe front, la Mărășești. (...) Când cu batalionul său pe front, când în spatele poziției, maiorul Vasiliu Constantin este în continuă activitate până la încheierea armistițiului”.

Documentele menționează, de asemenea, că, începând cu 23 ianuarie 1918, dând dovadă de același curaj și spirit de inițiativă a contribuit din plin, cu batalionul său, în Basarabia, la înfrângerea rezistenței bolșevicilor și alungarea lor peste Nistru.

Toate aceste activități și fapte de arme îndreptătesc pe deplin caracterizarea pe care i-a făcut noul comandant al Regimentului 3 Vânători din perioada Primului Război Mondial, colonelul Jujescu: „Maiorul Vasiliu este, prin excelență, om de război: priceput, cu inițiativă, viteaz și dispus totdeauna pentru luptă”.

Pentru meritele sale, a fost decorat cu numeroase ordine și medalii dintre care menționăm: „Coroana României” cu spade, în grad de cavaler, pentru curajul și devotamentul dovedite la Baldogvares, Tabla Buții și Muntele Șoimul, septembrie-octombrie 1916; „Steaua României” cu spade, în grad de cavaler, pentru bravura și destoinicia cu care și-a condus vânătorii în timpul luptelor de la Doaga din 28 iulie 1917; ordinul rusesc „Sfântul Stanislav” cl. III-a cu spade, 5/18 septembrie 1917; „Crucea comemorativă a Războiului 1916-1918” cu Baretele: Ardeal, Carpați, Tg. Ocna, Mărășești, 15 decembrie 1919; Medalia „Victoria” a Marelui Război pentru Civilizație 1916-1921, acordată la 31 decembrie 1923. Brevetele acestor ordine și medalii, ca și ale celor pe care nu le-am inserat aici se păstrează la Arhivele Naționale ale României în fondul personal care îi poartă numele. (24)

În cursul Celui de Al Doilea Război Mondial, C. Vasiliu Rășcanu deținea gradul de general de divizie. Dintre operațiunile importante la care a participat, în calitate de comandant al Divizie 1 Munte, sunt de menționat, în special, cele din peninsula Crimeea (1942), soldate cu cucerirea complexului de fortificații ce apăra orașul-port Sevastopol, principala bază de rezistență a Armatei Roșii din sudul Rusiei și de la Marea Neagră. Pentru cucerirea, cu divizia sa, a pozițiilor inamicului de la Dealul „Capela”, Zukerhut, Sapun Gora și Balaclava i-a fost conferit, în 1942, ordinul militar de război „Mihai Viteazul” cl. III-a, iar din partea armatei germane, „Crucea de Fier”, clasele I și a II-a. Pentru a doua oară a fost distins cu ordinul „Mihai Viteazul”, de data aceasta cu spade, în noiembrie 1944, pentru contribuția avută, în calitate de comandant al Corpului 5 Armată Teritorial, la succesul luptelor din 24-31 august 1944 împotriva trupelor germane din zona Ploiești-Valea Prahovei, prin care mașina de război germană a fost privată de petrolul românesc.(25) Pentru acest din urmă merit, a fost decorat și de către sovietici cu ordinul „Suvorov” clasa I. (26) Importanța politică a acestui ordin este ilustrată și de faptul că, pentru înmânarea sa, în iunie 1945, a fost invitat la Moscova, unde a fost primit în audiență de însuși „generalissimul Stalin”, dar și de Molotov și Vâșinski. Prețuirea aratăată de sovietici i-a fost de mare folos ceva mai târziu, când a căzut în dizgrația lui Gheorghe Gheorghiu Dej.

A urmat numirea sa ca ministru de război în guvernul dr. Petru Groza, impus regelui Mihai de către sovietici, funcție din care și-a pus la contribuție întreaga pricepere militară și capacitate organizatorică pentru a ajuta, împreună cu armata română, la înfrângerea mașinii de război hitleriste. A început, totodată, – nu cu suficientă convingere, se pare – acțiunea de restructurare a armatei române și de remodelare a ei pe baze ideologice și doctrinare specifice așa-ziselor „democrații populare”, pe care Uniunea Sovietică le impunea, pas cu pas, în țările ocupate. Acțiunea demarată în mandatul lui Vasiliu Rășcanu a fost continuată cu brutalitate după debarcarea sa de la conducerea ministerului, ducând la epurări masive ale vechilor cadre militare, devenite „dușmani de clasă” și la promovarea unor noi generații de ofițeri, slab pregătiți din punct de vedere militar și, mai ales, intelectual, dar cu „origine socială sănătoasă” și îndoctrinați până la îndobitocire.. Format, ca

militar, la o cu totul altă școală de gândire, generalului Vasiliu Rășcanu îi repugna, de fapt, ideea luptei de clasă. Chiar și în cuvântarea de la adunarea comemorativă de la Mărășești din 6 august 1946, unde a făcut elogiul prieteniei cu „Măreța Uniune” și al „noilor orientări” ale României, era vizibilă aprehensiunea sa pentru acest principiu fundamental al comunismului: „Sufletul ostașului rus, sovietic de azi, spunea el, este la fel ca și al ostașului român, ei sunt legați de comunitatea de sentimente înalte: iubirea de patrie și popor, dreptatea, omenia și înfrățirea tuturor, **gonind ura de clasă și naționalități**”.(27) Este greu de spus cât vor fi contribuit asemenea mici afirmații la măcinarea încrederii noilor puternici ai zilei în militarul de carieră C. Vasiliu Rășcanu. Documentele de arhivă atestă că el a rămas, totuși, implicat în problemele armatei până la 1 februarie 1948, când a fost pensionat și trecut în rezervă cu gradul de general de armată. La Arhivele Naționale ale României pot fi consultate textele unor expuneri și referate ale sale destinate educației militare și civice a noilor generații de militari. (28) Cu un scris mărunț și extrem de ordonat, el formulează învățăminte de bun simț, prin care îi îndeamnă pe tinerii ofițeri să-și însușească o înaltă pregătire militară, să-și constituie un univers de cunoștințe cât mai larg și să aibă un comportament civilizată și plin de omenie, să prețuiască onoarea și demnitatea militară. Nimic de natură ideologică! Adică exact principiile după care funcționase vechiul învățământ militar românesc.

După trecerea în rezervă s-a accentuat și mai mult conul de umbră în care C. Vasiliu Rășcanu s-a afundat. A devenit chiar o persoană incomodă din momentul în care Gheorghiu Dej, prin lichidarea grupului „deviaționist” format din Vasile Luca, Ana Pauker, Teohari Georgescu și acoliții acestora, sprijiniți de Moscova, și-a consolidat puterea și a început să-și construiască propriul cult al personalității. Unul din principalii piloni ai noului său statut era ideea că el, Gheorghiu Dej, deși închis în lagărul de la Tg. Jiu, ar fi fost cel care a conceput planurile „insurecției armate” de la 23 August 1944 și cel care ar fi condus din umbră operațiunea. Pentru acreditarea unei asemenea aberații, un grup restrâns de apropiați ai liderului comunist de la București a început o operațiune de măsluire a adevărului, căreia i-a căzut victimă și generalul Vasiliu Rășcanu, poate cel mai veridic dintre martorii evenimentelor. Cumn colonelul Dămăceanu, devenit între timp general, a găsit o formulă prin care să nu contrazică alegațiile de jure, s-a pus problema anihilării lui Vasiliu Rășcanu, a cărui memorie și ale cărui caiete de însemnări constituiau un grav pericol. Pentru a-l intimida, i-au fost retrase mai întâi ordinele și medaliile militare, i-au fost confiscate cele 5 ha de teren, repartizate în baza faptului că era cavaler al ordinului „Mihai Viteazul”, fiind mutat, de asemenea, forțat din vila de pe strada Heleșteului nr.211 din cochetul cartier bucureștean al Primăverii într-un apartament din Calea Griviței 107-109. I-a fost anulată, totodată, pensia aferentă meritelor sale militare. În cele din urmă, o echipă de „specialiști” i-a făcut o „vizită” și în apartamentul din Calea Griviței, de unde i-au fost confiscate, între altele, și caietele de memorii. „Băieții” l-ar fi și arestat desigur, dar sovieticii n-au acceptat ca un putător al Ordinului lor militar „Suvorov”, singurul, se pare, acordat unui român, să fie aruncat în pușcăriile comuniste! Generalul mai avea și „meritul” că, pe vremea când fusese ministru de război, pledase foarte convenabil Uniunii Sovietice cauza guvernului dr. Petru Groza în cadrul unei întâlniri cu ambasadorii SUA și Marii Britanii de la Moscova, veniți la București să se informeze

despre criza dintre rege și primul ministru. Aceeași poziție o reiterează și într-un interviu acordat de C. Vasiliu Rășcanu unui important corespondent al presei americane la București. După plecarea diplomaților occidentali, demnitarul român a fost sărutat de trei ori pe obraz de însuși Alexandr Vâșinski, comisarul sovietic pentru România, care i-a zis: „Bravo, Rășcanu, frumos ai vorbit!”(29)

Precum în filosofia monadologică a lui Leibnitz picătura de rouă oglindește cerul, iar ghinda cuprinde în sine viitoarea pădure, se poate spune că, viața generalului Constantin Vasiliu Rășcanu oglindește atât momentele de măreție sublimă din viața poporului român, cât și pe cele de tragedie și decădere, atât luminile, cât și umbrele destinului național. Prin rândurile de față am încercat să redăm istoriei naționale un important personaj al său, uitat sau, mai degrabă, trecut sub perfidă tăcere de istoriografia comunistă pentru vina de a fi devenit incomod pentru micul dictator roșu, care a fost Gheorghe Gheorghiu Dej, dar și pentru Nicolae Ceaușescu, cel care a demolat mitul meritelor lui Dej în ce privește 23 August 1944, încercând, în mod ridicol, să și le atribuie sie însuși! Considerăm, totodată, că partea luminoasă și eroică a vieții și personalității acestui om remarcabil poate constitui o pildă pentru actualele și viitoarele generații de militari români. Și nu numai!

NOTE

1. Direcția Arhivelor Naționale Istorice Centrale (DANIC), fond C. Vasiliu Rășcanu, dosar 31, f. 1-15;
2. „Scânteia”, seria III, an XVI, nr.596, 10 august 1946, p. 1;
3. Ibidem, inventar nr. 1764;
4. „Dreptatea”, an XXI, nr. 156, 17 august 1946, p. 1-2;
5. Ibidem, nr. 148, 8 august 1946, p. 1;
6. „Scânteia”, seria III, an XVI, nr. 593, 7 august 1946, p. 1-2;
7. DANIC, fond C. Vasiliu Rășcanu, dosar 31, f. 6;
8. Ibidem, f. 7;
9. Ibidem, f. 10-11;
10. Ibidem, f. 14;
11. Nicolae Baciuc, „Yalta și crucificarea României”, Editura Europa Nova, 1996, p. 151 și urm.,
12. DANIC, fond C. Vasiliu Rășcanu, dosar 34/1957, f. 1-2;
13. C. Căzănișteanu, V. Zodian, A. Pandea, „Comandanți militari. Dicționar”, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1983, p.329;
14. Arhivele Militare Române (AMR), fond „Memorii personale”, general de armată C. Vasiliu Rășcanu, nr. crt. 1213, f. 63 verso;
15. Dudu Velicu, „Biserica Ortodoxă în perioada sovietizării României. Însemnări zilnice, I. 1945-1947, Editura Arhivele Naționale ale României, București, 2004, p. 234;
16. Alesandru Dușu, Florica Dobre, „Drama generalilor români (1944-1964)”, Editura Enciclopedică, București, 1997, p. 50-58; Muzeul Militar Național (MMN), colecția „Scrisori”, nr. crt. 478, f. 1-2;
17. AMR, fond „Memorii personale”, general de armată C. Vasiliu Rășcanu, nr. crt. 1213, f. 32 și urm.; MMN, colecția „Manuscrise”, nr. 548, 557, 558, 559, 561;
18. AMR, fond „Memorii personale”, general de armată C. Vasiliu Rășcanu, nr. crt. 1213, f. 12 verso;
19. Ibidem, f. 32-34 verso;
20. Ibidem, f. 37-39;
21. Ibidem, f. 32-32 verso;
22. Ibidem, f. 33-33 verso;
23. Ibidem, f. 38 verso;
24. DANIC, fond C. Vasiliu Rășcanu, dosarele: 11, 10, 9, 12, 14;
25. Ibidem, dosarele: 19, 20;
26. AMR, fond „Memorii personale”, general de armată C. Vasiliu Rășcanu, nr. crt. 1213, f. 8 verso;
27. DANIC, fond C. Vasiliu Rășcanu, dosar 31, f. 10-11;
28. Ibidem, dosar 27, f. 21-24;
29. Vartan Arachelian, „Sărutul lui Vâșinski” în „Ziua”, 23 august 2005, p. 1.

MINISTERUL DE RĂZBOIU
Căminul Militarilor

6 April 1946

Îmi doresc să vă scriu și să vă scriu
29 ani de la acea zi și să vă scriu
la război.

Cuprins de a cădea în gând, inspirat de acești
sentimente, pași noștri și au lăsat adevărat și
în această zi ne găsim pe aceste drumuri în fața
acestei oferte de locuri și a unei comunități cu religie
dimpnele ale neamului nostru.

Am venit să vă scriu cunoscuților, să
vă scriu cimentul acestei zile și să scriu
atâtea zile de timpuri, să scriu ca ^{oameni} ~~oameni~~
să scriu prin aceste locuri, ca apoi să ne
vă scriu sufletul, să scriu și să scriu ^{oameni}
scriu, și scriu ^{oameni} scriu, o căror faptă un
sunt scriu ale lor, sunt legate de un sentiment comun,
un sentiment din acele și fața cămii scriu
un scriu poate scriu.

Știu de azi că scriu
• Scriu mentală scriu și scriu pot scriu scriu 29 ani
scriu și scriu și scriu scriu scriu scriu scriu scriu
scriu ca scriu scriu și scriu scriu scriu scriu scriu
scriu scriu scriu scriu scriu scriu scriu scriu scriu
scriu scriu scriu scriu scriu scriu scriu scriu scriu
scriu scriu scriu scriu scriu scriu scriu scriu scriu

Mos. 548

No. 7

Locul de plecare Post Comand. data 16.7.97 ora 13³⁰

Comand.

R. 3. V

Către Comand.

Capitan Vasiliu

Mă cu Companiile 5 și 6 din
 acest regiment plecați imediat
 în padurea la 330 metru pentru a
 face poze direct ad și să vă deti adunare
 la celălalt adă postat. Aceste companii
 împreună cu alți 2 din Regt 7 inf
 constituie gruparea din poze.
 Setați cu poze 1/2 din compania de
 munitii, locat Petrosu cu restul
 răzvrătiții aici -

Comand. R. 3. V

Lt Col Jucij

Comandant
 Capul
 Olsil

Primit la ora _____ în _____ locul _____

mun. 561

№ _____

Locul de plecare _____

Comand. Reg. 3 Va. arat. _____

Către Comand. Lt. Vasile Com. _____

data 23.8 ora 6.30 pm
la Soimă

Veti sta cu un ordin de Lt. General
si oia trimis o sectie de mitraliera
si o companie sub comanda de
Egureanu care la ora 2 noaptea
se va gasi la pozitia primului
Baba intre Iavorul Bradului si
Iv. Frantuzi care n va pune
sub ordinul de ope a va apara
opatele si eventual ii puteti trimi
trezuita si la atacul proiectat
Ordnei veti primi prin Dm. Jit
la locul indicat de Lt. la origina
Pr. Mreaga unde va vor sosi
in asta noapte 60 saci cartuse
1000 granate franceze, grovicio,
si o coloana de francardieri -
Stirile forte le veti trimite direct
divizia prin Pr. Mreaga -

Comand. Reg. 3 Va. arat.
Lt. Colonel

Primit la ora _____ in _____ loc. _____

Regatul României.

MINISTERUL APĂRĂRII NAȚIONALE

Brevet

*Noi Ministrul Secretar de Stat la
Departamentul Apărării Naționale advochim
că prin Înaltul decret N.º 1267 din 5.IV. 1946
Majestatea Sa Regele a binovoita conferit
Medalia Aeronautică clasa*

III-a
II-a
I-a

Domnului General de Corp de Armată

G. VASILIU RASCARU

Ministrul de Război

Ministrul Apărării Naționale
SUBSECRETAR DE STAT AL ARMATEI
General Comandant aviator, *E. A. Javors.*

Şeful Serviciului Personalului
S.Ş. Armatăi

Comandor aviator,

Bărbu

N.º

anul 1946 luna Aprilie ziua 10

Mihai I

Prin grația lui Dumnezeu și voința națională
 Rege al Românilor
 La toți de față și viitori, sănătate

Prin urmare a căpătării meritelor Generalului de Corp de Armată

CONSTANȚIE VASILIU RĂȘCANU

Ministru Secretar de Stat la Departamentul de
 Războiu

pentru droșoșia cu care a febrățișat cauza Marinei Regale
 în vederea refacerii și despolitării acestora.

Noi îi conferim medalia „Virtutea Maritimă”
 în categoria NAVIGANT Clasa III-a, Clasa II-a și Cl. I-a.

Drept care îi dăm acest brevet mularis de Noi și înmășinat
 cu roșescul Noștru sigelua

Dat în București la 8 August 1945

Ministrul Apărării Naționale,
 Subsecretar de Stat al Marinei

Î.D. No. 2485 DIN 8 Aug. 1945

Brevet No. 939 din 15 Aug. 1945

Amiral Pantumov

DANIC, fond C. Vasiliu Rășcanu, dos. 22/1945

FERDINAND I – REGELE ROMÂNIEI MARI

Oltea Rășcanu-Gramaticu

Abstract

Ferdinand of Hohenzollern was born on the 24th of august 1865 at Sigmaringen (Germany). His father was prince Leopold, the brother of king Carol the Ist of Romania. In 1881 he was declared successor to the throne of Romania. He became king of Romania on the 11th of October 1914, after the death of his uncle, king Carol the Ist. In 1892, Ferdinand married princess Maria, the daughter of Alfred, duke of Edinburgh (the son of queen Victoria of Great Britain), and Maria Alexandrova (the daughter of tzar Alexander the IInd). Taking the reign during the First World War, the new king had to accept the major interests of the romanian people. After two years of neutrality (1914-1916), Romania signed the Military Convention with Antanta (Great Britain, France, Russia, Italy) on the 4th/17th of August 1916, which promised help in recognizing the legitimacy of the union of Bucovina, Transylvania and Banat with the motherland. King Ferdinand's position determined the Crown Council on August 14th/27th 1916 to state that Romania will enter the war by the Allies' side.

Romania's military campaign in the fall of 1916 ended disastrously on the transylvanian front, on Valea Neajlovului and in Dobruja, because of the numeric and technical superiority of the enemy and the missing help that the Allies had promised, and in spite of the heroic efforts of the Romanian soldiers. The result was the occupation of two thirds of Romania's territory by the german and austro-hungarian armies. The army, the govern, the king and a part of the population retreated in Moldavia, the only free territory. In the spring of 1917, the Romanian army was reorganized with help from the Allies and prepared for the operations in the summer. The great victories at Mărăști-Mărășești-Oituz (july-august 1917) stoped the german offensive, geting back the prestige of the romanian army.

The events from Russia (the revolution in february 1917 and the fall of the imperial regime, the bolshevik revolution in october 1917) had harsh consequences on the evolution of the world war: Russia signed a separate peace with the Central Powers at Brest-Litovsk (march 1918). Left alone on the Eastern Front, Romania was forced to sign a truce at Focșani (the 26th of november/the 9th of december 1917) and the separate peace with the Central Powers at Bucharest (the 27th of march/the 19th of april 1918).

The world war ended with the defeat of the Central Powers. Germany surrendered on the 11th of November 1918. On the 28th of October 1918, king Ferdinand ordered the Romanian army to enter the war again, by the Antanta's side. In this context, during that year (1918), the national unity of the Romanians was achieved: march 27th/april 9th- the union of Dobruja with Romania; november 15th/28th- the union of Bucovina with Romania; november 18th/december 1st- the union of Transylvania and Banat with Romania. King Ferdinand became the king of all Romanians.

The new Romanian state, with an area of 295 049 km and a population of 18 million inhabitants, was recognized by the Peace Treaty which ended the Conference from Paris (1919-1920).

The great reforms adopted after the Union culminated with the elaboration of the Constitution from 1923, which was meant to strengthen the Romanian democracy.

The ceremonies concerning the coronation of king Ferdinand and queen Maria at Alba Iulia on the 15th of October 1922 in the Orthodox Cathedral (special built for this event) were another important event.

The last years of king Ferdinand's reign were eclipsed by the love escapades of prince Carol, ended with his renunciation at the throne (December 1925). On the 4th of January 1926, the National Constitutional Assembly proclaimed Mihai, prince Carol's son, as heir to the throne and a regency was formed to rule the country during his childhood years.

On the 20th of July 1927, king Ferdinand died. He was buried at Curtea de Argeș Monastery, now the necropole of the Romanian monarchy.

Ferdinand, viitorul rege al României Mari, s-a născut la 24 august 1865, în principatul Sigmaringen (Germania), ca cel de-al doilea fiu al prințului Leopold, fratele mai mare al regelui Carol I al României, și al Antoniei, infanta Portugaliei. După renunțarea tatălui și a fratelui său la tronul României (regele Carol I nemiavând urmași după moartea fiicei sale), lui Ferdinand i s-a încredințat această misiune, rezolvată prin *Pactul de Familie*, încă din 1881. Tânărul prinț a pășit pe teritoriul românesc, în 1884, la vârsta de 19 ani, apoi s-a reîntors la studii în Germania. După încheierea cursurilor în cadrul Universității din Leipzig și a Școlii Superioare de Studii Politice și Economice din Tübingen, Ferdinand a revenit în România. Prin decret, publicat la 18 aprilie 1889, devenea „*Moștenitor prezumtiv al Coroanei*”, cu titlul de „*Alteță Regală, principe al României*”. La 19 aprilie/1 mai 1889, prințul moștenitor a fost întâmpinat la București de familia regală, de președintele Consiliului de Miniștri, Lascăr Catargiu, de Mitropolitul Primat, Iosif, de generalul Florescu, de Mihail Kogălniceanu, Nicolae Crețulescu, Th. Rosetti, P.P. Carp, D. A. Sturdza, Pherekyde, Marghiloman ș.a. În seara aceleiași zile „o mișcare spontană a cetățenilor saluta în tânărul Prinț, venit să-și ia locul în fruntea eforturilor tineretului spre acel ideal, însuși viitorul României”¹

Integrat în armată, Principele, fost supus aceluiași norme ca oricare dintre ofițerii Regimentului 3 de linie, ținută obligatorie (sobra uniformă neagră cu petlițe roșii) și mai ales serviciu de la ora 7 dimineața fără nici o abatere. Modest, blând, fără a fi egoist, de o timiditate chinuitoare, era puțin comunicativ, îi plăcea singurătatea, natura și arta. „Disciplina cea mai absolută fusese principala linie a educației sale și un simț de datorie care i-a rămas în toată viața, ajutându-i neînduplecat să biruie sentimentele lui personale, neîngăduindu-i vreodată să se pună la mijloc între dânsul și ce trebuia să facă”²

Devenit și senator la vârsta de 24 de ani, el făgăduia în Ședința Parlamentului din 9 mai 1889 că „îmbrățișând cu căldură așezămintele pe care țara le-a dat în deplină libertate, voi încuviința și voi sprijini numai ce este potrivit pe deplin cu simțămintele

poporului. Voi contopi astfel existența țării cu a mea; în mine veți găsi un coleg mândru de a conlucra la tot ce va da tărie și strălucire patriei noastre neatârnată”³

După o tumultuoasă idilă cu Elena Văcărescu⁴, romantică poetă din anturajul reginei Elisabeta (Carmen Sylva), care a bulversat o perioadă de timp atmosfera monarhică, Ferdinand acceptă din rațiuni politice să se căsătorească la 29 decembrie 1892/10 ianuarie 1893 cu Maria de Edinburgh, fiica lui Alfred, duce de Edinburgh (fiul reginei Victoria a Marii Britanii) și a ducesei Maria Alexandrova, unica fiică a țarului Rusiei, Alexandru al II-lea. Prințesa Maria (Missy) era astfel nepoata regelui Eduard al VII-lea și verișoară cu țarul Nicolae al II-lea și cu regele George al V-lea. În această zi solemnă a căsătoriei, principele Ferdinand era numit maior, comandant al Batalionului I de Vânători.

Ceremoniile deosebit de fastuoase au avut loc în vechiul castel strămoșesc de la Sigmaringen „cu o strălucită asistență, determinată de relațiile de familie, ca și de acelea care uneau atunci România cu o alianță politică menită de întemeietorii ei să asigure pacea Europei”⁵ La București, tânăra pereche, a sosit la 22 ianuarie 1893, având parte de o primire deosebit de călduroasă, din partea oficialităților și a publicului. Serbarea de la Mitropolie, unde Biserica noastră a sfințit o unire binecuvântată, după religie catolică la Prinț, după cea anglicană la Prințesă, de clerul confesiunilor apusene, a fost măreață, întrecând cu mult ceremonia corespunzătoare după căsătoria soților regali” – comenta Nicolae Iorga⁶ Frumoasă, cochetă și inteligentă, Maria avea doar 17 ani când a sosit în România, cea de-a doua patrie pe care a iubit-o și căreia i-a rămas devotată până la moarte Așa cum avea să mărturisească mai târziu în amintirile sale: „Nimic nu este în țara aceasta românească pe care să nu-l fi iubit eu. Mai adânci decât copiii născuți pe brazda ei m-am împărțășit eu sufletește cu șesurile ei întinse, cu nesfârșitele-i drumuri, cu apusurile de soare, cu pajiștele-i umede de roua zorilor; cu pădurele-i adânci și câmpii de grâu copt luminos ca aurul...”⁷

Pe numele ei întreg Maria Alexandra Victoria (1875-1938) a născut șase copii: Carol (1893-1953), viitorul rege al României, Elisabeta (1894-1956), căsătorită cu regele George al II-lea al Greciei, Maria (1900-1961), căsătorită cu regele Alexandru I al Iugoslaviei, Nicolae (1903-1977), căsătorit cu Ioana Doletti și apoi cu Thereza Figueira de Malta, Ileana (1909-1991), căsătorită cu Anton de Austria și apoi cu doctorul Ștefan Issărescu, devenită în final maica Alexandra în Pennsylvania (SUA), Mircea (1913-1916). Tânăra pereche princiară locuia la București în Palatul Cotroceni, iar la Sinaia în Castelul Pelișor, construit special pentru ei, unde Maria își va pune amprenta personalității ei clocotitoare în decorarea noii reședințe de vară, în stilul Art Nouveau, distanțându-se de spiritul sobru, cazon, auster ce domnea la curtea regelui Carol I. Viitoarea regină mărturisea cu tristețe: „După ideile mele mai libere de viață, Regele (Carol I, n.n.) bătrân avea puțină înțelegere a simțului adevărat al vieții de țară; pentru lucrurile neprevăzute, pentru capricii ori gusturi mai deosebite el n-avea înțelegere, plâcându-i mai bine de ce se făcea în fiecare zi exact în aceeași ordine”⁸ Ascensiunea militară a prințului moștenitor s-a realizat în timp, sub directa supraveghere a regelui Carol I. Un salt deosebit l-a constituit numirea ca general de brigadă (1898), timp în care a comandat brigada a VIII-a, apoi divizia a II-a, în sfârșit corpul II armată, în noul grad de general de corp (1911), iar după semnele de bătrânețe și slăbiciune ale regelui Carol I, Ferdinand avea „comanda supremă a trupelor

românești chemate să opereze în Bulgaria”, în cadrul celui de-al doilea război balcanic (1913).

După o lungă domnie de 48 de ani, imediat după declanșarea războiului mondial, când ca rege constituțional a trebuit să se supună hotărârilor Consiliului de Coroană, din 21 iulie/3 august 1914 de la Sinaia, și să adopte neutralitatea țării, Carol I s-a stins din viață (28 septembrie/11 octombrie 1914) și a fost îngropat la biserica mănăstirii Curtea de Argeș. Ferdinand a depus jurământul de credință în calitate de rege, dând asigurări, în scurta sa alocuțiune, că va fi „un bun român”⁹ Nicolae Iorga, fin observator al evenimentelor, menționa că la acea dată „era pentru cei mai mulți un necunoscut și un neținut în seamă, pentru câțiva o taină, aproape pentru nimeni o certitudine”¹⁰. În doar treisprezece ani de domnie a devenit dintr-un necunoscut un mare rege supranumit „*Întregitorul*”, un rol important avându-l și regina Maria. Spre deosebire de fosta regină Elisabeta, Maria s-a implicat direct în viața politică, acționând cu multă tenacitate pe lângă rege, oameni politici, diplomați pentru a determina adoptarea liniei antantiste în războiul în care România urma să intre¹¹.

Păstrarea neutralității era necesară, în opinia guvernului Brătianu și a regelui, până în momentul extern favorabil adoptării unei noi poziții corespunzătoare idealului național, trecându-se, astfel, peste clauzele vechiului pact cu Tripla Alianță (Germania, Austro-Ungaria, Italia) din 1883, devenită acum Puterile Centrale. Ambele tabere militare (Puterile Centrale și Antanta) depuneau eforturi mari diplomatice pentru atragerea României în război, utilizând de modalități variate de la unele promisiuni teritoriale la amenințări directe, deosebit de virulente. Reprezentantul guvernului austro-ungar la București, Ottokar Czernin, vocifera că „*România după asemenea trădare va dispărea de pe harta Europei*”¹² Același diplomat, conștient că animozitățile cu România se datorează situației precare a românilor din Transilvania, scria că aici „toate simpatiile sunt de partea Franței și că ura împotriva Vienei și Berlinului răzbate din fiecare vorbă spusă sau scrisă”¹³. Aderarea Italiei la Antanta (23 mai 1915) a făcut să crească temerea Puterilor Centrale că România va împărtași același drum al noilor alianțe. La 19 iunie 1916, Czernin telegrafia la Viena, lui Burian, că în România ar exista „speranțe sporite de a ne putea ataca, în curând cu succes”, și speranța în zdrobirea monarhiei și eliberarea Transilvaniei „ia în mentalitatea română, din nou forme concrete”¹⁴.

Dificultățile cu care se confrunța blocul antantist pe frontul de vest (Ofensiva de la Verdun și perspectiva amenințării Parisului) au determinat pe generalii M. V. Alexeev (șeful Marelui Stat Major Rus) și Joffre (comandantul șef al armatelor franceze) să ceară, în iunie 1916, intrarea României în război „**acum sau niciodată**”¹⁵ Convenția militară încheiată cu Antanta la 4/17 august 1916 recunoștea legitimitatea desăvârșirii unității naționale, prin eliberarea Transilvaniei, Banatului și Bucovinei de sub dominația austro-ungară și stabilirea cooperării militare între cele două părți, România urmând să intre în război până la data de 15/28 august 1916¹⁶ Decizia intrării în război urma să fie ratificată de Consiliul de Coroană. Trebuie subliniat faptul că secretul fusese bine păstrat și cu excepția unor miniștri, ceilalți nu cunoșteau că erau puși în fața unui fapt împlinit, adică: Titu Maiorescu, Al. Marghiloman, P. P. Carp, Take Ionescu, N. Filipescu, Th. Rosetti, C. Olănescu, C. Cantacuzino-Pășcanu, C. F. Robescu, M. Pherekyde.

Regele Ferdinand, în deschiderea Consiliului de Coroană, din ziua de 14/27 august 1916, din palatul Cotroceni, din București, sublinia cu hotărâre: „Am convocat aici pe mai marii țării nu ca să le cer un sfat și să le cer sprijinul. Văd situația în așa fel, încât nu mai putem rămâne în neutralitate. De aici înainte victoria Puterilor Centrale este exclusă. Guvernul meu, care crede și el că a venit momentul să începem războiul, a avut o consfătuire cu unul din guvernele belgierante”¹⁷

Liderul junimiștilor conservatori, a susținut, ca și la primul Consiliu de Coroană de la Sinaia (3 august 1914), respectarea vechilor tratate cu Puterile Centrale amintindu-i regelui că este un Hohenzollern. Replica regelui a venit prompt, demonstrând maturitate politică în fața obiectivelor majore care stăteau în fața României: „Domnule Carp, știu foarte bine că sunt un Hohenzollern, nu era nevoie să mi-o amintești dumneata. Dacă interesele patriei de origine ar corespunde cu cele ale României, n-aș ezita să adopt opiniile dumneavoastră; această soluție ar fi cea mai ușoară pentru mine. Dar scormonind adânc în conștiința mea, am ajuns cu durere la concluzia că interesele României nu merg alături de cele ale Austro-Ungariei și, în consecință, cu cele ale Germaniei. A trebuit să-i impun inimii mele tăcerea, asta n-a fost ușor; cu sufletul torturat am luat hotărârea de a-mi face datoria față de poporul meu ale cărui destin le conduc. Cu durere, dar cu convingerea că decizia din aceste zile este singura care concordă cu destinul țării mele, România”¹⁸.

Tot atât de concis s-a dovedit și discursul primului-ministru, Ion I. C. Brătianu, pe care I. Gh. Duca, participant ca ministru la dezbateri, îl califică „limpede, concis, convingător, fără fraze, fără patetism”¹⁹ În încheierea discursului prim-ministrul a conchis: „Și eu, și țara suntem în ceasul de față angajați, nu mai putem da înapoi”²⁰. Au fost invitați să-și expună punctul de vedere și ceilalți reprezentanți ai partidelor politice. Prim-ministrul și regele au protestat împotriva afirmațiilor lui Titu Maiorescu precum că ardelenii nu vor unirea. În cele din urmă când se credea că dezbaterile luaseră sfârșit Ion I. C. Brătianu solicită regelui o nouă intervenție în care fusese „nu numai concis și convingător”, dar și „elocvent, mișcător și plin de avânt – comenta I. Gh. Duca. Rareori a fost mai bine, ca întotdeauna de altfel, când improviza”²¹ Discursul prim-ministrului demonstra înaltul patriotism și încrederea în victoria Antantei: „Cred în victoria Antantei și mă conformez ei... Fără îndoială cred că vom ieși învingători, dar... vreau să se știe bine de toți că, chiar învinși, tot cred că țara mea trebuie în această clipă a evoluției ei istorice să facă acest gest... Într-o vâltoare ca aceea a actualului război, în care harta lumii se prefăce, o țară ca a noastră, o țară cu aspirații naționale, nu poate să rămână neutră până la capăt, fără să-și compromită definitiv tot viitorul. Pe de altă parte, având drept ideal unitatea națională, suntem datori să urmărim realizarea lui... Iată de ce nu putem să mergem decât alături de Aliați și în contra Puterilor Centrale... De aceea, chiar dacă ar fi să fim bătuți, prin faptul că patru din cele mai mari puteri ale lumii au recunoscut temeinicia revendicărilor noastre naționale și au consfințit printr-un act solemn hotarele etnice ale românilor de peste Carpați, cauza românismului va face un pas înainte mai mare și mai însemnat decât oricând”²²

Întrunit la ora 16, guvernul român stabilea măsurile imediate: starea de asediu, mobilizarea generală. În seara aceleiași zile de 14/27 august 1916, ministrul României la Viena a prezentat ministrului de externe al Austro-Ungariei declarația de război a

statului român²³ În 15/28 august 1916 a fost difuzată *Proclamația către Țară*, semnată de regele Ferdinand, un călduros îndemn către Ostași: „V-am chemat ca să purtați steagurile voastre peste hotarele unde frații noștri vă așteaptă cu nerăbdare și cu inima plină de nădejde. Umbrele marilor Voievozi Mihai Viteazul și Ștefan cel Mare, ale căror rămășițe zac în pământurile ce veți dezrobi, vă îndeamnă la biruință ca vrednici urmași ai ostașilor care au învins la Războieni, la Călugăreni și la Plevna. Veți lupta alături de marile națiuni cu care ne-am unit. O luptă aprigă vă așteaptă. Cu bărbăție să-i îndurăm însă greutățile, și cu ajutorul lui Dumnezeu izbânda va fi a noastră. Arătați-vă deci demni de gloria străbună. De-a lungul veacurilor un neam întreg vă va binecuvânta și vă va slăvi” Dar și către întreaga nație română: „Războiul, care de doi ani a închis tot mai strâns hotarele noastre, a zdruncinat adânc vechiul așezământ al Europei și a învederat că pentru viitor numai pe temeiul național se poate asigura viața pașnică a popoarelor. Pentru neamul nostru el a adus ziua așteptării de veacuri de conștiință națională, ziua Unirii lui după vremuri îndelungate de nenorociri și de grele încercări. Înaintașii noștri au reușit să întemeieze statul român prin Unirea Principatelor, prin Războiul de Independență, prin munca neobosită pentru renașterea națională. Astăzi ne este dat nouă să întregim opera lor închegând pentru totdeauna ceea ce Mihai Viteazul a înfăptuit numai pentru o clipă, unitatea românilor de pe cele două părți ale Carpaților”²⁴

Intrarea României în război de partea Antantei a stârmit puternice reacții în ambele tabere. În numele Marelui Cartier General al armatei franceze, generalul Joffre, în mesajul transmis la 16/29 august 1916, își exprima convingerea că „în această luptă pentru eliberarea fraților săi de neam, armata română va reînnoi faptele de arme care, deja în trecut, i-au făcut gloria”²⁵, iar generalul Robertson, șeful Statului Major General britanic, transmitea conducătorilor „bravei armate române... urările cele mai cordiale, de bun venit în frăția de arme, care acum luptă victorios pentru cauza libertății și dreptății”²⁶ Aceleași urări de bun augur au fost transmise și de generalul Alekseev, șeful Statului Major al Comandamentului rus la 24 august/6 septembrie²⁷, a regelui Vittorio Emanuele al III-lea, al Italiei, la data de 19 august/1 septembrie²⁸.

Speranțele Puterilor Centrale de a menține România în starea de neutralitate sau de a o atrage în război alături de ele, erau astfel spulberate. La 19 august/1 septembrie 1916, Germania declară război României, urmată, apoi, de Bulgaria și Turcia. Feldmareșalul von Hindenburg comenta cu sarcasm: „Niciodată vreo putere atât de mică ca România nu avusese ocazia de a juca în istoria omenirii un rol de decizie atât de mare și într-un moment atât de favorabil. Niciodată până acum două state atât de puternice ca Germania și Austria nu fuseseră ca în cazul de față, la discreția desfășurării de forțe ale unei țări a cărei populație numără abia a 20-a parte din propria lor populație”²⁹ La 20 august 1916, trupele române înaintau în Transilvania, dincolo de trecători, pe aliniamentul Orșova, Sibiu, Timișul de Jos, în timp ce în sud „totul era pierdut” după dezastrul de la Turtucaia (Dobrogea). „Turtucaia a fost o umilință națională fără seamăn, simbolul ușurinței, neprevederii, al tuturor slăbiciunilor neamului nostru” – scria I. Gh. Duca³⁰ Ofensiva rusă în Galiția nu se declanșase și nici sprijinul militar a 500.000 de soldați aliați nu se realizase, armata română fiind lăsată la discreția unei importante coaliții de forțe inamice (germane, austro-ungare, bulgaro-turce).

Începând cu 20 septembrie/3 octombrie 1916, sub presiunile Puterilor Centrale, armata română se retrage de pe toate fronturile. Într-un raport al ministrului Belgiei la Paris, în 19 octombrie 1916, se arăta că din unele informații primite de la ministrul român din capitala Franței, Al. Em. Lahovary, „comandamentul român s-a prăbușit ca un castel de cărți de joc”, Ion I. C. Brătianu „a predat înaltul comandament generalului francez Berthelot” și „pentru a salva aparențele, regele a fost numit comandant suprem”³¹. România s-a străduit și a făcut jertfe apreciabile de la început pentru a-și aduce contribuția la victoria comună asupra Puterilor Centrale, dar superioritatea numerică și militară a inamicului, nerespectarea angajamentelor de către aliați, au dus la eșecul campaniei românești din toamna anului 1916. „România a fost târâtă în război, prin asigurări date de aliați, dar neîndeplinite”³² – comenta istoricul C. Kirilțescu. Chiar generalul german Ludendorff remarca încetinirea suspectă cu care au reacționat trupele rusești dislocate în Moldova, fapt care „ne-a făcut posibilă victoria”³³

În fața noii situații create, I. Gh. Duca, consilierul primului-ministru român concluziona: „Dacă am fi știut că Aliații nu pot sau nu sunt dispuși să respecte stipulațiile convenției de comun acord, am fi intrat în război, dar am fi urmat cu totul altă tactică”³⁴. Capitala și cea mai mare parte a țării a fost ocupată de inamic, trupele române s-au retras treptat pe aliniamentul Râmnicul-Sărat – Viziru. La 12 /25 noiembrie 1916, regele, apoi guvernul, la 20 noiembrie/3 decembrie s-au refugiat la Iași, capitala vremelnică a României. În mesajul rostit în fața Camerelor reunite, la Iași, în decembrie 1916, regele Ferdinand arăta că „păstrăm neștirbită credința în victoria finală” și „oricare ar fi greutățile și suferințele, suntem hotărâți să luptăm alături de dânșii cu energie până la capăt”³⁵

În teritoriile ocupate, autoritățile germane au interzis să se mai pomenească numele familiei regale, iar în cadrul consfățuirii conducătorilor politici și militari germani (17/30-18/31 mai 1917) s-a hotărât detronarea Hohenzollernilor din România³⁶. Revoluția rusă din februarie 1917 și prăbușirea țarismului au avut consecințe puternice asupra României. Nicolae Iorga menționa existența unor zvonuri, în martie – aprilie 1917, despre o lovitură de stat „prin care, regele și familia regală să fie prinși și duși în Rusia pentru a avea o soartă asemănătoare cu a dinastiei rusești”³⁷. Pentru a contracara starea de agitație care începuse să-și facă locul și în rândul armatei noastre, regele Ferdinand, aflat pe front la 23 martie/5 aprilie 1917, s-a adresat ostașilor Armatei a II-a: „Vouă, fiilor de țărani, care ați apărut cu brațul vostru pământul unde v-ați născut, unde ați crescut, vă spun eu, regele vostru, că pe lângă răsplata cea mare a izbânzii, ați câștigat totodată dreptul de a stăpâni într-o măsură mai largă pământul pe care v-ați luptat. Vi se va da pământ. Eu regele vostru, voi fi întâiul a da pildă; vi se va da o largă participare la treburile statului”³⁸. În iunie 1917, parlamentul a decis modificarea vechii constituții pentru a se putea trece la legiferarea reformei agrare și a celei electorale, acte ce urmau să aibă un binemeritat ecou în opinia publică românească, dar mai ales în rândul acelor care se pregăteau să înfrunte inamicul pe câmpul de luptă într-o campanie militară decisivă în vara anului 1917.

Refacerea armatei române s-a realizat încă din primăvara anului 1917 cu sprijinul misiunii franceze conduse de generalul Berthelot, dar și al altor misiuni aliate. Regele Ferdinand a fost investit cu calitatea de comandant al trupelor româno-ruse, fiind ajutat de generalul Zaharov și apoi de generalul Scerbacev și de

generalul român Constantin Prezan. Vizitele premierului român, Ion I. C. Brătianu la Sankt Petersburg (ianuarie-aprilie 1917) au avut menirea de a perfecta contribuția armatei române la noua ofensivă din vara aceluiași an, problema constituirii unor detașamente de voluntari din rândul prizonierilor de origine română din armata austro-ungară aflați pe teritoriul rusesc, cât și situația tezaurului depus la Kremlin, conform protocoalelor încheiate cu guvernul rus la 14 decembrie 1916 și 16 februarie 1917. Într-un interviu acordat ziarului „Le Temps”, la 17 ianuarie 1917, de primul-ministru român, aflat în capitala Rusiei, se afirma „încă o dată hotărârea nestrămutată a țării sale de a duce până la capăt războiul împreună cu aliații ei și de a nu se lăsa să fie întru nimic descurajată prin pierderile pe care le-a suferit până astăzi sau prin sacrificiile pe care le-a făcut în interesul cauzei comune”³⁹ La sfârșitul lui iulie 1917 va fi expediat al doilea transport, așa încât tezaurul românesc totaliza 3549 casete, adică 9.416.417.177,93 lei aur, dar valoarea era cu mult mai mare, datorită unor obiecte unice inestimabile⁴⁰

La 3 iunie 1917 primul detașament de voluntari români pleca din Kiev, fiind primit cu mult entuziasm de autorități și public. Cu ocazia depunerii jurământului, la 8 iunie 1917, a primului contingent al soldaților ardeleni și bucovineni, regele Ferdinand spunea: „Vouă țara vă spune *Bine ați Venit!*, căci în ea vede întâile raze ale unui soare nou ce răsare din întuneric, pe voi orașul acesta unde s-a înfăptuit Unirea Principatelor, vă salută cu iubire ca pe întâii soli ai unirii neamului”⁴¹ Victoriile strălucite repute de armata română la Mărăști – Mărășești – Oituz, în vara anului 1917, vor impresiona pe Aliați ca și pe adversari, impunând o reconsiderare a rolului și locului României în cadrul coaliție antantiste. În Ordinul de Zi din 12/25 august 1917, regele Ferdinand se adresa soldaților cu entuziasm și mândrie: „Cu piepturile voastre ați ridicat un zid mai tare decât granitul... Cu mândrie mă uit la voi și vă aduc mulțumirile mele călduroase și recunoștința mea ofițerilor și trupei care v-ați purtat atât de bravi. Onoare acelora care și-au lăsat viața pentru apărarea patriei lor”⁴²

Lovitura de stat bolșevică (25 octombrie/7 noiembrie 1917), armistițiul și apoi pacea separată de la Brest – Litovsk cu Puterile Centrale (3 martie 1918) au avut consecințe grave asupra frontului de răsărit și cu precădere privind România, care nu putea susține singură povara operațiunilor militare. Ca atare, România este nevoită să semneze armistițiul (25 noiembrie/9 decembrie 1917) la Focșani, iar noul guvern Averescu avea misiunea de a încheia pacea cu Puterile Centrale. La 14/27 februarie 1918, regele a acceptat o întâlnire cu O. Czernin, ministrul de externe austro-ungar, la Răcăciuni, pentru a discuta condițiile păcii impuse de puterile Centrale. Referindu-se la această întâlnire O. Czernin nota: „Regele n-a făcut în general vreo obiecție, a spus însă că condițiile sunt îngrozitor de dure. Fără Dobrogea, România nu poate respira; în ceea ce privește cedarea vechii Dobroge se poate discuta”⁴³ Din nou apărea pe tapet ideea susținută de reprezentanții Germaniei și Austro-Ungariei de detronare a regelui Ferdinand dacă nu acceptă condițiile deosebit de grele impuse prin pacea separată cu Puterile Centrale. În aceste condiții, la Consiliul de Coroană din 19 februarie/4 martie 1918, regele Ferdinand a cerut „să ne supunem împrejurărilor și că din sacrificiul ce facem poate va ieși recompensa meritată”⁴⁴ La 5/18 martie 1918 se formează un nou guvern prezidat de Al. Marghiloman, pe care intransigentul P. P. Carp îl suspecta că nu ar fi „un germanofil destul de ortodox”⁴⁵

În această atmosferă sumbră a sosit vestea Rezoluției adoptate de Sfatul Țării de la Chișinău privind unirea Basarabiei cu România. Regele Ferdinand răspundea în termeni mișcători la această mare bucurie a redobândirii hotarului răsăritean: „...Un vis frumos s-a împlinit... Aduc prinosul meu de călduroase mulțumiri domniilor voastre și Sfatului Țării ale cărui patriotice eforturi au fost încununat de succes”⁴⁶ La 10/23 aprilie 1918, regele semna decretul de unire a Basarabiei cu România, ca urmare a votului Sfatului Țării.

După tergiversări dureroase, cel de-al treilea Consiliul de Coroană a hotărât încheierea păcii separate cu Puterile Centrale la 24 aprilie/7 mai 1918, și guvernul Marghiloman a semnat umilitorul tratat în palatul Cotroceni, din București. Deși dependentă economic și politic de Puterile Centrale, autoritățile române au obținut recunoașterea unirii Basarabiei cu România (27 martie/9 aprilie 1918). Pentru P.P. Carp, filogerman convins „pacea pe care trebuia s-o semneze România era pacea punctului de vedere german, cu sacrificarea dinastiei și în schimb apărarea integrală a tuturor intereselor ei vitale în prezent și viitor”⁴⁷ Pentru opinia publică semnarea acestei păci separate cu Puterile Centrale era un act de trădare față de Aliați și mai ales față de poporul căruia i se promisese realizarea idealului național.

Sfârșitul războiului mondial a dus la schimbarea spectaculoasă a raportului de forțe, Puterile Centrale au fost scoase din luptă treptat, Germania fiind nevoită să capituleze (11 noiembrie 1918). Încă din 28 octombrie 1918, regele Ferdinand a ordonat armatei reintrarea în război alături de Antanta, iar la 18 noiembrie/1 decembrie s-a reîntors în București, urmat de membrii guvernului și de autoritățile centrale. Primirea a fost cu adevărat triumfală, cum o descrie Nicolae Iorga: „Cu un fanatic entuziasm lumea se arunca înaintea lor, pe când românii și francezii se îmbrățișau în pecetluirea victoriei comune. Firea puțin expansivă a românului găsea accente noi pentru a slăvi ziua triumfului îndelung așteptat”⁴⁸ În discursul rostit de rege la recepția dată în cinstea victoriei, la care participau reprezentanți ai misiunii franceze în frunte cu generalului Berthelot, fruntași ai armatei și oficialități românești, se spunea: „Când am luat moștenirea întemeietorului României moderne, am făgăduit înaintea reprezentanților națiunii că voi fi un bun român; cred că m-am ținut de cuvânt. Grele au fost timpurile, mari au fost jertfele, dar strălucită a fost răsplata; și astăzi pot spune cu fruntea senină: față de Dumnezeu și de poporul meu, am conștiința curată”⁴⁹

Declarația de Unire a Basarabiei cu România adoptată de Sfatul Țării la Chișinău (27 martie / 9 aprilie 1918), Declarația de Unire a Bucovinei aprobată de Congresul General de la Cernăuți (15/28 noiembrie 1918), Rezoluția Adunării Naționale de la Alba Iulia (18 noiembrie/1 decembrie 1918) privind Unirea Transilvaniei și Banatului cu România, au constituit actele fundamentale ale desăvârșirii unității naționale românești. În consens cu voința națională, Ferdinand a devenit regele tuturor românilor. Prin Decretul nr. 3631 din 11/ 24 decembrie 1918, regele Ferdinand a ratificat Unirea Transilvaniei cu România.

În discursul rostit de rege la primirea delegației Marelui Sfat Național ales la Alba Iulia se spunea: „Ne-ați adus nu numai dorul împlinit a câtorva milioane de suflete, ne-ați adus inimile lor, și în primirea plină de dragoste frățească ce ați găsit-o la noi, ați putut simți pulsul țării mume ce bate în același ritm cu al vostru... După

Basarabia, după Bucovina, mai lipsea o piatră din cele mai scumpe: Ardealul cu ținuturile din Ungaria locuite de români. Astăzi ne-ați adus și această ultimă piatră a clădirii, care încoronează marea operă de unire. Putem privi cu încredere în viitor, căci temeliele sunt puternice”⁵⁰

Greutăți mari stăteau în fața guvernului Ion I. C. Brătianu, restabilit de la sfârșitul lunii noiembrie 1918, legate de condițiile tratatului de pace care priveau atât de esențial România. „De câte ori în cursul lor drepturile țării au fost călcate, Regele a stat în fruntea acelor care cu hotărâre neînduplecată au cerut respectarea tratatului și răsplătirea sacrificiilor” – comenta atent Nicolae Iorga⁵¹ Deocamdată prescripțiile armistițiului încheiat de generalul Franchet d’Esperey nu ne asigurau o graniță sigură, trupele maghiare organizând dese incursiuni pe teritoriul românesc, ceea ce a determinat replica celor române. După o vizită a regelui în ținuturile de peste Carpați, trupele noastre au primit „ordinul de a înainta și la 20 februarie 1919 apărea comunicatul prin care se anunța că ele nu se vor opri decât, potrivit tratatului din 1916, pe linia Arad – Oradea – Sătmar – Careii Mari”⁵².

Referindu-se la primirea entuziastă făcută de populația românească în timpul vizitei regelui Ferdinand și reginei Maria în Ardeal până la noile granițe, Nicolae Iorga sublinia: „Niciodată Habsburgii, dinastie înrădăcinată în acele părți de secole întregi, nu s-au învrednicit de o primire ca aceasta... Pretutindeni Regele găsea cuvinte lapidare pentru a răspunde, și simplitatea blândă cu care le rostea adăuga la marea impresie produsă asupra ascultătorilor”⁵³ Un astfel de discurs emoționant a rostit la Alba-Iulia: „Alba-Iulia, un nume care are un farmec pentru tot ce simte și cugetă românește. Aici a fost în timpuri vechi cetatea Marelui Voievod care fusese stăpânitor peste o Românie Mare. Aici este cuprinsă toată durerea, toate chinurile unui popor, care nu a vrut să aibă altceva sub soare, decât să-și exprime în graiul său, dorințele sale, așa de modeste. Eroi care au precedat generația de azi au suferit aici, în Alba-Iulia, pentru credința lor față de Neam și Dumnezeu. Martirul lor a dat roade binecuvântate, căci tot aici, la 1 decembrie 1918, s-a votat alipirea acestor ținuturi cu Patria-Mumă”⁵⁴.

Intensificarea atacurilor „bandelor roșii” maghiare ale guvernului pro-sovietic, în frunte cu Bella Kun, în aprilie 1919, a determinat convocarea Consiliului de Miniștri, prezidat de suveran care a hotărât trecerea graniței până la Tisa. La reproșurile făcute de generalul Franchet d’Esperey, regele răspundea cu fermitate: „Am observat toate cerințele loialității, dar ceva mai presus și decât loialitate: este grija propriei demnități... Eu nu sunt dintre aceia care se lasă călcați pe picior”⁵⁵ O lună mai târziu, chiar generalii Franchet și Grazziani opinau pentru ocuparea Budapestei, procedându-se ca la dezarmarea Bulgariei. George Clemenceau, președintele Franței, într-o telegramă trimisă lui Ion I. C. Brătianu, cerea retragerea imediată a trupelor române de pe Tisa pe un aliniament fixat de Aliați. Primul – ministru a răspuns, la 2 iulie 1919, înainte de a părăsi lucrările Conferinței de Pace de la Paris, că România nu revendică teritorii străine și numai rațiuni militare a determinat această acțiune. Întrucât guvernul ungar nu se grăbea să recunoască noile granițe cu România, armata română nu poate părăsi aceste poziții, decât după dezarmarea trupelor maghiare, pentru a anihila o eventuală agresiune⁵⁶ La 28 iulie 1919, Ferdinand și regina Maria pleacă în Transilvania pentru a lua deciziile finale în

operațiunile de respingere a inamicului. A doua zi, la 29 iulie 1919, regele dă ordin de trecerea Tisei și a începerii marșului către Budapesta⁵⁷

Înaintarea armatei române și ocuparea Budapestei (4 august 1919) a contribuit la răsturnarea guvernului comunist al lui Bella Kun, dar la cererea insistentă a marilor puteri, autoritățile românești au fost nevoite să dispună retragerea lor în interiorul noilor granițe conferite de Conferința Păcii de la Paris. La 10 septembrie 1919, ministrul Franței la București, contele de Saint-Aulaire și reprezentantul S.U.A în comisia interaliată de la Budapesta, generalul Bandholz, în audiență la rege solicitau evacuarea imediată a Ungariei de trupele române⁵⁸

Mesajul citit de rege la 20 noiembrie 1920 în fața Adunării Deputaților cuprindea cuvinte de asigurare față de aliați, și mai ales față de Franța, și în același timp un nou moment de rememorare a faptelor de vitejie ale ostașilor români: „Prin foc și prin ploaia de gloanțe a trebuit să trecem în cursul crâncenului război, pornit din sentimentele cele mai curate ale unui ideal național, purtat de conștiința și voința poporului. Mult sânge al eroilor, multe lacrimi ale văduvelor și copiilor au trebuit să curgă ca să ajungă la înfăptuirea visului secular, dar răsplata jertfelor și roadele noastre azi le putem culege cu conștiința curată că ne-am făcut datoria până la sfârșit”⁵⁹ Un discurs apropiat a rostit regele și de la tribuna Senatului: „Cu toate sacrificiile dureroase ce ni le-a impus areopagul de la Paris, nutrim via dorință de a menține legăturile de strânsă prietenie cu marii noștri aliați, și, suntem siguri că ei vor recunoaște mai târziu și vor prețui cum se cuvine rolul important ce-l joacă România ca factor al civilizației occidentale în aceste părți ale Europei”⁶⁰

În aceeași perioadă regele a încredințat cârja celui dintâi mitropolit al Ardealului unit, Vasile Suceu, iar episcopul de Caransebeș, Miron Cristea, devenea Primat al României Unite. Aceeași grijă pentru Ardeal o manifesta regele Ferdinand și cu ocazia inaugurării Universității românești din Cluj, în februarie 1920, înaintea delegaților vechilor universități apusene și a miniștrilor străini. Concluzia pe care o prezintă monarhul român este demnă de toată lauda, pentru că are la bază principiul toleranței și echilibrului care trebuie să domnească într-un teritoriu locuit de mai multe naționalități: „Nu numai după forța brută sau după numărul baionetelor, nici după întinderea teritoriului, se măsoară puterea unui stat modern, ci mai cu seamă după gradul culturii sale intelectuale. Prin știință și cultură putem numai întări prezentul și pregăti temeliile unui viitor rodnic”⁶¹

Dăruind suma de 400.000 de lei pentru înființarea unui Institut pentru studiul istoriei naționale, Ferdinand se adresa studenților cu cuvinte care să le mențină flacăra vie a patriotismului: „Un neam care știe să prețuiască pe bărbații care au lucrat cu toată inima pentru înfăptuirea zilelor mărețe ce le trăim, un neam care a dat dovezi de cea mai desăvârșită vitalitate, cum rareori se vede în istoria popoarelor, un astfel de neam are în sine cheazășia viitorului său, un viitor pe care voi sunteți chemați a-l făuri”⁶². Regele se arată preocupat față de contribuția oamenilor de cultură români la opera de realizare a unității naționale, subliniind, într-un discurs ținut la Academie în mai 1920, necesitatea sporirii rolului acestui areopag academic în a „lucra la desăvârșirea, la consolidarea acestei întregiri a neamului, prin unificarea culturii românești, prin înlăturarea diversităților de gândire ce dominațiunile străine au impus elementelor românești de sub stăpânirea lor, spre a le stăpâni mai cu înlesnire”⁶³

Într-un alt discurs, din mai 1921, rostit tot la Academia Română, Ferdinand evoca personalitatea lui Tudor Vladimirescu „întâiul care, în timpuri întunecoase, a deșteptat spiritul național și a fost inițiatorul acelei mișcări ale cărei consecințe – neprevăzute poate de dânsul – au fost toate evenimentele mari care s-au perindat în viața țării, până ce am ajuns în zilele noastre la înfăptuirea unității noastre naționale”⁶⁴.

Noul stat românesc, având o suprafață de 295.049 km² și o populație de 18 milioane de locuitori, a fost recunoscut pe plan internațional prin tratatele de pace încheiate la Paris (1919-1920). La 29 decembrie 1919, primul Parlament al României Mari a votat legile prin care se ratifica unirea Basarabiei, Bucovinei, Transilvaniei cu România. Prin decretule-lege din 4 aprilie 1920 au fost dizolvate organele regionale de conducere din aceste provincii, asigurându-se o mai rapid integrare în cadrul statului național unitar român.

În mai 1920, regele Ferdinand întreprinde o călătorie, alături de generalul Alexandru Averescu, noul președinte al Consiliului de Miniștri, prin frumoasele ținuturi ale Moldovei, răpite de austrieci și ruși de peste un secol. Prima oprire a fost la mănăstirea Putna „lăcaș atât de scump oricărei inimi românești, pentru a aduce umbrei marelui erou al Moldovei și al creștinătății, Ștefan cel Mare și Bun, prinusul de recunoștință și de adânc simțită slăvire din partea întâiului Rege al României întregite”⁶⁵. Îngenunchind lângă mormântul marelui voievod, Ferdinand îi solicită în continuare sprijin pentru realizarea concordiei între fii națiunii române: „În numele tău și al marilor tale fapte am găsit izvorul nesecat al răbdării în timpul de umilință și al curajului în timp de restriște. Insuflă-ne duhul sfintei uniri în sufletele noastre pentru îndreptarea tuturor păturilor sociale pe calea concordiei din care numai poate izvorî adevăratul bine obștesc”⁶⁶.

Aducerea capului lui Mihai Viteazul, după pribegia sa prin Rusia, din ascunzătoarea de la Iași, în august 1920, la locul de odihnă din mausoleul de la mănăstirea Dealului, de lângă Târgoviște, prilejuiește regelui același discurs cu accente patetice: „După trei veacuri de lupte și îndelungate suferințe, prin grele jertfe de sânge, izbutit-am a-ți aduce la îndeplinire „*Pohta ce ai Pohit*”: Țara Românească, întreagă și nedespărțită, ți-a dobândit neatârnamarea în marginile hotarelor pentru care ți-ai dat viața. Dreptatea a învins, iar jertfa ta n-a fost în deșert”⁶⁷.

Pentru poziția demnă și hotărâtă a regelui în relațiile cu Aliații, în timpul războiului mondial, mareșalul Joffre, venit în România „să primească omagiile unui întreg popor pe care, în mare parte, el îl duse în focul răscumpărător al luptelor”, i-a acordat „Medalia Militară”. În scurtul discurs de mulțumire, Ferdinand accentua asupra relațiilor de arme româno-franceze: „Legăturile acestei confraternități s-au strâns în mod indisolubil pe câmpiile noastre de luptă, a căror țărână sfântă acoperă mulți scumpi camarazi francezi, căzuți pentru gloria comună, alături de frații lor de arme români”⁶⁸.

Reformele adoptate în primul deceniu după Marea Unire (agrară, electorală, financiară, administrativă, judecătorească, bisericească, învățământ ș.a.) au contribuit sensibil la modernizarea și accelerarea ritmului de dezvoltare al României interbelice. Dar cel mai semnificativ act a fost elaborarea noii constituții (1923), din inițiativa Partidului Național Liberal, condus de Ion I. C. Brătianu, față de care regele Ferdinand manifesta simpatie și încredere. Prin decretul regal din 23 ianuarie 1922, Parlamentul

a fost dizolvat și s-au anunțat alegeri pentru Adunarea Națională Constituantă. Procedura nu era legală, deoarece era încălcat articolul 128 din vechea Constituție din 1866.

Campania electorală s-a desfășurat într-o atmosferă tensionată și violentă. Partidul Național Liberal asigurându-și majoritatea parlamentară a putut să aducă în dezbatere proiectul noii Constituții. După dezbateri furtunoase⁶⁹, noua Constituție a fost votată în ședința din 26 martie 1923 de Adunarea Deputaților și de Senat la 27 martie 1923, fiind publicată la 29 martie 1923 în Monitorul Oficial. Ea cuprindea 8 titluri și 138 de articole, păstrând principiile esențiale din vechea constituție din 1866, dar adăugând și noile transformări survenite după Marea Unire (votul universal, drepturi egale indiferent de confesiune, origine etnică și limbă (articolele 8,11,13), libertatea conștiinței și a învățământului (articolele 22,24), garantarea proprietății private (articolul 17), libertatea muncii (articolul 21). Articolul 1 preciza: Regatul României este un stat unitar și indivizibil; articolul 2: Teritoriul României este inalienabil. Constituția consacră hotărârile luate de poporul român în 1918 privind unirea Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei cu România. Constituția din martie 1923 a fost cea mai înaintată lege fundamentală din istoria României și dintre cele mai avansate din Europa, contribuind la funcționarea regimului democratic interbelic.

Problema încoronării regelui Ferdinand și a reginei Maria la Alba Iulia, discutată încă din 1920, se va realiza în timpul guvernării liberale la 15 octombrie 1922. La amplele ceremonii de la Alba Iulia au participat și reprezentanți ai opoziției (Nicolae Iorga, Al. Averescu), dar Iuliu Maniu (Partidul Național Român) și Ion Mihalache (Partidul Țărănesc) au refuzat considerând că încoronarea a fost coborâtă la rolul unei simple demonstrații de partid⁷⁰. După un *Te Deum* ținut la Catedrala de la Alba Iulia „*catedrala încoronării*”, abia construită, regele Ferdinand și-a pus pe cap vechea coroană de oțel căreia i s-au adăugat însemnele Basarabiei, Bucovinei și Transilvaniei⁷¹. A urmat un banchet fastuos în Sala Unirii și pe platoul din fața cetății. Pe 16 octombrie 1922 în fața Arcului de Triumf din București s-a desfășurat un amplu spectacol, evocând lupta poporului român pentru unitate statală, la care au participat și oficialități străine din Franța, Italia, Spania, Cehoslovacia, Grecia, Iugoslavia, Marea Britanie, Belgia și Portugalia⁷².

Ultimii ani ai domniei regelui Ferdinand au fost umbriți de escapadele amoroase ale prințului moștenitor, Carol, căsătoria secretă de la Odessa cu Ioana Maria Valentina Lambrino (31 august/13 septembrie 1918), presiunile exercitate asupra acestuia de Casa Regală și guvern, anularea căsătoriei de Tribunalul Județului Ilfov, noua căsătorie cu principesa Elena, fiica regelui Constantin al Greciei și nașterea prințului Mihai (25 octombrie 1921), relația cu Elena Lupescu și renunțarea la dreptul de succesiune (1925), criza dinastică.

La 30 decembrie 1925 în Consiliu de Coroană de la Sinaia, regele Ferdinand preciza: „Dacă un asemenea act ar fi fără precedent din partea lui aș mai păstra iluzii și speranțe... Grijă ce port acestei Coroane nu-mi îngăduie să las vreo posibilitate de reînnoire a unei asemenea crize care e deja prea mult că s-a putut repeta... Chiar în ziua de azi vă rog să luați cunoștință de renunțarea principelui Carol, în urma căreia să se pășească fără întârziere la măsurile legale pentru recunoașterea principelui Mihai ca principe moștenitor al României”⁷³. La 4 ianuarie 1926, Adunarea Națională

Constituantă a acceptat renunțarea lui Carol ca moștenitor al tronului, instituirea unei Regențe (principele Nicolae, patriarhul Miron Cristea și Gheorghe Buzdugan), în eventualitatea că Mihai ar ajunge rege în perioada minoratului, modificarea Statutului Casei Regale⁷⁴ Caustic, Nicolae Iorga consemna după aceste evenimente: „Acum nu mai erau doi stâlpi în România, ci unul singur – Ion Brătianu. Dinastia de Argeș biruise cu totul pe cea de Sigmaringen”⁷⁵ La 11 februarie 1926, regele Ferdinand a hotărât ca fostul principe să poarte numele de Carol Caraiman, acesta stabilindu-se în străinătate, împreună cu Elena Lupescu.

În dimineața zilei de 20 iulie 1927, regele Ferdinand a murit, după o grea suferință la castelul Peleş. Siciul cu corpul neînsuflit al regelui a fost transportat cu trenul la București și depus la palatul Cotroceni unde publicul a avut acces în cursul zilei de 22 iulie, să-și ia rămas bun de la cel care-și legase numele de înfăptuirea României Mari. Apoi, siciul a fost așezat pe un afet de tun tras de șase cai și transportat la Gara de Nord, timp în care au fost trase 101 salve de tun, și clopotele bisericilor au sunat pe tot parcursul cortegiului funerar. Transportat cu trenul la Curtea de Argeș, apoi așezat tot pe un afet de tun tras de șase cai a fost dus la biserica mănăstirii Curtea de Argeș, unde în sunetele clopotelor și a celor 101 salve de tun ce au fost trase a fost înmormântat, alături de regele Carol I și regina Elisabeta.

Comentând ceremonia funebră, Nicolae Iorga aprecia că regele Ferdinand a fost înmormântat cu o „pompă vană și rece”⁷⁶ Pe lespede sa de mormânt stă scris: „Aici odihnește robul lui Dumnezeu, Ferdinand I, Rege al României. Născut la 24 august 1865 – răposat la 20 iulie 1927 la Castelul Peleş. Luând cărna țării la 11 octombrie 1914 a tras sabia la 15 august 1916 pentru dezrobirea românilor de peste vechile hotare, înfăptuind întregirea neamului și încoronându-se la 11 (23 octombrie, stil nou, n.n.) la Alba Iulia ca primul rege al tuturor românilor” În noiembrie 1927 se stingea din viață și Ion I. C. Brătianu, principalul lider liberal, colaborator al monarhiei constituționale, filo-antantist convins, unul dintre artizanii Marii Uniri și ai politicii de consolidare a democrației românești în perioada interbelică⁷⁷

NOTE

1. N. Iorga, *Regele Ferdinand*, Editura Porțile Orientului, Iași, 1996, p. 28-37.
2. *Ibidem*, p. 34-36.
3. *Ibidem*, p. 38.
4. Vezi Ion Stăvăruș, *Elena Văcărescu*, București, Editura Unirea, 1974.
5. N. Iorga, *op. cit.*, p. 43.
6. *Ibidem*, p. 45.
7. N. Iorga *Regina Maria*, Editura Porțile Orientului, Iași, 1996, p.42.
8. *Ibidem*, p. 36.
9. *Cuvântări de Ferdinand I regele României (1889-1922)*, București, 1923, p.6.
10. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988, p.352.
11. Regina Maria. *Povestea vieții mele*, vol. III, Editura Eminescu, București, 1991, p.9-10.
12. A.N.I.C, București, Fond Xilografii. Viena, Pachetul nr. XLVI, Actul nr. 17, fil. 110 -114.
13. *Ibidem*. Pachetul XLVI, Actul nr.11,14, fila 120.
14. Vezi Ema Nestovici, *România și Puterile Centrale în anii 1914-1916*, Editura Politică, București, 1979, p. 209.
15. A.N.I.C, Fond Casa Regală, dos.16/ 1916, f.1, dos.17/1916, f. 1.
16. *1918 la Români*, vol. I, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 766.

17. A.N.I.C, Fond Casa Regală, dos.19/1916, f. 1-5.
18. *Ibidem*.
19. I. Gh. Duca, *Amintiri politice*, vol. I, München, 1981, p. 271-274.
20. *Ibidem*.
21. *Ibidem*, p. 278-281.
22. *Discursurile lui Ion I. C. Brătianu* (publicate de George Fotino), vol. IV, București, 1940, p. 398-400.
23. A.N.I.C, fond Casa Regală, dos.19 / 1916, f. 1-5.
24. "Viitorul", LX, nr. 3059, din.16/29 august 1916.
25. Arh. M.A.N, Fond Marele Stat Major, Secția 2, Informații, dos. Nr.472 / 1916-1917, f. 65.
26. *Ibidem*, f. 45.
27. *Ibidem*, f. 59.
28. *Ibidem*, Fond Microfilme, rola P.II, 1, 591, C.481.
29. Apud, D. Preda, *Români și Antanta. Avataurile unei mici puteri într-un război de coaliție (1916-1918)*, Institutul European,1998, p.95.
30. I. Gh. Duca, *op. cit.*, vol. II, p. 16.
31. *1918 la români*, vol. II, p. 853.
32. C. Kirîțescu, *Istoria războiului pentru întregirea României. 1916-191*, vol. I, București, 1922, p.498.
33. D. Preda *op. cit.*, p. 160.
34. I.Gh. Duca, *op. cit.*, vol.II, p.13.
35. *Dezbaterile Adunării Deputaților. Sesiunea extraordinară. 1916-1917*, p. I din 14 decembrie 1916, ședința din 9 decembrie 1916, p.1.
36. *Români în Primul Război Mondial*, Editura Militară, București 1979, p. 371.
37. N. Iorga, *Istoria Românilor*, vol. X, p. 383.
38. *Români...*, vol. I, p.35, doc. din 28 martie 1917.
39. *Discursurile lui Ion I. C. Brătianu* (publicate de George Fotino), vol. IV , p.419.
40. *Vezi Tezaurul României la Moscova. Documente 1916-1917*, editat de Viorica Moisuc, Ion Calăfeteanu,Constantin Botoran, București, 1931.
41. A.N.I.C, Fond Casa Regală, dos.nr.9/ 1917, f. 1.
42. *Cuvântări de Ferdinand regele României*, p.112-113.
43. *1918 la români*, vol. II, p.1080.
44. Al.Averescu, *Notițe zilnice din război (1916-1918)*, București, 1935, p.299.
45. C. Kirîțescu, *Istoria războiului*, vol. III, p. 420-423.
46. N. Iorga, *Regele Ferdinand*, p. 102-103.
47. A.N.I.C., Fond Casa Regală, dos.70/1918, f. 1-2.
48. N. Iorga, *op. cit.*, p. 110.
49. *Ibidem*, p. 112.
50. *Cuvântări de Ferdinand regele României*, p. 124; vezi N. Iorga, *Regele Ferdinand*, p. 118.
51. N. Iorga, *Regele Ferdinand*, p. 119.
52. *Ibidem*.
53. *Ibidem.*, p. 126.
54. *Ibidem*, p. 135.
55. *Ibidem*, p. 121.
56. *1918. Documente interne și externe*, vol. IV , București, 1986, p.9.
57. C. Kirîțescu, *op. cit.*, p. 597-612.
58. *1918. Documente*, vol. IV, p. 430-432.
59. N. Iorga. *op. cit.*, p.137.
60. *Ibidem*, p. 139.
61. *Ibidem*, p. 145.
62. *Ibidem*, p. 148.
63. *Ibidem*, p. 153.

64. *Ibidem*, p. 153-154.
65. *Ibidem*, p. 155.
66. *Ibidem*, p. 156.
67. *Ibidem*, p. 173-174.
68. *Ibidem*, p. 175.
69. ANIC, Fond Casa Regală, dos. 3/1923. Raportul Guvernului către Rege din martie 1923.
70. "Patria", Cluj, IV, nr.197 din 10 septembrie 1922; vezi și Ion Scurtu, *Monarhia în România, 1866-1947*, Editura Danubius, 1991, p. 74-75.
71. A.N.I.C, Fond Președinția Consiliului de Miniștri, dos.14/1922, f.1.
72. Ion Bitoleanu, *Din istoria României moderne.1922-1926*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1981, p. 60.
73. A.N.I.C, Fond Ferdinand, Arh. Personală, dos. III, f. 80; vezi și Ioan Scurtu, *Criza dinastică din România*, Editura Enciclopedică, București, 1996, p. 45-46.
74. D.A.D, nr.41, Ședința din 4 ianuarie 1926; vezi și Ioan Scurtu, *op.cit.*, p. 51-59.
75. N. Iorga, *Orizonturile mele. O viață de om așa cum a fost*, Editura Minerva, București, 1972, p. 625.
76. N. Iorga, *Supt trei regi*, București, p.413.
77. Anastasie Iordache, *Ion I.C. Brătianu*, Editura Albatros, București, 1994, p. 539-542.

NICOLAE IORGA ȘI PARTIDUL NAȚIONALIST DEMOCRAT

Gheorghe A. Știrbăț

Résumé

L'expérience accumulée dans la vie publique à partir de l'année 1906, son entrée comme député dans le parlement du pays (1907) déterminent N. Iorga de former sa propre formation politique „avec ceux qui sont bons, aux âmes propres et qui n'acceptent pas le joug des partis, avec ceux dépourvus de fortune et avec les exploités des oligarchies qui désiraient la fondation d'une démocratie réelle”.

Dans la conception de son fondateur, le Parti National Démocrate ne représentait pas les idéaux d'une seule classe sociale mais il voulait répondre „au besoin organique“ de toute une nation. En s'appuyant sur un „nationalisme instructif et très démocratique“, le Parti National Démocrate voulait être „la démocratie qui ne peut jamais se séparer de la conscience du peuple roumain“.

„Etre nationaliste ne signifie pas aimer sa patrie, mais prendre la notion dans son sens organique, comme une source de toute inspiration politique“.

En considérant la nation comme un être organique, tout ce qui s'y trouve ne s'en sépare de lui mais collabore à sa vie“, Iorga concevait son développement par une évolution normale, en rapport avec la tradition.

La tradition, dans la conception du grand historien était „une idée vérifiée sur la réalité“ elle la „soutient“ et la „garantit“ elle réalise la „liason organique“ entre „les formes et les tendances“, „en se confondant comme la végétation d'une forêt“.

Participarea activă la viața politică a țării sale constituia pentru Nicolae Iorga o îndatorire civică elementară.

Societatea românească, care obținuse la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea succese notabile se mai confrunta și cu o serie de neîmpliniri fapt ce determină o intensă dispută de idei pentru găsirea soluțiilor oportune rezolvării lor. Această febrilă activitate de căutare nu-l putea lăsa pe marele istoric „un savant izolat în turnul lui de fildeș”¹ Omul de știință „simte nevoia dăruirii”², rupe „izolarea vieții de ascet”³ și coboară în mijlocul realităților românești.

Savantul care se considera obligat de însași profesiunea sa de istoric să participe la viața politică, nu considera aceasta ca o activitate complementară celei științifice deoarece „istoricul este un bătrân prin experiența nației sale. Dacă nu-l întreabă nimeni, el e dator să vorbească”⁴.

Unul din instrumentele prin care a putut să-și facă auzită vocea în marea mișcare pe tărâmul ideilor privind drumul de urmat al României a fost Partidul Naționalist Democrat.

¹ Dan Zamfirescu, *Etape către o monografie*, București, 1981, p. 114.

² Barbu Theodorescu, *Nicolae Iorga*, București, Editura Tineretului, 1968, p. 137.

³ *Ibidem*.

⁴ Nicolae Iorga, *Două concepții istorice*, în *Discursuri de recepție la Academia Română*, București, Editura Albatros, 1980, p. 78.

În demersul nostru ne propunem o analiză a ideologiei a Partidului Naționalist Democrat prin intermediul căreia să surprindem valențele politice ale lui Nicolae Iorga. O temă ca aceasta implică o abordare într-un cadru mai larg. Încercăm aici să-i schițăm doar conturul limitându-ne în parte la generalități, sondând unele aspecte care să o sugereze întrucâtva. Considerăm însă că ambele modalități se cuvin a fi avute în vedere într-un demers preliminar menit să configureze locul și rolul lui Nicolae Iorga în viața politică românească. Demersul se arată necesar și din alte motive. Mai întâi fiindcă subzistă prejudecata că o structură de artist cu un temperament pasional, vulcanic, cum a fost Nicolae Iorga este incompatibilă cu disciplina de partid. Apoi, curba activității sale politice în perioada interbelică de la președinte al Camerei Deputaților – o recunoaștere a activității fructuoase pe tărâmul luptei naționale, la eșecul total al guvernării sale din 1931-1932 au pus sub semnul întrebării capacitatea de om politic al marelui istoric.

Marele savant a avut de la început o atitudine rezervată față de aderarea sa la vreun partid politic, considerând că „legați liberi prin convingeri (...) suntem încredințați că vom aduce servicii mari acestei țări”⁵

Considera partidele existente la noi ca pe niște grupări politice bazate pe disciplină „care nu are nimic roman, în înțelesul de roman de apus” ci mai „degrabă ceva, în înțelesul unei romanități orientale care se zice de obicei bizantină”⁶ Disciplina bizantină, continua Nicolae Iorga, constă în aceea că „dacă fuge unul fug toți, dacă unul a părăsit situația lui față de idei, nimeni nu mai cutează să o mai păstreze”⁷

Cel care încă de la primele sale manifestări în viața publică lupta „contra unei clase politice de uzurpație, împărțită de formă în partide, în care se poate primbla în voie orice ambiție și orice interes”⁸, aducea în societate o concepție nouă de abordare a problemelor în care prima imperativul moral. Tocmai această manieră de a concepe partidul politic îl determina pe Iorga să se ferească atunci de ceea ce el denumea „paralizia progresivă a spiritului de gașcă”⁹

Formațiunea de istoric îi permitea să analizeze cu rigoare științifică realitatea din societate și să tragă concluzii pertinente. „Multă vreme m-am ferit de a mă atinge în orice chip de activitatea politică”¹⁰, dar coborând în mijlocul realităților, tumultosul cărturar, a văzut urmările ei „de ce fel era politica, ce s-a făcut la noi până acum: ruina financiară și putreziciunea morală de a stăpâni pentru plăcerea stăpânirii sau pentru foloase bănești nelegiuite ce decurg din dominație”¹¹ „Ambiția vulgară de a stăpâni pentru plăcerea stăpânirii” ofereau privitorului „o priveliște mai dureroasă, primejdura vieții statului nostru la temeliiile căreia săpase aceia care pretindeau că-l servesc (...) o haită de politicieni lacomi și orbi”¹²

⁵ „Neamul Românesc”, an II, nr. 29 din 12 august 1907, p. 450-451.

⁶ Nicolae Iorga, *Discursuri parlamentare 1907-1917*, București, Editura Politică, 1981, p.85.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Idem*, *O viață de om așa cum a fost*, vol. III, București, Editura Minerva, 1981, p. 117.

⁹ *Idem*, *Discursuri parlamentare 1907-1917*, p. 97.

¹⁰ Cf. I. Constantinescu, *Introducere la Ibidem*, p. 16.

¹¹ *Ibidem*.

¹² *Ibidem*.

Experiența acumulată în viața publică începând cu anul 1906, intrarea ca deputat independent în Parlamentul țării, „i-au zguduit părerea”¹³, îl determină pe Iorga să se gândească tot mai serios la întemeierea unui partid politic: „Am simțit nevoia de a da multelor azeziuni, dintre care unele trebuiau să fie așa de trecătoare într-o societate unde nu este o altă scară a meritelor, un program care să unească un titlu care să figureze pe steag”¹⁴

Odată cu apariția Partidului Conservator Democrat la începutul anului 1908, el hotărăște înființarea propriei sale formațiuni politice care să se realizeze „cu cei buni, cu suflete curate și firește ce nu primesc jugul partidelor, cu cei fără de avere, cu exploatații de oligarhie și doreau înfăptuirea unei democrații reale”¹⁵

În concepția marelui istoric democrația reală, care „înseamnă ținerea în seamă a nevoilor adânci aflătoare în marile mulțimi muncitoare”, trebuie să fie „crezul moral al convingerii că înainte de toate, în mersul general al omenirii, trebuie ca fiecare nație, elementul organic constitutiv, să se cunoască, să se definească și să se servească pe sine”¹⁶

După data de 30 ianuarie 1908, N. Iorga va publica în mai multe numere ale ziarului său „Neamul Românesc”, *Declarația de principii naționalist-democratică*¹⁷, declarație pe care o va semna împreună cu profesorul A. I. Cuza.

Documentul pune în discuția opiniei publice obiectivele care stăteau la baza activității viitorului partid politic.

Publicarea *Declarației Naționalist-Democrate*, a dat semnalul opiniei publice românești că istoricul „va da grupului său de presiune”¹⁸ forma unui partid „pentru a nu lăsa să mai trăiască singuratece atâtea suflete care se înțeleg și se simpatizează”¹⁹

Congresul de constituire al Partidului Naționalist-Democrat are loc în zilele de 23-24 aprilie 1910 în sala Oppler (Mura) din București²⁰

Referindu-se la importanța creierii propriului său partid, Iorga sublinia: „Acum semăn în stânga și dreapta fără să mă uit unde cade sămânța, iar când vin la secerat unul îmi spune: pardon, dar este ogorul meu, celălalt iarăși pardon, aici este al meu, și așa mai departe. Până când acum cu partid ce semăn, când e să culeg, culeg eu de pe ogorul meu mult puțin!, Dar culeg de pe ogorul meu”²¹

¹³ Cf. Petre Țurlea, *Nicolae Iorga în viața politică a României*, București, Editura Enciclopedică, 1991, p. 53.

¹⁴ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*, vol. III, București, Editura Politică, 1981, p. 64.

¹⁵ „Neamul Românesc”, nr. 14 și 15 din 1 și 3 februarie 1908, pp. 209-210, 224-225.

¹⁶ Nicolae Iorga, *O viață de om*, vol. III, p. 64.

¹⁷ Conținutul scoate în evidență viziunea lui Iorga privind revigorarea de ansamblu a societății românești. Readeuce în centrul atenției chestiunea agrară insistând „pe revizuirea operei de împroprietărire din 1864”, „înlăturarea împroprietărilor nedrepte”, „colonizarea moșilor statului”, „hrănirea casei rurale cu excedentul bugetar”. Declarația avea în vedere dezvoltarea învățământului preuniversitar, îmbunătățirea situației materiale a corpului didactic, „apropierea Universității de nevoile neamului”, creșterea capacității de apărare a țării, perfecționarea administrației prin înființarea de școli pentru pregătirea funcționarilor, inamovibilitatea administrativă”, impozitul pe venit și votul universal, crearea unui credit industrial și comercial, crearea de școli practice de industrie și comerț. Chestiunile economice din Declarație reflectă în bună măsură conceptele profesorului A. C. Cuza și explică totodată atitudinea antisemită și xenofobă a acesteia când și referirea la scoaterea străinilor de la sate, înlăturarea străinilor de la furnituri, scoaterea evreilor din armată. „Neamul Românesc”, 17 februarie 1908, p. 321-323.

¹⁸ Nicolae Iorga, *Supt trei regi. Istoria luptei pentru un ideal moral și național*, București, 1932, p. 65-74.

¹⁹ Cf. Petre Țurlea, *op. cit.*, p. 64.

²⁰ „Neamul Românesc”, an IV, nr. 49 din 19 aprilie 1910.

²¹ Cf. Andrei Pippidi, *Introducere la Nicolae Iorga. Generalități cu privire la studiile istorice*, Editura Polirom 1999, p. XXXV.

Marele savant sublinia că doctrina care stă la baza partidului său o „reînvie pe cea a lui Kogălniceanu care a fixat principiile naționalismului democrat în întregime”²².

„Am fost bucuros”, sublinia conducătorul partidului, „când am găsit baza doctrinei noastre în literatura epocii lui Kogălniceanu, care este fără îndoială cea mai mare minte pe care a produs-o nația românească și bunătatea lui Dumnezeu, a făcut ca cea mai mare minte să fie unită cu cea mai caldă inimă. O inimă caldă fără o mare minte poate băga în bucluc o nație, iar o minte mare fără o inimă caldă ține pe loc o nație”²³.

Considerând ideile doctrinei lui Kogălniceanu ca „mântuitoare”, Iorga le-a reanalizat și adaptat la noile cerințe ale societății: „Am înviat și am acomodat, am organizat și apărut păreri ale celor care în fiecare epocă de romantism sănătos și înviator au știut să pună la bazele doctrinei pe care noi am pornit-o și o ținem la curent cu nevoile actuale și cerințele societății noastre”²⁴.

Pentru ca ideile naționalist-democrate să aibă forță materială în societate le-a pus la baza unui partid, Partidul Naționalist-Democrat deoarece „Kogălniceanu nu a organizat ceva în jurul doctrinei lui, în așa fel încât la un moment dat a plecat steagul democrației naționale moldovenești în fața unei doctrine care avea același naționalism dar de fațadă nu în sămburele însuși al alcătuirii, și astfel naționalismul democrat moldovenesc de la 1840 a lui Kogălniceanu a devenit un satelit al liberalismului bucureștean pe la 1870”²⁵.

Definindu-i locul în peisajul politic românesc, savantul arăta că formațiunea sa politică își întemeiază doctrina pe realitățile românești, și nu pe idei importate, fără nici o legătură cu specificul nostru național: „Ea nu vine din postulate metafizice și nici nu analizează un fenomen de ordin național și nici nu cere preciziunea unui decalog care să cuprindă într-o serie de nedefinite propoziții pe care să le prevadă așa de grăbit și de capricios și să le fi declarat incontestabile”²⁶.

N. Iorga recunoștea că la baza partidului său nu stătea o doctrină nouă. Ideile naționaliste erau vehiculate în societatea românească începând cu jumătatea secolului al XIX-lea de mari cărturari și unii politicieni. Considera că „nu e prea bine ca noutățile din cale-afară de noi să apară în afară de nevoile tradiționale, de dezvoltarea tradițională a poporului”²⁷. Nu și-a propus să se scormonească „nu știu ce teorii apusene și să schimbe obiceiurile de cugetare ale nației noastre”²⁸.

Pornind de la tradiție, care nu înseamnă „întoarcerea la trecut, ci ținerea în seamă a ceea ce din transmiterea secolelor e încă viu în sufletul omenesc”²⁹, marele savant și-a propus să înceapă „cu studierea obiceiurilor de cugetare a neamului nostru”

²² Nicolae Iorga, *Doctrina Naționalistă*, București, Cultura națională, p. 7.

²³ *Ibidem*.

²⁴ *Ibidem*.

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Idem, *O viață de om așa cum a fost*, București, 1934, p. 127.

²⁷ Idem, *Doctrina naționalistă*, p. 1.

²⁸ *Ibidem*, p. 2.

²⁹ Idem, *Ideii asupra problemelor actuale*, Editura Cugetarea, p. 13.

și „după ce vom ști toate aceste lucruri pe urmă să ne gândim la elaborarea unei doctrine pe care s-o punem la îndemâna poporului”³⁰

În concepția șefului al Partidului Naționalist Democrat, tradiția ca „idee verificată asupra realității”³¹, „susține” și „garantează”³², realizează acea legătură organică” între „forme și tendințe”, „confundându-se ca vegetația unei păduri”³³

Ignorarea tradiției ar crea acea dizarmonie „între oameni și lucruri”³⁴, fenomen constat în România de N. Iorga la începutul secolului al XX-lea, și care a dus la „o societate cu comandamente neconținut repetate”³⁵, care se guvernează printr-o nesfârșire de funcționari, căzută asupra ei, și printr-un val de hârtie birocratică și prin agitația neîntreruptă a telefoanelor oficiale mânănd danțul satanic”³⁶ „Contra datoriei de sute de ani”, întărea savantul, „nu se poate face nimic prin legile de fiecare zi care trec la cimitirul Monitorului Oficial”³⁷

Scopul Partidului. Naționalist Democrat, era prin urmare acela de purificare a vieții politice românești, de înlăturare a unor vechi practici politicianiste: „Nu am pretenția de a crea realități umane ci numai aceea de a recunoaște realități umane și de a le ajuta în dezvoltarea hotărâtă, nu de legile și regulamentele mele, ci de motive adânci din viața lor proprie”³⁸

„Partidul Naționalist Democrat”, insista N. Iorga, „ieșise de la sine ca organ de regenerare fără grijă de clientelă, fără dispoziții de tranzacții și fără aptitudini de putere, precum și fără obișnuitele liste de aderare, asigurați orice ar face partidul. Baza acestei doctrine era dezvoltarea liberă a poporului românesc, complet în toate clasele lui, dintre care cea mijlocie îi lipsea așa de mult”³⁹

În concepția fondatorului său, Partidul Naționalist Democrat, nu reprezintă idealurile unei singure clase sociale, ci intenționa să răspundă „nevoii organice” a întregii națiuni. Bazându-se pe un „naționalism instructiv și foarte democratic”, partidul lui Iorga se dorea a fi „acea democrație care nu se poate despărți niciodată de conștiința poporului românesc”⁴⁰

„A fi naționalist nu înseamnă a iubi patria, ci a lua nația în sensul ei organic, ca un izvor al oricărei inspirații politice”⁴¹ Considerând națiunea ca o „ființă organică, tot ce se găsește întrânsa nu se deslipește de dânsa, ci colaborează la viața ei”⁴², Iorga concepea dezvoltarea ei printr-o evoluție normală, în raport cu tradiția.

Istoricul era împotriva transformărilor bruște, revoluționare „care dărâmă înainte de a ști ce creează”⁴³ pentru că revoluția înseamnă „o dureroasă ruptură a solidarității”⁴⁴ națiunii.

³⁰ Idem, *Doctrina naționalistă*, p.2.

³¹ Idem, *Ideii asupra problemelor actuale*, p.15.

³² *Ibidem*, p. 14.

³³ *Ibidem*, p. 15.

³⁴ *Ibidem*, p. 16.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ *Ibidem*, p. 14.

³⁸ Idem, *Credința mea*, București, Imprimeria Națională, 1931, p. 82.

³⁹ Idem, *Supt trei regi*..., p. 320.

⁴⁰ Idem, *Doctrina naționalistă*, p. 2.

⁴¹ „Neamul Românesc”, an V, nr. 68 din 11 iunie 1910.

⁴² Nicolae Iorga, *Doctrina naționalistă*, p. 15.

⁴³ *Ibidem*, p. 11.

Savantul credea în evoluția înceată, culturală, a națiunii române care îi menține vigoarea și autenticitatea.

Pornind de la aceste considerente, marele profesor, concepea reformarea societății pornind de la specificul dezvoltării noastre istorice deoarece „noi fiecare suntem un manual de istorie a României, numai că noi nu ne dăm seama că zace în noi istoria României, că toate generațiile care s-au succedat trăiesc în noi, le putem deștepta prin cuvinte magice în conștiința noastră”⁴⁵

Prin modul original de abordare a problemelor din societatea românească, Iorga dădea expresie unei concepții noi pe care el însuși a definit-o cu termenul de „realism organic”⁴⁶

Apelul permanent al istoricului la educația membrilor societății „de jos până sus”, răspundea unei necesități imperioase impuse de specificul evoluției noastre pe calea modernă. Națiunea română s-a constituit în secolul al XVIII-lea în condițiile dominației străine asupra țărilor noastre. Într-un secol de dominație fanariotă pe lângă acumulări firești cel puțin pe plan cultural, își fac apariția o serie de obiceiuri și mentalități străine⁴⁷, este distrus spiritul de opinie atât de necesar în viața oricărei colectivități umane moderne.

Educația trebuie să conștientizeze tocmai „clasele de jos”, țărănimea determinând-o astfel să înțeleagă și nevoile sale imediate și de perspectivă.

În acest spirit, Iorga insistă să se lucreze pe plan cultural în vederea formării unei conștiințe populare, conștiință care până atunci „n-a fost creată decât în legătură cu anumite interese și într-o parte din populația orășenească”⁴⁸. Cultura trebuia să „cucerească înstrăinata clasă de jos și s-o aducă înapoi la viața sufletească a neomului, la solidaritate cu toți cei de același grai și același sânge”⁴⁹

Pentru crearea acelei „conștiințe populare”, în conformitate cu doctrina naționalist democrată, se impunea constituirea comitetelor de propagandă în fiecare organizație care să se întrunească periodic la sediile locale ale partidului: „în acele case de adunare ale naționaliștilor democrați”. Fiecare sediul al Partidului Naționalist Democrat trebuia dotat cu o „bibliotecă populară” care să conțină „culegeri de legi, cărți sfinte și naționale”, prin care să se facă „o adevărată educație cetățenească care să formeze cetățeni”⁵⁰

Ridicarea conștiinței civice prin cultură va permite formarea de „oameni adevărați, oameni care văd, lămuresc, înțeleg”⁵¹

Aceasta va conduce la dezvoltarea spiritului public care în concepția sa însemna nu numai o civilizație dezvoltată organic, o civilizație adevărată „în țara

⁴⁴ *Ibidem*, p. 10.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 11.

⁴⁶ Dan Zamfirescu, *Etape către o demografie*, București, Editura Eminescu, 1981, p. 117.

⁴⁷ Pe larg în Pompiliu Eliade, *Infuența franceză asupra spiriului public în România. Originile*, București, Humanitas, 2000, p. 112-118.

⁴⁸ Nicolae Iorga, *Doctrina naționalistă*, p. 12.

⁴⁹ Idem, *Datoria noastră față de cultura națională*, în „Neamul Românesc”, an V, nr. 42, 2 aprilie 1910.

⁵⁰ „Neamul Românesc”, an V, nr. 68 din 11 iunie 1910.

⁵¹ *Ibidem*, an V, nr. 42, 2 aprilie 1910.

noastră cu falsă și superficială sa civilizație”⁵² și „un public cultural apt să înțeleagă cerințele unei evoluții moderne în cadrele naționale”⁵³

Spiritul public autentic conduce la realizarea unei solidarități sociale. În societatea noastră, constata Nicolae Iorga este o mare discrepanță între burghezia românească ce „acționează de o manieră consecventă pentru a atinge scopurile sale care nu sunt din păcate și ale noastre”⁵⁴ și țărănul român „ce uită de civilizație străin de acum înainte de tot ce se petrece în țara sa transformată într-un sens pe care el nu îl înțelege”⁵⁵

Adept al reformelor pe toate planurile vieții noastre naționale, Iorga le dorea în consens cu tradiția, ca o emanație „a claselor de jos”, dovedind astfel că au ajuns la înțelegerea propriilor nevoi, dar și a nevoilor generale ale societății. Populația satelor „vrea orbește pământ de la oricine, oricum, și ea nu știe încă a-l apăra, nici a-l lucra”⁵⁶

Nivelul scăzut de cultură din lumea satelor îl face pe țărănul român tot mai vulnerabil în fața instituțiilor statului, cât și față de presiunile tot mai accentuate ale pieței. Pe bună dreptate, sublinia omul politic Iorga, țărănul român a pierdut pământul „nici că i l-a luat turcii sau boierii”, ci „l-a pierdut neștiința dreptului, necunoașterea căilor de dreptate, a mijloacelor de bună gospodărire”⁵⁷

Pornind de la complexitatea chestiunii agrare și în lumina concepției sale politice care excludea soluțiile bruște în rezolvarea problemelor societății, Nicolae Iorga a susținut de la început rezolvarea chestiunii țărănești în mod gradual. „Gospodăria seculară legând inextricabil pe proprietar de țăran, nu se poate desface dintr-o dată, și un om prevăzător trebuie să procedeze în etape, ținând o bucată de vreme laolaltă pe cei doi factori ai producției agricole, destul pentru a nu se risipi o întreagă înzestrare cu vite și clădiri” reprezintă „ceea ce e adânc conservator și organic în sufletul meu, în ciuda metodelor revoluționare care de atâtea ori mi s-au impus”⁵⁸, afirma liderul naționalist democrat. Acest crez l-a determinat pe marele profesor să insiste pentru o educație profundă, prin cultură a țăranimii, odată cu rezolvarea graduală a problemelor acesteia ajustată mai întâi pe nevoile sale imediate, și apoi să se pronunțe pentru o reformă agrară radicală în favoarea truiditorilor pământului. „Eu nu cred în reforme, afirma savantul, eu cred în educația poporului care ea poate da valoare oricărei forme legale. Eu nu cred în constituții vrăjitoare chiar dacă au fost scrise pe hârtie albă, eu cred în acea conștiință care dă articole de constituție”⁵⁹

Conștientizarea prin cultură a țăranimii va accelera acea „voință de jos așa de puternică încât să aducă către textele de legi voite „sus”⁶⁰

Chestiunea țărănească în calitate de problemă fundamentală a societății românești a preocupat încă de la înființarea sa Partidul Național Democrat. Un capitol important în programul acestei formațiuni politice era cel care se referea la revizuirea

⁵² Cf. Constantin Schifimeț, *Concepția organicistă a lui Nicolae Iorga*, în „Biblioteca”, an II, nr.1-2-3, 1990, p. 37.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ „Neamul Românesc”, an V, nr. 42 din 2 aprilie 1910.

⁵⁷ *Ibidem*.

⁵⁸ Nicolae Iorga, *O viață de om*, vol. III, pp.105-106.

⁵⁹ Idem, *Doctrina naționalistă*, p.10.

⁶⁰ *Ibidem*.

legii de împrumut din 1864, în sensul înlăturării punerilor în posesie pe nedrept, colonizarea moșiilor statului, a așezămintelor de binefacere, o nouă lege a învoielilor agricole, consolidarea Casei Rurale, desființarea prestației, încurajarea industriei casnice țărănești, învățământ practic agricol, dezvoltarea conspirației rurale⁶¹ În preajma și mai ales în timpul războiului de reîntregire națională, conducătorul partidului s-a situat în Parlament pe poziția acelor care susțineau revizuirea constituției pentru ca ea să înlesnească înlăturarea unei reforme agrare radicale, ce nu trebuia utilizată ca element propagandistic în interesul vreunui partid.

Modul de abordare și rezolvare a chestiunii țărănești de către liderul naționalist democrat a provocat de-a lungul timpului numeroase discuții privind definirea concepției Partidului Naționalist Democrat față de problema pusă mai sus în discuție.

Analizând evolutiv concepția lui N. Iorga față de chestiunea țărănească până la primul război mondial, constatăm că se situa pe o poziție avansată față de cea conservatoare și junimistă. El era adeptul împrumutării țăranilor, chiar dacă nu dintr-o dată ci printr-o împrumutare ajustată la început pe primele nevoi care va duce la ridicarea generală a satului românesc.

Profesiunea de istoric îi permitea să înțeleagă modul de apariție al proprietății dar și a rolului acesteia în societate. Coborând în trecutul istoric, Iorga afirma că în rezolvarea problemei țărănești „trebuie să se plece de la singurul principiu pe care cercetările istorice îl stabilesc, acela al dreptului ancestral al țăranului asupra pământului, drept pe care nu l-a abandonat niciodată din conștiința lui”⁶² În virtutea acestui adevăr istoric el va cere după 1914 exproprierea mării proprietăți, afirmând că aceasta „nu-mi provoacă nici simpatia nici respectul”⁶³

Plecând de la consecvența cu care marele istoric a apărat drepturile țăranimii, i-au determinat pe unii cercetători ai problemei sociale din țara noastră să-l considere un doctrinar al țăranismului, iar Partidul Naționalist Democrat să fie definit ca un partid țăranesc⁶⁴

Atenția enormă acordată de marele savant ridicării prin cultură și educație a țăranimii, precum și soluțiile avansate de acesta până la primul război de rezolvare a chestiunii țărănești, l-au definit și ca „un continuator al conservatorismului junimist de altă nuanță”⁶⁵. S-a încercat chiar o apropiere de ideile lui Vasile Kogălniceanu⁶⁶.

Atenția specială acordată de Nicolae Iorga lumii satelor nu trebuie să conducă la etichetarea concepției lui ca simplist tradiționalistă, ruralistă, semănătoristă⁶⁷ Istoricul pornind de la realitățile evoluției istorice a acordat locul cuvenit civilizației rurale „argumentând preeminența ruralismului în dezvoltarea culturii și civilizației românești fără a nega existența unui raport adecvat între sat și oraș”⁶⁸

⁶¹ „Neamul românesc”, an V, nr. 49, 10 aprilie 1910.

⁶² Nicolae Iorga, *Ideii asupra problemelor actuale*, p.10.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ Dumitru Micu, *Literatura română la începutul secolului al XX-lea*, București, Editura pentru literatură, 1965, p. 87.

⁶⁵ Anastasie Iordache, *op. cit.*, p.39.

⁶⁶ Damian Hurezeanu, *Cu privire la concepțiile social-ideologice ale lui N. Iorga la începutul secolului al XX-lea*, în „Revista de filozofie”, tom 2, nr. 44, 1965, p. 498.

⁶⁷ Constantin Schifirnet, *op.cit.*, p. 37.

⁶⁸ *Ibidem*.

Într-o conferință rostită la Ploiești în 1909, Nicolae Iorga afirma: „Ni trebuie o Românie a satelor care să fie în stare a hrăni neconținut și a preface sângele proaspăt al României orașelor. Împrejurările vechi nu se mai puteau întoarce la stadiul dinainte, la formele primitive. Dar este o datorie de a se înlocui formele din vremurile care nu se mai pot întoarce prin alte forme potrivite în vremea noastră și a nu lăsa o formă falsă străină să înlocuiască vechile forme primitive”⁶⁹

Încă de la primele sale manifestări în viața publică, N. Iorga a manifestat un interes special față de țărănime. Interesul manifestat de istoric față de populația satelor nu era unul singular. Majoritatea intelectualității, numeroși oameni politici, susțineau revendicările țărănești.

Consacrându-și „toată viața”⁷⁰ luptei pentru desăvârșirea unității politice, Iorga susținea satisfacerea intereselor generale ale țărânimii deoarece reprezenta „adevăratul temei, cea mai credincioasă oglindire și cea mai sigură garanție a națiunii”⁷¹

Țărânimia, clasa cea mai numeroasă a societății românești la începutul secolului al XX-lea și care se confrunța cu serioase probleme sociale reprezenta în concepția liderului Partidului Naționalist Democrat, acea Românie profundă cu o morală nealterată și pură, pe postamentul căreia să se așeze viitoarea Românie întregită, în hotarele sale etnice firești.

Atent la faptele, evenimentele sau condițiile care puteau să apropie sau să întârzie ziua unirii tuturor românilor, Iorga a stabilit o strânsă legătură între problema națională și problema țărănească⁷²

În concepția liderului Partidului Naționalist Democrat, desăvârșirea unității politice este o cauză și operă a întregii națiuni și nu atributul unei clase politice: „De la început am înțeles că o clasă mai ales nu poate sprijini, fără ca pentru aceia să înlăturăm cu ură acele elemente din alte clase”⁷³

Partidul Naționalist Democrat era un susținător al dreptului țărânimii din considerente naționale și „nu a întrebuinta puterile țării spre a înlocui pe cei de sus cu cei de jos, pentru o tiranie de clasă”⁷⁴.

Dorind să facă din țărănime „o clasă stăpânitoare la poporul nostru de țărani... în proporție cu numărul și munca ei”, naționaliștii democrați nu-i refuzau „nici una din dreptele ei revendicări – cu o singură rezervă mare: nu înțelegem a înlocui silnic, prin ea singură națiunea întregă”⁷⁵

Cele prezentate mai sus, confirmă fără putință de tăgadă, că prin activitatea și programul său, atât înainte cât și după Marea Unire, Partidul Naționalist Democrat nu era avangarda unei anumite clase pentru că opinia în repetate rânduri Iorga „...ceea ce în interesul unei clase este dincolo de interesele solidarității națiunii”⁷⁶.

⁶⁹ Cf. *Ibidem*.

⁷⁰ Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. I, București, Editura Națională Ciomei, p. 7.

⁷¹ Idem, *Nu suntem un partid țărănesc*, în „Neamul Românesc”, an VIII, nr. 52-53 din 13 iunie 1913.

⁷² Gheorghe Buzatu, *Nicolae Iorga și răzcoalele din 1907*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A. D. Xenopol”*, nr. 2, 1967, p. 6 (se va cita în continuare A.I.I.A.I.).

⁷³ Nicolae Iorga, *Nu suntem un partid țărănesc*.

⁷⁴ *Ibidem*.

⁷⁵ *Ibidem*.

⁷⁶ Idem, *Doctrina naționalistă*, p.10.

Pornind de la concepția marelui istoric potrivit căreia „nici o nație nu poate trăi decât prin solidaritatea tuturor claselor, și nici o clasă nu trebuie ridicată așa de sus încât să nu vadă interesul comun”⁷⁷, programul Partidului Naționalist Democrat își propunea să apere interesele generale ale societății în domeniile economic, politic, social și cultural.

Partidul Naționalist Democrat acorda o atenție specială dezvoltării legislației „pornindu-se de la dreptul viu”, „de la vechiul drept românesc”⁷⁸ care „a creat acea ordine țărănească... legată de tradiție, de un tradiționalism elastic, adaptabil la orice, căci ai noștri sunt oameni care văd înainte”⁷⁹

N. Iorga, în lumina acestui „tradiționalism elastic” și „adaptabil la orice”, nu excludea împrumutul unor instituții ale dreptului occidental, dar trebuia să se țină cont de specificul românesc. El critica legile împrumutate din „dreptul abstract universal”: „eu nu cred în abstracția care nu va ajunge niciodată să fie element concret, dar cred în puterea elementului concret, capabil de a elabora cele mai superioare elemente de abstracție”⁸⁰

Vechiul drept românesc, sublinia marele istoric, a generat „un fel de armonie constituțională a noastră, mai bună decât orice constituție fără armonie”⁸¹, pentru că „mai presus de lege e însă concepția de dreptate”⁸². El a creat în societatea românească „o conștiință a legii și iubirea de dânsa”⁸³

Această „conștiință a legii”, îi conferă „cuvântului lege moștenire română un sens mai profund”⁸⁴. Legea devine „o religie și mai presus decât religia însăși”⁸⁵ care dezvoltă „o legalitate primordială care numește crima și toate grozăviilor ei cu scurta formulă de condamnare, „fărădelege”⁸⁶

Apelul marelui savant la tradiție și în materie juridică se baza pe realitățile dintr-o serie de state europene. Țări avansate pe calea progresului precum Marea Britanie nu au renunțat la vechiul drept, aceasta conferindu-le o mare stabilitate pe plan legislativ, favorizând dezvoltarea unei superioare conștiințe a ordinii și dreptății.

N. Iorga era pentru adaptarea vechilor instituții ale dreptului românesc, acolo unde desigur era posibil la realitățile timpurilor moderne. Atrăgea atenția făuritorilor de legi să fie „oameni cu conștiința realităților morale și forțelor organice ale acestor națiuni”⁸⁷, să evite „contrafacerea”, care „e însăși excluderea sincerității, a conștiinței și buneii credințe”⁸⁸

Adept al democrației parlamentare, Partidul Naționalist Democrat a înscris în programul său dreptul de vot universal „marea dreptate dar și marea nenorocire a

⁷⁷ *Ibidem*.

⁷⁸ *Idem, Partidele politice în fața țării (Discursul d-lui Iorga, deputat de Dolj ținut în ședința Camerei Deputaților la 16 decembrie 1922)*, Imprimeria Națională, p. 151.

⁷⁹ *Idem, Hotare și spații naționale. Afirmarea vitalității românești*, Galați, Editura Porto-Franco, 1996, p. 251.

⁸⁰ *Idem, Doctrina naționalistă*, p. 10.

⁸¹ *Ibidem*, p. 4, *Idem, Partidele politice în fața țării*, p. 41.

⁸² *Idem, Stări sufletești și războaie*, București, Editura Militară, 1994, p. 189.

⁸³ *Ibidem*, p. 161.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*.

⁸⁶ *Ibidem*.

⁸⁷ *Idem, Partidele politice în fața țării*.

⁸⁸ *Adevăr și controverse*, în „*Neamul Românesc*”, an V, nr. 40, 3 decembrie 1910.

epocii noastre”⁸⁹, reprezentarea minorităților dreptul învățătorilor și al preoților de a fi aleși în Parlament⁹⁰

Acordarea votului universal dar mai ales exercitarea acestui drept în condițiile unei societăți precum cea românească care dispunea de o numeroasă clasă țărănească neinstruită și cu o situație materială precară ridica serioase probleme. Populația de la sate care constituia majoritatea electoratului român putea fi ușor manipulată prin tot felul de metode politicianiste, transformând acest drept fundamental al unei societăți democratice într-o „mare nenorocire a epocii noastre”⁹¹

Din această cauză Iorga s-a situat pe aceeași poziție ca și față de chestiunea agrară acordarea acestui drept „în etape” până când intensă activitate de acumulare pe plan educativ și material să impună acordarea votului universal: „în ce privește lărgirea dreptului de vot, era să se facă pe categorii sociale, dând fiecăruia numărul de sufragii care corespunde cu aportul său la viața națională o revizuire din când în când permițând rectificarea proporției”⁹²

În preajma primului război mondial liderul naționalist democrat a susținut cu tenacitate modificarea Constituției care să permită înfăptuirea unei reforme agrare radicale dar și acordarea votului universal atât pentru femei cât și pentru bărbați, care lărgea cadrul democratic al vieții noastre politice mărind accesul reprezentantului țărănimii în Parlament, accelera programul național de reforme.

Problemele economice au ocupat un loc important în preocupările naționaliștilor democrați. Politica sublinia șeful Partidului Naționalist Democrat trebuie să „încununeze rezultatele vieții economice și culturale și nu să se substituie acestei vieți distrugând-o”⁹³

Fidel concepției sale tradiționaliste istoricul milita pentru o politică economică care să țină cont de „lunga experiență milenară a acestei țări să descopere acele forțe lăuntrice care se zbat în sufletele noastre ale tuturor”⁹⁴

Atrăgea atenția celor responsabili că în stabilirea factorilor economici trebuie să și pomenească de la specificul dezvoltării României pentru că „o societate nu este un amestec de oameni și averi pe care-l poți turna în forme care-ți convine ci o societate, este un organism care-și are nevoile sale de viață, și foarte modest, foarte umil trebuie să te apropii de aceste nevoi de viață pentru a le studia și a legifera potrivit cu aceste nevoi de viață”⁹⁵

N. Iorga și partidul său susțineau dezvoltarea economică prin forțe proprii a României, concepție apropiată de cea liberală. Era însă împotriva absolutizării acestei doctrine care ne-ar fi putut condamna să fabricăm toate produsele de care am fi avut nevoie și multe din ele de slabă calitate, să fi neglijat „ceea ce suntem chemați să

⁸⁹ Nicolae Iorga, *O viață de om așa cum a fost*. București, Editura Minerva, 1970, p. 590.

⁹⁰ „Neamul Românesc”, an VI, nr. 8, 27 iunie 1911.

⁹¹ *Ibidem*.

⁹² Nicolae Iorga, *O viață de om*, vol. III, ediția 1981, p. 106.

⁹³ *Idem*, *Politică și viață economică*, București, Cartea Românească, 1929, p. 16.

⁹⁴ *Ibidem*, p. 117.

⁹⁵ *Ibidem*.

facem în rândul întâi, adică producțiunea seculară a pământului nostru, care este agricultura și creșterea vitelor și fabrici în legătură cu aceasta”⁹⁶

În vederea accelerării dezvoltării economice a țării Partidul Naționalist Democrat propunea crearea de Academii Comerciale în porturile Brăila și Galați pentru formarea unei înalte culturi comerciale și comerciale, construirea de școli practice de industrie și comerț, înființarea creditului industrial și comercial pentru ajutorarea industriilor, și comercianților români; scutirea de „patență” a micilor întreprinderi, naționalizarea industriei care se bucura de favoarea legilor protecționiste”⁹⁷

Prin naționalizare, Partidul Naționalist Democrat înțelegea trecerea tuturor activităților industriale și comerciale, înlăturarea tarifelor privilegiate ale C.F.R.-ului pentru societățile străine, monopolul statului în domeniul asigurărilor⁹⁸

Partidul marelui istoric avea concepție modernă în domeniul asigurărilor sociale pentru muncitorii români în cazul accidentelor de muncă, asigurărilor de bătrânețe, protejarea femeilor și copiilor, precum și adaptarea unei legislații privind reglementarea conflictelor de muncă⁹⁹

Întreaga operă reformatoare a societății trebuie circumscrisă ideii de a crea „un stat de cultură românească, stat de solidaritate românească, stat de ideal românesc”¹⁰⁰ Aceasta se putea realiza în concepția marelui savant prin ridicarea la același nivel de cultură a tuturor fiilor țării.

Iorga a militat pentru un învățământ modern care să răspundă nevoilor stringente prezente și viitoare ale societății. El considera învățământul românesc de la începutul secolului al XX-lea „un învățământ rău organizat și îndreptat numai spre funcționarism după urma unei întregi pregătiri intelectuale și culturale greșite care ne împiedică să de a fi creatori”¹⁰¹

În ideea restructurării învățământului susține reformarea în sens „practic a școlilor de comerț și meserii”. Naționalizarea învățământului și a educației „apropierea Universităților de nevoile practice ale neamului”, „îmbunătățirea situației materiale a corpului didactic” crearea de Academia Comercială la Brăila și Galați. Milita de asemenea pentru încurajarea mișcării artistice naționale, înființarea de biblioteci¹⁰² Liderul naționaliștilor democrați a combătut cu vehemență introducerea politicianismului în școală, care ducea la „distrugerea moravurilor școlii prin moravuri politice”¹⁰³

Discuțiile purtate pe marginea introducerii Legii reorganizării Ministerului Instrucțiunii Publice din Parlament scot în evidență concepția lui N. Iorga care insista pentru numirea directorilor de școli și a inspectorilor „numai dintre bărbații consacrați

⁹⁶ Nicolae Iorga atrăgea atenția că se putea cumpăra hârtie bună din Suedia, cuierele cele mai strașnice din Anglia și în același timp „să dezvoltăm mijloacele d-tale de producțiune”, în *Ibidem*.

⁹⁷ „Neamul românesc”, an V, nr. 49, 10 aprilie 1910.

⁹⁸ *Ibidem*.

⁹⁹ *Ibidem*.

¹⁰⁰ Idem, an VI, nr.8 din 27 ianuarie 1911.

¹⁰¹ Nicolae Iorga, *Politică și viață economică*, p. 16.

¹⁰² „Neamul Românesc”, an V, nr. 49 din 19 aprilie, Idem, nr. 65, 4 iulie 1910, Idem, an. VI nr 8 din 27 ianuarie 1911.

¹⁰³ *Discursul domnului Nicolae Iorga din 6 martie 1910 la Legea reorganizării Ministerului Instrucțiunii Publice în „Neamul Românesc”, an V, nr. 32 din 12 martie 1910.*

exclusiv școlii pe care în mare număr îi are în mijlocul său și.... care nu participă într-un nimic la politica partidelor noastre de interes¹⁰⁴

Consacrându-și întreaga activitate luptei pentru înfăptuirea idealului nostru național „N. Iorga era conștient că provinciile românești aflate sub dominație străină doreau ca preț al sacrificiului lor o țară curată și puternică. În această perspectivă Partidul Național Democrat dorea să creeze o „administrație modernă, eficientă”, „inamovibilitatea administrativă” și „dezvoltarea armatei până la o putere măcar îndoită față de aceea a oricărui stat balcanic”¹⁰⁵ Inamovibilitatea funcționarilor statului ferește administrația de intervenția puterii politice, mărinind astfel eficiența acesteia în apărarea intereselor cetățeanului¹⁰⁶

Armata în concepția liderului Partidului Naționalist Democrat pe lângă îndatorirea supremă de apărare a integrității teritoriale a statului român „era și unul din instrumentele de căpetenie pentru îndrumarea la lucru, pentru înălțarea morală a întregii societăți”¹⁰⁷

Politica externă trebuie să răspundă intereselor de moment dar și de perspectiva ale statului român. Subliniind legătura organică între politica internă și cea externă, savantul insistă ca în stabilirea acestuia din urmă să se pornească de la „conștiința unității neamului și a intereselor lui solidare în toate prvințele”¹⁰⁸

România care avea ca obiectiv fundamental al politicii sale desăvârșirea unității sale statale trebuie să îmbine alianțele cu Marile Puteri cu cele regionale, cu vecinii cu care a împărțit de-a lungul timpului aceleași primejdii: „să se întrebuinteze cu înțelepciune toate împrejurările potrivite care se oferă, fără a se angaja în costisitoare și primejdioase alianțe cu Puterile mari și sa caute în același timp și apropierea de vecinii din Peninsula Balcanică, dobândind în această unire locul hotărâtor de drept și după tradiția istorică a României”¹⁰⁹

După înfăptuirea Marii Uniri Iorga și partidul său au militat pentru aceeași politică externă echilibrată care îmbina legăturile cu aliații săi tradiționali Franța și Anglia cu statele vecine, inclusiv cu U.R.S.S.¹¹⁰

În programul Partidului Național Democrat sunt înscrise articole referitoare la scoaterea străinilor de la sate, înlăturarea lor de la furnituri și lucrări; limitarea circulației evreilor; scoaterea lor din armată care reflectau cu bună măsură concepția xenofobă și antisemită a lui A. C. Cuza¹¹¹

Această politică restrictivă promovată de profesorul ieșean de economie a fost evidențiată de marele istoric când se referea la programul votat cu care „Dl. Cuza a

¹⁰⁴ *Ibidem*

¹⁰⁵ „Neamul Românesc”, an V, nr. 49 din 19 aprilie 1910, p. 770-771.

¹⁰⁶ În ideologia Partidului Național Democrat se subliniază că inamovibilitatea funcționarilor înlătură posibilitatea schimbărilor după bunul plac al politicienilor „luăm politicienilor cel mai puternic și mai nenorocit contragent -- în Idem, an V, nr. 65 din 4 iunie 1910.

¹⁰⁷ Idem, an V, nr. 49, 19 aprilie 1910.

¹⁰⁸ Idem, an VI, nr. 8, 27 ianuarie 1911.

¹⁰⁹ *Ibidem*.

¹¹⁰ Vezi în acest sens Valeriu Florin Dobrinescu, *Probleme ale politicii externe a României interbelice reflectată în memoriile lui N. Iorga* în Gh. Buzatu, C. Gh. Marinescu, Iorga. *Omul și opera*, Bacău, Editura Plumb, 1994 p. 126-132.

¹¹¹ „Neamul Românesc”, 17 februarie 1908 p321-p322. Regretatul profesor Zigu Ornea deși a afirmat că de fapt cuvântul democrație era „o lipitură de circumstanță menită a îmbrăca programul unui partid aflat pe poziții reacționare”, este nevoit totuși să afirme că nota exclusiv xenofobă și antisemită era conferită de prof. A.C. Cuza în Zigu Ornea, *Semănătorismul*, București, Ed. Minerva 1971, p. 216.

adus restricții cu caracter negativ și exclusivist, relative la participarea în viața economică și publică a unei singure categorii de străini de rasă¹¹².

Accentele de xenofobie și antisemitism care au afectat atât imaginea partidului cât și a lui Iorga vor tensiona relațiile în interiorul acestei grupări politice, fapt ce va marca divorțul inevitabil de A. C. Cuza și grupul de simpatizanți¹¹³.

Marele istoric afirma că la baza partidului său stătea „un foarte vechi naționalism și acest naționalism formează fondul democratic însuși care este esența dezvoltării politice și sociale a acestui popor”¹¹⁴. „A fi naționalist în concepția marelui savant nu însemna a iubi nația, ci a o lua în sensul ei organic ca izvor al oricărei inspirații politice”. Punând națiunea ca izvor al „oricărei inspirații politice” Iorga aprecia ca „statul nu creează, ci întrebuițează, coordonează conduce”. Pentru aceasta el trebuie „să aibă puteri în afară de dânsul” care se găsesc în societatea însăși¹¹⁵. Fondul care „e zestrea, e dorul, e nenorocirea” „unui om tot ce a suferit ce a câștigat din tot ce primește din mediul ei, din tot ce a agonisit societatea”¹¹⁶. Pentru acest fond se aștem stările de spirit trecătoare¹¹⁷.

Pornind de la această concepție marele istoric aprecie că „noi naționaliștii nu avem nimic de conservat decât în marginile celui mai strict interes național și nimic de cucerit în sens liberal, dincolo de aceste margini”¹¹⁸.

Democrația, ca dimensiune a doctrinei naționalist-democratic era „numai mijlocul de afirmare și mai puternic a caracterului național a politicii românești”¹¹⁹.

Între naționalism și democrație era deci o strânsă legătură care pornea din trecutul nostru istoric.

Iorga sublinia că poporul român trăind de la început în „autonomii locale, cu oameni buni și bătrâni”, alcătua o comunitate agricolă în care toți viețuiau într-o egalitate deplină. Aici ei nu aveau legi scrise ci „un fel de omenie constituțională care s-a transmis din generație în generație și care e mai bună decât orice constituție fără omenie”¹²⁰.

Menirea democrației era să creeze o solidaritate națională în care munca trebuie să se găsească pe primul plan, muncă închinată nu unor scopuri personale ci comunității din care face parte individul. De aici pornea legătura între individ și stat. Statul era conceput a fi nu „gardul tras în jurul cetății” ce acel element de conservare a nației¹²¹.

Sentimentul solidarității naționale trebuie să domine întreaga societate și să dizolve interesele de clasă întrucât „ceea ce în interesul unei clase este dincolo de interesul națiunii”¹²². Lupta politică internă trebuie să fie dominată, indiferent de deosebirile doctrinare de dorința de „a realiza, un stat românesc un stat de ideal românesc... căci noi nu vedem mai presus de națiune nimic, nici chiar dreptatea socială”¹²³.

¹¹² Nicolae Iorga, *O viață de om*, vol III, ediția 1981, p. 64.

¹¹³ Keith Hitchins, *România 1866-1947*, vol. II, București, Editura Humanitas, 1996, p. 424.

¹¹⁴ Nicolae Iorga, *Doctrina naționalistă*, p.10.

¹¹⁵ Idem, *Conferințe*, București, Editura Minerva, 1987, p. 339.

¹¹⁶ Idem, *Sfaturi pe întuneric*, București, Editura Militară, 1976, p. 107.

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ *Adunarea noastră*, în „Neamul Românesc”, an V, nr. 50, 23 aprilie 1910.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ Nicolae Iorga, *Doctrina naționalistă*, p. 10.

¹²¹ *Ibidem*, p. 11.

¹²² „Neamul Românesc”, an VI, nr. 52-53 din 31 ianuarie 1911.

¹²³ *Ibidem*, Cf. Zigu Ornea, *Semănătorismul*, p. 200.

Analizând programul partidului, observăm că fondatorii săi și în special N. Iorga avea în vedere, nu chestiunile imediate ci pe cele de perspectivă – desăvârșirea unității politice românești. După realizarea acestui măreț ideal național, spera marele profesor, noua configurație a societății românești va avea de „menționat o morală națională pentru noi(...)” și „o conștiință a solidarității politice pentru naționalitățile care se găesc alături de noi”¹²⁴ În această viziune el cheamă la cultură pe cei de jos să zguduie până în fundul conștiinței pe cei de sus, îndeamnă elementele neromânești prin sânge, să-și dea seama că aici nu este un pământ oarecare ci moșia unui neam, și aici nu este colaboraționism cu cine știe cine, ci colaborația cu stăpânii îndrituiți ai acestui pământ”¹²⁵

Xenofobia și antisemitismul promovate de Partidul Naționalist Democrat sunt de natură economică și culturală fără accentele de violență din perioada interbelică ca ale legionarilor.

Apariția unor astfel de resentimente constituie rezultatul crizei profunde care a produs la nivelul societății serioase nemulțumiri. Faptul ca evreii deveniseră obiectul acestor atacuri era determinat de modul de viață total diferit de al românilor de motive religioase, dar și existența lor ca o comunitate în diasporă¹²⁶

Antisemitismul românesc poate fi analizat și din perspectiva suspiciunii țărănești față de străini, dar și teama claselor de mijloc aflate în ascensiune sau declin „față de statutul lor social”¹²⁷ Era în același timp și o formă de manifestare a rezervelor exprimate de proprietarii financiari tradiționali, față de dezvoltarea burgheză industrială, amestecată cu teama burgheziei autohtone de a nu-și pierde pozițiile economice¹²⁸

Concepția naționalistă a lui Iorga a fost influențată și de specificul mediului moldav al copilăriei și al adolescenței sale, precum și aderarea la unele idei junimiste preluate în special de la Mihai Eminescu¹²⁹

Pregătirea sa de istoric, admirația față de generația de la 1848 ai cărei lideri Kogălniceanu, Cuza, Bălcescu îi vor reveni modele în activitatea sa politică¹³⁰, l-au înclinat spre concepția naționalistă. „Noi suntem naționaliști pe urmă democrați pe urmă țărăniști caci noi nu vedem mai presus de națiune nimic, nici chiar dreptatea socială”¹³¹

Marele istoric care a militat pentru progresul continuu a societății românești a criticat dur repercusiunile transformărilor moderne de import în România¹³². Critica sa pornea de la ideea că în occidentul european națiunea s-a dezvoltat „organic”, sistemul politic de acolo era „expresia claselor de mijloc oneste”, pe când în România nu au existat aceste condiții de dezvoltare¹³³

¹²⁴ Nicolae Iorga, *Doctrina naționalistă*, p. 16.

¹²⁵ *Ibidem*, p. 16.

¹²⁶ Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelului Mihail” Mișcare socială și organizație politică*, București, Editura Humanitas, 1998, p. 85.

¹²⁷ *Ibidem*.

¹²⁸ *Ibidem*.

¹²⁹ Mihai Oprețescu, *Nicolae Iorga șef de partid*, în „Dosarele istoriei”, an IV, nr.6 (58), 2001, p. 24.

¹³⁰ *Ibidem*.

¹³¹ Cf. Zigu Ornea, *Semăntorismul*, p. 200.

¹³² Cf. Aurel C. Popovici, *Naționalism sau democrație*, București, 1910, p. 79.

¹³³ Aurel C. Popovici considera democrația un rău funciar al lumii moderne. Vedeă orașul forma elocventă a civilizației moderne, în *Ibidem*, p. 308.

Antisemitismul „a fost o maladie europeană, cu specific românesc”¹³⁴ Faptul că în România a existat o înclinație antisemită se explică prin apartenența românilor la civilizația creștină europeană, care a imprimat în imaginarul colectiv tratarea evreului ca străin¹³⁵. Evreul a fost figura „cea mai pronunțată a alterității, „a celui alt” în spațiul european¹³⁶

În România pot fi identificate unele trăsături puternice de manifestare atât pentru perioada antebelică, dar și pentru perioada dintre cele două războaie mondiale.

Manifestările antisemite din România antebelică erau însă formale constând din articole de presă, cuvântări în Parlament, fără a îmbrăca formele violente din perioada interbelică. Toate aceste luări de poziție erau îndreptate împotriva tendințelor agresive în plan economic și nu împotriva evreilor ca persoane. „Nu contra străinilor ne-am ridicat ci contra modurilor de exploatare (...) să rămână între noi acei străini care vor să muncească cu cuget curat, în folosul lor, dar nu și în paguba noastră”¹³⁷

Aspectele de ordin economic au fost incluse în programul Partidului Național Democrat de A. C. Cuza, el însuși de formație economist ceea ce și explică în bună parte nuanța antisemită și xenofobă¹³⁸. Acuzat de antisemitism N. Iorga răspundea criticilor săi: „n-aveam nimic cu evreei ca națiune, am dorit să-i văd fericiți într-o țară a lor”¹³⁹

Omul politic N. Iorga de formație istoric a înțeles ca nimeni altul raporturile sociale și interetnice din societatea românească. A afirmat ori de câte ori a avut prilejul că România a fost „o mamă bună” pentru reprezentanții popoarelor din Balcani și de pretutindeni persecutați pentru convingerile lor politice sau religioase.

Românii au trăit în armonie deplină, afirmă marele savant, cu toate minoritățile care s-au așezat de-a lungul timpului în țara lor respectându-i și cerând la rândul lor să fie respectați.

„Pe străinul care ne ajută fie cu învățătura lui, fie cu munca lui cinstită, fie cu sfatul lui înțelept îl primim cu bucurie. Este o mare deosebire între un astfel de străin și unul care ne exploatează, între unul care ne civilizează și unul care ne demoralizează”¹⁴⁰

Cel acre la început, sub imperiul argumentelor profesorului A. C. Cuza, era tentat să creadă că evreei sunt o minoritate agresivă din punct de vedere economic, sprijinită din exterior, „evreei au mai multe țări, noi nu avem decât una și pe aceea vrem să o apărăm”¹⁴¹, avea să recunoască în scurt timp limitele dezvoltării societății românești, o societate în curs de dezvoltare pe calea modernă care permitea manifestări străine de etica muncii.

Această rapidă ancorare la realitate l-a determinat să afirme: „Toate reflecțiile asupra urăciunii, răutății, egoismului jidanului sunt o metaforă zadarnică (...) Nu există popoare blestemate și Israel n-a adunat în sine toate viciile omenești. A urî pe

¹³⁴ Cf. Lucian Boia, *România, țară de frontieră a Europei*, București, Editura Humanitas, 2002, p. 192.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ Cf. „Neamul Românesc”, an I, nr. 82 din februarie 1907, p. 469.

¹³⁸ Mihai Oprețescu, *op. cit.*, p. 26.

¹³⁹ Cf. „Neamul Românesc”, an V, nr. 9 din 31 ianuarie 1911.

¹⁴⁰ *Ibidem*, an VI, nr. 8 din 31 ianuarie 1911.

¹⁴¹ Nicolae Iorga, *Lupta pentru limba românească*, 1906, p. 19.

evrei pentru că au avut norocul e și copilăresc și barbar (...) De urât, nu-i urăște nimeni pentru neamul său și pentru legea sa. Ura de rasă contra evreului nu există la noi”¹⁴².

Naționalismul lui Nicolae Iorga era unul democratic bazat pe înțelegerea aspirațiilor de libertate și dreptate ale tuturor cetățenilor indiferent de naționalitate în cadrul statului național român. El milita pentru o colaborare directă și onestă cu stăpânii îndreptățiți ai pământului românesc cu țărani care constituiau majoritatea locuitorilor României.

N. Iorga concepea naționalismul democrat pe înțelegerea aspirațiilor de dreptate și libertate a tuturor cetățenilor indiferent de naționalitate în cadrul statului național român.

În spiritul acestei idei în ședința din 12 februarie 1915 a Camerei Deputaților, N. Iorga a rostit un discurs în care se observa opoziția clară față de A. I. Cuza de chestiune antisemită, „în ceea ce ne privește rostul meu ca om politic țin să se știe că în chestiunea ce s-a adus în discuție, ideea mea este aceasta. Toată dreptatea, toată mila toată iubirea pentru orice ființă omenească în marginile stricte deși nu crude ale interesului național”¹⁴³

Naționalismul democratic al marelui profesor urmărea realizarea unui parteneriat egal între români și minoritățile naționale prin ridicarea națională și culturală a națiunii române¹⁴⁴ Era un naționalism de natură socială¹⁴⁵

Prin modul de analiză al problematicii societății românești din primele decenii ale secolului al XX-lea, N. Iorga și partidul său naționalist democrat aducea o manieră nouă de abordare, care pornea de la ideea că ea se confruntă înainte de orice cu o criză morală. Vedea ieșirea din această criză prin respectarea tradiției, prin educarea poporului prin cultură care să aducă la constituirea unui stat de cultură românească, stat de solidaritate românească, stat de ideal românesc¹⁴⁶ În orice societate valoarea unui partid este demonstrată prin măsura în care izbuteste să contribuie prin activitățile pe care le desfășoară la realizarea scopurilor acestei vieți¹⁴⁷

Concepând partidele ca „instrumente diferite pentru nevoi care se vor succeda”¹⁴⁸, N. Iorga credea că fiecare „își are momentul (sublinierea noastră) de acțiune în dezvoltarea unei societăți”¹⁴⁹

În conformitate cu acest crez consideră ca Partidul Naționalist Democrat poate avea un cuvânt de spus în viața noastră politică când electoratul va înlocui vechile practici de guvernare a partidelor politice cu modelele propuse de partidul său, și va veni o epocă de acțiune morală care va aduce cu elemente adânci fundamentale ale poporului și atunci va trebui să fie un alt partid cu mai puțini bani chiar având în sânul său mai mulți oameni de cultură”¹⁵⁰

¹⁴² Idem, *Cuvinte adevărate*, 1903, p. 195-201.

¹⁴³ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, nr. 32 din 8 februarie 1918, p. 303.

¹⁴⁴ Pe larg în Gheorghe A. Știrbăt, *Din activitatea politică a lui Nicolae Iorga*, Carpica XXXII, Editura Documentis, Iași, 2003, *op. cit.*, p. 167-170.

¹⁴⁵ În acest sens, a se vedea Ion Agrigoroaiei, Emilian Bold, *Partidele politice burgheze din România 1918-1938 (curs multigrafiat)*, Iași, 1977, p. 134.

¹⁴⁶ „Neamul Românesc”, an VI, nr 8 din 27 ianuarie 1911.

¹⁴⁷ P.P. Negulescu, *Partidele politice*, București, Editura Gramand, 1993, p. 77.

¹⁴⁸ Nicolae Iorga, *Doctrina naționalistă*, p. 16.

¹⁴⁹ *Ibidem*.

¹⁵⁰ *Ibidem*.

CONSIDERAȚII PRIVIND ÎNLOCUIREA LUI NICOLAE PETRESCU-COMNEN DE LA CONDUCEREA MINISTERULUI AFACERILOR STRĂINE AL ROMÂNIEI (21 DECEMBRIE 1938)

Adrian Vițalaru

Abstract

The replacement of Nicolae Petrescu-Comnen from the romanian diplomacy took place in december 21st, 1938. The idea of his replacement from the leadship of Foreign Affaires Ministry was vivacious since the begining of december, being part of the reshuffle tendency for the second goverment leded by the Patriarch Miron Cristea. The political decision has been determined by the international context to which the romanian diplomacy had to adapt, after the events that took place during autumn 1938 and also by Carol II's attempt of calling to the Foreign Affairs Ministry a politician with superior charisma and influence. The chosen one was Grigore Gafencu, a very well known political man, with great appreciation from the romanian political background. The ex-minister was appointed as ambassador of Romania in Vatican, the place were he was active also from 1930 to 1932.

În presa românească apărea în ziua de 23 decembrie 1938 știrea conform căreia noul ministru al Afacerilor Străine devenise Grigore Gafencu¹ Se specifica faptul că noul demnitar a depus jurământul încă din data de 21 decembrie 1938, succedându-i demisionarului Nicolae Petrescu-Comnen² Acesta din urmă își motiva demisia, într-un discurs rostit cu prilejul instalării la Palatul Sturdza a succesorului său, susținând faptul că: „Majestatea Sa Regele dându-mi o nouă dovadă de Înalta Sa încredere a binevoit a mă însărcina cu o importantă misiune în străinătate. Cu chipul acesta funcțiunea mea în fruntea acestui Departament ia astăzi sfârșit”³ Observăm astfel faptul că fostul ministru își motivează demisia prin încredințarea unui alt post în diplomație, el fiind numit ulterior ambasador al României la Vatican⁴

Și totuși, planează o anumită ambiguitate la nivelul istoriografiei în ceea ce privește motivele și circumstanțele demisiei lui Petrescu-Comnen. În majoritatea lucrărilor se vorbește despre faptul că regele a fost cel care l-a demis⁵ pe Comnen, fără a se explica în mod clar motivația deciziei luate de către suveran. În acest sens, o părere interesantă are Dov B. Lungu care susține faptul că regele Carol l-a demis pe Comnen deoarece era „nepopular la Berlin din cauza inabilității sale de a renunța complet la filozofia securității colective”⁶ Pe de altă parte, luând în considerare argumentul logic ce demonstrează importanța funcției de ministru în comparație cu

¹ „Argus”, anul XXVIII, nr. 7713, 23 decembrie 1938, p. 1.

² „Monitorul oficial”, partea I, nr. 298 din 22 decembrie 1938, p. 6116.

³ „Argus”, anul XXVIII, nr. 7714, 24 decembrie 1938, p. 3.

⁴ Petrescu-Comnen a preluat efectiv conducerea ambasadei României de la Vatican în ziua de 20 ianuarie 1939, deși el a fost numit în funcție la 24 decembrie 1938, vezi Arhivele Ministerului Afacerilor Externe, fond Dosare Personale – Nicolae Petrescu Comnen, vol. II, telegrama din 29 decembrie 1938.

⁵ Rebecca Heynes, *Politica României față de Germania între 1936 și 1940*, Iași, Polirom, 2003, p. 74; Al. Gh. Savu, *Dictatura regală (1938-1940)*, București, Editura Politică, 1970, p. 279.

⁶ Dov. B. Lungu, *Romania and the Great Powers, 1933-1940*, Durham and London, Duke University Press, 1989, p. 146.

cea de ambasador, înțelegem din spusele lui Comnen faptul că suveranul i-a cerut demisia, propunându-i, în schimb, conducerea unei ambasade la care mai activase în cariera sa, cea de pe lângă Sfântul Scaun. Având în vedere aceste observații, în rândurile următoare ne propunem să răspundem la câteva întrebări ce au menirea de a prezenta contextul și motivațiile care au dus la încheierea mandatului său la conducerea Ministerului Afacerilor Străine: care au fost motivele reale ale demisiei/demiterii sale? ce rol au avut factorii politici interni și externi la îndepărtarea lui Comnen de la conducerea politicii externe românești?

Nicolae Petrescu-Comnen a preluat conducerea Ministerului Afacerilor Străine la 30 martie 1938, având la activ o bogată experiență ca diplomat acumulată în cei aproape 15 ani de când se afla în slujba corpului diplomatic al României⁷. Numirea lui Comnen la Palatul Sturdza s-a realizat cu sprijinul regelui Carol, al cărui apropiat era, fiind justificată de legăturile pe care Petrescu-Comnen le deținea cu oamenii politici germani, dar și de cunoașterea evoluțiilor politice din Europa vremii⁸. În timpul mandatului său, acesta s-a confruntat cu diverse probleme, cum ar fi: chestiunea sudetă, a tranzitului avioanelor de luptă sovietice prin spațiul aerian al României, urmările acordului de la Munchen, problema Ruteniei, precum și eforturile României de a menține un echilibru între marile puteri având în vedere noul context internațional ce favoriza expansiunea germană spre Europa de Sud-Est. Unele din aceste chestiuni de politică externă au dus la tensionarea relațiilor din Europa și, implicit, la erodarea, pe de o parte a credibilității Guvernului, iar pe de altă parte a poziției lui Nicolae Petrescu-Comnen la conducerea Ministerului Afacerilor Străine al României.

Astfel încât, la începutul lunii decembrie a anului 1938, în mediul politic românesc se vorbea tot mai insistent despre o remaniere guvernamentală sau chiar despre crearea unui nou guvern⁹. Aceste convulsii din mediul politic românesc erau remarcate și de către diplomații străini aflați la București. Bunăoară, șeful legăției americane din capitala României relata despre existența unor astfel de zvonuri, susținând faptul că se vorbea despre o „iminentă schimbare a Guvernului”. Schimbarea de guvern era motivată de către diplomatul american prin: lipsa de pasiune spre politică a bătrânului Patriarh, îmbolnăvirea lui Cancicov, reprezentarea slabă a Transilvaniei, incompatibilitatea dintre Argetoianu, pe atunci membru în Consiliul de Coroana și șeful Consiliului Economic Suprem, și Constantinescu ministrul Economiei Naționale, dar și de flecăreala/logoreea (*garrulousness*) lui Comnen¹⁰. Se preconiza faptul că noul premier va fi Armand Călinescu, omul de încredere al suveranului. Mai mult decât atât, diplomatul american își informa superiorii despre posibilitatea ca Nicolae Petrescu-Comnen să fie trimis la Vatican, ori la Belgrad. De asemenea, se bănuia că noul ministru al Afacerilor Externe va fi

⁷ Nicolae Petrescu, *Nicolae Petrescu Comnen. Un mare diplomat, pe deplin uitat*, în *Diplomație și diplomați români*, Focșani, f. e., 2001, p. 371-406.

⁸ Vezi Adrian Vișalariu, *Numirea lui Nicolae Petrescu-Comnen la conducerea Ministerului Afacerilor Străine (30 martie 1938)*, în *Relații internaționale. Lumea de ieri. lumea de mâine*, coordonator Paul Nistor, Iași, Editura PIM, 2007, p. 102-109.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare ANIC), Fond Microfilme - SUA, rola 661, c. 1035.

¹⁰ *Ibidem*.

Grigore Gafencu, deși circulau și alte nume precum Argetoianu sau Mironescu¹¹ Așadar, după cum observa Franklin Mott-Gunther, cât și alte personalități ale vremii care au lăsat mărturie¹², constatăm faptul că varianta înlocuirii lui Nicolae Petrescu-Comnen, apare încă de la începutul lunii decembrie a anului 1938, în contextul generat de dorința schimbării guvernului. Totuși, ne putem întreba care erau motivațiile unei astfel de acțiuni și de ce au mai trecut aproape două săptămâni până când a fost făcută publică această decizie.

Unele dintre motivațiile acestui gest politic își găsesc resorturile în evoluțiile internaționale și, mai precis, în relațiile diplomației românești cu marile puteri. Astfel, încă din toamna anului 1938, imediat după Acordul de la Munchen ce a dus, practic, la destructurarea Micii Înțelegeri și a transformat Germania în actor principal al Europei dunărene, relațiile româno-germane tindeau să capete un nou sens. Numai că existau mai multe impedimente. Pe de o parte, dorința regelui de a menține un echilibru între marile puteri, combinată cu unele tendințe ce veneau mai timid dinspre Londra, dar ceva mai pregnant dinspre Paris¹³, ce arătau menținerea unui oarecare interes economic și politic față de România. Pe de altă parte, autoritățile germane au dat semne clare că și-au pierdut încrederea în negociatorul României pe plan extern, ministrul Afacerilor Străine Nicolae Petrescu-Comnen. Această nemulțumire a germanilor față de Comnen își are originea în politica pe care a ministrul român instrumentat-o în timpul crizei din Cehoslovacia, prilej în care a precizat faptul că: „Ne simțim mai aproape ca niciodată de Franța”¹⁴

În plus, putem adăuga și alte două elemente legate de politica externă a României care au avut un rol important în luarea deciziei de schimbare a ministrului de externe. Unul dintre ele îl constituie vizita suveranului, însoțit de către ministrul său de externe, în turneul diplomatic vest-european; iar celălalt element îl reprezintă întâlnirea dintre Carol al II-lea și Hitler. Acest turneu la Paris, Londra și Bruxelles a arătat, în ciuda primirilor entuziaste¹⁵, o lipsa de implicare a puterilor occidentale în problemele Europei de Sud-Est. Eșecul acestui turneu nu a fost asumat de către rege, cel care dicta politica externă a statului român, ci de către ministrul său de Externe. De asemenea, în urma vizitei regelui în Germania s-a constatat faptul că oficialii germani nu îl agreau pe Carol al II-lea, unii acuzându-l chiar de trădare față de *Deutschtum*¹⁶. Mai mult decât atât, la acest eșec s-au adăugat și tensiunile apărute în relația cu

¹¹ *Ibidem*, c. 1036.

¹² A se vedea Constantin Argetoianu, *Însemnări zilnice*, vol. V, 1 iulie-31 decembrie 1938, ediție de Stelian Neagoe, București, Editura Machiavelli, 2002, p. 266.

¹³ David Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România 1938-1940. Studiu asupra strategiei economice și politice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 80- 82; Jean- Baptiste Duroselle, *La décadence 1932-1939*, Paris, Imprimerie Nationale, 1979, p. 379.

¹⁴ *Documents on German Foreign Policy*, Series D, vol. V. London, Her Majesty's Stationery Office, 1953, doc. nr. 231, Raportul ministrului german de la București către Ministerul de Externe german, București, 7 octombrie 1938, semnat de Fabricius, p. 314.

¹⁵ Vizitele la Paris, Londra și Bruxelles au fost prezentate de către propaganda din România ca un deplin succes al regelui. Cu toate acestea, efectele practice pentru diplomația românească au fost aproape nule.

¹⁶ Georgiana-Margareta Scurtu, *Relațiile internaționale în contextual celui de-al doilea război mondial. Studiu de caz: relațiile României cu Franța (octombrie 1938-iunie 1940)*, București, Institutul Cultural Român, 2006, p. 28.

Germania o dată cu asasinarea lui Corneliu Codreanu¹⁷ Astfel că, la începutul lunii decembrie a anului 1938, situația externă a României era destul de complicată: tensiuni cu Germania ce au culminat prin chemarea lui Fabricius la Berlin; o susținere neconvingătoare din partea Marii Britanii și a Franței, cu toate că din punct de vedere simbolic relațiile cu Parisul par a se fi consolidat prin ridicarea legațiilor celor două țări la nivel de ambasade și numirea lui Gheorghe Tătărescu, începând cu 9 decembrie, ca ambasador al României la Paris¹⁸ Nici legăturile cu vecinii României nu erau stabile. Ungaria clama respectarea drepturilor minorității maghiare din Transilvania, iar Polonia încerca să convingă Bucureștiul de necesitatea unei granițe comune polono-ungare și, implicit, de rezolvarea problemei rutene¹⁹; Iugoslavia se afla într-o postură aparte, fiind mai aproape de Roma decât de București; Cehoslovacia devenise un aliat formal, aflându-se în pragul dezmembrării, în timp ce Bulgaria se afla în relații bune cu Berlinul²⁰ Pe de altă parte, legăturile cu Uniunea Sovietică deveniseră tot mai tensionate datorită scandalului declanșat de problema trecerii unor avioane militare prin spațiul aerian al României. Tot acest context internațional, aproape complet schimbat față de primăvara anului 1938, necesita o încercare de adaptare din partea diplomației românești. Ori, Nicolae Petrescu-Comnen nu mai reprezenta soluția viitorului pentru diplomația României, regele și apropiații săi încercând să găsească o personalitate care să dea un nou suflu politicii externe.

Din punct de vedere al evoluțiilor politice interne, așa cum am mai precizat, înlocuirea lui Comnen făcea parte, inițial, dintr-un proces mai larg de remaniere, sau era încadrată unei eventuale schimbări a celui de-al doilea guvern condus de Patriarhul Miron Cristea. Astfel de zvonuri apar la începutul lunii decembrie, iar în telegrama trimisă în ziua de 9 decembrie, șeful legației americane relatează despre iminenta înlocuire a lui Nicolae Petrescu-Comnen. Despre „numirea lui Gafencu în locul lui Comnen”, relatează și Constantin Argetoianu în însemnările sale pentru ziua de 8 decembrie. De asemenea, el spune că, la acea dată era stabilit faptul că Nicolae Petrescu-Comnen va fi numit la Vatican. Același politician susținea că numirea lui Gafencu la Externe ar fi o greșeală „mai întâi datorită nevesti-sii, apoi fiindcă Gafencu n-are destulă experiență, în momente atât de gingașe” În plus, unul dintre motivele înlocuirii lui Comnen ține și de firava sa influență în politica internă. Nicolae Petrescu-Comnen a fost, înainte de a intra în diplomatie, membru al Partidului Național Liberal și un apropiat al familiei Bratianu. Însă, după dispariția lui Ionel și Vintilă Bratianu, precum și după moartea lui Duca, legăturile sale cu membrii liberali s-au răcit, iar influența sa a scăzut. A fost numit conducătorul diplomației românești, în calitate de tehnician, datorită experienței diplomatice și a bunelor relații pe care le avea cu regele, acesta din urmă dorind să aibă la externe un personaj cunoscut în mediile diplomatice, dar docil și ușor de manevrat. Însă, în decembrie 1938, Carol al II-lea trecuse la o nouă etapă în consolidarea regimului său și dorea la conducerea

¹⁷ Armin Heinen, *Legiunea „Arhanghelul Mihail”: mișcare socială și organizație politică. O contribuție la problema fascismului internațional*, Ediția a II-a, traducere din germană de Cornelia și Delia Eșianu, control științific Florea Ioncioaia, București, Humanitas, 2006, p. 351-352.

¹⁸ Georgiana-Margareta Scurtu, *op.cit.*, p. 44.

¹⁹ Ion Calafeteanu, *Revizionismul ungar și România*, București, Editura Enciclopedică, 1995, p. 183 și urm.

²⁰ Idem, *Diplomația românească în sud-estul Europei (martie 1938-martie 1940)*, București, Editura Politică, 1980, p. 30-57.

diplomației românești un personaj carismatic ce trebuia să fie cunoscut atât în plan intern, cât și internațional. De aceea a fost propus Grigore Gafencu, membru al Partidului Național Țărănesc, cu o minimă experiență în diplomație acumulată în perioada cât a deținut funcția de secretar general al Ministerului Afacerilor Străine, dar care era un remarcabil editorialist de politică externă în două jurnale importante ale vremii „Argus” și „Timpul”²¹ Ca urmare a acestui fapt, Gafencu se bucura de apreciere în țară, fiind cunoscut și în mediile diplomatice bucureștene. Un exemplu în acest sens îl constituie faptul că același diplomat american, Franklin Mott-Gunther, aprecia cu privire la posibila numire a lui Gafencu la conducerea Ministerului Afacerilor Străine, faptul că era o soluție bună, manifestându-și încrederea în reușita acestuia la conducerea diplomației românești²²

Amânarea înlocuirii lui Comnen, cu aproape două săptămâni se poate datora, pe de o parte, încercării de a forma un nou guvern, dar și preocupărilor suveranului în legătură cu crearea Frontului Renașterii Naționale, grupare ce a luat ființă în ziua de 15 decembrie 1938. Pe de altă parte, numirea lui Gafencu în data de 21 decembrie s-a datorat și faptului că regele a așteptat să vadă cum evoluează criza internațională, fiind atent și la reacțiile diplomațiilor străine față de propunerea sa²³

Prin urmare, înlocuirea lui Nicolae Petrescu-Comnen de la conducerea Ministerului Afacerilor Străine a fost un act dictat, pe de o parte, de către calculele regelui care încerca o adaptare a României la noul context internațional, iar, pe de altă parte, reprezenta un semn că politica externă a României avea să suporte unele transformări ce trebuiau puse în practica de către oameni noi.

²¹ „Argus”, anul XXVIII, nr. 7713, 23 decembrie 1938, p. 1.

²² ANIC, Fond Microfile-SUA, rola 661, c. 1036.

²³ *Documents Diplomatiques Français*, deuxième série, tome XIII, Paris, Imprimerie Nationale, doc. nr. 316, Adrien Thierry către Georges Bonnet, ministrul de Externe, 8 ianuarie 1939, p. 566-570.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

PARTICULARITĂȚILE MENTALITĂȚII REGIONALISTE BASARABENE ÎN CADRUL ROMÂNIEI REÎNTREGITE (1918-1940)

Lucia Sava

Resumé

L'étude porte sur quelques particularités de la mentalité régionaliste bessarabienne au sein de la Grande Roumanie (1918-1940). On a bien remarqué que le passage aux institutions politiques et administratives roumaines n'a pas été toujours reçu passionnellement par la population autochtone; il a été accompagné par un certain dis confort psychologique mis en évidence par la presse de l'époque. La mentalité du Roumain de la Bessarabie d'entre deux guerres était assez réfractaire en ce qui concerne le processus du développement de la conscience et de l'identité nationale. Le contexte politique de l'époque, les frustrations accumulées ont déterminés l'accentuation de l'identité régionale au détriment de l'identité roumaine des Bessarabiens.

Studierea mentalităților indivizilor dintr-o societate într-o anumită perioadă istorică ne oferă posibilitatea de a ne crea o viziune mai clară, mai profundă despre particularitățile de evoluție, precum și despre nivelul de cultură și civilizație al societății respective într-un anumit moment istoric; ea ne facilitează reconstituirea tabloului concret și complet al societății din care face parte, precum și descoperirea acelor elemente ale vieții sociale, pe care în mod obișnuit istoricul nu le poate remarca studiind istoria socială și politică de ansamblu a societății.

Problema mentalităților, complexă și destul de variată în ceea ce privește conținutul și problematica abordată, este un subiect nou, relativ puțin cercetat în istoriografia românească. Cu atât mai puțin a fost abordată în istoriografia din Republica Moldova, dovadă este faptul, că la ora actuală există puține studii ce vizează această problemă, care necesită o cercetare profundă.

Acest nou și incitant domeniu al istoriei, apărut la începutul secolului trecut în cadrul unui curent istoriografic cu un puternic impact în *istoriografia contemporană universală (La nouvelle histoire)* – a inaugurat o perspectivă nouă și globală asupra trecutului, indicând modul, sau mai degrabă modurile, manierele în care oamenii societăților trecute văd, percep și își imaginează lumea care-i înconjoară, cum se văd pe ei înșiși, și unii pe alții, precum și sistemele de valori în funcție de care își modelează atitudini, comportamente, reacții unii față de ceilalți, ca și față de provocările mediului natural, social sau politic¹

Începuturile noilor direcții de cercetare se regăsesc în istoriografia romantică, care încearcă să lărgescă sfera de interes a istoricului, inaugurând o nouă paradigmă de cunoaștere, și anume, cea care vizează o restituire globală a întregii aventuri umane în totalitatea sa².

¹ Nicoară, T., *Introducere în istoria mentalităților colective*, Cluj-Napoca, 1995, p. 3-4.

² Nicoară, T., *Clio în orizontul mileniului trei. Explorări în istoriografia contemporană*, Cluj-Napoca, 2002, p. 16.

Unul dintre cei mai activi istorici de început în această direcție a fost Karl Lamprecht, care a denunțat istoriografia oficială germană pentru accentul pus pe istoria politică și personalitățile politice. El a „cerut o istorie colectivă” care să-și preia conceptele din alte discipline. „Istoria, susținea Lamprecht, este în primul rând o știință sociopsihologică”³. Deși încercările sale de a ieși din monopolul istoriei politice nu au avut succes în Germania, care rămâne încă fidelă concepțiilor istorice ale lui Ranke, ele au avut un ecou remarcabil în SUA și în Franța. Astfel, istoricii americani Frederic Jackson Turner și James Harvey Robinson pledează pentru o „nouă istorie”, care să abordeze toate activitățile umane, preluându-și ideile din antropologie, economie, psihologie și sociologie⁴.

Primele încercări reușite de instituționalizare a noii discipline se datorează eforturilor istoricilor francezi L. Febvre și M. Bloch, din inițiativa cărora apare revista „*Annales d'histoire économique et sociale*” (Strasbourg, 1929). Ambii istorici se opuneau prevalenței istoriei politice, pe care încearcă să o înlocuiască cu o istorie „mai amplă și mai umană”, care să includă toate activitățile umane, care să fie mai puțin preocupată de povestirea evenimentelor și mai mult de analiza „structurilor”⁵. Plecând de la cercetările acestor autori, noi generații de istorici, vor impune problematica mentalităților, în paralel cu cea a vieții cotidiene, în câmpul istoriografiei contemporane: R. Mandrou⁶, J. le Goff⁷, G. Duby⁸, F. Braudel⁹, Ph. Ariès și G. Duby¹⁰ ș. a.

Problematica mentalităților capătă contur în ultimele decenii ale secolului al XX-lea în cercetările istoricilor din spațiul românesc. Istorici români ca: F.

³ Citat după: Burke, P., *Istorie și teorie socială*, București, 1999, p. 24.

⁴ Robinson, J. H., *The New History*, New York, 1912.

⁵ Burke, P., *Istorie și teorie socială*, București, 1999, p. 25. Autorul a realizat un studiu aparte care vizează noile concepții istorice ale reprezentărilor Școlii Analelor: Burke, P., *The French Historical Revolution: The Annales School 1929-1989*, Cambridge, 1990. Astfel, L. Febvre susținea, că fiecărei civilizații, fiecărui nivel de cultură și fiecărei categorii sociale îi corespunde propriul său utilaj mental, care include, în componența sa, atât noțiunile educative, cât și cele comportamentale, definite ca „mod de viață” (Febvre, L., *Religia lui Rabelais: Problema necredinței în secolul al XVI-lea*, Cluj-Napoca, 1996, p. 327-352); În concepția lui M. Bloch „obiectivul istoriei este omul, care trebuie să fie studiat și ca individ, și ca factor social” (Bloch, M., *Apologie pour l'histoire, ou métier d'historien*, Paris, 1964, p. 17-20).

⁶ Mandrou, R., *L'histoire des mentalités*// *Encyclopedia Universalis*, vol.8, Paris, 1968, p. 436. Autorul consideră, că scopul acestor studii este „reconstituirea comportamentelor, expresiilor și tăcerilor care pun în lumină concepțiile despre lume și sensibilități colective...”

⁷ Goff, J., *Les mentalités: une histoire ambiguë*, Paris, 1983, p. 80. Istoricul apreciază, că „nivelul istoriei mentalităților este cel al cotidianului și automatului, este ceea ce scapă subiecților individuali ai istorici, întrucât le dezvăluie conținutul impersonal al gândirii...”

⁸ Duby, G., *Histoire des sciences et histoire des mentalités* // *Revue de Synthèse*, 3-ème série, nr. 111-112, Paris, 1983, p. 408. Autorul vorbește despre mentalități ca despre „un ansamblu de idei gata făcute, pe care indivizii le exprimă spontan, într-un anumit mediu uman și într-o anumită epocă”

⁹ Braudel, F., *Structurile cotidianului*, București, 1995, p. 289. Cercetătorul vede structurile cotidianului la limita dintre posibil și imposibil, susținând, că „trebuie să existe o legătură între viețuirea individului, între asumarea obligată a cotidianului cu ritmurile lui sacadate și înceata trecere a gândului spre împlinire...” Istoricul insistă asupra datelor de demografie, alimentație, costume, habitat etc., care raportate la viața cotidiană, pot explica salariile, prețurile, impozitele, dar și consecințele acestora asupra modului de viață a individului: scumpete, foame, mizerie, mortalitate etc.

¹⁰ Ariès, Ph., Duby, G., *Istoria vieții private*, vol. I-II, București, 1995, p. 13. Demersul autorilor este de a reconstitui modul în care oamenii își organizează habitatul și întreaga lor existență, comportamentul lor în societate și în cercul restrâns al familiei; autorii „renunță la faptul mărunț în favoarea elementului semnificativ, apt să explice schimbările, trecerea de la o societate la alta, transformarea, care a avut loc la toate nivelurile

Constantiniu¹¹, E. Papu¹², I. Țighiliu¹³, A. Duțu¹⁴, L. Boia¹⁵, T. Nicoară¹⁶, A.-F. Platon¹⁷, I. Scurtu¹⁸ și alții, prin preocupări teoretice și prin crearea unor instrumente de lucru adecvate circumscriu problematica cotidianului în paralel cu cea a mentalităților, cristalizând cu adevărat un statut științific recunoscut, astfel încât aceste probleme cuceresc noi teritorii și se impun nu numai în mediile savante, ci și în conștiința publicului larg, cititor și consumator de istorie.

Încercările de tratare a unor subiecte relevante ale mentalităților sunt puține în Republica Moldova. Putem afirma, că acest domeniu rămâne încă a fi unul puțin explorat de istoricii din spațiul pruto-nistean¹⁹

Pornind de la ideea lui F. Braudel, potrivit căreia obiectul istoriei este „omul și... restul”²⁰, completată de P. Veyne, care realizează că, de fapt, „totul este demn de istorie”²¹, în prezentul studiu ne propunem drept *obiectiv principal* reconstituirea unor

¹¹ Constantiniu, F., *Aspecte ale mentalului colectiv sătesc în societatea medievală românească*, // Studii și materiale de istorie medie, VII, București, 1974, p. 69-100. Același autor îi aparține studiul, *Sensibilități și mentalități în societatea românească a secolului al XVII-lea*, // Revista de Istorie, nr. 1, București, 1980, p. 147-157.

¹² Papu, E., *Barocul ca tip de existență*, vol. I-II, București, 1977.

¹³ Țighiliu, I., *Societate și mentalitate în Țara Românească și Moldova. secolele XV-XVII*, București, 1998.

¹⁴ Duțu, A., *Modele, imagini, priveliști. Incursiuni în cultura europeană modernă Cluj-Napoca*, 1979; *Dimensiunea umană a istoriei. Direcții în istoria mentalităților*, București, 1986.

¹⁵ Boia, L., *Istoria mentalităților (cu privire specială asupra Școlii de la „Annales”)*, // Revista de Istorie, tom 33, nr. 5, București, 1980, p. 937-953. Făcând o retrospectivă a problematicii abordate de reprezentanții Școlii Analelor, autorul citează pe unii istorici francezi, cum ar fi Jean-Paul Aron, care abordează unele dintre aspectele vieții cotidiene, ca de exemplu, cel alimentară, susținând, că acesta definește alimentația, nu numai ca problemă economică, ci și ca atitudine mentală. În același context este citat și Fernand Braudel, care prezintă aceeași manieră de analiză ca și primul, referindu-se, însă, la evoluția locuințelor și a mobilierului, a costumelor și a modei. Astfel, conchide autorul, mentalitățile apar profund integrate în întreg contextul economic și social, analiza lor nefiind posibilă, dacă le detașăm de acestea.

¹⁶ Conversiunea către omul cotidian a condus nemijlocit și la studiul domeniului mentalităților, al imaginarului, îndeosebi, al celui social, se individualizează în concepția și opera istoricului T. Nicoară. Acesta presupune, potrivit autorului, „o fantezie strunită”, structurată de un ansamblu de reprezentări referitoare la o realitate despre care oamenii știu că există, dar pe care nu au văzut-o sau nu o pot vedea. (Nicoară, T., Nicoară, S., *Mentalități colective și imaginar social. Istoria și noile paradigme ale cunoașterii*, Cluj-Napoca, 1996, p. 112.)

¹⁷ Avântul pe care îl înregistrează în ultima perioadă de timp studiile dedicate vieții cotidiene și mentalului colectiv este explicat de istoricul A.-F. Platon prin declinul ideologiilor și al principiului „procesualității dirijate”. Acesta din urmă presupune încercarea istoricilor din cele mai vechi timpuri și până la mijlocul secolului al XX-lea, în reconstituirea istorică a evidențია o evoluție a istoriei și de a-i descoperi un sens (numite diferit într-o anumită perioadă istorică: „împlinirea planurilor ascunse ale Providenței”, „afirmarea Statului”, „împunerea liberalismului”, sau „biruința finală a socialismului”), citate de autor, care însă, sunt depășite acum, prin comutarea centrelor de interes ale explorării trecutului pe „cotidian” și pe „manierele de gândire” Vezi, Platon, A.-F., *Societate și mentalități în Europa medievală. O introducere în antropologia istorică*, Iași, 2000, p. 6.

¹⁸ Scurtu, I., *Viața cotidiană a românilor în perioada interbelică*, București, 2001. Lucrarea prezintă importanță și din punctul de vedere al paletii problematice foarte vaste: ea include aspecte ale mediului de locuire, ocupații și condiții de muncă, venituri și cheltuieli, familia, locuința, îmbrăcămintea, alimentația, igiena și sănătatea, precum și școala, biserica, mass-media, timpul liber etc., aspecte care ne determină să insistăm asupra diversității și complexității subiectelor de acest gen.

¹⁹ Câteva tentative de abordare istorică din această perspectivă a unor subiecte care țin, îndeosebi, de istoria vieții cotidiene au fost făcute de istoricii E. Dragnev, V. Păslariuc și I. Cașu, în cadrul Catedrei UNESCO: Studii Sud-Est Europene. Autorii au inițiat în cadrul rubricii „Adio, Secolul XX” din paginile revistei *Capitala magazin*, prezentarea evoluției orașului Chișinău în prima parte a secolului al XX-lea. Adoptând aceleași principii de tratare a istoriei, stabilitate de Școala Analelor, autorii scot în evidență particularitățile mediului de trai al locuitorilor orașului, punând accentul atât pe progresele înregistrate, cât și pe problemele cu care se confruntă societatea, aflată în plin proces de modernizare. (Dragnev, E., Păslariuc, V., Cașu, I., *Adio secolul XX*, // *Capitala magazin*, nr. 2, iulie, 2000. Vezi, de asemenea, Chișinăul „de altă dată” *O succintă cronică a vieții cotidiene (1900-1940) pe marginea presei de epocă*. în Semne identitare, Chișinău, 2002.)

²⁰ Braudel, F., *Écrits sur l'histoire*, Paris, 1969, p. 97.

²¹ Veyne, P., *Comment on écrit l'histoire*, Paris, 1968, p. 424.

aspecte esențiale ale mentalităților regionaliste basarabene în cadrul României reîntregite (1918-1940).

La începutul secolului al XX-lea, mentalitatea românilor basarabeni cunoaște schimbări semnificative ca urmare a conjuncturii politice și culturale internaționale, care își lasă amprente asupra celei dintâi. Naționalismul ca doctrină politică legitimantă și conceptul de identitate etnică ca unul dintre elementele constitutive ale acesteia apar ca rezultat al Revoluției Franceze, și mai ales, a războaielor napoleoniene, perioadă în care Basarabia este detașată de la Principatul Moldovei de către Rusia Țaristă. Astfel, Basarabia era izolată de restul Europei chiar în perioada când ideea națională, a identității etnice și a mândriei de a aparține la o comunitate cu aceeași limbă, cultură, tradiții și dreptul fiecărei colectivități de acest fel de a crea un stat propriu câștiga din ce în ce mai mult teren în Europa. Această situație a determinat, în esență, apariția cu întârziere a conștiinței naționale la românii basarabeni, în sensul de conștiință politică²² Ea este completată, de asemenea, și de alți factori care au contribuit la fenomenul menționat: rata redusă de urbanizare a populației locale²³, alfabetismul în masă, lipsa unei limbi standard de comunicare, lipsa presei în limba română, elemente considerate de unii autori indispensabile pentru apariția unei „comunități imaginate”, precum este națiunea²⁴ Pe de altă parte, un factor care de obicei a declanșat procese de diferențiere etnică în alte regiuni – colonizarea cu elemente străine – a avut un impact redus asupra basarabenilor. Spre deosebire de alte provincii românești înstrăinate, cum ar fi, de exemplu, Transilvania, unde exista o diferențiere religioasă clară, în Basarabia rusească majoritatea coloniștilor – ruși, ucraineni, bulgari – aveau aceeași confesiune religioasă, creștină ortodoxă, fapt care nu a generat din partea populației locale o percepție acută că cei veniți erau absolut străini, respectiv, nu prezentau alteritatea absolută²⁵ De altfel, încă A. D. Xenopol remarcase, că: „un singur lucru mai rămăsese de la străbuni: religia, dar pentru nenorocirea țării, religia ei era identică cu aceea a Rusiei, încât cel puțin din această pricină, țara nu putea să vadă în ruși un pericol pentru existența sa. Interesul național dispăruse; cel religios nu opunea nici o stavilă. De aici se înțelege ușor pentru ce țara întregă s-a aruncat cu atâta orbire în brațele rușilor”²⁶

Nu există deocamdată date sistematizate referitoare la mentalitatea basarabenilor la răscrucea secolelor XIX-XX. Cu toate acestea, din sursele timpului se știe că străinii care au cunoscut Basarabia curând după 1812 „lăudau simplitatea, statornicia în credințe strămoșești, curajul față de moarte și supunerea față de autorități”²⁷ În același context, se înscrie opinia exprimată de Leon Casso în 1912, potrivit căreia una din cauzele lichidării autonomiei Basarabiei la 1828 a fost inactivitatea boierilor locali, prea conformiști și nepunctuali, din care motiv Consiliul Suprem al provinciei nu-și putea îndeplini prerogativele care îi reveneau²⁸ Casso citează o descriere a consilierilor moldoveni, care aparține vice-gubernatorului

²² Cașu, I., „Politica națională” în Moldova Sovietică (1944-1989), Chișinău, 2000, p. 118.

²³ Ciobanu, Șt., *Basarabia: populația, istoria, cultura*, Chișinău, 1992, p. 25.

²⁴ Cașu, I., *op. cit.*, p. 118.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Xenopol, A.D., *Războaiele dintre ruși și turci și înrăurirea lor asupra Țărilor Române*, București, 1997, p. 23.

²⁷ Cazacu, P., *Moldova dintre Prut și Nistru, 1812-1918*, Chișinău, 1992, p. 102.

²⁸ Casso, L., *Rusia și bazinul dunărean*, Iași, 1940, p. 323-324.

Basarabiei, Vighel: „de obicei se adună pe la ora zece cu o înfățișare de nemulțumire. După aceea, ascultă cu o mină de plictiseală și de nepăsare, fiecare cască mai mult de șase ori pe ceas. Când însă bate ceasul douăsprezece, atunci toți se ridică cu zgomot, chiar dacă ar rămâne o pagină neascultată din afacerea începută...”²⁹

Primul război mondial a avut un impact profund asupra întregii Europe, atât în domeniul politic, cât și în ce economic, social și cultural: „Războiul a adus o zdruncinare puternică în viața popoarelor și a statelor. El nu numai a făcut mai urgente unele nevoi existente în timp de pace, dar încă a pus în lumină altele noi, izvorâte fie din condițiile de trai puse de război, fie din năzuințele fiecărui stat sau neam...”³⁰

Pentru basarabeni primul război mondial a însemnat perioada în care s-au produs cele mai profunde schimbări din întreaga lor istorie modernă, îndeosebi în ceea ce privește conștientizarea în masă a ideii că ei constituiau o colectivitate distinctă, cu anumite caracteristici speciale ce o deosebea de restul populației din Imperiu³¹

În momentul în care Sfatul Țării a votat Unirea cu România, la 27 martie 1918, o parte importantă a basarabenilor era mai mult confuză decât entuziasmată cu privire la acest eveniment, probabil și din motivul că România regală nu avea o faimă bună în rândurile basarabenilor³². Gradul redus de participare politică și perpetuarea modului de gândire tradiționalist – convingerea că lucrurile vor evolua spre bine de la sine³³, precum și teama de a nu fi anexați la Ucraina sau la Rusa bolșevică au fost printre cauzele principale ale acestei situații. Promisiunea guvernului de la București de a garanta autonomie locală și angajamentul de a promova reforme sociale și economice radicale³⁴ – au fost alte argumente convingătoare invocate de unioniști. Totuși, revendicările naționale au fost eclipsate de cele de ordin economic și social³⁵. Un alt punct de vedere postulează că atât liderii reacționari, cât și cei revoluționari ai Basarabiei erau împotriva bolșevicilor și a ideii de unire cu România, deoarece ei se temeau pur și simplu de instaurarea unui regim politic diferit de cel existent până atunci³⁶.

Schimbarea regimului politic n-a fost întotdeauna primită idilic nici la nivelul mentalităților basarabene. La început, actul Unirii din 27 martie este apreciat „drept un triumf inevitabil al principiului naționalităților, a cărui forță morală și politică nu au putut-o înfrânge episoadele militare și propagandele dușmănoase din răsăritul cotropit sau amăgit, drept o manifestare biruitoare a puterii de viață, obârșie a încrederii în sine și în viitor”, „o rază de lumină care mângâie sufletele noastre și trezește nemuritoare speranțe”³⁷.

²⁹ Ibidem, p. 324.

³⁰ Un român, *Nevoile urgente*, // Mișcarea, 6 martie 1918.

³¹ Cașu, I., *op. cit.*, p. 121.

³² Ghiu, O., *De la Basarabia rusească la Basarabia românească*, vol. I, Cluj-Napoca, 1926, p. 40, 42.

³³ Această concepție includea, între altele, ideea percepției ciclice a timpului, potrivit căreia nimic nu se schimbă, totul se repetă, destinul oamenilor se află în mâinile lui Dumnezeu. În acest sens, viitorul nu poate fi influențat de acțiunile omului.

³⁴ Bobeică, A., *Sfatul Țării – stindard al renașterii naționale*, Chișinău, 1992, p. 162-163.

³⁵ Rus, I.-A., *The roots and Early Development of „Moldovan” – Romanian Nationalism in Bessarabia (1900-1917)*, // Anuarul Institutului de istorie „A. D. Xenopol” din Iași, tom. XXXIII, 1996, p. 287-302.

³⁶ Cașu, I., *op. cit.*, p. 122.

³⁷ *Unirea Basarabiei cu patria-mamă*, // Mișcarea, 30 martie 1918.

Pe de altă parte, trecerea de la vechile instituții administrative la noile structuri românești, a fost însoțită de un anume disconfort social-psihologic remarcat în epocă: „De unde sub vechiul regim nici un organ de stat nu se ocupa de viața patriarhală, ce ducea fiecare moldovean, viața lui familială și gospodărească nefiind tulburată de nici o măsură de comunitate cetățenească, odată cu administrația românească se începe amestecul organelor de stat, județ și comună în gospodăria proprie pentru a supraveghea raporturile de comunitate și cetățenie. Conflictul se începe de îndată, între un fel de trai în trecut, când gospodăria cetățeanului era o curte închisă pentru administrație, și între noua viață, când gospodăria devine o curte deschisă, o filă numai în cartea armonică a statului civilizat”³⁸

Evident, că au existat unele disensiuni între administrația centrală și populația autohtonă. Abuzurile funcționarilor de dincolo de Prut deveneau o temă predilectă a ziarelor timpului. Un martor al perioadei consemna despre aceștia: „După muscali au venit alți români: jandarmii și funcționarii. Jandarmii erau încredințați că vechea administrație moscovită însemna întuneric, groază, lanțuri, Siberia. Și aducând blândețe și civilizatele năravuri ale administrației din Regat, se socoteau pioneri ai civilizației într-o țară barbară... I-am văzut pe toți bine hrăniți și cu nasurile rumene, așa cum îi șade bine unui jandarm, – cunoscând și exercitând destul de bine funcția de mici tirani...”³⁹

Caracteristică pentru statul român în primul deceniu de după Unire era birocratizarea excesivă a organelor de stat și administrație, trăsătură care și-a lăsat amprenta și asupra situației Basarabiei⁴⁰. În activitatea cotidiană, administrația locală se confrunta cu o anumită rezistență din partea funcționarilor de stat, care nu acceptau noile realități. Din aceste considerente, Consiliul directorilor a decis a pune în vedere funcționarilor tuturor directoratelor, că vor fi înlăturați de la serviciu dacă se vor ocupa cu propaganda antinațională și cu orișice piedică⁴¹.

Modificările realizate în domeniul administrației au fost primite diferit de populație. Un martor al perioadei, moș Ștefan își exprimă părerea despre regimul nou al Basarabiei: „Ce să spun? Era destul de bine și pe vremea rușilor. Era belșug și nimene nu ne-avea grijă... Acu vremurile-s mai grele, da tot parcă ni se îmblânzește sufletul când auzim pe soldat și pe slujbaş grăind limba noastră...”⁴²

A. Nour, explicând cititorilor din România particularitățile organizării administrative a Basarabiei în cadrul Rusiei, afirmă superioritatea acestei organizări în raport cu modul de administrare județean din România, ajungând să declare că „imensitatea Rusiei și prefacerea basarabeianului într-un tip de mentalitate rusească generală a avut o influență bună asupra oamenilor de peste Prut: le-a dat orizonturi largi pentru idei de acțiune, care nu sunt mărginite, încadrate de orizonturile înguste ale unei țări mici”⁴³. În același timp, autorul preciza, că „ceea ce există mai bun în România față de starea lucrurilor din Basarabia e numai din domeniul pur politic: 1) cuvântul absolut liber; 2) dreptul public scris și întrucâtva și aplicat; 3) și ceea ce este

³⁸ Stelian, Șt., *Administrația Moldovei de la Nistru (V)*. // România administrativă, IV, nr. 6, 1923, p. 64.

³⁹ Sadoveanu, M., *Drumuri basarabene*, București-Chișinău, 1992, p. 67.

⁴⁰ Agrigoraieci, I., Palade, Gh., *Basarabia în cadrul României întregite (1918-1940)*, Chișinău, 1993, p. 78.

⁴¹ Cojocaru, Gh., *Integrarea Basarabiei în cadrul României (1918-1923)*, București, 1997, p. 68.

⁴² Sadoveanu, M., *Drumuri basarabene*, București-Chișinău, 1992, p. 38.

⁴³ Nour, A., *Ce este Basarabia*, vol. XXXVIII, nr. 7-9, 1915, p. 240.

mai important – independența națională, integritatea, dezvoltarea, complexul de trai independent, izvorât din însăși națiunea românească... O, pentru aceste bunuri supreme aș da și eu, basarabean, în schimb toate bunurile vieții intelectuale și social-economice pe care le avem în Rusia atât de dezvoltate”⁴⁴

Mentalitatea conservatoare a românului basarabean de după Unire este evidentă și sub aspect lingvistic. În presa periodică a timpului se discuta cu îngrijorare despre starea limbii române vorbite în Basarabia. Unii observatori erau alarmați că ziarele apar într-o română stâlciță, iar pe străzi auzi vorbindu-se mai mult... rusește.

Această „modă” poartă amprentele perioadei anterioare: „Era ambiția micilor burju de a înnobila pe această cale o odraslă, de a face din odorul lor o *barişnia* desăvârșită... Am înțeles de ce aud pretutindeni, pe uliți tineretul vorbind această dulce limbă... Stăpânirea întreprinse cu viclenie rusificarea mamelor...”⁴⁵

Într-o cronică din ziarul „Cuvânt Moldovenesc” din 30 octombrie 1929, unul din corespondenți scria: „Mă afluam întâmplător la examenele de echivalare ce se dădeau la un liceu românesc. Din tot puhoiul de tineret de ambele sexe care așteptau pe culoare nici măcar unul ca să vorbească românește, cel puțin în localul liceului a cărui emblemă arăta că e românesc...”. Acest lucru nu este iești din comun, având în vedere structura etnică a orașului⁴⁶

Astfel, Unirea Basarabiei cu România nu a însemnat schimbarea imediată a mentalității basarabeanului. În mai multe ziare ale timpului se menționa, că prin masa populației sale românești și prin dreptul istoric, Basarabia e românească, „dar nu există încă în sufletul acestei populațiuni o puternică conștiință națională, care să o apere de orice ademeniri din afară și să o lege indisolubil de restul poporului român”⁴⁷ Pentru consolidarea conștiinței naționale era nevoie de a se lucra în mai multe direcții. În primul rând, printr-o sinceră și larg democratică reformă politică-socială, care să lege astfel de faptul unirii un maximum de drepturi politice și bunăstare economică ale populației și să consolideze astfel unirea națională prin identificarea ei cu satisfacția aspirațiilor democratice egalitare ale acestei populații. Apoi, printr-o vastă operă propriu-zis culturală, care să dea instinctului național forma și amploarea unei conștiințe naționale⁴⁸

O mărturie importantă referitoare la mentalitatea basarabenilor din anul Unirii aparține prim-ministrului României, Alexandru Marghiloman. Aflându-se la Chișinău cu două zile înainte de Unire, acesta scria: „viața începe la ora 11, se lucrează până la 3. Se prânzește lung, mult, încet, fumând...”⁴⁹ Autorul este uimit că la sosirea sa a văzut „puțină lume pe străzi, se adună numai în fața hotelului. Nepăsare? Ostilitate?”⁵⁰

Nicolae N. Alexandri, membru marcant al Sfatului Țării scria: „geniul slav este geniul care îl caută în permanență pe Dumnezeu, reflectat atât de bine în literatura

⁴⁴ Ibidem, p. 257

⁴⁵ Sadoveanu, M., *Drumuri basarabene*, București-Chișinău, 1992, p. 34.

⁴⁶ *Cuvânt Moldovenesc*, 30 octombrie 1929.

⁴⁷ Ibidem.

⁴⁸ C. P., *Naționalizarea Basarabiei*, // Mișcarea, 8 septembrie 1918.

⁴⁹ Marghiloman, A., *Note politice*, vol. III, București, 1995, p. 123-124.

⁵⁰ Ibidem.

rusă și care ne-a molipsit și pe noi. Din acest considerent, basarabeanul nu mai este român simplu, ci un român complicat”⁵¹

O altă mărturie despre basarabeni din perioada imediat următoare Marii Uniri aparține lui Emmanuel de Martonne, profesor la Sorbona. Vizitând Basarabia în 1919, el a apreciat că provincia „este locuită de o populație pestriță, unde mariajele interetnice trebuie să fie des întâlnite, iar noțiunea de rasă (naționalitate) are un termen nedeslușit”, de vreme ce o persoană care se declară drept găgăuz se aseamănă mai mult cu un malorus, un bulgar – cu un român din Muntenia, iar un rus declarat nu era altceva decât o persoană a cărui tată era moldovean și mama sa – bulgăroaică⁵²

După Marea Unire, unele personalități marcante ale perioadei au exprimat doleanțe în ceea ce privește aportul fiecărei provincii la propășirea României. Astfel, N. Iorga în articolul din aprilie 1918, intitulat sugestiv *Ce le cerem basarabenilor*, scria că „basarabeni ar trebui să dăruie Țării ceva care ni-a zâmbit în visul așteptărilor și în beția gloriei; ceva fără de care, de acolo sau de aiurea, noi nu putem trăi... – acel ceva e idealismul care ne lipsește prea mult... idealismul hotărât și fanatic, ireductibilul idealism luptător până la moarte, acela care vede între ideea ajunsă la crez și între realitatea ei un drum, lung ori scurt, ce are de a face! Dar o linie dreaptă, care e a unei datorii față de viața, cu tot ce poate să dea familia, cu tot ce are dreptul să reclame cugetarea, cu tot ce ar dori să mai știe, să mai lege, să mai guste, nu e nimic, idealismul pentru care în vechea noastră patrie Rusia, mii de oameni au murit zâmbind în funia spânzurătorii și înaintea plutonului de execuție”⁵³

Același autor menționează cu referință la moralitatea basarabeanului: „Mi s-a părut – și nu mă înșel – că văd în Basarabia, în ceea ce au lăsat rușii, la fiecare lucru făcut de dânșii o iubire, aș zice personală pentru lucrul făcut statului, comunității, cu banii irosiți ori ba, să zicem și furați în parte, ai obștii ori ai guvernului. Și am întâlnit pe unde am fost o legătură strânsă între om și misiunea lui, oricare ar fi proporțiile acesteia, care lipsește, prea adesea, la noi, și nu numai la noi, și care în sine, ca fapt moral, e un lucru de admirat. Și de imitat”⁵⁴

În perioada interbelică, într-o Europă răvășită de consecințele războiului și de ascensiunea partidelor extremiste, a dictaturilor politice, sub amenințarea permanentă a unui atac sovietic, regimul de asediu și repercusiunile nefaste ale acestuia devenise o stare de spirit obișnuită pentru Basarabia. Această situație a determinat cel puțin în primii ani de după Unire o frustrare și o dezamăgire în rândul basarabenilor comparativ cu așteptările lor din anii 1917-1918⁵⁵

Perioada interbelică constituie probabil una dintre cele mai memorabile pagini din istoria Basarabiei. Ea poate fi divizată convențional în trei perioade: a) anii 1918-1920, care constituie perioada de integrare a Basarabiei în România; b) anii 1923-1933 – „zgomotoșii ani 20” – perioada de avânt și de stabilitate economică; c) anii 1933-1940 – perioada „marii crize europene”, cu repercusiuni pesimiste asupra mentalităților românilor basarabeni.

⁵¹ Țurcanu, I., *Unirea Basarabiei cu România. Preludii, premise, realizări (studii și documente)*. Chișinău, 1998, p. 288.

⁵² Martonne de, E., *What I have seen in Bessarabia*, Paris, Imprimerie des Arts et des Sports, 1919, p. 9-10.

⁵³ Iorga N., *Neamul românesc în Basarabia*, București, 1997, p. 170-171.

⁵⁴ Ibidem, p. 241.

⁵⁵ Ghibu, O., *Trei ani pe frontul basarabean*, București, 1996, p. 206-207.

„Zgomotoșii ani douăzeci”, care sfidau prin frivolitatea și prosperitatea lor, au lăsat urme adânci în memoria populației orașului. Aceștia au fost anii în care masele largi pentru prima dată au putut beneficia de rezultatele unei dezvoltări industriale considerabile. Aceasta este perioada marilor mișcări în masă, inclusiv a unei culturi de masă. Pacea, instaurată cu atâta zgomot nu a fost deloc trainică. Unii istorici vorbesc chiar, nu fără temeii, despre un lung război mondial în perioada anilor 1914-1945, cu un armistițiu de 20 de ani... De aici rezultă și intensitatea vieții, „furia de a trăi” caracteristică acelei „generații pierdute” și sfâșiate între cele două măceluri create de războaie.

În toată Europa, perioada interbelică s-a deosebit printr-o apetență pronunțată de viață, prin tendința de a respinge orice fel de constrângeri și bariere, a oricărui conveniențe, de a revizui normele și morala „burgheză” Acești „*années folles*” ai Europei erau un tip de revanșă pentru greutățile provocate de primul război mondial.

Totodată, se intuia faptul că această pace va fi de scurtă durată. Dorința de a șoca, manifestând astfel dezaprobarea a ceea ce se întâmplă în jur, era specifică nu doar artei cu toate curentele sale avangardiste (cubism, dadaism, suprarealism), ci se manifestă și în viața de zi cu zi. Una dintre consecințele războiului a fost democratizarea vieții. Votul universale, libertatea presei, emanciparea femeii. Acestea îi revine de acum un rol tot mai important în societate. Măcelul european a avut drept consecință descreșterea numărului populației masculine, astfel încât femeia este pregătită să ia locul bărbatului. Drept urmare, se resimte implicarea femeii în mai multe domenii de activitate: apar femei avocați, profesori, aviatori, militari, geologi, iar acest lucru nu mai uimește pe nimeni.

În Basarabia situația era incertă și din cauza faptului că Uniunea Sovietică nu a recunoscut niciodată reunificarea acestei provincii cu Români, ceea ce făcea ca acest teritoriu să constituie o „zonă contestată” Din aceste considerente, nici economia nu s-a dezvoltat la nivelul scontat, căci capitalurile nu vin într-o zonă marcată de incertitudine.

Marea criză, care a cuprins anii 30 s-a soldat cu o depreciere spectaculoasă a monedelor naționale, cu o scădere a puterii de cumpărare a banilor, și respectiv, cu o reducere a nivelului de trai al populației în Europa. Această criză a avut repercusiuni și asupra mentalității basarabenilor. Presa timpului este dominată de accente pesimiste, predomină criticile la adresa autorităților.

Prin urmare, datorită unor factori subiectivi sau obiectivi, mentalitatea românului basarabean în perioada dintre cele două războaie mondiale rămâne încă destul de refractară la opera de culturalizare a statului român și putem presupune că progresul în ceea ce privește procesul de conștientizare a identității naționale a fost anevoios sau basarabenii înțelegeau diferit, nu prea entuziast, modul de a-și afirma apartenența la națiunea română, în orice caz nu prin dragoste prea mare de carte și „iluminare” națională. Vicesitudinile perioadei, frustrările acumulate au determinat astfel conservarea, dacă nu chiar accentuarea identității regionale: „suntem moldoveni mai întâi de toate, și apoi români”⁵⁶, în detrimentul identității pan-românești.

⁵⁶ Despre acest lucru vorbește, indirect, Irina Livezeanu în lucrarea *Cultură și naționalism în România Mare, 1918-1930*. București, 1998, p. 111-157.

În continuare vom analiza câteva trăsături ale mentalității regionaliste basarabene în cadrul României Mari. Despre regionalismul basarabean, Gh. Bezviconi aprecia: „Basarabenii sunt regionalişti, dar nu îndrăznesc să se recomande sub această calitate...”⁵⁷

Mentalitatea regionalistă a basarabenilor, pe care unii cercetători și martori ai perioadei o consideră ca o ideologie îngustă, ancorată în empiric, periculoasă și distrugătoare de ideal, iar alții din contra – ca pe o ideologie realistă și salvatoare, este definită de autor, „ca o doctrină care soluționează, – nu favorizează, – nevoile, dar nu și aspirațiile grupărilor regionale. Totodată, Gh. Bezviconi distinge trei tipuri de regionalism:

1. *Regionalismul ambițioșilor și al nemulțumiților semidocti*. Acesta nu constituie o doctrină politică, ci pasiunea nestăvilită și periculoasă a unor personalități politice „marcante”, care confundă regiunea cu persoana lor. Basarabia nu cunoaște asemenea cazuri politice patologice. Evenimentele politice premergătoare actului Unirii, adică Republica Democratică Moldovenească și Sfatul Țării, n-au fost acte politice ce prevesteau un regionalism politic, ci mai curând simple acte de strategie politică pentru a integra Basarabia în românism. Amintirea acestor acte politice trădează un „particularism” basarabean, care poate fi o mândrie de independență ca om;

2. *Regionalismul ca mentalitate* sau regionalismul local, natal, destul de puternic în Basarabia; poate fi, în concepția autorului, periculos, fiindcă poate devia repede de la un regionalism economic și cultural la un regionalism politic. În cazul de față, regionalismul nu este determinat de nevoile locale și de cadrul nației, ci constituie o continuitate ereditară. Astfel, românul cu conștiința nației, care se poate stabili oriunde pe teritoriul Țării, încearcă să cunoască și să realizeze local, adică regional, dar numai în contextul necesităților locale și în cadrul nației.

3. *Regionalismul de realități* este salvarea economică și culturală a Basarabiei. El trebuie să stea la orice icoană din Basarabia și să fie o mândrie pentru orice român basarabean. Acest tip de regionalism presupune cunoașterea nevoilor locale, satisfacerea lor și o prodigioasă activitate regionalistă încadrată în românism⁵⁸

Mentalitatea îngustă, regionalistă a basarabeanului de după Marea Unire este evidențiată de mai mulți martori ai perioadei. Astfel, N. F. Costenco, menționează cu referință la aceasta: „Sub zodia politicianismului de ieri, basarabeanul a trăit zile de cruntă neliniște și veninos zbucium sufletesc. Am avut norocul de a cădea victima unei mentalități false. Și nimic nu înfrăuște în rău sau în bine, asupra dezvoltării unui popor ca starea de spirit, mentalitatea. Falsa mentalitate, pentru Basarabia a fost în timpul robiei seculare sub Rusia țaristă și de la Unire încoace, prezență stihială, de neînfrânt. Fatalitatea acestui rău a înăbușit orice aspirație omenește plauzibilă, a făcut ca basarabeanul să se retragă în noaptea izolării sale...”⁵⁹

⁵⁷ Bezviconi, Gh., *Reflecții asupra regionalismului basarabean*, // *Viața Basarabiei*, an. VII, nr. 1-7, 1938, p. 111. Potrivit opiniei autorului, regionalismul este periculos numai atunci când favorizează grupările regionale; el este și mai periculos când cultivă aspirațiile regionale, pe când regionalismul care cultivă nevoile locale este eficace și salvator, fiind o politică de realități. Regiunea nu poate avea aspirațiuni, ci numai nevoi de satisfăcut. Singur neamul are aspirațiuni și idealuri la care regiunea trebuie să aspire” – conchide același autor.

⁵⁸ Ibidem, p. 112-117.

⁵⁹ Costenco, N. F., *Era nouă*, // *Viața Basarabiei*, an. VII, nr. 8-9, 1938, p. 3-7.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

Pe de altă parte, autorul scoate în evidență o serie de particularități ale mentalității românului basarabean, care au determinat caracterul regional al acesteia în perioada interbelică: „Soarta a făcut ca norodul basarabean să aibă un tipar sufletească specific, modelat în lupta pentru libertate politică și dreptate socială pe care au dus-o toate popoarele împărăției moscovite împotriva jugului țarist, precum și în mișcarea intelectualității ruse, în misticismul ei fanatic, s-a încheșat și oțelit sufletește elita românimii din Basarabia⁶⁰

Tiparul sufletească specific al Basarabiei se rezumă, în concepția autorului, la următoarele trăsături generale: credința aproape mistică într-un ideal social credibil (remarcat la C. Stere); structura cerebrală aptă pentru abstracție și rigiditatea doctrinară; înclinația de a duce tezele până la ultimele lor consecințe logice și pasiunea neînfrântă în susținerea și propagarea convingerilor proprii; încrederea în conștiința sa; onestitatea, un dezvoltat sentiment de pudoare; respectul, care reclamă reciprocitate, a proprietății și a individualității; naivitatea, cu extraordinară aplecare către idealism; basarabeanul este fiu al paradisiului ideilor ireductibile; platonician într-o anumită măsură...⁶¹

În aceste condiții, întâlnirea dintre intelectualul basarabean, cu profilul anterior bine definit, și intelectualul bucureștean, caracteristica spiritului căruia era elasticitatea, a prilejuit evidențierea unui contrast izbitor, care a făcut inevitabil conflictul de ideologii și a determinat caracterul izolator al celui dintâi.

În concluzie, politica interesată a instituit imediat o serie de stări excepționale, s-ar putea spune, permanente, uneori sub formă degheșată, oferind basarabenilor prilejul să retrăiască toată exasperarea și jignirea simțului de demnitate cetățenească și omenească, chiar dacă pretindeau mai mult ca orice, libertatea și dreptul legitim. De aici a rezultat opinia regionalistă a basarabeanului, concepția autonomă de idei a acestuia; s-a constituit starea sa de spirit protestatoare și dorința admirabilă, ca prin puteri proprii, să se ridice un spirit oprimat de veacuri, pentru a sta, prin roadele ce le va da cu necesitate, pe picior de egalitate alături de ceilalți frați români.

Mișcarea culturală provincială, regională, se caracterizează, în cazul basarabenilor, prin retragerea intelectualilor și organizării lor într-un corp independent, fără a fi totuși, exclusivist, în scopul de a da puțință și imbold capacității creatoare a spiritelor băștinașe să se folosească de mijlocul de a se realiza pe tărâmul universal al culturii⁶²

Prin urmare, idealismul basarabenilor, invocat de N. Iorga, nu s-a manifestat din plin, prin latura sa cea mai bună, și nu numai din vina basarabenilor. Din contra s-a arătat acel idealism a cărui caracteristici sunt mai mult negative, împrumutat tot de la ruși și pe care România îl avea cu prisosință, după părerea lui Iorga, idealismul omului „care e întotdeauna nemulțumit de orice, care merge neșesălat și cu injuria pe buze, care scormonește fără ca scormonitura să fie o brazdă și aruncă înlăuntru o otravă care ar fi în stare să ucidă orice sămânță; sumbrul idealism de complot și de conspirație

⁶⁰ Ibidem, p. 5.

⁶¹ Ibidem, p. 6.

⁶² Ibidem, p. 3-7.

care, negăsind sensul pozitiv al vieții, răspândește pretutindeni sepulclara știință a negației și neputând muri cu un zâmbet, trăiește cu un blestem”⁶³

Astfel, remarcăm că vremurile tulburi au scos în evidență unele trăsături nu prea agreabile ale mentalității regionaliste a basarabenilor în cadrul României reîntregite, apreciate din punctul de vedere al interesului național, al relației cu celălalt, trăsături care pot fi, totuși, explicate din punct de vedere uman și istoric, care s-au accentuat și au declanșat uneori o anumită apatie, alteleori chiar dispreț pentru apartenența la comunitatea politică și culturală românească nu numai datorită faptului că multe așteptări n-au fost realizate. Dar și din simplul motiv că natura nihilistă nu poate fi mulțumită cu nimic. Această stare s-a accentuat după 1940 când România cedează Basarabia Rusiei fără rezistență armată, din motive de securitate națională și de sprijin internațional adecvat.

⁶³ Iorga, N., op. cit., p. 171.

ASPECTE PRIVIND IMAGINEA EVREILOR DIN MOLDOVA ÎN DOCUMENTE ALE AUTORITĂȚILOR ROMÂNE ÎN TIMPUL CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Florin Stan

Abstract

The article retains several documents or fragments from documents conceived and issued by representatives of the regional Romanian authorities pertaining to the Moldavian Jews during the years of the war, the references of the editors of those documents conducing to the delineation of an image of the Jews from the Moldavian territories, different from the one dissimulated upon the mosaic minority from other Romanian regions.

The concise conclusion that can be detached from the analyses of those papers leads to the acceptance of the generic negative image through which the Moldavian Jews were perceived, their treatment during Antonescu's regime being almost invariably related to the necessity of their strict control, the mosaic people being equated with an unreliable population and a suspect one for the directives of the Romanian policy.

Abordarea oricărui aspect care ține de reprezentarea situației evreilor din România în anii ultimei conflagrații mondiale corespunde unei solicitări multiple din partea cercetătorului. Aceasta pentru că bibliografia temei, deși amplă și cuprinzătoare, nu acoperă încă toate dimensiunile și nuanțele imaginii tragice pe care au cunoscut-o etnicii mozaici. Dacă istoria contemporană a oricărei societăți se studiază mai dificil decât oricare altă perioadă a trecutului, oamenii fiind relativ apropiați de evenimente și tinzând să fie părținitori în judecăți, cu atât mai mult se verifică acest lucru când apare în prim plan alteritatea. Astfel, principiul clasic al studiului istoriei, *sine ira et studio*, se verifică anevoie în cazul contemporaneității. Tocmai din această cauză este necesar ca pentru aproximarea adevărului să se facă uz de cât mai multe surse posibile (documente, memorii, jurnale, presa vremii etc.), oficiale sau personale.

În cele ce urmează expunem câteva documente sau fragmente din acte întocmite de reprezentanți ai autorităților românești din teritoriu cu referire la evreii moldoveni în anii războiului, trimiterile redactorilor acestor acte putând să contureze o imagine a evreilor din ținuturile moldovenești, diferită de cea disimulată asupra minorităților mozaici din alte regiuni românești. Se cunoaște că în urma declanșării operațiilor militare germane împotriva Uniunii Sovietice (*Unternehmen Barbarossa*) la 22 iunie 1941, România a avut o participare activă în cadrul desfășurării forțelor pe frontul de răsărit¹. Din considerente diverse (antisemitismul regimului antonescian, propaganda antievreiască) și în urma declarării războiului ca

¹ Colonel dr. Alesandru D. Dușu, *Locul nostru în război*, la <http://www.itcnet.ro/history/archive/mi2001/current6/mi22.htm>.

fiind „sfânt”, forțele antisovietice înfruntând „hidra bolșevică” și ateismul regimului comunist, autoritățile române au considerat că prezența persoanelor de origine evreiască în proximitatea frontului poate afecta grav desfășurarea unităților implicate în conflict. Prin urmare, autoritățile antonesciene au hotărât strângerea și comasarea evreilor moldoveni fie în ghetouri sau lagăre de concentrare până la organizarea deportării în ținutul Transnistriei, în cazul Basarabiei și Bucovinei de Nord, fie în lagăre politice, precum cel de la Târgu Jiu (unde au fost reținuți numeroși evrei moldoveni suspecți pentru activități comuniste) sau de internare, organizate în cuprinsul Vechiului Regat². În mod special, evreii din Basarabia și Bucovina de Nord, tocmai eliberate de sub ocupația sovietică, au avut parte de un regim punitiv³, în relație cu imaginea creată în vara anului 1940 când trupele Armatei Roșii, care pătrundeau în aceste teritorii românești care fuseseră cedate în urma brutalelor note ultimative sovietice, au fost primite și susținute inclusiv de către minoritari mozaici sau de reprezentanți ai acestora⁴.

Documentele reproduse provin din fonduri ale Arhivelor Naționale ale Republicii Moldova.

Primul document reprezintă o sinteză a atitudinii evreilor basarabeni în răstimpul dintre desfășurarea ocupației sovietice din iunie 1940 și momentul eliberării Basarabiei în vara anului 1941, întocmită în octombrie 1941 în cadrul Biroului Poliției de Siguranță de pe lângă Chestura Poliției Chișinău, răspuns la o solicitare a Prefecturii Județului Lăpușna. Interesant este faptul că imaginea negativă care se aplică aici evreilor se referă la persoanele sărace ale comunității, acestea fiind cele

² Ottmar Trașcă, *Situația evreilor din România în vara anului 1941. Un raport diplomatic inedit al Legației maghiare din București*, în Muzeul Vrancei, *Omagiul istoricului Florin Constantiniu*, coordonator: Horia Dumitrescu, p. 398-411.

³ Jean Ancel, *Contribuții la istoria României. Problema evreiască*, vol. I. Partea a doua, 1933-1944, Editura Hasefer, București, 2001, p. 116.

⁴ Despre situația evreilor din Basarabia în timpul celui de-al doilea Război Mondial, în: Radu Ioanid, *Holocaustul evreilor și romilor sub regimul Antonescu. 1940-1944*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura Hasefer, București, 2006, p. 138-166, p. 173-261; Jean Ancel, *Op. cit.*, p. 111-229; Paul A. Shapiro, *Evreii din Chișinău. Revenirea autorităților române; ghetizarea și deportarea*, în volumul *Exterminarea evreilor români și ucraineni în perioada antonesciană*, editor: Randolph L. Braham, Editura Hasefer, București, 2002, p. 165-233; Ioan Scurtu, Constantin Hlihor, *Complot împotriva României. 1939-1947. Basarabia, nordul Bucovinei și Ținutul Herța în văltoarea celui de-al doilea război mondial*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1994, passim; Idem, *Anul 1940. Drama românilor dintre Prut și Nistru*, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1992, passim; Igor Cașu, *Problema exterminării evreilor în timpul celui de-al doilea război mondial în istoriografia moldovenească post-sovietică*, în volumul *România și Transnistria: Problema Holocaustului. Perspective istorice și comparative*, coordonatori: Viorel Achim, Constantin Iordachi, Editura Curtea Veche, București, 2004, p. 95-124; documente publicate, în: Comisia Internațională pentru Studiarea Holocaustului în România, *Documente*, ediție îngrijită de Lya Benjamin, Editura Polirom, Iași, 2005, doc. 76, 84, 93, 96, 97, 101, 109, 120, 145, 194; Carol Iancu, *Shoah în România. Evreii în timpul regimului Antonescu (1940-1944). Documente diplomatice franceze*, Editura Polirom, Iași, 2001, doc. 1, 62, 76, 79, 91; F. C. E. R./C. S. I. E. R., *Evreii din România între anii 1940-1944*, vol. II. *Problema evreiască în stenogramele Consiliului de Miniștri*. volum alcătuit de Lya Benjamin, Editura Hasefer, București, 1996, passim; *Ibidem*, vol. III. *1940-1942: Perioada unei mari restriți*, partea I, coordonator științific: prof. dr. Ion Șerbănescu, Editura Hasefer, București, 1997, p. 336-371 (doc. 231-263); *Ibidem*, vol. III, partea a II-a, p. 182-196 (doc. 476-484); Idem, vol. IV, *1943-1944: Bilanțul tragediei. Renașterea speranței*, Editura Hasefer, București, 1998, p. 186-212 (doc. 164-187); Matatias Carp, *Cartea Neagră. Suferințele evreilor din România. 1940-1944*. Vol. al III-lea. *Transnistria*, ediția a II-a, Editura Diogene, București, 1996, p. 45-135; C. S. I. E. R., *Martiriul evreilor din România. 1940-1944. Documente și mărturii*, redactor responsabil S. Stanciu, Editura Hasefer, București, 1991, p. 137-217; *Lotul Antonescu în ancheta SMERȘ. Moscova, 1944-1946. Documente din arhiva FSB*, ediție îngrijită de Radu Ioanid, Editura Polirom, Iași, passim.

care au susținut Sovietele, evreii bogați, dimpotrivă, fiind cei care au așteptat revenirea românilor. Justificare obiectivă sau lipsa vigilenței propagandei românești?

Al doilea document conține ordinul circular al Direcției Generale a Poliției nr. 69.075 S. din 24 noiembrie 1941, prin care se solicită verificarea informației după care evreii care urmează să fie deportați, în special cei din Dorohoi, reușesc să înșele vigilența celor care pregătesc deportările, fiind ajutați chiar de către unii militari.

Al treilea document reprodus este un referat al siguranței Chesturii din Chișinău din decembrie 1941 în legătură cu evreul Iosif Broverman, care a fost eliberat dintr-un Lagăr din Vaslui și pentru care se solicita aplicarea măsurilor comune pentru evreii găsiți în Basarabia.

Al patrulea document este un extras dintr-o sinteză asupra istoricului minorităților din orașul Bălți, întocmită de Biroul Siguranței din cadrul Poliției de reședință din Bălți în anul 1943.

Al cincilea document reține constatarea unui fals în privința reproducerii realității, sesizat de agenții siguranței Inspectoratului Regional de Poliție din Chișinău în mai 1943, relativ la prestarea muncii obligatorii de către evreii de pe lângă Compania I Drumuri din Fălești, aceștia desfășurând munca obligatorie conform sarcinilor impuse, contract celor afirmate de agenți ai Poliției din Bălți în două Note informative.

Concluzia succintă care se desprinde din analiza acestor acte conduce la recunoașterea imaginii generale negative cu care erau cunoscuți evreii moldoveni, tratarea acestora în anii regimului antonescian fiind aproape invariabil raportată la necesitatea controlării sau chiar eliminării acestora, mozaicii fiind echivalați cu o populație nesigură și suspectă pentru directivele politicii românești.

* * *

CHESTURA POLIȚIEI CHIȘINĂU BIUROUL POLIȚIEI DE SIGURANȚĂ

Nr. 6.745
16 Octombrie 1941

Către
Prefectura Județului Lăpușna
Loco

La Nr. 7.687/941, avem onoare a Vă facem cunoscut următoarele.

În urma noiei orientări politice a României, încă înainte de 28 Iunie 1940 elementul jidovesc luase o atitudine cu totul refractară Statului.

Elementul jidovesc a format un comitet orașenesc compus din Carol Stainberg, avocat Alexandru Oplate, inginer N. Bivol, Dr. Mihail Brașoveanu și alții care au pregătit masele aderente comunismului – în vederea primirii sovietelor.

Numai grație armatei române care a luat serioase măsuri de pază la 28 Iunie 1940 cu prilejul evacuării, jidanii nu s-au dedat la masacrarea elementului Românesc ce se refugia.

Cu toate acestea în aceeași zi jidanii au jefuit de bagaje pe mulți români cari se îndreptau spre gară. Tot cu acest prilej birjarii care majoritatea lor erau jidani s-au ascuns astfel că populația ce se refugia a fost lipsită de mijloace de locomoțiune.

Deasemeni elementele jidovești sau dedat la acte de agresiune contra funcționarilor Statului și trupelor române ce se îndreptau spre Prut, organizându-se în grupuri compacte și atacând cu focuri de arme chiar armata.

În timpul ocupației sovietice elementul jidovesc a fost acela care a lucrat alături de Sovietici în detrimentul Statului Român și a elementului Românesc rămas în Basarabia.

La intrarea trupelor sovietice jidanii și-au arătat bucuria eșindu-le înaintea cu steaguri roșii cu placarde și tablourile conducătorilor U. R. S. S. Le-au aruncat flori și le-au sărit la gâtul soldaților sovietici, sărutându-i și spunându-le: „Bine ați venit, de ne-ați scăpat de jugul Românilor” „22 de ani vam așteptat”, „percepția, jandarmii și poliția”, „cultură”.

În tot timpul ocupației elementul jidovesc s-a pus cu totul în slujba dușmanului, numai dela evrei organele administrative sovietice aveau toate informațiunile ce le trebuiau, denunțurile reale sau inventate la adresa elementului românesc nu au conținut nici un moment din partea lor. Multe suferințe și mii de Români au fost deportați, iar unii executați chiar de N. K. V. D. pe baza denunțurilor făcute de evrei.

Această operă este aproape exclusiv a păturei de jos a elementului jidovesc, care nu a cruțat nici chiar pe coreligionarii lor, jidani înstăriți și cari din cauza invidiei celor săraci au avut sub ocupația sovietică aproape aceeași soartă ca și românii. Jidanii înstăriți dacă nu au fost executați pe loc, după o îndelungată deținere la închisoarea locală au fost deportați. Mulți jandarmi au făcut cereri de repatriere, în care scop au purtat o intensă corespondență cu rudele lor din România.

Reocuparea Basarabiei de România era considerată de jidani înstăriți ca o salvare și nerăbdare în așteptarea aceasta a făcut pe jidanii din pătura de jos să se dea la acte de agresivitate în preajma intrării trupelor române.

Trupele sovietice fiind silite să se retragă, echipe speciale formate din câte 7 jidani și 3 soldați sovietici au incendiat și distrus cu dinamită instituțiile mai însemnate precum și majoritatea caselor evreiești.

Cu acest prilej bande de jidani săraci au devastat tot ce au întâlnit în cale chiar și imobilele coreligionarilor înstăriți. Au jefuit și au dat foc întreprinderilor comerciale și industriale. Astfel sau făcut inutilizabile uzina Electrică, uzina de apă, rețelele de telefon, tramvaele etc.

Întreaga populație a orașului în afară de suburbii, a avut foarte mult de suferit.

Au fost deportați foarte mulți români, au fost executați toți acei ce manifestau idei contrare doctrinei comuniste, sau acei cari au rămas refractari la propaganda comunistă.

Au fost distruse următoarele instituții: Banca Națională, Liceul Militar, Circumscripția I de Poliție, Oficiul P. T. T., Localul Corpului 3 Armată, Inspectoratul de Poliție, Inspectoratul Învățământului, Camera de Comerț.

A. N. R. M., *Fond 679, inv. 1, dosar nr. 6.586, partea a II-a, f. 400-400 b.*

* * *

**INSPECTORATUL REGIONAL DE POLIȚIE
CHIȘINĂU**

Nr. 13.037

Anul 1941, Decembrie 4

C ă t r e

Poliția de Reședință Bălți

Vi se trimite în copie mai jos ordinul circular al Direcției Generale a Poliției nr. 69.075 S. din 24 Noiembrie 1941, pentru verificarea celor semnalate, iar rezultatul să fie raportat imediat.

INSPECTOR REGIONAL
Stere Papasotir**ȘEFUL SERVICIULUI DE SIGURANȚĂ**
C. Cristescu*Copie.*

Suntem informați că unii din evreii care urmează a fi evacuați spre Bug din Bucovina, Basarabia și Nordul Moldovei, în special cei din județul Dorohoi, scapă de rigurile acestei dispozițiuni prin faptul că fiind ajutați de militarii din garnizoanele respective, se îmbracă în haină militară și sunt încolonați în rândurile unităților ce vin către interiorul țării.

Am onoare a vă ruga să dați dispozițiuni pentru verificarea celor semnalate, iar rezultatul să fie raportat imediat.

p. DIRECTOR
s.s.//indescifrabil

A.N.R.M., *Fond 694, inv. 3, dosar nr. 141, 1941-1942, Direcția Generală a Poliției Bălți, f. 233.*

* * *

CHESTURA POLIȚIEI CHIȘINĂU**Biroul Siguranței**

18 Decembrie 1941

Referat

De către organele noastre a fost găsit numitul Iosif Broverman zis Bordeanu, care umblând prin oraș, având asupra sa un bilet de eliberare din Lagărul de la Vaslui Nr. 4.

Cercetat de noi s-au stabilit următoarele:

Numitul Broverman Iosif este născut în comuna Lăpușna. Jud. Lăpușna, în anul 1917, fiul lui Ilie și Hia, necăsătorit, carte știe, cu serviciul militar făcut în Armata Română la Batalionul M. A. N. din București, origine evreu, de religie mosaică, de profesiune brutar.

Susține că la cedarea Basarabiei era soldat activ în batalionul zis mai sus și în luna August 1940 a trecut Prutul în Basarabia fiind lăsat a veni în regulă de către autoritățile Române.

Venind în comuna sa natală a lucrat la un sovhoz până la data de 9 Iulie 1941 când a fost concentrat de către soviete și trimis pe front la săpat tranșee în comuna Onești-Lăpușna. La un atac dat de trupele sovietice în ziua de 11 Iulie a fost împușcat de acestea în piciorul drept, deoarece ruși veneau din deal iar el se găsea în vale și a încercat a fugi.

În comuna Sofia-Lăpușna s-a predat Regimentului 2 Român și de către această unitate a fost internat în Spitalul dela Vaslui unde a stat patru luni.

Față de cele de mai sus, suntem de părere că numitul ar fi intrat în Comandamentul Militar al Corpului III Armată Chișinău deoarece este evreu de origine pentru a i se aplica regimul comun tuturor evreilor care au fost găsiți în Basarabia.

Comisar Ajutor

A. N. R. M., *Fond 679, inv. 1, dosar nr. 6589, f. 76.*

* * *

POLIȚIA DE REȘEDINȚĂ BĂLȚI

BIROUL SIGURANȚEI

ISTORICUL MINORITĂȚILOR

Evreii

Condițiile favorabile de dezvoltare a comerțului și industriei din orașul Bălți au format din acest oraș un centru de atracție pentru evrei. Orașul Bălți a reprezentat cel mai important oraș din provincie înainte de cedarea Basarabiei, singurul centru cu legături de cale ferată atât cu Vechiul Regat cât și cu celelalte orașe din Basarabia.

Primele elemente evreiești s-au stabilit în orașul Bălți odată cu începerea prigoanei contra acestora din Galiția, găsind condițiuni prielnice de viață, nefiind cu nimic stingheriți în activitatea lor, iar în ultimul timp fiind socotiți pe picior de egalitate cu populația românească, bucurându-se de aceleași drepturi. Numărul lor a crescut fantastic, ajungând să formeze majoritatea populației orașului, numărând în total circa 35.000 din 50.000 de suflete.

(...)

La 28 Iunie 1940 situația asociațiilor evreiești din orașul Bălți era următoarea:

1. *Filiala locală a organizației sioniste*, a cărei centrală pentru Basarabia se afla la Chișinău, care funcționa în Bălți încă din anul 1903. Împărțită în mai multe grupări și secțiuni:

I. Gruparea „*Zeize-Zion*” – fracțiune național-democrată, numită „*Palestina muncitoare*” (din 1917), 70 de membri – Svarț Ițic, președinte, Dubinovschi Ițic și Grinberg Chiva, vicepreședinți. Gruparea avea două secțiuni:

a) „*Gordonia*” (tineretul sionist), din 1928, cu caracter național cultural – 80 de membri, condusă de Avram Dehtear, Moise Gherțberg și Margulis Hună.

b) „*Hașomir-Hașoir*” (organizația tineretului sionist), tot cu caracter național cultural (din 1928), 80 de membri, condusă de Dorfman Slioma, Golțman Iacob și Bronfman Luzer.

II. Gruparea „*Ţionim-Chulim*” (Algemeine-Zion) sau centristii – 200 de membri (din 1933). Președinte: Ghidale Lipson.

2. Organizația „*Sioniștilor revizioniști*” – din 1929, cu 58 de membri. Președinte Dr. Leizer Gurfel, vicepreședinte inginer L. Ioffe. Cu:

I. „*Brith-Trumpeldor*” – din 1929 – o secțiune cercetășească sportivă culturală, cu 140 membri. Condusă de un comitet în frunte cu Artur Cleinic.

II. „*Keren-Kaemet*” și „*Keren-Haesod*” (fondul național evreu), cu mii de donatori. Președinte Ghidale Lipson.

3. *Asociația locală culturală a femeilor evreice* – „A. C. F. E.” – din 1929. Președinte Evelina Gherțler.

4. *Societatea de muncă agricolă și meseriași „Ort*” – din 1920, cu 700 de membri. Președinte Luzer Ghik.

5. *Societatea „Hahaluși*” – cu o colonie haluțiană „Masada”, la 4 km de orașul Bălți. Depindea de organizația „*Ehaluș-Morcaz*” din Chișinău. Aici, în permanență circa 100 de tineri bărbați și femei din diferite centre evreiești din țară, unde învățau

munca agricolă, după care erau trimiși în Palestina pentru munca productivă. Președinte: Aron Brestecico.

6. *Organizația „Macabi”*, organizație sportivă, din 1919. Președinte: Isaia Calic.

7. *Societatea funcționarilor comerciali* – din 1930.

8. *Societatea „OZE”*, cu scop sanitar. 220 de membri.

(...)

9. 15 comitete pentru administrarea sinagogilor și caselor de rugăciune.

10. *Societatea de binefacere „Consiliul general al impozitelor pe cutii”* – din 1927. Președinte: Meer Brestecico.

11. *Banca Evreiască de Emigranți* – din 1921, aparținea Centralei de la Chișinău. Condușă de Abram Coifman.

12. *Societatea de ajutorare a evreilor săraci „Ezrass-Anum”* – din 1905.

13. *Liceul particular evreiesc* – din 1917.

14. *Școala evreiască obștească „Talmud Tora”* – din 1920.

15. *Societatea pentru ajutorarea evreilor bolnavi „Biair-Hoilem”* – din 1899.

Președinte: Rahil Rapoport.

16. *Spitalul Evreesc* – din 1891.

17. *Liga Culturală Evreiască* – din 1919. Președinte: Isai Cogan. 200 de membri. Se menționează de noi că sediul Ligei Culturale a fost frecventat de indivizii suspecți de comunism.

Asociațiunile expuse mai sus în afară de activitatea fățișă pe care o desfășurau pentru a atinge scopul specificat în dreptul fiecăreia, lucrau în mod conspirativ în sprijinul mișcării comuniste, metodă ușor de executat, totul desfășurându-se sub masca legală.

În sprijinul celor afirmate mai sus, menționăm că aproape toate organizațiile comuniste descoperite în localitate, au avut conducători, precum și majoritatea membrilor evrei.

(...)

Ca o dovadă în plus că marea majoritate a evreilor simpatizau mișcarea comunistă este și comportarea acestora cu ocazia cedării Basarabiei, când evreii au ieșit în întâmpinarea bolșevicilor la bariera orașului, manifestându-și bucuria.

Odată cu instalarea regimului comunist în Basarabia, evreii din Bălți și mai ales cei care au suferit condamnări pentru activitate subversivă, au trecut la posturi de încredere și chiar de conducere. Cităm pe numiții: Leib Derji, Lona Lerner, Reidel Rahil, Masis Moisei, Cighenștein David, Cighenștein Lew și Cighenștein Mihail, Elik Abram, Elik David și Monăstârchi Abram.

O parte din evrei însă, capitaliști, fiind socotiți de către sovietici ca unii ce au exploatat pe proletari au fost deportați. Cităm pe numiții: Simha Smuker, Rahmil Ioffe, Danil Sorocher, Bujacher Aron și alții.

La data de 10 Iulie 1941, când s-a reinstalat Poliția Bălți, au fost găsiți în localitate un număr restrâns de evrei, majoritatea fiind plecați peste Nistru cu trupele sovietice, iar unii în comunele din apropierea orașului Bălți, de frica bombardamentelor și a incendiilor.

Chiar din prima săptămână după trecerea frontului, evrei localnici au început a se reîntoarce în oraș, unde fiind colectați de organele polițienești, s-au strâns un număr de 3.032 evrei, bărbați, femei și copii.

Toți aceștia au fost internați provizoriu într-un lagăr înființat în acest scop la fosta închisoare a N. K. V. D.-ului din localitate.

În urma măsurilor luate de către unitățile militare germane din localitate, de comun acord cu acest oficiu de poliție, au fost executați prin împușcare un număr de 76 evrei, bărbați, ostatici, pentru a preîntâmpina unele incidente ce se petrecuseră când evrei au atacat ostași germani.

Restul evreilor colectați în număr de 2.956, au fost înaintați prin Legiunea de Jandarmi Bălți, Lagărului înființat în acest scop în pădurea Răuțel, la 14 km. de orașul Bălți.

Mai târziu, în urma măsurilor luate de autoritățile superioare, lagărele din cuprinsul Basarabiei, au fost desființate, iar evreii transferați peste Nistru, unde se găsesc și în prezent.

În prezent, în orașul Bălți se găsesc un număr de 22 evrei, bărbați, femei și copii, botezați înainte de reocuparea Basarabiei sau căsătoriți cu creștini.

(...)

1943

A. N. R. M., *Fond 694, inv. 3, dosar nr. 269/1943, Istoricul minorităților, f. 3-15.*

* * *

**INSPECTORATUL REGIONAL DE POLIȚIE
CHIȘINĂU
SERVICIUL SIGURANȚEI**

No. 3.451

Anul 1943, Mai 3

C ă t r e

**POLIȚIA ORAȘULUI
BĂLȚI**

La raportul Dumneavoastră No. 26.135 S din 20 Martie a. c., la care anexat ni s-au trimis – în copie – două note informative privind pe evreii care se găsesc la Detașamentul Fălești.

Avem onoare a vă comunica că în urma anchetei făcute de organele militare la Compania I Drumuri Fălești – în cadrul celor semnalate de Dumneavoastră prin sus numitele note informative – rezultatul a fost negativ.

Fiind puși în asemenea situații pe viitor veți pune în vedere organelor Dumneavoastră în subordine – mai ales Comisariatului Fălești – dela care au emanat cele două note informative -, fiind audiat ca unul care era însărcinat cu ducerea corespondenței la Compania I Drumuri, care a declarat că nu a văzut evreii lucrând la Cancelaria Companiei, adică tocmai contrariu celor ce făcuse obiectul informației.

Informația nu trebuie să fie rezultatul unei obligațiuni programate, ci al realității sub raportul preocupărilor profesionale, contrariu ne vom face robi ai corespondenței inutile.

DIRECTOR REGIONAL

s.s./indescifrabil

ȘEFUL SERVICIULUI SIGURANȚEI

s.s./indescifrabil

A. N. R. M., *Fond 694, inv. 3, dosar nr. 274, vol. I/1943, Mișcarea evreiască*,
f. 66.

* * *

RAPORTURILE ROMÂNŌ – GERMANE ÎN ANII 1940-1944

Constantin Focșa, Elena Focșa

Resumé

Quoique par les déclarations officielles faites le gouvernement Antonescu en divers circonstances on mette en relief la large et sincère collaboration entre la Roumanie et l'Allemagne dans le domaine politique, économique et militaire, celle-ci a généré, en réalité dès le début, des contradictions multiples qui se sont aggravées dans les années de la guerre. Celle-ci trouvent leur explication dans un ensemble de facteurs qui ont fait que la multilatérale collaboration avec le Reich ne connaisse jamais la sincérité et la communauté spirituelle dans la forme officielle annoncée par le gouvernement roumain.

Dans les premières années de la participation de la Roumanie à la seconde conflagration mondiale du siècle les contradictions entre les deux états n'ont pas été de nature à produire des divergences inquiétantes. Le Reich disposait dans cette période de moyens suffisants de surveillance pour réussir à empêcher toute opposition des facteurs officiels vis-à-vis de la participations de la Roumanie à l'accomplissement des plans de l'Axe. De toutes les contradictions roumano-allemandes le caractère le plus aigu l'ont en celles issue du Diktat de Vienne et des échanges économique-financiers.

Dans la deuxième période de la guerre quand la victoire militaire du Reich est devenue douteuse et quand dans la coalition hitlérienne même sont intervenues des défections, les contradictions roumano-allemandes se sont amplifiées. On constate une augmentation réciproque de la méfiance et, surtout, l'intervention de plus en plus ferme du Reich avec le but de ne pas permettre la répétitions de la « défections » italienne en Roumanie aussi.

Scopul întregii politici externe a României în perioada dintre cele două războaie mondiale a fost acela de a menține integritatea teritorială a țării. Deși România se dublase aproape ca mărime în urma Tratatului de pace de la Paris, ea a rămas vulnerabilă în fața atacurilor revizioniste ale vecinilor ei maghiari, ruși și bulgari.

În anii 1920 și la începutul anilor 1930, Ministerul român de Externe a răspuns posibilelor amenințări din partea acestora prin integrarea României în sistemul securității colective susținut de Franța. România era membră a Ligii Națiunilor și era integrată în sistemul de securitate francez din estul Europei prin Tratatul de prietenie cu Franța, semnat în 1926. Cu Marea Britanie România nu avea o alianță oficială, dar rolul Marii Britanii de garant al Ligii Națiunilor a asigurat existența unor bune relații între cele două țări. România era protejată de o serie de alianțe teritoriale. Tratatul cu Polonia, semnat în 1921 apăra România împotriva unui atac al Uniunii Sovietice, respectiv Bulgaria. Relațiile cu Germania care fuseseră destul de strânse înaintea primului război mondial, erau acum neglijate. Germania se alăturaseră puterilor

revizioniste și susținea revendicările ungare asupra Transilvaniei, în timp ce România era inclusă între țările anti-revizioniste.

Nicolae Titulescu, ministrul de externe între anii 1932-1936, a căutat să întărească poziția României în sistemul de securitate colectivă prin încorporarea acesteia în sistemul de alianțe franco-sovietice. Totuși, această politică era respinsă de majoritatea clasei conducătoare, anti-bolșevice a României. În plus, Titulescu nu a reușit să asigure recunoașterea sovietică a drepturilor suverane ale României asupra Basarabiei. În timp ce politica pro-sovietică dusă de Titulescu îi deranja pe politicienii români, sistemul de securitate colectivă sprijinit de Franța începea să se destrame.

Liga Națiunilor suferise deja o lovitură în orgoliul său pe fundalul eșecului soluționării crizei din Manciuria în 1932. Hotărârea acesteia de a sancționa Italia în 1935 a determinat proteste în România, care exporta petrol către italieni. În același timp, alianța franceză cu Uniunea Sovietică încheiată în 1935, i-a îndepărtat chiar și pe unii membri francofili din guvernul român. Și mai important este că Franța rămânea pasivă în fața reafirmării Germaniei ca Mare Putere, la mijlocul anilor 1930. Eșecul francezilor de a reacționa la acțiunile de remilitarizare a Renaniei de către Hitler în martie 1936, a marcat o scădere a prestigiului Franței în sud-estul Europei. Victoria Frontului Popular socialist în alegerile franceze din mai 1936 a fost privită de către România ca o victorie a bolșevismului. În plus, influența economică franceză era în declin în estul Europei, ca urmare a incapacității sale de a ajuta țările agrare în timpul crizei. Germania devenea rapid cel mai influent stat în această regiune.

O îndepărtare de la linia strict pro-franceză a politicii externe românești, a fost semnalată o dată cu demiterea lui Titulescu din funcția de Ministru de Externe la sfârșitul lunii august 1936. Acesta devenise incomod pentru regele Carol și majoritatea politicianilor datorită sprijinului manifestat pentru un pact de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică. Politica pro-rusă și pro-franceză a lui Titulescu îndepărta și Germania.

După 1936, regele Carol și miniștrii săi de Externe au încercat să ocupe o poziție de neutralitate neoficială față de Marile Puteri¹. Ei au căutat să adapteze România la noua situație de restabilire a influenței germane în estul Europei și, în același timp, să păstreze alianțele tradiționale cu Vestul. Marea Britanie era privită, din ce în ce mai mult, ca având o importanță mai mare, decât Franța, în rândul puterilor occidentale. Totuși, neutralitatea între puteri cerea, în mod inevitabil, dezvoltarea relațiilor cu Germania, având în vedere faptul că, dintre Marile Puteri, aceasta fusese cea mai neglijată de către România la începutul primului război mondial.

În special, trei factori au grăbit România să se apropie de Reich. Acești factori au constituit baza relațiilor cu Germania în perioada 1936-1940. Primul factor, cel al relațiilor economice, a fost de extremă importanță. Începând cu tratatul economic din martie 1935, Germania începea să-și restabilească hegemonia economică pe care o avusese înaintea primului război mondial în România. Germania era singura țară capabilă și dornică să absoarbă resursele agricole și materiile prime din România, în schimbul bunurilor industriale. O dată cu inaugurarea Planului German de Patru Ani, petrolul românesc a căpătat o importanță deosebită pentru Germania. În următorii ani, pe măsură ce situația internațională devenea din ce în ce mai tensionată, petrolul

românesc era, frecvent vândut în schimbul armamentului provenit din Germania. Atât ministrul de Externe german cât și omologul său român susțineau că relații politice puternice se vor dezvolta în cele din urmă între cele două țări, ca urmare a colaborării economice.

Al doilea factor care a cerut crearea unor bune legături cu Germania era chestiunea Ungariei revizioniste. Pe măsură ce influența germană a început să se reafirme în centrul Europei la mijlocul anilor '30, liderii români se temeau că Germania va fi dispusă să sprijine Ungaria în revendicările sale teritoriale împotriva României. Românii au sperat că, dacă reușeau să câștige bunăvoința Germaniei, Reich-ul nu va susține aceste revendicări. Declarațiile liderilor naziști au alimentat această speranță a românilor, lăsând impresia că Germania va garanta integritatea teritorială a României. În schimb, liderii germani au cerut României să nu încheie nici o alianță împotriva Germaniei sau să intre într-o coaliție anti-germană. În plus, România nu trebuia să stabilească o alianță cu Uniunea Sovietică sau să acorde drept de trecere pe teritoriul său Armatei Roșii. Mai ales, Hermann Goring încerca să-i convingă pe români că neutralitatea față de Reich va fi răsplătită prin garanția germană. Calitatea sa de comisar al Planului de Patru Ani și importanța petrolului românesc și a produselor agricole în perspectiva unui război al Germaniei, explică eforturile sale de a-i convinge pe liderii români să adopte o atitudine binevoitoare față de Reich. Românii erau debusolați de contradicția dintre promisiunile făcute de liderii naziști și poziția Ministrului de Externe german, favorabilă revizionismului Ungariei. Cu toate acestea, guvernul român a continuat să creadă că menținându-și neutralitatea și, arătându-se binevoitor față de Reich în politica externă, germanii nu vor permite Ungariei să amenințe România.

Al treilea factor care a servit la apropierea României de Germania după 1936 era teama de Uniunea Sovietică. Sentimentele anti-sovietice și anti-bolșevice ale clasei conducătoare din România au contribuit la demiterea ministrului de Externe Nicolae Titulescu în august 1936. Uniunea Sovietică nu era percepută numai ca o amenințare ideologică la adresa monarhiei române, ci și ca o amenințare militară pentru Basarabia. O dată cu reafirmarea Uniunii Sovietice ca actor pe scena internațională, mulți politicieni români erau înclinați să considere amicitia cu Germania o contrapondere necesară împotriva Rusiei. Începând cu anii '30, România a văzut din ce în ce mai mult în Germania singurul protector împotriva reocupării Basarabiei de către Uniunea Sovietică²

Pentru evoluția situației României în epoca celui de-al doilea război mondial, examinarea raporturilor dintre București și Berlin, cu surprinderea și relevarea contradicțiilor manifeste ivite și adâncite dintre regimul antonescian și Reichul nazist, constituie nu numai unul dintre capitolele cele mai importante ci și cele mai interesante. El pune în evidență toate deficiențele și slăbiciunile „*noi ordini europene*” amenințată de hitleriști și, deopotrivă, atestă caracterul fragil, lipsit de perspectiva al legăturilor stabilite între România și Germania. Se dovedește, o dată în plus, dacă mai este nevoie, că, în timp ce pentru Reichul hitlerist, România se număra printre statele a căror prietenie sau obediență se impunea din multiple necesități militare, economice și politico-diplomatice, pentru țara noastră, din contra, alianța cu Hitler și cu sateliții săi, în cadrul Axei Berlin – Roma – Tokyo, departe de a reprezenta o necesitate, reflectă

rodul unor evoluții politice și militare externe la nivelul anului 1940, ori, mai puțin, dispoziția echipei lui I. Antonescu de a menține statul român în orbita naziștilor iar nicidecum voința și predilecția poporului român. Este interesant, din acest punct de vedere, să reținem cele două extreme. „*Noi, – declara I. Antonescu în ședința din 18 septembrie 1940 a Consiliului de Miniștri – ne-am așezat pe Axa Roma – Berlin. Mergem sută la sută și cu cea mai mare cinste în această direcție. Am pornit așa, nu ne mai uităm la dreapta sau la stânga*”³ Orientarea spre Berlin, direcția spre Axă, pentru a-i spune pe nume, exprimă, în acel moment, poziția legionarilor și a partizanilor generalului Antonescu, tocmai reuniți în guvern. Declanșarea războiului în Europa în 1939 a condus la apropierea crescândă a României față de Germania. Până în vara anului 1940, regele Carol a pus în mișcare evenimentele care au condus la alianța română cu Germania și intrarea în Axă. În noiembrie 1940, generalul Ion Antonescu a semnat Pactul Tripartit, fapt ce a reprezentat punctul culminant, dar și rezultatul firesc al politicii purtate de Carol din 1936. Orientarea României către alianța cu Germania a rămas în primul rând pragmatică și s-a datorat fricii de Uniunea Sovietică. În aprilie 1940, ministrul Fabricius a făcut cunoscut Berlinului că românii recunosc că protecția împotriva Rusiei poate fi realizată numai prin alinierea cu Germania. El a adăugat că, „în cea mai mare parte, această politică este dictată de minte, și nu din inimă” Caracterul pragmatic al orientării spre Germania deschide problema cu privire la măsura în care guvernul român a interpretat greșit politica germană față de estul Europei. Trei probleme specifice sunt importante aici. Mai întâi, mult repetata promisiune a garanției germane nu a devenit realitate decât în momentul în care România fusese ciopârțită, în vara anului 1940. În al doilea rând, presupusa natura ireconciliabilă a regimurilor nazist și bolșevic fusese contrazisă de pactul nazisto-sovietic. În al treilea rând, credința românilor că germanii vor arbitra în problema Transilvaniei în baza principiului etnic a fost complet spulberată de Dictatul de la Viena, care acorda prioritate principiului teritorialității⁴ Mai târziu, după eliminarea legionarilor de la putere, generalul s-a simțit dator să dea noi asigurări în sensul că „*România merge fără nici o șovăire alături de Axa, de marele Fuhrer și ducele Mussolini*”.

„*Alianța*” cu Berlinul, ca inițiativă și aprofundare, Antoneștii au subliniat, nu o singură dată, până la saturație, chiar în perioada marilor victorii germane pe toate teatrele de operațiuni militare, că și-o revendicau, în exclusivitate aproape, ceea ce, pe de altă parte, pune pe terenul just al faptelor, adevărul că poporul român nu a dorit și nu a ținut la apropierea de Germania nazistă. Despre faptul că Antonescu a legat, fără voia poporului, soarta țării de aceea a Germaniei și a aliaților săi, în februarie 1942, el însuși i-a mărturisit lui Ioachim von Ribbentrop, ministrul de externe al Reichului nazist, că „...*Singur și numai cu sprijinul domnului Mihai Antonescu am declarat, fără a întreba poporul, că politica ce trebuie s-o duc este alături de Axa...*”⁵ Pe de altă parte, referitor la atitudinea și simțămintele opiniei publice naționale, ale întregului popor român față de Germania, mai ales după ce Berlinul, secondat de Roma, a patronat în 1940 *actele dureroase* de cedări teritoriale și atingeri ale demnității și suveranității naționale, majoritatea covârșitoare a surselor române și străine păstrate concordă în a pune în lumină opoziția poporului român față de Germania și de

legăturile cu ea, care, se știe prea bine, în seara zilei de 23 august 1944, s-a transformat în lupta cu arma în mână împotriva Wehrmachtului.

Un martor ocular al evenimentelor din 1940 – 1941, K. St. Pavlowitch, prim-secretar al ambasadei iugoslave la București în acea vreme, consemna în amintirile sale că, deși regimul antonescian angajase țara în sistemul Axei pe un drum „*fără ieșire și fără întoarcere*”, în schimb, „*marea majoritate*” a românilor era ostilă germanilor”, astfel că 90 % dintre ei doreau „*eșecul total*” al Reichului nazist și al sateliților săi în războiul mondial. O situație cu totul identică era surprinsă de nota informativă din 24 aprilie 1941 a Secției a II-a a Marelui Stat Major, în care se relatea: „*Germanii sunt mulțumiți cu conducerea administrativă a generalului Antonescu, dar nu sunt mulțumiți de faptul că 90 % din totalul românilor sunt anti-germani*”. Realitățile expuse explică inevitabilitatea apariției și aprofundării contradicțiilor dintre București și Berlin între 1940 și 1944 într-un ritm și intensitate direct proporțional cu aglomerarea eșecurilor de proporție ale trupelor Axei pe toate teatrele de operațiuni militare, prefigurând, de o manieră categorică și deznodământul raporturilor între regimul antonescian și Reichul nazist, adică alterarea lor progresivă, compromiterea și sfârșitul lor, pe fundalul prăbușirii dictaturii lui Antonescu, întocmai ca în statele europene aliate sau satelite ale Berlinului – Italia, Bulgaria, Finlanda și Ungaria.

Sub raport bibliografic, considerăm utilă precizarea că, mai cu seamă pe parcursul ultimelor două decenii, în urma unor cercetări sistematice și asidue ale istoricilor români și străini, problematica raporturilor româno-germane dintre 1940 și 1944, iar, în context, apariția și dezvoltarea contradicțiilor dintre București și Berlin, pe măsura adâncirii crizei blocului statelor fasciste și a înfrângerilor repurtate pe fronturile celui de-al doilea război mondial, își află actualmente reflexul istoriografic într-o bogată, densă și variată literatură de specialitate. Dintre contribuțiile temeinice consacrate aspectelor în discuție nu lipsesc studiile monografice și de sinteză, precum, îndeosebi, cele datorate lui Andreas Hillgruber și Aurică Simion, diverse articole și note. Literatura memorialistică reține însemnările, parțial valorificate ale unor diplomați români (Raoul Bossy, Grigore Gafencu, Mihail Manoilescu), ori, lucrările datorate, de preferință, tot diplomaților, români sau germani, apărute de-a lungul anilor – Gh. Barbul, Mihail Sturdza, Ion Gheorghe, Paul Schmidt, ultimul, punându-ne la dispoziție relațiile făcute autorităților americane din Germania, imediat după terminarea ostilităților. De un interes fundamental pentru abordarea și elucidarea problemelor sunt, evident, volumele de documente apărute în seria cunoscută privind politica externă a celui de-al treilea Reich, precum și cele editate, în ultimii ani, de istoricii români; pe aceeași listă incluzând și colecția stenogramelor întâlnirilor lui Adolf Hitler cu militarii și diplomații străini în anii 1939-1946, în acest cadru integrând și cele două variante – germană și română – ale ultimei întrevederi a Fuhrerului cu Mareșalul Antonescu la 5 august 1944 ca și relatarea, de dată mai recentă, a generalului Titus Gârbea pe marginea aceluiași eveniment⁶

Ajuns la putere în condiții interne și internaționale complexe, în situația în care România se găsea complet izolată pe plan extern, generalul I. Antonescu a beneficiat în mod efectiv de asistența delegației germane din București. Investit cu depline puteri, în calitatea sa de „*conducător al statului român*” după abdicarea regelui Carol al II-lea în folosul fiului său Mihai, generalul va proclama la 14

septembrie 1940 România ca stat „național-legionar” Cabinetul, format tot atunci, incluzând, cu precădere, pe reprezentanții Gărzii de Fier, în frunte cu Horia Sima, însuși desemnat vicepremier, și-a propus, de la bun început, să realizeze o „*schimbare totală de front*” a politicii interne și externe⁷ Pe plan extern, așa după cum s-a arătat deja, orientarea politicii României spre Berlin a fost neîntârziată și totală în stadiul respectiv. Astfel, generalul Antonescu a făcut cunoscut, de îndată, că România renunța la toate obligațiile ce-o angajau, potrivit tratatelor și pactelor semnate în epoca interbelică, prin interviul dat oficiosului hitlerist „Volchischer Beobachter” din 13 octombrie 1940, a solicitat venirea unei misiuni germane în țară, pentru „*instruirea*” armatei române și, în fond, pentru asigurarea bazei petrolifere, după cum s-a exprimat, în folosul unei strânse colaborări cu Reichul. Din acest punct de vedere, diplomații naziști reținură faptul că Antonescu era „*gata în orice moment*” a înfăptui aderarea României la o „*uniune economică*” cu Germania. A mărturisit – relata în mai 1940 Manfred von Killinger, ministru al Reichului la București – „*că este un adept al totalei uniuni economice europene și, pe mai departe, al unei uniuni politice europene sub conducerea Germaniei*” În acest fel, guvernul antonescian dovedea că rămânea fidel angajamentului luat în primul moment, la 8 septembrie 1940, prin emisarul lui Antonescu la Berlin, în sensul că România își propunea inaugurarea unei epoci noi, de „colaborare intimă” cu Germania, în primul rând, pe tărâm politic, militar și economic⁸ La 18 noiembrie 1940, în cadrul ședinței Consiliului de Miniștri, generalul a făcut cunoscută intenția sa de a adera la Pactul Tripartit, ceea ce s-a și înfăptuit la 23 noiembrie, cu ocazia vizitei sale la Berlin. Prin acest pas, România adera la sistemul Axei fasciste, consecințele fiind total negative, pentru situația și evoluția de ansamblu a țării pe următorii trei-patru ani. Condițiile raporturilor statornicite între București și Berlin, conduseră de îndată, ceea ce documentele deja tipărite și noile surse descoperite în arhivele din țară și de peste hotare, pun în evidență la situația stranie că nu s-au putut împlini rezultatele scontate, că așteptata cooperare s-a transformat în contrariul ei. „Alianța” Berlin – Roma a avut, este adevărat, o durată de aproape patru ani, dar ea a fost întruna minată de contradicții interne grave ori mai puțin grave, formale ori de esență, durabilitatea ei fiind determinată de interesele celor două regimuri de dictatură din Germania și România, iar, nu în ultimă instanță, de raporturile personale statornicite între Hitler și Antonescu. Din momentul în care, în disputa cu legionarii pentru putere, generalul Antonescu s-a impus în atenția lui Hitler, care l-a preferat la conducerea statului român, România a ajuns la statutul unei țări satelite a Reichului fascist, așa după cum opinează și istoricul Gheorghe Buzatu. O altă poziție are reputatul și regretatul istoric vest-german Andreas Hillgruber, în solida și clasică monografie consacrată raporturilor germano-române între 1938 și 1944, unde relevă, cu claritate, că România regelui Carol și a Mareșalului Antonescu nu a fost în nici o fază a războiului un satelit al Reichului. Noțiunea de satelit, în opinia istoricului citat, se folosește doar pentru acele state care își orientează structura politică internă și mai ales economică conform intereselor străine – ca, de exemplu, România comunistă, ori, politica românească s-a străduit peste tot, cu succes, să apere independența țării și că acest lucru nu ar fi fost posibil dacă partea germană, mai ales odată cu preluarea puterii de către generalul Antonescu, nu ar fi dovedit dorința, din

considerente real politice, ca printr-o strânsă colaborare, să respecte independența de stat a României⁹

Sub impulsul ori prin voința dictaturii antonesciene, România s-a înrolat în vara anului 1941, în războiul mondial, participând, alături de Germania (ambele țări purtau doar un „război paralel” la fel ca Germania și Finlanda, în opinia aceluiași istoric vest-german citat mai sus) și aliații săi, la ostilitățile împotriva U.R.S.S. pentru început și, apoi punându-se în stare de conflict cu toate Națiunile Unite. Interesele purtării războiului, cu fazele sale de succes și de eșecuri în serie, după 1942-1943, nu au atenuat contradicțiile româno-germane care, dimpotrivă, pe măsura accentuării crizei politico-diplomatice, militare și economice a taberei Axei, se vor agrava, afectând, practic toate resorturile sau compartimentele alianței Hitler – Antonescu, ale cărei baze au fost puse de prima vizită a generalului Ion Antonescu la Hitler, la 22 noiembrie 1940. În această privință, declarațiile oficiale pornite de la Berlin sau București despre multilaterale și ideala conlucrare între România și al III-lea Reich erau departe de-a exprima o realitate concretă, neexistând decât în limbajul documentelor în discuție. Evoluția ostilităților a multiplicat și agravat, în fond, contradicțiile româno-germane, determinând, de-o manieră decisivă, natura și intensitatea lor. Sub raporturile cronologic și de conținut, alianța Berlin-București, a fost, pentru început, în anii 1940-1941, afectată de problemele economice ca și de solicitările lui Antonescu de a se anula dictatul de la Viena. Problemele economico-financiare s-au aflat constant pe agenda raporturilor româno-germane, mai ales, dacă se are în vedere că Germania era profund interesată de grânele și petrolul românesc absolut necesare pentru continuarea efortului de război. Subscriem opiniei istoricului Gheorghe Buzatu care nu crede că este de fel exagerată aprecierea că, din 1940 și până la 23 august 1944 problema petrolului românesc a afectat relațiile dintre București și Berlin. Mai mult decât atât, se poate afirma, fără reticență, că în perioada examinată relațiile germano-române au purtat mirosul petrolului.

Despre solicitările lui Antonescu de a se anula Dictatul de la Viena (care a reprezentat hotărârea cea mai funestă a politicii germane în Europa de Sud-Est și cea mai grea împovărare a relațiilor româno-germane), *ceea ce trebuie bine reținut este că Ion Antonescu n-a acceptat dictatul vienez, l-a declarat caduc cu începere de la 15 septembrie 1941, l-a atacat pe cele mai diverse căi, inclusiv, dacă nu chiar, în primul rând, la Adolf Hitler, autorul „soluției” din 30 august 1940.*

Dintre toate contradicțiile, caracterul cel mai acut l-a avut aceea izvorâtă din Dictatul de la Viena¹⁰

Ulterior, în 1942- 1943, acestor probleme li s-au adăugat aspectele colaborării militare pe Frontul de Est, situația evreilor și a Grupului etnic german din România, pentru ca, în etapa finală, adică în 1943-1944, să predomine divergențele politico-diplomatice, ajungându-se chiar, în preziua actului istoric de la 23 august 1944, la avertismentul Mareșalului predat reprezentanților lui Hitler la București în sensul că România s-ar putea considera, în lipsa unui sprijin militar german efectiv, absolută de toate obligațiile asumate asumate și ar putea realiza un armistițiu cu Națiunile Unite. De la un capăt la altul al „colaborării” româno-germane, *problema statutului României* în cadrul Axei s-a aflat neconținut pe tapet, dezbaterea ei survenind, însă, doar în momentele de criză înregistrate între București și Berlin.

Pe planul consecințelor posibile pentru menținerea/sistarea raporturilor statornicite în 1940 între Reichul nazist și România antonesciană, cele mai amenințătoare s-au dovedit de fapt, pregătirea forțelor din țară pentru răsturnarea dictaturii antonesciene și încetarea războiului hitlerist, pentru retragerea din Axă și trecerea de partea Națiunilor Unite. Preparativele forțelor patriotice au abordat probleme variate, între ele distingându-se și contactele inițiate în secret cu reprezentanții Alianților în vederea stabilirii condițiilor de armistițiu în cazul abandonării taberei fasciste, pentru stabilirea condițiilor propice ale acțiunii. De remarcat, că toate aceste demersuri realizate, de regulă, în capitale neutre și prin reprezentanți ai grupărilor burgheze participante la coaliția anti-antonesciană, s-au desfășurat, în bună parte, cu știința autorităților antonesciene, care, în stadiul atins în 1943-1944 de evoluția generală a ostilităților, nu numai că l-au sprijinit, ci au inițiat și purtat ele însele, pe cont propriu, negocieri ultrasecrete cu aliații anglo-americani pentru aflarea soluției celei mai convenabile în perspectiva ce se profila tot mai clar, a prăbușirii Germaniei. Un rol bine determinat în angajarea și conducerea tratativelor cu puterile inamice Axei l-a avut Mihai Antonescu, care a acționat consecvent sub acoperirea Mareșalului Antonescu și a cuprins în „*dialogu*” său capitalele neutre (Ankara, Stockholm, Berna, Lisabona sau Madrid), plănuiind, în primele șapte luni ale anului 1943, o acțiune pentru care a primit și asigurările „ducelui” Benito Mussolini. Cu toate măsurile luate, tratativele nu s-au dus în cea mai deplină discreție, care nici nu s-a urmărit în fond, astfel că Berlinului nu i-a fost deloc dificil să ia cunoștință de acțiunile diplomatice ale Bucureștilor. Aflând de cele întâmplate, autoritățile hitleriste au socotit, de îndată, că însăși „trăinicia” Axei era periclitată, că sateliții (în cazul de față România) puneau la îndoială capacitatea Reichului de a forța victoria, și, în consecință, au intervenit pentru sistarea convorbirilor secrete și abandonarea planurilor făurite. Între București și Berlin, ca atare, s-au ivit noi motive de încordare, îmbogățindu-se dosarul contradicțiilor dintre capitalele respective.

Germania nazistă nu a acceptat, este lesne de imaginat, inițiativele României. Era, așadar, de așteptat, ca Hitler să intervină pe lângă Mareșalul Ion Antonescu, reclamând adesea, pe un ton ultimativ – sistarea negocierilor secrete și chiar pedepsirea vinovaților. Așa a făcut-o, mai ales, în aprilie 1943, când s-au întâlnit la Klessheim cu Ion Antonescu și când, într-o stare de vădită surescitare, i-a imputat Mareșalului toate nemulțumirile sale față de demersurile dirijate de Mihai Antonescu în vederea unei păci (separate) cu Aliații. Reproșurile Fuhrerului l-au vizat direct pe ministrul de Externe român, sub a cărui acoperire – declara el – „*Miniștrii români în capitalele țărilor neutre desfășoară o activitate deosebită în ceea ce privește încheierea păcii*”. Putem constata ineficacitatea presiunilor hitleriste la București, în anul 1943, pentru sistarea tratativelor secrete cu Aliații. Dar nu numai că rezultatul nu a fost cel scontat, ci, din a doua jumătate a anului 1943, se înregistrează o intensificarea a discuțiilor din culise, precizându-se acum trei canale principale (Istanbul – Ankara, Cairo și Stockholm), prin care negocierile s-au prelungit până după 23 august 1944. Faptul își află explicația în mai multe considerente, decisive fiind, însă, noile eșecuri de proporții ale trupelor Axei pe toate fronturile, regimul României de stat satelit și nu ocupat de către Germania, ceea ce îngăduia Bucureștilor

o anume libertate de manevră, dorința cercurilor oficiale de a-și salva situația înainte de ceasul al 12-lea¹¹

În concluzie, în timp ce ambițiile naționale ale României în Transilvania au fost utilizate de politica sovietică în lupta împotriva Germaniei și-au găsit o realizare târzie și, în cele din urmă lipsită de sens, în toamna anului 1044 nu s-a încheiat doar istoria relațiilor germano-române, ci și istoria României ca stat independent. În locul echilibrului labil între Germania, Rusia și Marea Britanie care au oferit premise politicii externe în trei direcții și, astfel, independența României, în Europa de sud-est s-a impus hegemonia sovietică.

NOTE

1. Rebecca Haynes, *Politica României față de Germania între 1936 și 1940*. Iași Editura Polirom, 2003, p. 174.
2. *Ibidem*, p. 175.
3. *Apud*, Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria Românilor în secolul XX*, București, Editura Paideia, 1999, p. 409.
4. Rebecca Haynes, *op. cit.*, p. 183.
5. Gh. Buzatu, Gh. I. Florescu, *Al doilea război mondial și România*, Iași, Editura Academiei, R.S.R. 1981, p. XIV
6. Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 410.
7. A. Simion, *Regimul politic din România în perioada septembrie 1940 - ianuarie 1941*, Cluj-Napoca, Editura „Dacia”, 1976, p. 38.
8. Gh. Buzatu și colab., *op. cit.*, p. XIV
9. Gh. Buzatu, *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, p. 210.
10. D. Șandru, A. Kerețchi, I. Saizu, *Dificultăți în colaborarea romano-germană (1940-1944)* în „Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie „A.D. Xenopol” Iași, tom XXIII, I, Iași, 1986, p. 203.
11. Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 412 - 414.

ACTIVITATEA CONSILIULUI DE COLABORARE VASLUI (IANUARIE – IUNIE 1941)

Alin Spânu

Abstract

This study presents the most important social and economical problems (aspects) regarding Vaslui region and their solving solutions found by local authorities.

There are presented the realities at the eastern border of Romania, in the first six months of 1941.

Una din condițiile succesului, în orice domeniu, este colaborarea cu alte structuri, fie ele din aceeași branșă, fie din domenii conexe, dar utile în anumite momente. În domeniul informativ, mai mult ca în altă parte, colaborarea este, practic, indispensabilă. La sfârșitul anilor '20 expansiunea agresivă a comunismului și ascensiunea extremei drepte, combinată cu apariția altor pericole la adresa siguranței naționale, au afectat securitatea internă a României. Pe acest fond, factorii de decizie ai statului au decis armonizarea colaborării între instituțiile abilitate pentru menținerea ordinii și siguranței statului, în scopul eficientizării acestora. O circulară privind strângerea relațiilor de colaborare între autorități a fost emisă de I. G. Duca¹, la 16 iulie 1927, în calitate de ministru de interne. Cu această ocazie prefectii de județ au primit ordin să organizeze săptămânal „conferințe colective”², la care să participe comandantul Companiei de Jandarmi, șeful Serviciului de Siguranță, șeful Poliției din capitala județului și din celelalte orașe, comandantul garnizoanei (sau un delegat) și comandantul unității de grăniceri (dacă era cazul). Scopul acestor reuniuni trebuia să fie examinarea în comun a situației locale și asigurarea unei „mai strânse colaborări”³ în executarea măsurilor de siguranță.

O etapă superioară în dezvoltarea capacităților de colaborare ale instituțiilor statului a avut loc în ianuarie 1928, când, la propunerea Marelui Stat Major de întărire a măsurilor contrainformative, Direcțiunea Poliției și Siguranței Generale (DPSG) a convocat un Consiliu de Colaborare, cu misiunea de a analiza etapele de execuție a măsurilor de ordine și siguranță⁴. Motivele acestei reuniuni au fost intensificarea acțiunilor de „propagandă, agitație și subminare”⁵ la adresa statului român, mai ales descoperirea recentă a unor organizații de spionaj, atât în București cât și în

¹ Ion G. Duca (n. 20 decembrie 1879, București – m. 29 decembrie 1933, Sinaia), liberal din 1907, a deținut portofoliul Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice în perioada 4 ianuarie 1914-12 decembrie 1918 și Ministerului de Interne în perioada 21 iunie 1927 – 9 noiembrie 1928). La 28 decembrie 1930 a fost ales președintele PNL, la 14 noiembrie 1933 a primit conducerea guvernului, iar după o lună și jumătate (29 decembrie 1933), pe peronul gării Sinaia, trei legionari l-au asasinat.

² Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), fond Direcția Generală a Poliției (în continuare se va cita DGP), dosar 63/1927, f. 3.

³ Ibidem, f. 3.

⁴ Pentru mai multe detalii despre înființarea și atribuțiile acestei instituții administrative locale a se consulta Alin Spânu, *Consiliul de Colaborare structură eficientă de menținere a ordinii publice și siguranței naționale*, în revista *Cetatea Bihariei*, seria a II-a, 2005, nr. 1 (3), p. 112-116.

⁵ ANIC, fond DGP, dosar 63/1927, f. 4.

provinciile alipite în 1918, în care „din nefericire”⁶ au fost implicați și funcționari ai statului. Ședința Consiliului de Colaborare s-a desfășurat la 21 ianuarie 1928, prezidată de Romulus P. Voinescu⁷ și au fost prezenți general Eracle Nicolescu⁸, prefectul Poliției Capitalei, general Alimănescu, comandantul Diviziei 4 Infanterie, general Jujescu, comandantul Comendurii Pieței București, colonel Ghițescu, membru delegat permanent la Prefectura Ilfov, N. G. Cantuniari, inspector general al CFR, locotenent-colonel Titus Carapancea, comisar regal, colonel Constantin Bolintineanu⁹, șef de stat-major al Diviziei 4 Infanterie, maior Pârvulescu, șeful Biroului Informații din Corpul 2 Armată, căpitan Costescu, șeful Biroului Informații din Ministerul de Război, D. Cernescu, procuror general, Samoil și Manea, inspectori general ai PTT.

Prima problemă discutată a fost păstrarea secretului profesional și instituirea unei propagande «a tăcerii», prin editarea de broșuri, publicarea de articole, susținerea de conferințe publice și introducerea în programele școlare și regulamentele militare a unor lecții care să promoveze discreția. Acest lucru a avut la bază „șurința”¹⁰ cu care se discută față de străini probleme sensibile și secrete, iar aceștia profită „de această boală – a vorbăriei”¹¹ autohtonilor, pentru a obține informații pe care le utilizează împotriva României. General Nicolescu a cerut să se organizeze „un crez al păstrării secretului”¹², mai ales în chestiunile militare, iar lucrările trimise departamentelor civile să fie încredințate funcționarilor care au calitatea de ofițeri în rezervă. Ca mijloc de verificare a eticii funcționarilor a fost propusă ideea de a le fi încredințate lucrări cu indicația că asupra acestora trebuie păstrată o discreție absolută. Dacă acest secret devine public, să se ia măsuri contra celui/celor vinovați.

A doua problemă analizată a fost introducerea controlului în localuri publice, unde să se supravegheze în ce măsură funcționarii statului „aruncă bani”¹³ și care este proveniența acestora: fraude, „proveniență străină”¹⁴ sau avere personală. O atenție deosebită să se acorde localurilor de noapte, considerate adevărate locuri de pierzanie a banilor pe băutură, jocuri de noroc și femei. La finalul ședinței, Romulus P. Voinescu a constatat „cu satisfacție”¹⁵ că discuțiile purtate au reprezentat un început „îmbucurător”¹⁶, însă acestea trebuiau continuate pentru a se ajunge la măsuri eficiente pentru ordinea publică, siguranța statului și apărarea națională. De asemenea,

⁶ Ibidem, f. 10.

⁷ Romulus P. Voinescu (n. 2 august 1867, București – d. 19 aprilie 1936, București) a absolvit Facultatea de Drept din București (1890), după care a obținut doctoratul la Paris. A deținut funcția de judecător de instrucție la Tribunalul Ilfov (1891-1903), apoi a devenit funcționar în Ministerul de Interne, fiind numit inspector-șef al Serviciului de Siguranță al Capitalei, până în 1908, timp în care a efectuat stagii de pregătire profesională la Paris. Din 1908 a devenit inspector general al Polițiilor, apoi secretar general al Ministerului de Interne în timpul guvernului Alexandru Averescu (1918), după care a organizat structurile de securitate din Basarabia (1918-1920). Din 1921 a devenit director general al DPSG până în 1929, iar apoi a condus Consiliul Superior Administrativ din Ministerul de Interne.

⁸ General Eracle Nicolescu (n.? – d.?) a fost șeful Biroului Informații din Marele Cartier General (iunie-decembrie 1916), prefectul Poliției Capitalei (1918-1930) și comandantul Jandarmeriei (1930-1931).

⁹ Colonel Constantin Bolintineanu (n. 1880 – d. 3 mai 1950, penitenciarul Văcărești).

¹⁰ ANIC, fond DGP, dosar 63/1927, f. 18.

¹¹ Ibidem, f. 18.

¹² Ibidem, f. 12.

¹³ Ibidem, f. 18.

¹⁴ Ibidem, f. 18.

¹⁵ Ibidem, f. 13.

¹⁶ Ibidem, f. 13.

Consiliul și-a propus să se reunească lunar, iar în caz de probleme grave va fi convocat imediat, într-o ședință extraordinară. Noile evoluții din România, implicit schimbarea unora dintre actori din funcțiile deținute, nu au mai permis o evoluție coerentă a sistemului de colaborare interdepartamentală. După adoptarea noilor legi privind organizarea și funcționarea Direcției Generale a Poliției (DGP) și Inspectoratului General al Jandarmeriei (IGJ), în 1929, măsurile de colaborare vor fi reluate și transpuse la nivel național.

Cel mai important act normativ în domeniul colaborării tuturor instituțiilor statului, atât la nivel central cât și la nivel local, a aparținut lui Armand Călinescu¹⁷, aflat în aceeași funcție de subsecretar de stat la Ministerul de Interne. Acesta a ordonat, la 27 martie 1931, prin telegrama circulară nr. 16180, ca în fiecare județ să se constituie un Consiliu de Colaborare care să analizeze și să dispună măsuri practice cu privire la combaterea propagandei subversive, a agitațiilor și a încercărilor de tulburare a ordinii publice. În Consiliul de Colaborare trebuiau să participe prefectul județului (în calitate de președinte), șeful autorității polițienești, comandantul Legiunii de Jandarmi, reprezentantul garnizoanei, iar acolo unde era cazul, comandantul Companiei de Grăniceri și comandantul portului Discuțiile și deciziile Consiliului erau consemnate într-un proces-verbal, trimis în copie tuturor instituțiilor participante și către DGP. Armand Călinescu a cerut destinatarilor să se execute „cu strictețe”¹⁸ aceste dispoziții de colaborare, în interesul superior al siguranței statului.

Problema pazei căilor ferate și a protecției călătorilor, bagajelor și infrastructurii aferente a fost subiectul principal al unei ședințe de colaborare desfășurată la sediul DGP, în data de 18 august 1931. Reuniunea a fost prezidată de Victor Cădere¹⁹, secretar general al Ministerului de Interne și la ea au luat parte general Constantin Dimitrescu, inspector-general al IGJ, dr. Eugen Bianu²⁰, subdirector-general al DGP, locotenent-colonel Filip, șef de Stat-Major al IGJ, Vintilă Ionescu, șeful Corpului Detectivilor și inginer Mereuță, delegatul Regiei Autonome a CFR. Consiliul de Colaborare a decis că paza generală a căilor ferate să se execute diversificat, pe fiecare

¹⁷ Armand Călinescu (22 mai 1893 Pitești-21 septembrie 1939 București), deputat, prefect, ministru (1926-1939); din 7 martie 1939 președinte al Consiliului de Miniștri, ministru de interne și ministru ad-interim al apărării. La 21 septembrie 1939 a fost asasinat de o echipă legionară condusă de Miti Dumitrescu. Pentru mai multe detalii despre Armand Călinescu a se consulta: Nicolae Chivulescu, *Armand Călinescu omul de oțel al României*, Editura Ministerului de Interne, București, 1995, Nicolae Ciobanu, *Armand Călinescu: Jertfă pentru liniștea și independența țării / «Omul de oțel» împotriva Gărzii de Fier*, în revista *Dosarele Istoriei*, an IV, nr. 6 (34)/1999, p. 54-60 și Alin Spânu *Atentatul asupra lui Armand Călinescu (21 septembrie 1939). Planul de asasinare și măsurile de protecție*, în volumul *„Vectori ai amenințărilor la adresa securității naționale în noul context geopolitic și geostrategic”*, secțiunea *„Terorismul, declin și renaștere”*, vol. 3, București, 2004, p. 156-162.

¹⁸ ANIC, fond DGP, dosar 63/1927, f. 1.

¹⁹ Victor G. Cădere (n. 22 iulie 1891, Buhalnița-Neamț – d. 1980, București) Licențiat al Facultății de Drept din Iași (1918), doctor în drept, diplomat în științe politice la Paris, a profesat avocatura și a devenit profesor la Facultatea de Drept de la Oradea și Cluj. A participat ca delegat al României la Conferința de Pace de la Paris (1919) și a primit șefia Misiunii române din Siberia (1920 – 1921). Membru PNT, a devenit deputat (1928), fiind numit secretar general la Ministerul de Interne și la Ministerul de Justiție. A fost numit ministru plenipotențiar la Belgrad (1936 – 1938), rezident regal al Ținutului „Dunărea” (august 1938 – februarie 1939) și a revenit în Iugoslavia ca ambasador (1939 – 1941). A lăsat o bogată biografie de specialitate.

²⁰ dr. Eugen Bianu (n. 1888 Făget-Făgăraș – m. 1950 New York), doctor în drept, a condus Subinspectoratul General de Siguranță din Transilvania (1918-1920) și Inspectoratul General de Siguranță din Transilvania (1920-1930), a fost numit subdirector general al Direcției Generale a Poliției (1930-1938 și 1940-1947) și director general în perioada 1938-1940. Apropiat al Palatului Regal, a părăsit țara împreună cu regele Mihai după abdicarea acestuia și s-a stabilit în SUA.

palier în parte, în vederea eficientizării, iar controlul tehnic se va intensifica, pentru a fi executat atât ziua cât și noaptea. Paza lucrărilor de artă, în special podurile, nu a suferit modificări, fiind menținută în aceeași formă, cu specificarea de a fi îndepărtate elementele care „nu inspiră deplină încredere”²¹, mai ales din rândul minoritarilor. Pentru paza liniilor ferate principale s-a hotărât înființarea unei unități speciale de jandarmi, pregătiți numai pentru acest domeniu²², iar controlul în trenuri, aflat în sarcina Direcției Poliției de Siguranță și a IGJ, trebuia facilitat prin eliberarea unor permise de călătorie speciale, cu un tarif redus.

Pentru extinderea colaborării împotriva curentelor subversive, actelor de sabotaj și teroriste, în Consiliul de Colaborare a fost cooptat și Ministerul Justiției. Inițial, la unele ședințe de colaborare județene a fost invitat să asiste și un delegat al Parchetului local, apoi Ministerul Justiției, prin Ordinul Circular nr. 42.143 din 24 mai 1933, a recomandat conlucrarea cu autoritățile administrative și a celor de siguranță în zonele unde a fost decretată starea de asediu. Prin adresa nr. 20.692 din 27 februarie 1936, Ministerul Justiției – Direcția Judiciară a informat Parchetele din țară că, la propunerea Marelui Stat Major, a decis participarea „în mod obligatoriu”²³ a unui reprezentant la toate întrunirile Consiliului de Colaborare.

Prefecții au fost atenționați prin circulara nr. 53 din 12 septembrie 1936, semnată de Dumitru Iuca²⁴, ministrul de Interne, că au în responsabilitate ordinea și siguranța județelor, ei fiind „scutul necesar”²⁵ în respectarea drepturilor constituționale (libertatea individuală, dreptul de întrunire, de asociație, libertatea de opinie exprimată verbal sau în scris etc.), care a exclus din dreptul la întrunire clandestinitatea, violența și înarmarea, portul uniformelor, insinelor, pancartelor și drapelurilor cu însemnele organizațiilor politice desființate prin lege. Ținta acestei circulare a fost mișcarea comunistă, asupra căreia trebuiau să fie îndreptate acțiunile informative/contrainformative preventive și, în caz de nevoie, cele represive, în cazul unor manifestări publice sau propagări a ideologiei.

Din punct de vedere legislativ, colaborarea interdepartamentală a fost prevăzută și în Regulamentul de aplicare a legii administrative (18 februarie 1937)²⁶, care a decis ca atribuțiile de poliție administrativă, judiciară și de informații să fie exercitate în județe și comune de DGP, IGJ și organele administrative locale (prefect, pretor, notar). Poliția de siguranță și de informații a primit sarcina de a aduna datele referitoare la ordinea publică, siguranța statului și mișcările sociale, pentru a fi transmise eșaloanelor superioare, care să decidă măsurile practice de acțiune. Colaborarea interministerială și interinstituțională, la nivelul autorităților centrale și

²¹ Ibidem, f. 19.

²² Abia la 10 mai 1936, prin Ordinul de Zi nr. 79, a fost înființat Detașamentul de pază feroviară și circulație în cadrul Legiunii de Jandarmi CFR.

²³ ANIC, fond Ministerul de Justiție – Direcția Judiciară, dosar 19/1937 vol. I, f. 370.

²⁴ Dumitru Iuca (n. 7 martie 1882, Giurgiu – d. 27 noiembrie 1940, București), avocat în baroul de Vlașca, membru al PNL, prefect (1914), primar al Giurgiului, deputat (din 1919). A deținut funcția de subsecretar de stat la Ministerul de Interne în perioada 14 noiembrie 1933 – 29 august 1936 și ministru la același departament în perioada 29 august 1936 – 23 februarie 1937, după care funcția a fost preluată de primul-ministru, Gheorghe Tătărescu. Între 23 februarie – 7 aprilie 1937 a rămas în guvern ca ministru secretar de stat.

²⁵ ANIC, fond DGP, dosar 96/1933, f. 4.

²⁶ Acest regulament a fost promulgat prin Decretul-Lege nr. 229/1937 și publicat în Monitorul Oficial nr. 40, p. I din 18 februarie 1937.

locale, a fost una benefică, cu rezultate profesionale pozitive, dar și cu sincope datorate unor orgolii personale. Începând din 1938, în noul context politic intern, structurile securității naționale au primit atribuții sporite, concomitent cu o recrudescență a amenințărilor interne și externe la adresa României.

La 22 iunie 1941 Germania a atacat URSS fără declarație de război, deși cele două țări și-au împărțit cu doar doi ani înainte sferile de influență teritorială și economică din Europa de la Marea Baltică la Marea Neagră. România a participat alături de Germania la campania din est, cu scopul de a recupera Basarabia, nordul Bucovinei și ținutul Herța, cedate cu un an înainte în urma unui ultimatum al guvernului de la Moscova, parte a unei anexe din tratatul sovieto-german semnat la 23 august 1939 și cunoscut sub denumirea celor doi semnatari, pactul Ribbentrop-Molotov. Una din condițiile principale de reușită a acțiunii militare a constituit-o menținerea sub control a ordinii interne și asigurarea unui cadru adecvat pentru identificarea și neutralizarea pericolelor la adresa siguranței naționale. În acest sens, un rol important a revenit Consiliilor de Colaborare, organul instituit în anul 1931 și a cărui eficacitate s-a dovedit timp de 10 ani. Granița de est a României a necesitat o atenție sporită, atât din punct de vedere al problemelor de siguranță, cât și a celor socio-economice, mai ales după ultimatumul sovietic (28 iunie 1940), prin care România a fost obligată să cedeze URSS Basarabia și nordul Bucovinei. După venirea generalului Ion Antonescu la conducerea statului (4 septembrie 1940) Consiliile de Colaborare au avut un rol important în menținerea ordinii la granițele României, fapt dovedit de problemele discutate în cadrul acestor reuniuni.

În acest context, Consiliul de Colaborare Vaslui a desfășurat o activitate complexă și profundă pentru identificarea anticipativă a pericolelor privind ordinea publică și siguranța statului, astfel încât să poată fi luate cele mai eficiente măsuri de combatere a acestora. Prima ședință a Consiliului de Colaborare Vaslui din 1941 a avut loc la 27 ianuarie (Anexa 1), la doar câteva zile după rebeliunea legionară care a încercat să preia puterea prin violență, însă a fost zdrobită de generalul Ion Antonescu. Legionarii activau „intens”²⁷ în județ, iar comuniști au fost identificați în capitala județului, grupați într-o organizație de opt persoane. O problemă importantă la data respectivă a constituit-o propaganda stilistă, favorizată de dezinteresul preoților ortodocși față de enoriași și, mai ales, de implicarea acestora în luptele politice.

Un alt Consiliu de Colaborare s-a desfășurat la 29 aprilie 1941 (Anexa 2), ocazie cu care au fost analizate acțiunile legionare identificate în comuna Buhăești și cele comuniste, descoperite la Codăești și aflate în cercetarea Direcției Poliției de Siguranță din DGP. Starea de spirit a populației din regiune s-a dovedit „bună”²⁸, însă pe alocuri au fost constatate nemulțumiri în familiile celor concentrați în perioada muncilor agricole.

Ultima zi a lunii iunie 1941 a adus o nouă întrunire a membrilor Consiliului de Colaborare județean (Anexa 3), dată la care, de opt zile, trupele române se aflau în ofensiva de eliberare a Basarabiei și Bucovinei. În acest timp, avioanele sovietice

²⁷ ANIC, fond Ministerul de Interne (în continuare se va cita MI), dosar 237/1941, f. 2.

²⁸ Ibidem, f. 5.

au aruncat manifeste subversive în capitala județului și în localitățile Brodoc, Ivănești și Laza. Totodată, au fost luate „severe”²⁹ măsuri de control a suspecților și efectuate razii în vederea capturării de parașutiști sovietici³⁰ Evident, o dată cu începerea operațiilor militare problemele s-au înmulțit iar organele de securitate națională au avut noi sarcini în acest domeniu. Consiliile de Colaborare și-au continuat activitatea și au reușit să rezolve problemele de ordine publică, siguranță națională și cele socio-economice cu care s-au confruntat. În ansamblu, activitatea Consiliului de Colaborare Vaslui în primul semestru al anului 1941 s-a ridicat la nivelul cerințelor impuse de conducerea statului și de situația României în perioada respectivă.

²⁹ Ibidem, f. 8.

³⁰ Pe larg despre lansarea parașutiștilor sovietici în Moldova și, în special, în județul Vaslui după 22 iunie 1941, a se consulta: Alin Spănu, *Parașutiști sovietici în Moldova la începutul celui de-al doilea război mondial*, în *Acta Moldaviae Meridionalis XXV-XXVII* (Anuarul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare”, Vaslui; redactori: Ioan Mancaș, Laurențiu Chiriac, Viorica Zgutta), vol. I, Editura Fundației Academice Axis, Vaslui, 2007, p. 447-451.

ANEXE

PROCES – VERBAL

Anul 1941, luna ianuarie, ziua 27

Noi, colonel Dumitrescu Vasile, prefectul județului Vaslui, locotenent-colonel Iliescu Neculai, comandantul Garnizoanei Vaslui, locotenent-colonel Niculescu Ion, comandantul Pregătirii Premilitare Vaslui, Romanișă Ioan, procurorul Tribunalului Vaslui, maior Gheorghiu Alexandru, comandantul Legiunii de Jandarmi, căpitan Schmit Friderich, comandantul Pieții, lipsă maior Harles, șeful Poliției orașului Vaslui, întrunindu-se astăzi, data de mai sus, la orele 17 în Consiliul de Colaborare, conform ordinelor Ministerului Internelor nr. 21500-A/939 și al Diviziei 15 [Infanterie] nr. 12882/940, am făcut schimb de informații și s-a dispus cele ce urmează:

1. Propaganda subversivă și spionajul

În oraș și județ nu s-au semnalat asemenea cazuri, se urmăresc intens persoanele suspecte și flotante, mai ales în comunele unde se găsesc trupe operative.

2. Nuclee comuniste

Nu s-au descoperit nucleu comuniste afară de un singur caz în care sunt implicați 8 indivizi evrei din orașul Vaslui, care au fost deferiți justiției și sunt în curs de judecată. Pe teritoriul rural se urmărește populația flotantă și în special evreii.

3. Propaganda din partea fostelor partide politice

Pe teritoriul județului este obiectul principal al preocupărilor și activităților polițienești. Nici o activitate politică, afară de cea legionară, care activează intens.

4. Propaganda minoritară

Activează intens minoritatea evreiască, care caută să submineze organizația de stat. Cazuri concrete nu s-au semnalat, propaganda făcându-se de la om la om.

5. Propaganda subversivă prin radio. Nu sunt cazuri în oraș și județ.

6. Starea de spirit a populației

În oraș și județ generația tânără stă în rezervă față de noua schimbare și par a aștepta instrucțiuni de la un exponent autorizat.

7. Propaganda sectară

Pe teritoriul județului activitatea stiliștilor este în creștere, deoarece preoții în loc să-și vadă de altar se ocupă de chestiuni politice.

8. Prestigiul autorităților. Prestigiul autorităților se menține la nivelul ridicat.

9. Propaganda național-culturală.

Toate stagnează, existând o preocupare de restabilirea ordinii în urma rebeliunii legionare.

10. Stadiul armelor. În oraș și județ s-au ridicat armele de foc și muniția.

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal:

Președintele Consiliului de Colaborare, prefect, /ss/ colonel Dumitrescu

Vasile

Membri:

Comandantul Garnizoanei Vaslui, /ss/ locotenent-colonel Iliescu Neculai

Comandantul Pregătirii Premilitare Vaslui, /ss/ locotenent-colonel Niculescu

Ion

Procurorul Tribunalului Vaslui, /ss/ Romaniță Ioan

Comandantul Legiunii de Jandarmi, /ss/ maior Gheorghiu Alexandru

Comandantul Pieții, /ss/ căpitan Schmit Friderich

(ANIC, fond MI, dosar 237/1941, f. 2-3)

PROCES – VERBAL

Anul 1941, luna aprilie, ziua 29

Noi, colonel Dumitrescu Vasile, prefectul județului Vaslui, locotenent-colonel Stamate Ioan, delegatul Garnizoanei Vaslui, Ciugureanu I., procurorul Tribunalului Vaslui, maior Lascăr Gheorghe, comandantul Legiunii de Jandarmi, căpitan Corciovă Vasile, delegatul Pieții, Iuga Valeriu, șeful Poliției orașului Vaslui, întrunindu-se astăzi, data de mai sus, la orele 10 dim. în Consiliul de Colaborare, conform ordinelor Ministerului Internelor nr. 21500-A/939 și al Diviziei 15 [Infanterie] nr. 16734/941, am făcut schimb de informații și s-a dispus cele ce urmează:

1. Propaganda subversivă și spionajul

Nu este nimic deosebit de semnalat. Mișcarea Legionară în urma Decretului de suspendare a pedepselor a început să nuanțeze o activitate mai intensă, caz concret în comuna Buhăești, în curs de cercetare.

2. Nuclee comuniste

Printr-o corespondență între București și un individ din Codăești s-a prins firul unor nucleu comuniste în comuna Codăești, care se cercetează de Siguranța Generală.

3. Propaganda din partea fostelor partide politice. Nu se face afară de Mișcarea Legionară care activează.

4. Propaganda minoritară. Nimic de semnalat.

5. Propaganda subversivă prin radio. Nu s-au semnalat cazuri. S-au ridicat de la evrei aparatele de radio.

6. Starea de spirit a populației

Starea de spirit a populației este bună, concentrările în timpul muncilor agricole au cauzat nemulțumiri în familiile concentraților. Evreii sunt îngrijorați de măsurile luate contra lor cu exproprierea imobilelor urbane.

7. Propaganda sectară. Nu se face propagandă sectară.

8. Prestigiul autorităților. Prestigiul autorităților se menține la nivelul ridicat.

9. Propaganda național-culturală

Propaganda național-culturală în județ se desfășoară în condiții optime.

10 Stadiul armelor

În prezent autoritățile sunt în curs pentru restituirea armelor ce au fost depuse de cetățeni.

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal:

Președintele Consiliului de Colaborare, prefect, /ss/ colonel Dumitrescu Vasile

*Membri:**Delegatul Garnizoanei Vaslui, /ss/ locotenent-colonel Stamate Ioan**Procurorul Tribunalului Vaslui, /ss/ Ciugureanu I.**Comandantul Legiunii de Jandarmi, /ss/ maior Lascăr Gheorghe**Şeful Poliţiei oraşului Vaslui, /ss/ Iuga Valeriu**Delegatul Pieţii, /ss/ căpitan Corciovă Vasile**(ANIC, fond MI, dosar 237/1941, f. 5-6)**PROCES – VERBAL**Anul 1941, luna iunie, ziua 30*

Noi, colonel Dumitrescu Vasile, prefectul judeţului Vaslui, locotenent-colonel Stamate Ioan, delegatul Garnizoanei Vaslui, maior Lascăr Gheorghe, comandantul Legiunii de Jandarmi, dr. Carol Axman, şeful Poliţiei oraşului Vaslui şi maior Sumedrea I., delegatul Pieţii, membrii prezenţi, lipsă Ciugureanu I., procurorul Tribunalului Vaslui. Astăzi, data de mai sus, la orele 18, întrunindu-se în Consiliul de Colaborare, conform ordinelor Ministerului Internelor nr. 21500-A/939 am făcut schimb de informaţii şi s-a dispus cele ce urmează:

1. Propagandă subversivă şi spionaj

Din ziua de 21 iunie a.c., de la începutul războiului român contra Rusiei, a început să se accentueze o vie propagandă subversivă, aruncându-se manifeste din avioane inamice care îndeamnă populaţia la revoltă. Aceste manifeste incendiare au fost lansate în oraşul Vaslui, comunele Brodoc, Ivăneşti şi Laza.

Spionajul, până în prezent, nu s-a evidenţiat nefiind fapte concrete. S-au luat severe măsuri de control pe teren a tuturor suspectilor.

Bănuindu-se că s-au lansat paraşutişti în zonele păduroase din acest judeţ, s-au luat urgente măsuri de alarmă făcându-se numeroase razii cu jandarmii şi populaţia. Până în prezent nu s-a descoperit nimic. Măsurile de vigilenţă continuă.

Prin măsura evacuării tuturor evreilor de la sate s-a tăiat orice posibilitate de contact între elementele străine infiltrate în judeţ şi elementele suspecte.

2. Nuclee comuniste

Până în prezent în acest judeţ nu s-au descoperit nuclee comuniste cu toate măsurile de supraveghere luate şi descinderile domiciliare inopinate făcute.

*3. Propaganda din partea fostelor partide politice. Nu se face.**4. Propaganda minoritară. Nimic de semnalat.**5. Propaganda subversivă prin radio. Nu avem cazuri.**6. Starea de spirit a populaţiei. Starea de spirit a populaţiei este bună.**7. Propaganda sectară. Nimic de semnalat.**8. Prestigiul autorităţilor. Prestigiul autorităţilor se menţine la nivelul ridicat.**9. Propaganda naţional-culturală*

Propaganda naţional-culturală în judeţ se desfăşoară în ritmul evenimentelor care le trăim.

10. Stadiul armelor

Conform ordinului nr. 5520-A din 12 martie 1941 al Ministerului Afacerilor Interne, Direcția Administrației de Stat și al Marelui Stat Major nr. 311235-D/941, cu restituirea armelor ce au fost depuse conform Înaltului Decret nr. 142 din 24 ianuarie 1941, situația se prezintă astfel:

- arme cu diferite calibre restituite locuitorilor = 504;*
- revolvere diferite, sub calibrul 7, restituite locuitorilor = 21;*
- arme cu diferite calibre, nerestituite = 328;*
- revolvere cu diferite calibre, nerestituite = 20.*

Toate chestiunile discutate în Consiliul de Colaborare de informații județean au fost sesizate șefilor de autorități respective și fiecare, în ramura sa de activitate, va lua măsuri pentru preîntâmpinarea și strictă observare.

Drept care am încheiat prezentul proces-verbal:

Președintele Consiliului de Colaborare, prefect, /ss/ colonel Dumitrescu

Vasile

Membri:

Delegatul Garnizoanei Vaslui, /ss/ locotenent-colonel Stamate Ioan

Comandantul Legiunii de Jandarmi, /ss/ maior Lascăr Gheorghe

Șeful Poliției orașului Vaslui, /ss/ dr. Carol Axman

Delegatul Pieșii, /ss/ maior Sumedrea I.

(ANIC, fond MI, dosar 237/1941, f. 8-9)

ION ANTONESCU ȘI OBIECTIVUL REFACERII UNITĂȚII NAȚIONALE: 1940-1944 (I)

Constantin Focșa

Abstract

No judge can stop nor to qualities, nor to flaws. Nobody is perfect. Everybody has qualities and flaws. People do good things but also bad things. When it is about personality the balance must be done critically and also with objectivity and measure.

No matter which were his flaws and his bad actions Marshal Ion Antonescu had as his main preoccupation the fact of remaking the territorial integrity after it was separated by Russian Union, Hungary and Bulgaria starting from the moment when he had the power. Nobody has no doubt about all these.

Despite his mistakes, Marshal Ion Antonescu was a patriot and a very brave man with a big heart who enlisted his name among the glorious martyrs of country integration.

Istoria românilor e o nevoie permanentă de interiorizare, de îndreptare spre sine. O dorință aproape niciodată împlinită. Și atunci când pare că s-a împlinit, ca în anii interbelici, e o trăire sub teroare, sub „teroarea istoriei”, după expresia lui Mircea Eliade. E ca o obsesie. Istoria americană sau cea franceză au vocații universale, cea rusă e mesianică. A românilor e o căutare. Mereu își caută identitatea. Mereu încearcă să se definească. E „o dramă tăcută”, trăită de fiecare generație. Țara românilor nu aparține nici Europei Centrale, nici Balcanilor, nici Europei Occidentale, nici necuprinsului slav de la Răsărit. E la încrucișarea lor. Istoria ei este și ea o istorie de frontieră: la extremitatea Imperiului Roman a Imperiului Bizantin, la marginea expansiunii otomane, ruse sau, mai târziu, apusene.

În același timp, „istoria românilor e o istorie a contradicțiilor nerezolvate”, cum se exprimă istoricul francez Catherine Durandin. Mai mult decât la alte popoare, stăruie în istoria noastră nelimepezimi pe care fiecare generație încearcă să le lămurească¹

La baza demersului nostru, în abordarea acestui subiect, avem în vedere faimosul *Apel* al istoricilor francezi din 12 decembrie 2005 intitulat, simplu și sugestiv, *Libertate pentru Istorie*, din care cităm: „istoricul nu acceptă dogme, nu respectă nici o interdicție, nu cunoaște tabu-uri. El poate să fie incomod [...]. Într-un stat liber nici Parlamentul, nici autoritatea judiciară nu are dreptul să definească adevărul istoric. Politica statului „chiar animat de cele mai bune intenții, nu este politica istoriei”², confirmând o altă observație a istoricului și gânditorului francez Alain Besancon: „O problemă referitoare la adevăr nu trebuie retrasă legal din câmpul normal al discuției”³

După mai mult de o jumătate de veac, în mod concret de la sfârșitul conflagrației mondiale din 1939-1945, istoricii care și-au focalizat atenția asupra evoluției/involuției României în cursul ostilităților au investigat *dosarul* sau *cazul* Mareșalului Ion Antonescu, fostul Conducător al Statului Român în 1940-1944.

Se impune precizarea că nu întotdeauna datele oferite în lucrările istoricilor români și străini excelează prin precizie sau printr-o reală înțelegere a personajului, dar esențială rămâne prezența Mareșalului Ion Antonescu în lucrări de anvergură, autoritate și răspândire pe mapamond⁴

Este, desigur, cazul să reținem aici textul inserat în noua ediție a *Dicționarului encyclopedic* (1993) pe care istoricul Gheorghe Buzatu îl apreciază ca un adevărat model sub raportul exactității și obiectivității faptelor consemnate, al nuanțurilor absolut necesare:

„ANTONESCU, ION (1882-1946, n. Pitești, mareșal și om politic român. A parcurs toate treptele ierarhiei militare, de la sublocotenent(1904) la general de brigadă(1931) și mareșal (1941). În timpul primului război mondial a fost colaborator de bază al generalului [Constantin] Prezan, contribuind la elaborarea planurilor de operații militare. Comandant al Școlii de la Sibiu și al Școlii Superioare de Război (1927-1929, 1931-1933). Atașat militar al României la Paris(1922), Londra și Bruxelles(1923). Șef al Marelui Stat Major(1933-1934), ministru al Apărării Naționale (1937-1938) și ministru ad interim al Aerului și Marinei (februarie-martie 1938). A protestat energic împotriva acceptării notelor ultimative ale guvernului sovietic din 26-27 iunie 1940, cerând apărarea teritoriului național; internat la mânăstirea Bistrița din dispoziția regelui Carol al II-lea. În urma Dictatului de la Viena, Antonescu a fost însărcinat, la 4 septembrie 1940, cu formarea guvernului, fiind investit cu depline puteri. Antonescu a impus regelui Carol al II-lea să abdice (6 septembrie 1940), succesiunea tronului revenind lui Mihai I. În ianuarie 1941, Antonescu a înăbușit rebeliunea legionară. A condus țara prin decrete-lege. A promovat o politică externă alături de Germania și Italia. În iunie 1941 a decis intrarea României în război pentru recuperarea Basarabiei și a nordului Bucovinei și a continuat operațiunile militare și dincolo de Nistru. După înfrângerea de la Stalingrad a permis și a inițiat tratative secrete privind scoaterea țării din război. A fost înlăturat de la putere prin lovitura de stat de la 23 august 1944; preluat de Armata Roșie(septembrie 1944) a fost ținut pe teritoriul sovietic până în aprilie 1946, adus în țară, a fost judecat, în mai 1946, de „Tribunalul Poporului” din București; a fost condamnat și executat la închisoarea Jilava (1 iunie 1946)”⁵

Nefiind de acord cu aprecierile exagerate ce se fac la adresa lui Ion Antonescu, atât cu aceia care îl consideră a fi fost fără greșală, cât și cu cei care îl consideră că a fost „nul”, dacă nu catastrofal ca om politic, „o nenorocire, un perdant previzibil, nu numai pentru sine, dar cu totul grav pentru destinele țării”, „o figură tragică și depășită de evenimentele pe care nu le-a putut niciodată controla” sau „un criminal de război”, cum a fost tratat de „Tribunalul Poporului” și, cum mai este apreciat și astăzi în unele cercuri, considerăm, totuși, că fiecare are dreptul să aibă, și să-ți expună, propria poziție în funcție de știința și conștiința sa⁶

Ca om, era de o remarcabilă cinste și onestitate. Stăpânit de un puternic sentiment de dragoste pentru neam, avea credința aproape mesianică a menirii acestuia și a menirii lui de conducător al neamului. Ca orice dictator, credea că este singurul care putea aduce binele țării, salvarea ei. Credea, de asemenea, în primii ani de război în conjunctura internațională de atunci, în victoria forțelor Axei și voia să folosească această victorie în interesul țării, al refacerii teritoriului ei sfărțecă în 1940 și a

poziției sale în Europa. De aceea se și aliază cu Germania. Nu din simpatie pentru Hitler sau pentru ideile naziste.

Astăzi, imaginea lui Antonescu este văzută diferit atât în exterior, cât și în țară. Pentru un occidental, Ion Antonescu este aliatul lui Hitler, este acela care a trimis numeroși evrei din Basarabia și Bucovina în lagărele din Transnistria, unde peste 100 000 dintre ei și-au găsit moartea (mai cu seamă din cauza condițiilor vitrege de transport și de detenție). Imaginea din țară îl arată, mai curând, ca pe un șef de stat care cu toate insistențele lui Hitler, nu a admis trimiterea nici unui evreu în lagărele din Germania și Polonia și, care, când a trimis în ghetouri evrei din Basarabia și Bucovina, a făcut-o nemulțumit de comportamentul din vara anului 1940 al populației evreiești din aceste regiuni, care pactizase cu sovieticii. Această imagine internă prezintă și un Antonescu intrând în război contra Rusiei Sovietice în 1941, pentru reîntregirea țării cu provinciile pierdute în vara anului 1940. Două ipostaze deocamdată greu de împăcat⁷

Indiferent, însă, de defectele sale, de greșelile pe care le-a făcut, Mareșalul Ion Antonescu și-a făcut, în mod categoric, nimeni nu poate să nege faptul că principala sa preocupare, din momentul ajungerii la putere, a constituit-o refacerea integrității teritoriale a țării, grav răsluită în 1940 de către Uniunea Sovietică, Ungaria și Bulgaria.

Regele Mihai, revenit după zece ani pe tron, „conducătorul” îți anunța astfel obiectivele sale strategice: „Două scopuri voi urmări în zilele ce mi-au mai rămas să le trăiesc: Întâi, ridicarea morală a acestui popor din mocirla în care s-a zbătut atâția ani, cum și unirea tuturor românilor împrejurul ideii de cinste, muncă și dreptate. Vă asigur că acest rezultat îl voi obține. În al doilea rând, repunerea țării în drepturile ei vecinice (aici nu mai urma afirmarea unei certitudini!)”⁸

Aceasta să fi fost chiar singura preocupare a lui Ion Antonescu, se poate oare afirma că Mareșalul a fost nul din punct de vedere politic? Mai ales când știm că, de la începutul guvernării, a acționat pentru realizarea consensului național și pentru realizarea condițiilor politice, diplomatice, economice și sociale în vederea reîntregirii țării, declarând, la scurt timp după preluarea puterii că, Generalul Antonescu luptă să reconstituie România Mare, că „toate problemele în legătură cu granițele noastre, cu drepturile, cu aspirațiile poporului român trebuie tratate de presa noastră și nu abandonate. Toată presa noastră trebuie să vorbească despre drepturile românilor de peste tot – drepturi culturale, spirituale, libertăți politice și administrative. Toate acestea trebuie susținute de presa românească pentru românii care au rămas în afara granițelor noastre actuale. Deci, aceasta privește atât românii din Basarabia și Bucovina, cât și pe cei din Transilvania. Noi nu specificăm, tratăm problema în ansamblul ei și n-o tratăm într-un singur jurnal și numai o singură zi, ci în toate jurnalele și în timp mai îndelungat, însă fără violență și fără ură”

Sub presiunea evenimentelor, generalul a fost nevoit să îndeplinească angajamentele asumate la Viena, dar își va fixa, de la bun început, ca obiectiv primordial, să refacă frontierele României Mari, care încetase să mai existe de la începutul lui septembrie 1940. În consecință, toate măsurile politice și militare ale regimului antonescian, în perioada 1940-1944, trebuie evaluate prin prisma scopului urmărit. *Ion Antonescu consideră că are o egală datorie față de toate teritoriile*

pierdute de România în 1940, de a le readuce în trupul țării. Chiar din primele zile ale guvernării sale, a exprimat cu fermitate acest țel al reîntregirii. În Comunicatul nr. 16 publicat pe 7 septembrie 1940 cerea ca a doua zi să se facă slujbe religioase în toate bisericile: „Să cerem iertare nefericiților noștri frați care prin vitregia vremurilor și prin propria noastră vină, au fost ruși din trupul nostru îndurerat, să aruncăm blestemul nostru asupra marilor vinovați [...], să ne luăm solemn angajamentul că de azi ne unim în muncă, în frăție, în gânduri, să prosperăm și să fim gata”

Această preocupare fundamentală a lui Ion Antonescu este parțial contestată de regretatul istoric Teodor Wexler, care opina că poziția mareșalului Antonescu față de dezmembrarea teritorială a României din vara anului de tristă memorie a anului 1940 s-a manifestat în mod diferențiat. Astfel, față de cedarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, el are o poziție fermă și constantă, alternând între protestul exprimat în scrisoarea regelui Carol al II-lea și ordinul de zi din 22 iunie 1941, când le cere ostașilor: „Reîmpliniți în trupul țării glia străbună a Basarabilor și codrii mândri ai Bucovinei”. În ceea ce privește Transilvania, nu putem nega că, în cercuri mai mult sau mai puțin restrânse, Antonescu și-a exprimat dezacordul cu Dictatul de la Viena. Dar acest dezacord era timid și nuanțat. Astfel, în ședința Consiliului de Miniștri, Antonescu declara: „Eu vreau să răstorn arbitrajul de la Viena, fără s-o spun” Puțin dintre contemporanii noștri cunosc finalul tragediei dezmembrării teritoriale a României din vara anului 1940. Mă refer la cedarea Cadrilaterului și la rolul jucat de conducătorul statului în pierderea teritorială a sudului Dobrogei. (*Convenția cu Bulgaria s-a semnat la 7 septembrie 1940 la Craiova și a fost ratificată la 10 septembrie de Generalul Antonescu*)⁹

Spunând toate acestea, credem, însă, că nu se poate ignora un aspect esențial al politicii lui Ion Antonescu: mareșalul a fost singurul om politic din țara noastră care a încercat prin fapte să refacă România Mare, așa cum ea se întrupase prin actele de autodeterminare de la Chișinău, Cernăuți și Alba Iulia din 1918. Ion Antonescu nu a fost germanofil, dimpotrivă, el nu era „omul nemților”, instalat la conducerea țării pentru a fi un gauleiter al Reichului în România. Generalul era cunoscut ca un militar de înaltă competență, incoruptibil și un adversar al regelui Carol al II-lea și al camarilei sale. Toate aceste calități îl recomandau și atenției Berlinului, interesat, în acel moment, mai mult decât oricând, ca în România să conducă un om de mână forte.

Acțiunile lui Ion Antonescu și ale guvernului condus de el, având ca obiectiv reluarea Transilvaniei de Nord (Ardealul, reprezentând provincia care-i sensibilizează cel mai mult pe români) erau întreprinse pe două planuri. Cel intern, care viza două posibilități. Un eventual război cu Ungaria era o posibilitatea. Pentru o asemenea perspectivă s-a acționat ca să se mențină speranța românilor în recăștigarea regiunii să se mențină credința acestora că dreptatea este de partea lor, factorul moral fiind adesea determinant în cazul unui război, totodată nu a fost neglijată pregătirea militară. A doua posibilitate era rezolvarea problemei indiferent dacă avea loc sau nu un război cu Ungaria în cadrul Conferinței de Pace de la sfârșitul războiului mondial.

Abia instalat la conducerea guvernului român și devenit Conducător al Satului, în septembrie 1940, Ion Antonescu a făcut cunoscut fără rețineră că nu avea să recunoască cedările teritoriale din iunie și august 1940: Basarabia, Bucovina și

Transilvania de Nord¹⁰. Nici regele, nici Generalul Ion Antonescu nu au ratificat încă arbitrajul de la Viena, nici în Monitorul Oficial nu s-a publicat decizia de la Viena.

Într-un atare context, generalul Ion Antonescu a explicat că *fusese forțat de împrejurări* să orienteze țara spre Berlin, unde, de la prima întâlnire cu Adolf Hitler, la 22-23 noiembrie 1940 a atacat Dictatul de la Viena. *Ceea ce trebuie bine reținut, Ion Antonescu n-a acceptat dictatul vienez, l-a declarat caduc cu începere de la 15 septembrie 1940, l-a atacat pe diverse căi, inclusiv, dacă nu chiar în primul rând, la Adolf Hitler, autorul „soluției” în 30 august 1940.*

În sfârșit, în calitatea-i de lider al diplomației române, Mihail Sturdza l-a însoțit pe Antonescu și la Berlin (mai întâi la Roma), la 22-24 noiembrie 1940, asistându-l pe general la întrevederile sale cu Hitler și cu unii dintre colaboratorii săi, inclusive von Ribbentrop (ministrul de externe al Reichului german). Din motive lesne de înțeles (era legionar), memorialistul (Mihail Sturdza) nu-l simpatizează defel pe Antonescu, dar a apreciat poziția sa clară, indubitabilă, exprimată în fața liderilor naziști de la Berlin: acolo, a reținut Sturdza, „Antonescu a prestat o elocventă și bine documentată protestare privitoare la Arbitrajul de la Viena”¹¹ Astfel, în anii 1940-1944, Hitler și Antonescu s-au întâlnit de 20 de ori (istoricul Ion Bulei opinează că Antonescu s-ar fi întâlnit cu Hitler de 14 ori, la cererea primului), iar din examinarea stenogramelor celor 20 de întrevederi, desprindem că Ion Antonescu a supus atenției lui Hitler problema Transilvaniei în general, chestiunile desprinse din impunerea și aplicarea Dictatului de la Viena (care a deschis problema Transilvaniei pentru români) anularea lui imediată sau după terminarea ostilităților în cadrul reuniunilor: 1, 2, 3, 6, 7, 8, 9, 16, 17, 18 și 19 (11 în total).

Ion Antonescu își fixase o linie de conduită patriotică, pe care o va urma toată perioada guvernării: Nordul Transilvaniei și toate celelalte teritorii românești pierdute în 1940 trebuiau readuse în trupul țării. Și în lupta pe care a adus-o pentru refacerea României Mari a avut alături întregul popor român. Pentru înfăptuirea acestui deziderat s-a pronunțat, de asemenea, regale Mihai. Tot în acest sens, au acționat și partidele politice. Singurii care s-au opus au fost comuniștii. Ion Antonescu a reprezentat, astfel, voința întregii națiuni române. De aceea, a-l eticheta astăzi pentru lupta dusă de el ca să refacă România Mare drept „criminal de război”, echivalează cu un vot de blam nemeritat Națiunii române¹²

Pe plan extern, în condițiile în care sistemul de apărare și de securitate a țării era prăbușit, în care aliații tradiționali erau deja înfrânți sau în imposibilitate de a veni în sprijin, în care, Germania, singura mare putere a continentului, garantase ce mai rămăsese din statul român, după ce contribuise din plin la rășluirea sa, Ion Antonescu a continuat orientarea spre Axa Berlin-Roma-Tokio, inițiată încă din perioada anterioară venirii sale la putere, anticipând, viitorul conflict dintre Germania și Uniunea Sovietică. În cadrul acestei înțelegeri, fără convenție de alianță, a trebuit să facă concesii într-un asemenea raport de forțe, angajând de la sine putere țara în război, la 22 iunie 1941, alături de Wechmacht, declarând că sosise, atunci „ceasul celei mai sfinte lupte, lupta pentru drepturile strămoșești, lupta pentru vetrele și altarele românești”¹³

Care au fost obiectivele lui Antonescu la intrarea în război a României? Refacerea frontierelor României Mari prin acțiune militară în Est, printr-una

diplomatică în Vest (deși nu excludea cu desăvârșire și opțiunea militară și chiar i-a spus-o lui Hitler: „O voi lua era vorba de Transilvania – și fără dvs., căci dacă un popor de 16 ½ milioane, ca cel român, nu ar fi în stare să dezrobească 1 ½ milioane de frați asupriți de o națiune mai mică nu ar merita să trăiască”); despre Cadrilater, Antonescu a păstrat discreție¹⁴

Revenind la campania militară a armatei române, vom consemna că ea s-a desfășurat în condiții favorabile, eliberarea Basarabiei și a Bucovinei de Nord, fiind încheiată la 26 iulie 1941. Până la Nistru, participarea armatei române a fost aprobată de întreaga opinie publică, deoarece era considerată ca o reparare a unei mari nedreptăți săvârșite de URSS în anul precedent. Complicațiile au apărut după trecerea Nistrului, decizie care a scindat opinia publică și a provocat dezaprobarea și criticile interne și internaționale. Ulterior, Conducătorul statului român și-a motivat decizia de a continua campania în adâncimea teritoriului sovietic prin considerente militare și politice. Din punct de vedere militar, el a susținut că oprirea pe aliniamentul Nistrului era imposibilă în condițiile în care operațiunile continuau (armata maghiară participând și ea la ele), al doilea motiv invocat fiind strâns legat de primul, și anume dorința de refacere a frontierelor României Mari¹⁵ El era ferm convins că prin participarea necondiționată la operațiunile militare din URSS va obține „merite” în fața conducerii germane și îl va determina pe Hitler să-l prefere ca partener în detrimentul Ungariei și să restituie României partea de Nord a Transilvaniei, această viziune putând fi sintetizată în sintagma: „Merg în est pentru a redobândi în vest” Chiar dacă argumentele par plauzibile la prima vedere, totuși hotărârea sa de a nu pune nici un fel de condiții în ceea ce privește colaborarea militară cu Germania, în opinia mai multor istorici, s-a dovedit a fi total eronată, prin aceasta el furnizând Reich-ului pârgھیile necesare manevrării României. Cert este că participarea militară activă dincolo de Nistru și-a pus amprenta asupra moralului trupelor române. Armata a 4-a română a suferit pierderi masive în bătălia Odessei; după încheierea operațiunilor militare, majoritatea unităților fiind readuse în țară. Sunt interesant de semnalat sentimentele pe care le manifestau soldații români la revenirea în țară, redate de observatorii germani, care raportau forurilor superioare că pe majoritatea vehiculelor militare, aparținând Armatei a 4-a, fusese scris „Odessa-Budapesta” Conducătorul României și-a legat definitive numele de războiul eliberării teritoriilor smulse de către URSS din trupul vechii Moldove. Acest episod va fi piesa de rezistență din ceea ce poate fi denumită: *moștenirea istorică antonesciană*. Gheorghe I. Brătianu observa în anul 1943, că acțiunea militară antisovietică a României avea toate datele unui război drept („bellum justum”), ea fiind expresia necesității de apărare față de „agresiunea cea mai nerușinată care a avut loc vreodată, și cu scopul de a cuceri, nu bunurile altuia de care ea nu are nevoie, ci ceea ce i-a aparținut de-a lungul secolelor, cât a durat această istorie dramatică și va trebui ca acest teritoriu să îi aparțină pentru totdeauna, în interesul chiar al Europei și al păcii¹⁶.

Admițând formula exercitării unei ocupații temporare a Transnistriei, Guvernul român informase Guvernul Reichului german că „până la soluția definitivă rusă, el nu va formula soluții teritoriale definitive peste Nistru și că în nici un caz nu va îngădui să se șoptească – cu atât mai mult să se creadă – că o sporire teritorială peste Nistru, oricât ar fi de legitimată prin masele compacte de români din Republica

Moldovenească, ar putea să însemneze reducerea sau amânarea cererii României de a i se retroceda Ardealul pierdut în 1940, întrucât poporul român nu este popor de pustă, iar Carpații constituie dreptul nostru veșnic pentru care vom lupta cu oricine și împotriva oricui”¹⁷ Aceste idei erau reiterate frecvent de Ion Antonescu și Mihai Antonescu în discuțiile pe care le aveau cu reprezentanții celui de-al III-lea Reich. Aspectul a fost reținut și de istoricul german Andreas Hillgruber, care arată că „Antonescu nu a renunțat niciodată la ideea unei revizuii a arbitrajului [Dictatului fascist] de la Viena și nu vedea în recucerirea Basarabiei și a Nordului Bucovinei și în ocuparea Odesei nici o compensație pentru teritoriul cedat Ungariei”¹⁸

Intransigența pentru refacerea integrității teritoriale a țării și decizia de a realiza acest lucru prin participarea la război alături de Germania au fost considerate de „Tribunalul Poporului”, în „Hotărârea” din 17 mai 1946, ca fiind „cea mai mare crimă din istoria poporului român”

Minunat ar fi fost fără îndoială, ca reîntregirea să se fi putut face așa cum dorea C. I. C. Brătianu, în mai 1941, fără război, prin așteptarea momentului internațional favorabil. Dar era oare posibil atunci acest lucru? Putea să stea atunci Armata Română cu arma la picior, în timp ce armata germană lupta pe teritoriul românesc al Basarabiei pentru alungarea trupelor sovietice dincolo de Nistru? Unii au spus, și o spun și acum, că se putea.

Atunci, în vara anului 1941, Ion Antonescu a fost de altă părere, iar larga susținere populară de care s-a bucurat în prima parte a campaniei, dovedește că nu a fost singurul. Celor care îi contestau decizia le-a răspuns clar și cu argumente de luat în seamă la 5 septembrie 1941, în ședința Consiliului de Miniștri, când întreba și răspundea în același timp: „În circumstanțele internaționale de azi pe ce ne putem sprijini situația noastră? Nu ne sprijinim pe Germania, suntem sfărtecați... Și în lupta pe care o purtăm, puteam eu, când se băteau germanii cu rușii, după ce-am luat Basarabia, puteam să mă opresc? Sau să fi făcut cum spun unii: Să fi așteptat că ne-ar fi dat-o la pace englezii. Puteam să stau cu brațele încrucișate când germanii se băteau cu rușii și să aștept să ni se dea Basarabia de către englezi? Și dacă am fi pornit la luptă fără Germania nu am fi luat Basarabia. Bravura soldatului român? Priceperea generalului Antonescu? Mofturi. Putea să fie generalul Antonescu de un milion de ori mai priceput și soldatul român de un milion de ori mai brav. Basarabia și Bucovina nu le-am fi luat de la ruși. Și după ce le-am luat cu ajutorul armatei germane, puteam să mă opresc la Nistru? Puteam eu să spun: Eu mi-am luat partea mea, mă opresc aici. Ca doi țărani, care pun ce au împreună ca să-ți are locul și după ce unul și-a arat să spună celuilalt: Eu nu te mai ajut pentru că eu mi-am făcut treaba mea. Dar aceasta n-o pot face nici doi țărani! Și cum mi se poate pretinde să fac eu aceasta pe plan militar? Ar însemna să dezonzorez și armata și poporul român pe veci. Ar fi fost o dezonoare pentru noi să mă fi dus până la Nistru și să le fi spus nemților apoi: La revedere!”¹⁹

În concepția generalului Ion Antonescu, refacerea României Mari, pe lângă faptul că reprezintă dorința fierbinte a întregii națiuni avea și o însemnătate ce ține de însăși de locul și rolul geo-strategic și politic al țării pe continentul european. El era convins că o Românie puternică la gurile Dunării este „Cea mai bună cheazășie împotriva pătrunderii Rusiei înspre Mediterana”.

În definirea acestui obiectiv, el pornea de la evidenta faptului că cedarea Cadrilaterului, la care Moscova contribuise considerabil, însemna în fond, un succes al planului sovietic de reducere progresivă a coridorului dobrogean ce desparte pe ruși de slavii balcanici. De aceea „trebuie împiedicat tot ce ar putea servi unității slave, trebuie spart blocul slav prin crearea de bariere solide și durabile între elementele sale componente: între slavii asiatici și slavii balcanici. Rolul de căpetenie în această privință revine, datorită poziției sale geografice, României care trebuie să-ți continue misiunea ce Europa i-a încredințat-o prin Tratatul de la Paris. România întregită și puternică este, deci, piesa esențială a acestui sistem de apărare în contra pericolului slav, prezentat de istoriografia rusă contemporană, [printr-una din lucrări apărută la sfârșitul anului 2006: o monografie de 512 pagini, semnată de istoricul rus Meltiuhov, intitulată „Marșul eliberator al lui Stalin. Problema basarabeană în relațiile sovieto-române (1917-1940) drept „marșul eliberator al lui Stalin din 1941-1945 în realizarea proiectului de constituire a colhozului și gulag-ului global”, față de care istoricul rus citat nu-și ascunde regretul pentru eșuarea lui²⁰

Ucis cu o zi înainte de a fi împlinit vârsta de 64 de ani, Mareșalul Ion Antonescu a căzut cu demnitate sub gloanțele plutonului de execuție, convins că își făcuse datoria față de țară, față de poporul român căruia i-a dăruit toată ființa și activitatea sa.

În pofida tuturor greșelilor sale, Mareșalul Ion Antonescu, patriot și om de curaj, un mare suflet de român și-a înscris, într-adevăr, numele printre glorioșii martiri ai reîntregirii patriei, chiar dacă împrejurările vitrege nu i-au putut permite să-și îndeplinească, total și pentru totdeauna, misiunea pe care singur și-a asumat-o – aceea a refacerii integrității teritoriale a României.

NOTE

1. Ion. Bulai, *O istorie a românilor*, ediția a IV-a revizuită, Editura Meronia, București, 2007, p. 5.
2. Gh. Buzatu, (coordonator), *Trecutul la judecata istoriei*. Editura Mica Valahie, București, 2006, p. 8.
3. Nicolae, Rauș, prefață la studiul lui Constantin Comeanu, *Sub povara marilor decizii*. Editura Scripta București, 2007, pp. 9-10.
4. Gh. Buzatu, *O istorie a prezentului*, Editura Mica Valahie, Craiova, 2004, pp. 314-315 și urm.
5. *Dicționar enciclopedic*. (I), Editura Enciclopedică. București, 1993, p. 85.
6. Alesandru Dușu, Florica Dobre, *Mareșalul Ion Antonescu*. în volumul *Trecutul la judecata istoriei. Mareșalul Antonescu – pro și contra*, Editura Mica Valahie, București, 2006, p. 35.
7. Ion, Bulai, *op. cit.*, p. 175.
8. Florin, Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, Editura Univers Enciclopedic, București, 1997, pp. 384-385.
9. Informație oferită de internet.
10. Gh. Buzatu, *op. cit.*, p. 323.
11. Mihail, Sturdza, *România și sfârșitul Europei. Amintiri din țara pierdută*, Alba Iulia-Paris, 1994, p. 195.
12. Petre, Țurelea, *Antonescu și Transilvania răpită*, în *Dosarele istoriei*, anul VII, nr. 6(70), 2002, p. 32.
13. Alesandru Dușu, Florica Dobre, *op. cit.*, p. 36.
14. Florin, Constantiniu, *op. cit.*, p. 406.
15. Ottmar, Trașcă, *Transilvania sub „arbitraj” german*, în *Dosarele istoriei*, anul V, nr. 7(47), 2000, p. 54.
16. Gh. I. Brătianu, *Basarabia. Drepturi naturale și istorice*, București, Editura Tritonic, 2004, p. 194.
17. Ion, Constantin, *România, marile puteri și problema Basarabiei*, Editura Enciclopedică, București, 1995, p. 135.
18. Andreas, Hillgruber, *Hitler. Regele Carol și Mareșalul Antonescu*, Editura Humanitas, București, 1994, p. 114.
19. Alesandru Dușu, Florica Dobre, *op. cit.*, pp. 38-39.
20. Aleksandr, Gogun, *Basarabia în disputa istoricilor ruși*, în *Magazin istoric*, anul XLII, nr. 1(490), ianuarie 2008, pp. 53-55.

PARAȘUTIȘTI SOVIETICI ÎN ROMÂNIA. GRUPA LANSATĂ ÎN JUDEȚUL IAȘI LA 24 IULIE 1941

Alin Spânu

Abstract

In this context, the archives bring to light the interest and the objectives of the Soviet paratroops dislocated in the Romanian territory, as well as the authorities' efforts to locate and neutralize them.

Such a document presents the way in which was identified and neutralized the squad dislocated on July 24th 1941 in the Mădârjac forest area. There were also revealed interesting facts on the number of paratroops and the squads dislocated until then, as well as the tasks given at the beginning of the mission in România.

După primul război mondial tactica și strategia militară s-au dezvoltat din ce în ce mai mult, fiecare țară încercând să-și dezvolte o industrie proprie de armament și tipuri de armă cât mai variate. Printre acestea din urmă s-a numărat și posibilitatea ca unități sau subunități de infanterie să fie transportate cu avionul și lansate cu parașuta pe teritoriul inamic pentru a ocupa, prin surprindere, un punct strategic și a-l menține până la venirea trupelor proprii. În funcție de stat aceste unități au fost denumite trupe de parașutiști, aeropurtate, aerotransportate, desant, etc., iar primul stat care a înființat asemenea tip de armă a fost URSS, la sfârșitul anilor '20. După modelul sovietic, în anii '30, Germania a înființat și ea unități de acest profil, fiind urmată de Marea Britanie și Franța. Pentru prima dată, asemenea unități (patru brigăzi) au fost utilizate, în scop militar, de către URSS în vara anului 1940 pe teritoriul... Basarabiei. În mod special, în sudul Basarabiei – Cahul, Bolgrad, Ismail – unități și subunități de parașutiști sovietice au ocupat poduri și aeroporturi, au provocat panică și diversiuni care au îngreunat retragerea armatei și administrației românești, precum și refugiarea populației dincoace de Prut.

De la începutul ostilităților dintre România și URSS (22 iunie 1941) aceasta din urmă a apelat la trimiterea de parașutiști în spatele trupelor române pentru dezorganizarea transporturilor și infrastructurii, pentru acte de sabotaj și pentru semnalizarea către aviația sovietică a orașelor și aglomerărilor de trupe româno-germane¹. Cum linia frontului a fost, în primă fază, pe Prut și se deplasa spre Nistru, comandamentul sovietic a decis ca parașutiștii să fie lansați în zona Moldovei și în Dobrogea. În acest context, zona centrală a Moldovei a devenit un teren de luptă între echipele aeropurtate sovietice și autoritățile române². Lor li s-au opus, în primul rând, jandarmii care au intervenit în urmărirea și capturarea echipelor lansate din avioane, elemente ale armatei, poliției și serviciilor de informații, împreună cu populația din zonă.

Parașutiștii au reprezentat din totdeauna o armă de elită, un grup de oameni care trebuie să aibă o foarte strânsă coeziune sufletească, o pregătire militară de excepție și, în ultimul rând, conștiința actului de sacrificiu pe care trebuie să-l facă într-un eventual conflict militar. Armata română, de-a lungul timpului, nu a ținut pasul cu celelalte armate privind înzestrarea și capacitățile de luptă operative, una din

dovezile elocvente fiind lipsa trupelor de parașutiști, desant sau aeropurtate până la 10 iunie 1941 când a fost înființată prima companie de parașutiști. Ulterior, se vor mai înființa câte o companie în 1942 și 1943, toate cele trei subunități fiind reunite în Batalionul 4 parașutiști din cadrul unităților de baloane de baraj aerian³

În acest context, documentele de arhivă aduc la iveală atât interesul și obiectivele parașutiștilor sovietici lansați pe teritoriul românesc, cât și lupta dusă de autorități pentru descoperirea și anihilarea acestora. Uneori, informații extrem de interesante au fost oferite chiar de către prizonieri, fapt care a permis luarea unor măsuri sporite de siguranță de către jandarmi, polițiști și unitățile militare. Un asemenea document, emis de Prefectura Județului Iași la 5 august 1941, prezintă modul în care au fost identificați și neutralizați doi parașutiști sovietici în zona Podu Iloaiei. Din cercetările primare efectuate, s-a putut stabili că cei doi făceau parte dintr-un grup de 6, lansați pe 24 iulie 1941 în zona pădurii Mădărjac. Totodată, au fost aflate și date interesante, privind numărul parașutiștilor și al grupelor lansate până atunci, precum și sarcinile primite la plecarea în misiune. Conform informațiilor, 360 de parașutiști sovietici se aflau în așteptarea primirii de misiuni în România, iar în perioada 10-20 august 1941 erau preconizate lansări în mai multe puncte, printre care și în zona Iași-Vaslui. Documentul a fost apreciat la București, unde cineva a adnotat, la 7 august 1941: „*Raport interesant. Se va compara cu informațiile din alte surse. Se va exploata*”⁴. Analiza organelor de securitate națională asupra activității parașutiștilor sovietici⁵ a reliefat că aceștia nu și-au îndeplinit sarcinile primite la plecarea în misiune. Cauzele au fost multiple, dar cele mai evidente au fost lipsa coeziunii sufletești, lipsa de omogenitate între membrii grupelor și lansarea greșită din avion, fie departe de zona de acțiune, fie departe unul de altul. Concluzia a fost aceea că toate acțiunile subversive au fost anihilate, ceea ce a reprezentat un succes incontestabil al organelor de ordine publică și siguranță națională, care aveau în atribuții descoperirea, urmărirea și distrugerea parașutiștilor inamici.

Prezentăm, în continuare, două documente de arhivă care arată una din aceste acțiuni, petrecută în județul Iași și încununată de un dublu succes: unul militar, de anihilare, iar un altul informativ, prin care s-au obținut date importante privind alte lansări de parașutiști în România.

NOTE

1. Pentru mai multe detalii a se consulta Alin Spănu, *Luptele jandarmilor cu parașutiștii sovietici (1941-1942)*, în *Revista Jandarmeriei* nr. 21-22 (215-216)/1 noiembrie 2000, Suplimentul Literar și Artistic, p. 5;

2. Pentru mai multe detalii, a se consulta Alin Spănu, *Parașutiști sovietici în Moldova la începutul celui de-al doilea război mondial*, comunicare științifică susținută la sesiunea „Acta Moldaviae Meridionalis”, a XXVI-a Sesiune Națională de Comunicări Științifice a Muzeului Județean de Istorie „Ștefan cel Mare”, Vaslui, 18-19 mai 2004.

3. *Pe larg despre organizarea și activitatea unității aeropurtate românești, a se consulta Mircea Tănase*, Salt în istorie. Parașutiștii din România în anii celui de-al doilea război mondial, Editura Academiei de Înalte Studii Militare, București, 2003.

4. *Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), fond Președinția Consiliului de Miniștri-Cabinetul Militar Ion Antonescu (în continuare se va cita PCM-CM), dosar 375/1941, f. 189.*

5. *Pentru mai multe detalii privind rezultatele analizei efectuate asupra acțiunii parașutiștilor sovietici în România la începutul ostilităților cu URSS, a se consulta Alin Spănu* *Parașutiștii sovietici în studiul armatei române, în volumul Unitatea națională a românilor între ideal și realitate (coord. Dr. Sergiu Musteață), Chișinău, 2001, p. 146-149.*

ANEXE

Prefectura Județului Iași-Cabinetul Prefectului

Confidențial

Nr. 1387/Cab./5 August 1941

către

Președinția Consiliului de Miniștri-Serviciul Central de Informații

București

Urmare la raportul nostru nr. 1379 din 4 August a.c.:

Avem onoare a raporta că, din cercetările făcute de către dl. comandant al Legiunii de Jandarmi Iași-județ asupra prinderii celor doi parașutiști în apropierea comunei Podul Iloaiei, s-au constatat următoarele:

O poteră formată din plutonierul major Ursache, șeful secției de jandarmi Podul Iloaiei, șapte jandarmi, mai mulți premilitari și locuitori, la ora 4 dimineața, în ziua de 3 August a.c., a prins, într-un lan de floarea soarelui de pe moșia Holm, doi parașutiști îmbrăcați în uniforme militare românești. Somați de către jandarmul sergent Guzgă Constantin, care i-a descoperit, aceștia au sărit în picioare și au început să tragă cu revolverele în jandarm. Jandarmul, făcând uz de armă, a împușcat în maxilarul drept pe parașutistul Nicolae Ștefanovici Petrov, care a căzut jos. Al doilea parașutist, Munteanu Grigore, deși lovit de jandarm, a încercat să fugă, însă locuitorii ce formau potera i-au ieșit înaintea. Văzându-se înconjurat, parașutistul și-a tras un foc de revolver și a căzut mort. Ambii parașutiști au fost duși la secția de jandarmi și de acolo la spitalul din Podul Iloaiei.

După ce a fost pansat de medic, comandantul Legiunii de Jandarmi a luat declarația parașutistului rănit, printr-un interpret, acesta neștiind românește. Din declarația scrisă reies următoarele:

Parașutistul mort se numește Munteanu Grigore, originar din Chișinău și era șeful parașutiștilor din grupul de 6, care au fost lansați cu parașutele din avion pe dealul mare de lângă pădurea Mădârjac, în ziua de 24 Iulie a.c. Parașutistul rănit se numește Nicolae Ștefanovici Petrov, originar din Odessa. Primul este moldovean, al doilea rus.

Grupa de parașutiști a fost imbarcată în avion în noaptea de 24 Iulie a.c. în orașul Voznesesk și, după ce au fost lansați din avion, s-au împărțit în două: patru s-au dus în direcția Ciurea, iar ceilalți doi, prinși, înspre calea ferată și gara Podul Iloaiei. Parașutiștii prinși nu au apucat a pune dinamita pe calea ferată. Asupra lor s-au găsit: două revolvere, două cuțite mari, opt grenade, aproximativ 6 kg dinamită, cartușe, rachete, o hartă militară rusească, una busolă, un carnet cu însemnări zilnice de activitatea lor. Parașutistul rănit mai declară că, în România, s-au mai lansat parașutiști în următoarele puncte:

- 6 la Hândrești, județul Roman;*
- 12 la Schitul Stavnic, pădurea Voinești, județul Iași;*
- 12 la Bartricești, județul Roman;*
- 12 la Buhăești, județul Vaslui;*
- 8 la Oșlobeni, județul Neamț.*

Total: 50 [parașutiști]

Cei 12 parașutiști de la Voinești au fost lansați în două rânduri, o grupă de 6 la data de 10 Iulie [1941] și altă grupă de 6 la 24 Iulie [1941]. Toți 12 aveau misiunea să treacă Siretul și să se ducă în regiunea liniei ferate Roman-Pășcani. Cei 6 parașutiști de la Hândrești trebuiau să ia direcția spre calea ferată Cucuteni-Dorohoi. Toți aveau misiunea de a distruge calea ferată și tunelul, precum și podurile C.F.R. Toți sunt înarmați cu revolvere, cuțite, câte 4 grenade [și] câte 4 kg dinamită. Fiecare grupă de câte 6 are și câte un aparat de radio-emisiune. După îndeplinirea misiunii, toți trebuiau să se adune la Prut, între Țuțora și Costuleni, pentru a trece, prin Basarabia, în Rusia.

În orașul Voznesesk sunt pregătiți 360 parașutiști, dintre care 15 femei. Toți sunt îmbrăcați în haine militare românești, luate de la prizonierii români, iar 50% din ei sunt moldoveni basarabeni. Între 10 și 20 August [1941] vor fi trimiși alți parașutiști, în diferite puncte, pe care nu le cunoaște, precum și în regiunea Iași-Vaslui.

Toate locurile unde au fost lansați parașutiști au fost indicate de parașutistul rănit pe harta rusească ce a fost găsită asupra sa. I s-a luat declarație amănunțită deoarece, după afirmația doctorului, parașutistul fiind rănit grav nu mai are mult de trăit. În timp ce scria i s-a făcut rău și a întrerupt astfel scrisul.

În noaptea de 3/4 August a.c. jandarmii din comuna Grajduri au prins un parașutist în pădurea Cărbunari* Din cercetările făcute de către dl. comandant al Legiunii de Jandarmi la fața locului, s-au stabilit următoarele: în satul Valea Satului, comuna Grajduri, a fost prins un individ străin de sat, îmbrăcat în uniformă militară românească, care întreba pe elevul Cocea unde poate găsi ceva de mâncare. Șeful postului de jandarmi Grajduri somându-l să se legitimeze, acesta a declarat că se numește Romanenco Ioan și că este parașutist sovietic. Este originar din orașul Tighina, în vârstă de 21 ani [și] a urmat școala de parașutiști în Rusia. În noaptea de 23/24 Iulie a.c., la ora 24, a fost imbarcat, împreună cu alți 5 parașutiști, din orașul Voznesesk, cu destinația România. Ajunși deasupra teritoriului României, în dimineața zilei de 24 Iulie a.c., la ora două, au fost lansați într-o pădure, la 10 km sud de satul Popești, județul Iași. Aterizați pe sol, s-au întâlnit numai 4 și, după o așteptare de trei zile, au plecat în direcția [comunei] Grajduri, cu intenția de a ajunge în regiunea Vaslui, Huși și Bârlad. Timp de 10 zile s-au alimentat din proviziile ce aveau asupra lor și cu lapte cumpărat de la locuitori. Întrebați de populație, evitau convorbirile lungi și spuneau că sunt ostași români veniți de pe front. Ajunși în comuna Grajduri-Valea Satului și terminându-li-se proviziile, individul Romanenco Ioan, care știe românește, a fost trimis să cumpere alimente și astfel a fost prins și arestat. La percheziția corporală s-au găsit asupra lui următoarele obiecte: un revolver „Parabelum”; două grenade cu focoase; 30 cartușe revolver; un aparat de radio-emisiune distrus; un bidon pentru apă; un sac de merinde; suma de 3310 lei.

Pentru prinderea celorlalți 3 parașutiști, care au dispărut în întuneric, s-au luat măsuri intense de cercetare în întreaga regiune. Individul Romanenco Ioan a fost înaintat Marelui Cartier General, Secția II-a, împreună cu actele dresate.

* Pe larg despre prinderea parașutistului în com. Grajduri în anexa 2.

Se continuă raziile pe întreg teritoriul județului pentru prinderea tuturor parașutiștilor care, după declarațiile parașutiștilor prinși, ar fi fost lansați în noaptea de 23/24 Iulie a.c.

Prefectul Județului Iași

/ss/ colonel D. Captaru¹

Inspectoratul Jandarmi Iași

Buletin Informativ nr. 973 din 4 August 1941

de evenimente petrecute în ultimele 24 ore

1) *Județul Iași*

În seara zilei de 3 August 1941, de către jandarmii postului Grajduri, s-a prins un parașutist în următoarele împrejurări:

În timpul când șeful postului Grajduri cu jandarmii și în unire cu premilitarii și populația civilă executa razia ordonată pentru prinderea parașutiștilor sovietici, a fost informat de niște locuitori că, în marginea comunei, se află un individ suspect. Transportându-se la locul indicat, într-adevăr, a surprins pe parașutistul sovietic Romanenco Ioan în timpul când discuta cu elevul Cocea despre modalitatea de a se putea aproviziona cu niște alimente. Somat de șeful postului, [parașutistul] s-a predat.

Asupra parașutistului s-au găsit următoarele obiecte: un revolver Parabellum, două grenade defensive cu focoase, 50 cartușe revolver, un bidon pentru apă, un sac de merinde și suma de 3310 (trei mii trei sute zece). De asemeni, s-a găsit îngropat în pământ un aparat de radio-emisie distrus.

Parașutistul era îmbrăcat în uniformă militară românească. Este originar din orașul Tighina, în etate de 21 ani și a urmat școala de parașutiști în Rusia. Vorbește bine românește și, întreat, mai declară următoarele: în noaptea de 23/24 Iulie a decolat din orașul Voznesesk și au fost lansați pe teritoriul românesc pe la orele 2, încă cu 5 parașutiști într-o pădure la vreo 10 km. de comuna Popești (sud). Pe sol s-au regrupat numai patru, iar doi rătăcindu-se nu s-au mai întâlnit cu ei. Acești doi parașutiști au fost prinși de jandarmii postului Podul Iloaie în dimineața zilei de 3 August a.c., cum s-a raportat prin buletinul informativ nr. 963 din 3.VIII.1941 și raportul nr. 964 din 3.VIII. c.

După așteptarea celor doi parașutiști timp de 3 zile și văzând că nu mai vin, au plecat spre Grajduri, cu intenția de a ajunge în regiunea Vaslui – Huși – Bârlad. În drum spre Grajduri, timp de 10 zile, s-au alimentat cu proviziile ce le aveau și cu lapte cumpărat de la locuitori, cu care evitau convorbiri lungi, spre a nu se demasca. Terminându-și proviziile și aflându-se în satul Valea Satului, comuna Grajduri, parașutistul Romanenco Ioan, care știa românești, a fost trimis să cumpere alimente, în care timp a fost și arestat.

Din cauza întunericii, cei trei parașutiști au reușit să dispară. Urmărirea lor continuă.

¹ ANIC, fond PCM-CM, dosar 375/1941, ff. 189-193.

2) Județul Putna [...]

3) Județul Tulcea [...]

Inspector de Jandarmi Iași
/ss/ col. Gh. Bădescu

Șeful Biroului Poliției
/ss/ lt. col. (rez) A. Manoil²

² ANIC. fond Inspectoratul General al Jandarmeriei (în continuare se va cita IGJ), dosar 16/1939. ff. 175 fv.

PARAȘUTIȘTII SOVIETICI ÎN STUDIUL SERVICIULUI SPECIAL DE INFORMAȚII (1942)

Alin Spânu

Abstract

At the end of 1942 the Special Intelligence Service sent a note to the Presidency of the Council of Ministers which includes a report on the activity of the Soviet paratroops in Romania beginning June 22nd 1941, their number, ethnic origin, the way they were captured and, most important, the analysis on the non-accomplishment of the given tasks.

Based on the acquired experience, the Special Intelligence Service also managed to identify in detail the structure, dispersal, training and tasks of the USSR paratroops.

De la începutul ostilităților dintre România și URSS (22 iunie 1941), aceasta din urmă a apelat la trimiterea de parașutiști în spatele trupelor române pentru dezorganizarea transporturilor și infrastructurii, pentru acte de sabotaj și pentru semnalizarea către aviația sovietică a orașelor și aglomerărilor de trupe româno-germane. Lor li s-au opus, în primul rând, jandarmii care au acționat pentru urmărirea și capturarea echipelor lansate din avioane, alături de organele specializate ale Secției a II-a Informații din Marele Stat Major și Serviciului Special de Informații, care au exploatat informativ parașutiștii, au identificat organizarea unităților din care făceau parte și au analizat activitatea acestora în România.

Parașutiștii au reprezentat dintotdeauna o armă de elită, un grup de oameni care trebuie să aibă o foarte strânsă coeziune sufletească, o pregătire militară de excepție și, nu în ultimul rând, conștiința actului de sacrificiu pe care trebuie să-l facă într-un eventual conflict militar. Tocmai de aceea, utilizarea unor asemenea trupe, de la parașutarea unor echipe de câțiva oameni la operațiuni de desant aerian a unor unități sau mari unități, a avut un scop punctual în care asumarea riscurilor și evaluarea propriilor pierderi era depășită de posibilitatea îndeplinirii misiunii. La acest capitol, Armata Roșie nu a făcut economie de asemenea acțiuni, trimițând în spatele trupelor române zeci de parașutiști, începând cu iunie 1940. Cu toate acestea, Armata, Jandarmeria și Serviciul Special de Informații au tras încă de la început semnalul de alarmă privind parașutările inamice în spatele frontului și s-au străduit să le neutralizeze.

La o lună de la începerea operațiilor militare pe frontul de Est (24 iulie 1941), Biroul Contrainformații din Secția a II-a a Marelui Cartier General a întocmit o analiză privind parașutiștii sovietici ca agenți de spionaj, sabotaj și terorism¹. S-a constatat, pe baza informațiilor avute, că „armata roșie a fost printre primele armate ce au urmărit să dea o întrebuintare militară posibilității de a coborî din avion cu parașuta. Lansarea cu parașuta fusese decretată în URSS ca sportul cel mai de seamă și mai stăruitor încurajat de către Stat și inițiativele particulare”². Paradoxal însă, la

¹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare se va cita ANIC), fond Ministerul de Război – Marele Cartier General (în continuare se va cita MR-MCG), dosar 63/1941, f. 1-6.

² Ibidem.

începutul războiului, unitățile de parașutiști n-au fost utilizate în acțiuni de mare amploare, în schimb au fost întrebunțate „mici grupe de agenți devotați, cu misiuni de spionaj, sabotaj și terorism și de care s-a făcut des uz, mai ales în ultimul timp”³ Cu toate acestea rezultatele au fost „nule”⁴ deoarece dintre cei lansați „n-au reușit, nici unul, să ajungă la misiune, ei fiind descoperiți, urmăriți și prinși înainte de a putea realiza ceva”⁵ Concluziile studiului au remarcat o foarte mare grijă în instrucția agenților ca și dotarea în cele mai bune condiții pentru transmiterea de informații, luptă, corupție și distrugerii dar au constatat lipsa coeziunii sufletești dintre membrii echipelor, lipsa de omogenitate (pusă pe seama internaționalismului care stă la baza doctrinei comuniste) și lansarea greșită din avion, fie departe de zona de acțiune, fie departe unul de altul. Membrii echipelor erau considerați a fi devotați regimului politic de la Moscova și nu se putea vorbi de „misiuni forțate”⁶, dar s-au dovedit „periculoși agenți de spionaj, sabotaj, terorism și trebuie urmăriți, prinși și tratați ca atare”⁷

După o jumătate de an de confruntări militare pe frontul de Est, în urma experienței dobândite în munca de contrainformații, Serviciul Special de Informații a reușit să identifice în amănunt organizarea, dislocarea, instrucția și misiunile trupelor aeropurtate din URSS. În cursul anului 1942 aceste acțiuni au continuat, informațiile fiind obținute fie prin exploatarea prizonierilor, fie prin capturarea unor documente de interes. La sfârșitul anului 1942 Serviciul Special de Informații a trimis Președinției Consiliului de Miniștrii nota nr. 46706/29.12.1942 care cuprinde un material asupra acțiunii parașutiștilor sovietici în România începând cu 22 iunie 1941, de la numărul acestora, originea etnică, modul cum au fost capturați și, cel mai important, analiza asupra neîndeplinirii misiunilor prevăzute. A fost constatată sumara pregătire a elementelor trimise, cuprinsă între câteva zile și maxim 2-3 săptămâni, justificată „pentru a răspunde grabnic unor situații în legătură cu urgentele nevoi ale frontului”⁸. O altă cauză a eșecurilor a fost pusă pe „lipsa unei încrederi între membrii diferitelor grupe”⁹, unii dintre ei cunoscându-se abia în momentul trimiterii în misiune și lipsind astfel coeziunea sufletească atât de necesară participanților la acțiuni de acest gen.

Existau însă și cauze care aveau alte motive cum ar fi lansarea în alte regiuni și locuri decât acelea fixate ca obiective, precum și insuficienta camuflare a prezenței lor la locurile de parașutare, fapt care atrăgea atenția locuitorilor și denunțarea lor la posturile de jandarmi sau la unitățile militare din apropiere¹⁰ Nu în ultimul rând, ineficiența parașutiștilor a fost pusă pe seama „măsurilor de combatere a acțiunilor lor luate de autorități”¹¹

Materialul Serviciului Special de Informații a fost studiat cu atenție de către Mareșalul Ion Antonescu, care a dat o atenție sporită atât înființării trupelor de parașutiști române cât și anihilării acțiunilor dușe de parașutiștii inamici pe teritoriul

³ Ibidem.

⁴ Ibidem.

⁵ Ibidem.

⁶ Ibidem.

⁷ Ibidem.

⁸ ANIC, fond Inspectoratul General al Jandarmeriei (în continuare se va cita IGJ), dosar 109/1942, f. 55-56.

⁹ Ibidem, f. 55-56.

¹⁰ Ibidem, f. 55-56.

¹¹ Ibidem, f. 55-56.

României. Astfel, pe referatul nr. 6688/20 ianuarie 1943 al Ministerului Afacerilor Interne – Cabinetul Subsecretarului de Stat către Inspectoratul General al Jandarmeriei, Mareșalul Ion Antonescu a pus o rezoluție privind parașutiștii inamici: „Cu cât războiul durează, cu atât trebuie să ne organizăm mai bine, pentru a prinde și contracara acțiunea parașutiștilor. Ei nu sunt un pericol, decât pentru cine nu organizează bine supravegherea teritoriului, pentru ca lansarea lor să fie imediat cunoscută și prinderea lor imediat declanșată”¹² Rezoluția Mareșalului Antonescu a fost un raționament care s-a dovedit corect, având în vedere că, începând de la jumătatea anului 1943, frontul s-a apropiat din nou de granițele țării, iar acțiunile de desant aerian în spatele trupelor și pe teritoriul României s-au înmulțit, însă rezultatele misiunilor au fost în general ne semnificative datorită unei bune supravegheri a teritoriului și a unei reacțiuni eficiente a forțelor de ordine¹³

Prezentăm, în continuare, câteva note elaborate de Serviciul Special de Informații, în cursul anului 1942, privind datele obținute despre organizarea și activitatea parașutiștilor sovietici, cu accent pe misiunile care aveau ca țintă probabilă zonele unde acționau trupele române sau România.

¹² Ibidem, f. 75.

¹³ Pe larg despre această problemă în Alin Spănu, Mircea Tănase *Contracarea acțiunilor parașutiștilor inamici pe teritoriul României în perioada celui de-al doilea război mondial*, revista *Buletinul Trupelor de Parașutiști* nr. 11 (20)/iunie 2002, p. 30-34.

ANEXE

S.S.I.

26 Ianuarie 1942

U. R. S.S.

BRIGĂZI SOVIETICE DE DEBARCĂRI AERIENE

Pe frontul de Est, și în special în sectorul Central, Sovietele au trecut la acțiuni în spatele frontului cu ajutorul unor unități regulate de parașutiști, făcând parte din Brigăzi de Debarcări Aeriene.

Astfel, recent, în regiunea Sud-Est WIAZMA, au fost lansate elemente de parașutiști aparținând Brigăzilor 1, 7, 8 și 10 Debarcări Aeriene. Oamenii aparținând acestor formațiuni sunt recrutați din KOMSOMOL, iar instrucția de bază o fac la BANDER, lângă SARATOV Pentru a se putea deplasa nestingheriți și a avea concursul populației și pe cea a partizanilor din regiunea respectivă, fiecare parașutist posedă ca act de identificare legitimația partidului comunist.

În situația actuală U.R.S.S. ar dispune de circa 11 Brigăzi [de] Debarcări Aeriene. Organizarea de detalia a unei asemenea brigăzi se dă în schema anexată*

Aprecieri: Sursă de încredere.

• ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri-Cabinetul Militar Ion Antonescu (în continuare se va cita PCM-CM), dosar 94/1942, f. 26¹⁴

S.S.I.

18 Martie 1942

U. R. S.S.

PARAȘUȚIȘTII SOVIETICI

Din informații obținute de la prizonierii sovietici reiese că la VASIANI (20 Km. Est Tiflis), EREVAN și BATUMI există școli de parașutiști.

Batalionul independent de parașutiști al Districtului Militar Sud Kaukaz, aflat la VASIANI, se compune din: 3 Companii a câte 120 pușcași; 1 Companie Pionieri de 160 oameni; 1 Companie T.F.F. de 200 oameni.

În luna Decembrie 1941, parașutiștii instruiți la VASIANI au fost îmbarcați în 2 trenuri și transportați la KRASNODAR. În aceeași perioadă de timp ar mai fi sosit la

* nu se publică

¹⁴ Documentul a mai fost editat în volumul: Cristian Troncotă, Alin Spănu, *Documente S.S.I. privind spațiul sovietic 22 august 1939-23 august 1944*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2004, p. 229.

KRASNODAR, 800 de parașutiști instruiți la EREVAN și un alt transport de parașutiști de la BATUMI.

La începutul lunii Ianuarie, se aflau la Krasnodar circa 1.000 de parașutiști instruiți, pentru care erau puse la dispoziție 10-15 avioane „T.B.-3” Pentru operațiunile din Crimeea, au fost organizate la Krasnodar, grupe de câte 14-15 oameni, care au fost lansate din avioane ce decolau în timpul nopții.

La 11 Februarie 1942 ar fi sosit la Novorosiisk două Batalioane de trupe de Debarcări Aeriene, dotate cu mitraliere grele și ușoare, tanchete și tunuri antitanc ușoare. La acea dată se aflau la Novorosiisk 2.300 oameni din trupele de Debarcări Aeriene.

Tot la 11 Februarie au fost aduse pe apă de la Batumi la Kerci, o Brigadă de Munte și un regiment de Parașutiști. La 12 Februarie au mai sosit la Kerci, Brigada 4 Specială de Debarcări Aeriene și 1 Brigadă de Care de Luptă, de diferite modele. Din declarațiile prizonierilor mai reiese că, în prezent, la Rostov se face – de către N.K.V.D. – o instrucție specială a parașutiștilor.

Deoarece, în sectorul central al frontului de Est, inamicul a început – de câțva timp – să lanseze, în spatele frontului, unități de trupe de Debarcări Aeriene, dotate cu arme grele care, în colaborare cu partizanii, să execute diferite misiuni, concentrarea de astfel de trupe în Krasnodar, Novorosiisk și Kerci face să nască presupunerea că inamicul va încerca și în regiunea frontului de Sud să lanseze unități de trupe de Debarcări Aeriene.

Sursa: Exploatarea prizonierilor.

• ANIC, fond PCM-CM, dosar 94/1942, f. 37-38¹⁵

S.S.I.

7 Iulie 1942

U. R. S.S.

ACTIVITATEA SUBVERSIVĂ A SOVIETELOR ÎN CRIMEEA

Sovietele continuă intens să desfășoare o activitate subversivă în CRIMEEA atât prin partizanii lăsați din vreme cât și prin noi elemente lansate din avion.

Astfel, în noaptea de 25/26 Iunie a.c. în CRIMEEA, regiunea FEODOSIA, au fost lansate 2 echipe de parașutiști, fiecare a câte 26 oameni. Aceste echipe formate din Komsomoliști au fost alese din batalionul de parașutiști din KRASNODAR a cărui existență se confirmă. Batalionul de parașutiști este organizat pe:

- 3 companii pușcași – instrucție infanteristică și distrugeri;
- 1 companie radio-instrucție de specialitate.

¹⁵ Documentul a mai fost editat în volumul: Cristian Troncoț, Alin Spănu, op. cit., p. 234.

În general, în afara exercițiilor practice de lansare și instrucția propriu-zisă, se predau noțiuni de: spionaj; modul de culegere a informațiilor; executarea distrugerilor; modul de executarea a atacurilor în spatele frontului. Elementele care încadrează batalionul sunt tinere, au o vechime de 4-5 luni în această unitate și sunt tot timpul izolați în cazarmă.

Din cele două echipe, una s-a predat în ziua de 28 Iunie a. c. iar cealaltă a fost prinsă în ziua de 30 Iunie a. c. după ce a opus rezistență, cu care ocazie au avut: 5 răniți; 1 rănit.

Organizarea și dotarea grupelor: Fiecare grupă a avut: 1 Comandant; 1 radiotelegrafist; 3 pușcași; restul de oameni pentru executarea misiunii.

Armament: 3 pistoale mitralieră; 7 carabine; câteva grenade de fiecare om.

Hrană: pe timp de 5 zile; ulterior urma să li se arunce din avion după ce intrau în legătură prin radio cu batalionul.

Misiunea: Supravegherea mișcării trupelor pe C.F. și șosele și comunicarea acestor informații de 3 ori pe zi. Pentru a putea acționa în voie, *s-a interzis orice acțiune de altă natură.*

Această activitate este întreținută de Soviete în vederea menținerii unei stări de nesiguranță în Crimeea și încercării unei debarcări în stil mai mare în această peninsulă. Astfel, doi agenți trimiși de organele noastre în misiune de recunoaștere în peninsula TAMAN, și fiind prinși de către N.K.V.D.-iștii din TEMRIUK, în schimbul garantării vieții lor au consimțit să îndeplinească următoarea misiune: „*recunoașterea litoralului pe porțiunea dintre IELTIGHEN-KAMAȘ BURUN, (unde o debarcare sovietică este iminentă) pentru a stabili:*

- ce unități asigură paza acestei zone;
- armamentul de care dispun;
- amplasarea artileriei de orice calibru;
- amplasarea mitralierelor;
- locul depozitelor de muniții și alimente;
- locul precis al fortificațiilor și natura lor;
- camuflajul, etc.
- dacă sunt unități motorizate, cantitatea și felul vehiculelor.

O altă activitate subversivă este desfășurată de resturile unităților ascunse în catacombele din ADJIM-MUSKAI, care încearcă mereu să-și creeze o ieșire.

Sursa: de încredere.

• ANIC, fond PCM-CM, dosar 94/1942, f. 151-153¹⁶

¹⁶ Documentul a mai fost editat în volumul: Cristian Troncotă, Alin Spănu, *op. cit.*, p. 259-260.

S.S.I. Eșalonul I

31 Octombrie 1942

NOTA INFORMATIVĂ Nr. 2075

U. R. S.S.

ORGANIZAREA UNUI CORP DE PARAȘUTIȘTI

(Corpul 8 Parașutiști)

Din exploatarea unor prizonieri sovietici s-au putut obține următoarele informații asupra organizării Corpului 8 Parașutiști, înființat în toamna anului 1941 în Regiunea SARATOV:

Corpul se compunea din:

- Brigada 17 Parașutiști
- Brigada 18 Parașutiști;
- Brigada 19 parașutiști;
- 1 Companie Comandă;
- 1 Divizion Brandt-uri 82 mm, organizat pe: 1 Pluton Comandă; 2 Baterii Brandt, a 4 piese 82 mm.; 1 Baterie arme anti-car; 1 Pluton Administrativ;
- 1 Companie Cercetare;
- 1 Companie Legături și Transmisiuni.

Compunerea unei Brigăzi era următoarea: 4 Batalioane Parașutiști fiecare a:

- 3 Companii Pușcași, a câte: 3 Plutoane Pușcași; 1 Pluton Brandt-uri;
- 1 Companie Brandt-uri, compusă din: 2 Plutoane;
- 1 Companie Cercetare (de tăria unui pluton);
- 1 Companie Anti-Car, compusă din: 3 Plutoane;
- 1 Pluton Administrativ (de tăria unei grupe);
- 1 Pluton Legături și Transmisiuni (de tăria unei grupe).

Corpul dispune, de asemenea, de o Escadrilă de 9 avioane „T.B.B.” cu 4 motoare, pentru instrucție și școală.

Efective:

- Compania Pușcași..... 120 oameni
- Compania Brandt-uri.....50 oameni
- Compania Cercetare.....38 oameni
- Compania Anti-Car.....88 oameni
- Pluton Pionieri.....45 oameni
- Pluton Administrativ.....10 oameni
- Pluton legături și Transmisiuni.....14 oameni

Dotare: Un parașutist trebuia să aibă asupra sa: armă sau pistol automat; 120 cartușe; 1 obuz Brandt; 3 grenade; lopată; hrană rece pe două zile.

Greutatea armamentului și munițiilor nu trebuia să fie mai mare de 32 Kgr.

În august 1942, Corpul 8 Parașutiști, din cauze care nu se cunosc cu precizie⁺, a fost transformat în Divizia 35 de Gardă, iar Brigăzile 17, 18 și 19 Parașutiști au devenit respectiv: Reg. 100 de Gardă; Reg. 101 de Gardă; Reg. 102 de Gardă;

La comanda Diviziei 35 de Gardă a fost menținut Gen. Maior GLASKOV, fostul Comandant al Corpului 8 Parașutiști.

De asemenea, Corpul 9 Parașutiști, organizat în toamna anului 1941, în Regiunea IVANOVSKAIA, a fost transformat în Divizia 36 de Gardă, iar Brigăzile 20, 21 și 22 Parașutiști, din care era format, au devenit respectiv: Reg. 104 de Gardă; Reg. 106 de Gardă; Reg. 108 de Gardă.

Sursa: Exploatarea prizonierilor sovietici

• ANIC, fond PCM-CM, dosar 94/1942, f. 329-330¹⁷

⁺ Poate din lipsă de efective imediate sau neîntrebuințare a acestui Corp, așa cum s-a întâmplat cu Șc[olile] Mil[itare] din Armavir, Ordjonikidze și care au trimis 3/4 din efectiv pe front pentru a complectă golurile.

¹⁷ Documentul a mai fost editat în volumul: Cristian Troncotă, Alin Spănu, *op. cit.*, p. 276-277.

EVACUĂRILE DIN MOLDOVA ÎN ANUL 1944

Nicolae Ionescu, Melania Ionescu

Résumé

Dans cet article, *Les évacuations en Moldavie en 1944*, nous avons mis en évidence les problèmes liés à l'établissement du front sur la ligne Iasi -Chisinau, en soulignant aussi les conséquences de l'évacuation d'une partie de la population et des officialités qui ont été obligées à se réfugier au sud du pays. Cette situation pleine de dangers est analysée minutieusement tout au long de cet article.

În anul 1944, datorită faptului că acest teritoriu a devenit teatru de război, Moldova a fost cea mai încercată regiune a țării. În această zonă s-a stabilizat Frontul Iași-Chișinău care se înscrie, prin durată (martie-august 1944) cât și prin importanța strategică, pe lista marilor fronturi din război¹

Frontul Iași-Chișinău reprezenta o mare parte din marele front de răsărit care se întindea de la Marea Baltică la Marea Neagră, străbătând și spațiul românesc. Prin urmare, Moldova era, în primăvara anului 1944, cea mai încercată parte a țării. Astfel, nordul Moldovei ce cuprindea județele Botoșani, Suceava, Dorohoi și apreciablele întinderi din județele Rădăuți, Baia, Iași și Roman, în urma retragerii unităților hitleriste și evacuării administrației antonesciene, a fost timp de cinci luni sub ocupație sovietică. În același timp, în centrul și sudul Moldovei, populația trăia tensiunea cauzată de neprevăzut, de abuzurile armatei germane, de febra evacuărilor și de celelalte nenorociri care păreau să nu se mai sfârșească.

În literatura de specialitate s-a exagerat într-o vreme că agravarea situației economice a județelor din nord-estul Moldovei s-a datorat desfășurării războiului, în genere distrugerilor provocate de acesta, „jafului armatelor hitleriste în retragere”². Analiza dintr-o perspectivă mai largă, pe baza documentelor, a situației economice deosebit de grele a județelor din nord-estul Moldovei în anul 1944 a permis desprinderea și a altor cauze care au determinat situația menționată³. Avem în vedere, printre altele: înapoierea economică și caracterul agrar al acestei părți a țării, dezorganizarea produsă atât de evacuarea autorităților, întreprinderilor, instituțiilor, cât și a unei părți a populației în primăvara și vara anului 1944, pătrunderea, în urma

¹ Constantin Cloșcă, *România în infernul marii conflagrații (frontul Iași-Chișinău)*, Iași, 1997, p.93; Alexei Antosiak, *Luptele pentru libertatea României*, Chișinău, 1975, p.70.

² Aspecte ale situației economice grele din Moldova în anii 1944-1947 și eforturile de refacere a acestei părți a țării au fost tratate în lucrări generale sau speciale, dintre care menționăm câteva: Gh. Tanasă, *Economia Moldovei în anul 1944 și sprijinirea războiului antihitlerist*, în „A.I.I.A.I.” nr. XIX, 1982, p.447 și urm.; Aurel Loghin, Ioan Agrigoroaiei, Emilian Bold, *Iașul contemporan*, Iași, 1969, p.108 și urm.; A. Loghin, Marcel Gh. Morărașu, *Contribuții la cunoașterea acțiunii de reconstrucție a Moldovei*, în vol. *Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași*, 1971; Petre Țurlea, *Reconstrucția țării 1944-1947. Activitatea organizațiilor de masă democratice din județele Moldovei*, în „A.I.I.A.I.”, XXI, 1984, p.25 și urm.; Gh. Zaharia (coord.), *Iașul în lupta revoluționară și democratică*, Iași, 1979, p.314-378; Ion Alexandrescu, *Economia României în primii ani postbelici (1945-1947)* București 1986, cât și în alte lucrări mai recente, după 1989 ale istoricilor: Dumitru Șandru, *Reforma agrară din 1945 în România*, Institutul Național pentru Studiul Totalitarismului, București, 2000; Gh. Onișoru, *România în anii 1944-1948. Transformări economice și realități sociale*, București, 1998, ș.a.

³ În 1944, Moldova între Prut și Carpați, cuprindea următoarele 16 județe: Bacău, Baia, Botoșani, Câmpulung, Covurlui, Dorohoi, Fălciu, Iași, Neamț, Putna, Rădăuți, Roman, Suceava, Tecuci, Tutova, Vaslui.

ofensivei declanșate împotriva inamicului, a trupelor sovietice în județele Botoșani, Dorohoi, Rădăuți, Suceava, în aprilie 1944 și izolarea acestora de restul țării; greutatea obligațiilor impuse de ocupanți; folosirea, într-o mare măsură, a căilor de comunicație de către sovietici și aprovizionarea acestora în condițiile în care produsele agroalimentare deveniseră o raritate pe piața internă și se vindeau la prețuri foarte mari în raport cu puterea de cumpărare a populației; lipsa unor măsuri energice și urgente de refacere a Moldovei; eforturile deosebite, pentru o zonă ruinată în sprijinirea războiului antihitlerist, ș.a.⁴

Referindu-ne, mai pe larg, la problema evacuărilor, constatăm trei aspecte și anume: aspectele organizatorice în plan general, și unele elemente în plan local, desfășurarea operațiunii pe diferite etape și categorii de populație și bunuri, cât și consecințele actului pentru situația din Moldova și din întreaga țară. Evacuările, pe lângă urmările în plan local, prin încetarea activității economice de către populație, s-au resimțit și în zonele unde s-a deplasat populația Moldovei. Fără a dispune de informații documentare mai ample, vom reconstitui această dificilă operațiune după mărturiile sporadice aflate în diverse fonduri de arhivă care ne-au stat la îndemână.

Înaintarea trupelor sovietice pe teritoriile românești a determinat autoritățile antonesciene să pună în aplicare planurile de evacuare. Operația de evacuare s-a efectuat masiv în lunile martie-aprilie 1944, în județele din nord-estul și centrul Moldovei⁵

Privite sub aspectul desfășurării lor, evacuările din Moldova au cunoscut trei momente, preconizate a fi dispuse într-o ordine de prioritate, dar care, în cele din urmă, nu s-a respectat întrutotul. Astfel, în primul rând trebuiau evacuate unitățile economice și instituțiile de stat, apoi populația, iar în al treilea rând, garnizoanele militare. Datorită precipitării evenimentelor, s-au înregistrat numeroase suprapuneri. Intenția a fost ca operațiunea de evacuare să se desfășoare în mod organizat cu o riguroasă coordonare de la Centru. Ea era cunoscută codificat sub numele de Operațiunea 1111 B și M care trebuia să se desfășoare pe etape⁶. Problema evacuărilor a fost o operațiune complexă, pregătită din timp, dar una era organizarea și alta realitatea din zonă.

Evacuarea din estul și nord-estul Moldovei a avut în vedere oameni și bunuri materiale. Planurile de evacuare au fost pregătite de Marele Stat Major al Armatei. Obiectivul principal era de a scoate bunurile din fața inamicului. Dacă evacuarea din Crimeea a avut un caracter preponderent militar, cea din Moldova a fost o evacuare mai mult a administrației și instituțiilor. Problemele legate de evacuare au fost analizate în fiecare ședință a guvernului. Astfel, aceasta trebuia să se facă sub comanda nemijlocită a Marelui Stat Major, iar executarea ei revenea Ministerului de Interne. Evacuarea trebuia să se desfășoare organizat și unitar. Intervine aici spiritul de ordine, faptul că după patru ani de război, regimul antonescian a găsit resursele de a organiza evacuarea în condiții dificile, ale contactului apropiat cu linia frontului.

⁴ Gh. Tanasă, *Economia Moldovei în anul 1944*, în „A.I.I.A.I.”, nr. XIX, 1982, p.447 și urm.

⁵ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași, Fond Prefectura Județului Iași, dosar *Evacuări*, vol. II, 1944, f.53; Arhivele Naționale București, Fond Ministerul de Interne, dosar nr. 13/1944, f.2-3.

⁶ DJAN Vaslui, Fond Primăria Orașului Vaslui, dosar nr. 2/1944, f.121.

Ca urmare a ordinului nr. 196/6-III-1944 se evacua din județul Vaslui anumite categorii sociale: intelectualii, pensionarii, comercianții, etc. în plasa Roșiorii de Vede – 1500 persoane și în plasa Balaci – 5600 persoane din județul Teleorman⁷

Primele acțiuni de pregătire și evacuare a principalelor întreprinderi au avut loc, după cum era firesc, din extremitatea nordică a Moldovei, operațiunea extinzându-se treptat spre Sud. Noua destinație a unităților industriale supuse evacuării, erau orașe și sate din sudul și vestul țării în zona Sinaia, București, Giurgiu⁸ Având în față nefasta experiență din vara anului 1940, când s-au înregistrat multe neajunsuri, de data aceasta autoritățile antonesciene au luat măsuri din timp, privitoare la pregătirea, organizarea și desfășurarea evacuarilor din prima jumătate a anului 1944. Acestea au avut un caracter oficial, zonele de evacuare fiind comunicate cu claritate de oficialități, pe etape și eşalonat, pe diferite instituții și categorii sociale și de personal, pe un itinerariu bine stabilit⁹

La sfârșitul anului 1943 și începutul anului 1944, autoritățile centrale au luat hotărâri decisive în vederea declanșării operațiunilor de evacuare din nordul Moldovei „pentru a da posibilitatea instalării unor importante forțe militare... și a proteja industria locală de iminentele bombardamente aeriene inamice” Astfel, la 6 ianuarie 1944 a fost transmisă instrucțiunea „privind pregătirea și executarea degajării de bunuri din Bucovina”¹⁰ Câteva zile mai târziu, prin circulara Ministerului de Interne nr. 4002 din 10 ianuarie 1944 adresată prefectilor, primarilor, Jandameriei și Poliției din Moldova cu privire la evacuare se precizau instrucțiunile privind realizarea „operațiunii 1111 B sau M din 15 și 20 ianuarie a.c.”¹¹ De asemenea, erau stabilite etapele evacuarilor, precum și categoriile de personal, de bunuri materiale, întreprinderi și instituții. Personalul ce depindea de Ministerul de Interne trebuia evacuat, în timp ce evacuarea primarilor, în special din mediul rural, era facultativă¹². Odată cu evacuarea funcționarilor plecau și membrii familiei, luând cu ei strictul necesar de îmbrăcăminte și hrană¹³ De o importanță deosebită era și evacuarea valorilor materiale, arhive, tezaure, instalații industriale, material tehnic, animale și mijloace de transport, cereale, materii prime, bunuri de larg consum etc. Evacuarea grânelor, a animalelor și a populației civile se îndeplinea prin ordine speciale. În cazul personalului evacuat se plătea salariul pe luna curentă și cea următoare. În Anexa la circulara 4002 din 10 ianuarie 1944 era prevăzut personalul care se evacuează din comunele rurale și urbane (obligatoriu notarul și funcționarii comunali) din plasă

⁷ Ibidem: Printr-o circulară a Ministerului de Interne cu numărul 10359/aprilie 1944 se sublinia faptul că populația refugiată din Moldova nu vine în aceste județe ca o populație de milogi. „După ce și-au părăsit avutul și au luat calea refugiului, să nu li se mărească mâhnirea printr-o primire rece, lipsită de iubire, să nu se uite că oțtenii și muntenii în 1917s-au refugiat în Moldova tot din cauza războiului și că populația aceluia colț de țară a primit, a găzduit și a hrănit, cu o largă bunăvoință populația refugiată. Refugiații de atunci și urmașii lor au astăzi prilejul să dovedească recunoștință către aceia care i-au găzduit acum 27 de ani. Puținul pe care îl au să-l împartă în două pentru a fi suferința mai ușoară”, f. 38

⁸ Constantin Cloșcă, *op. cit.*, p.64.

⁹ Constantin Cloșcă, *Evacuarile din Moldova în timpul celui de-al doilea război mondial (1944)*, în „Cercetări istorice” (serie nouă), vol. XII-XIII, Iași, 1982

¹⁰ DJAN Suceava, Fond Prefectura Câmpulung, dosar nr. 22/1944, f. 3.

¹¹ Ibidem, Fond Prefectura Baia, dosar nr. 2/1944, f. 15-16

¹² Ibidem, f. 17.

¹³ Ibidem, f. 19.

(pretorul, notarul, secretarul), iar din județe (obligatoriu prefectul și subprefectul)¹⁴ Se preciza itinerariul, mijloacele de transport și bunurile necesare la evacuare.

Deși succintă, enumerarea de mai sus reflectă îndeosebi, volumul imens de muncă și energie cerute pentru punerea în „mișcare” a unor cantități uriașe de bunuri, ceea ce a însemnat o vastă acțiune de triere, catalogare, împachetare, asigurarea mijloacelor de transport, de deplasare și reamplasare la noua destinație. În același timp e necesar să menționăm și faptul că pe toată durata unei asemenea operațiuni au trebuit asigurate securitatea și ocrotirea fiecărui bun material.

În aceeași perioadă s-a declanșat acțiunea de demontare și „expediere” de instalații a unor întreprinderi din centrul Moldovei. Printr-o adresă a Prefecturii Roman, din 10 ianuarie 1944, reținem precizarea că din oraș „a fost evacuată Fabrica de zahăr cu bunurile mai importante”¹⁵ În luna februarie 1944, la Vaslui și Piatra Neamț s-au întreprins măsuri concrete în vederea evacuărilor¹⁶ În condițiile înaintării trupelor sovietice evacuările au fost masive după 23 martie 1944. Au fost transportate în alte regiuni ale țării majoritatea întreprinderilor industriale și 75% din mărfurile depozitate¹⁷ Astfel, întreprinderile au înregistrat pagube mari, în urma demontării lor în grabă și a dispersării instalațiilor în diferite județe ale țării. Minele de cărbuni din Comănești, bazinul petrolifer din Moinești, minele de mangan de la Iacobi, Vatra Dornei și Șarul Dornei au fost închise. Salinele din Tg. Ocna și-au încetat activitatea¹⁸

Lunile premergătoare actului de la 23 august 1944 au fost dramatice pentru orașul Iași, datorită evacuării oficiale și a stabilizării frontului la nord și sud de vechea capitală a Moldovei. Orașul a fost prins între armata germană din sud și armata sovietică din nord¹⁹ Operațiunea de evacuare, începută prin ordinul din 23 martie 1944 și efectuată în primăvara și vara anului 1944, a dus, prin transportarea în diferite localități din țară, din Oltenia și Transilvania a principalelor întreprinderi și instituții, la dezorganizarea vieții economice și sociale. Atelierele CFR Nicolina, Fabrica de Țigarete, Tribunalul și Curtea de Apel, Academia de Arte Frumoase, Spitalul „Sf. Spiridon”, Fundația Ferdinand, fabricile textile, chimice și de mobilă, etc. au fost evacuate în luna aprilie. Universitatea „Al. I. Cuza” fusese obligată cu o lună mai devreme să se refugieze la Alba Iulia și tot atunci majoritatea studenților au părăsit orașul. Odată cu aceste măsuri viața universitară a fost profund afectată²⁰

Pagube masive au suferit majoritatea întreprinderilor textile din Iași, Bacău, Neamț, ca și întreprinderile forestiere din nordul Moldovei, de pe Valea Troțușului și Bistriței, printre care fabricile „Italo-Română” din Bacău, Foresta „Italo-Română” din

¹⁴ Ibidem, f.23.

¹⁵ DJAN Neamț, Fond Prefectura Roman, dosar nr. 365/1944, f. 64.

¹⁶ Ibidem, Fond Prefectura Neamț, dosar nr. 64/1944, f. 8.

¹⁷ Aurel Loghin, Ioan Agrigoroaiei, Emilian Bold, *op.cit.*, p. 109; 111.

¹⁸ A se vedea pe larg Valeriu Florin Dobrinescu, *Cu privire la industria extractivă din Moldova în anii 1944-1946*, în „A.I.I.A.I.”, XII, 1975, p.227; Vasile Gh. Ionescu, P. Russindilor, Gh. I. Ostafa, Mihai Iacobescu, *Țara de Sus în clocotul revoluției 1944-1948*, Suceava, 1972, p. 109.

¹⁹ Gheorghe Zane, *Memorii, 1939-1974*, București, 2000, p. 91.

²⁰ Aurel Loghin, Ioan Agrigoroaiei, Emilian Bold, *op. cit.*, p.109. *Peste tot, de la autorități și familii particulare, se fac pregătiri rapide de evacuare; în zona Copou „prin curți și prin case se confecționează cu mare grabă lăzi pentru ambalare. Toate depozitele de cherestea au fost golite. Când scândurile din depozite nu mai ajung se recurge la scânduri de pat, de gard sau orice scândură pentru a confecționa o ladă”, arăta Gh. Zane în Memorii 1939-1974, București, 2000, p. 91.*

Piatra Neamț ș.a. Aceeași soartă au avut fabrica de mobilă, fabrica chimică, întreprinderea de tutun din Iași, fabricile „Letea” și „Filderman” din Bacău, fabrica de mașini „Energia” din Piatra Neamț ș.a. Potrivit planului, din orașul Galați urmau a fi evacuate atât mașinile-unelte, materiile prime, arhiva, cât și o parte din personalul administrativ și tehnic și un mare număr de muncitori calificați²¹

La mijlocul lunii ianuarie 1944 erau în pregătire pentru evacuare un număr de 39 de unități economice „cele mai importante” din Regionala a III-a industrială cu centrul la Iași și care cuprindea județele Roman, Bacău, Botoșani și Iași²² Datele statistice după încheierea operațiunii de evacuare a întreprinderilor și instituțiilor oferă o situație gravă în care s-a aflat Moldova. De exemplu, la începutul lunii august 1944 pe raza a două inspectorate industriale ale Moldovei, Bacău și Galați, exista următoarea situație: din 321 de unități economice industriale ale Moldovei, 103 își încetaseră complet activitatea. Mai erau în funcțiune doar 218. Dintre acestea 49 de fabrici lucrau cu capacitate redusă²³ În luna iulie 1944, Regiunea industrială Bacău raporta că în cuprinsul său nu funcționau decât morile și trei fabrici de cherestea (care lucrau pentru armată), la care se adăugau fabricile de uleiuri vegetale „Frații Grimberg” (Roman) și „Solo” (Piatra Neamț)²⁴

Cheltuielile foarte mari pentru demontare și transport, pagubele incalculabile datorită încetării lucrului a majorității întreprinderilor din Moldova, pe o perioadă cuprinsă între trei și opt luni (în unele cazuri și mai mult) au constituit pierderi grele pentru economia națională și în special pentru zona de răsărit a țării. Numărul impresionant de vagoane CFR folosite în operațiunea de „evacuare” denotă dimensiunea uriașă a acestor eforturi. În multe cazuri au fost folosite camioane, tractoare sau remorci, căruțe, etc. pentru transportarea de bunuri evacuabile.

Începând cu luna martie a anului 1944, în plină activitate de evacuare a întreprinderilor și a instituțiilor din nordul și estul Moldovei s-a declanșat un val de refugiu al populației, ce cuprindea salariați și nesalariați. În condiții de foame, boli, frig, lipsă de adăpost, fără posibilități de transport și cazare, are loc un exod continuu al populației, fie în mod organizat, sub controlul autorităților, fie pe cont propriu. Deși instrucțiunile cu numărul 4002 din 10 ianuarie 1944 ale Ministerului Afacerilor Interne erau ferme, nu se va face o evacuare masivă a populației „deoarece trebuia să se asigure continuitatea neamului românesc”²⁵ Se vor evacua după dispozițiile Mare-lui Stat Major, numai „elementele tinere”, capabile de luptă, care ar putea fi folosite de inamic²⁶. Rămâneau pe loc și întreprinderile comunale cu funcționarii și tehnicienii, ca și pompierii și deținuții penitenciarelor. Toată populația care se evacuează se va întreține prin mijloace proprii și ea nu va constitui o povară pentru stat.

Prin Ordinul „guvernatorului provinciei Bucovina”, din 13 martie, era anunțată Prefectura Suceava că „operațiunea poate începe de pe acum”²⁷ În circulară erau fixate zonele de refugiu ca și numărul de cetățeni ce puteau fi deplasați, iar

²¹ Gh. Tanasă, *op. cit.*, p.449.

²² DJAN Iași, Fond Inspectoratul Regiunii a III-a industrială Iași, dosar nr. 135/1944, f.3.

²³ I. Hagiu, *Rezistența antifascistă din Moldova*, Iași, 1971, p.91.

²⁴ *Ibidem*, p.45

²⁵ DJAN Vaslui, Fond Primăria Bârlad, dosar nr. 3/1944, f.10.

²⁶ *Ibidem*

²⁷ DJAN Suceava, Fond Prefectura Suceava, dosar nr. 6/1944, f.15.

bagajul maxim dus de fiecare persoană nu trebuia să depășească 60 kg. Numai din acest județ trebuiau să fie evacuate, într-o primă etapă, 109 350 persoane, urmând a se stabili în județul Mehedinți²⁸. În martie-mai 1944 s-au evacuat din fața înaintării sovietice 82 580 basarabeni și 32 958 bucovineni, fără a mai socoti zecile de mii de oameni care au plecat pe propria răspundere, neinclusi în planurile de evacuare²⁹. Totodată se făcea precizarea că un număr de „48 comune din județul Suceava au fost evacuate” în județul Arad, concomitent cu arhiva Prefecturii în comuna Mândruloc din același județ³⁰.

Consecințe dramatice, ca urmare a stabilirii frontului în partea de nord a Moldovei au fost și în cazul județului Botoșani, unde începând cu 9 martie 1944, au avut loc pregătiri intense pentru refugiu. Evacuarea acestui județ s-a făcut în mare grabă deoarece sovieticii ocupaseră pe neașteptate comunele Ripiceni și Movila Ruptă, în ziua de 26 martie, astfel că eșalonul al doilea a trebuit să plece în aceeași zi (26 martie), imediat după eșalonul întâi, o parte a populației și a instituțiilor din județul Botoșani, fiind evacuată în județul Argeș³¹. Datorită rapidității cu care s-au derulat evenimentele militare, mulți cetățeni nu au reușit să se refugieze, rămânând pe loc, reluându-și activitatea în condițiile grele ale ocupației sovietice. Județul Baia, fiind unul dintre județele expuse în întregime distrugerilor provocate de ostilitățile militare a fost în mare parte evacuat³².

Lunile martie și aprilie au cunoscut o intensificare a operațiunilor de evacuare. De altminteri, numai în câteva zile de la sfârșitul lunii martie și începutul celei următoare, au trecut prin gara Roman trenuri însumând 140 de vagoane, în care erau „persoane refugiate din Cernăuți, Vatra Dornei și Gura Humorului”³³. O informație asemănătoare rezultă și dintr-o adresă a Prefecturii Bacău, care preciza: „de la data de 31 martie până la 17 iunie prin acest județ au trecut un număr de 205 697 persoane refugiate din nordul Moldovei, Bucovina și Basarabia”³⁴. Prin județul Covurlui, un alt traseu de scurgere a refugiaților spre sud, sud-vestul țării, au trecut aproape 500 000 persoane³⁵.

Greutatea refugiuului este cu atât mai dificilă cu cât cetățenii încercau să-și ia cu dâșii o parte din averea lor: provizii de hrană, animale, diferite obiecte, îmbrăcăminte și alte bunuri agonisite prin muncă și de care nu se puteau despărți. În unele situații, mai grave, timpul extrem se scurt, determinat de urgențele militare, a făcut ca mulți locuitori să nu poată lua cu ei nici strictul necesar.

Numărul evacuațiilor din județele Moldovei a fost de ordinul sutelor de mii. O cifră aproximativă este greu de stabilit din cauza absenței în mare parte a documentelor.³⁶ Datorită evacuării spontane a autorităților și a stării de dezordine

²⁸ Ibidem, dosar nr. 120/1944, f. 15.

²⁹ Ioan Scurtu, Constantin Hlihor. *Complot împotriva României*, București, 1994, p. 140.

³⁰ DJAN Suceava, Fond Prefectura Suceava, dosar nr. 45/1944, f. 267.

³¹ DJAN Botoșani, Fond Prefectura Județului Botoșani, dosar nr. 175, f. 7.

³² DJAN Suceava, Fond Prefectura Județului Baia, dosar nr. 5/1944, f. 62.

³³ DJAN Neamț, Fond Prefectura Roman, dosar nr. 146/1944, f. 1-2.

³⁴ DJAN Bacău, Fond Prefectura Bacău, dosar nr. 72/1944, f. 41.

³⁵ DJAN Galați, Fond Prefectura Covurlui, dosar 46/1944, f. 51-52.

³⁶ Gheorghe Zane în *Memoriile sale* arată că cel puțin trei sferturi din populația Iașului s-a evacuat. Niciodată în istoria Moldovei n-a fost un exod mai mare. Acest exod al locuitorilor din zonă a fost precedat de al doilea refugiu al basarabenilor care s-a făcut în masă, fiind de peste 400000-500000 de oameni. De altfel, populația din Bucovina și

instalate nu s-au putut consemna multe din datele necesare cercetării. Sinteze utile referitoare la evacuări au întocmit și autoritățile militare, cu inconvenientul că acestea înglobau mai multe unități administrativ-teritoriale, suprapunându-se cu informațiile oficiale oferite de prefecturi. Marile unități, în organizarea lor cuprindeau două, trei sau mai multe județe întocmind rapoarte ca atare. Spre exemplu, Corpul V Armată a întocmit „o situație generală a tuturor persoanelor, vietăților și materialelor ce urmează a se evacua în fața a doua din județele Neamț, Bacău și Putna, unde sunt cuprinse cumulativ, cantitățile de bagaje, arhive, tezaure, aparatură, mijloace de transport” etc.³⁷

Dacă sub aspect organizatoric evacuările au decurs mai mult sau mai puțin satisfăcător, urmările lor au fost zguduitoare, prin suferințele și pierderile pe care le-au provocat, prin trauma psihică suportată de refugiați și de locuitorii care au venit în contact cu dâșii, participând deopotrivă la durerea lor³⁸

Populația evacuată din spațiul în care pătrunseseră trupele sovietice, precum și din zona frontului a găsit găzduire și adăpost nu numai în sud-vestul țării, așa cum îndeobște se cunoaște, ci, aspect mai puțin cunoscut, în multe cazuri, Moldova a fost primitoare de sinistrați din Basarabia și Bucovina de Nord, din centrul și sudul țării³⁹. Numeroși refugiați s-au stabilit, pentru o durată mai mică sau mai mare, astfel încât teritoriul Moldovei devenise zonă sinistată și zonă primitoare de sinistrați, ceea ce dă noi dimensiuni acestei probleme. De exemplu, Prefectura Roman raporta, la 25 mai 1944, organelor superioare, faptul că în județ se aflau numeroși refugiați⁴⁰. În județul Neamț s-au stabilit, de asemenea, refugiați veniți din județele afectate de front. În același timp, județul Neamț avea proprii lui sinistrați de război (35 000 persoane) evacuați din nordul județului și stabiliți în comunele din sud sau în zona muntoasă mai puțin expusă distrugerilor⁴¹. Județul Bacău, situat pe artera principală de mișcare a refugiaților, ca și județul Roman, au fost gazde a numeroși sinistrați, iar autoritățile respective își puneau problema asigurării de condiții pentru adăpost. La data de 23 iunie erau stabiliți temporar în județul Bacău 7 480 oameni⁴².

Manifestări de omenie și solidaritate au dovedit toate județele situate în calea refugiaților. În același timp, trebuie relevat faptul că oricât de primitoare ar fi fost gazdele, fie ele din Moldova, fie din celelalte regiuni ale țării, cu greu ar fi putut alina suferințele refugiaților. Astfel de dureri sunt redată prin cuvintele celor care le-au suportat. „Toți locuitorii din satul Boureni, comuna Moțca, din județul Baia, am fost

Basarabia era dirijată spre sudul Moldovei (Vezi și Lidia Brâncianu și Adina Berciu-Drăghicescu, *Basarabienii și bucovinenii între drept internațional și dictat – documente, 1944-1945*. București, 1995; *Multe familii de basarabeni au trecut Prutul. cum a fost și cazul lui Codiță Ion născut în 1907 în comuna Tochile-Răducani, județul Lăpușna, fost primar, care împreună cu soția și cei trei copii ai săi, în ziua de miercuri, 23 august 1944, s-au refugiat în comuna Vetrișoia din Județul Vaslui. Permanent era urmărit de N.K.V.D. A ajuns la Huși în noiembrie 1944 la Episcopie. Și-a mărturisit situația dificilă la „Vlădica” (episcopul Hușilor, Grigore Leu, ultimul ierarh al acestei episcopii până la desființarea sa în 1948). Acesta l-a ajutat, adăpostindu-l o vreme, până a reușit să-și reglementeze situația.*

³⁷ Apud C. Cloșcă, *op. cit.*, p. 72.

³⁸ DJAN Iași, Fond Prefectura Județului Iași, dosar *Evacuări*, vol. II, 1944, f.53-60. Problema evacuărilor are un dublu aspect reprezentat de termenii „evacuat” și „refugiat”, deși sunt sinonimi. „Evacuarea” este o acțiune organizată de autorități și presupune momentul părăsirii de către populație a zonei frontului cu bunurile materiale și deplasarea acesteia în alte locuri mai ferite de pericolul războiului. Ajunsă la locul destinat „găzduirii temporare” aceeași populație era întâmpinată cu termenul de „refugiat”

³⁹ Constantin Cloșcă, *op. cit.*, p. 74.

⁴⁰ DJAN Neamț, Fond Prefectura Roman, dosar nr. 364/1944, f. 194, 207, 213.

⁴¹ Ibidem, dosar nr. 6/1944, f. 4.

⁴² DJAN Bacău, Fond Prefectura Bacău, dosar nr. 74/1944, f. 158-159.

evacuați în timp de trei ore, în ziua de 9 aprilie 1944, rămânându-ne tot avutul nostru, în mâinile armatei. Timpul fiind prea scurt, nu am putut ridica nimic din acel sat, părăsind casele mobilate, vitele, grâul, secara, orzul, ovăzul, porumbul, furajele, iar noi am ajuns muritori de foame. În ziua de 10 aprilie s-a dat foc satului, arzând totul...” se scria într-un memoriu din vara anului 1944⁴³ Măsurile determinate de lupte au dus și la evacuarea locuitorilor satelor Sodomeni, Vereșani, Miroslăvești și orașul Pașcani în mare parte⁴⁴ Autoritățile și martorii oculari semnalau, de asemenea, situații dramatice, arătându-se impresionați de convoaiele triste, pedestre ale refugiaților români⁴⁵

Populația refugiată ajunsă într-o regiune, care depindea de autoritățile aflate în alte regiuni, întâmpina dificultăți și neajunsuri privind asigurarea unor condiții de trai cât de cât corespunzătoare. Autoritățile județului Suceava, de pildă, au fost evacuate în opt județe diferite, iar populația civilă în județul Mehedinți⁴⁶ Refugiații erau nemulțumiți că au fost abandonați de autoritățile lor comunale și chiar județene, fiind lăsați la voia întâmplării. De multe ori, panica refugiului era așa de mare, încât mulți funcționari de stat și-au părăsit posturile înainte de vreme și din acest motiv țărani își vindeau vitele, întrucât le era teamă „de o eventuală evacuare”⁴⁷ De obicei, vitele vândute erau destinate sacrificării, fapt ca a dus la scăderea șeptelului și la apariția foametei, deoarece laptele era unul din puținele alimente la îndemâna populației. În acest sens, în comunele afectate de front, o mare parte din vite „au fost consumate”⁴⁸

Un moment tragic pentru populația refugiată a fost și bombardamentul aviației americane din 4 aprilie 1944 și cel din lunile următoare. În Gara de Nord (București) „unde se aflau multe trenuri cu refugiați din Moldova”, bombardamentele au produs aproximativ 5.000 de victime (morți și răniți) din rândul celor ce scăpaseră de urgia frontului și-au găsit sfârșitul sau mutilarea în refugiu⁴⁹

Operațiuni de evacuare au avut loc și în zona din nordul Moldovei unde intrase armata sovietică. În perioada aprilie-august 1944, în județele Baia, Iași, Suceava și Rădăuți au fost efectuate numeroase „strămutări” de populație din zona frontului spre interior, în spatele frontului. Drama evacuărilor a fost resimțită și aici ca și în cazul exemplurilor prezentate mai sus. În timp ce în restul Moldovei, unde se aflau încă trupele germane, populația evacuată de armată sau din proprie inițiativă lua direcția sud, cea din zona ocupată de trupele sovietice era dirijată spre centrul acestei zone, Botoșani. Luptele intense între cele două armate și pendulările liniei frontului puneau în pericol populația localităților din zonă, fiind și un alt refugiu în interiorul județelor ocupate de sovietici.

Ceea ce se impune a fi evidențiat în cazul de față este situația deosebită și suferințele îndurate de oamenii acestor locuri, în postura de evacuați sau gazde. Numai județul Botoșani, spre exemplu, a adăpostit în perioada iunie-octombrie 1944, peste

⁴³ DJAN Suceava, Fond Prefectura Baia, dosar nr. 5/1944, f. 168

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Constantin Rădulescu-Motru, *Revizuire și adăugiri 1944*, vol. III, București, 1996, p. 123.

⁴⁶ DJAN Suceava, Fond Prefectura Suceava, dosar nr. 6/1944, f. 141.

⁴⁷ DJAN Bacău, Fond Prefectura Bacău, dosar nr. 15/1944, f. 141.

⁴⁸ Ibidem, dosar nr. 16/1944, f. 136.

⁴⁹ 23 August 1944. Documente, vol. II, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, p. 811.

150.000 de locuitori din județele Iași, Baia și Suceava⁵⁰ Un document emis de Prefectura Județului Botoșani, preciza, între altele, că „după sosirea Armatei Roșii, orașul a fost populat de un număr însemnat de străini, evacuați din zona frontului”⁵¹ Cu toată bunăvoința, majoritatea localităților destinate să primească refugiați nu puteau răspunde pozitiv acestei cerințe deoarece nu aveau posibilități. De multe ori, primăriile cereau să nu li se mai repartizeze evacuați „deoarece satele s-au ocupat complet atât cu refugiați, cât și cu armata sovietică”⁵².

Drama evacuărilor era resimțită pretutindeni în Moldova. La Iași lumea era în panică așteptând intrarea rușilor. Pe șoseaua Iași-Vaslui-Bârlad-Mărășești și de aici la București convoaiele de camioane și căruțe se țineau lanț⁵³. „Timpuri de bejenie, cum nu s-a mai pomenit” – conchide Ioan Hudiță în *Jurnalul* său politic⁵⁴

Impresionant este și faptul că numeroși evacuați, negăsind loc în comunele și satele spre care erau dirijați s-au năpustit să ajungă la noua destinație și din lipsă de mijloace de transport au rămas vreme îndelungată în păduri și islazuri⁵⁵ Adesea, coloanele de refugiați erau dirijate de la o comună la alta, pribegind zile în șir și staționând sub cerul liber. Acest neajuns se datora atât imposibilităților de organizare, precum și numărului mare de refugiați în raport cu cel al localnicilor care aveau de găzduit și trupele sovietice. De remarcat este și faptul că în rândurile refugiaților și localnicilor băntuia pelagra și tifosul exantematic, agravând și mai mult situația locuitorilor⁵⁶

Evacuările, cu toate suferințele și pierderile înregistrate au constituit doar un aspect al situației dificile în care a fost adusă populația Moldovei. Ele au întrerupt cursul firesc al vieții și activității oamenilor acestor locuri, aruncându-i în pribegie, în lipsuri de tot felul și într-o existență incertă⁵⁷

Evacuarea întreprinderilor și instituțiilor a atras după sine și concedierea a numeroși muncitori și salariați. În unele cazuri patronii, ori administrațiile unităților neevacuate s-au refugiat în grabă și pe ascuns au părăsit fabricile fără să achite lucrătorilor drepturile bănești pentru munca prestată⁵⁸

Moldova a suferit extrem de mult datorită faptului că au fost operațiuni de război în această zonă. Pe acest teritoriu s-au desfășurat, în perioada aprilie-august 1944, operațiunile frontului Iași-Chișinău care au provocat mari pagube locuitorilor⁵⁹. Un bombardament german a transformat orașul Botoșani, la 8 aprilie 1944, în ruină⁶⁰. Orașul Iași a fost distrus pe jumătate, iar târguri ca: Pașcani, Podu Iloaiei, Băcești, Tg. Frumos și altele au fost aproape distruse de război. În noaptea de 24 august 1944,

⁵⁰ Starea de război din zonă a fost ridicată la 1 septembrie 1944, însă din lipse de mijloace de transport, din cauza deficiențelor în organizare, reîntoarcerea evacuaților la casele lor a durat mai mult.

⁵¹ DJAN Iași, Fond Chestura Poliției Iași, dosar nr. 60/1944, f. 1.

⁵² DJAN Botoșani, Fond Prefectura Botoșani, dosar nr. 181/1944, f. 218.

⁵³ Ioan Hudiță, *Jurnal politic (1 ianuarie-24 august 1944)*, București, 1997, p. 163.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*, p.263.

⁵⁶ Gh. Tanasă, *op. cit.*, p. 455.

⁵⁷ Despre această operațiune de mare amploare vezi și lucrarea monografică a lui Sergiu Balanovici "Operațiunea 111. Evacuarea din Moldova 1944", Editura Axa, Botoșani, 2005.

⁵⁸ I. Hagiu, *op. cit.*, p.104-105.

⁵⁹ „Lupta Moldovei” din 23 august 1945

⁶⁰ Constantin I. Kirijescu, *op. cit.*, p. 165.

orașul Galați a fost supus la trei bombardamente de către aviația germană, care a lansat bombe explozive și incendiare, fiind distrus în proporție de 40%, provocându-se mari pagube materiale și multe victime omenești⁶¹

În județele Moldovei au avut loc numeroase abuzuri ale trupelor germane față de autohtoni. Întrucât aici ponderea lor era mai mare datorită frontului, în comparație cu restul țării, și impactul a fost mai dur. Catalogele statistice speciale redau dimensiunile reale ale abuzurilor săvârșite de trupele germane pe teritoriul din răsărit al țării noastre. Un document aparținând Președinției Consiliului de Miniștri, referindu-se la acest aspect, conține date elocvente privitoare la valoarea pagubelor provocate de Wehrmacht. Astfel: Iași = 56 709 950 lei, Fălciu = 58 777 135 lei, Tutova = 22 737 982 lei, Vaslui = 19 681 620 lei⁶² De asemenea, județul Roman înregistra la 29 aprilie 1944, 435 de cazuri de abuz din partea germanilor, soldate cu prejudicii în valoare de 11 872 284 lei⁶³

Desigur, unele din investigațiile realizate asupra evacuărilor trebuie adâncite și nuanțate prin cercetări ulterioare care să releve situația dramatică prin care trecea această zonă, deoarece consecințele războiului s-au resimțit mai puternic decât în restul țării, iar Moldova, a reprezentat în acei ani întruparea „durerilor înăbușite” și a experimentelor comuniste care se profilau la orizont.

⁶¹ Dan Mihăilescu, *Tecuciul în memoria documentelor și oamenilor. Amintirile unui absolvent al Liceului „D. A. Sturdza”*, Tecuci, 1998, p. 116

⁶² Apud A. Loghin și colab., *Iașul contemporan*, Iași, 1969, p. 96

⁶³ DJAN Neamț, Fond Prefectura Roman, dosar nr. 340/1944, f. 41-76.

ABUZURI ALE OSTAȘILOR SOVIETICI PE TERITORIUL JUDEȚULUI VASLUI AUGUST 1944-MARTIE 1945 (PARTEA I-A)

Eugenia Antonescu

Abstract

These registered facts are some of the multiples abuses made by the Soviet Army. Some of these brought the population to starvation already sick in the campaign of the Second World War, others have recreated destinies trough violent crimes, rapes or trough different robberies.

In many of these documents are brought forward the consequences of the general war, the subject of the present study is limited to the Soviet abuses made on the territory of Vaslui County.

Despre cel de al doilea război mondial s-au efectuat numeroase cercetări și s-au editat multe și diferite studii, unele mai detaliate altele mai sistematizate.

Intervenția prezentă pune accentul pe informații cu caracter mai special, individualizate și presupun mai puțin sau deloc vehiculate despre abuzurile armatei sovietice asupra unor locuitori din câteva localități de pe raza județului Vaslui.

În ultima parte a celui de al doilea război mondial s-a constatat că de la intrarea pe teritoriul României din august 1944 și până în martie 1945 armata sovietică a săvârșit numeroase abuzuri, jafuri, furturi, violuri și crime pe întreg teritoriul țării noastre, din Moldova și Muntenia până în Ardeal și Banat și invers.

Inspectoratul General al Jandarmeriei, Direcția Siguranței și Ordinei Publice, Inspectoratele județelor, Comandamentele Legiunilor de jandarmi împreună cu Prefecturile Județelor și Președinția Consiliului de Miniștri împreună cu Comandamentele Sovietice și Comisiile aliate de Control toate au avut misiuni speciale să sesizeze organelor superioare de drept și să raporteze toate abuzurile făcute de armata sovietică în scopul ocrotirii populației, a îndreptării și acoperirii pagubelor și a pedesirii făptașilor.

Aceste autorități ori constatau ele însele ori erau înștiințate de asemenea nelegiuri aveau obligația să le dezvăluie, să facă mai întâi cercetări și apoi să întocmească dări de seamă, rapoarte, note, informări în care nu numai că semnalau faptele dar în unele situații luau măsuri împreună cu Comandamentele sovietice.

Despre cazurile reprobabile ale armatei sovietice sunt consemnate numeroase informații în diferite documente din Arhivele Naționale ale Statului aflate în fondul Inspectoratului General al Jandarmeriei¹. Ele relatează tot felul de agresivități în majoritatea județelor țării precum: Suceava, Vaslui, Bârlad, Huși, Roman, Bacău, Focșani, Buzău, Tulcea, Covurlui, Brăila, Constanța, București, Ilfov, Prahova, Ploiești, Brașov, Romanai, Caracal, Timișoara, Arad, etc.

Jafurile și abuzurile semnalate în respectivele documente a fi avut loc aproape zilnic, în special în localitățile rurale, constau în însușiri de bunuri materiale și animale

¹ Inspectoratul General al Jandarmeriei, Inv.1474

de la diferiți locuitori, acaparate în mod forțat sub amenințări, fără forme legale și fără plată sau în abuzuri de altă natură.

Indivizi izolați sau în grupuri mai mici sau mai mari intrau forțat în locuințe de unde luau alimente, obiecte casnice, ceasuri, îmbrăcăminte, încălțăminte, țigări, tutun, bani, alteori intrau în curți, grădini și în câmpuri de unde luau animale, atelaje, furaje, cereale etc.

Deseori, respectivii ostași sovietici, dacă întâlneau în drumul lor sau găseau în locuințe femei, fete sau copile, de cele mai multe ori căutându-le special, le siluiau cu bestialitate iar cei ce încercau să le apere erau loviți, răniți sau împușcați mortal.

Am creionat aceste câteva generalități pentru a oferi de la bun început o imagine a conținutului temei anunțate.

În documentele din Fondul Inspectoratului General al Jandarmeriei informațiile sunt prezentate adesea în rapoarte cuprinzătoare care relatează uneori aspecte din areale extinse și diferite ale țării, alteori cazuri izolate, individualizate, de cele mai multe ori reluate, grupate și regrupate în dosare cu mai multe înscrisuri, dirijate către diferite instituții din cadrul Jandarmeriei sau către autorități superioare.

Pentru a înfățișa o situație mai clară asupra noianului de abuzuri relatate în mai multe documente din fondul sus menționat am încercat să extrag pentru intervenția prezentă, doar faptele ce au avut loc pe teritoriul județului Vaslui, să le sistematizez și să le expun cronologic.

În dosarul 154/1944² al Inspectoratului General al Jandarmeriei este semnalat un abuz care a avut loc în august 1944 asupra unor jandarmi din comuna Lipova ce aparținea de Legiunea Jandarmi Vaslui. Este vorba de plutonierul Luca Dumitru, șeful postului de Jandarmi Lipova, de Dănilă Gheorghe, șeful patrulei de la postul Jandarmi Lipova și de jandarmul soldat Balint Franț de la același post de jandarmi toți trei evacuați forțat din comună în 22 august 1944. Aceștia, în drum spre Focșani, aflându-se în comuna Buda – Râmnicul Sărat pe 27 august 1944 au fost ajunși din urmă de trupele sovietice care le-au luat tot materialul: „armătura, munițiuni și îmbrăcăminte”. Abuzurile nu s-au oprit aici pentru dânsii. Întorși la postul din Lipova au constatat că și acolo au avut pierderi în efecte, materiale și bibliotecă.

Un alt caz este semnalat cu adresa nr.55073 din 9 III 1945,³ cu care Inspectoratul General al Jandarmeriei, Direcția Siguranței și Ordinei Publice, sub semnătura autografă a Inspectorului General al Jandarmeriei semnătură autografă (Anton... indescifrabil) și respectiv a Directorului Siguranței și Ordinei Publice (Lt.colonel S Teodorescu) înaintează câte un exemplar dintr-o „Notă”, Președinției Consiliului de Miniștri și Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului – Notă care se repetă și se extinde pe 22 de pagini intitulată: „Agresiuni comise de ostași sovietici contra ostașilor români”⁴. În acest document sunt semnalate numeroase abuzuri de pe întreg teritoriul României, din Moldova și Bucovina până în Ardeal și Banat, petrecute din august 1944 până în martie 1945.

² Inspectoratul General al Jandarmeriei inv.1474; Dosar 154/1944; pg. 40-49.

³ Inspectoratul General al Jandarmeriei; Dosar 23/1945, pg. 219.

⁴ Inspectoratul General al Jandarmeriei; Dosar 23/1945, pg. 220-242.

Am extras din respectivul înscris doar un paragraf⁵ referitor la o faptă întâmplată pe raza județului Vaslui, pe care-l citez: „În ziua de 4 noiembrie 1944, un număr de 5 ostași sovietici s-au dus la primăria Comunei Scânteia jud. Vaslui unde au început să joace și să cânte apoi doi dintre aceștia au plecat la postul de jandarmi unde au spart ușile și au amenințat Plot(onierul) Apostol Vasile cu împușcarea, după care au tras focuri de armă în dormitorul jandarmilor”

Într-un alt document intitulat „Dare de seamă de abuzurile săvârșite de unele elemente ale armatei sovietice, în raza Inspectoratului Jandarmeriei Iași în cursul lunii Ianuarie 1945⁶ după ce se consemnează faptele comise în județele Bacău, Fălciu, Iași, Neamț, Roman se relatează două cazuri petrecute în raza județului Vaslui.⁷ Primul a avut loc în ziua de 1 ianuarie 1945 când doi ostași sovietici au intrat în curtea locuitorului Prisecaru Gheorghe din comuna Telega luându-i din grajd „una vițică, după care au dispărut” Peste două zile, adică pe 4 ianuarie, cetățeanul Prisecaru și-a văzut vițica în curtea locuitorului Ion Luca din Buhăești, unde cantonau cei doi făptași sovietici. Fapta a fost cercetată de șeful postului Telega.

Cel de-al doilea caz s-a petrecut în ziua de 9 ianuarie 1945 la „locuitorul Amarandei Constantin din comuna Tăcuta când un ofițer și un soldat Sovietic, în tovărășia lipoveanului Dealu Const(antin) din satul Domasca, s-au prezentat cerând să li se dea o per(eche) de cisme pentru comandantul Rus. Locuitorul Amarandei de frică le-a dat cismele lui”

Darea de seama in care sunt semnalate aceste două cazuri este șampilată și semnată de Inspectorul de Jandarmi Iași, Colonel Popa (semnătura autografă) și de Șeful Serviciului Poliției Căpitan... (semnătură autografă indescifrabilă).

O situație deosebită de cele prezentate mai înainte am depistat-o în alte două dosare din Fondul Jandarmeriei ce conțin mai multe documente care în esență se referă la o singură crimă săvârșită de doi ostași sovietici asupra unui localnic din Comuna Deleni județul Vaslui, pentru refuzul de a li se da femei”

La studierea respectivelor documente, constatăm că există în conținutul textelor ușoare erori materiale constând în ușoare diferențe și neconcordanțe parțiale de nume, de datare și de localizare, fapt ce ar putea naște ipoteza existenței a două crime. Spre exemplificare, în dosarul 47 se precizează că locuitorul se numea Gheorghe Pescaru și a fost ucis în noaptea de 8-9 august 1945 de doi ostași sovietici cantonați în pădurea Covată la 2 km de comuna Deleni-Vaslui iar din dosarul 60 reiese că locuitorul se numea Gheorghe Pășcanu, a fost împușcat mortal, pe 7 august de doi ostași sovietici cantonați în pădurea Bulboaca de lângă Deleni.

Puse față în față și comparând documentele constatăm că diferențele între aceste informații sunt evidente dar nu foarte mari. Dacă ele ar li fost studiate separat, fără posibilitatea de a le compara, sigur s-ar fi susținut ipoteza că au fost două crime și nu una singură spre care noi înclinăm.

Pentru o mai clară prezentare, cu riscul de a ne repeta, selectăm câteva citate din cele 13 înscrisuri aflate în dosarele 47 și 60.

⁵ Inspectoratul General al Jandarmeriei, Dosar 23/1945, pg. 228, penultimul paragraf.

⁶ Inspectoratul General al Jandarmeriei; Dosar 23/1945, pg. 62-64.

⁷ Inspectoratul General al Jandarmeriei; Dosar 23/1945, pg. 64, ultimul paragraf.

Referitor la respectiva crimă din Deleni relatată în documentele cercetate reiese că între instituțiile abilitate a fost o corespondență mult mai bogată care posibil există și în alte dosare ale Fondului Jandarmeriei sau în alte fonduri și Arhive din țară cum ar fi Arhiva Județului Vaslui, Arhiva marelui Stat Major, a Parchetului Curții Marțiale etc. (Vezi Dos.47, pg. 254, 258 cu înscrisuri identice din 10 august).

Luată în ordine cronologică, dosarul 47 conține trei documente date 9 și 10 august 1944.

Prin nota telefonică a Legiunii Jandarmeriei Vaslui nr.455⁸ din 9 VIII 1945 se raportează citez. „în noaptea de 8-9 VIII 1945 doi ostași sovietici dintr-o coloană ce staționează în pădurea Covata la 2 km de comuna Deleni au împușcat mortal pe locuitorul Gheorghe Pescaru din comuna Deleni în curtea sa.

Motivul este că ostașii sovietici au cerut femeii și nu li s-a dat.

Cercetările sunt în curs, raport scris urmează”

Semnează Căpitan Lungu, Tr. S. Major Chivu, Pr. Plot. Begus, ora 20.

Celelalte două documente identice⁹ sunt întocmite de Inspectoratul General al jandarmeriei sub nr.305 din 10 august 1945 pe baza Raportului telefonic nr.455 citat mai sus și sunt formulate la fel.

„În noaptea de 8-9 august a.c. doi ostași sovietici care din informațiuni fac parte dintr-o coloană ce staționează în pădurea Covata, situată la 2 km de comuna Deleni județul Vaslui, au sosit în comuna Deleni la domiciliul locuitorului Gheorghe Pescaru, de la care au cerut femeii.

La refuzul locuitorului ostașii sovietici l-au împușcat.

Se fac cercetări.

„Comunicat și:

Dlui General Alexiev

Dlui Maior Kotov

Comisia R pt aplicarea Armistițiului

Parchetul Curții Marțiale CMC

Marelui Stat Major S II Biur 5”

Probabil că aceste comunicate se găsesc undeva arhivate și merită a fi depistate în vederea unor clarificări.

Cu adresa nr. 41760 din 20 oct. 1945 Dos. 60/1945 PP.54 aflăm că Inspectoratul General al Jandarmeriei, Direcția Siguranței și Ordinei Publice a înaintat un dosar Marelui Stat Major, Secția 2a Bir. 5 care conține „actele Legiunii Jandarmi Vaslui în legătură cu împușcarea locuitorului Gh. Pașcanu din com. Deleni Vaslui de către 2 ostași sovietici, precum și 3 anexe din care se constată rezultatul intervențiilor făcute în vederea unei anchete mixte la care să ia parte și organele sovietice”

Din conținutul celor 9 înscrisuri cercetate din dosarul aflat la Arhivele Naționale ale Statului¹⁰ se desprind mai multe informații și concluzii fiecare dintre ele dezvăluind în general aceleași aspecte.

În afara scopului principal urmărit, acela de a afla cine era cel ucis, unde și când s-a produs crima și care a fost mobilul ei mai constatăm că pentru aflarea

⁸ Dosar 47, pg. 255.

⁹ Dosar 47 /1945, pp. 254 și 258.

¹⁰ Inspectoratul General al Jandarmeriei; Dosar 60/1945; pp. 54-62.

abuzurilor sovietice și a făptașilor se făceau anchete de către autoritățile Jandarmeriei române separat dar și împreună cu comandamentele sovietice, cu așa zisele Comisii Mixte¹¹

- că există o corespondență mult mai mare decât cea arhivată în prezentul dosar¹²

- că au fost anumite cauze pentru care s-a întârziat ancheta în vederea stabilirii identității făptașului și anume: coloanele erau în trecere iar comandantii lor nu sosiseră; cercetarea mixtă nu se putea face pentru că nu era reglementată precis de autoritatea centrală, că ea trebuia să se facă imediat și la fața locului pentru fiecare caz similar, sau că orice întârziere putea împiedica stabilirea adevărului și crea confuzii, drept pentru care autorii crimei n-au putut fi identificați¹³

Dintre cele 9 înscrisuri Procesul verbal din 17 august 1945 (Inspectoratul General al Jandarmeriei Dosar 60 pp.62 față verso) scris cu cerneală, cu litere de mână, mi se pare cel mai plauzibil. El este făcut în prezența soției decedatului, Ioana Gh. Pășcanu – care semnează prin amprentare – a fiicei victimei, Tinca Pășcanu (semnătura autografă) și Ardeleanu Alexandru șeful postului Jandarmi din comuna Munteni de jos – Legiunea Jandarmi Vaslui. (semnătură autografă)

În el se confirmă că ancheta mixtă care trebuia să continue nu a mai avut loc după cea făcută la locul crimei pe 11 august în prezența procurorului militar de la garnizoana sovietică din Vaslui. Aceasta își luase note și câteva corpuri delictuale ale decedatului (una tabacheră, 4 buc. bancnote cehoslovace și un glonte extras din capul victimei cu ocazia autopsiei). Despre aceste obiecte se mai face vorbire și alt înscris.

Procurorul, împreună cu martorii, urma să se deplaseze în pădurea Bulboaca pentru identificarea autorilor crimei, dar nu s-a mai întâmplat și nici cei din pădurea Bulboaca nu s-au mai prezentat la locul crimei.

În concluzie, acest document și nu numai el ne convinge care sunt termenii reali și că neconcordanțele se pot elimina valabili rămânând următorii termeni: pădurea Bulboaca și nu Covata (s-ar putea ca pădurea Covata să fie în realitate aceeași cu pădurea Bulboaca), data de 8-9 august înlocuită cu 7 august iar numele de Pescaru cu cel de Pășcanu.

Greșelile sau neconcordanțele dintre cele 2 dosare pot avea mai multe cauze: percepție greșită a celor care le-au redactat, transcriere greșită, neglijență, confuzie, necunoaștere, etc.

Cu riscul de a ne repeta ca să fim mai convingători precizăm că în ambele dosare și în toate înscrisurile întâlnim mai multe date comune decât neconcordanțe exprimate de autorii lor: s-a comis o crimă a cărei victimă a fost locuitorul care avea prenumele Gheorghe din com. Deleni. Ea s-a petrecut în luna august 1945 și a fost înfăptuită de doi ostași sovietici care staționau într-o pădure de lângă Deleni, care aveau drept mobil refuzul de a li se da femei.

¹¹ Inspectoratul General al Jandarmeriei Dosar 60/ 1945, pp. 57 și pg. 58, 59, 60 în care se precizează și alte adrese care mai sunt prezente în respectivul dosar.

¹² Inspectoratul General al Jandarmeriei Dosar 60/ 1945, pp. 56, adresa nr.2094 din 10 octombrie 1945 a Inspectoratului Jandarmeriei Iași.

¹³ Inspectoratul General al Jandarmeriei Dosar 60/1945, pp.57, adresa nr. 8867 din 6 octombrie 1945; pg. 56 adresa 2094 din 10 octombrie 1945; pg. 55, referat din 16 octombrie al Inspectoratului General al Jandarmeriei.

În altă ordine de idei se mai precizează că, în afara cazului Deleni, mai existau desemnate anumite autorități răspunzătoare care se ocupau în general de anchetarea abuzurilor din vremea celui de al doilea război mondial, care erau atribuțiunile Jandarmeriilor, cui erau subordonate și cum erau împărțite pe areale geografice.

Referitor tot la abuzuri inspectoratul Jandarmeriei Iași relatează în capitolul III din „Darea de seamă asupra situației din teritoriul rural al Inspectoratului Jandarmeriei Iași pe luna martie 1945”¹⁴ intitulat „Abuzuri săvârșite de indivizi îmbrăcați în uniforma armatei sovietice” că citez: „aceste abuzuri sunt în descreștere și se raportează prin dare de seamă specială conform ordinului I.G.J nr 48638 din 9 noiembrie 1945”¹⁵

O asemenea remarcă, mult mai cuprinzătoare, o întâlnim și la Inspectoratul Jandarmeriei Suceava în înscrisul intitulat „Sinteza”¹⁶ la sfârșitul capitolului referitor la abuzurile sovietice, observația pe care o cităm: „Față de lunile precedente cifra abuzurilor comise de către unele elemente ale armatei sovietice în acest interval de timp este mai mică. Această scădere a fost determinată de măsurile mai drastice luate de Comandamentele Sovietice față de vinovați, afluirea ostașilor sovietici pe teritoriul rural a fost mai mică iar jandarmii și-au făcut cu prisosință datoria”

¹⁴ Inspectoratul General al Jandarmeriei Dosar 62/1945, pp. 184 și 189.

¹⁵ Inspectoratul General al Jandarmeriei Dosar 62/1945, pp. 187.

¹⁶ Inspectoratul General al Jandarmeriei Dosar 23/1945, pp. 11-24 (sinteză).

REPATRIEREA ÎN U.R.S.S. A CETĂȚENILOR ORIGINARI DIN BASARABIA ȘI BUCOVINA DE NORD REFUGIAȚI PE TERITORIUL JUDEȚULUI VASLUI 1944 – 1945¹

Paul Zahariuc

Abstract

Therefore, immediately after signing Armistice Convention between the Romanian Kingdom and URSS (September 12, 1944), the Prefecture of Vaslui County was attached to a committee by its application which consisted entirely Soviet officers. They sought point due observance and time commitments of the Romanian part. This short study refer to section 5 providing return „voluntary” of citizens Bessarabia and Northern Bukovina what is refuge in Romania thanks operations of war. Material from, made exclusively based on the research existing archival documents at the National Archives Vaslui County, shows that the return was a dictatorial action left to total Russian officers, who sent in „Stalin's paradise” any man to fall in hand including natives who put the foot their lives over the Prut river.

Convenția de Armistițiu încheiată la Moscova și semnată de delegațiile României și URSS la 12 septembrie 1944, a dus în mod arbitrar și la masive mutații umane, pe lângă punerea la dispoziția rușilor pe termen lung a tuturor resurselor economico-financiare ale țării noastre în contul despăgubirilor de război în cuantum de 300 de milioane de dolari-aur la cursul din 1938. Prin articolul 5 al acestei convenții, România se obliga să inițieze și să participe activ la identificarea, strângerea și aducerea în fața delegaților sovietici ai Serviciului Special pentru Repatriații Aliați, a tuturor cetățenilor din Basarabia, Bucovina de Nord, de la este de Nistru sau chiar a rușilor, ucrainenilor sau ai altor naționalități din imperiul sovietic, care s-ar fi aflat în momentul „12 septembrie 1944” pe teritoriul României din diverse motive. Stalin și-a pregătit cu grijă răzburarea și n-a uitat niciun detaliu. Baza juridică a repatrierii basarabenilor sau a nord-bucovenenilor o reprezenta un decret din 8 martie 1941 prin care cetățenii acestor provincii românești au fost declarați „cetățeni sovietici”. Un alineat din acest al cincilea articol din Convenția de Armistițiu era dedicat costurilor prilejuite de repatrieri care urmau a fi suportate aproape în întregime de statul român. Aici, sovieticii au făcut o „concesie” autorităților noastre în sensul că, „...nu beneficiază de ajutoare bănești pentru hrană și îmbrăcăminte cetățenii sovietici sosiți în România înainte de 27 iunie 1940 dar care doresc, totuși, să se repatrieze în URSS” Oricum, prețul acestei adevărate extrădări făcute cu complicitatea autorităților românești și în special a comuniștilor ce tocmai intraseră la putere, a fost enorm, secătuiind și mai mult finanțele țării și-așa șubrezite din cauza economiei aruncate în aer de război. Pretențiile sovietice au avut un rol determinant și asupra inflației care explodase, deja. Depășind, oarecum, prevederile articolului 5, autoritățile de la

¹ Pentru realizarea acestui studiu autorul a cercetat documentele conținute de dosarele: 29, 36, 176, 182, 192/ 1945, din fondul: Prefectura Vaslui ce se găsește la Direcția Județeană a Arhivelor Naționale din Vaslui.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

București au căzut la un soi de înțelegere cu generalul Vinogradov (șeful Comisiei Aliate de Control de la București) care „... a promis Comisiunii Române de Aplicare a Armistițiului că nici un originar din Basarabia și Bucovina de Nord nu va mai fi expediat [până când] numeroșii învățători și profesori care au rămas în Basarabia în anul 1940 (după ultimatumul sovietic n.n.) nu vor fi ridicați și expatriați (în România n.n.)”. Revenind la ajutoarele bănești pentru hrană și îmbrăcăminte, MAI, prin nou-înființatul Serviciu Financiar pentru Aplicarea Armistițiului, a emis o adresă cu instrucțiuni către toate prefecturile din țară prin care se fixau sumele ce aveau să le primească cei înscriși pentru repatriere, astfel: „... pentru hrană, cei îndreptățiți vor primi 1500 lei/persoană (zilnic n.n.) dacă se află în București; 800 lei (zilnic n.n.) pentru cei stabiliți în reședințele de județ; 500 lei (zilnic n.n.) pentru cei din orașe non-reședință și 350 lei (zilnic n.n.) pentru cei care se află în comunele rurale. Copiii sub 8 ani vor primi jumătate din suma pentru adulți iar cei de peste 8 ani vor primi suma întreagă. Plata se va face începând cu data de 17 ianuarie 1945, data aprobării Comisiunei Române de Aplicare a Armistițiului[art.1]... Pentru echiparea cetățenilor sovietici, în vederea repatrierii lor, se vor acorda următoarele sume: lei 180.000 pentru maturi, bărbați și femei și lei 90.000 pentru copiii până la vârsta de 15 ani împliniți [art.4].

Articolul 3 arăta că: „... pe timpul transportului, (...) se vor acorda bani în cuantumul de mai sus, pentru o perioadă de 2 – 10 zile” Nu era uitată nici cazarea celor aflați în așteptarea repatrierii astfel că Statul Român a plătit sume uriașe hotelurilor particulare (care cu ocazia asta și-au majorat tarifele!), acolo unde nu existau „cămine ale statului” La Vaslui au făcut afaceri frumoase cu MAI, recte prefectura județului, proprietarii hotelurilor „Miche” și „Splendid”, respectiv Herșcu Iacubovici și „dl. căpitan M. Marinache” care-și fixaseră tarifele la următoarele prețuri de lux: „... o cameră cu un pat: 1200-1500 lei/noapte iar una cu două paturi 1800-2000 lei/noapte [plus]...7% serviciile” Tot datorită acestui, de-acum, „celebru” articol 5 din Convenția de Armistițiu, autoritățile românești erau obligate să achite cazarea și pentru delegații sovietici din Comisiile de Repatriere astfel, într-o notă de plată emisă de hotelul „Splendid” din Vaslui, situat pe strada Vidin nr. 1, erau inserate următoarele sume datorate de prefectură în contul cazării și „serviciilor de 7%” ale membrilor (sovietici n.n.) Comisiei de Repatriere: „... 11-31 iulie 1945. 71 de camere $X 1.800 \text{ lei/camera/zi} = 127.800 \text{ lei} + \text{serviciile } 7\% = 136.740 \text{ lei}$ ”

Vârșnicii orașului își amintesc cu neplăcere de aceste mizerabile „hoteluri”, foste tractiruri, ajunse acum stabilimente de 5 stele, dar numai prin prețuri. Chiar și proprietarii de căruțe cu cai (N. Moraru, C. I. Stavăr ș.a.) ca și unicul birjar al orașului, C. Plugaru, au făcut bani frumoși (tot de la bugetul MAI!) transportând de la hoteluri la gară bagajele „repatriaților sovietici” Pentru o căruță, tariful era de 4.000 de lei/zi iar pentru birjă (având o capacitate mai mică) numai 2.000 de lei. Gh. Alexa de pe strada Sf. Nicolae nr. 4 a primit 4.000 de lei pentru „... spălarea cu petrol și curățirea a 4 vagoane ce au fost necesare pentru repatrierea cetățenilor sovietici”

Translatorul de limba rusă Pulpea Petre a încasat suma de 7.600 de lei pentru perioada 16-20 iunie 1945, cât a însoțit garnitura CFR cu repatriați de la Vaslui la Iași. Trenul era prevăzut și cu un agent sanitar uman, Romulus Vasilichi, care pe durata de 4 zile a transportului a încasat suma de 6.792 de lei, cu titlu de diurnă de deplasare. Autoritățile românești voiau, desigur, să se bage în seamă atunci când, conform articolului 7 din „deciziunea”

3950/30 aprilie 1945 specificau că: „...transporturile cetățenilor sovietici, în vederea repatrierii lor, se vor face pe calea ferată în vagoane de clasă” Aceste transporturi s-au făcut în mare parte pe calea ferată, dar nu în vagoane „de clasă” ci în vagoane de marfă așa cum reiese dintr-un „Stat de lucrări cu bucată” întocmit de serviciul „tehnic” al prefecturii Vaslui, care se referă la costurile prilejuite de: „... confecționarea a două paturi duble și unul simplu într-un vagon de marfă CFR [precum și] ...repararea acoperământului vagonului din tablă veche” Intențiile clare ale rușilor de prelungire a călătoriei „fericiților” repatriați cam până prin Siberia, reies și din pretenția acestora de a se „... confecționa și instala câte o sobă în fiecare vagon” al cărei preț era de 46.230 de lei, cu tot cu manoperă. Desigur, acest „stat de lucrări” a fost un etalon deoarece o garnitură de tren avea în componere mai multe vagoane. Pentru manoperele enumerate mai sus, dulgherul Filip I. din Vaslui a încasat suma de 130.140 de lei. Nici gardianul public Braunstein Iancu, care pe perioada transportului a avut grijă să nu „dezerteze” vreun „repatriat benevol”, nu a fost uitat, el primind suma de 4.480 de lei. De altfel, paza convoaielor feroviare cu repatriați a fost instituită tot prin prevederile unui alineat al articolului 5 din Convenție. După cum se va vedea mai în continuare, nu toți „cetățenii sovietici” au vrut să părăsească așa ușor teritoriul României, foarte mulți fugind unde au văzut cu ochii după ce, evident, și-au încasat drepturile bănești. De altfel, ca să rămânem la acest fenomen, dramatic prin consecințele lui ulterioare, trebuie să spunem că la DJAN Vaslui există un dosar voluminos (436 de file) compus în mare parte din adrese sosite la Vaslui de pe la alte prefecturi, în care erau dați în urmărire generală fugarii strânsi cu atâta trudă și migală de sovietici, ajutați cu un zel ieșit din comun de polițiștii și jandarmii români, care aproape că nu mai ascultau de dispozițiile venite de la București ci, numai de cele ale ofițerilor-delegați ruși. Prefectura Timiș-Torontal cerea „... urmărirea și arestarea unui număr de 65 de cetățeni sovietici care și-au încasat sumele necesare pentru hrană și îmbrăcăminte, dispărând din județul nostru” Prefectura Dâmbovița anunța „pierderea” a 24 de cetățeni, Ialomița avea lipsă 29, Alba – 53; Prahova – 6; Vâlcea – 7; Covurlui – 43; Hunedoara – 32; mai aproape de Vaslui, Fălciul cu 14 ș.a. S-au înregistrat și numeroase cazuri de reținere abuzivă a cetățenilor români „adevărați” și de trimitere a acestora în URSS, fără să fi fost originari din Basarabia sau Bucovina de Nord, ori care nu se încadrau în nici un alineat al articolului 5 dar care s-au aflat la momentul nepotrivit și locul nepotrivit în calea hingherilor rușilor: jandarmii și polițiștii români. De aceea, pentru a potoli, întrucâtva, această vânătoare de oameni, MAI a fost nevoit ca în repetate rânduri să emite adrese și ordine circulare pentru a-și tempera subordonații din teritoriu. Astfel, ordinul circular nr. 172.750/12 iulie 1945 semnat „pentru” ministrul de Interne de M. Moșoiu, suna așa: „... se aduce la cunoștință că cetățenii români care au primit indemnizațiile de hrană și îmbrăcăminte deoarece au fost greșit considerați cetățeni sovietici, trimiși în URSS iar de acolo repatriați în țară (subl. în orig.) nu pot fi urmăriți pentru restituirea sumelor” Sumele de bani la care face referire ordinul reprezintă, desigur, cele plătite falșilor „repatriați sovietici” în contul hranei și al îmbrăcăminte. O adresă din 27 august 1945 a aceluiași minister păstorit de Teohari Georgescu spune că, din informațiile primite, în ciuda ordinului citat „... organele românești de poliție și jandarmerie, au arestat și urmează să aresteze cetățeni români și persoane ce eventual ar putea intra sub prevederile

articolului 5 din Convenția de Armistițiu. (...)... sub nici o formă nu este îngăduit vreunei autorități românești să emită vreun ordin de urmare (urmărire n.n.) sau arestare împotriva cetățenilor români sovietici (sic! subl.ns.) sau chiar a persoanelor ce eventual ar putea cădea sub incidența articolului 5 din Convenția de Armistițiu” În continuarea acestei adrese, același minister, din lașă precauție, coboară garda și admite „excepțiile” următoare: „... dacă autoritățile provinciale primesc, totuși, ordine (de urmărire sau arestare n.n.) emanând de la delegații Sovietici locali, acestora li se va da urmare [dar] numai în cazul în care ordinul este scris și nominal” Aceste hârtii sosite de la MAI nu aveau ABSOLUT nici o valoare, odată ce, conform documentelor vremii, oficialii sovietici nu le-au respectat și nici măcar nu s-au obosit să le bage în seamă. Ordinele primite de la Stalin erau prioritare. Răzbunarea pregătită românilor din stânga Prutului sau din nordul Bucovinei, numai pentru simplul fapt că au fugit din calea urgiei războiului, trebuia să fie radicală așa cum s-a procedat și cu tătarii din Crimeea.

Uneori, jandarmii vasluieni reușeau să captureze câte un „repatriat sovietic” așa cum s-a întâmplat cu tânăra Sonia Marchidan de 18 ani, prinsă în gara Buhăiești. Cu această ocazie, zelosul „plotoner” major Costandache Gheorghe a „dresat” un proces-verbal, într-o magistrală „limbă de lemn” folosită cu succes și astăzi. Tânăra arestată, neștiind carte, a semnat cu degetul textul scris de bravul șef de post, care, în linii mari, poartă amprenta unei povestioare romantice. Așadar, Sonia s-a declarat a fi cetățeană „... de origine etnică rusă, născută în comuna (sic!) Kerci, județul Kerci (?? n.n.) din Rusia. Ultimul domiciliu l'a avut în orașul Bălți, lângă Gara Mare” Mai departe, povestește că pe parcursul războiului a însoțit un „litenant” rus căruia i-a devenit amantă. Acesta a abandonat-o la Oradea Mare după ce i-a luat și uniforma militară cu care o înzestraseră. De aici, după terminarea războiului în vest, a plecat cu un tren cu care a ajuns la Tecuci. Din acest oraș s-a gândit să se urce în alt tren pentru a ajunge în Rusia. Din păcate, la Buhăiești a fost prinsă de vigilentul „Dom' Șef de Post” Următoarea mișcare a jandarmului, a fost predarea „individului” Legiunii de Jandarmi Vaslui care, la rândul ei, a predat-o „rechinelor” de la Comandamentul Sovietic. Probabil că aceștia au aplicat alte metode de interogatoriu, deoarece, într-un răspuns lapidar trimis Legiunii se spune că „... numita Sonia Machedon, domiciliată în comuna Bolentin, județul Bălți, a fost refugiată în județul Tecuci, comuna Valea Rea și niciodată n-a însoțit trupele sovietice. Este propusă pentru repatriere urgentă, cu primul lot”

CINE ERAU REPATRIAȚII SOVIETICI?

La început, autoritățile românești în strânsă și inseparabilă comuniune cu cele sovietice, au încercat să dea o „față umană” acțiunii de repatriere a „cetățenilor sovietici” Ea s-a vrut, de la început, o „afacere” amiabilă, apelându-se la buna înțelegere. Prima acțiune a constat în tipărirea la tipografia vasluiană „C. Chiriac” de pe strada Ștefan cel Mare și difuzarea prin afișare în locuri publice al unui număr de 400 de anunțuri, cu următorul text: „... toți cetățenii din Basarabia și Bucovina de Nord, care la data de 22 iunie 1940 au locuit acolo, sunt obligați imediat să se prezinte la Biuroul de Armistițiu dela Prefectura Vaslui, pentru a spune părerea lor.

«Vrea sau nu să plece în URSS»” Tot prin acest anunț (datat 13 decembrie 1945) se fixa și un termen-limită: 20 decembrie 1945. De ce a fost nevoie de aceste tipărituri și de un termen? Deoarece acțiunile anterioare nu dăduseră rezultate satisfăcătoare pentru nerăbdătorii ofițeri sovietici. De altfel, eșecul era raportat de prefectură Secției Politice a Comisiei Române de Aplicare a Armistițiului din București, str. Lipscani, nr. 20 în următorii termeni: „... la *Ordinul MAI no. 16.754/1945 răspundem următoarele: la sediul Prefecturii s'au prezentat 10 cetățeni din care numai unul, Cataragă Vasile, a cerut repatrierea iar ceilalți 9 au refuzat*” De fapt, acești oameni încercau să profite de o prevedere a articolului 5, care dădea posibilitatea celui chestionat de a refuza repatrierea din diverse motive, sau chiar fără un motiv special. Că în covârșitoarea majoritate a cazurilor nu s-a respectat această clauză, este altă poveste. Totuși, prefectura vasluiană a mai încercat o dată varianta mânușilor, înainte de a se ajunge la parul rușilor, trimițând încă o adresă instituțiilor implicate în această acțiune și anume: Comisia Aliată de Control a Armistițiului, Legiunea de Jandarmi Vaslui, Poliția Vaslui, Primăria Vaslui precum și celor 4 Preturi (reședințele Plășilor) în care se spuneau următoarele: „... *veți bine voi a face largi publicații* (probabil propagandă n.n.) *și în același timp veți invita NORMAL* (subl. în orig.) *pe toți cei originari din Basarabia, Bucovina de Nord sau teritoriile ocupate la est de Nistru ce s'ar mai afla în județul nostru să se prezinte la această Prefectură până la data de 20 decembrie crt. să declare dacă vor să se repatrieze. În cazul când nu se prezintă în acest termen, nu li se va mai acorda posibilitatea de repatriere* (subl.ns.)” În continuare, se arată procedura care trebuie urmată și anume: „... *declarațiile de repatriere vor fi date în mod liber în fața unei Comisiuni Mixte Județene. Comisiunile se compun din: delegatul județean al Comisariatului General al Executării Armistițiului și Împuternicitul Județean sau Special al Comisiei Aliate de Control*” Probabil oficialii acestor instituții scrise cu majuscule s-au gândit că „cetățenii sovietici” vor profita de „mărinimia” și de tonul oarecum liniștitor al anunțurilor și vor face cozi interminabile pe la „Biuroul” Armistițiului, dar nu s-a întâmplat așa. În scurtul răstimp de ocupație sovietică cuprins între iulie 1940-iulie 1941, au văzut de ce sunt în stare autoritățile bolșevice: judecăți sumare urmate de execuții în masă, deportări în republicile sovietice din Asia Centrală sau în Siberia ș.a. Opinăm că dacă s-ar fi respectat întocmai clauza de repatriere benevolă prevăzută de articolul 5 din Convenția de Armistițiu, numărul solicitanților ar fi fost cu totul neînsemnat. De acest refuz s-au prevalat chiar și cetățeni de etnie rusă sau ucraineană cu domiciliul anterior pe teritoriul „istoric” al URSS care, veniți în România, nu au vrut să mai plece de aici dar aceștia nu au avut absolut nicio șansă în demersul lor! Anaska Maria (Elisavetovska – Rostov), Kazacenko Elena și Libnicenko Nadia (orașul Stalino, raionul Stalin, Ucraina) și mulți alții au fost repatriați cu forța, contrar Convenției de Armistițiu pe care o semnaseră și sovieticii! Mari probleme au avut și cetățenii români care după Unirea din 1918 s-au stabilit în Basarabia sau Bucovina de Nord, unde s-au căsătorit și și-au făcut un rost. Refugiați în țară după 27 iunie 1940, s-au trezit ca după 12 septembrie 1944 (data semnării Armistițiului) să fie forțați să se repatrieze. Uneori, i-a salvat un document numit „Certificat de cetățenie română” Au fost, desigur, și cazuri de repatriere voluntară și vom da un singur exemplu. Aculov Ioan, cu domiciliul anterior în satul Bahmutea, județul Tighina declara că a venit în România pe 13 mai

1941 fiind evacuat!!! De cine a fost evacuat? De ruși? România a început războiul de eliberarea a Basarabiei pe 22 iunie 1941! Mai spune Aculov că în anul 1943 a fost arestat în orașul Câmpina, județul Prahova pentru **politică comunistă** (subl.ns.). Se pare că acest individ n-a fost altceva decât un spion trimis în România. Pe parcursul anului 1945 au fost constituite 6 „loturi” de repatriați din județul Vaslui. N-am putut afla numărul acestora pe fiecare „lot”, dar global, există la dosar o „Situție cu cetățenii sovietici înscriși și repatriați și drepturile bănești acordate” întocmită de prefectura Vaslui, în care se scriu următoarele: *între 01.01.1945-01.XII.1945 situația este următoarea: la Est de Nistru, s'au înscris 4 și au plecat 4; Basarabia și Bucovina de Nord, s'au înscris 136 și au plecat 129; 7 au dispărut după primirea drepturilor bănești. Statul Român a cheltuit suma de 28.228.932 lei”*

Procedura de repatriere era următoarea: identificarea cetățenilor pasibili de repatriere aflați pe teritoriul județului; aducerea lor la Vaslui; cazarea acestora în cele două hoteluri amintite în acest material („Miche” și „Splendid”); prezentarea în fața Comisiei Mixte (prezidată de colonelul sovietic K. Smirnov sau, ulterior, de locotenentul superior Antosiak); completarea unei declarații prin care cetățeanul putea opta, teoretic, pentru rămânerea în România sau pentru repatriere; predarea actelor de identitate (unde existau); eliberarea unei adeverințe de repatriat. După cum spuneam, teoretic, chestionații puteau opta pentru rămânerea în România dar practic, cine ajungea în fața acestor adevărați inchiזורi medievali, avea soarta pecetluită. Prin urmare, cetățeanul X intra la comisie „român” și când, peste câteva minute, ieșea cu adeverința în mână era declarat de „competenta” comisie, „cetățean sovietic”. Declarația cuprindea următoarele câmpuri ce trebuiau completate de către cetățeanul adus în fața comisiei: numele și prenumele; cetățenia pentru care optează; locul și data nașterii; ultimul domiciliu avut în URSS; ocupația; localitatea în care vrea să se repatrieze; motivul pentru care a venit în România și data sosirii (amănunte foarte importante în opinia unilaterală și subiectivă a sovieticilor!); unde a locuit în România; ce ocupație a avut; de cine a fost întreținut; documentele de identitate pe care le depune. După toate acestea i se elibera o „adeverință de repatriere” Interesant și tulburător este faptul că marea majoritate a celor chestionați se declarau „cetățeni români” sau „moldoveni” iar pe adeverințe apar ca fiind „cetățeni sovietici” sau chiar „ruși”! Trebuie adăugat faptul, deloc de neglijat, că aceste hârtii erau completate de vreun membru (evident, român!) al comisiei deoarece se poate constata o flagrantă neasemănare între caligrafia folosită la semnătură (ca să nu mai vorbim despre neștiutorii de carte!) și textul propriu-zis. Cetățeanul C. Alexei de 28 de ani, născut în comuna Mărcăuți-Orhei și stabilit în comuna Dănești-Vaslui și-a justificat refuzul de a se repatria scriind în declarație că „... sunt *împroprietar și căsătorit în această comună*” Bine-nțeles că nu a fost luat în seamă, odată ce-l regăsim pe lista de repatriați primind toate drepturile, mai puțin bani pentru îmbrăcăminte, deoarece a spus că nu are nevoie. Femeia Ciobanu S. de 28 de ani din Buda-Lăpușna, își motivează refuzul prin faptul că s-a logodit cu un cetățean român. Aceste argumente nu contau niciodată. Probabil resemnarea, teama dar și presiunile psihice la care au fost supuși acești oameni nefericiți, au cântărit decisiv în balanță. Un caz cu totul aparte îl reprezintă familia Grigore și Maria Jidoveanu (zisă Jdanov) care s-a refugiat în România împreună cu cei 6 copii minori, stabilindu-se în comuna Solești. Pierzând

actele în nebunia retragerii din vara anului 1940, când rușii au acordat un răstimp foarte scurt prin celebrul ultimatum, primăria a eliberat adulților un nou rând de acte specificând clar noul domiciliu: comuna Solești. Probabil „turnați” de jandarmi sau de polițiștii rurali, au fost aduși la Vaslui sub escortă toți membrii familiei, inclusiv mama lui Grigore, Alexandra Jidoveanu (născută în anul 1886!) unde au fost cazați în vederea „repatrierii” la „celebrul” (de-acum!) hotel „Splendid” al „*d-lui căpitan Marinache*”. Fostul medic primar-director al spitalului „Drăghici”, Alexandrina Tereza Holban (1890-1978) a încercat să salveze această numeroasă familie, eliberându-le un document medical din care rezulta că soții Jidoveanu au, unul „bronchită” și celălalt „conjunctivită” iar cei șase copii sunt bolnavi de scabie. La primirea acestor concluzii medicale, prefectura Vaslui, recte „sfinția sa” (sic!) preotul-prefect Neculai Sârbu a răspuns spitalului printr-o adresă extrem de dură! În documentul cu nr. 315/26 „maiu” 1945 se află scrise următoarele: „... *avem onoarea a vă restitui tabelele dv. cu privire la repatriații sovietici ce au fost prezentate Comisiei de Control Vaslui* (ofițerilor sovietici n.n.). *Ținem să comunicăm că Dl. Împuternicit* (lt. superior Antosiak n.n.) *al Comisiei de Control și-a afirmat în cuvinte grele* (înjurături soldățești, probabil n. și subl.ns.) *păreră despre felul cum au fost întocmite aceste tabele ce se restituie spre a fi completate după cele ce am întocmit noi* (s.n.) (...)... *pentru a putea prezenta tabelele chiar în cursul acestei nopți* (subl.ns.) *vă rugăm a completa tabelele și a le trimite prin acest delegat al nostru*” Nu am găsit în arhive noul tabel al dr. Holban dictat după gustul rușilor, dar am găsit familia Jidoveanu (zisă Jdanov) pe lista primului lot de repatriați, cu aceasta trăgându-se cortina peste un destin tragic!

Oficial, conform obligațiilor părții române stipulate în articolul 5 al Convenției de Armistițiu, banii alocați fiecărui repatriat care călătorea cu trenul ar fi trebuit să ajungă pentru o perioadă de două zile (în cazul localităților apropiate de granița de est a țării) și zece zile, dacă localitatea de expediție era la o distanță mai mare. Dacă vremurile ar fi fost normale, aceste calcule ar fi fost realiste dar, după terminarea războiului în Europa, toate rutele feroviare românești deveniseră extrem de aglomerate. Zeci de mii de militari (atât sovietici cât și români) se întorceau la vatră, împreună cu enorme cantități de tehnică militară prin urmare, pentru toate aceste necesități însumate fiind nevoie de mii de trenuri care circulau non-stop cu maximum de prioritate în detrimentul transporturilor de „repatriați”. Datorită acestor situații, multe din „loturile” de „cetățeni sovietici” erau nevoite să aștepte zile întregi prin gări uitate de lume. Cazul raportat de postul de jandarmi Scânteia-Vaslui, este simptomatic pentru acele vremuri grele. Pe data de 18 august 1945, șeful acestui post trimitea un raport scris forului superior, Legiunea de Jandarmi Vaslui, în care se spunea: „... *în gara Rebricea este garat de 6 zile un tren sovietic cu repatriați URSS, în număr de 1200 care, din cauza lipsei de hrană, au devastat culturile de răsărită, porumb și fasole ale locuitorilor comunei Scânteia. Vă rugăm să luați măsuri*” Tot în această perioadă jandarmii vasluieni semnalau prefecturii apariția speculanților de ruble (în covârșitoare majoritate evrei!), care făceau „afaceri” cu repatriații sau soldații ruși, cumpărând cu această monedă efecte militare sau civile și uneori chiar arme.

Cu certitudine că un număr oarecare de cetățeni basarabeni sau nord-bucovineni au reușit să scape de prigoana acelor ani și au rămas în România, chiar

dacă pentru aproape o jumătate de secol n-au avut parte de „une vie en rose”, trăgând la jugul comunist împreună cu băştinaşii. Obsesia răzbunării sovietice nu se ostoise nici după trecerea câtorva ani de la repatrierea forţată la care fuseseră supuşi basarabienii şi nord-bucovinenii. În anul 1949², pe data de 12 mai, MAI trimitea Comitetului Provizoriu al Judeţului Vaslui (organism politic premergător Sfatului Popular Raional) o telegramă „strict secretă”, în care erau inserate următoarele precizări: „...vi se face cunoscut că până la noi dispoziţiuni, nu se va oficia nici o **căsătorie** (subl.ns.) între cetăţeni şi cetăţene române şi cetăţeni şi cetăţene sovietice care se încadrează în dispoziţiunile de **repatriere** (subl.ns.) Stop. Prezentul Ordin este strict confidenţial şi va fi transmis **verbal** (subl.ns.) primăriilor din judeţ” Ce s-a întâmplat cu „repatriaţii sovietici”, nu este prea greu de ghicit dar, în mod concret s-ar putea ocupa de soarta lor adevăraţii istorici din Republica Moldova care au acces la documentele arhivistice de la Chişinău.

² Informaţie extrasă din dosarul 98/1949, „Note informative ale Miliţiei”, din fondul citat.

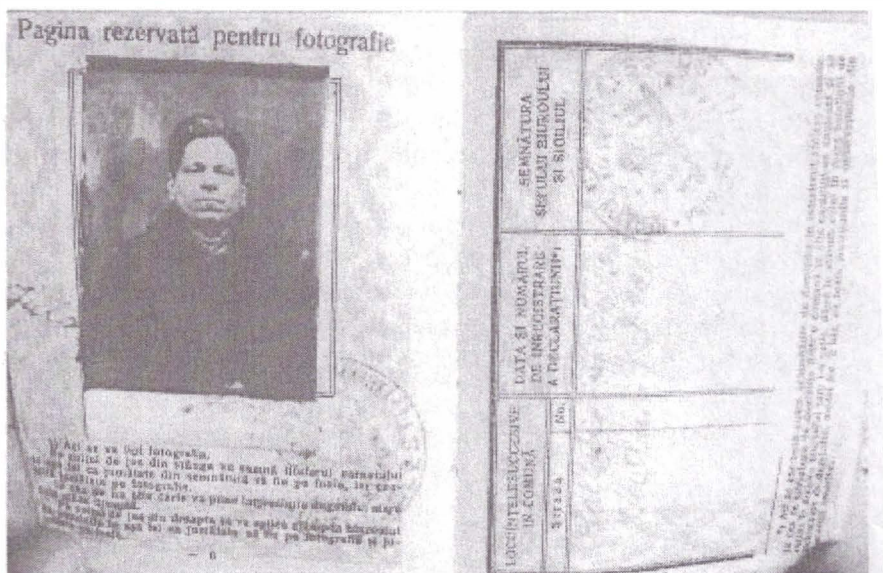

Foto 1: Buletinul de identitate românesc al lui Grigore Jidoveanu

Foto 2: Buletinul de identitate românesc al Mariei Jidoveanu

* Mulțumiri domnului Marian Antoniu, muzeograf la Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui, pentru realizarea fotocopiilor necesare materialului de față.

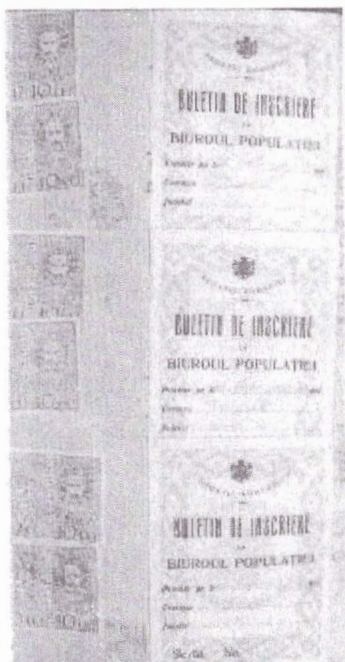

Foto 3: Buletine de identitate românești devenite inutile

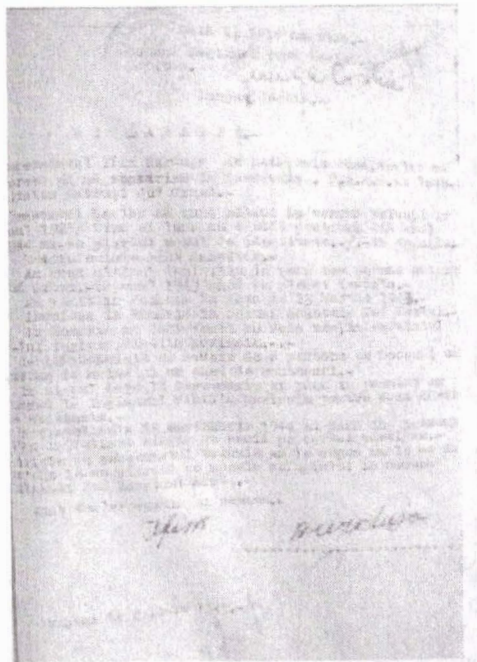

Foto 4: Declarația lui Efim Burduja

Foto 5: Ultimul anunț emis de Prefectura Vaslui referitor la refugiați

PETROLUL ROMÂNESC ÎNTRE INTERESELE ANGLO-AMERICANE ȘI CELE SOVIETICE 1944-1947

Lucian Spiridon, Mihai – Cristian Șelaru

Abstract

In this material we are willing to present the Romanian oil's role between 1944-1947. We'll put in evidence the negotiations between Romania and United State Nations (USA, England, URSS) showing how URSS imposed it's own opinions as part of the negotiations.

Another way of taking control on Romania 's crude-oil was also that of defeating the mixt society „Sovrompetrol” – soviets took over important quantities (of oil) with its help. The debates within The Peaces conferences in Paris and the Romanian oil's problem represent another subject in this material.

Anul 1944 a fost unul de importanță capitală pentru Europa, dar mai ales pentru România, care avea să suporte transformări majore la nivelul alianțelor politico-militare după actul de la 23 august 1944. Această situație se datora ca și-n perioada războiului, resurselor României, cât și poziției geopolitice a ei, mai ales în cadrul noului sistem de reșezare a marilor puteri prezentat de ruși prin care orice teritoriu ocupat de armatele Națiunilor Unite rămânea acestora și li se impunea regimul politic¹

Referitor la poziția geopolitică a României în anul 1944, istoricul și omul politic Gheorghe Brătianu făcea următoarea remarcă „Statul nostru este în atenția Estului și Vestului, Nordului și Sudului deopotrivă, și în tot timpul”². Analizând remarca lui Gheorghe Brătianu se observă că atât Germania, aproape învinsă, cât și statele din cadrul Națiunilor Unite, doreau ca România să rămână sau să treacă de partea uneia sau alteia.

Încă din primăvara-vara lui 1944 armatele sovietice înaintau spre teritoriul României. Înaintarea armatelor sovietice, cât și măsurile luate ulterior au avut la bază înțelegerile dintre anglo-americani și sovietici. În drumul lor spre Vestul Europei, armatele sovietice s-au dedat la jafuri, furturi și achiziționări masive neținând cont că România era stat aliat al Națiunilor Unite.

În momentul pătrunderii Armatei Roșii la finele celui de-al doilea război mondial, „în teritoriile nesovietice”³, arăta un martor, „...au rechiziționat și au trimis acasă tot ce au putut lua”⁴ alimente, utilaje industriale, în special, animale, cereale, vagoane de tren, locomotive, mașini. Această remarcă a populației civile a fost reflectată și de documentele comisiei de anchetă trimisă de S.U.A. și Angliei și

¹ În cadrul unei discuții cu Tito din primăvara lui 1945, Stalin referindu-se la sferile de influență afirmase că „spre deosebire de conflagrația din 1914-1918, situația se schimbă radical în sensul că acela care ocupă un teritoriu își impune și sistemul său social. Fiecare își impune sistemul său social acolo unde ajunge armata sa” (Gh. Buzatu, *România și Marile Puteri (1939-1947)*, Ed. Enciclopedică, București, 2003).

² Idem, *O istorie a petrolului românesc*, Ed. Enciclopedică, București, 1998, p. 409.

³ Constantin Hlihor, *Armata Roșie în România. adversar. aliat. ocupant (1940-1948)*, vol. I, Ed. Academiei de Înalte Studii Militare, București, 1996, p. 107.

⁴ Ibidem, p. 107.

condusă de Mark Eteridge, cât și de rapoartele primite de Marele Stat Major Român în care se arăta că „... în zonele ocupate de ruși se comit jafuri și violențe”⁵

Una din principalele zone ocupate de ruși la invazia în România, la fel cum procedase și Germania în 1940, a fost zona petroliferă, ocupată pe 28 august 1944, zonă râvnită atât de americani cât și de englezi. Aceștia din urmă alcătuiseră un memorandum, datat 29 aprilie 1944 și preluat de Foreign Office intitulat „Tendințele postbelice din politica externă sovietică ce afectează interesele britanice” arătând că „... Moscova nu va admite ca altcineva să folosească petrolul românesc pentru o agresiune împotriva U.R.S.S.”⁶, dorind „o participare la resursele de petrol ale României”⁷. Această dorință s-a legalizat la începutul lunii septembrie 1944, când s-a încheiat la Moscova, Convenția de armistițiu dintre România și Națiunile Unite.

Deși delegația română, condusă de Lucrețiu Pătrășcanu, plecase la Moscova încă din 29 august 1944, nu a fost primită la negocieri decât pe 10 septembrie '44. Trebuie menționat că, la început, rușii au refuzat cererea englezilor, din 28 august 1944, ca armistițiul să fie încheiat de o „Comisie de Control Interaliată din care să facă parte și englezii”⁸, ulterior acceptând propunerea, dar solicitând în cadrul negocierilor rolul principal. Alături de Pătrășcanu, din delegația română, au făcut parte generalul Dimitrie Dămăceanu, Barbu Știrbei, Gheorghe Pop și Constantin Vișoianu. Delegația aliaților era alcătuită din Molotov, Vâșinski, comisarii adjuncți Mamilski și Maiski, generalul Vinogeadov și amiralul Bogdenko(U.R.S.S.), ambasadorul Angliei la Moscova – sir Archibald Kerr și ambasadorul S.U.A. – Averell Harriman. Negocierile au durat doar două zile până pe 12 septembrie 1944, sovieticii impunând delegației române actul Convenției de Armistițiu. Convenția cuprindea 20 de articole, cele mai importante fiind articolele 10, 11 și 12 care făceau referire la despăgubiri.

Din cele 20 de articole, 6 priveau strict despăgubirile economice pe care România trebuia să le plătească U.R.S.S. Prin articolul 12 se înființa Comisia Aliată de Control, controlată de sovietici și care avea rolul de a „lua asupra sa, până la încheierea păcii, reglementarea și controlul executării prezentelor condițiuni, sub conducerea generală și ordinea Înaltului Comandament Aliat lucrând în numele Puterilor Aliate”⁹

Convenția conținea și precizarea că România „a început lupta împotriva Germaniei din 24 august 1944”¹⁰

În cadrul aceleiași Convenții se prevedea inițial ca România să plătească despăgubiri U.R.S.S.-ului în valoare de 2 miliarde de dolari, fără a lua în calcul rechizițiile făcute până la acea dată de sovietici.

Prin politica impusă, U.R.S.S. urmărea ca România să nu aibă forța economică internă necesară refacerii după război și „... să nu aibă relații economice cu alte state, altele decât U.R.S.S.”¹¹

⁵ Ibidem, p. 108

⁶ Ibidem

⁷ Gavriil Preda, *Importanța strategică a petrolului românesc 1939-1947*, Ed. Print Euro, Ploiești, 2001. p. 289.

⁸ Paul Quinlan, *Ciocnirea deasupra României. Politica anglo-americană față de România 1938-1947*, traducere de Gh. Onișoru, Centrul de Studii Românești, Ed. Fundația Culturală Română, Iași, 1995, p. 102

⁹ Florian Banu, *Asalt asupra economiei românești de la Solagra la Sovrom 1936-1956*, Ed. Nemira, București, 2004, p. 60.

¹⁰ Ibidem, p. 46.

După alte negocieri în care reprezentantul României, Ion Christu, arăta că bugetul țării nu putea depăși 600 de milioane de dolari, s-a decis ca suma despăgubirilor să fie redusă la 300 milioane de dolari, plătibili în 6 ani. Sovieticii, prin manevre economice, au luat din România despăgubiri ce valorau cu mult peste suma impusă.

Folosindu-se de presă, sovieticii au ținut să arate că armistițiul era „foarte avantajos” pentru România. În ziarul partidului *Pravda* din 14 septembrie 1944 se arăta că „... condițiile armistițiului cu România sunt juste...prin aceste condiții, țările învingătoare (n.n. citește U.R.S.S) au deschis țării învinse drumul pentru restabilirea independenței și suveranității”¹². Nu de aceeași părere erau și americanii care, prin ambasadorul lor la Moscova, Harriman, într-o scrisoare trimisă la Washington, datată 15 septembrie 1944, arăta că, termenii armistițiului dau comandamentului rus „... controlul absolut nelimitat asupra vieții economice a României”¹³

Convenția de armistițiu a fost analizată în cadrul ședinței de guvern din 15-16 septembrie 1944, arătându-se, printre altele, că România, pe lângă resursele materiale date U.R.S.S (petrol, vagoane, lemne, cereale) trebuia să participe cu 12 divizii în lupta contra Germaniei. Această prevedere a convenției s-a finalizat prin încheierea în 25 septembrie 1944 a unei înțelegeri între Marele Stat Major Român și Comisia Aliată de control prin care se prevedea ca în cadrul celor 12 divizii să fie incluse „...și trupe aeronautice”¹⁴.

Pentru punerea în practică a celor consemnate în Convenția de Armistițiu, guvernul român a înființat o comisie de aplicare a tratatului de pace, alcătuită din 5-6 membri și un președinte, comisie care putea fi subordonată Ministerului Afacerilor Externe sau Ministerului Economiei. Comisia s-a înființat prin decretul lege nr. 527 din 24 octombrie 1944 fiind condusă de Ion Christu, ulterior de Savel Rădulescu și Mihail Ghelmengeanu. O primă solicitare, după înființarea comisiei, a avut loc chiar în 24 octombrie 1944, când prin intermediul generalului Vinogradov s-a cerut ministrului de externe român, Grigore Niculescu Buzești, petrol, cherestea, locomotive, vagoane, vase fluviale”¹⁵

În plină desfășurare a războiului contra Germaniei, petrolul era principala solicitare a sovieticilor. În paralel cu solicitările oficiale, continuau rechizițiile forțate cu preodilecție utilaj petrolier. Din această cauză în 3 noiembrie 1944, reprezentanții Angliei și S.U.A., Arthur-Clark-Kerr și George Kennan, la Moscova, înaintau un protest către Vâșinski, adjunctul ministrului de externe, prin care arătau că utilajul petrolier confiscat era „proprietatea companiilor anglo-americane din România”¹⁶.

În răspunsul dat reprezentanților Angliei și S.U.A., Vâșinski afirma că bunurile preluate erau germane și că U.R.S.S. „... nu intenționa să se atingă de nimic

¹¹ Gavriil Preda, *op. cit.*, p. 294.

¹² Florian Banu, *op. cit.*, p. 61.

¹³ *Ibidem*.

¹⁴ *România și armistițiul cu Națiunile Unite. Documente*, vol. II, coord. Marius Radu Mocanu, București, 1995, documentul 3, p. 60 (în continuare se va cita România și armistițiul).

¹⁵ *Ibidem*, documentul 12, p. 81.

¹⁶ Gavriil Preda, *op. cit.*, p. 297.

din ceea ce a aparținut companiilor engleze și americane”¹⁷. A doua zi, pe 4 noiembrie 1944 Clark-Kerr anunța S.U.A. de răspunsul primit din partea U.R.S.S.

Poate pentru a stopa elanul reprezentantului Angliei în U.R.S.S, cât și urmare a înțelegerilor cu Stalin, în aceeași zi primul ministru englez Churchill arăta într-o scrisoare trimisă lui Kerr că „... noi avem doar 10% interes în România și suntem mai mult spectatori”¹⁸, în schimbul influenței Angliei în Grecia și zona Mediteranei.

Intuind atitudinea sovieticilor în planul rechizițiilor din industria petrolieră, în 8 noiembrie 1944, Foreign Office solicita reprezentantului ei la București, Le Rougetel, să se opună rechizițiilor sovietice „de utilaj petrolier de la companiile anglo-americane”¹⁹, cât și a înlăturării salariilor de alte naționalități din cadrul companiilor petroliere.

În 17 noiembrie 1944 sovieticii blochează consumul intern de petrol direcționându-l spre front și export. Pentru a putea furniza produse petroliere necesare consumului intern, companiile trebuiau să obțină acordul Comandamentului Militar Sovietic, cel mai reprezentativ fiind cel al societății Astra Română. Aceeași companie trebuia să accepte înființarea în luna decembrie 1944 a unui „birou pentru relațiile cu armata rusă”²⁰. Se poate afirma că prin intermediul unor astfel de birouri, reprezentanții armatei sovietice puteau controla producția de petrol a companiilor. Trebuie menționat faptul că Astra Română avea o reprezentare de peste 24% ca pondere în cadrul industriei petroliere din România, fiind controlată pe toată perioada războiului de englezi și americani.

Generalul Susaikov, președintele Comisiei aliate de control preciza în 22 noiembrie 1944 că din cele 300 milioane de dolari datorati de România, jumătate trebuia să fie acoperită prin livrarea de produse petroliere.

Burton Bery, reprezentantul S.U.A. în România aducea la cunoștință secretarului de stat american Cordell Hull, în data de 23 noiembrie 1944, că partea sovietică, prin Vâșinski, susținea că toate utilajele petroliere rechiziționate din România erau în plus, utilaje ce au fost puse în funcțiune la Baku și Maikop pentru a crește cantitatea de petrol necesară frontului, și nu produsese perturbării în industria extractivă din țară, afirmație în total dezacord cu realitatea.

Rechizițiile efectuate de sovietici erau evaluate la prețul anului 1938 pentru a lua în valoarea stabilită cât mai multe produse.

Referitor la modul de aplicare a articolelor din Convenția de Armistițiu, s-au trimis proteste Moscovei și de către Iuliu Maniu și Dinu Brătianu, acesta din urmă arătând lui Vâșinski, într-un memoriu datat 27 noiembrie 1941, că datorită sustragerii țevelor necesare industriei petroliere se putea ajunge „ca perspectivele acestei industrii esențială, totuși să fie precară”²¹.

Asupra subiectului legat de rechizițiile efectuate, partea sovietică a revenit în data de 1 decembrie 1944, printr-o scrisoare oficială, trimisă lui Kennan, în care se

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ Valeriu Florin Dobrinescu, *România și organizarea postbelică a lumii 1944-1947*, Ed. Academiei Republicii Socialiste România, București, 1988, p. 61.

¹⁹ *23 august. Documente*, vol. III, coord. Vasile Arimia, Mircea Mușat ș.a., Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1985, documentul-988, p. 239.

²⁰ Constantin Dobrescu, *Istoricul societății Astra Română(1880-1948)*, Ed. Scrisul Prahovean, Cerașu, 2002.

²¹ *România și armistițiul*, documentul 24, p. 118.

arăta că, utilajele confiscate sunt „... capturi și cad sub incidența articolului 7 al acordului de armistițiu cu România din 12 septembrie 1944”²² În acea scrisoare se mai arăta că se hotărâse să se lase, inclusiv firmelor americane, utilaj suficient pentru funcționare corectă a industriei extractive, mai ales că acele cantități de petrol erau folosite pentru susținerea războiului contra Germaniei.

Într-un raport al O.S.S., la București, data 16 decembrie 1944, erau prezentate rechizițiile de utilaj petrolier ce aparținuse anglo-americanilor, cu mențiunea că, datorită pierderilor suferite și din cauza companiei din est a Germaniei, Rusia era slab dotată cu echipament putând astfel intra în posesia celui de la Ploiești.

Pentru a avea evidența bunurilor rechiziționate, la 1 decembrie 1944, a înființat Comisariatul General pentru conservarea, controlul, administrarea și lichidarea întreprinderilor și bunurilor, mai ales a celor cu capital inamic (german, anglo-american) mai mare de 20%. Comisariatul a funcționat până pe 10 februarie 1945 când a fost înlocuit cu Casa de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice.

În intervalul 12 septembrie-31 decembrie 1944, U.R.S.S. a preluat... 749.086 t produse petroliere din care, 487.538 t în contul articolului 11, 198.680 t conform articolului 10 și 132.872 t fără forme”²³ pentru Armata Roșie.

Între 26 septembrie 1944 – 10 ianuarie 1945, sovieticii au rechiziționat 2.000 vagoane de utilaj petrolier de la 10 societăți, constând în: material tubular, tuburi de instalație și prăjini de foraj, ceea ce reprezenta 59% din totalul materialului de extracție al tuturor societăților din România, ducând la accentuarea crizei în industria petrolieră.

La începutul anului 1945 economia românească a cunoscut o nouă criză provocată de lipsa căilor de transport care fuseseră preluate de Comisia Aliată de control, societățile de profil folosind doar 179 vagoane pentru transportul utilajelor petroliere între septembrie 1944 – februarie 1945, față de 2.122 vagoane între septembrie 1943 și februarie 1944.

În prima jumătate a lunii ianuarie 1945 (16 ianuarie), la Moscova se încheie o convenție între România și U.R.S.S. care avea ca scop „... să compenseze daunele provocate de România U.R.S.S.-ului”²⁴ prin livrarea de mărfuri diferite.

Actul semnat la Moscova se numea Convenția între guvernul U.R.S.S. și guvernul român asupra mărfurilor pe care România urma să le livreze, în compensarea daunelor cauzate de România U.R.S.S.-ului, prin operațiunile militare și ocuparea teritoriului sovietic. Documentul a fost semnat de Nicolae Rădescu – prim ministrul, Constantin Vișoianu – ministrul de externe, Aurel Leucuția – ministrul economiei naționale și Savel Rădulescu – președintele Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului. Partea sovietică a fost reprezentată de mareșalul Rodion Malinovski – comandantul frontului II ucrainean.

În baza acestei convenții, U.R.S.S. a înființat o Direcție a livrărilor din România, a cărei personal beneficia de imunitate, cifru personal și curier diplomatic. Pe baza Convenției din ianuarie 1945 s-au livrat către U.R.S.S. pe lângă cereale, vite,

²² Gavnil Preda, *op. cit.*, p. 297.

²³ *Ibidem*, p. 303.

²⁴ Dinu C. Giurescu, *Guvernarea Nicolae Rădescu*, Ed. All, București, 1944, p. 94.

lemn și cantități de petrol, în valoare de 14.909.521 dolari”²⁵ În convenție era stipulat ca România să dea diferite produse până la valoarea de 50 milioane dolari anual. Dacă un produs solicitat nu era livrat la termenul cerut, românii erau penalizați cu 5% din valoarea produsului respectiv. Încă din 16 ianuarie 1945, Savel Rădulescu, președintele Comisiei Române pentru Aplicarea Armistițiului, într-un material înaintat Comisiei Aliate de Control, arăta că „referitor la cantitățile de petrol care trebuiau date U.R.S.S.-ului, experții români afirmau că acele cantități nu puteau fi livrate la timp datorită secătuirii puțurilor petroliere”²⁶ Pentru respectarea graficului privind solicitările părții sovietice, în 20 ianuarie 1945, Comisia Română pentru Aplicarea Armistițiului solicita Comisiei Aliate de Control restituirea materialului extractiv rechiziționat, fără de care nu puteau respecta termenele. Sovieticii interzisera României și cumpărarea de materiale de forare din S.U.A., Elveția, Anglia. Pe parcursul anului 1945 Asociația Industriașilor de Petrol din România, în rapoartele întocmite, arăta că pe lângă „necesitatea înlocuirii echipamentului având o stare de uzură avansată”²⁷ mai trebuiau cumpărate alte 50.000 t utilaje.

Pentru a se informa despre rechiziționările efectuate de sovietici, au venit în România doi reprezentanți ai S.U.A.: geologul Walters și colonelul Wilcox. Aceștia au discutat cu reprezentantul militar S.U.A. în România, Schuyler, în 17 februarie 1945. În discuțiile avute și-au exprimat îngrijorarea față de situația industriei petroliere din România căreia rușii au luat atât de multe mașini și utilaje de la societățile petroliere încât producția anului următor va fi mult redusă”²⁸ Îngrijorarea exprimată se datora deținerii mai multor companii de profil care nu-și puteau desfășura normal activitatea fiind amenințate chiar cu dispariția, ceea ce sovieticii de fapt urmăreau.

Pe parcursul anilor 1944-1945, sovieticii, în colaborarea cu guvernul român au construit mai multe conducte de petrol prin care se transporta rapid petrolul luat din România. O astfel de conductă a fost pe direcția Făurei – Brăila – Galați, conectată la conducta principală Ploiești – Teleajen – Buzău – Făurei – Constanța. Prin aceste conducte și portul Constanța s-au transportat în U.R.S.S. peste 650.000 t petrol/anual.

Sovieticii n-au permis României să vândă petrol altor țări (în mod) direct, ci prin intermediul lor, pentru a se asigura că nu vor fi afectate cantitățile cerute prin Convenția de Armistițiu.

Pe parcursul lunii aprilie 1945 societatea petrolieră Româno-Americană, una dintre cele mai importante societăți, alături de Astra Română, a încercat să crească producția de petrol, deși utilajele de care dispunea erau învechite și uzate. Deși societatea amintită livrase, încă din septembrie 1944, cantitățile fixate, sovieticii pentru a frâna dezvoltarea societății au solicitat mărirea cotei impuse, ca apoi, la 21 mai 1945 să oblige societatea să renunțe la mai multe vagoane cisternă în contul rechizițiilor.

²⁵ *România. Viața politică în documente 1945*. coord. Ioan Scurtu, București, 1994, documentul 64, p. 273.

²⁶ *România și armistițiul*, vol. II, documentul 41, p. 168.

²⁷ Gavriil Preda, *op.cit.*, p.296.

²⁸ C.V.R. Schuyler. *Misiune dificilă. Jurnal (28 ianuarie 1945 - 20 septembrie 1946)*. Cuvânt înainte de general de corp de armată Dumitru Cioflină. Ediție îngrijită de locotenent colonel Alexandru Oșca și locotenent colonel Mircea Chirițoiu. Autorii notelor locotenent colonel Eftimie Ardeleanu, Mircea Chirițoiu, Alexandru Oșca, maior Vasile Popa. Traducere Sorana Georgescu Gorjan și Alina Petricel, Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 34.

La sfârșitul lunii aprilie și începutul lunii mai 1945 Schuyler a avut mai multe întâlniri cu reprezentanți ai Comisiei Petrolului din armata și marina americană și cu experți din Departamentul de Stat, în care și-au exprimat îngrijorările cu privire la imixtiunea sovieticilor și a guvernului român în industria petrolului, cât și posibilitatea înființării unei companii monopol urmare a două convenții dintre U.R.S.S. și România, din mai 1945 prin care partea sovietică solicita participarea masivă în economia românească, în special în industria petrolului unde dorea să dețină monopolul în prospecțiuni, explorări, exploatare. În una din convenții era prevăzută „înființarea unei societăți mixte la care vor fi invitate și societățile particulare românești”²⁹ Participarea României în cadrul noii societăți consta în prospecțiuni pe terenuri libere și 50% din redevențele produselor brute.

Datorită secetei prelungite partea română a solicitat în lunile august și septembrie, ca valoarea produselor agricole ce erau stabilite să fie echivalată în petrol. Urmare a solicitării guvernului României, în 11 septembrie 1945, s-a semnat la Moscova o convenție prin care se hotăra ca în primul an al livrărilor (septembrie 1944-septembrie 1945), datorită secetei, cantitățile de cereale să fie înlocuite cu petrol.

La începutul lunii octombrie 1945, guvernul român înființa Oficiul pentru Coordonarea, Finanțarea și Comercializarea producției de țiței pentru cei care nu aveau rafinării. Acest organism și Oficiul pentru Livrarea Produselor Petroliere au reprezentat instituțiile prin care s-a făcut plata despăgubirilor de război.

Pe parcursul anului 1945 dintr-un total de 4.700.000 t petrol extras, circa 3.142.214 t au fost trimise în U.R.S.S. restul fiind folosit pe plan intern.

În anul 1946 Sovrompetrolul și-a consolidat poziția în industria prelucrării petrolului din România, ajungând să facă exploatare ale biturilor lichide având chiar exclusivitate în pofida prezentării mai multor oferte. Asemenea atitudine a nemulțumit pe reprezentanții S.U.A. în România, cât și Departamentul de Stat S.U.A., care la 1 februarie 1946 arătau că societatea Sovrompetrol era „... favorizată de statul român, companiile americane de petrol fiind dezavantajate de stat”³⁰ Trebuie menționat și faptul că în anul 1946 producția de țiței brut a scăzut la 4.232.000 t, jumătate din cantitate fiind luată de U.R.S.S., unul din mijloace fiind societatea Sovrompetrol.

La Conferința de pace de la Paris din anul 1946 problema plății despăgubirilor de război ale României către U.R.S.S. a reprezentat unul din subiectele importante. Problema petrolului s-a dezbătut în Comisia Economică pentru Balcani și Finlanda. În cadrul conferinței, Anglia propunea, în 5 septembrie 1946, anexa 4 D, care prevedea despăgubirile ce trebuie să le dea statul român companiilor anglo-americane de petrol care funcționaseră pe teritoriul României, text regăsit în articolele 23 și 24 din Tratatul de Pace.

Pe durata Conferinței de pace de la Paris, emigrația românească a întocmit mai multe memorii în care a prezentat situația exactă din România cerând marilor puteri să modifice unele articole din tratat. Un astfel de memoriu a fost înaintat de către Grigore Gafencu, în octombrie 1946, participanților la conferință, arătând că prin măsurile

²⁹ Florian Banu, *op. cit.*, p. 127.

³⁰ C. V. R. Schuyler, *op. cit.*, p.293.

luate de U.R.S.S. în plan economic România era izolată de restul economiilor din lume.

În februarie 1947, Gheorghe Tătărăscu arăta într-un memoriu trimis participanților la conferință că, în tratatul cu România se șterseseră datoriile acumulate de Germania până în 1944 către România și în același timp se accepta să impună României plata datoriilor Germaniei către ea, în valoare de 1.100.000.000 dolari, România pierzând astfel de două ori. Tratatul prevedea și achitarea sumei de 300 milioane dolari la valoarea anului 1938, deși delegația României a dovedit că achitase suma impusă. În tratat era stipulat și livrarea către U.R.S.S. a „șase vagoane de aur”³¹

În proiectul de tratat cu România, apoi în forma lui finală din 1947, redactat în cadrul Conferinței de pace de la Paris se prevedea ca România „... să restituie toate bunurile, drepturile și interesele Națiunilor Unite așa cum erau ele până la 1 septembrie 1939”³²

În intervalul 12 septembrie 1944 - 31 martie 1947 România a dat U.R.S.S.-ului, 5.772.409 t petrol, mai mult decât Germaniei în intervalul 1940-1944.

România a reprezentat pentru U.R.S.S., atât pe parcursul celui de-al doilea război mondial, cât și după, țara cu o poziție chiar în zona Balcanilor și cu resurse naturale foarte mari.

Prin tratatul de Pace de la Paris, U.R.S.S. și-a legitimat pe plan internațional poziția în economia României, în principal în industria petrolieră. Evoluția economică a României a fost grav afectată pentru multe decenii, aceasta datorându-se și dezinteresului manifestat de marile puteri la nivel economic, politic și diplomatic.

³¹ *România în anticamera Conferinței de pace de la Paris*. Documente. București, 1944, documentul 50, p. 316.

³² *România. Viața politică în documente 1947*, coord. Ioan Scurtu, București, 1994, documentul 9, p. 96.

ACTIVITATEA POLITICĂ ÎN BÂRLAD ȘI JUDEȚUL TUTOVA ÎN PRIMII ANI DE DUPĂ CEL DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (1944-1947)

Marian Bolum

Abstract

The communist regime had a particular effect in political and administrative life in this part of the country. After the annulment of the Tutova County (1953), Bârlad was comprised into several administrative forms required by the new governors: Bârlad region (1953 – 1956), Iași region (1956-1968) for 1968 to be part (along with some of the townships of the former county) from Vaslui County.

Lovitura de stat din 23 august 1944 a avut consecințe atât pe plan intern cât și pe plan internațional. Noul guvern format în seara zilei de 23 august sub președinția generalului C. Sănătescu era o expresie a coaliției realizate în cadrul Blocului Național Democrat în care partidele politice participante aveau câte un reprezentant în calitate de ministru de stat fără portofoliu: L. Pătrășcanu, interimar la Ministerul Justiției din partea PCR; C. Titel Petrescu din partea PSD; Iuliu Maniu din partea PNȚ și Dr. Brătianu din partea PNL¹. Titularii departamentelor erau generali, cu excepția a doi civili, oameni de încredere ai Palatului. În declarația adresată țării imediat după constituire, guvernul se angaja să reinstaureze un regim democratic și să elibereze teritoriul țării aflat încă sub controlul trupelor germane și maghiare.

Cea mai presantă sarcină a guvernului era însă stabilizarea relațiilor cu Alianții și în special cu Uniunea Sovietică în condițiile în care România era tratată de către comandanții sovietici ca un teritoriu cucerit. Armistițiul încheiat în noaptea de 12 spre 13 septembrie 1944² reflectă situația deosebit de dificilă în care se afla România, încercările delegației române condusă de Lucrețiu Pătrășcanu de a-i modera termenii nefiind acceptate, singurul punct favorabil fiind abrogarea Dictatului de la Viena și redobândirea Transilvaniei, deși hotărârea finală cu privire la apartenența acestui teritoriu urma să fie luată la conferința de pace.

În viața politică internă, toamna anului 1944 a fost o perioadă de reorganizare pentru principalele partide politice, toate având de suferit de pe urma întreruperii activității lor normale în cei șase ani de regim carlist și antonescian.

Partidele istorice, PNȚ și PNL, și-au concertat eforturile pentru reînființarea și revitalizarea organizațiilor din București și din țară. În octombrie 1944 Iuliu Maniu și Ion Mihalache au anunțat noul program al PNȚ, program care rămânea fidel vechilor teze economice și sociologice, cât și ideii de stat țărănesc³, elaborate în perioada interbelică. În același timp D. Brătianu a dat publicității o declarație generală conform căreia PNL rămâne credincios principiilor sale tradiționale și își propune să apere drepturile politice și civile ale cetățenilor.

PNL se confrunta cu grave probleme, disputele din cadrul partidului determinând ca o fracțiune condusă de Gh. Tătărescu să formeze o grupare dizidentă care va sfârâma unitatea liberalilor.

Partidul Comunist număra aproximativ 1000 de membri⁴, în preajma loviturii de stat din august 1944, majoritatea liderilor aflându-se în închisoare (Gh. Gheorghiu Dej) sau la Moscova (Ana Pauker).

Beneficiind de prezența autorităților sovietice de ocupație și de sprijinul diplomatic al Moscovei, comuniștii și-au refăcut organizațiile și conform ordinelor primite au început procesul de acaparare a puterii politice. Primul pas în această direcție l-a constituit înființarea unei noi coaliții politice, Frontul Național Democrat, a cărui program fusese dat publicității la 26 septembrie 1944⁵. Din FND, înființat oficial la 12 octombrie, făceau parte alături de comuniști, Partidul Social Democrat și Frontul Plugarilor, partidele istorice refuzând participarea la această coaliție⁶.

Formarea FND a precipitat declanșarea crizei în cadrul guvernului, care era constant atacat în presa comunistă și la demonstrațiile organizate de aceștia. Criza de guvern declanșată de demisiile lui L. Pătrășcanu și C. Titel Petrescu a luat sfârșit la 5 noiembrie prin constituirea unui guvern „politic” prezidat tot de generalul C. Sănătescu în care național-țărăniștii și liberalii au primit 10 locuri în Cabinet și FND – șapte, P. Groza fiind viceprim-ministru iar liderul comuniștilor Gh. Gheorghiu Dej, ministru al Comunicațiilor⁷.

Existența celui de-al doilea cabinet Sănătescu s-a dovedit efemeră, datorită agitațiilor puse la cale de comuniști care doreau întărirea propriilor poziții și implicit, a amestecului sovietic.

Guvernul instalat la 6 decembrie 1944 era condus de generalul N. Rădescu. Guvernul a exercitat o influență redusă asupra cursului evenimentelor, datorită intervenției directe și decisive a autorităților sovietice de ocupație.

După vizita liderilor comuniști, Gh. Gheorghiu Dej și Ana Pauker, la Moscova, în ianuarie 1945, va începe o campanie sistematică pentru înlocuirea guvernului Rădescu. Ofensiva comuniștilor pentru preluarea puterii a fost condusă de Andrei Vișinski, adjunctul ministrului sovietic de externe, care ajuns la București prin presiuni și amenințări va impune regelui, care nu avea nici o promisiune semnificativă din partea Aliatilor occidentali, impunerea unui guvern prosovietic prezidat de Petru Groza.

Guvernul instaurat la 6 martie 1945 era format din: patru reprezentanți ai PCR, trei ai PSD, trei ai Frontului Plugarilor, unul al Confederației generale a muncii, unul al Uniunii patrioților, unul al Uniunii preoților democrați și două dizidențe desprinse din PNL (Gh. Tătărăscu – viceprim-ministru și ministru de externe) și PNT (Anton Alexandrescu – ministru al Cooperativelor)⁸. Guvernul prezidat de P. Groza era un guvern minoritar, care nu reprezenta voința majorității românilor. Nici un membru din cele două mari partide, PNT și PNL, nu făcea parte din acest guvern în care toate pozițiile cheie erau deținute de comuniști sau de aliații lor.

Gh. Tătărăscu a fost acceptat în guvern la sugestia Moscovei care dorea să-și asigure legitimitatea în fața Occidentului.

Încă din primele zile guvernul Groza s-a lansat într-o activitate febrilă menită să atenueze șocul provocat în opinia publică de schimbarea de guvern, care era, de fapt, o schimbare de regim. În același timp pentru a consolida poziția guvernului, Moscova restaurează administrația românească în nord-estul Transilvaniei însă nu se

putea trece cu vederea că actul acesta apărea ca un dar al guvernului sovietic făcut către reprezentanții lui de la București.

Guvernul, lipsit în ansamblu de sprijin intern, a luat o serie de măsuri pentru a se întări și a lovi opoziția. Cele mai importante au fost schimbările majore din administrația locală, în fiecare județ fiind numiți prefecti comuniști care au impus crearea unor consilii cu puteri largi care erau dominate tot de PCR, reprezentanții țărăniștilor și liberalilor fiind excluși. Aceste consilii aveau rolul de a pune în practică politica guvernului și erau împuternicite să se ocupe de toate problemele importante: de la reconstrucția economică până la „democratizarea aparatului de stat”⁹

În zonele rurale, guvernul a încurajat comitetele țărănești nou formate să exproprieze și să împartă moșiile, iar în centrele urbane a instigat comitetele muncitorești să ia controlul asupra fabricilor, depozându-i pe proprietari, prin aceste comitete urmărindu-se subminarea structurilor politice și economice existente¹⁰.

Bârladul a avut mult de suferit în condițiile înaintării rapide a trupelor sovietice și a retragerii precipitate a armatei germane. Distrugerile provocate de linia frontului (Școala normală, capodoperă a arhitecturii moderne, construită după modelul Arsenalului din Veneția, hotelul „Traian”, Fabrica de fermentare a tutunului și numeroase case particulare, au fost arse), lipsa alimentelor de primă necesitate și numărul mare de refugiați care doreau să revină la casele lor au creat o stare de nemulțumire, pe care comuniștii vor ști să o folosească cu abilitate.

Noul lider comunist propulsat la București în toamna anului 1944, Gh. Gheorghiu Dej, era originar din Bârlad¹¹. Tactica și strategia comuniștilor s-a diversificat pe măsura evoluției evenimentelor. În același timp cu subminarea partidelor istorice au fost utilizate și subordonate unele organizații de masă urmărindu-se înregimentarea unor largi categorii sociale în numele unor idealuri nobile care însă vor fi demonetizate de propaganda comunistă. Unii au aderat la principiile comuniste cu speranța în mai bine, alții, marea majoritate, din oportunism.

În toamna anului 1944 își intensifică activitatea Apărarea Patriotică, sub președinția avocatului Ion Antohi. Membrii ei medici, profesori, învățători, avocați, funcționari, s-au implicat în înlăturarea urmărilor războiului. Au fost înființate patru cantine școlare, pe lângă Școlile primare nr. 2, 3, 5 și Grădinița „Zinca Crăiescu” unde au servit masa peste 500 de copii săraci¹². Medicii din oraș au organizat curățirea străzilor, au creat un serviciu de asistență a răniților, au curățat și amenajat clădirea spitalului și un dispensar medical unde erau acordate consultații gratuite¹³. Au fost organizate spectacole și colecte pentru ajutorarea copiilor orfani și a văduvelor de război. S-au strâns fonduri pentru sinistrații din Murgeni în valoare de 58000 lei¹⁴, pentru cei din Iași și din Transilvania suma de 2 milioane lei¹⁵ iar pe front au fost trimise peste 1000 colete¹⁶

În același timp a fost reorganizată în județul Tutova, „Uniunea Patrioților” avându-l ca președinte pe Ion Bontaș. În ședința de organizare din 18 septembrie 1944, delegatul Comitetului Central al Uniunii Patrioților, Ion Andronache solicita intensificarea muncii de propagandă ce trebuie desfășurată în județ ca urmare a schimbărilor intervenite în programul acestei organizații, prin aderarea la Platforma Partidului Comunist¹⁷

La sfârșitul lunii noiembrie 1944 s-a constituit Frontul Național Democrat și în județul Tutova. La Platforma program elaborată de FND au aderat și secțiunile din Bârlad ale Apărării Patriotice, Uniunea Patriotică și Frontul Plugarilor¹⁸

Strategia comunistă a avut în vedere și înființarea organizațiilor sindicale. La revendicările economice ale muncitorilor, meseriașilor și funcționarilor se va adăuga propaganda comunistă astfel că mișcarea sindicală va deveni o masă de manevră a stângii comuniste. În toamna anului 1944 s-au înființat sindicate profesionale ale muncitorilor, funcționarilor și intelectualilor de la CFR, Spitalul „Bârlad și Elena Beldiman”, Banca Națională, Federala Tutova, Cooperativa „Victoria”, Primărie, Prefectură, Poliție, Învățământ, Uzina electrică, Moara „Unirea”, APACA, Fabrica pentru fermentarea tutunului, ș.a.¹⁹. Brutarii s-au organizat în sindicat la 25 septembrie 1944, din comitet făcând parte Tănase Filip – președinte, Stela Georgescu – vicepreședinte și I. Tailer – casier²⁰

Începerea anului școlar 1944-1945 la 18 octombrie 1944 în prezența a peste 200 de profesori renumiți în aula Liceului „Gh. Roșca Codreanu” a însemnat și un prilej de propagandă comunistă, profesorul Petre Constantinescu Iași, pronunțându-se pentru „schimbări care să contribuie la democratizarea învățământului”²¹

Plecând de la lozinca egalității politice și sociale se desfășoară o puternică propagandă și în rândul femeilor, insistându-se pentru „organizarea acestora în vederea luptei pentru cucerirea drepturilor lor”²²

Eforturi deosebite se fac și pentru atragerea diferitelor categorii de tineri, mizându-se pe receptivitatea lor la înnoirile vremii²³

La 26 octombrie 1944 Uniunea Patrioților a organizat la Bârlad o manifestație unde s-a cerut constituirea unui guvern format din reprezentanții FND. Cu această ocazie au luat cuvântul: Ion Andronache din partea Uniunii Patrioților, Gheorghe Pruteanu din partea Frontului Plugarilor, Neculai Bolea din partea Sindicatelor Unite, Ion Manta din partea muncitorilor CFR și Nina Dumbravă din partea femeilor democrat²⁴. Cu această ocazie avocatul Manole Zolotovici, prefectul județului, a subliniat importanța eliberării Nordului Transilvaniei și a cerut sprijinul populației pentru înfăptuirea platformei FND iar primarul orașului Bârlad, avocatul Ion Bontaș, s-a adresat țăranilor arătând necesitatea exproprierii moșiilor mai mari de 50 de hectare²⁵

Prin intermediul Frontului Plugarilor propaganda comunistă se intensifică și în lumea satelor unde nemulțumirile erau și mai mari. În 61 de comune ale județului Tutova s-au înființat comitete sătești²⁶. Peste 300 de țărani activau în așa numita „Poliție rurală” însă aceștia s-au dovedit curând a fi doar bande înarmate care încercau să se interpună jandarmeriei locale, cu scopul de a împiedica exercitarea funcțiilor acesteia de apărare a proprietății, în același timp îndemnându-i pe țărani să intre cu plugurile pe domenii²⁷

Publicarea Platformei Program a PNT în octombrie 1944²⁸ a impulsionat activitatea partidului și în teritoriu. Organizația Partidului Național Țărănesc din județul Tutova condusă de avocatul V. Georgescu Bârlad a făcut cunoscut membrilor ei acest program, care dacă ar fi putut fi pus în practică ar fi asigurat o democratizare reală a statului român, însă acțiunile țărăniștilor erau sistematic obstrucționate de

asaltul stângii comuniste care pentru a le contracara acțiunile organizau periodic întruniri și contramanifestații.

În noiembrie 1944 a avut loc alegerea comisiei locale a Sindicatelor Unite la care au luat parte Comitetele sindicale ale brutarilor, morarilor, tăbăcarilor, funcționarilor, muncitorilor de la Uzina comunală și CFR, tipografilor și metalurgiștilor, sindicatele orașului Bârlad numărând 400 membri²⁹. În Comisia locală au fost aleși: Ciucă Enache – muncitor turnător, Ilie Vasile – CFR-ist, Theodor Călin – tipograf, Nicolae Bolea – brutar, Ion Bulișcă de la Moara „Unirea”, Ioniță Făinărea de la Moara „Șaraga”, Gheorghe Marcaș – CFR-ist, Lazăr Șaraga – funcționar, Dumitru Leahu – tăbăcar, Ion Ghelțu – funcționar, Nicu Panaintiu de la Uzina comunală, Constantin Sandu – funcționar și Ilie Petru de la Tineretul CFR³⁰

La 22 noiembrie 1944 delegații Uniunii Patrioților, Frontului Plugarilor, Partidului Comunist și Sindicatelor Unite (secțiunea județeană Tutova a Partidului Social Democrat era în curs de constituire) întruniți în sediul Uniunii Patrioților au hotărât constituirea secțiunii Tutova a Frontului Național Democrat, Biroul permanent fiind alcătuit din: Ioan Bontaș președinte, Gheorghe Pruteanu – vicepreședinte, Ioan Savin – secretar, Ioan Iacomi, Ioan Andronache și Gheorghe Berechet – membri³¹

Comitetul județean al FND a hotărât în aceeași zi alegerea lui Zainea Buhuși, reprezentant al PCR, în calitate de prefect al județului Tutova³². Tot cu această ocazie a fost lansat un Apel prin care se cerea „aplicarea sinceră și loială a armistițiului, sprijinirea războiului antifascist, pentru o prietenie mai strânsă cu URSS”³³.

În noiembrie 1944 se înființează și Secția Tutova a Partidului Social Democrat. Din cei 6 membri ai comitetului, trei erau de naționalitate evreiască: dr. Weiner Haim, Aron Rubin și Leon Scharf³⁴.

Tot în luna noiembrie a fost organizată o mare întrunire, în sala Teatrului „Al. Vlahuță”, de către Frontul Plugarilor la care au participat Petru Groza, președintele Frontului Plugarilor și viceprim-ministru, Romulus Zaroni, subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii, Gh. Gheorghiu Dej, ministrul Transporturilor și Comunicațiilor, Lucrețiu Pătrășcanu, ministru de Justiție și Constantin Titel Petrescu, președintele PSD³⁵, prezența acestor lideri ai stângii demonstrând dorința de impunere a FND în toate regiunile țării și de atragere a țărănimii. Astfel de întruniri, organizate de reprezentanții FND din județul Tutova (I. Bontaș – primar, I. Andronache – șeful Poliției locale și Zainea Buhuși – prefectul județului³⁶) au avut loc și în luna decembrie 1944, participanții (țărani, învățători, preoți și alte categorii din lumea satelor) pronunțându-se pentru înfăptuirea rapidă a reformei agrare și înscrierea țăranilor în Frontul Plugarilor.

Acțiunile propagandistice inițiate de FND prin intermediul Frontului Plugarilor, în special, au creat dezechilibre majore în lumea satelor, în 40 de comune, din cele 68 câte avea județul Tutova, fiind schimbați primarii³⁷. În alte comune impulsionați de prefectul comunist Zainea Buhuși țăranii au trecut la împărțirea forțată a moșiilor³⁸

La Bârlad, Sindicatelor Unite au solicitat patronilor deschiderea fabricilor până la 27 noiembrie, ajutor social și recunoașterea comitetelor de fabrică³⁹

Aceeași politică demagogică a fost desfășurată cu abilitate în rândul femeilor (acțiunile au fost coordonate de Nina Dumbravă⁴⁰), a tineretului, cărora li se inocula

ideea că singura cale care le putea asigura viitorul era lupta pentru Platforma FND⁴¹ și în rândul reprezentanților școlii care trebuiau atrași pentru a pregăti „oameni conștienți spre a munci și lupta pentru o viață mai bună”⁴²

Pentru a-și impune concepțiile, comuniștii s-au folosit de unii intelectuali de bună credință sau oportuniști (doreau să profite de schimbările politice ce se prefigurau).

Prin propaganda antifascistă s-a urmărit arestarea și trimiterea în lagăre de muncă a unor persoane legate de vechiul regim politic, pe listele întocmite de FND din județul Tutova figurând Panait Vasiliu, Constantin Constantinescu, Cezar Ivanovici, Ioan Grigoriu, George și Panait Subțirelu⁴³

În anii ce au urmat acțiunile judiciare se vor extinde nu numai asupra legionarilor, ci și asupra tuturor organizațiilor politice care încercau să bareze accesul comuniștilor către preluarea puterii totale în stat. Pe o astfel de listă a figurat și Vasile Georgescu Bârlad, avocat și cunoscut om politic, președintele organizației județene a Partidului Național Țărănesc⁴⁴

Noul guvern instaurat la 6 decembrie 1944⁴⁵ sub președinția generalului Nicolae Rădescu a însemnat o consolidare a forțelor Frontului Național Democrat și în județul Tutova.

Profitând de creșterea influenței FND, prefectul comunist a emis ordonanța nr. 6.847⁴⁶, în 10 articole, de expropriere a moșiilor de peste 50 de hectare. Terenurile greu de divizat, păduri, bălți, islazuri cât și bunurile imobile de pe moșii au trecut în gospodărirea comitetelor sătești spre administrare. Acest act neconstituțional, în condițiile în care N. Rădescu insistase ca prefectii să respecte ordinea statală, a avut ca urmare înlocuirea prefectului Zainea Buhuși.

La 22 decembrie 1944, în urma unei mari adunări cetățenești, este instalat în funcția de prefect al județului Tutova profesorul Gheorghe Gâlcă. Adevărat patriot dispunând de o susținută forță de muncă, și-a pus în slujba tutovenilor întreaga capacitate, reușind să pondereze avansurile comuniștilor și să înlocuiască demagogia propagandistică cu competența celui care în momente grele a servit idealurile generale⁴⁷

Prima sarcină a noului prefect a fost punerea la punct a documentelor Comisiei de control pentru satisfacerea condițiilor de armistițiu, actele justificative fiind înaintate de Prefectura județului Tutova, Comisiei Centrale de la București pentru verificare și păstrare. În conformitate cu actele întocmite zilnic se îmbarcau în gara Bârlad mii de bovine și alte bunuri care erau recepționate de Comisie⁴⁸

Noul prefect s-a preocupat de înlăturarea deficiențelor administrative, de aprovizionarea cu bunuri alimentare sau lemne a populației, de aprovizionarea școlilor și a celorlalte instituții, de repunerea în funcțiune a sistemului sanitar și de desfășurarea în bune condiții a activităților didactice în școli.

Pentru că din 66 comune doar două aveau legături telefonice cu Prefectura prin intermediul P.T.T. în 10 zile vor fi repuse în funcțiune toate instalațiile telefonice ale județului⁴⁹

Pentru aprovizionarea populației Gh. Gâlcă a colaborat cu prefectul Bacăului, Dionisie Ionescu. De la Bacău veneau cisterne cu petrol, var și cartofi, iar din Bârlad se încărcau pentru băcăuani vagoane cu cereale⁵⁰

O problemă foarte acută era starea sanitară a populației rurale, în județ existând 6000 bolnavi de tifos. Cu ajutorul doctorului V Plaxim, medicul șef al județului, au fost luate primele măsuri: a fost amenajat parterul spitalului „Bârlad și Elena Beldiman” pentru cazarea și tratarea bolnavilor (spitalul era avariat din cauza bombardamentelor), a fost redeschis spitalul de la Florești și dispensarul medical din comuna Tutova, astfel că în primăvara anului 1945 epidemia era complet eradicată⁵¹

Pentru desfășurarea normală a învățământului prefectul Gh. Gâlcă, care era și președintele Consiliului interșcolar a convocat pe toți profesorii în sala de ședințe a Prefecturii și împreună cu ei și cu directorii s-a trecut la încadrarea titularilor pe locurile pe care le ocupau înainte de refugiu, catedrele vacante fiind încredințate spre suplinire⁵² Tabelele întocmite cu această ocazie au fost înaintate Ministerului și Inspectoratului școlar, cea din urmă instituție numind suplinitori în locul învățătorilor care erau pe front, astfel că în ianuarie 1945 procesul didactic se desfășura în condiții bune.

Împreună cu primarii comunelor au fost luate măsuri pentru repararea drumurilor. În acest domeniu s-a dat prioritate șoselei naționale Iași – București, pe tronsonul care străbătea județul Tutova pentru ca apoi să înceapă repararea șoselelor Bârlad – Murgeni și Bârlad – Puiesti⁵³

În cadrul Conferinței pe țară a prefectilor, desfășurată la București, între 12 și 24 ianuarie 1945, prefectul Gh. Gâlcă, luând cuvântul, a prezentat propuneri pentru ameliorarea situației economice, aprovizionarea frontului cu alimente și materiale, a dat sugestii pentru îmbunătățirea transportului, a situației sanitare și a învățământului⁵⁴

La Congresul Sindicatelor Unitare desfășurat la București între 20 – 26 ianuarie 1945 din partea Sindicatelor Unite din județul Tutova a participat fostul prefect Zainea Buhuși⁵⁵

La 28 ianuarie 1945 la întrunirea organizată de FND au participat: Ioan Savin, secretarul județenei PCR Tutova, Ion Bontaș, primarul orașului, reprezentant al Uniunii Patriotice, inginerul Cazacu din partea Partidului Social Democrat, Ion Andronache, din partea Frontului Plugarilor și I. Leahu, din partea Sindicatelor Unite⁵⁶ Cu această ocazie s-a adoptat o moțiune ce se înscria pe linia Platformei Frontului Național Democrat: participarea la războiul antihitlerist, înfăptuirea reformei agrare, legi democratice, prietenie cu U.R.S.S ș.a.

Agitațiile comuniste au atins punctul culminant în februarie 1945. Elementele de stânga, impulsionate de comuniști, cât și de prezența trupelor sovietice au organizat numeroase mitinguri, demonstrații și întâlniri, principala revendicare fiind aducerea la putere a unui guvern majoritar FND. Presa bârlădeană, de sorginte comunistă, a susținut din plin aceste revendicări⁵⁸

Cu ocazia acestor întruniri erau fabricate telegrame și moțiuni în numele oamenilor muncii, altele erau trimise în numele țăranilor din comunele limitrofe: Perieni, Frunțișani, Pogonești, Ivești⁵⁷ ș.a. O astfel de moțiune a fost trimisă din partea FND Tutova și către regele Mihai, textul urmărind același șablon: demisia guvernului Rădescu și încredințarea puterii unui guvern al FND „pentru a se rezolva criza din țară”⁵⁹

Seria acestor acțiuni a culminat cu manifestația din sala Teatrului „Al. Vlahuță” din 5 martie 1945 la care au participat atât cetățeni ai orașului cât și delegați ai țăranilor din județ, adunarea fiind prezidată de Tănase Filip, muncitor brutar.⁶⁰

Guvernul instaurat la 6 martie 1945 era format din reprezentanții Frontului Național Democrat și din două dizidente ale Partidului Național Liberal și Partidului Național Țărănesc⁶¹

Din acest guvern au făcut parte și șase bărlădeni, foști elevi sau profesori ai Liceului „Gh. Roșca Codreanu”: Gh. Gheorghiu Dej, P. Constantinescu Iași, C. Vasiliu Rășcanu, Gh. Vlădescu, D. Bagdasar și Gh. Vințu⁶¹

În câteva ore guvernul Petru Groza înlocuiește toți prefecții cu excepția celui de Tutova, Gh. Gâlcă, care își va păstra postul până la 15 iulie 1945, timp în care va întocmi tabelele nominale, la nivelul județului, cu țăranii care urmau să fie împroprietăriți⁶³ De distribuirea titlurilor de împroprietărire se va ocupa noul prefect I. Andronache, președintele organizației județene a Frontului Plugarilor.

Ca urmare a prestigiului de care se bucura, Gh. Gâlcă va fi numit în august 1945 printr-un ordin semnat de ministrul cooperăției, Anton Alexandrescu, președinte al Consiliului de administrație al „Federalei Tutova”. Ulterior, după debarcarea acestuia și din funcția de director al Liceului „Gh. Roșca Codreanu”, devenit prin stăruințele sale Colegiul Național „Gh. Roșca Codreanu”, cu ocazia sărbătoririi centenarului, își va relua activitatea la catedră aducându-și o contribuție importantă la dezvoltarea învățământului bărlădean.

După instaurarea guvernului Groza propaganda comunistă va folosi orice ocazie pentru promovarea ideilor comuniste. Pentru promovarea acestor idei se continuă seria întrunirilor FND din județul Tutova, întâlniri ce se încheiau, invariabil, cu trimiterea unor telegrame către guvernul Groza prin care se exprima adevărată față de noua politică procomunistă și prosovietică⁶⁴

În același scop Organizația tutoveană a femeilor va adera în primăvara anului 1945 la Uniunea Femeilor Antifasciste din România⁶⁵

Ziua de 1 mai și ulterior sărbătorirea căderii Berlinului, ocazii cu care au fost organizate și la Bârlad mari demonstrații, au constituit noi prilejuri de manifestare a propagandei comuniste, deturnându-se sensul firesc al celor două evenimente.

Mass-media, în special presa comunistă, și-a adus o contribuție importantă la inocularea „noilor” idei, aducând în același timp critici virulente la adresa Opoziției, reprezentanții ei fiind considerați adevărați dușmani ai poporului⁶⁶

PNT și PNL Brătianu au continuat să rămână principala forță de opoziție la guvernul Groza. Iuliu Maniu a devenit liderul celor care doreau să creeze o adevărată democrație parlamentară, după model Occidental și să protejeze țara împotriva dominației sovietice însă în ce privește viitorul nu era prea optimist deoarece își dăduse seama că România nu mai era un stat suveran în condițiile în care guvernul se arăta dispus să îndeplinească ordinele Moscovei, ceea ce însemna de fapt instituirea controlului sovietic asupra economiei românești. În același timp Maniu era pregătit pentru o confruntare cu comuniștii, în acest sens recomandând regelui să demită guvernul, considerat nereprezentativ, după ce ar fi obținut sprijinul american și britanic, sprijin pe care însă nu a reușit să-l obțină. Cu toate acestea regele a încercat să înlăture guvernul Groza, cerându-i la 20 august primului ministru să demisioneze⁶⁷,

Însă Groza, sprijinit de Moscova a refuzat să dea curs cererii regale. În aceste condiții impasul politic era total, regele refuzând să mai semneze decretele prezentate de miniștri.

Greva regală din vara anului 1945 și marea demonstrație promonarhistă din 8 noiembrie 1945, au fost ultimele mari încercări ale Opoziției de a atrage atenția puterilor occidentale, asupra pericolului comunizării și sovietizării României.

În timp ce evenimentele erau în curs de desfășurare, la Conferința de la Moscova din 16 – 26 decembrie 1945, Occidentul și URSS au căzut de acord asupra unui plan care să deblocheze situația din România⁶⁸ URSS a fost de acord cu includerea în guvern a unui ministru din partea PNT și unul din partea PNL. Guvernul urma să stabilească data alegerilor și să garanteze tuturor partidelor libertatea de întrunire și libertatea presei. În schimb Marea Britanie și SUA au promis recunoașterea noului guvern.

De la început a fost refuzată prezența în guvern a lui Iuliu Maniu, Gh. Brătianu și a dr. N. Lupu. După lungi discuții A. I. Vișinski va accepta în guvern ca ministru fără portofoliu pe Emil Hațieganu din partea PNT și Mihai Romniceanu din partea PNL⁶⁹

Acest aranjament, ce a determinat recunoașterea la 4 februarie 1946⁷⁰ a guvernului Groza de către Marea Britanie și SUA, a însemnat o severă înfrângere atât a partidelor istorice cât și a puterilor occidentale. Noul cabinet, în care cei doi reprezentanți ai Opoziției erau doar simpli figuranți, nu era cu nimic mai reprezentativ pentru voința majorității românilor deoarece era dominat în continuare de comuniști și de mentorii lor sovietici. Prin recunoașterea guvernului Marea Britanie și SUA au renunțat la singurul mijloc eficient pe care-l aveau la dispoziție de a face presiuni asupra guvernului Groza pentru ca acesta să respecte hotărârile de la Moscova⁷¹

Anul 1946 a fost dominat de alegerile parlamentare. Deși anunțate din ianuarie alegerile au fost amânate până în noiembrie deoarece comuniștii s-au temut că nu vor reuși să controleze rezultatul alegerilor. După cum aveau să dovedească evenimentele nici guvernul, nici URSS nu aveau intenția să permită desfășurarea unor alegeri libere deoarece ele ar fi adus la putere partidele istorice.

Pentru slăbirea partidelor democratice comuniste, la îndemnul sovieticilor, au încurajat unele dizidențe simulând sprijinirea în cadrul PNL pe D. Danielopol și M. Romnicescu împotriva lui Dinu Brătianu iar în cadrul PNT pe Al. Măcărescu și E. Hațieganu împotriva lui I. Maniu⁷²

Partidul Comunist își va stabili tactica față de alegeri în Plenara Comitetului Central din ianuarie 1946⁷³

În mai 1946 forțele de stânga s-au regrupat în Blocul Partidelor Democratice din care făceau parte: PCR, PSD, PNL – Tătărăscu, PNT – Anton Alexandrescu, Frontul Plugarilor și Partidul Național Popular⁷⁴, la care s-au alăturat și sindicatele, organizațiile de femei, de tineret și asociațiile profesionale, controlate de comuniști.

Pentru consolidarea propriilor poziții, comuniștii elaborează o nouă lege electorală în iulie 1946, lege prin care este desființat Senatul și se acordă drept de vot și femeilor, militarilor și funcționarilor de stat⁷⁵

La jumătatea lunii octombrie 1946 guvernul a stabilit în cele din urmă data alegerilor, 19 noiembrie, însă campania electorală începuse încă din vară. Ambele

tabere, atât BPD dominat de comuniști, cât și opoziția în frunte cu național – țărăniștii, au considerat alegerile drept bătălia decisivă pentru preluarea puterii.

Comitetul Central al Partidului Comunist a încredințat organizarea alegerilor Ministerului de Interne, condus de comunistul Teoharie Georgescu⁷⁶. El a avut misiunea de a forța magistratii din întreaga țară, care aveau responsabilitatea de a interpreta legea electorală, să urmeze directivele Partidului Comunist.

Comuniștii de frunte au fost trimiși în toate județele țării pentru a se ocupa de alegeri. Aparatul administrativ a fost mobilizat pentru a promova candidații BPD și în același timp pentru a împiedica opoziția să organizeze o campanie eficientă. Poliția și alte autorități au împiedicat distribuirea ziarelor și manifestelor opoziției și împreună cu echipe de comuniști, special formate, au împrăștiat întrunirile organizate de PNT și PNL.

În același timp s-au străduit să excludă un număr cât mai mare de alegători ai opoziției de pe listele electorale, iar în zonele rurale, unde național-țărăniștii erau deosebit de puternici, au amplasat centrele de votare la distanțe mari de centrele populate pentru ca țărănilor să le fie greu să voteze. De altfel, Gh. Gheorghiu Dej nu a făcut nici un secret din intențiile comuniștilor, în timpul campaniei electorale informând pe membrii misiunii americane de la București că „alegerile sunt o luptă în care inamicul, partidele istorice, trebuie să fie învinse, profitându-se de orice slăbiciune a opoziției”⁷⁷

Toată această agitație a propagandei comuniste era privită cu rezervă de o parte a populației, partidele de opoziție bucurându-se, încă, de popularitate și încredere, însă toate protestele adresate guvernului și oficialităților sovietice din cadrul Comisiei Aliate de Control au rămas fără răspuns.

Întrunirile electorale ale BPD s-au intensificat în vara și toamna anului 1946 și în județul Tutova⁷⁸. În ziua de 14 iulie organizația PCR – Tutova a ținut întruniri în comunele: Mînzăți, Buda, Florești, Costești, Unțești, Bogdana, Bogdănița, la care au luat cuvântul I. Savin, secretarul PCR din județul Tutova, Moisei, Vasiliu, Boștea și Fodor⁷⁹

Astfel de întruniri au avut loc și la Bârlad, la sediul organizației județene a PCR cât și în cartierele orașului: în cartierul gării sau în cartierul Cotul Negru⁸⁰

Aniversarea a doi ani de la evenimentele din august 1944 a constituit o nouă ocazie pentru propaganda comunistă. Cu această ocazie a avut loc o manifestație în piața Primăriei orașului Bârlad la care au luat cuvântul: V. Pînzaru, președintele BPD din județul Tutova și avocatul I. Simion, secretar general al Ministerului cooperăției și delegat al Comitetului Central al BPD⁸¹

Prin adresa nr.156 Comitetul județean al BPD făcea cunoscut organizației județene a PCR că întrunirile politice vor continua în comunele județului, adresa fiind semnată de V. Pînzaru, președintele BPD din județul Tutova și de Zainea Buhuși în calitate de secretar⁸².

Pentru convingerea femeilor să voteze BPD, au fost intens mediatizate modificările legii electorale, în această acțiune implicându-se Uniunea Femeilor Antifasciste Române prin învățătoarea I. Tătaru și Nina Dumbravă din partea PCR⁸³.

În septembrie 1946 a fost inaugurat la Teatrul „Al. Vlașcu” un ciclu de conferințe organizat de Comisia Artă și Cultură a Partidului Comunist din județul

Tutova, tematica abordată („Reforma agrară și situația economică a țărănimii” sau „Trecutul de luptă a țărănimii române”⁸⁴) urmărind de fapt discutarea Platformei Program cu care BPD se prezenta la alegeri.

Pentru atragerea țărănimii, guvernul Groza a repartizat județului Tutova pentru realizarea însămânțărilor de toamnă, 300 vagoane de grâu, 20 vagoane secară și 50 vagoane orz⁸⁵. În același scop în cadrul unei adunări de peste 10000 de cetățeni, la Bârlad, s-au împărțit (în prezența trimișilor guvernului și ai reprezentanților locali ai BPD) titlurile de împrumut, acțiunea încheindu-se cu scandarea cunoscutelor lozinci: „Trăiască guvernul dr. Petru Groza” și „Trăiască Blocul Partidelor Democratice”⁸⁶ ș.a.

Pentru a contracara acordul Opoziției din 21 octombrie 1946 între Partidul Național Țărănesc, Partidul Național Liberal și Partidul Social Democrat Independent în vederea apărării „libertății de exprimare” și a „libertății alegerilor”⁸⁷ la 24 octombrie 1946 s-a desfășurat conferința pe țară a BPD la care a participat și o delegație din județul Tutova⁸⁸. Această întrunire a fost urmată la Bârlad de o ședință a tuturor secțiilor BPD unde s-a făcut de către V. Pinzaru, președintele județean al BPD, o prezentare asupra discuțiilor ce au avut loc la București, ajungându-se la o unanimitate de păreri între toți reprezentanții partidelor din bloc⁸⁹.

La 11 noiembrie 1946 în ziarul „Liberalul” și la 12 noiembrie în ziarul „Dreptatea” au fost publicate listele cu candidații liberali și național-țărăniști⁹⁰. Candidatul organizației județene Tutova a Partidului Național Țărănesc era profesorul universitar Gh. Tașcă⁹¹.

La 16 octombrie a avut loc depunerea listelor electorale ale BPD la Tribunalul Tutova. În fruntea listei se afla profesorul Petre Constantinescu Iași urmat de: P. Drăgoiescu inspector general școlar (PSD), Ioan Guriță, avocat (PNL-Tătărăscu) și Gheorghe Pruteanu, țăran din Popeni (FP)⁹².

De o atenție deosebită în presa de stânga s-a bucurat profesorul Petre Constantinescu Iași, fost ministru ad-interim la sănătate și ministru al informațiilor, ziarul „Părerii Tutovene” publicând numeroase articole în care erau prezentate pe larg intervențiile acestuia făcute la București pentru sprijinirea județului Tutova⁹³. Același ziar își făcea datoria până la capăt, publicând pe prima pagină fotografiile primilor patru candidați ai BPD din județul Tutova, invitându-i pe cetățeni să voteze cu încredere soarele, semnul electoral al BPD, pentru „un viitor luminos, de pace, propășire și libertate”⁹⁴.

Alegerile din 19 noiembrie s-au desfășurat într-o atmosferă de tensiune maximă. Guvernul era așteptat să anunțe rezultatul alegerilor pe 20 noiembrie, dar, din motive pe care nu le-au putut explica satisfăcător a întârziat 48 de ore, abia pe 22 noiembrie cifrele fiind în sfârșit publicate⁹⁵. Rezultatele oficiale au indicat o victorie covârșitoare a BPD, cu 68,62% din voturi, ceea ce însemna 347 mandate, la care se adăugau și cele 29 de mandate ale Uniunii Populare Maghiare, în timp ce Partidul Național Țărănesc obținuseră 12,62% din voturi și 33 de mandate iar Partidul Național Liberal 4,72% și 3 mandate⁹⁶.

Dovezile descoperite după 1989 arată că în ziua alegerilor s-a întâmplat exact contrariul, că național țăărăniștii erau pe punctul de a câștiga o victorie zdrobitoare⁹⁷. Se pare că în momentul în care liderii comuniști si-au dat seama de amploarea

înfrângerii lor iminente, ei au suspendat anunțarea rezultatelor și au trimis instrucțiuni prefectilor să „revizuiască” rezultatele (după consultarea Moscovei care a aprobat falsificarea rezultatelor alegerilor) astfel încât ele să indice o victorie a BPD⁹⁸. Rezultatele reale ale alegerilor nu sunt cunoscute până acum. L. Pătrășcanu care ceruse ministrului de Interne, Teohari Georgescu să i le arate pentru a ști cum trebuie organizată în viitor politica și propaganda PCR, a primit răspunsul că ele fuseseră arse și că, de acum înainte, contau numai cifrele comunicate oficial⁹⁹.

În județul Tutova în listele electorale au fost înscriși 73033 alegători din care s-au prezentat la vot 65936¹⁰⁰.

Aplicându-se aceleași măsuri de măsluire a voturilor s-a ajuns în final și aici la victoria BPD cu 51451 voturi în timp ce PNT a obținut 7226 voturi, PNL a obținut 2536 voturi, PNT – dr. N. Lupu 1889 voturi, restul voturilor fiind atribuite candidaților independenți¹⁰¹.

Din partea BPD au fost trimiși în Parlament patru deputați: profesor P. Constantinescu Iași, avocatul I. Guriță, inspectorul general școlar, P. Drăgoiescu și Gh. Pruteanu, țăran din comuna Popeni¹⁰².

Falsificarea alegerilor prin numărarea incorectă a voturilor cât și prin teroarea exercitată asupra alegătorilor, au determinat pe reprezentanții partidelor istorice să ceară regelui Mihai denunțarea alegerilor¹⁰³, considerate „ca lipsite de orice temei de drept și prin acestea nule și neavenite”¹⁰⁴.

Statele Unite și Marea Britanie au denunțat alegerile ca fiind nereprezentative pentru voința poporului român și a învinuit guvernul Groza că nu și-a respectat promisiunile de a organiza alegeri libere însă s-au limitat doar la prezentarea unor simple note de protest care nu au avut nici o eficiență.

Mai mult, guvernul și parlamentul procomunist au primit încă un gir odată cu semnarea de către puterile occidentale a Tratatului de pace cu România la 10 februarie 1947¹⁰⁵.

În aceste condiții, regelui Mihai nu-i mai rămânea altceva de făcut decât să deschidă lucrările Parlamentului (dominat de comuniști și aliații lor) la 1 decembrie 1947¹⁰⁶.

Noul guvern prezidat de P. Groza a urmărit accentuarea ritmului comunizării prin întărirea controlului de stat asupra întreprinderilor industriale particulare, prin introducerea cotelor obligatorii de produse agricole, printr-o reformă monetară care lovea în deținătorii de capital cât și prin planificarea și conducerea centralizată a întreprinderilor de stat, urmărindu-se transformarea economiei românești în conformitate cu modelul sovietic¹⁰⁷.

Pe plan politic relațiile dintre comuniști și gruparea liberală condusă de Gh. Tătărăscu se deteriorase progresiv ceea ce îl determină pe acesta să înainteze la 24 mai 1947¹⁰⁸ un memoriu către partidele din BND în care se făcea o severă critică a politicii guvernului, de fapt, a PCR. În același timp, comuniștii considerau că a venit vremea unui atac frontal împotriva opoziției, și în primul rând împotriva PNT.

În urma unei acțiuni provocatoare¹⁰⁹, bine organizată de comuniști, liderii PNT au fost arestați, ceea ce a permis guvernului să dizolve principalul partid de opoziție.

I. Maniu și colegii săi au fost acuzați de trădare și în urma procesului din 29 octombrie – 11 noiembrie¹¹⁰ au fost condamnați la ani grei de închisoare, de la cinci ani, până la închisoare pe viață.

În 1947 împreună cu alți șefi de organizații PNȚ a fost arestat și V. Georgescu Bârlad, urmărindu-se înscenarea unui proces politic, după care a fost eliberat temporar, fiind însă tot timpul urmărit de organele de represiune comuniste.

În august 1949 este arestat împreună cu fiica sa Irina Georgescu Bârlad și cu fiul său Costin Georgescu Bârlad¹¹¹

În octombrie 1951 în urma unui proces înscenat este condamnat la doi ani și două luni închisoare pentru: „acte preparatorii la crimă de uzurpare de ordin constituțională”¹¹². După eliberarea din închisoare, la finele lui 1953, expropriat și deposedat de toate bunurile materiale, nerecunoscându-i-se nici dreptul la pensie, i se stabilește domiciliu obligatoriu la București, unde locuiește fiica sa¹¹³

În noiembrie 1956, ca urmare a evenimentelor din Ungaria este din nou arestat fiind învinuit că începuse elaborarea unei lucrări pe care anchetatorii au numit-o „istorie” a PNȚ și că a păstrat legături cu alți fruntași PNȚ, întrunindu-se pentru a discuta reorganizarea partidului¹¹⁴. Prin sentința din august 1957 este condamnat la 16 ani muncă silnică și 10 ani degradare civilă, sub acuzația de „crimă de uneltire contra ordinii sociale”¹¹⁵. Bolnav fiind, ca urmare a regimului de detenție și a vârstei înaintate (73 ani) este târât pe la diverse procese în calitate de martor trecând prin calvarul unor noi anchete, sinonime cu teroarea și bătaia, la închisorile de la Jilava și Malmaison¹¹⁶. Rezistă totuși până la 20 iulie 1962 când, în închisoarea de la Botoșani, epuizat fiind, cade, și gardianul care-l însoțea crezând că este o înscenare, îl lovește brutal până își pierde conștiința. Considerat mort este dus la morgă însă a doua zi, constatându-se că mișcă, este din nou bătut cu patul puștii până își dă ultima suflare¹¹⁷. Tristul deznodământ, consecință a terorii comuniste, este aflat de familie prin intermediul fiului său Șerban Georgescu Bârlad și el deținut politic la aceeași închisoare.

Condamnarea liderilor PNȚ a fost urmată de o virulentă campanie, prin mijloacele cunoscute: presă, mitinguri, telegrame împotriva fracțiunii liberale condusă de Gh. Tătărăscu, singura grupare care nu era controlată de comuniști. În aceste condiții la 6 noiembrie 1947¹¹⁸, în urma unui vot de blam dat de Parlament, Gh. Tătărăscu, ministru de externe, și ceilalți miniștri ce reprezentau gruparea sa vor fi nevoiți să demisioneze.

Singurul bastion de luptă împotriva comunismului rămăsese monarhia. Pentru a-și asigura controlul total asupra puterii, comuniștii, sprijiniți și de această dată de Moscova, au impus, la 30 decembrie 1947, abdicarea forțată a regelui Mihai¹¹⁹

Forțele comuniste din județul Tutova au acționat în conformitate cu indicațiile primite de la București: implicarea în problemele economice, sociale, politice și culturale, izolarea și discreditarea opoziției, preluarea controlului asupra sindicatelor, organizațiilor de femei, tineret¹²⁰ ș.a.

Ultimul act, abdicarea regelui Mihai, a fost mediatizat prin aceleași întruniri și manifestații.

Presă comunistă bărlădeană anunța că „muncitorii și populația au sărbătorit cu mare entuziasm Proclamarea Republicii”¹²¹. Bineînțeles, nu au fost uitate telegramele de adeziune trimise conducerii de la București.

Proclamarea Republicii Populare Române a reprezentat încheierea ultimei etape a preluării puterii politice depline de către comuniști. Democrația „populară” introdusă prin forță la 30 decembrie 1947, sub apanajul trupelor sovietice și a controlului instituit de guvernanții de la Moscova, a însemnat, pentru aproape jumătate de secol, instaurarea unui regim totalitar comunist.

Regimul comunist a avut consecințe deosebite asupra vieții politico-administrative din această parte a țării. După desființarea județului Tutova (în 1953), Bârladul a intrat în componența mai multor forme administrative impuse de noii guvernanți: regiunea Bârlad (1953-1956), regiunea Iași (1956-1968) pentru ca din 1968 să facă parte (împreună cu o parte din comunele fostului județ) din județul Vaslui.

NOTE

- ¹ A. Petric, ș.a. *Istoria României între anii 1918 - 1981*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1981, p. 236.
- ² M. Bărbulescu, ș.a. *Istoria României*, București, Editura Enciclopedică, 1998, p. 469.
- ³ I. Mihalache, *Statul țărănesc. Cuvântare la adunarea din 29 octombrie 1944 ținută la București de PNȚ*, București, 1944, p. 15.
- ⁴ M. Bărbulescu, ș.a., *op. cit.*, p. 470.
- ⁵ Fl. Constantiniu, *O istorie sinceră a poporului român*, București, Editura univers enciclopedic, 1998, p.446.
- ⁶ *Ibidem*.
- ⁷ M. Bărbulescu, ș.a., *op. cit.*, p. 471.
- ⁸ A. Petric, ș.a., *op. cit.* p. 252.
- ⁹ M. Bărbulescu, ș.a., *op.cit.*, p.473.
- ¹⁰ *Ibidem*, p.474.
- ¹¹ Gh. Buzatu. *România cu și fără Antonescu*, Iași, Editura Moldova, 1991, p.293.
- ¹² O. Rășcanu Gramaticu, ș.a., *Istoria Bârladului*, Bârlad, 1998, p.45.
- ¹³ Gh. Clapa, *Aspecte ale luptei maselor populare din fostul județ Tutova pentru instaurarea guvernului democratic de la 6 martie 1945*, Vaslui, 1980, p.421.
- ¹⁴ „Flacăra”, I, 10, din 18 ianuarie 1945.
- ¹⁵ *Ibidem*.
- ¹⁶ *Ibidem*.
- ¹⁷ O. Rășcanu Gramaticu, ș.a., *op.cit.*, p.46.
- ¹⁸ *Ibidem*.
- ¹⁹ „Părerii”, II, 21, din 30 septembrie 1944, „Flacăra”, I, 7, din decembrie 1944.
- ²⁰ Gh. Clapa, *op.cit.*, p.421.
- ²¹ „Părerii”, II, 42 din 21 octombrie 1944.
- ²² „Flacăra ” I, 7, din 7 decembrie 1944.
- ²³ *Ibidem*, I, 4, din decembrie 1944.
- ²⁴ „Scânteia”, I, din 26 octombrie 1944.
- ²⁵ *Ibidem*.
- ²⁶ „Flacăra”, I, 1, din 19 noiembrie 1944.
- ²⁷ *Ibidem*.
- ²⁸ Ș. Rădulescu Zoner, *Instaurarea totalitarismului comunist în România*, București, Editura Cavallioti, 1995, p.29.
- ²⁹ „Flacăra”, I, din 19 noiembrie 1944.
- ³⁰ *Ibidem*.
- ³¹ *Ibidem*, I, 2, din 23 noiembrie 1944.
- ³² *Ibidem*.
- ³³ *Ibidem*.
- ³⁴ *Ibidem*, I, 1, din 19 noiembrie 1944.
- ³⁵ *Ibidem*, I, 3, din 26 noiembrie 1944.
- ³⁶ *Ibidem*, I, 5, din 7 decembrie 1944.
- ³⁷ *Ibidem*.
- ³⁸ *Ibidem*.
- ³⁹ *Ibidem*, I, 2, din 23 noiembrie 1944.

- ⁴⁰ *Ibidem*, I, 4, din 3 decembrie 1944.
- ⁴¹ *Ibidem*.
- ⁴² *Ibidem*, I, 6, din 10 decembrie 1944.
- ⁴³ *Ibidem*.
- ⁴⁴ *Ibidem*.
- ⁴⁵ St. Neagoe, *Istoria guvernelor României de la începuturi 1859 până în zilele noastre 1995*, București, Editura Machiavelli, 1995, p. 153.
- ⁴⁶ „Flacăra” I, 5, din 7 noiembrie 1944.
- ⁴⁷ Gh. Gâlcă, *Viața și activitatea profesorului Gh. V. Gâlcă* (mns), p. 32.
- ⁴⁸ *Ibidem*, p. 33.
- ⁴⁹ *Ibidem*.
- ⁵⁰ *Ibidem*.
- ⁵¹ *Ibidem*, p. 34.
- ⁵² *Ibidem*, p. 35.
- ⁵³ *Ibidem*, p. 36.
- ⁵⁴ O. Rășcanu Gramaticu, *op.cit.*, p. 52.
- ⁵⁵ „Flacăra”, I, 10, din ianuarie 1945.
- ⁵⁶ *Ibidem*, I, 12, din 4 februarie 1945.
- ⁵⁷ *Ibidem*, I, 14, din 18 februarie 1945.
- ⁵⁸ *Ibidem*.
- ⁵⁹ *Ibidem*, I, 15, din 7 martie 1945.
- ⁶⁰ *Ibidem*, I, 16, din 12 martie 1945.
- ⁶¹ Ș. Rădulescu Zoner, *op.cit.*, p.66.
- ⁶² I. C. Antonovici, *Bârladul, dragoste de neam și țară* (mns), p. 178.
- ⁶³ Gh. Gâlcă, *op.cit.*, p. 37.
- ⁶⁴ „Părerii”, din 26 mai 1945.
- ⁶⁵ „Lumina”, din mai 1945.
- ⁶⁶ O. Rășcanu Gramaticu, ș.a. *op. cit.*, p. 55.
- ⁶⁷ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 461.
- ⁶⁸ M. Bărbulescu, ș.a. *op. cit.*, p. 475.
- ⁶⁹ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 462.
- ⁷⁰ N. Baci, *Agonia României 1944 – 1948*, Cluj Napoca, Editura Dacia, 1990, p.233.
- ⁷¹ M. Bărbulescu, ș.a. *op. cit.*, p. 475.
- ⁷² Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 467.
- ⁷³ Gh. Clapa, *op. cit.*, p. 181.
- ⁷⁴ *Ibidem*.
- ⁷⁵ I. Scurtu, *Din viața politică a României 1926-1947*, București, Editura Litera, 1975, p. 525.
- ⁷⁶ M. Bărbulescu, ș.a. *op. cit.*, p. 476.
- ⁷⁷ Ș. Rădulescu Zoner, *op. cit.*, p. 103.
- ⁷⁸ „Părerii Tutovene”, I, din 10 iulie 1946.
- ⁷⁹ Gh. Clapa, *op. cit.*, p. 182.
- ⁸⁰ „Părerii Tutovene”, I, din 7 august 1946.
- ⁸¹ *Ibidem*, din 28 august 1946.
- ⁸² *Ibidem*, din 11 septembrie 1946.
- ⁸³ Gh. Clapa, *op. cit.*, p.188.
- ⁸⁴ „Părerii Tutovene”, I, din 11 septembrie 1946.
- ⁸⁶ *Ibidem*, I, din 9 octombrie 1946.
- ⁸⁶ *Ibidem*, din 21 octombrie 1946.
- ⁸⁷ Ș. Rădulescu Zoner, *op. cit.*, p.168.
- ⁸⁸ O. Rășcanu Gramaticu, ș.a. *op.cit.*, p.56.
- ⁸⁹ Gh. Clapa, *op. cit.*, p.89.
- ⁹⁰ Ș. Rădulescu Zoner, *op. cit.*, p.169.
- ⁹¹ *Ibidem*, p.171.
- ⁹² „Părerii Tutovene”, din 26 octombrie 1946.
- ⁹³ *Ibidem*, din 12 noiembrie 1946.
- ⁹⁴ *Ibidem*, din 16 noiembrie 1946.
- ⁹⁵ M. Bărbulescu, ș.a. *op. cit.*, p. 476.
- ⁹⁶ I. Scurtu, *op. cit.*, p. 527.
- ⁹⁷ Ș. Rădulescu Zoner, *op. cit.*, p. 172.
- ⁹⁸ M. Bărbulescu, ș.a. *op. cit.*, p. 477.
- ⁹⁹ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 467.
- ¹⁰⁰ „Părerii Tutovene”, din 20 noiembrie 1946.

¹⁰¹ *Ibidem.*

¹⁰² *Ibidem*, din 2 decembrie 1946.

¹⁰³ I. Scurtu, *Iuliu Maniu*, București, Editura Enciclopedică, 1994, p.139.

¹⁰⁴ Ș. Rădulescu Zoner, *op.cit.*, p.176.

¹⁰⁵ V. Georgescu, *Istoria Românilor de la Origini până în zilele noastre*, București, Editura Humanitas, 1992, p.250.

¹⁰⁶ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 469.

¹⁰⁷ M. Bărbulescu, ș.a. *op. cit.*, p. 478.

¹⁰⁸ Fl. Constantiniu, *op. cit.*, p. 471

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 143.

¹¹⁰ I. Scurtu, *op. cit.*, p. 290.

¹¹¹ D. Georgescu, *Avocatul V. Georgescu Bârlad. Omul, fapta și răsplata(mns)*, p. 4.

¹¹² *Ibidem.*

¹¹³ *Ibidem.*

¹¹⁴ *Ibidem.*

¹¹⁵ *Ibidem.*

¹¹⁶ *Ibidem*, p. 5.

¹¹⁷ *Ibidem.*

¹¹⁸ I. Scurtu, *op.cit.*, p. 290.

¹¹⁹ M. Bărbulescu, ș.a. *op. cit.*, p. 480.

¹²⁰ O. Râșcanu Gramaticu, ș.a. *op. cit.*, p. 58.

¹²¹ *Ibidem.*

GLOBALIZAREA – FENOMEN AL MODERNIZĂRII EUROPENE

Oana Rusu

Abstract

This study wants to be an overview of what is in fact globalization, beginning from its definition. As it is stipulated in the book of the writer Tiberiu Brăilean named „Globalisation”, the term globalization has Anglo – Saxon origin – *globalization* and it is synonym with the French word *mondialisation*.

Accordingly to other writer Giddens Anthony, the process of globalization it is a consequence of modernization.

Studiul meu să începe încercarea de a găsi o definiție a fenomenului de globalizare. Tiberiu Brăilean¹ în lucrarea sa „Globalizarea” precizează faptul că termenul „globalizare” are origine anglo-saxonă provenind de la cuvântul *globalization* sinonim cu francezescul *mondialisation* și că este un termen foarte des folosit, care poate în același timp avea multiple semnificații.

În lucrarea sa mai sus menționată, Tiberiu Brăilean explică fenomenul de globalizare în acest mod: „în ceea ce ne privește, considerăm că globalizarea este un fenomen și un proces complex, caracterizat, în principal, prin: – o tendință profundă de regăsire a unității; – creșterea inter-dependențelor la nivel global; internaționalizarea schimburilor și a producției; liberalizarea piețelor; – libera circulație a capitalurilor, informațiilor, persoanelor și mărfurilor; – a treia revoluție industrială și transnaționalizarea tehnologiei; – dominația firmelor multinaționale; – intensificarea concurenței (hiperconcrența) la nivel global; (...); – afirmarea culturii contractului; – nașterea unei societăți civile globale; afectarea suveranității naționale, a identităților culturale și spirituale”²

Conform afirmației lui Giddens Anthony globalizarea ține în primul rând de o „interdependență crescândă dintre indivizi, națiuni și regiuni. (...) Implică existența unei comunicări accelerate și universale privind totodată dimensiunile politice și culturale”³

Zygmunt Bauman este de părere că „globalizarea divide și unește în egală măsură; cauzele diviziunii sunt identice cu cele care promovează uniformitatea globului. (...) Mobilitatea ajunge una dintre cele mai râvnite valori, iar libertatea de mișcare – o facilitate întotdeauna rară și inegal răspândită – devine rapid principalul factor de stratificare în epoca postmodernă pe care o traversăm. Ne aflăm în mișcare, chiar dacă fizic stăm pe loc”⁴

Anthony Giddens definește globalizarea ca fiind „intensificarea relațiilor sociale la nivel mondial, intensificare ce leagă localități îndepărtate într-un asemenea

¹ Tiberiu Brăilean, *Globalizarea*, Editura Institutul European, Iași, 2002, p. 130.

² *Ibidem*, p. 131 – 132.

³ Giddens, Anthony, *Europa în epoca globală*, Editura Ziua, București, 2007, p. 20.

⁴ Bauman, Zygmunt, *Globalizarea și efectele ei sociale*, Editura Antet, București, 2007, p. 6.

mod încât evenimentele locale sunt modelate de evenimente ce se petrec la mare distanță și invers”⁵

O definiție clară a globalizării nu este concretizată încă, dar conform părerii lui Giddens Anthony, procesul de globalizare este o consecință a modernității. Progresul tehnologic face lumea mai mică, micșorează distanțele și eficientizează timpul. Astăzi, datorită modernizării și diversificării mijloacelor de comunicare, putem conversa cu o persoană (prin intermediul rețelilor de telefonie fixă și mobilă, cu ajutorul internetului), indiferent dacă ea se află în același oraș sau în cel mai îndepărtat colț al lumii.

Însă globalizarea nu este influențată doar de avansul tehnologic. Fenomenul are și un puternic aspect economic. Expansiunea economiei de piață și a capitalului, în principal occidental, a interconectat diferitele regiuni ale lumii într-o rețea pe care astăzi o numim economie globală. Apariția banului electronic și a suportului oferit de telecomunicații au determinat mărirea considerabilă a numărului de tranzacții comerciale între diversele state, în prezent ele efectuându-se timp de 24 de ore pe zi.

Economiile naționale au fost forțate să se deschidă sub presiunea puternicelor companii multinaționale. Impulsionate de condițiile favorabile privind costurile mici de producție în economiile mai puțin dezvoltate, acești giganți economici și-au deschis reprezentanțe sau unități de producție în diverse regiuni, nemaifiind limitate între frontierele unui singur stat. Aceste corporații iau decizii peste interesele statelor naționale, și asta deoarece ele controlează și coordonează la nivel global toate aspectele legate de finanțare, producție, management.

Însă entru Europa, globalizarea, rămâne un fenomen greu de acceptat, în special pentru muncitorii din Europa, continentul care are în spate o întreagă istorie sub dominația statului, cu locuri de muncă asigurate pe viață și sindicate puternice ale muncitorilor. Muncitorii europeni percep globalizarea ca pe un acest fenomen care amenință siguranța locurilor de muncă.

Majoritatea populației Europei privește cu scepticism optimismul clasei politice europene cu privire la cheștiunea globalizării. Cetățenii Uniunii Europene privesc cu neîncredere argumentele economice prezentate elita politică. Deschiderea piețelor pe plan mondial accelerează teama în consecințele globalizării, mai ales în ceea ce privește adâncirea diferențelor economice dintre păturile sociale, oamenii sunt prea săraci ori prea bogați.

Semne ale globalizării pot fi considerate și dezvoltările culturale, folosirea la scară largă a limbii engleze în comunicații, răspândirea și omogenizarea mass-media, inclusiv a artelor și a culturii populare. Așa cum sugerează și numele, globalizarea este un fenomen care afectează toate regiunile globului și toate domeniile de activitate.

Globalizarea este un sistem sau un fenomen complex, care a fost privit și analizat în mod diferit de către cei ce și-au asumat acest risc sau această răspundere. Cucerită de piață și de televiziune, sport sau internet, lumea globalizată trăiește în același timp pe fondul unei crize generale, a un dezastru cultural și educațional global, simptom îngrijorător, dar sigur, al barbarizării societății viitorului. Cultura tradițională a societăților dispăre sau se preface în spectacol și marfă, cultura umanistă e eliminată

⁵ Giddens Anthony, *Consecințele modernității*, Univers, București, 2000, p.64.

tot mai mult de tehnologie și transformată într-o pseudo-știință. Omul mondial sau globalizat, omul centrat doar economic, riscă să devină omul atomizat care trăiește numai pentru producție și consum, golit de religie, conștiință, cultură, politică, sens.

Pentru că România este o țară de religie creștin ortodoxă, trebuie precizate și efectele globalizării în ceea ce privește religia și credința ortodoxă. Scriitorul și editorul român Danion Vasile⁶ în discursul său „Ortodoxia în Babilonul european”, subliniat „pericolul de a ne lăsa păcăliți de o mentalitate anticreștină în UE”, vorbind despre „construcția unei Europe care refuză creștinismul” „Din perspectivă ortodoxă însă, acest fenomen are conotații negative. În globalizare se întrevide lupta pentru instaurarea noului guvern mondial și a unui conducător mondial. Dacă, din punct de vedere laic, lumea merge spre bine, din perspectivă ortodoxă se consideră că lumea merge, cu pași înceți dar siguri, spre dezastrele proorocite de Sfântul Evanghelist Ioan în Apocalipsă”⁷

Concluzie. În aceste timpuri grele și confuze, în care omul este într-o goană pentru supraviețuire și în care adevărul tinde să i se ascundă, în care sărăcia capătă proporții impresionante, singurul reper sigur și adevărat de ghidare în această lume dezorientată este păstrarea credinței ortodoxe.

Bibliografie

1. Tiberiu Brăilean, *Globalizarea*, Editura, Institutul European, Iași, 2004.
2. Zygmunt Bauman, *Globalizarea și efectele ei sociale*, Editura Antet, București, 2002.
3. Giddens Anthony, *Europa în epoca globală*, Editura Ziua, București, 2007.
4. Giddens Anthony, *Consecințele modernității*, Editura Univers, București, 2000.
5. <http://www.danionvasile.ro/blog/2007/11/15/ortodoxia-si-provocarile-globalizarii/>

⁶ <http://www.danionvasile.ro/blog/2007/11/15/ortodoxia-si-provocarile-globalizarii/>

⁷ *Ibidem*.

III

ISTORIA CULTURII, PERSONALITĂȚI ȘI CERCETĂRI INTERDISCIPLINARE

DESPRE DESCĂLECAREA CĂRTURARILOR MOLDOVENI ÎN MARAMUREȘ

Marius Câmpeanu

Abstract:

There were cultural links between Maramures and Moldavia supported by manuscript copiers. The picture of their activity is illustrated by the rich notes we can read on the pages of the published books and also in their manuscripts. These masters, most of the times unknown have written a history of the district depicted by villages and priests.

Bisericile de lemn din Maramureș, despre care Lucian Blaga scria că sunt *printre cele mai prețioase și mai fără de rezervă admirate produse ale genului nostru popular*, sunt parte integrantă din marea familie a arhitecturii de lemn europene. Catedrale în miniatură, remarcabile prin planimetrie și prin tehnica îmbinărilor în lemn, lăcașurile sfinte adăpostesc un bogat patrimoniu de carte veche românească de aproximativ 2.500 exemplare, din care 72 sunt manuscrise¹

Prin trecerea peste munți a lui Bogdan Vodă și a „vitejilor” săi, Maramureșul a contribuit semnificativ la întemeierea statului feudal Moldova. Conjuncturile politice favorabile din secolele XV-XVI în relațiile dintre Moldova și Transilvania, cât și înființarea Episcopiei Vadului de către Ștefan cel Mare cu jurisdicție asupra satelor lăpușene ce făceau parte din domeniul cetății Ciceu, dar și asupra românilor ortodocși din ținuturile Maramureșului și Chioarului au contribuit la întreținerea făcliei culturii românești din acest colț de țară.

În plan bisericesc, călugării moldoveni veneau pe meleaguri maramureșene pentru a contribui la creșterea obștilor monahale, ocupându-se în același timp cu copiatul, legatul cărților și uneori cu înființarea de școli temporare. În anul 1672, la sfințirea mănăstirii Moisei de către mitropolitul Sava Brancovici au participat doi călugări trimiși de Sava egumenul mănăstirii Putna² Datorită faptului că mănăstirea încă de la ctitorie a fost închinată Mănăstirii Putna, la Moisei vor sosi și alți călugării moldoveni care aduc cu ei odăjdii, icoane și cărți religioase. Dintre călugării veniți îi amintim pe ieromonahul Gheorghe de la Mănăstirea Neamțului, venit în aprilie 1737³, pe monahul Tănase care a stat o jumătate de an (martie 1745) și pe Andrei, arhimandrit la Moldovița, care a șezut la Moisei între anii 1779 și 1780⁴

La întreținerea legăturilor culturale a contribuit și plecarea tinerilor maramureșeni la studii în Moldova. Reîntorși acasă, ei vor deveni preoți și călugări la biserici, schituri și mănăstiri. În Arhiva orașului Bistrița se păstrează două documente ce prezintă acest aspect. Astfel, la 12 octombrie 1685 Popa Lupu și cu fratele său, protopopul de Moisei, au scris juzilor din Bistrița, cerându-le să scutească de vamă pe

¹ A. Socolan, *Circulația cărții românești vechi până la 1850 în județul Maramureș*; Baia Mare, 2005, p. 53.

² Egumenul Sava în scrisoarea adresată orașului Bistrița arăta: „...doi călugări am trimis în Maramureș, la sat Moiseni, cu pohta boiarilor din Maramureș...”; în Șt. Meteș, *Mănăstirile românești din Transilvania și Ungaria*, Sibiu, 1936, p. 164 - 165.

³ *Ibidem*, p. 166.

⁴ *Ibidem*, p. 166 - 167.

un călugăr de la Mănăstirea Humor care este dascălul casei lor. Într-o altă scrisoare (datată în secolul al XVIII-lea) Popa Gheorghită din Borșa îi scrie egumenului de la Mănăstirea Dragomirna, rugându-l să învețe carte pe copilul său Moise „*fugit în Moldova*”⁵ În cadrul acestui fenomen al „descălecării culturale” demn de remarcat este drumul parcurs prin Maramureșul voievodal, în anul 1674, de cronicarul Miron Costin, pentru a cerceta adevărul despre Bogdan, întemeietorul Moldovei⁶

Activitatea cărturarilor moldoveni în Maramureș este ilustrată prin bogăția însemnărilor marginale păstrate pe filele cărților tipărite, dar și prin manuscrisele pe care aceștia le-au copiat. Manuscrisele religioase pe lângă valoarea artistică incontestabilă sunt prețioase surse documentare, dezvăluind după cum afirma istoricul Nicolae Iorga, o istorie a Maramureșului de sate și preoți. Copiștii scriau la cerere anumite cărți bisericești, folosite la oficierea serviciilor religioase, omițând să-și lase numele, considerând talentul lor ca pe un dar și o lucrare insufletă de Duhul Sfânt.

Manuscrisele aduse sau copiate de cărturarii moldoveni în Maramureș, analizate paleografic, nu prezintă elementele specifice unei caligrafii erudite și nici scrierea caracteristică diecilor din cancelariile domnești ale vremii. Majoritatea copiștilor imită tiparul, folosind litera semiuncială, încercând să se apropie de textul imprimat, utilizat ca model. Scriind la cerere, copiștii încearcă să satisfacă în primul rând pretențiile familiilor sau comunităților care solicitau și plăteau copierea. De obicei, preotul satului solicita copierea cu încuviințarea și sprijinul financiar al familiilor mai înstărite sau al întregii comunități aflate sub păstorie. Slujitorului bisericesc îi revenea și obligația de a găzdui pe cărturarul încredințat să realizeze copierea, șederea acestuia în casa preotului putându-se prelungi chiar vreme de o jumătate de an, timp în care copistul învăța „carte” pe copiii preotului și a familiilor mai înstărite din sat.

Alături de copiștii locali, în Maramureș au activat dascăli și dieci originari din Moldova (numărul copiștilor munteni este mai mic). După modelul peregrinărilor itinerante, pe baza manuscriselor păstrate vom depăna activitatea copiștilor moldoveni în ordine cronologică, după cum urmează.

Singurul manuscris din secolul al XVI-lea ce se păstrează în Maramureș este un *Apostol slavon* semnalat la biserica cu hramul „Sf. Mihail și Gavril” din Vișeu de Mijloc.⁷ Manuscrisul este opera ieromonahului Partenie de la Mănăstirea Neamț, scris în anul 1561, în slava bisericească de redacție medio-bulgară⁸ Apostolul slavon are 250 de file (numerotate ulterior), se păstrează începutul dar îi lipsește sfârșitul. Pe prima pagină are un mic frontispiciu, iar în text copistul a folosit o cerneală de culoare neagră-ruginie. Blocul cărții este de format mare (29,5 x 20 cm). Textul este scris pe o singură coloană, cu 24 de rânduri pe pagină, litera este semiuncială și imită tiparul. Execuția artistică și ornamentica este caracteristică vestitei școli caligrafice de la Mănăstirea Neamț. Însemnările păstrate conțin informații referitoare la circulația

⁵ Ambele documente au fost publicate în N. Iorga, Documente din Arhivele Bistriței, II. București, 1899, p. 98 no. 363 și p. 53, no. 258; apud Șt. Meteș, op. cit., p. LXXVIII - LXXIX.

⁶ M. Costin, Opere, București, 1958, p. 260 - 261.

⁷ Vișeu de Mijloc, astăzi localitatea este parte componentă a orașului Vișeu de Sus.

⁸ Numele ieromonahului Partenie de la Mănăstirea Neamț apare menționat într-o însemnare din anul 1573, pe un Triod Penticostarion scris în secolul al XVI-lea; în P. P. Panaitescu, Manuscrise slave din Biblioteca Academiei R.P.R., vol. I, 1959, p. 201.

manuscrisului. Mențiunea păstrată pe fila 55⁹ prezintă faptul că legătura a fost refăcută pe proprie cheltuială de Ștefan Nechita Pop din Ilișești, cartea fiind dăruită ulterior bisericii din Volovăț¹⁰ La finele secolului al XVIII-lea manuscrisul ajunge în Maramureș, fiind cumpărat în anul 1799 de către Dumitru Vlacioc și dăruit „*bisericii unde este hramul arhierilor Mihail și Gavril*”

Un alt manuscris este *Antologhionul slavon* descoperit de cercetătorul I. Bârlea la o biserică din Borșa¹¹ După cum arată însemnarea, copist este diacul Timotei Pepelea, descendent din familia preotului Vasile din satul Boorlanoveți, situat în ținutul Hotinului¹² Manuscrisul a fost copiat în anul 1638, fiind cumpărat și donat în anul 1675 de familia lui Timiș Roman bisericii unde a fost semnalat.

Din categoria maramureșenilor cărturăriți la mănăstirile din Moldova face parte și diacul Ioan din Nancova, autor a mai multor manuscrise. *Cazania slavonă* copiată de acesta în anul 1653 este semnalată de cercetătorul I. Bârlea la biserica de sus din Borșa¹³

Evangheliarul slavon descoperit la biserica din Vișeu de Mijloc a fost redactat de doi copişti. Manuscrisul are 296 file (numerotate ulterior), păstrează începutul, dar îi lipsește sfârșitul. În text apare Evanghelia de la Matei, sfârșitul Evangheliei lui Marcu și Sinaxarul calendarului bisericesc. Textul cuprins între filele 1 – 257 și filele 265 – 296 a fost scris de diacul Ioan. Filele sunt frumos decorate cu frontispicii și cu miniaturile Evangheliștilor, din care se mai păstrează cele ale lui Luca și Ioan (miniaturile evangheliștilor Matei și Marcu au fost distruse). Cromatismul și registrul iconografic din reprezentările miniaturale sunt realizate în tradiția iconografiei bizantine. La fila 143 stă scrisă însemnarea: „Anul 7165. Această carte Evanghelie scrisă de mine, cu mâna mea, greșitul diac Ioan în satul Nancova, de lângă cetatea Hust 1655” În același an (1655), copistul a mai făcut o altă însemnare prin care menționează refacerea legăturii și încredințarea Evangheliarului bisericii din Vișeu de Mijloc. Mențiunea a fost realizată în timpul „vlădicului” Mihail Molodeț, arhieru hirotonit episcop al Maramureșului de mitropolitul Varlaam al Moldovei¹⁴ Același copist va mai copia în anul 1665 un *Minei slavon* și *Cele Șapte taine*, după ediția tipărită la Iași în 1645 de mitropolitul Varlaam al Moldovei¹⁵

Dascălul Ilie Aron Popovici din Iași a copiat o *Cazanie*, în anul 1697, la solicitarea nobilului Ioan Gorăscu din Hărniciești. Copistul a fost răsplătit pentru

⁹ „.....acest prasin l-au lăsat la noi, Dumitru Solomonescu, fratele lui Vasile, eu și au luat eu Dumitru altă carte a noastră, în locul aceştii căci și-au lăsat această carte risipită și stricată...de eu Nechita Pop Ștefancul din Ilișești am tocmît și amu dires această carte, cu cheltuiala mea și o am dat în beserecă la mănăstioara la Bocovătu, de aia dăm știre ca să n-aiă alții treabă cu aiaștă carte. Și-am datu prea ea galbeni...”

¹⁰ Biserica din Volovăț este ctitoria voievodului Ștefan cel Mare, fiind înălțată între 1501-1502. Localitatea este situată în apropierea Mănăstirii Sucevița.

¹¹ În Borșa sunt două biserici vechi, una construită din lemn în anul 1700, situată în partea de jos. Cealaltă biserică este construită din piatră și este situată în partea de sus. În aceasta cercetătorul maramureșean a descoperit manuscrisul.

¹² I. Bârlea, *Însemnări din bisericile Maramureșului*, București, 1909, p. 36.

¹³ „...și această carte s-a săvârșit cu mâna mult-greșitului Ioan diacul din satul Nancova; anul 1653, luna lui Noemvrie 18 zile”; *Ibidem*, p. 43

¹⁴ Episcopul Mihail Molodeț a părăsit până spre sfârșitul anului 1656 când a murit ori a fost înlăturat din scaun. După acest an, principele Gheorghe Rakoczy II prin diploma sa din 28 decembrie 1656 a pus Maramureșul sub ascultarea mitropolitului Sava Brancovici; conf. M. Păcurariu, *Istoria Bisericii Românești din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș*, Cluj Napoca, 1992, p. 182.

¹⁵ A. Socolan, *op. cit.*, p. 48.

scriere cu suma de 20 de zloți. Manuscrisul are 218 file și se păstrează la Biblioteca Academiei Române (ms. rom. 3509)¹⁶

Popa Vasile Moldoveanul a fost unul dintre cei mai prolifici copişti de manuscrise din nord – vestul Transilvaniei, activând timp de patru decenii în satele din județele Maramureș, Sălaj și Bihor. A fost nu numai preot, copist și dascăl, ci și zugrav (după cum se semnează pe unele manuscrise semnalate în Bihor). Activitatea cărturărească și-a început-o în Maramureș. În anul 1692, îl aflăm la Bocicoel, unde copiază o *Cazanie românească* după Cartea românească de învățătură a mitropolitului Varlaam¹⁷. În anul 1700 scrie un *Apostol*, manuscris descoperit la biserica din Nănești¹⁸. Datarea manuscrisului este discutabilă pe motiv că în însemnarea marginală este trecut și anul 7200 de la Zidirea Lumii, echivalentul fiind anul 1692 după Hristos. Din Țara Maramureșului a trecut în Țara Lăpușului, la Suciul de Sus copiind un *Molitvelnic* pe care se semnează: „...*scris-am eu Popa Vasile*”¹⁹. Cu acest manuscris se finalizează o primă etapă a activității sale, ulterior copistul deplasându-se în părțile Sălajului și Oradiei. În satul Gârbău copiază în anul 1718 un *Strastnic* și un *Liturghier*²⁰. Timp de un deceniu nu cunoaștem alte mărturii. În 1725, documentele unei vizitații canonice îl menționează preot sătesc la Husasău, localitate situată pe Valea Crișului Repede, în apropiere de Oradea²¹. Artistic vorbind manuscrisele copistului au o grafie aparte, în comparație cu scrierile celorlalți copişti originari din Moldova. Scrierea lui imită tiparul, cu un număr mare de semne diacritice, semănând mai mult cu scrierea grămăticilor de cancelarie.

Diacul Nicolae, moldovean de origine, scrie în anul 1706 (7214 de la Facerea Lumii) un *Miscelaneu teologic* în timpul șederii la Săcel. Manuscrisul păstrat la Biblioteca Academiei Române are 109 file (cu numerotare originală) și conține rânduielile liturgice specifice Octoiului, Molitvelnicului și Sinaxarului bisericesc. Scrierea imită tiparul. Titlurile, inițialele și îndreptările tipiconale sunt scrise cu cerneală roșie²².

La jumătatea secolului al XVIII-lea activează în satele maramureșene dascălul Ștefan Moldovan. Acesta este originar din satul Comănești (jud. Bacău) fapt menționat pe un *Octoih slavon* semnalat la biserica cu hramul „Sf. Nicolae” din Cuhea (Bogdan Vodă)²³. Același copistul se semnează și pe un alt *Octoih slavon*, manuscris ce se păstrează la biserica de jos din Borșa, în care face următoarea mențiune: „*scris-am eu, Ștefan diiac din Țara Moldovei din mănăstirea Homorului în ziua...de la Zidirea Lumii în anul 7242: 1734*”²⁴

Ioniță Voița venea tot din Moldova să lege valoroase cărți ce fuseseră aduse aici de înaintașii lor. Originar din Suceava, acesta a fost unul dintre ultimii copişti

¹⁶ Fila 218v.: „*văleat 1697, Ilie de la Iași Popovici am scris pentru Ioan Gorăscul ot Harmcești cu 20 zlat*”; în G. Ștrempel, Copişti de manuscrise românești până la 1800, vol. I, București, 1959, p. 115.

¹⁷ Manuscrisul se păstrează în Biblioteca Muzeului Județean Satu Mare.

¹⁸ „*Și am scris eu, robul lui Dumnezău și mult-păcătoșul întru toate popa Vasile Moldovanul, dascălul obișnoel(nic). Dela Zidire 7200, dela H(risto)s 1700*”; în I. Bârlea, op. cit., p. 139

¹⁹ A. Socolan, op. cit., p. 302

²⁰ Fl. Dudaș, Cărturari și artiști din Muntenia și Moldova peregrini în Crișana, Timișoara, 2003, p. 227

²¹ N. Iorga, Tipografia la români, București, 1931, p. 45.

²² G. Ștrempel, op. cit., p. 167.

²³ I. Bârlea, op. cit., p. 84

²⁴ Ibidem, p. 30.

peregrini moldoveni, activând ca dascăl, copist, colportor și legător de cărți. În anul 1763 îl găsim în localitatea Șințuța din ținutul Chioarului, unde a copiat un *Molitvelnic*²⁵ Prezența copistului în satele maramureșene este menționată începând cu anul 1766, atunci când a completat și legat un Ceaslov (Iași, 1750) pentru biserica din Călinești. La 14 august 1766, scrie o însemnare lungă pe o Evanghelie (Iași, 1742), vândută bisericii din Crăcești²⁶ La 1 octombrie, compactează la Desești un Antologhion (Râmnic, 1745). La Călinești, în luna noiembrie a aceleiași an, completează prin copiere filele lipsă ale unui Ceaslov (Iași, 1751). Pentru completarea și tocmirea legăturii, copistul a fost răsplătit cu 2 mărieși. În anul 1767, tot la Călinești, compactează Noul Testament de la Bălgrad (1648) și o Evanghelie la Sârbi. Un alt exemplar al Noului Testament de la Bălgrad „a împănat” și legat în Cavnic, cartea fiind semnalată la biserica din Rona de Jos. În ianuarie 1772 completează „scara” și compactează un Apostol manuscris aflat în proprietatea bisericii din satul Apa.

În colecția Muzeului Județean de Istorie și Arheologie din Baia Mare se păstrează un *Octoih* scris de Ioniță Voița în anul 1786 pentru o familie înstărită din Coroieni. Pe filele manuscrisului copistul se semnează cu: „*Streinul și jalnicul Moldo(van) Ioan Voița ostenitoriu aceștii scrisori*” În aceeași colecție muzeală se mai păstrează și o filă dintr-un manuscris ce conținea predici la înmormântări (panegirice). În partea de jos a filei copistul se semnează cu: „*Scris de mine Ioniță Voița Mold. Sucev(e)anul în Cavnic fiind D. meșița februarie, 1765...*” Fila conține cuvântul de rămas bun (iertăciunea) pe care preotul îl adresează din partea „cuconilor” plecați în lumea dreptilor, părinților, fraților și rudeniilor.

Ioniță Voița Moldoveanul este cunoscut și ca legător de cărți. În Maramureș a legat două exemplare ale Cazaniei lui Varlaam, la Desești și Hârnicești. Legătura Cazaniei de la Hârnicești, păstrată până în zilele noastre, a fost realizată în anul 1766. Pe suprafața cadrului ornamental, central este reprezentată scena Răstignirii Mântuitorului, în partea de jos a presat poansonul cu numele său.

Din însemnările păstrate, reiese că a avut calitatea de dascăl și diac în Cavnic. Stabilirea în această localitate ar fi avut loc în preajma anului 1762. După anul 1776 nu mai sunt informații referitoare la activitatea acestui copist, motiv pentru care presupunem că a revenit la meseria de bază, aceea de dascăl în Cavnic.

Cu siguranță numărul cărturarilor moldoveni veniți în Maramureș a fost mult mai mare și cărțile copiate au fost mult mai numeroase, dar în cursul secolelor o parte s-au risipit și distrus. Unele manuscrise au avut o viață „călătoare”, însemnările consemnând împrejurările în care maramureșenii au dobândit cartea de la „frații” lor moldoveni, cumpărând-o de prin sate, orașe și târguri. Altele au fost aduse de cărturarii moldoveni sau copiate în casa preoților maramureșeni sau pe băncile bisericilor de lemn. Pătrunderea copiștilor moldoveni în spațiul maramureșean, reflectă solidaritatea de credință a românilor din cele două ținuturi dar și o formă de rezistență morală pentru păstrarea unității neamului românesc.

²⁵ „Am scris care-s mai cu pohval. eu dascădul) Ion Voița) Mold(oveanul), lăcuitoriu fiind în varmeghia Chivariului. Șințuța”; în Fl. Dudaș, op. cit., p. 247.

²⁶ I. Bârlea, op. cit., p. 80 – 81.

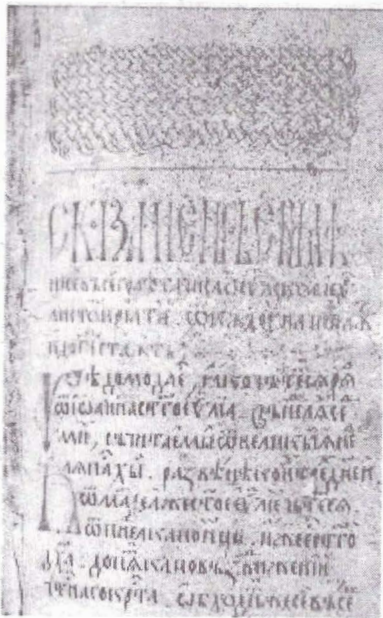

Foto 1, 2, 3, 4: Pagini Evangheliar slavon

Foto 5, 6: Pagini Evangheliei slavon: Apostolul Luca, Apostolul Ioan

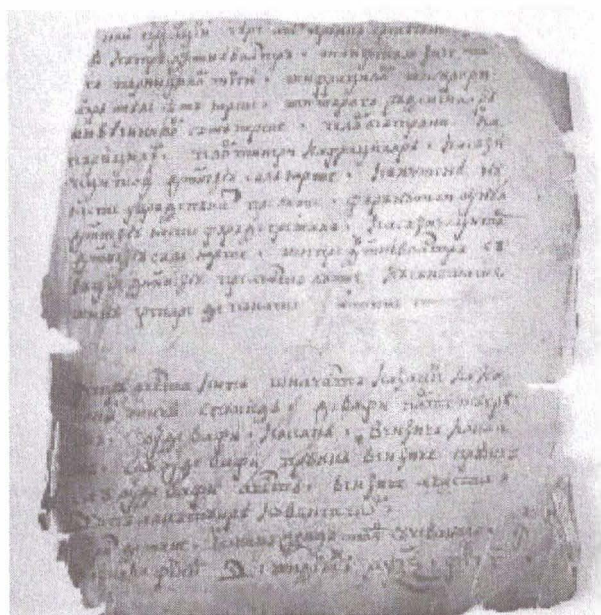

Foto 7: Filă manuscris Ioniță Voia, 1765 & 1786

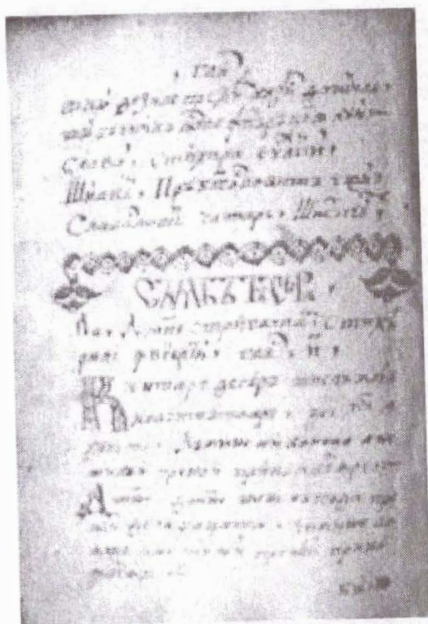

Foto 12: Filă manuscris Ioniță Voița, 1765 & 1786

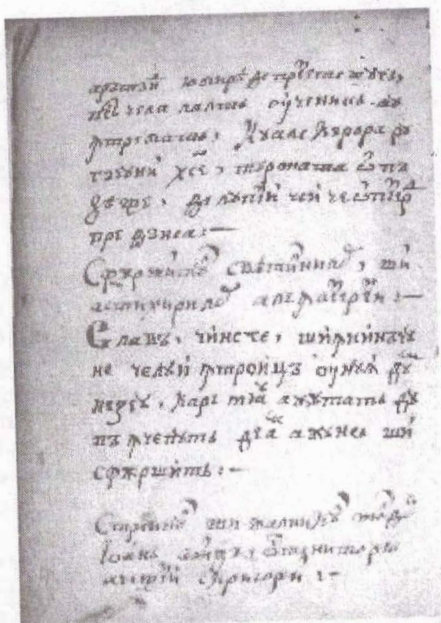

Foto 13: Însemnare, 1786, Ioniță Voița, 1765 & 1786

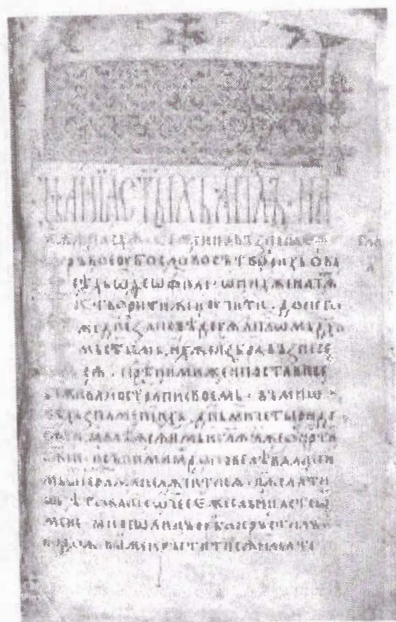
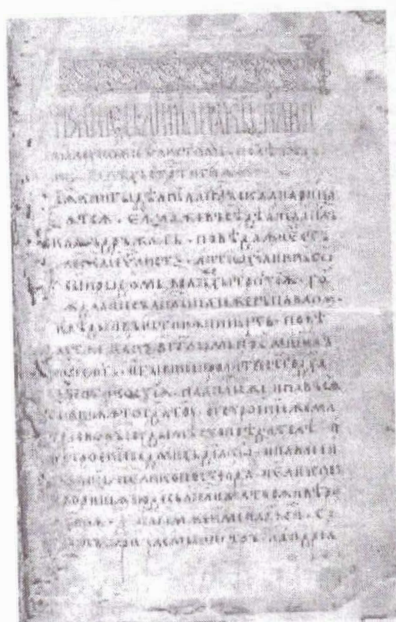

Foto 14, 15: Partenie, 1561, Apostol slavon

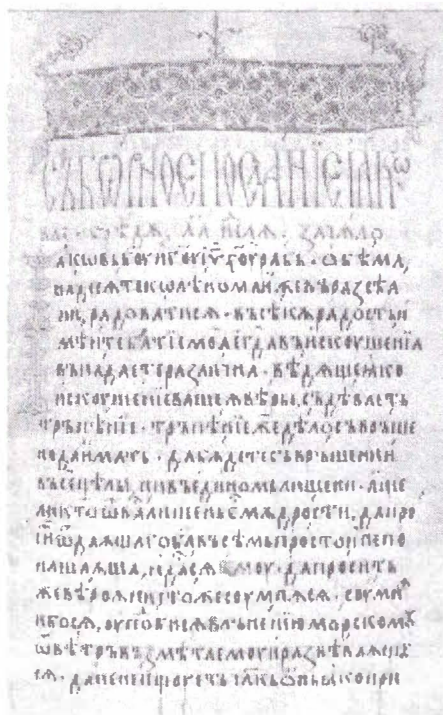

Foto 16: Partenie, 1561, apostol slavon

CONTRIBUȚIA LUI V. A. URECHIA LA CONSTRUIREA MONUMENTELOR DE EROI DIN JUDEȚUL NEAMȚ

Elena Cojocariu

Abstract:

Through V. A. Urechia's contribution, towards the end of the XIXth century, in the Neamț County there were built two monuments dedicated to those who fought and died during the 1877-1878 Independence War.

Those monuments are: The Commemorative Plaque from „*Sf. Ioan Domnesc*” Church in 1879 and The Monument from Războieni in 1897.

The local community of Piatra-Neamț intends to honor the whole activity of V. A. Urechia, as an historian, professor and cultural protector, by proposing him *post-mortem* to be awarded with the title of *Honorary Town Citizen*.

„Era o figură blândă și îngăduitoare, un suflet îndrăgostit până la pasiune de idealul național, o minte ce prindea totul, găsind fiecărui lucru un înțeles, o intenție, o însemnătate mistică a trecutului, lucru ce l-a îndemnat să răzbească prin toate colțurile... Conferențiar și bun orator, el vorbește în continuu în parlament, academie, universitate, atenee, în capitalele străine, luând parte la diferite congrese unde arată nevoile și idealurile neamului românesc, luptând pentru regenerarea intelectuală și morală a românilor de pretutindeni pentru a menține glasul conștiinței naționale”, spunea Lucia Borș în 1932 (anexa 1).

Născut pe meleagurile nemțene (15/27.02.1834 – 22.11/5.12.1901), V. A. Urechia rămâne în cultura română și a reprezentat în epocă mai mult decât a vrut să vadă să vadă Titu Maiorescu, dar mai puțin decât l-a numit Al. Macedonski, un colos. Academician, profesor de istorie, deputat, senator, funcționar în administrația locală și centrală, conducător și coordonator de societăți românești și europene, scriitor, istoric, pedagog și publicist, V. A. Urechia a fost o personalitate complexă și multilaterală a secolului al XIX-lea¹. Apropiat de idealurile generației de cărturari de la 1848, unionist, secretar al divanului ad-hoc, om bazat pe cultura romantică, cu idei și aspirații comune cu M. Kogălniceanu, C.A. Rosetti, V. Alecsandri, Al. Odobescu, V. A. Urechia a fost o personalitate complexă și multilaterală a secolului al XIX-lea.

A contribuit la formarea României moderne, a fost ctitor de școală, animator a instituțiilor de cultură în faza lor de formare, un mare patriot, un bun organizator și activ participant la acțiunile românilor de peste tot. Poate cea mai lucidă și mai generoasă recunoaștere a meritelor sale o face B.P. Hașdeu (adversarul său în nenumărate rânduri), într-un discurs la Academia Română: „cele mai multe instituții culturale de la noi se datorează direct sau indirect lui Urechia” După aprecierea lui Al. Iordan opera lui Urechia cuprinde peste 626 de studii, articole, opere literare, istorice, în proză, versuri sau teatru. Este unul dintre cei mai prolifici scriitori ai

¹ Gheorghe Verșescu, *Istoria monografică orașului Piatra Neamț*, București, 1971, p. 123.

veacului său, mare patriot, neobosit luptător al cauzei naționale, opera sa cuprinzând idei de la o pagină, la sute de file²

Încă din perioada când era profesor la Iași, schițează programul de educație patriotică, pe primul plan spunând elevilor săi: „vă voi învăța să vă iubiți națiunea și limba” și și-a permis pentru prima oară să denumească acest sentiment „românism”³. Demonstrând prin fapte și în calitate de deputat și senator a sprijinit războiul de independență, după care s-a alăturat grupului de 16 deputați liberali întocmind și propunând Camerei un proiect de lege pentru împrumutarea însumării participanților la război. A luptat pentru integritatea teritorială a României, făcând interpelări în parlament legate de condițiile de pace avansate de Turcia la San-Stefano. În septembrie 1878 a deschis lucrările sesiunii extraordinare a corpurilor legiuitoare protestând împotriva condițiilor de pace, regretând că parlamentul României nu poate modifica hotărârile Congresului de Pace de la Berlin⁴. Ca om politic și parlamentar, bucurându-se de mare trecere în cercurile înalte ale societății românești, a avut inițiativa comemorării celor care și-au dat viața pentru realizarea idealurilor naționale. Tot în acest an, ca o recunoaștere a implicării sale, Carol I l-a recompensat cu ordinul „Steaua României” și gradul de ofițer alături de B. P. Hașdeu, Th. Aman și Al. Odobescu.

Un an mai târziu, V. A. Urechia a venit în orașul său natal, unde a încredințat „nemuritorului Ștefan cel Mare o pioasă placă de marmură comemorativă, la biserica Sf. Ioan Domnesc din centrul târgului” În pronaosul bisericii a fost așezată pe peretele de nord o placă de marmură de mari dimensiuni (1.20m/2.40m) lucrată la Viena de R. Massini, pe care au fost scrise numele și prenumele eroilor căzuți în războiul de independență din 1877 (scriere cu multe greșeli de ortografie). Inscripția (anexa 2), așezată în 1879, are următorul text: „Glorie și amintire eternă fiilor județului Neamț căzuți vitejește în Războiul pentru independența a patriei române în lupta de la 6/18 septembrie 1877 în Bulgaria” În continuare sunt trecuți ofițerii, sergenții, caporalii și soldații care și-au dat viața pentru țară. „Profesorele V. A. Urechia încredințează nemuritorului Sfântului Ștefan cel Mare din Piatra această pioasă marmoră comemorativă la anul de la Christos 1879, în al 13-lea an al domniei Alteței Sale Regale Carol I fiind Președinte Ministeriului Ioan Brăteanu, Ministru de Interne Mihail Kogălniceanu, Prefect Major Boyan, Primar al urbei Teodor Dornescu”⁵

Prefectul Dumitru Hogeia spunea: „Profesorul Vasile Alexandrescu Urechia, istoricul și academicianul cunoscut, fost ministru, fiu al orașului Piatra și cumnatul lui N. Vicol, a fost acela care, în anul 1879, din a lui inițiativă și din proprie cheltuială, a întocmit și așezat placa comemorativă de marmoră, pe care o vedem astăzi fixată pe zidul interior al bisericii noastre catedrale Sfântul Ioan Domnesc”. Sunt puține biserici în țară care au astfel de plăci comemorative pentru eroi⁶

Câștigarea independenței de stat a României a impresionat și peste timp, astfel în 1903, Nicu Gane scria: „Întreg poporul a făcut cu dăruire jertfe de avere și de sânge

² T. Onișor, *Bibliografia scrierilor lui V. A. Urechea* în Anuarul Institutului de Istorie Națională, Universitatea „Regele Ferdinand I”, Alba Iulia, Sibiu, 1945, p. 478.

³ *Centenarul primei biblioteci publice din județul Galați*, Galați, 1974, p. 73.

⁴ Constantin Prangati, *Oameni politici și de stat*, Bacău, 2004, p. 367.

⁵ G.T. Kirileanu, *Biserica Sfântul Ioan Domnesc din Piatra Neamț*, Piatra Neamț, 1942, p. 7.

⁶ Dumitru Hogeia, *Din trecutul orașului Piatra Neamț*, Tipografia Record, Piatra Neamț, 1936, p. 52.

pentru sfânta cauză a țării și niciodată inima sa n-a bătut mai cu putere ca în acele zile de deșteptare a strămoșeștei vitejii. Niciodată n-au fost bisericile noastre mai pline ca în zilele când se serbau biruințele românilor peste Dunăre sau se făceau rugăciuni pentru ostașii căzuți. Părinții, frații, surorile celor morți veneau în locașul sfânt și vărsau lacrimi în tăcere dar nimenea nu bănuia nimica, nu se revolta, căci toți aveau conștiința că așa trebuie să fie, toți aveau în suflet mângâierea că moartea acestor bravi a ridicat onoarea țării și a familiilor lor”⁷

În octombrie 1897 V. A. Urechia s-a reîntors pe meleagurile nemțene. Anterior, prin Înalt decret nr.2329 din 11 iulie 1891, Regimentul 15 Dorobanți care a participat la războiul de independență a primit numele simbolic de „Războieni” (anexa 3). Tocmai acest regiment a avut inițiativa ridicării unui monument ca o nouă recunoaștere a sacrificiilor aduse pe altarul patriei. Monumentul a fost înălțat chiar la Războieni, pe locul unde a avut loc bătălia lui Ștefan cel Mare cu turcii în 1476, prin efortul regimentului, în frunte cu căpitanii Popovici Gheorghe, Theodores Vasile și Neamțu Ion. În orașul Piatra-Neamț se afla în acel moment sculptorul francez de origine alsaciană Weisenberger, cărui I s-a încredințat realizarea proiectului. Vladimir Hegel e cel care a realizat basoreliefurile. Pentru aprobări și consultări inițiatorii s-au adresat istoricului V. A. Urechia, membru al Academiei Române, vicepreședinte al Senatului. Acestea a fost de acord și a sprijinit propunerea cu unele modificări ale proiectului inițial. În această formă aprobată de Urechia, a fost inaugurat la 27 octombrie 1897 la Războieni, județul Neamț (anexa 4).

În forma inițială, monumentul se compunea din mai multe blocuri de marmură de Tarcău cu înălțimea de 5,34 m. Soclul se înalță pe o formă dominantă a parcului. Este realizat din beton, în manieră barocă, de formă paralelipipedică, cu partea superioară terminată într-o cornișă în care este așezată o coloană obeliscoidală din granit străjuită de un vultur din bronz cu aripile desfăcute, care sfășie în gheare drapelul armatei dușmane. Pe fațada principală a coloanei sunt montate două meplaturi din bronz. Primul, sub formă de medalion, poartă efigia lui Ștefan cel Mare, cel de-al doilea, dreptunghiular, redă o scenă din timpul bătăliei de la Războieni (anexa 5): Ștefan cel Mare călare, cu sabia în mâna dreaptă, înconjurat de oșteni, semeț în calea puhoiului turcesc. Pe latura opusă se află următoarea inscripție: „Regimentul sub a cărui stăruință s-a ridicat acest mic simbol al vitejiei noastre și care a primit numele de Regimentul 15 Războieni” Pe altă latură este următoarea inscripție: „Nemuritorului erou și atlet a lui Crist, lui Ștefan cel Mare, care în 26 iulie 1476, în acest loc, vitejește, cu răspunderea vieții, apără neatârnamea Moldovei și existența națiunii române contra oștirilor nenumărate ale sultanului Mahomed, de el însuși comandate”

Pe fața dinspre est este inscripția „Sub președinția de onoare a vechiului profesor universitar și vicepreședinte la Senatului: V. A. Urechia, ofițerii Regimentului 15 Războieni au ridicat acest monument în al XXXII-lea an de domnie a regelui Carol I, cuceritorul Plevnei și al reginei sale Elisabeta...”

La inaugurare, alături de V. A. Urechia, participă generalul Rasti, comandantul Diviziei a 8-a, prefectul județului, reprezentanții societăților Ateneu, Liga pentru unitatea culturală a tuturor românilor, primarul comunei Piatra, delegații

⁷ N. Gane. *Zile trăite*, Iași, 1903, p. 213.

ale universităților din Iași și București, primarii tuturor comunelor din județ, profesori, învățători, elevi, mulți localnici, ofițerii regimentului, peste 2000 de persoane⁸ Ulterior, monumentul a fost refăcut, după al doilea război mondial, iar în anul 1985 a fost renovat (anexa 6)⁹

Pentru întreaga sa activitate, V. A. Urechia a devenit primul român nominalizat la Premiul Nobel în 1901, iar comunitatea locală dorește ca acesta să devină cetățean de onoare post-mortem al orașului Piatra-Neamț¹⁰

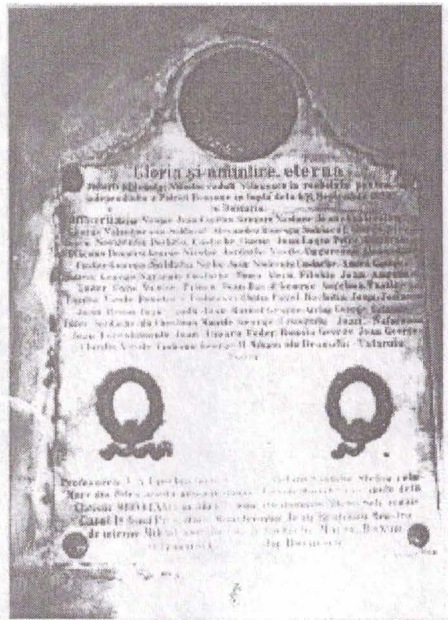
⁸ Col. dr. Petre Out, *Regimentul nr. 15 Războieni*, Iași, 1996, p. 28-29.

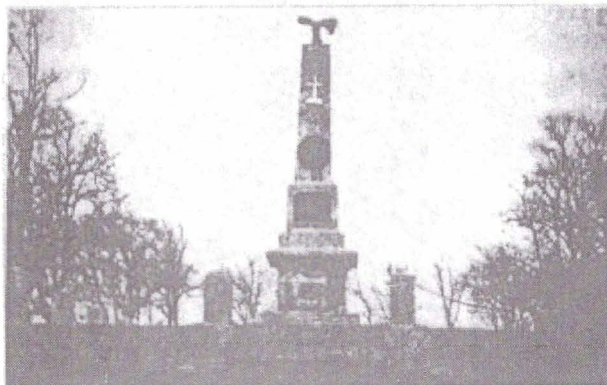
⁹ Ioan Măjă, *Monumentul de la Războieni*, în ziarul *Ceahlăul* din 17 iulie 1976, p. 3.

¹⁰ Mihai Apăvăloaiei, *Piatra-Neamț – studiu monografic*, Piatra-Neamț, 2005, p. 385.

<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

ANEXE

MUZICILE MILITARE ROMÂNEȘTI ÎN PERIOADA 1830-1918

Marin Sîlea

Abstract:

This study of the author Sîlea Marin, is describing the evolution of the military music in the period 1830-1918.

From the oldest times, our nation has been intermingled his days, works, revolutionary fights, his troubles and joys with the voice of the affecting song, ballads of the entrainer marches. We have a rich heritage regarding the chivalrous and soldierly song, which is the message carrier, a way of patriotic education and of communion, as a unitary whole of the nation in the hard times of history.

După tratatul de la Adrianopole (1829), Țărilor Române li s-a permis reconstituirea armatelor proprii. Ca urmare, divanurile de la București și Iași au aprobat, în luna aprilie a anului 1830, proiectele de organizare a armatei pământene, numită de contemporani *staja pământescă*. Concepută după structura organizatorică a armatelor puterilor europene, *Staja pământescă* se prevedea a fi dotată și cu o *formație instrumentală de tipul fanfarei*¹

Actul de naștere a primei fanfare militare românești poate fi considerat „*Porunca din 25 august 1830*”, dată la Iași, care însărcina pe polcovnicul Noar, ca: „...din banii primiți pentru cheltuielile formării Strajei Moldovei să dea dumisale monsieur Rujinschi 12151 lei și 25 parale, ce după contract are a lua în socoteală, aducerii de peste hotare a muzicanților, a instrumenturilor și notelor, care bani dându-i, nu-i vei trece în criga cheltuielilor comitetului, *ci vor sta osebii condei* până când se vor strânge banii de la fețele hotărâtoare”²

Înființarea primei muzici militare a fost consemnată în *Regulamentul Oragnic* din 1/13 iulie 1831, regulament ce consemnează funcționarea, la Iași, în cadrul *Strajei Pământenești*, a unei fanfare al cărei prim dirijor a fost vienezul François Rujinschi, care se făcuse cunoscut la Iași ca profesor de pian, concertist și folclorist. Pentru a procura instrumentele și notele muzicale necesare, François Rujinschi s-a deplasat la Viena, aducând cu sine și patru instrumentiști austrieci (Leithner, Vazel, Briza și Dub), cu scopul de a-i folosi la instruirea soldaților strajei care vor face parte din fanfară.

În dotarea acestei prime muzici militare a Strajei pământenești se aflau 12 clarinete de diferite acordaje, 2 oboae, 3 fagoturi, 1 contrafagot, 4 flaute în „Reb” și „Mib”, 1 flaut piccolo, 3 corni, 1 trâmbiță cu clape, 8 trâmbițe de cavalerie, tobă, talere și cor de vânătoare.

Repertoriul formației a fost încă de la început divers și de bună calitate. Argumente în acest sens ne oferă lista pieselor muzicale achiziționate de către François Rujinski, care conținea: uverturile la operele „*Îndurarea lui Titus*” de Mozart,

¹ Conf. Dr. Mihai Cozmei, *Rolul muzicii în activitatea armatei române. în lumina documentelor din Țara Moldovei*, comunicare prezentată la sesiunea de referate și comunicări organizată cu prilejul sărbătoririi a 150 de ani de la înființarea primelor muzici militare românești, București, 19 decembrie 1980.

² Ibidem.

„Fidelio” de Beethoven, „Cenușăreasa” de Rossini, numeroase valsuri, poloneze, mazurci și marșuri. De asemenea, au fost cumpărate și două lucrări de muzică turcească, ceea ce denotă că încă mai se perpetua gustul pentru muzica orientală. Preocupat de pregătirea muzicanților, vienezul François Rujinski a achiziționat și cinci caiete de studii, necesare instruirii tinerilor talentați din rândul ostașilor muzicanți.

În Țara Românească, prima muzică militară a fost înființată, tot în anul 1830, la Craiova, de către marele spătar Alexandru Ghica, comandantul corpului de oaste din această zonă. Muzica militară din Craiova a fost formată din „muzicanții fanfarei, proprietate particulară a marelui vornic Dinicu Golescu și completată cu ghitări și flaute de la isnaful bărbierilor craioveni”³

Momentul propice de a înființa această muzică militară a fost reprezentat de către epidemia de holeră, care „speriase” craiovenii întra-atât încât se hotărâseră a aduce moaștele Sfântului Grigore Decalopitul, ce se aflau la mănăstirea Bistrița, pentru a scăpa orașul de boala infecțioasă. „Pentru a primi sfințele moaște cu toată pompa cuvenită hotărâră să iasă înaintea, la marginea orașului, toată oastea ce se afla în oraș: pentru aceasta lipsea însă podoaba acelei oștiri, adică muzica: de aceea, marele spătar Alecu Ghica provoacă înființarea ei...”⁴ În acest sens, Alexandru Ghica „a adunat laolaltă toți instrumentiștii suflători de la acea dată din oraș, i-a îmbrăcat în haine militare și i-a pus în fruntea cortegiului care se formase pentru însoțirea moaștelor”. Formația întocmită atunci va constitui nucleul viitoarei muzici militare a corpului de armată craiovean.

Această muzică, singura în toată oștirea din Țara Românească, s-a numit „banda ștabului” (fanfara statului major) și avea capelmastru un muzicant din imperiul Austro-Ungar pe nume Doboș și subcapelmastru pe Dinică, lăutar de-al lui Golescu, care era și prim-clarinetist. Componenții muzicii nu se bucurau de o formă legală de salarizare, ci erau plătiți din suma realizată prin colectă publică de la ofițeri, care donau din leafa lor câte două parale. Acest așa zis „onorariu” a primit denumirea de „paraua muzicii” și a constituit baza principiului salarizării muzicanților mult timp.

Înființarea primelor formații românești de muzică militară în anul 1830, constituie un moment important în istoria muzicii din țara noastră, marcând începutul unei epoci de avânt cultural autohton. Evoluția ulterioară a muzicilor militare se confundă, practic, cu istoria armatei române.

Începând din primăvara anului 1831, în documentele de organizare și de constituire a efectivelor armatei erau prevăzuți și „muzicanții”, ceea ce denotă că oficialitățile militare încep să acorde atenția cuvenită acestei categorii de ostași.

Astfel, când trecuseră numai câteva luni de la constituirea primelor regimente românești, au apărut și au fost date în folosință cele dintâi regulamente militare.

Pentru istoria muzicilor militare este important de reținut că în capitolul care se referă la principiile formării miliției sunt consemnate informații privind prezența și numărul „ostașilor muzicanți”, care intrau în componența efectivelor celor trei

³ Mihail Gr. Poslușnicu, *Istoria muzicii la români*, Editura Cartea Românească, București, 1928, partea a VIII-a; Evoluția muzicii ostășești la români, p. 553-556; Marin Silea, *Istoria Muzicilor Militare*, Editura Militară, București, 2006, p. 29.

⁴ Teodor T. Burada, *Cercetări asupra muzicii ostășești la români*, în: „Opere”, vol. I, ediție îngrijită de Viorel Cosma, editura muzicală a Uniunii Compozitorilor, București, 1974, p. 73; Marin Silea, op. Cit., p. 29.

regimente înființate în anul 1830, în Țara Românească. În componerea acestor regimente de infanterie și cavalerie au intrat și efectivele de muzicanți, 48 de muzicanți în regimentele de infanterie și 12 muzicanți în cadrul regimentului de cavalerie.

Un an mai târziu, la București, în urma subscripției publice inițiate de polcovnicul Constantin Filipescu, „dar mai cu seamă pe cheltuiala sa, ia ființă în Țara Românească, o muzică militară asemănătoare celei de la lași”⁵

Acțiunea ieșenilor, craiovenilor și bucureștenilor pentru înființarea muzicilor stimulează și alte inițiative, în așa fel că, în următorii ani, după 1847, fanfare militare vor putea fi întâlnite și în alte localități din cele două provincii istorice românești: Galați, Roman, Piatra Neamț, Ploiești, Brăila ș.a.

Dirijorii și o parte dintre instrumentiștii acestor fanfare militare erau recrutați din rândul muzicanților de peste hotare, care erau angajați pe diferite perioade de timp sau se stabileau definitiv în țara noastră, devenind cetățeni români, precum muzicanții: Iosef Herfner, Eduard Hübsch, Ialovițki Ioan.

Printre arhivele privind anul revoluționar 1848 se află și un document de o deosebită importanță pentru istoria muzicilor noastre militare și începuturile creației românești de fanfară. Este vorba de prima partitură generală de fanfară descoperită până în prezent: marșul *În numele guvernului*, compus de unter-ofițerul Pascu Purcărea, component al muzicii *Ștabului Oștirii*. Despre acest manuscris, muzicologul Viorel Cosma afirma că: „atestă adevărul muzicienilor militari la evenimentele politico-sociale din 1848, precum și înscrierea în circuitul artistic al școlii muzicale românești din prima jumătate a secolului al XIX-lea a unui compozitor român de fanfară...” Realele virtuți artistice ale acestui marș sunt confirmate și de faptul că el figurează și astăzi în repertoriul curent al muzicilor noastre militare.

O prezență activă au avut-o formațiile de fanfară și în perioada pregătirii și înfăptuirii Unirii Principatelor Române (1859). În armonia muzicală a *Horei Unirii* interpretate de către muzica militară era întâmpinat domnitorul Alexandru Ioan Cuza, iar în zilele de sărbătoare poporul ieșea în stradă și se prindea în joc. Sugestivă în acest sens este relatarea din ziarul *Naționalul* din 25 ianuarie 1859, care consemna că „mulțimea amestecată cu oștirea joacă la toate răspântiile Hora Unirii, în sunetele muzicilor militare și la lumina torțelor”

După 1860, inițiativa particulară face loc preocupării oficialităților militare, interesate din ce în ce mai mult în a-și crea muzici proprii de prim rang, fapt ce determină continuarea aducerii de peste hotare a unui număr de specialiști, necesari pregătirii muzicilor nou înființate.

În perioada anilor 1859-1867, toate regimentele au fost dotate cu muzici militare⁶ Acțiunea a început între anii 1862-1864, cu trecerea muzicilor militare de la străjile orașelor de care aparțineau, în subordinea diferitelor unități militare.

Numărul din ce în ce mai ridicat al orchestrelor militare și creșterea complexității lor, sub aspect instrumental și de repertoriu determină ca din 1864, în cadrul Ministerului de Război, să se constituie un departament special care să aibă în

⁵ Mihail Gr. Poslușnicu, op. cit., p. 553-556.

⁶ Marin Silea, op. cit., p. 43; Viorel Cosma, *Studii de istoria muzicii*, op.cit., p. 142.

subordine toate muzicile militare, și anume: Muzica Regimentului 1 de linie, Iași, șef de muzică: Soltys Eduard; Muzica Regimentului 2 de linie, Craiova, șef de muzică: Eduard Hübsch; Muzica Regimentului 4 de linie, București, șef de muzică: Stepu Anton Ioan; Muzica Regimentului 5 de linie, Galați – Brăila, șef de muzică: Ialovițchi Ioan; Muzica Regimentului 6 de linie, București – Ploiești, șef de muzică: Alezi Frideric; Muzica Regimentului 1 de lăncieri, Iași, șef de muzică: Iacob Ciuciu Iosif; Muzica Regimentului 2 de lăncieri, București, șef de muzică: Metz Iosif; Muzica Batalionului de geniu, București, șef de muzică: Volmar Iosef. Departamentul menționat poate fi considerat precursorul viitorului Inspectorat General al Muzicilor Militare, care se afla sub comanda căpitanului de stat major Nicolae Dona.

La 10 martie 1867, în cadru Ministerului de Război se transformă departamentul coordonator menționat în Inspectoratul General al Muzicilor Militare. Ca inspector general al muzicilor militare, șeful de muzică clasa I, căpitanul Eduard Hübsch, care va conduce destinele acestor formații muzicale, până la 9 septembrie 1894, când moare la Sinaia. Acesta organizează muzicile militare pe profiluri de arme (infanterie, cavalerie, artilerie), creează un sistem de funcționare și pregătire a instrumentiștilor, dar și elaborează unele norme aprobate prin *Înaltul Decret nr. 738* din 11 mai 1867, sub titlul *Regulament asupra muzicilor militare*, cuprinzând 24 de articole, care stabileau pe de o parte, organizarea muzicilor militare pe profiluri de arme (infanterie, cavalerie și artilerie), iar pe de altă parte, activitatea acestora.

Aceste măsuri de organizare și funcționare a muzicilor s-au concretizat și au fost dezvoltate ulterior, prin regulamente speciale elaborate în două ediții (1867 și 1870). Astfel, potrivit regulamentului din anul 1867, corpurile de trupă erau autorizate să angajeze patru gagiști pentru muzicile de infanterie și trei gagiști pentru cele de cavalerie și artilerie. Întrucât întreținerea unui gagist costa între șapte și opt galbeni pe lună „se recomanda ca pe viitor în locul gagiștilor să fie angajați cei mai vechi muzicanți, majorându-le retribuția pe lună cu doi galbeni. Prin această măsură se economiseau bani, iar unitățile erau angajate cu militari care aveau aceeași pregătire”⁷

În războiul pentru dobândirea independenței de stat (1877-1878) au fost dotate trupele de front cu fanfare și gornști, ceea ce a determinat un contact direct, viu, al oștenilor muzicanți și al capelmaștrilor cu atmosfera câmpului de luptă.

Participanți deseori în linia întâi a frontului, muzicanți militari au luptat cot la cot cu ceilalți ostași ai armatei române la Vidin, Smârdan, Plevna, Rahova, Grivița. Una din figurile de eroi păstrate în filele istoriei neamului de al 1877 rămâne gornistul grav rănit pe marginea tranșeei sunând atacul, immortalizat și în creația populară:

„Suna gornistul de atac
Veneau valuri româniei
Cei asupriși și obidiși
Să spulbere păgâniei”

(Atacul de la Plevna)

O relatare interesantă despre contribuția muzicilor la menținerea moralului ridicat al trupelor înaintea atacului de Plevna ne-o oferă corespondentul ziarului „Allgemeine Zeitung”, care consemna următoarele: „... muzicile regimentelor atrag cu cântecele lor naționale pe soldații liberi de serviciu... la un joc voios și este un

⁷ Monitorul Oastei, nr. 12 din 6 martie 1869. p. 188.

tablou fermecător să vezi la lumina lunii batalioane întregi jucând hora, la care câteodată iau parte și ofițerii, ceea ce înveselește și mai mult pe soldați. Adeseori, a trecut de miezul nopții, dar se învârtesc sute de jucători pe iarba verde. Eu cred că dacă li s-ar lăsa în voia lor muzica, ei ar juca până a doua zi...⁸

Obținerea independența a găsit un puternic ecou și în rândul compozitorilor și șefilor de muzică militară, care, entuziasmați de vitejia și eroismul ostașilor români, le-a dedicat numeroase creații pătrunse de înaltă vibrație patriotică și puternic fior emoțional, precum marșurile: *Luarea Plevnei și Trecerea Dunării*, autor șeful muzicii Regimentului 5 linie Ioan Ialovițki; *Intrarea la Vidin și Atacul Griviței*, compozitor șeful muzicii Batalionului de Geniu Iosif Volmar; *Înainte, Smârdan, Paza Dunării și Bravii noștri*, compoziții aparținând inspectorului general al muzicilor militare Eduard Hübsch ș.a.

Se poate aprecia, astfel că bazele unui repertoriu original de marșuri, adeseori cu intonații populare, au fost conturate în perioada Războiului de Independență din 1877-1878.

În această perioadă, a fost conturat un nou gen muzical simbolic „horele independenței” Dintre acestea menționăm: *Hora de al Grivița și Hora de al Plevna*, de Gavril Musicescu; *Hora micilor dorobanți*, de Iosif Ivanovici; *Hora da la Grivița și Hora ostașilor români*, de Nicolae Ștefu ș.a.

Mult mai târziu ziarul „Cuvântul grăniceresc” din Făgăraș, datat 20 aprilie 1938, care a publicat *Scrisoarea unui veteran de la 1877*⁹, consemna în fapt, însemnările sergentului Constantin I. Berceanu, cel care a pus bazele primului cor ostășesc pe timpul războiului de independență și este și autorul unui prețios *Notes* cu diverse cântece, adunate de-a lungul unui deceniu. În acest sens articolul preciza: „În ziua de 5 iunie același an/1877/ au venit aici, la Băilești, 15 voluntari intelectuali din Transilvania /.../ În urma rugăminții mele, au trecut în campania 5-a, /unde/ eram ca sergent următorii ardeleni: Vicențiu Grama, Ghiță Borzea, Eronim Ghiaja și Damaschin Popa Radu, toți cred din Făgăraș. Luându-i în plutonul meu, seara după masă au început să cânte în cor cântece naționale. Eu, care ca elev de liceu am cântat doi ani în cor bisericesc, m-am înflăcărat atât de mult încât a 2/-a/zi am și început a forma un cor vocal. Săriile făceam exercițiu. Eu eram sopran, Vicențiu și Damaschin alto, Borzea tenor și Ghiaja baso. După vreo săptămână de exerciții, căpitanul Constantin Rudeanu (tatăl generalului de azi, Rudeanu) a prezentat corul compus din 14 oameni locotenent colonelul Cuciutorescu, loțiitor de comandant. Comandantul titular, colonel Gh. Angelescu, trecuse general de brigadă. La această reprezentație corală, erau de fapt toți ofițerii din Regiment, dar și mulți ofițeri din Divizie. *Acesta a fost cred, primul cor vocal înființat și apărut în armată*. Corul nostru a stârnit un mare entuziasm și un faimos succes. Veneau ofițeri din alte regimente, luau parte la exercițiile ce le făceam și luau note. Din acel timp, a început a se forma coruri și la celelalte regimente. Referindu-se la repertoriul corului, C.I.Berceanu preciza: „Iată cântecele pe care le cântau: Oștile stau față-n față; Bravi ostași ai României; O dulce țară; O nu te teme țara mea; N-auziți acolo un buciom răsună; Sboară trece codrii,

⁸ Ziarul *Resboiul*, nr. 36, din 27 august 1877, p. 2.

⁹ Marinescu Alexandru, *Din alte vremuri. Scrisoarea unui veteran de la 1877*. În: „Cuvântul grăniceresc”, Făgăraș, 1, nr. 2, 20 aprilie 1938, p. 4.

dealuri și Carpați; Astăzi cu bucurie, Românilor veniți; Tricolorul se înalță; Fiii României, flăcăi toți de frunte; Șoimi de prin Carpați; Dunărea cea lată pe-o îngustă punte; Nu mai am de turc habar etc.”

Valoarea istorică a scrisorii sergentului Berceanu rezidă și din precizările următoare: se cânta pe note, că ansamblul executa piesele pe patru voci bărbătești, că repertoriul patriotic din Ardeal fusese transmis dincolo de Carpați de voluntarii transilvăneni¹⁰

După Războiul de Independență, ca urmare a noii organizări a regimentelor de dorobanți și avându-se în vedere insuficiența muzicilor militare ale infanteriei de linie, precum și faptul că mai multe regimente de dorobanți primiseră deja din partea județelor propuneri de a contribui la înființarea și întreținerea muzicilor, forurile conducătoare ale armatei au emis Decizia ministerială nr. 114 din 25 iulie 1880, semnată de ministrul de război, colonel Gheorghe Slăniceanu, prin care s-a decis ca fiecare regiment de dorobanți să înființeze o muzică, sub denumirea de fanfară, compusă din toboșari, corniști și doi gagiști. Fiecare regiment urmând să aibă un șef de muzică, care trebuia să posede certificatele de bună conduită și aptitudine, aceștia erau numiți de minister, după recomandarea corpului și avizul inspectoratului muzicilor militare¹¹

Printre prevederile din conținutul deciziei ministeriale care se refereau la organizarea fanfarelor, la componența lor instrumentală, la angajarea de instrumentiști civili calificați (gagiști), precum și la îndatoririle acestora s-a inserat și stipulația că județele și orașele au dreptul să beneficieze de serviciile muzicilor militare (concerte de promenadă în stațiuni balneare și parcuri, programe de agrement la serbările populare, la baluri, chermeze etc.), ca urmare a contribuției alocate regimentelor pentru întreținerea formațiilor respective.

Ca urmare a acestor servicii publice (spectacole de promenadă susținute în perioada verii în parcuri și grădini), în ultimele decenii ale secolului trecut muzicile militare s-au bucurat de o largă audiență. Complexitatea repertoriului muzicilor militare și, relativ, numeroasele programe prezentate au permis să se afirme talente autentice din rândul instrumentiștilor și capelmaistrilor, pe linie interpretativă, dirijorală și de creație, care au adus o contribuție importantă atât în evoluția acestor formații, cât și la dezvoltarea vieții noastre muzicale. Numai, astfel se poate explica de ce aproape toți capelmaistrii muzicilor militare, care au activat în veacul trecut la Iași, București, Craiova, Timișoara, Sibiu, Brăila, Galați, Focșani, au condus și spectacole lirice ale teatrelor și ale companiilor de operă, operetă și vodeviluri din localitățile respective, ca și premiile internaționale de compoziție acordate capelmaistrilor muzicilor noastre militare (Iosif Ivanovici în 1889 și Mihail Mărgăritescu în 1900, la Paris, Nicolae Argenti la Catania, Iatlia) confirmă înaltul profesionalism al muzicienilor militari.

La câteva luni după decesul lui Eduard Hübsch, începând din 26 mai 1895, la conducerea muzicilor militare în funcția de inspector general al muzicilor militare a fost numit Iosif Ivanovici, creatorului celebrului vals „*Valurile Dunării*” Pe lângă

¹⁰ Viorel Cosma, *Studii de istoria muzicii*, op.cit., p. 168.

¹¹ Monitorul Oastei, nr. 31 din 30 septembrie 1880, p. 2.

excelentele calități de compoziție și pedagog, Iosif Ivanovici s-a dovedit și un priceput organizator, continuând acțiunea predecesorului său, de ridicare a calității muzicilor militare.

Deși a activat în funcția de inspector general al muzicilor militare doar șapte ani (1895-1902), Iosif Ivanovici a „trasat” o cale modernă de dezvoltare a muzicilor militare, pe care a ținut să le reorganizeze și să le înzestreze cu instrumente bune, cu repertoriu bogat și variat și cu instrumentiști bine pregătiți, a căror instruire considera că trebuie începută cât mai de timpuriu. De aceea a sprijinit instituția copiilor de trupă, din rândul cărora se ridicase și el și s-a preocupat de îmbunătățirea normelor ce reglementau pregătirea acestora pentru a deveni muzicanți.

La 27 aprilie 1902, prin Decizia Ministerială nr. 101 s-a stabilit ca la darea onorurilor funebre, muzicile militare să execute imnul compus de maiorul I. Ivanovici, inspectorul general al muzicilor militare¹²

Începutul secolului al XX-lea marchează momente importante în evoluția muzicilor românești, de care este legată activitatea criticului muzical și compozitorului Mihail Mărgăritescu. Ofițer activ cu gradul de maior, muzician de multilaterală cultură, Mihail Mărgăritescu a devenit începând cu 1 aprilie 1905 inspector general al muzicilor militare, fiind numit prin Înaltul Decret Regal nr. 2046¹³. Personalitate marcantă a vieții muzicale din țară, Mihail Mărgăritescu fondează în anul 1908 revista „Muzica”, care avea drept scop prezentarea mișcării muzicale din țară și străinătate, încurajarea talentelor autohtone, prezentarea problemelor muzicilor militare, pe care le considera adevărate „conservatoare populare”. Colaboratori ai revistei au fost numeroși compozitori și oameni de artă români, dar și de peste hotare, ale căror articole au promovarea ideilor înaintate despre muzică sau cultul înaintașilor slujitori în ale muzicii.

Întrucât orașele nu se mai puteau mulțumi cu fanfarele militare, care veneau și plecau odată cu mutarea regimentelor respective dintr-o garnizoană în alta.

Muzica începuse să-și facă loc în viața spirituală a orașelor și se înființează asociații corale, fanfare civile, companii lirice, care au intrat sub tutela primăriilor, a diferitelor societăți culturale, a cluburilor etc.

Astfel, iau ființă „muzici comunale” la Bacău, Bârlad, Brăila, Focșani, Galați, București, Timișoara, Arad, Sibiu, Iași, Ploiești, Brașov, ș.a., care, alături de fanfarele militare și cu sprijinul acestora în instrumentiști și instructori aduc o contribuție evidentă la dezvoltarea și îmbogățirea vieții culturale-artistice din țară.

În paralel, remarcăm faptul că în jurul anului 1900, pe lângă muzicile militare existente în București și în cele câteva centre mari ale țării, fanfare militare se înființează în mai toate localitățile unde existau și unități militare: Bârlad, Tulcea, Râmnicul Sărat, Fălticeni, Făgăraș, Caransebeș, Oravița, Huși, Lugoj, Buzău, Focșani, Pitești, Caracal ș.a. Mai mult, pe baza contribuțiilor oferite de ofițerii care încadrau diversele unități militare, au fost înființate fanfare militare la: Batalionul 2 Vânători

¹² Idem, nr. 23/1902, p. 413-414.

¹³ Idem, nr. 15, din 1 aprilie 1905, p. 163.

„Regina Maria”; Batalionul 4 Vânători; Regimentul 10 Artilerie; Regimentul 3 Roșiori¹⁴

Prin ordinul inspectorului general al muzicilor militare, maiorul Mihail Mărgăritescu, toate formațiile românești de muzică militară au învățat imnurile de stat ale statelor aliate. Ca expresie a legăturilor particulare de prietenie cu Franța, probate de peste un secol, în afară de *Marseileza*, a fost însușit și marșul *Sambre et Meuse*¹⁵

În momentele grele din primul război mondial (1916-1918), muzicanții militari și-au afirmat patriotismul și însuflețirea cu care au știut să-și facă datoria, umăr la umăr cu combatanții din linia întâi a frontului.

Același devotament l-a dovedit și muzica Regimentului 13 Infanterie „Ștefan cel Mare”, condusă de căpitanul Ion Vlăduță, care parcurgea pe jos ore în șir, pentru a ajunge la locurile de refacere a trupei din zona de operații, unde prezenta numeroase concerte și unde soldații la auzul muzicii uitau de urgia frontului și se încingeau la joc¹⁶

În timpul luptelor de la Oituz, muzica Regimentului 4 Roșiori condusă de către șeful de muzică, căpitanul Ioan Cutrupi a străbătut, noapte de noapte, câmpul de bătaie, spre a asigura aprovizionarea din linia întâi, în timp ce ziua cânta marșuri și muzică populară pentru a crea momente de destindere trupei în refacere¹⁷

Astfel, în anul 1944, la editura Societății compozitorilor români, etnomuzicologul Constantin Brăiloiu a publicat un volum de folclor *Poezia soldatului Tomuș din războiul 1914-1918*, care odată cu scurgerea timpului, și-a cucerit prețuirea cercetărilor prin multitudinea implicațiilor științifice și prin bogăția semnificațiilor cultural-artistice. Aceasta, deoarece, însemnările autorilor pe marginea documentelor constituie izvoare vii, născute în focul luptelor, care își amplifică conținutul patriotic și politic ce se desprinde din textul propriu-zis, dar și din muzică. Un asemenea manuscris de cântece ne-a fost oferit de scriitorul Constantin C. Berceanu, nepotul unuia dintre participanții de la Războiul de Independență din 1877.

Neuitată va rămâne fapta eroică a muzicii Regimentului 40 Călărași, condusă de șeful muzicii clasa a II-a, locotenent Sava Radu, care, sub ploaia de gloanțe, în lupta de al Topraisar-Amzacea (Dobrogea), din septembrie 1916, a continuat să cânte înflăcăratul cântec al renașterii naționale „Deșteaptă-te române”, îmbărbătând astfel ostașii, care entuziasmați de fanfară au reușit să se mobilizeze și să respingă atacul inamic¹⁸

Șeful de muzică principal, maior Horia Petrescu, pe atunci instrumentist executant în muzica Regimentului 40 Călugăreni relatează fapta unică în istoria muzicilor militare, înfăptuită de șeful de muzică Sava Radu: „... Era prin septembrie 1916. Dușmanul ne atacă cu cavaleria. Regimentul lupta pe două linii de apărare. Iar noi ne aflam în linia a doua, cu drapelul. În dreapta noastră, Batalionul 9 Vânători. Și când am văzut că ne atacă dușmanul, că linia întâi dă înapoi, am pus mâna pe instrumente ca să... fugim. Dar șeful muzicii – locotenentul Sava Radu – ne-a dat

¹⁴ Marin Silea, op. cit., p. 47; Monitorul Oastei, nr. 53 din 1 decembrie 1903; Monitorul Oastei, nr. 49 din 3 noiembrie 1903; Monitorul Oastei, nr. 16 din 31 martie 1903.

¹⁵ Arhivele MAPN, fond: Direcția Infanteriei, dosar nr. 16, f. 39.

¹⁶ Ion Vlăduță, *Însemnări personale* (memorii), document aflat în posesia familiei.

¹⁷ Locotenent P. I. Găiseanu, *Oștenii noștri*. Institutul de arte grafice „Expresul”, Brăila, 1927, p. 85.

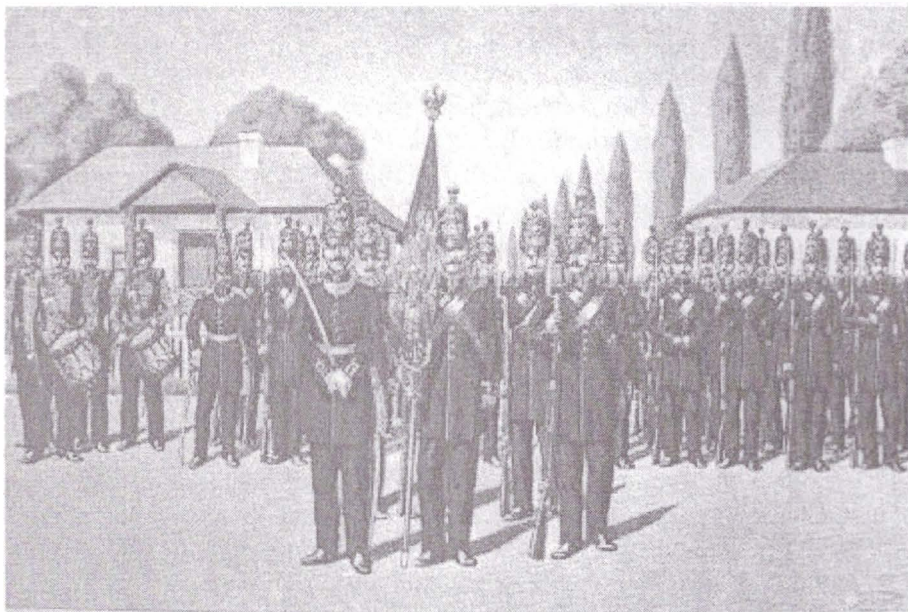
¹⁸ Revista Muzicilor Armatei, anul I, nr. 3, aprilie 1938, p. 13.

ordin energic: «Toată lumea stă pe loc! Cântăm!» Și am început să cântăm «Deșteptă-te române» (azi, Imnul național n.a.), un pâlnc de dușmani a ajuns până la muzică, dar noi n-am încetat cântecul... și am schimbat cu «Atacul»... Soldații care se retrăseseră s-au întors și din poziția în picioare au început să tragă spre cavaleria dușmană. Aceasta a schimbat direcția de atac spre stânga, unde era Batalionul 1, ai cărui soldați i-au luat și ei în primire cu foc viu. Am scăpat de bătăile cavaleriei, în schimb, trăgea artileria, cu proiectile fuzante. Era să întrerupem cântecul, dar a venit în mijlocul nostru maiorul Rasoviceanu, comandantul batalionului, generalul de mai târziu, care striga cât îl ținea inima, îmbărbătându-ne: «Cântă Sava, că-i prăpăd»... Am reluat cântecul și ostașii au început să tragă cu mai multă înverșunare, respingând atacul inamicului»¹⁹

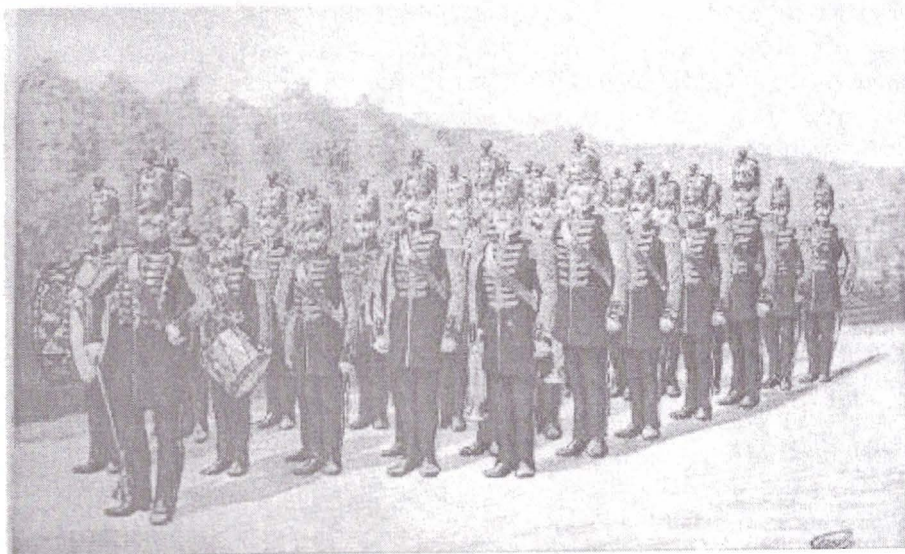
Concluzionând, sumara prezentare a evoluției muzicilor militare românești în perioada 1830-1918, se poate afirma că cântecul a constituit o formă eficientă de exprimare a unor sentimente, gânduri sau năzuințe ale colectivității, căpătând prin aceasta un autentic caracter de masă. Din cele mai vechi timpuri, poporul nostru și-a înfrățit zilele, muncile, luptele revoluționare, necazurile și bucuriile cu glasul tulburător al cântecului, al doinei, al baladelor, al marșurilor mobilizatoare. Avem o bogată moștenire în ceea ce privește cântecul vitejesc și ostășesc, care este purtător de mesaj, mijloc de educare patriotică și de comuniune, ca un tot unitar al nației în momentele grele ale istoriei. Paginile istoriei, tradiția și datinile transmise din tată în fiu, cuprind cântece care sensibilizează masele și care marchează câte o întreagă epocă, ale căror melodii trezesc imagini precise în memoria noastră. Astfel, Deșteaptă-te române, Sfânta zi de libertate, Marșul Iancului ne amintesc de anul revoluționar 1848, când a înflorit excepțional cântecul mobilizator și combativ; Hora Unirii a devenit port-drapelul de luptă al muntenilor și moldovenilor în pregătirea și înfăptuirea Unirii, iar Războiul pentru Independență din 1877-1878 și-a găsit o bogată reflectare în cântece. Cu ele pe buze au trecut ostașii peste Dunăre, însoțindu-i și însuflețindu-i pe câmpurile de bătălie de la Grivița, Plevna, Smârdan, Vidin. Luptele noastre de afirmare a idealului de unitate națională au fost înflăcărâte de cântecele și imnurile lui Ciprian Porumbescu, Vidu, Muzicescu: Tricolorul, Pe-al nostru steag, Trompetele răsună, Ca un glob de aur, Răsunetul Ardealului și altele. Cântecul a însoțit pe ostașii noștri în crâncenele lupte de la Mărășești, Mărăști și Oituz. Și astăzi vibrăm cuprinși de emoție când auzim, ca un ecou al acelor zile eroice, crâmpie din Treceți batalioane române Carpații, Bătrâne vino și povestește, În sat la Aninoasa, Senteorc vitejii din război ș.a.

Prin aceasta în arcul de timp al existenței lor, muzicile militare și-au contopit rațiunea de a fi și de a-și împlini menirea cu tumultul istoriei eroice a poporului român. Ele s-au constituit, întotdeauna, într-un mesager credincios al cântecului izvorât din crezul suveran al iubirii și slujirii necurmăte a țării.

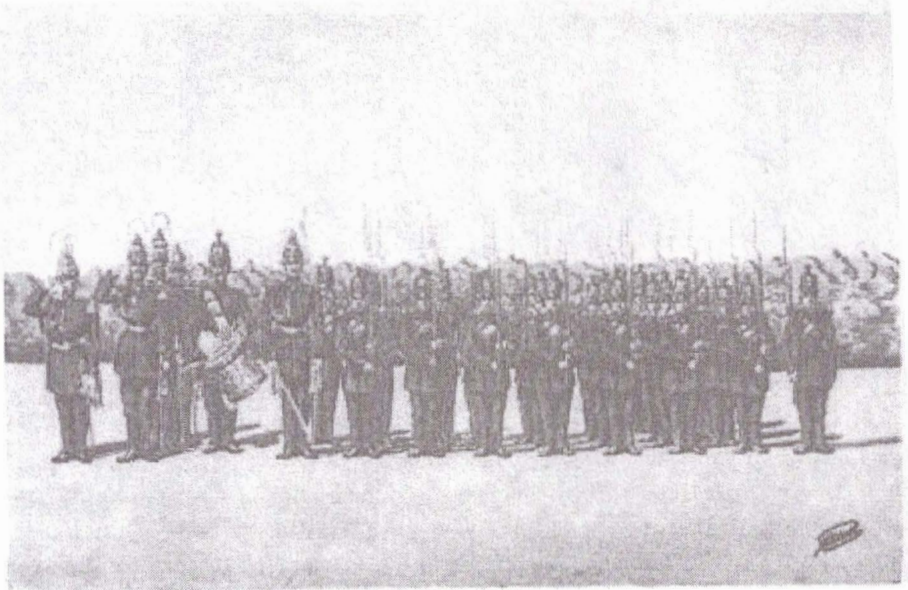
¹⁹ Marin Sîlea, op.cit., p. 29-64; *Un cântec întoarce unitățile la luptă* publicat în ziarul *Apărarea Patriei*, nr. 17, din 28 aprilie 1971.

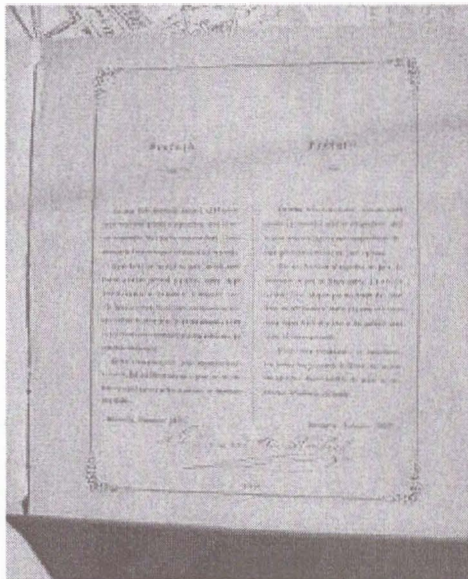
1. Muzica Regimentului 1 Infanterie, 1847

2. Muzica Ștabului, 1852

3. Școala Militară din Valahia, 1852

4. Prefața Imnului național compus de Eduard Hubsch

5. Grupă de gorniști, 1877

6. Gornist în uniformă de dorobanți, 1885

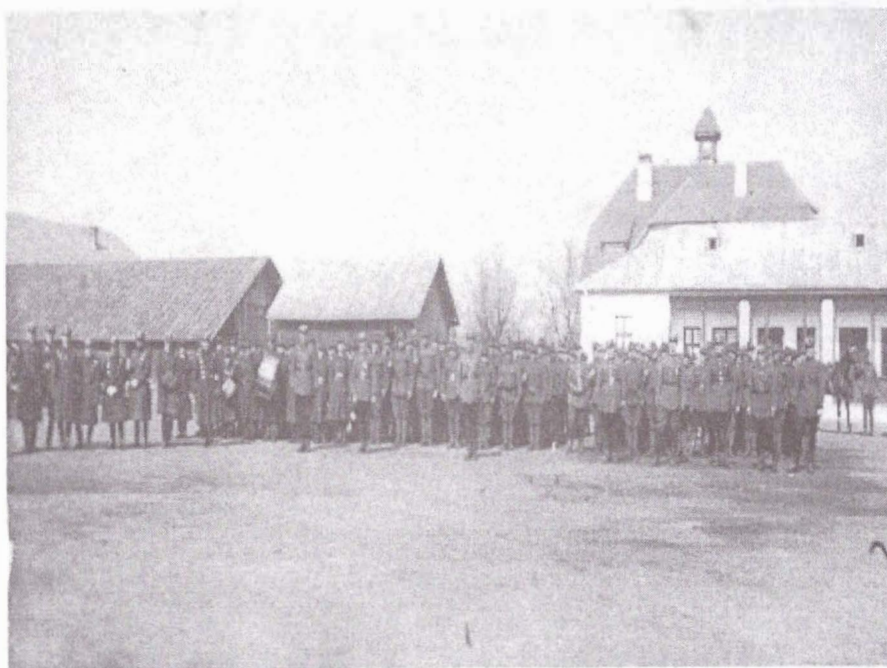
7. Muzica Regimentului 16 Infanterie, 1895

8. Muzica Regimentului 27 Bacău, în fața Cazinoului ofițerilor, august 1906

9. Muzica Regimentului 81 Infanterie

10. Muzica Regimentului 6 Infanterie Mihai Viteazul București

11. Muzica Regimentului 37 Infanterie din Botoșani în campania din 1913.
Șef de muzică Cristache.

12. Muzica Regimentului 6 Mihai Viteazul, în campania din Bulgaria.
Șef de muzică Petre Namian

13. Ansamblu de gorniști, înainte de 1916

14. Muzica militară în tranșee, Mărășești, august 1917

15. Moment de repaus în timpul Primului Război Mondial, 1917

CIRCULAȚIA CĂRȚII VECHI ÎN JUDEȚUL VASLUI PÎNĂ LA 1859 - INDICATOR DE UNITATE SPIRITUALĂ -

Elena Chiaburu

Abstract:

In this study, the author, Elena Chiaburu, is making a survey of the Romanian and foreign printed books and manuscripts that have been passed through our Vaslui County until 1859, as it reveals from the analysis notes around their mentioned period.

This work is based on the quasi-totality of the notes known until present which have been made on manuscripts and printed books, which were at a certain time in Vaslui County, during the time of March 13, 1429, since we are knowing the first note with certain date made on a book from Moldavian Country and until 1859, regardless of the language they were written in: Slavonic, Romanian, Greek, and others. In this sense, have been made analyzed book registers printed by manuscripts, archives inventories, Romanian collections of periodically publications, volumes of documents regarding the Moldavian Country, works of proper history (of economic, social history, of the book and of the Church, etc.), in which are reproduced the texts of many notes, manuscript collections from public and private libraries and archives).

Unitatea limbii și a originii românilor s-a exprimat de-a lungul timpului nu numai din partea factorilor politici și eclesiastici ci și din partea sătenilor și orășenilor, care se implicau singuri în consolidarea comunității lor, între altele și prin dobândirea cărților.

În cele ce urmează, vom face o trecere în revistă a cărților tipărite și manuscrise, românești și străine, care au circulat în județul Vaslui până la 1859, așa cum reiese din analiza însemnărilor făcute pe marginea lor în perioada menționată.

Lucrarea de față se bazează pe cvasi-totalitatea însemnărilor cunoscute până în prezent ce au fost făcute pe cărțile, manuscrise și tipărite, care s-au aflat la un moment dat în județul Vaslui, în intervalul temporal cuprins între 1429 martie 13, de când cunoaștem prima însemnare cu dată sigură făcută pe o carte din Țara Moldovei și până în anul 1859, indiferent de limba în care au fost redactate: slavonă, română, greacă ș. a. În acest scop, au fost cercetate cataloage tipărite de manuscrise, inventare arhivistice, colecții de publicații periodice românești, volume de documente privitoare la Țara Moldovei, lucrări de istorie propriu-zisă (de istorie economică, socială, a cărții și a bisericii etc.), în care sunt reproduse textele multor însemnări, colecții de manuscrise din biblioteci și arhive publice și particulare¹

Pentru fiecare carte se menționează titlul, locul și anul imprimării, atunci când este cazul, localitatea în care a circulat și firește, sursa bibliografică. Pe parcursul cercetării au fost depistate 147 cărți (titluri), românești și străine, tipărite și manuscrise, în limbile română, greacă și slavonă, care s-au aflat la un moment dat pe teritoriul actualului județ Vaslui. Cele tipărite au apărut la București, Buzău, Brașov,

¹ Pentru bibliografie, vezi *Însemnări de pe manuscrise și cărți vechi din Țara Moldovei*, un corpus editat de I. Caproșu și E. Chiaburu, vol. I, Iași, Editura Demiurg, 2008.

Chișinău, Iași, m-rea Neamț, Rădăuți, Râmnicu Vâlcea, Sibiu, Târgoviște, dar și la Buda, Liov, Lipsca, Sankt Petersburg și Veneția.

Cea mai veche însemnare făcută pe o carte din actualul județ Vaslui, datată în mod cert și cunoscută de noi în acest stadiu al cercetării, este din 21 februarie 1680 <7188>, în limba slavonă: „Σιε Εθαγγελιε μαναστηρσκο Κιπριώνα, δα σέ ζναετ, δαδοξ με εγο να Λιποαεχα ι πακι δονεσατι αυ ι με ι(τᾶ)χα ι Σ(0)να ι Σ(αῦ)τ(ο)γο δξξα. Σῶῦ κνιγα τρετιαναγελῦ κᾶπλ ραβ Β(ο)(ιι ερι Στεφαν ι ποπαδι εγο Δρῦῶνα ι δαλ ζα νει δῶ λει βιτε αυ δνι βλ(α)γοῶσταιᾶ ι ξ(ριστ)ᾶλβιαᾶ γ(ο)σπ(ο)δ(ι)νᾶ νᾶ ι μ ᾶ Ιοην Αντονιε αοεαοδα, α(ῦ) λ(έ)τᾶ ζρπιῶ, μ(έ)σ(ῦ)χα φεβραριε καῶ δ(ᾶ)νᾶ.

Az eriu Grigorie πισαλ μνογογρῆνι. (Această *Evanghelie* a mănăstirii Chipriana, să se știe, am dat-o la Lipovăț și iarăși să o aducă, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfintului Duh, amin. Această carte, *Tetraevanghel*, a cumpărat-o robul lui Dumnezeu, ierei Ștefan, și preuteasa lui, Drăguna, și a dat pe ea 4 lei bătuți, în zilele binecinstitorului și de Hristos iubitorului domnului nostru Ioan Antonie voievod, la anul 1680 <7188>, luna februarie, 21 zile. Eu, ierei Grigore, am scris, multpăcătoșul)²

Cea mai veche însemnare în limba română făcută pe o carte din actualul județ Vaslui, datată în mod cert și cunoscută în acest stadiu al cercetării, este din 3 ianuarie 1692 <7200>: „această svântă *Ivanghelie* am cumpărat-o eu, popa Ștefan, și cu preautasa mea, cu Rucsanda, cându am fostu preaotu la biserica unde esti hramul lui Sfetii Dimitrie în târgu în Bîrlad. Și om cupăratu de la Gligorie vătavul în Stătiești, ca să-mi fie mie pomană și preautesăi meli și cuconilor noștri și ciia ce-a ceti de pe dânsa, amin. V(ă)leat 7200 <1692> ghenar 3”³

Vechile însemnări de pe cărți reprezintă un izvor de importanță covârșitoare pentru istoria culturii, cea politică, economică și socială, relevând aspecte esențiale pentru cunoașterea istoriei românești până la mijlocul secolului al XIX-lea. Ele oferă informații cu privire la viața culturală, stăpânirea funciară, producția agricolă, categorii sociale, dări, prețuri, circulație monetară, metrologie istorică, politica economică a unor domni, meșteșuguri, organizarea muncii, căi de comunicație, mijloace de transport etc.

Însemnările de pe vechile cărți cuprind date despre raporturile Principatelor Române cu Poarta Otomană, se referă la aspecte concrete ale confruntărilor militare din spațiul românesc, la regimurile de ocupație străină și la rapturile teritoriale din trupul țării. Nu lipsesc nici reflecțiile de mare luciditate politică, transmise ca învățăminte pentru urmași.

Un alt domeniu reflectat în însemnările făcute pe cărțile vechi este cel al vieții culturale. De asemenea, găsim informații importante despre categoriile de posesori și cititori de carte, printre aceștia aflându-se domnul țării și membrii familiei domnești, reprezentanți ai clerului mirean și mănăstiresc, mici boieri și dregători, meșteșugari și negustori. Sunt prețioase datele despre circulația și prețul cărții, îndemnurile de a pătrunde și de a urma învățătura cărții.

² Pe un *Evangheliar* sl. (Liov, 1636) din s. Lipovăț, j. Vaslui, text sl. și trad. după Ghibănescu, „Teodor Codrescu”, An IV (1935), nr. 9, p. 141.

³ Pe o *Carte românească de învățătură* (Iași, 1643), f. 187-191, de la bis. Sf. Dimitrie din or. Bîrlad, j. Vaslui (după Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 302).

Mentalul colectiv, psihologia de masă și cea individuală, comportamentul uman, aflate în strânsă legătură cu sistemul socio-economic și nivelul dezvoltării culturale, își găsesc și ele reflectarea în însemnările de pe vechile cărți. Însemnările au o încărcătură emoțională mai pronunțată decât multe alte categorii de izvoare. Autorii însemnărilor devin observatori care semnalează fapte și consemnează date ce nu surprind poate, de cele mai multe ori, fenomenul istoric în ansamblu, dar mijlocesc, ceea ce alte izvoare istorice oferă cu zgârcenie și de obicei indirect, contactul cu viața cotidiană, cu receptarea diferitelor evenimente de către contemporani, cu mentalitatea acestora.

Examinarea însemnărilor făcute de-a lungul timpului pe cărți reliefează faptul că acestea erau atât de prețuite de oamenii epocii cercetate, încât li se atribuia în sușiri de odoare bisericesti. De aceea, aproape invariabil, însemnările încep cu formula „această sfântă” sau „sfântă și dumnezeiască”, iar pentru protejarea ei se recurgea la măsuri de natură spirituală, concretizate în blesteme înfricoșătoare, inspirate din hagiografia creștină. Dintr-un alt punct de vedere, numărul mare de însemnări manuscrise păstrate până astăzi indică faptul că o carte era considerată obiect durabil. Mențiunile despre diverse calamități naturale, evenimente politice, sociale sau personale din viața deținătorilor se scriau neîntârziat pe cartea care dănuia, știrile putând ajunge la urmași. Era destul de frecventă expresia conform căreia mâinile care au scris vor putrezi, „dar cuvântul Domnului va fi viu în veac”, „numele ne-or pomeni” etc. Înregistrarea vânzării-cumpărării se făcea tot pe cartea care ținea loc de contract comercial și de act de proprietate.

Se constată faptul că o carte se transmitea din generație în generație, ca orice proprietate ereditară, putându-se lăsa drept moștenire din tată în fiu sau între frați, ori putea fi dată de zestre. Cărțile erau transformate de multe ori în adevărate registre de stare civilă a unor familii, care consemnau nașterile, căsătoriile și decesele.

De altfel, însemnările făcute de posesorii cărților, arată fără echivoc faptul că ele și-au avut dintotdeauna cititorii lor, reprezentați mai întâi de comunități (rurale, urbane și eclesiastice) și apoi de elementele înstărite din sate și din târguri. Chiar dacă o carte era cumpărată de cineva pe cheltuiulă proprie, ea devenea obiect de danie, cumpărătorul dăruind-o bisericii satului sau unei mănăstiri. Din secolul al XVIII-lea înainte, categoriile sociale care au acces la cartea tipărită devin mai numeroase, atât în calitate de cititori, cât și în calitate de cumpărători și donatori de carte, aceste categorii de cititori, clerici și mireni, găsind în cărți, în primul rând, instruirea religioasă și juridică, și mai rar divertismentul.

Cumpărarea sau donarea unei cărți era o acțiune importantă în viața comunității. Însemnările de pe cărți relevă faptul că asemenea acte aveau loc în zilele unor sărbători creștin-ortodoxe mari sau duminica, atunci când avea loc slujba și când toți membrii comunității erau prezenți. Or, faptul nu era deloc întâmplător. Privitor la donații, motivele determinante au avut, de cele mai multe ori conotații religioase, cum ar fi: pomenirea și iertarea de păcate a donatorului și a familiei sale, moartea unei rude, sfințirea unui lăcaș de cult, utilitatea cărții pentru săvârșirea serviciului religios dar și pentru învățatură.

Examinarea însemnărilor de pe manuscrisele vechi furnizează multe exemple de danii domnești făcute de-a lungul întregii perioade cercetate. Uneori, domnii

dăruiau cărțile realizate sub patronajul lor marilor cărturari contemporani. Donații de carte făceau și membrii familiei domnitoare. Prin semnificație politică și importanță culturală, daniile voievodale au constituit un mijloc de afirmare a unității etnice românești și o componentă importantă a politicii de susținere culturală a ortodoxiei sud-est europene și orientale.

La fel ca și astăzi, uneori, cărțile se împrumutau, fie între amatorii de lectură, fie între biserici. Examinarea însemnărilor de pe cărți, coroborată cu cercetările de teren efectuate în secolul trecut, demonstrează faptul că bisericile au avut destule cărți proprii și că mănăstirile au avut biblioteci bogate.

Bogata literatură privitoare la însemnările de pe cărți și la circulația cărții românești în secolele XVII-XIX abundă în știri despre prețul cărților. Însemnările făcute de posesori de-a lungul timpului probează nenumărate cazuri în care pentru a cumpăra o carte era nevoie de eforturi financiare apreciabile. Nu o dată, s-au făcut eforturi colective pentru a se putea achita contravaloarea unei cărți. Însemnările de pe cărți demonstrează că prețurile de vânzare ale acestora variau mult și în spațiu, dar practica vânzării cărților cu prețuri prestabilite este probată în mod sigur de însemnările făcute pe ele. Cercetarea însemnărilor privitoare la prețul de vânzare al cărților arată că, începând de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, probabil din cauza înmulțirii tipăriturilor, prețurile inițiale se mențineau constante o perioadă destul de lungă de timp.

Cercetarea însemnărilor păstrate pe diferite exemplare reliefează destule cazuri în care prețul unei cărți era compus din bani, animale, produse agro-alimentare, munci agricole și chiar din servicii religioase. Asemenea situații arată în mod indubitabil că, de fapt, acei cumpărători făceau mari eforturi financiare și chiar fizice pentru a intra în posesia cărții respective. Dacă se realiza o echivalență valorică, atunci cărțile se puteau schimba între ele, numeroase exemplare de cărți tipărite în perioada cercetată conținând însemnări doveditoare în acest sens.

Nu de puține ori, cărțile se puneau zălog. Motivele pentru care cărțile au fost amanetate erau diferite, dar toate se subordonau lipsurilor materiale și financiare.

Cercetarea însemnărilor de pe cărți și a documentelor de arhivă permite efectuarea unor comparații între prețurile cărților și prețurile curente ale unor mărfuri în anumite perioade și zone geografice.

Studiul atent al însemnărilor făcute de cei care au cumpărat cărți demonstrează că, într-adevăr, cumpărătorii cărților erau persoane înstărite, preoți sau mireni, dar și că proporția cumpărătorilor colectivi era însemnată, deoarece colectivităților le era impusă deseori obligativitatea de cumpărare.

Însemnările de pe cartea veche permit să se constate că prin amploare și finalitatea spirituală, circulația a constituit un fenomen cultural care a exprimat cu prisosință împlinirea menirii pentru care cărțile au fost realizate. Prin vânzări, donații, împrumuturi, copiere, moșteniri, cartea tipărită sau manuscrisă provenită din toată aria românească și din Apusul Europei a fost bine cunoscută și în județul Vaslui. Citându-l pe Nicolae Iorga, încheiem spunând că „marele merit al acestor cărți e că, trecând hotarele, au adunat sufletește prin viața culturală pe toți românii laolaltă”⁴

⁴ N. Iorga, *Istoria literaturii religioase a românilor pînă la 1688*, București, 1904, p. 100.

LISTA CĂRȚILOR ȘI MANUSCRISELOR UNDE ÎNTĂLNIM ÎNSEMNĂRILE CERCETATE

- 1 *Acaftisier* (București, 1823) – la bis. Sf. Gheorghe din Bîrlad; (Ioan Antonovici, *Documente bîrlădene*, vol. I, Bîrlad, 1911, p. 325).
- 2 *Acolutia* (Veneția, 1807) – la bis. Sf. Spiridon din or. Bîrlad, j. Vaslui; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 353 – 354).
- 3 *Agheazmatar neidentificat* – în s. Jigoreni-Glodeni; (Gh. Ghibănescu, *Notițe*, în „Ioan Neculce” (în continuare: IN), fasc. 7 (1928), p. 195).
- 4 *Anastasimatar gr.* – în s. Grajduri, țin. Vaslui (azi j. Iași); (Ghibănescu, *Inscripții și notițe*, în IN, fasc. 7, II (1928), p. 290).
- 5 *Antologhion* (București, 1777) – în s. Boușori și Jigoreni-Glodeni; (Ghibănescu, *Notițe*, în IN, fasc. 7 (1928), p. 195; Olimpia Mîtric, *Cartea românească veche în județul Suceava*, ed. II, Suceava, 2005, p. 149 – 150).
- 6 *Antologhion* (M-rea Neamț, 1825) – în Vaslui; (BAR, A 1580 – *Inscripțiile bisericilor din orașul Iași, culese de C. Bobulescu*, București, 1943, p. 888 / 933).
- 7 *Antologhion sl. – rom.* (1736), *legat împreună cu un Octoih sl.* (București, 7244) – la Schitul Crăsnîța; (Ghibănescu, *Notițe*, în IN, fasc. 4 (1925), p. 318).
- 8 *Apostol* (București, 1802) – la bis. Sf. Haralambie și Mina din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 327).
- 9 *Apostol* (Iași, 1756) – în s. Bereasa, Jigoreni-Glodeni, Rîpile, Șorănești; (Ghibănescu, „Teodor Codrescu”, An I (1916), nr.7, p. 109, An VI (1936), nr. 4, p. 62; An I (1934), nr. 10, p. 158; *Idem*, *Notițe*, în IN, fasc. 7 (1928), p. 194 – 196).
- 10 *Apostol gr.* (Veneția, 1752) – în s. Țibănești (azi j. Iași); (Ghibănescu, *Notițe*, în IN, fasc. 7 (1928), p. 193).
- 11 *Apostol*, neidentificat – la bis. Sf. Spiridon din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 354).
- 12 *Biblia* (Lipsca, 1761), – la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 341 – 342).
- 13 *Biblia* (Veneția, 1777) – la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 297 – 298).
- 14 *Carte de cîntări bisericești* (Iași, 1846) – la bis. Sf. Haralambie și Mina din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 329).
- 15 *Carte folositoare de suflet* (1810) – în s. Zorleni; (T. Pamfile, *Însemnări*, în „Miron Costin”, An. II, nr. 2, febr. 1914, p. 32).
- 16 *Carte folositoare de suflet* (Iași, 1819) – la bis. Sf. Trei Ierarhi din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 364).
- 17 *Cartea românească de învățătură* (Iași, 1643) – în s. Pribești, bis. Sf. Dimitrie din Bîrlad; (Ion Paul Munteanu, *Cartea românească de învățătură de la Pribești*, p. 370 – 371; Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 302 – 303).
- 18 *Cazania* (București, 1768) – la bis. Sf. Gheorghe din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 323).

- 19 *Cazania (Rîmnic, 1748) – la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, Doc. bîrlădene, I, p. 337 – 339).*
- 20 *Cazania (Rîmnic, 1792) – la bis. Sf. Ilie din Bîrlad; (Antonovici, Doc. bîrlădene, I, p. 317)*
- 21 *Cazanie neidentificată – la bis. Sf. Trei Ierarhi din Bîrlad; (Antonovici, Doc. bîrlădene, I, p. 363).*
- 22 *Ceaslov (Braşov, 1835) – în s. Epureni, or. Vaslui, bis. Vovidenia și Sf. Voievozi din Bîrlad (Bobulescu, Satul Epureni, 1916, p. 141; idem, BAR, A 1580 ms. C. Bobulescu, *Inscripții Iași*, p. 751 – 752 / 787 – 788; Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 313, 314, 349).*
- 23 *Ceaslov (Iași, 1797) – la BAS Vaslui, bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 343 – 344, 346; Dima, Elena, Buluță, Gheorghe, Ceaușu, Simona, *Cartea românească veche în Bibliotecile documentare ale Arhivelor Statului. Catalog, București, 1985, p. 160).**
- 24 *Ceaslov (Iași, 1817) – la bis. Sf. Ioan din Huși; (N. Iorga, *Studii și documente*, vol. XVI, p. 256).*
- 25 *Ceaslov neidentificat – la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 323, 346 – 347).*
- 26 *Ceaslov (Rădăuși, 1745) – la bis. Sf. Gheorghe din Bîrlad (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 323).*
- 27 *Chiriadromion (București, 1801) – la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) și Sf. Neculai din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 295 – 297, 335).*
- 28 *Chiriadromion (Buzău, 1839) – la bis. Sf. Gheorghe din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 324 – 325).*
- 29 *Chiriadromion (M-rea Neamț, 1811) – la bis. Sf. Trei Ierarhi din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 363).*
- 30 *Didahiile lui Ilie Miniat (Iași, 1837) – la bis. Sf. Ioan Botezătorul și Sf. Spiridon din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 354, 358).*
- 31 *Efrem Sirul (M-rea Neamț, 1819 – 1823) – la bis. Sf. Spiridon din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 353 – 354).*
- 32 *Evanghelia (București, 1682) – la bis. Adormirea Maicii Domnului din Huși, s. Curteni; (Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 257, Ghibănescu, *Notițe*, în *IN*, fasc. 4 (1924), p. 238).*
- 33 *Evanghelia (București, 1693) – la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 287).*
- 34 *Evanghelia (București, 7258) – în s. Rîpile, țin. Fâlcui; (Ghibănescu, *Notițe*, în *IN*, fasc. 7 (1928), p. 196).*
- 35 *Evanghelia (Buda, 1812) – la bis. Sf. Haralambie și Mina din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 327).*
- 36 *Evanghelia (Buda, 1813) – la bis. Vovidenia din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 312).*
- 37 *Evanghelia (Iași, 1762) – la bis. Sf. Dimitrie, Vovidenia din Bîrlad; s. Jigoreni-Glodei, M-rea Hîrsova și în s. Șuletea; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 306,*

- 310; V. Caraivan, „Documente răzășești”, An. I, nr. 1, mai 1932, p. 13-14; Ghibănescu, *Notițe*, în *IN*, fasc. 7 (1928), p. 195).
- 38 *Evanghelia* (M-rea Neamț, 1821) - în s. Lipovăț; („Teodor Codrescu”, An IV (1935), nr. 9, p. 140).
- 39 *Evanghelia* (M-rea Neamț, 1845) - la bis. Sf. Haralambie și Mina din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 328).
- 40 *Evanghelia* (Rîmnic, 1784) - la bis. *Vovidenia din Bîrlad*; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 310 - 312).
- 41 *Evangheliar sl.* (Liov, 1636) - în s. Lipovăț; (Ghibănescu, „Teodor Codrescu”, An IV (1935), nr. 9, p. 141).
- 42 *Evanghelie*, ms. (1754) în s. Mălușteni, fostă a schitului Ghireasca; (Istrate, Cornelia-Magda, *Un Evangheliar manuscris de la jumătatea secolului al XVIII-lea*, în *MMS*, Serie nouă, Anul LIV (1978), nr. 3 - 4 (martie aprilie), p. 378, nota 1).
- 43 *Evanghelie sl.* - în s. Lipovăț; (Ghibănescu, „Teodor Codrescu”, An IV (1935), nr. 9, p. 141).
- 44 *Evanghelie* (1723) - la bis. Sf. Gheorghe din Huși; (Iorga, St. și doc., XVI, p. 256, 258).
- 45 *Evanghelie*, neidentificată - la bis. Sf. Gheorghe din Huși, s. Strîmba (Nedelcu, Bis. din Strîmba, p. 274).
- 46 *Evhologhion* (București, 1729) - în s. Zorleni; (T. Pamfile, *Însemnări*, în „Miron Costin”, An. I, nr. 2, sept. 1913, p. 31-32).
- 47 *Evhologhion* (București, 1808) - în s. Epureni; (Bobulescu, Constantin, *Satul și biserica din Iepureni, județul Iași*, în *RI*, Anul II, nr. 7 - 9, 1916, p. 141).
- 48 *Evhologhion* neidentificat - la bis. *Vovidenia din Bîrlad*; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 313).
- 49 *Faptele Apostolilor* - în s. Bălești; (Bobulescu, Constantin, „Săhăstria Dărmăneștilor” de sub Muntele Lapoș, cu hramul Sfintei Troițe, sau Schitul Lapoș, în *BOR*, anul LXIV, nr. 7 - 9, 1946, p. 403; „Cronica Romanului”, an. XVII (1940), nr. 7 - 8, p. 238; „Biserica Ortodoxă Română”, an. VIII (1884), nr. 1, p. 43).
- 50 *Istorie fericitului Iosif cel Priafrumos*, ms. (1791) - în s. Vulturești, azi Ms. rom. nr. 1786 de la BAR București; (Ștrempel, Gabriel, *Catalogul manuscriselor românești*. BAR 1601 - 3100, vol. II, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1983, p. 60).
- 51 *Îndreptarea legii* (Tîrgoviște, 1652) - la bis. Sf. Dimitrie din Bîrlad; (V. Caraivan, „Documente răzășești”, An. I, nr. 2, iunie 1932, p. 30 - 31).
- 52 *Învățătura creștinească* (Iași, 1801) - la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 345).
- 53 *Liturghia* (București, 1780) - fostă în s. Tăbălăești; (Cristache Panait, Ioana, *Circulația în Moldova a cărții în limba română tipărită în secolul al XVIII-lea*, în *MMS*, Serie nouă, Anul XLVII (1979), nr. 5- 6 (mai - iunie), p. 428).
- 54 *Liturghia* (Iași, 1747) - în s. Șuletea și Bălțați; (V. Caraivan, „Documente răzășești”, An. I, nr. 2, iunie 1932, p. 31; Mosora, Elena, Hanga, Doina, *Catalogul*

- cărții vechi românești din colecțiile B.C.U. „Lucian Blaga” Cluj (1561-1830), Cluj-Napoca, B.C.U. „Lucian Blaga”, 1991, p. 60).*
- 55 *Liturghia* (Iași, 1759) – la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 346).
- 56 *Liturghia* (Iași, 1794) – în s. Epureni; (Bobulescu, *Satul Epureni, 1916, p. 140 – 141*).
- 57 *Liturghia* (Iași, 1834) – la bis. Sf. Haralambie și Mina din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 328).
- 58 *Liturghia* (Iași, 1845) – la bis. Sf. Ioan Botezătorul din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 359).
- 59 *Liturghia* (Rîmnic, 1759) – la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 344 – 346).
- 60 *Liturghia* (Rîmnic, 1768) – la bis. Sf. Neculai din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 336).
- 61 *Liturghie* (Sibiu, 1814) – de la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 345).
- 62 *Liturghia* (Sibiu, 1831) – la bis. Sf. Haralambie și Mina din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 328).
- 63 *Minei de obște sl.* – la M-rea Lipovăț; (Ghibănescu, „*Teodor Codrescu*”, An V (1935), nr. 2, p. 30).
- 64 *Minei pe luna Aprilie* (Buda, 1804) – la bis. Sf. Ilie și Sf. Ioan Botezătorul din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 318, 354).
- 65 *Minei pe luna Aprilie* (Rîmnic, 1780) – la bis. Sf. Dimitrie, Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) și Sf. Neculai din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 294, 297, 308, 334, 335).
- 66 *Minei pe luna August* (Buda, 1805) – la bis. Sf. Ilie din Bîrlad, s. Coșești; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 317 – 318; „*Teodor Codrescu*”, An IV (1935), nr. 10, p. 157).
- 67 *Minei pe luna August* (Rîmnic, 1780) – la bis. Sf. Neculai, Sf. Dimitrie și Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 293, 306, 335).
- 68 *Minei pe luna Decembrie* (Buda, 1805) – la bis. Sf. Ilie din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 317, 319).
- 69 *Minei pe luna Decembrie* (Rîmnic, 1774) – la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad;
- 70 *Minei pe luna Decembrie* (Rîmnic, 1779) – la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad și Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 292 – 294, 334, 340 – 341).
- 71 *Minei pe luna Februarie* (Rîmnic, 1779) – la bis. Sf. Neculai și Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 333 – 334, 344; Olimpia Mitric, *Cartea rom. veche. în j. Suceava*, ed. II, p. 163; idem, *Cartea rom. veche în j. Suceava*, III, p. 75).
- 72 *Minei pe luna Ianuarie* (Rîmnic, 1779) – la bis. Sf. Dimitrie, Sf. Neculai și Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 292, 334 – 336).

- 73 *Minei pe luna Iulie* (Buda, 1805) – la bis. Sf. Ilie din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 319 – 320).
- 74 *Minei pe luna Iulie* (Rîmnic, 1780) – la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului), Sf. Neculai Tuchilă și Sf. Dimitrie din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 299, 306, 345).
- 75 *Minei pe luna Iunie* (Buda, 1805) – la bis. Vovidenia din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 312).
- 76 *Minei pe luna Iunie* (Rîmnic, 1780) la bis. Sf. Dimitrie, Sf. Neculai Tuchilă și Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 293, 308, 342).
- 77 *Minei pe luna Mai* (M-rea Neamț, 1831) – la bis. Sf. Gheorghe din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 324).
- 78 *Minei pe luna Mai* (Rîmnic, 1780) – la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului), Sf. Dimitrie și Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 291, 298, 304 – 305, 342 – 343).
- 79 *Minei pe luna Martie* (Buda, 1804) – la bis. Sf. Ilie din Bîrlad, BAS Vaslui; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 318 – 319; Dima ș. a., *Cartea rom. veche în Arh. St.*, p. 188).
- 80 *Minei pe luna Martie* (Rîmnic, 1774) – la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 294).
- 81 *Minei pe luna Noiembrie* (Buda, 1804) la bis. Sf. Ilie din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 317 – 318).
- 82 *Minei pe luna Noiembrie* (Rîmnic, 1778) la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) și Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 292, 299, 345).
- 83 *Minei pe luna Octombrie* (Buda, 1804) la bis. Sf. Ilie din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 318 – 319).
- 84 *Minei pe luna Octombrie* (Rîmnic, 1776) – la bis. Sf. Neculai Tuchilă și Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 297 – 298, 342, 344).
- 85 *Minei pe luna Octombrie* (Rîmnic, 1786) – la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 293).
- 86 *Minei pe luna octombrie* (Veneția, 1790) – la bis. Sf. Spiridon din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 353).
- 87 *Minei pe luna Septembrie* (Buda, 1804) – la bis. Sf. Ilie din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 320).
- 88 *Minei pe luna Septembrie* (Rîmnic, 1776) – la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 343).
- 89 *Minei pe luna Septembrie* (Rîmnic, 1778) – la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 291, 301).
- 90 *Minei pe lunile Mai – Iunie* (Buzău, 1698) – la M-rea Florești și bis. Sf. Neculai din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 333; Idem, *M-rea Florești*, p. 107).
- 91 *Mîntuirea păcătoșilor*, ms. (1774) – la Schitul Crăсниța; (Ghibănescu, *Notițe*, în IN, fasc. 4 (1925), p. 319).

- 92 *Molebnic* (Chișinău, 1816) – la bis. Vovidenia din Bîrlad (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 312- 313)
- 93 *Molitvenic* (București, 1794) – la bis. Sf. Trei Ierarhi din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 363 – 364).
- 94 *Molitvenic* (Buda, s.a.) – în s. Coșești; ("Teodor Codrescu", An V (1935), nr. 2, p. 30).
- 95 *Molitvenic* (Iași, 1754) – în s. Boușori; (Olimpia Mitric, *Cartea rom. veche în j. Suceava*, ed. II, p. 104).
- 96 *Molitvenic* (Iași, 1764) – la bis. Sf. Dimitrie din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 303).
- 97 *Molitvenic* (Rîmnic, 1782) – la bis. Sf. Dimitrie din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 303 – 304, 305 – 308).
- 98 *Molitvenic* (Rîmnic, 1793) – la bis. Sf. Voievozi din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 348).
- 99 *Molitvenic* (Sibiu, 1833) – la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 346).
- 100 *Molitvenic*, fost în s. Bălteni; (T. Pamfile, *Însemnări*, în „Miron Costin”, An. II, nr. 3, martie, 1914, p. 47).
- 101 *Noul Testament* (Sankt Petersburg, 1817) – la bis. Sf. Trei Ierarhi din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 364).
- 102 *Octoih* (București, 1774) – la bis. Sf. Dimitrie din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 306).
- 103 *Octoih* (Buda, 1811) – la bis. Sf. Ioan din Huși; (Dima ș. a., *Cartea rom. veche în Arh. St.*, p. 216).
- 104 *Octoih* (Neamț, 1836) – la bis. Vovidenia din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 314).
- 105 *Octoih* (Rîmnic, 1776) la bis. Sf. Dimitrie din Bîrlad; (Iorga, *Studii și documente*, XVI, p. 256 – 257; V. Caraivan, „Documente răzășești”, An. I, nr. 7, noiembrie 1932, p. 109; Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 305).
- 106 *Octoih* sl. (București, 1736), legat împreună cu un *Antologhion* sl. – rom. – la Schitul Crâsnița, j. Vaslui; (Ghibănescu, *Notițe*, în IN, fasc. 4 (1925), p. 318).
- 107 *Osmoglasnic* – în s. Bereasa; (Ghibănescu, „Teodor Codrescu”, An VI (1936), nr. 4, p. 62.)
- 108 *Panahidă* (1827) – în s. Zorleni; (T. Pamfile, *Însemnări*, în „Miron Costin”, An. II, nr. 2, febr. 1914, p. 32).
- 109 *Penticostar* (București, 1743) – în s. Dolheni, pe Idrici; (Ghibănescu, *Notițe*, în IN, fasc. 4 (1924), p. 278).
- 110 *Penticostar* (București, 1768) – în s. Jigoreni-Glodei; (Ghibănescu, *Notițe*, în IN, fasc. 7 (1928), p. 195).
- 111 *Penticostar* (București, 1783) – la bis. Sf. Ilie din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 317, 319).
- 112 *Penticostar* (Iași, 1753) – în s. Bereasa, Frenciuci; (Ghibănescu, „Teodor Codrescu”, An I (1916), nr.7, p. 109 și An VI (1936), nr. 4, p. 62; idem, *Surete*, X, p. 378, 379).

- 113 *Penticostar* (M-rea Neamț, 1848) – la bis. Sf. Neculai Tuchilă și Vovidenia din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 313).
- 114 *Penticostar* (Rîmnic, 1743) – la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 288 – 291, 295).
- 115 *Penticostar* (Rîmnic, 1767), fost în s. Zorleni; (T. Pamfile, *Însemnări*, în „Miron Costin”, An. II, nr. 3, martie, 1914, p. 48).
- 116 *Penticostar* (Rîmnic, 1785) – la bis. Sf. Trei Ierarhi din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 362).
- 117 *Penticostar* (Sibiu, 1805) – la bis. Sf. Spiridon din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 349).
- 118 *Penticostar* (Țara Românească, 1700?) – la Schitul Crăsnița; (Ghibănescu, *Notițe*, în IN, fasc. 4 (1925), p. 319).
- 119 *Pravilă* (Iași, 1814) – la bis. Vovidenia din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 313).
- 120 *Psaltire* (Brașov, 1816) – la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 345).
- 121 *Psaltire* (Iași, 1743) – în s. Boțoaia; (Ghibănescu, „Teodor Codrescu”, An I (1916), nr.7, p. 109 și An VI (1936), nr. 5, p. 76).
- 122 *Psaltire* (Iași, 1766) – în s. Jigoreni-Glodeni; (Ghibănescu, *Notițe*, în „Ioan Neculce”, fasc. 7 (1928), p. 195).
- 123 *Psaltire* (Iași, 1802) – la bis. Sf. Neculai Tuchilă și Sf. Trei Ierarhi din Bîrlad (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 343, 364).
- 124 *Psaltire* (Rîmnic, 1784) – la M-rea Florești; (Antonovici, *M-rea Florești*, p. 109; T. Pamfile, *Însemnări*, în „Miron Costin”, An. I, nr. 5, dec. 1913, p. 79 și în An. II, nr. 4 martie 1914, p. 62.).
- 125 *Psaltire* sl. neidentificată – în s. Jigoreni-Glodeni; (Ghibănescu, *Notițe*, în IN, fasc. 7 (1928), p. 195 – 196).
- 126 *Psaltire*, ms. (1709) – fost la Vaslui, azi Ms. rom. nr. 2382 de la BAR București; (Ștrempel, *Catalogul*, II, p. 263).
- 127 *Psaltire* neidentificată – în s. Rîpile; (Ghibănescu, *Notițe*, în IN, fasc. 7 (1928), p. 196).
- 128 *Puful Sf. Ioan Gură de Aur* (Buzău, 1833) – la bis. Sf. Ioan Botezătorul din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 357 – 358).
- 129 Sf. Ioan Gură de Aur, *Împărțire de grîu* (Buzău, 1835) – bis. Sf. Spiridon din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 354).
- 130 *Slujba Cuvioasei Parascheva* (Iași, 1841) – la bis. Vovidenia din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 313).
- 131 *Slujba în Duminica Paștilor și Săptămîna luminată* (M-rea Neamț, 1814) – la bis. Sf. Haralambie și Mina din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 326 – 328).
- 132 *Slujba Învierii* (Iași, 1846) – la bis. Sf. Ioan Botezătorul din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 358).
- 133 *Slujba Sf. Dimitrie Basarabov* (București, 1801) – la bis. Sf. Spiridon din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 353).
- 134 *Slujba... Sf. Manoil, Savel și Ismail* (Iași, 1836) – la bis. Sf. Voievozi din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 349).

- 135 *Tipicon* (Iași, 1816) – la M-rea Florești, bis. Sf. Neculai Tuchilă și Sf. Voievozi din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 346, 349; idem, *M-rea Florești*, p. 109 – 110).
- 136 *Teofilact, Tilcuirea Evangheliei* (Iași, 1805) – la bis. Sf. Trei Ierarhi și Sf. Voievozi din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 348 – 349, 363).
- 137 *Triod* (Buda, 1816) – la bis. Vovidenia din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 312).
- 138 *Triod* (M-rea Neamț, 1847) – la bis. Sf. Ioan Botezătorul din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 359).
- 139 *Triod* (Rîmnic, 1777) – la bis. Sf. Trei Ierarhi din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 362 – 363).
- 140 *Triod* (Rîmnic, 1782) – la bis. Sf. Neculai Tuchilă din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 341).
- 141 *Triod* (Veneția, 1744) – la Biserica Domnească (Adormirea Maicii Domnului) din Bîrlad; (Antonovici, *Doc. bîrlădene*, I, p. 295).
- 142 *Triod* sl. (Liov, 1688) – în s. Lipovăț; (Ghibănescu, „Teodor Codrescu”, An IV (1935), nr. 10, p. 156).
- 143 *Triod* sl. neidentificat în s. Zorleni; (T. Pamfile, *Însemnări*, în „Miron Costin”, An. I, nr. 1, aug. 1913, p. 16).
- 144 *Triod* neidentificat – în s. Frenciuci, Coșești; (“Teodor Codrescu”, An IV (1935), nr. 10, p. 157; *Surete*, X, p. 379).
- 145 *Triodion* sl. (Liov, 1688) – în s. Lipovăț; (Ghibănescu, „Teodor Codrescu”, An IV (1935), nr. 10, p. 156).
- 146 *Viețile Sfinților pe luna Iunie* (M-rea Neamț, 1813) – în s. Epureni; (Bobulescu, *Satul Epureni*, 1916, p. 141).
- 147 O carte despre *Sf. Ion Pusnicul* – la bis. Sf. Dimitrie din Bîrlad; (V. Caraivan, „Documente răzășești”, An. I, nr. 6, octombrie 1932, p. 93).

CONTRAAMIRALUL EMANOIL A. KOSLINKI (1853-1909)

Ion Rîșnoveanu

Astract:

The Rear Admiral Emanoil Koslinki is part from the Navy officers suite from the end of XIXth century and the beginning of the XXth that made proud this elite group of the Romanian Army. He was trained in the most important war fleets across the Europe and he brought back at home the harshness and the acquired knowledge and the sacrificing spirit also, this one already being a feature of Romanian sailors.

Contraamiralul Emanoil Koslinki face parte din galeria ofițerilor de marină de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea care au făcut cinste acestei arme de elită a Armatei române. Școlit în cadrul celor mai importante flote militare din Europa, acesta a adus cu sine rigurozitatea și cunoștințele dobândite, dar și acel spirit de sacrificiu care nu era deloc străin marinarilor români..

S-a remarcat ca un foarte bun profesionist într-o perioadă în care Marina Militară română se afla la începuturile sale, trecând prin momente dramatice atât datorită condițiilor impuse de Marile Puteri, cât și lipsei de interes de care, uneori, au dat dovadă guvernele de la București. Chiar și așa, contraamiralul Emanoil Koslinki a reușit să imprime un curent ascendent și, împreună cu ceilalți comandanți ai acestei arme, să transforme Marina Militară într-o componentă de bază a sistemului defensiv românesc.

Materialul de față a fost redactat de comandorul Niculae Koslinki, nepotul contraamiralului Emanoil Koslinki, față de care a avut un respect deosebit.

Comandorul Niculae Koslinki, fiul viceamiralului Gheorghe Koslinki, s-a remarcat în al doilea război mondial în timpul participării la acțiunile Marinei Regale române în zona Bosforului, la Odessa și Sevastopol unde a dat dovadă nu numai de o bună pregătire marinărească, cât și de un curaj deosebit. După trecerea în rezervă a publicat o serie de lucrări precum „Războiul naval de-a lungul veacurilor” și „Marina Română în al doilea Război Mondial”, aplecându-se cu abnegație asupra studierii activității bunicului său, contraamiralul Emanoil Koslinki.

Materialul pe care îl prezentăm în continuare a fost redactat în anul 1968 și a fost donat Muzeului Marinei Române de către comandorul Niculae Koslinki în anul 1969, reprezentând un document istoric important cu ajutorul căruia putem stabili, fie și parțial, situația Marinei Militare române de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, dar și contribuția pe care a avut-o Emanoil Koslinki, începând cu războiul din 1877-1878 până la trecerea sa în rezervă, în privința dezvoltării acestei arme.

Am încercat, pe cât posibil, să nu intervenim asupra textului din dorința de a păstra intact spiritul acestuia, precum și caracterul de autenticitate al unui mesaj pe care comandorul Niculae Koslinki l-a vrut a fi un prinos de recunoștință față de bunicul său.

*
* *
*

„*Contra amiralul Emanoil A. Koslinski, comandant al Marinei Militare între anii 1901-1909, se trăgea dintr-o familie de militari de obârșie poloneză.*

Din datele care s-au păstrat rezultă că locul de baștină al familiei se găsea în apropierea orașului Wilno, strămoșii ofițerului fiind înnobilați de regele Ioan Cazimir (1648-1668). Ortografia poloneză a numelui este Kozlinski sau Koźlinski, numele fiind ulterior adaptat foneticii românești sub forma Koslinski.

Bunicul ofițerului, Ivan Ossepovici Koslinski, a fost ofițer în armata rusă luînd parte la campania din 1813 împotriva armatelor franceze ale lui Napoleon. A fost rănit în bătălia dela Bautzen (21 mai) și decorat cu ordinul Sf. Wladimir.

Fiul său, Alexandru, tatăl viitorului amiral, și-a început deasemenea cariera de ofițer în armata rusă, făcînd parte din corpul generalului Lieders, care a trecut în 1848 prin țările române spre a participa la campania din 1849 împotriva armatei maghiare a lui Kossuth.

Înapoiat din Ungaria, Alexandru Koslinski a rămas în Muntenia ca locotenent instructor de artilerie pentru unitățile înființate de Vodă-Știrbei. În 1851 s-a căsătorit cu Anastasia, fiica logofătului Dreptății Manolache Arghiropol, demisionînd apoi din armata rusă la 10 noembrie 1852. Ulterior a cerut împămîntenirea și în 1864 a fost primit în armata Țării cu gradul de căpitan.

În 1877, ajuns locot.colonel, a fost director al arsenalului de construcții al armatei și apoi comandant al garnizoanei cetății Nicopole. A părăsit cadrele active ale armatei în 1887, decedînd la vîrsta de 85 de ani, în 1910.

Alexandru Koslinski a avut cu Anastasia trei fii, dintre care cel mai mare, Emanoil, a urmat tradiția militară a familiei.

Născut la București la 9 iunie 1853, Emanoil Koslinski a învățat la gimnaziul român din Brașov și la liceul Sf. Sava din București. Bacalaureat în 1870, s-a înscris la facultatea de științe de unde, după împlinirea vîrstei de 18 ani, s-a prezentat la concursul ministerului de război pentru a urma școala navală franceză.

Flotila de Dunăre, înființată sub Alexandru Ioan Cuza în 1860 prin contopirea micilor unități fluviale din Muntenia și Moldova, avea pe-atunci cîteva nave dar ducea lipsă de personal de specialitate. Ministerul de război chemase în țară un instructor francez și izbutise să trimeată în străinătate la Brest pe tinerii Dumitrescu Maican în 1863 și Ion Murgescu în 1865 pentru formarea în marina franceză. Reușind la concurs și înregimentat inițial în cadre la 1 iulie 1872 ca soldat voluntar, Emanoil Koslinski a fost astfel al treilea român trimis a urma școala de marină din Brest. La 20 iulie 1874, la terminarea școlii, a fost înaintat sublocotenent iar apoi a urmat școala de aplicație fiind imbarcat pe fregata „La Renommée”

Cunoștințele generale și practice dobîndite în marina franceză, care era pe atunci ca tonaj și pregătire a doua din lume, trebuiau însă completate cu o pregătire de specialitate adecvată nevoilor flotei noastre pe Dunăre. Emanoil Koslinski a fost trimis astfel spre sfîrșitul anului 1875 în Rusia, unde a absolvit cu succes școala

specială de torpile (mine) din Kronstadt – baza flotilei ruse din Baltica – întorcându-se în țară în 1877.

Războiul independenței bătea la ușe. Reorganizarea armatei tinărului stat românesc cuprinsese în mai mică măsură flotila de Dunăre ale cărei nave mai mult destinate poliției fluviale și reprezentării pavilionului românesc pe Dunăre, decât unei cooperări militare cu trupele de uscat. Flotila nu dispunea decât de o singură șalupă destinată să fie torpiloare, „Rîndunica”, dar nu exista nici material de arme sub apă și nici personal instruit în această direcție. Lupta împotriva monitoarelor și canonierelor cuirasate turcești urma să fie dusă de unitățile marinei ruse.

În aprilie 1877, de îndată ce începură operațiunile militare, maiorul Murgescu predă armatei ruse navele flotilei retrase pe Siret (Prut, n.n.). Armata română nefiind încă în măsură de a acționa, iar rușii avînd mare nevoie de nave și șalupe care să asigure trecerea de trupe peste Dunăre, măsura era cea mai rațională din punct de vedere militar.

O lună mai târziu, după ce turcii începură actele de ostilitate împotriva malului românesc, personalul și echipajele flotilei, cu totul 216 oameni, fură trimise să instaleze și armeze baterii de artilerie la Calafat, în fața puternicei cetăți a Vidimului. Vidimul putea constitui oricînd pentru turci baza de dezlănțuire a unei operații de diversiune, cu trecere de trupe peste fluviu, ameninșînd flancul armatei ruse ce se pregătea să înainteze spre Balcani. Personalul flotilei, antrenat în trageri de artilerie și familiarizat cu specificul Dunării, era cel mai indicat pentru a întări garnizoana de la Calafat.

Sublocotenentul Koslinski, de curînd întors în țară și plin de entuziasm pentru războiul care trebuia să asigure independența patriei, făcu parte inițial dintr-un detașament de 40 de oameni trimis la Turnu Severin pentru a achiziționa nave și ambarcațiuni pentru flotilă. Desfășurarea operațiunilor militare în lungul Dunării, începerea ostilităților oficiale cu turcii, au dus la rechemarea la Calafata detașamentului. Neutralizarea monitoarelor turcești de pe fluviu fusese înfăptuită cu succes de marinarii ruși, și prin atacuri cu șalupe armate cu torpile cu școndru dar mai ales prin așezarea de baraje transversale de mine în diferite puncte de pe Dunăre.

Se foloseau în acea vreme două feluri de mine (li se spunea pe atunci torpile): mine independente, care se ancorau în fluviu și explodau în caz de lovire, și mine controlate, a căroro aprindere se camanda de pe mal – atunci cînd trecea o navă dușmană – prin mijlocirea unor cabluri trase pe sub apă.

Efectul material al acestor baraje era îndoielnic, dat fiind materialul încă rudimentar folosit dar efectul moral era mult mai puternic, și teama de mine blocase cea mai mare parte a timpului posibilitățile de intervenție ale monitoarelor turcești.

Așa încît atunci cînd armata română interveni în acțiune și trebui să-și asigure poduri de trecere peste fluviu între Corabia și Turnu Măgurele, se puse problema instalării și de către personalul flotilei noastre a unui baraj care să închidă accesul în aval al navelor turcești de la Vidin și de la Rahova.

În lipsa materialului necesar, unitățile rusești executaseră încă de la 24 iunie un astfel de baraj la Corabia, dar odată cu asedierea Rahovei, se ivea necesitatea unui nou baraj în amonte de cetate spre a împiedica sosirea unor ajutoare turcești pe Dunăre dinspre Vidin.

Marele Cartier General însărcină pe maiorul Murgescu cu stabilirea acestui baraj. Peste apă de Rahova sosise mai din vreme de la Calafat o companie de 160 de marinari sub comanda căpitanului M. Drăghicescu, pentru a participa la o debarcare în spatele apărărilor. Dar problema tehnică a instalării barajului, cea dintâi operație de acest fel pe care urma să o îndeplinească marina română, trebuia rezolvată de un specialist, și acesta fu sublocotenentul Emanoil Koslinski.

Koslinski începu prin a-și aduna materialul necesar, ancore, parâme, cabluri, baterii electrice, pe lângă cele 40 de mine galvanice obținute de la aliații ruși.

Fu nevoie de multă alergătură între pirotehnia armatei din București, depozitul de companie rusesc de la Frățești (Ilfov) și Craiova pentru ca la 18 octombrie, tot materialul să fie adus la malul Dunării, în amonte de Rahova în dreptul gârlei Nedeia, unde se ridicase un mic fort cu tunuri și de unde urma să se comande barajul. Minele erau galvanice, cu aprindere de la mal, dar prima baterie venită de la București se dovedi slabă și sublocotenentul Koslinski trebui să aducă altă baterie de la Frățești.

La locul ales, Dunărea avea o lărgime de 600 metri, bătînd în malul românesc, și lăsînd în dreapta ostroavele Codoslui și Copanița. Pe malul bulgăresc, aproape de satul Codoslui, se găsea o redută cu bașibuzuci.

În noaptea de 19/20 octombrie s-a sondat fluviul iar în noaptea de 26/27 octombrie, între 10 seara și 4 dimineața, două pontoane cu marinari și 20 de dorobanți au trecut pe malul drept și au ajutat la instalarea primei linii de 5 mine, legate de un cablu principal. În nopțile următoare, s-au instalat alte două cabluri magistrale, fiecare cu cîte 5 mine, și barajul a fost astfel îndeplinit.

În ziua de 8 noiembrie s-a făcut proba eficacității barajului prin comandarea exploziei unei amorse în fluviu. Asaltul final împotriva Rahovei începuse în ajun, 7 noiembrie, și marinarii de pe malul stîng își pregătiseră de-acum pontoanele pentru trecerea soldaților generalului Lupu.

În noaptea de 9 noiembrie, garnizoana turcească părăsi Rahova, retrăgîndu-se cu pierderi simțitoare spre Vidin. Prin barajul instalat, împiedicînd ajutorarea cetății pe fluviu, flotila își adusese astfel contribuția ei la victorie. Barajul de la Nedeia, care a funcționat apoi pînă la 18 decembrie, a fost cea dintâi operațiune specifică de marină pe timp de război executată de flotila noastră. Pe baza acestei experiențe prețioase, apărările submarine pe fluviu aveau să se dezvolte și perfecționeze constant și să se creieze în viitor unități speciale de apărare fixă.

După căderea Rahovei, Emanoil Koslinski s-a întors cu tunurile de la Nedeia la Calafat, unde a servit în bateriile Renașterea și Elisabeta, fiind avansat locotenent la alegere șa 10 feb. 1878. Iar la încheierea operațiunilor militare, locotenentul Koslinski a primit, pe lângă Crucea Trecerii Dunării, medalia Independenței și Steaua României cl. a II-a de război, medalia comemorativă rusă 1877/1878 și ordinul rusesc Sf. Stanislas cl. a II-a cu spadă și rozetă.

Dobîndirea Dobrogei cu litoralul Mării Negre deschidea țării un orizont naval larg. Împreună cu șefii săi ierarhici, Maican, Murgescu, Drăghicescu, Em. Koslinski avea să stăruie și el în viitor pentru dezvoltarea flotei noastre de Dunăre și creierea unei flote militare la mare.

Ajuns căpitan la 8 aprilie 1881, ia parte activă la constituirea corpului apărării submarine, înființarea școalei corpului de marină la Galați (1882) și începerea construcției portului militar Țiglina (Galați) în 1884.

Orientarea vremelnică a politicii țării către puterile centrale a folosit în oarecare măsură dezvoltării flotei, cari în 1886 a ajuns să poseze 18 nave militare, cu un efectiv de 24 ofițeri și 600 soldați. Ca urmare, în acelaș an, se înființează Comandamentul Flotei, căruia i se subordonează inspectoratul navigației și porturilor și colonelul N. Dumitrescu Maican, mai târziu general, putu iniția înfăptuirea celui dintâi „program naval” pentru mare. Căpitanul Emanoil Koslinski este avansat maior la 24 aprilie 1887 și trimis în Anglia la 1 mai pentru supravegherea construcției unui crucișător comandat casei Armstrong din Newcastle. Acesta a fost „Elisabeta”, navă de 1320 tone, care a făcut fala marinei noastre pînă în preajma primului război mondial.

Odată cu „Elisabeta” s-au mai comandat în Anglia trei canoniere, iar în Franța trei torpiloare. Comandorul inginer Alexandreanu, care a făcut parte din comisia română de supraveghere a construcțiilor, își amintește despre maiorul Koslinski „cu cîtă stăruință și dragoste muncea, aprofundînd chestiunile cele mai dificile de construcții – ca și ofițerii tehnici – pentru ca vasele să fie bine și solid construite pentru a servi cu folos la apărarea țării” (din discursul C-dor ing. Alexandreanu la moartea contra amiralului Koslinski – 1909).

Emanoil Koslinski a fost dealtfel un ofițer foarte cult, familiarizat îndeaproape cu latura militară tehnică a meseriei de marinar, uimind nu arareori și pe străini cu cunoștințele sale științifice. Anii petrecuți după război în arsenalul flotei l-au ajutat să rămînă tot timpul la curent cu problemele dezvoltării tehnice a flotei și, cu conștiinciozitate și cu simțul datoriei care l-au caracterizat în carieră, să fie unul din șefii capabili care au crescut flota și au făcut-o să devină o adevărată marină.

La 1 decembrie 1887 Emanoil Koslinski devine șef de stat major al flotei. Sosirea în țară a „Elisabetei” (1888) și a torpiloarelor „Năluca”, „Zmeul” și „Zborul” permitea constituirea unei forțe navale de mare, în care intra și bricul „Mircea”, sosit din Anglia în 1882. Din nefericire însă pentru flotilă, după răsturnarea guvernului liberal, guvernele conservatoare ce urmară nu au mai acordat noile credite cerute de generalul Dumitrescu Maican, socotind suficiente realizările de pînă atunci în domeniul naval. Aveau să treacă aproape douăzeci de ani pînă ce flotila română să ajungă să fie înzestrată cu mijloacele cerute de apărarea frontierei fluviale și maritime a țării.

În mai 1888 Emanoil Koslinski se căsătorește cu Alexandrina Lahovary, fiica fostului președinte al curții de conturi, cu care avu cinci copii. Accentul activității sale avea să cadă de-atunci încoace pe formarea de cadre de naviganți și specialiști pentru nevoile tehnice ale navelor. Începînd din 1888 comandant al flotei devenise Ion Murgescu. Navele românești făcură numeroase călătorii în ape străine participînd la evenimente maritime importante ca serbările columbiene de la Genova (1892) și inaugurarea canalului Kiel (1895).

Avansat locot. colonel la 10 mai 1894, E. Koslinski comandă în acel an crucișătorul „Elisabeta” iar în 1896 îndeplini funcția de comandant superior pe „Mircea” în campania anuală de instrucție în apele turcești și grecești.

Tot în 1896 flotila ieși de sub dependența directă a ministerului de război, înfiinșându-se divizia de mare și divizia de Dunăre, iar în 1898, printr-o lege de organizare, ia denumirea de Marina Militară, cu comandament și unități proprii și cu grade specifice. Așa încît cu prilejul următoarelor avansări de la 10 mai 1899, E. Koslinski primi gradul de comandor, corespunzător celui de colonel în armata de uscat.

În 1897 Koslinski însoși în misiune oficială la Stockholm pe trimisul guvernului român, ministrul Alexandru Beldiman, la serbările jubileului regelui Oscar al Suediei. Cu acest prilej ofițerul fu decorat cu ordinul suedez al spadei, cl. a IV-a în grad de comandor.

La 1 aprilie 1901, în vîrstă de 48 de ani, Emanoil Koslinski ajunge comandant al Marinei Militare, ca succesor al amiralului Murgescu. Comandamentul marinei trece din nou la Galați.

În anii premergători noi mijloace tehnice de dezvoltaseră rapid, ca torpila automobilă și telegrafia fără fir. Așa încît cu prilejul vizitei escadrei ruse din Marea Neagră la Constanța în vara anului 1901, ofițerii români s-au inițiat asupra instalației TFF de pe cuirasatul „Rostislav” și au urmărit un exercițiu de lansare de torpile noaptea. Arma torpilei se dovedea dealtfel tot mai indicată pentru marinele mici care nu aveau posibilitatea să fie înzestrate cu unități mari de luptă.

Decorat cu ordinul Stanislas cl. a II-a cu placă, în 1902 comandorul Koslinski a fost trimis la Ialta pentru a întoarce vizita escadrei ruse. Țarul Rusiei, în semn de omagiu, alît pentru el cît și pentru marină, i-a dăruit o cupă mare aurită purtînd incrustații de sîdef.

Obligațiunile de protocol legate de funcția de comandant al marinei, nu l-au împiedicat însă pe Emanoil Koslinski, înaintat contraamiral la 10 mai 1906, să urmărească perfecționarea pregătirii militare a marinei. În 1903 s-au inițiat tragerile reduse, operațiuni de debarcare și lansări de torpile cu con de război.

Între timp, înarmările navale din Europa, delimitarea tot mai adîncă a două grupe de puteri rivale precum și iredenta națională, făceau deosebit de necesară înzestrarea marinei cu unități moderne de luptă. Ca deobicei, ministerul de război se arăta destul de zgîrcit cu fondurile necesare, dar prin stăruința comandoului Demetriade, patru monitoare cuirasate au fost comandate la șantierul naval din Trieste (pe atunci teritoriu austroungar) iar opt vedete fluviale au fost comandate în Anglia. Piese componente au fost aduse apoi în țară și montate la Galați. Navele au fost gata în 1907 și botezate la 17 septembrie, în cadrul unei ceremonii deosebite. Divizia română de Dunăre a devenit astfel o puternică unitate de luptă, capabilă în caz de ostilități să acționeze ofensiv și defensiv în sprijinul armatei de uscat.

Înfiinșarea armelor sub apă, crearea școlilor de maestrii și ofițeri, comenzi de nave, călătorii de instrucție, regulamente de organizare, misiuni diplomatice, pregătire tactică, erau tot atîtea realizări cu care contraamiralul Koslinski contribuise timp de treizeci de ani la întreg procesul de formare și de progres al unei marine care trebuia să corespundă intereselor politice și militare ale țării. Dar nu a

mai avut timpul să stăruie și pentru înzestrarea diviziei de mare. Chinuit de o boală de inimă, trecut în disponibilitate la 15 ianuarie 1909, a murit la București la 27 martie 1909, regretat de întreaga marină.

În ziua înmormintării, crucișătorul „Elisabeta” făcu salutul cu tunul, trăgînd cîte o lovitură din oră în oră în timpul zilei și încheind cu 17 lovituri la coborîrea pavilionului.

Decorații primite:

a) *Românești*

- *Crucea trecerii Dunării*
- *Medalia Independenței*
- *Steaua României cl. a II-a de război și cl. a IV-a de pace, ofițer*
- *Coroana României cl. a V-a ofițer, cl. a IV-a, cl. a III-a comandor*
- *Semnul onorific 25 de ani de serviciu”*

b) *Străine*

- *Semnul distinctiv de ofițer torpilor absolvent Șc. Kronstadt*
- *Sf. Stanislas cl. a III-a cu spadă și rozetă, cl. a II-a cu placă*
- *Ordinul Zacova, cl. a III-a ofițer (Serbia)*
- *Ordinul suedez al Spadei, cl. a IV-a comandor*
- *Meritul Militar cl. a II-a cu placă (Bulgaria)*
- *Ordinul San Maurizio e Lazzaro cl a III-a comandor (Italia)*
- *Coroana Prusiei cl. a II-a comandor*
- *Ordinul Franz Iosif comandor cu placă (Austria)*

Întocmit de N. Koslinski pe baza documentației avute (Ciuchi, Drăghicescu, rev. Marea Noastră) și a informațiilor dela fiii contra amiralului Em. Koslinski (general Alexandru Koslinski, colonel Emanoil Koslinski, Ecaterina Hariton și Elena Odobescu).

București, 22 iunie 1968

N. Koslinski”

ZBORURI DEMONSTRATIVE ALE LUI AUREL VLAICU ÎN MOLDOVA ȘI BUCOVINA (IAȘI ȘI CERNĂUȚI) (partea I)

Liviu Mărghitan

Abstract:

This material presents demonstration flights carried out by flyer engineer Aurel Vlaicu, Jassy on 1/14 October 1911.

Deoarece din datele pe care le deținem în legătură cu bibliografia referitoare la cel care a fost inventatorul și pilotul aeroplanului cu o singură aripă și cu două elice propulsoare așezate pe un ax unic, inginerul Aurel Vlaicu, până în prezent în nici un anuar muzeal din județele Bacău, Botoșani, Galați, Iași, Neamț, Suceava, Vaslui și Vrancea nu s-a publicat măcar un material despre acesta, ne îngăduim să începem studiul de față cu o succintă prezentare a vieții sale.

S-a născut în localitatea rurală Bințiinți, situată în partea sudică a Transilvaniei, nu departe spre est de mai cunoscutul centru urban Orăștie, în data de 6 (stil calendaristic vechi) / 19 noiembrie, anul 1882.

Este adevărat că antecesorii săi se îndeletniceau cu agricultura - Bințiințul fiind așezat pe roditoarea vale a râului Mureș dar pentru a aduce corectivul în ceea ce spunea și scria despre el în perioada de după august 1944, familia Vlaicu nu aparținea țărănimii sărace, ci dimpotrivă deținea în proprietate câteva zeci de pogoane de teren arabil.

Consistentul lot de pământ posedat de către Dumitru și Ana Vlaicu a și constituit un foarte serios motiv al părinților lui Aurel de a nu fi de acord ca, după încheierea celor patru clase elementare, fiul lor cel mare să își continue școlarizarea de nivel mediu. Ambii părinți și-ar fi dorit ca la vârsta potrivită feciorul lor să preia proprietatea și să se ocupe de exploatarea acesteia, întemeindu-și o familie în satul natal (iar prin căsătoria cu o fată având zestre corespunzătoare, să li se mărească averea). Intenția lor, „în ton” cu mentalitatea săteanului bine chivernisit din acei ani de la finele secolului al XIX-lea, a fost însă zădărnicită de mama lui Dumitru, bunica lui Aurel, care era de fapt persoana peste al cărei cuvânt nu puteau să treacă nici fiul și, cu atât mai puțin, nora.

„Buna”, sfătuită de învățătorul care i-a spus că nepotul ei era înzestrat cu o minte scilipitoare, și-a impus voința trimițându-l la gimnaziul din Orăștie.

De voie, de nevoie, Dumitru a acceptat în cele din urmă ca Aurel, în vârstă de 9 ani, să devină elev la gimnaziu. Mai mult ca sigur că în sinea lui spera ca după primul an fiul său să rămână repetent și să revină la cele ale gospodăriei agricole. Această variantă i se părea părintelui realizabilă, ba chiar iminentă, deoarece la școala din Orăștie predarea se făcea în limba maghiară, știut fiind că Transilvania aparținea imperiului dinastiei de Habsburg-Lorena, iar fiul său nu știa decât românește. Dar, spre surprinderea (și dezamăgirea) tatălui, Aurel deprinsese cu foarte mare rapiditate limba de predare și la finele de an era clasificat cam pe la mijlocul listei cu rezultate școlare.

Mai mult decât atât, elevul „Aurel Vlaik” reușise în anii următori să își însușească în așa de bună măsură și limba germană, încât pentru continuarea claselor liceale superioare s-a înscris și a urmat cursurile liceului german din Sibiu, școală la care a promovat examenul de bacalaureat.

Cu toate că în acei ani posesorul unei astfel de diplome de studii avea posibilitatea de a ocupa funcții destul de importante și bine remunerate în aparatul politico-administrativ al Principatului Transilvaniei, Aurel Vlaicu a depus o cerere pentru a concura în vederea obținerii unei burse de studii universitare din partea „Fundației Gojdu”

În listele nominale ale bursierilor de la Universitatea Tehnică Regală Maghiară Budapesta, la numărul de ordine 112, figurează Aurel Vlaicu, din Bințiști (Hunedoara), ca student în anul universitar 1902-1903.

A mers în vacanță de vară a anului 1903 în Transilvania unde, mai mult ca sigur, s-a reîntâlnit cu foști profesori de-ai săi de la liceul din Sibiu. Aceștia s-ar fi arătat nemulțumiți că fostul lor elev, eminent la științele exacte, studia la Budapesta a cărei universitate tehnică nu avea nici pe departe reputația și prestația Universității Tehnice Germane din capitala landului Bavariei, München. Numai așa se explică brusca orientare a lui Aurel Vlaicu spre politehnica müncheneză, renunțând chiar și la bursa dobândită în anul anterior.

Referitor la studiile sale universitare din Germania, a existat o confuzie stărnită chiar din timpul vieții lui Aurel Vlaicu. Acesta, neefectuând școala în limba română (decât primele clase elementare de la școala din satul natal) nu avea posibilitatea de a explica în românește structura aparatului său de zbor, el stăpânind doar terminologia tehnică din limba germană (de fapt, la începutul secolului al XX-lea nici nu existau în limba română termeni utilizabili în tehnologia de vârf, n.n.), motiv pentru care o seamă de persoane din București nu credeau că ar fi avut elevate cunoștințe inginerești, etichetându-l drept șarlatan.

Enigma studiilor superioare ale lui Aurel Vlaicu s-a tot perpetuat și amplificat până în anul 1980 când am recurs la o scrisoare pe care am adresat-o rectoratului de la TECHNISCHE UNIVERSITÄT MÜNCHEN (cu toate că pare de necrezut, nimeni din România nu a mai solicitat înainte de autorul acestui material astfel de informații de la instituția de învățământ tehnic german).

Am primit din Germania răspunsul prin scrisoarea oficială cu nr. de ieșire 220, din data de 24 aprilie 1981. Iată edificatorul conținut al acesteia:

„Aurel Vlaik, din Transilvania, student ordinar (la cursurile „de zi”) la Facultatea de Motoare. S-a prezentat la examenele obligatorii după terminarea semestrului de iarnă (subl. ns.) 1903-1904, trimestrul de vară 1904, trimestrul de iarnă 1905-1906 și trimestrul de iarnă 1907-1908”

„Absența” trimestrului de vară 1906 își află explicația prin faptul că în intervalul respectiv Aurel Vlaicu s-a pregătit pentru examenele de absolvire pe care le-a susținut în acel ultim trimestru de iarnă 1907-1908.

În scrisoare se mai precizează și denumirile unora dintre cursurile frecventate de Aurel Vlaicu: „tehnica mașinilor”, „geometria”, „chimia”, „desenul tehnic”, „analiza matematică” Se amintește în scrisoare că mai figurează încă câteva denumiri de cursuri, care, datorită descompunerii parțiale a cernelii, sunt greu lizibile. S-a mai

specificat faptul că și acelea ar putea fi descifrate prin fotografiere în infraroșu, dar operațiunea se cere a fi remunerată. Nici o instituție culturală de la noi nu a găsit cu cale să finanțeze suma de 80 DM, iar ca particular a fi deținător de valută în acel timp era considerat un delict, așa că investigația noastră s-a oprit în acel punct.

Nu cunoaștem dacă Universitatea Tehnică din München i-a eliberat sau nu vreun act doveditor al studiilor efectuate de către românul transilvănean Aurel Vlaicu. Lipsa acestui gen de document a generat chiar în timpul vieții acestuia contestarea, de către unii, a faptului că ar fi deținut titlatura de inginer.

Dar, fapt curios, renumitul matematician, originar din Iași, Spiru Haret, care a făcut parte din comisia de la București constituită pentru a analiza propunerea lui Aurel Vlaicu de a construi un aparat de zbor acționat de motor cu ardere internă postură din care a avut cu siguranță măcar câteva discuții de înaltă specialitate tehnică și de calcule matematice deosebit de sofisticate – nu i-a aflat mai tânărului său interlocutor nici o carență în ceea ce privește temeinicia cunoștințelor tehnice ingineresti. Când, în final, fiecare membru al grupului de investigație a trebuit să își exprime acordul, sau dezacordul, marele matematician, membru titular încă din anul 1892 al Academiei Române, Spiru Haret a dat un răspuns pe cât de laconic, pe atât de tranșant: „Pentru mine e probant!” Din această rostire rezultă că el nu a pus la îndoială faptul că Aurel Vlaicu nu ar fi fost un „veritabil inginer”, mai ales că din poziția sa, atât științifică, cât și politică, avusese la îndemână o serie de modalități de a se informa personal despre reala situație asupra studiilor ingineresti efectuate de Aurel Vlaicu. Acesta din urmă se dovedise a fi extrem de bine pregătit, din moment ce a fost capabil să poarte discuții despre chestiuni tehnice, de la egal la egal, cu cel mai remarcabil dintre matematicienii României acelor ani de început al secolului XX, care era Spiru Haret. De-a dreptul extraordinarele demonstrații aeriene pe care Aurel Vlaicu le făcea pilotând prototipul de aeroplan „A. Vlaicu N° II” au avut un rapid ecou favorabil care a cuprins întregul teritoriu al statului românesc, nu numai în Transilvania (care până în 1918 aparținuse imperiului austro-ungar).

Evident că și populația din județele de la est de Carpați dorea să îl vadă zburând pe cerul Moldovei pe genialul inventator al unui aparat românesc original de zbor, cel care a învățat de unul singur dificila tehnică a pilotajului, devenind un iscusit aviator, Aurel Vlaicu. Vestea organizării unui miting aviatic și în Moldova i-a fost adusă printr-o telegramă, pe când aviatorul se afla la Brașov, unde efectuase o suită de ascensiuni cu aeroplanul său. Ziarul românesc care apărea la Brașov, „Gazetta Transilvaniei”, în numărul apărut în ziua de vineri, data de 30 septembrie (stil calendaristic vechi, n.n.) a dat publicității următorul anunț: „D-l Vlaicu a fost chemat telegrafic la Iași spre a executa câteva zboruri. D-sa a și plecat eri seara transportând într-un vagon special aparatul său de sburat” (aeroplanul era demontabil și se transporta cu trenul de la o localitate la alta, n.n.).

Iașul aniversa în toamna aceluia an o jumătate de secol de la înființarea universității! Invitației ce îi fusese expediată prin telegraf la Brașov de către Comitetul de organizare a festivităților de la Iași, inginerul inventator și pilot Aurel Vlaicu îi acordase cea mai înaltă considerație. Mărturia concretă o reprezintă faptul că a amânat zborurile pe care intenționa să le facă în Orăștie, „pe data de 8 Octombrie nou”

Sosirea în gara ieșeană a vagonului în care se afla o ladă de proporții cu totul neobișnuit de mari a atras îndată atenția mai multor lucrători de la Căile ferate, care au început să răspândească vestea că în aceasta era deja faimosul în țară aeroplan inventat și construit de românul Aurel Vlaicu. Lucrurile s-au precipitat în timpul transportării pe ulițele Iașului a miraculoasei lăzi, pe traseul Gară – Platoul Copoului, adunându-se lume de tot felul din Tatarasi, Broșteni, Rufeni, Buciumi, Socola, Zalhana, iar spre ora prânzului mare își făcuseră apariția în oraș pâlcuri de oameni sosiți din Tomești, Reditu, Bârnova, ba chiar și din localități ceva mai îndepărtate. Evident că subiectul general al discuțiilor din Iașul acelor zile nu era altul decât inginerul inventator Aurel Vlaicu și aeroplanul său.

La ora de difuzare a ziarului local „Evenimentul” (care, în ziua de sâmbătă, 1/14 octombrie, publica anunțul prezenței în urbe a importantului oaspete „venit în orașul nostru pentru a contribui la măreția serbărilor jubiliare ale Universității noastre”) mii de ieșeni și oameni din vecinătatea fostei capitale a Moldovei își petreceau deja cea de-a doua zi în preajma mult îndrăgitului Aurel Vlaicu, pe Platoul Copoului.

Deja la orele 9 dimineața aviatorul care sosise pe platou a avut surpriza să găsească aproape întregul teren ocupat „de oameni, trăsuri și de automobile”. Cu toate că nu era planificată nici o ascensiune în ziua respectivă, spre imensa satisfacție a celor de față, aeroplanul era deja pregătit pentru zbor.

„La ora 10 jumătate – cităm din ziarul ieșean menționat – aviatorul se urcă în aeroplan, punându-se [apoi] helicele în mișcare (aparatură de tip Vlaicu era propulsată de două elice având rotații inverse, n.n.).

După ce „parcurge vreo douăzeci de metri pe teren, cu o eleganță rară și în aplauzele publicului, aparatul (aeroplanul, n.n.) se desprinde de pământ luându-și zborul”

Evoluând în aer cu viteza extraordinară pentru anul 1911, de o sută de kilometri pe oră, se părea că aeroplanul va ieși curând din raza de vizibilitate a celor de față. Dar nu s-a întâmplat așa deoarece, odată ce a atins înălțimea necesară manevrării deasupra solului, „Aurel Vlaicu a întors printr-un amezător viraj scurt, revenind în locul părăsirii terenului, planând cu iuțeală redusă și la o mică înălțime pentru ca fiecare (de la sol, n.n.) să poată vedea cât mai bine și mai mult aeroplanul său”

„După ce execută mai multe zboruri (viraje în cerc, n.n.) deasupra platoului – continuă relatarea din ziar – aviatorul se îndreaptă spre oraș, trecând pe deasupra Pieței Unirea, stârnind mare entuziasm în tot orașul” (Iași, n.n.).

Era în acel zbor deasupra pieței care simboliza unirea Principatelor Române Moldova și Țara Românească, premoniția unui vis al românilor din imperiul dublei coroane austro-ungare, acela de a se înfăptui cândva și revenirea lor în fireștile granițe ale României. Cu siguranță el zburase deasupra Pieței Unirii gândindu-se la ceasul care încă nu sosise pentru transilvăneni, acela al desăvârșirii unității românești naționale.

Marele om al tehnicii care a fost Aurel Vlaicu era în aceeași măsură și un exemplar patriot. În euforia momentului a fost atât de pătruns de solemnă clipă în care, pentru prima dată, Piața Unirii era survolată de un aeroplan inventat de un român și

construit în România, încât s-a grăbit să expedieze din Iași o scrisoare familiei sale din comuna Bințiți, fostul comitat al Hunedoarei. În scrisoare el relatează părinților săi (agricultori cu foarte modestă știință de carte, care cu siguranță nici nu știau de existența orașului Iași, darămite de Piața Unirii și semnificația acesteia): „mamă, am zburat peste Piața Unirii”

Evident că dimensiunea de atunci a Iașului și la viteza mare a aeroplanului, după doar „un zbor de 10 minute aviatorul coboară iar pe platou în aplauzele tuturor”.

Coborât din „carlingă”, inginerul Aurel Vlaicu a fost înconjurat de mulțime și au început să-i fie adresate felurite întrebări la care, cu proverbială răbdare ardelenescă „dă toate explicațiile cerute” (fiecăruia în parte, n.n.).

Deoarece mai mulți întrebaseră la ce altitudine a evoluat și până în care parte a orașului reușise să ajungă astfel încât s-a întors la Copou într-un timp atât de scurt, Vlaicu a rostit cu voce tare spre a fi auzit de toți: „Am urcat la 500 de metri deasupra orașului și am zburat peste Piața Unirii”

Publicul, mult mai numeros decât cu circa două ore în urmă, aclamându-l pe aviator, îi cerea să întrețină încă o demonstrație aeriană.

Fire extrem de sociabilă, indiferent de împrejurări, Aurel Vlaicu refuza cu foarte mare greutate vreo cerință a cuiva, simțindu-se foarte jenat de neputința îndeplinirii solicitării semenului său. Ca urmare, deși era iminentă sosirea orei mesei de prânz și a binemeritului odihne, mai ales că se sculase în zorii zilei, „la ora 11 și un sfert dl. Vlaicu începe a face preparativele pentru un nou zbor. La ora 11 și 25' aeroplanul se găsește în plin aer. Planează câteva secunde, după care își ia direcția spre Cetățuia. Publicul urmărește aparatul cu multă atențiune. De pe platou aeroplanul se zărește ca un punct zburând deasupra orașului”

De data aceasta Aurel Vlaicu a urcat la circa 800 – 1000 de metri astfel încât Iașul se pierdea dedesubtul său, dealurile Șorogarilor, Miroslava, Galata și Breazu păreau pitice, iar Prutul îi apărea doar ca un firicel meandrat sclipitor în razele soarelui de amiază.

Întreaga suflare a Iașilor era în mijloc de ulițe minunându-se de amețitoarea înălțime de la care aeroplanul, în cercuri largi, „înconjura orașul de mai multe ori, traversându-l tot de atâtea ori”

Urmase apoi una dintre cele mai spectaculoase manevrări a aeroplanului, anume o vijelioasă coborâre în pantă extrem de înclinată, creând privitorilor senzația că pilotul nu mai stăpânește aeroplanul care în puține clipe avea să se sfărâme la contactul „inevitabil” cu pământul.

Dar, spre uimirea bucurie a privitorilor, la circa 40-50 de metri înainte de a ajunge la sol, sprintenul monoplan pilotat cu o îndemânare neegalată de inventatorul și pilotul său își oprise căderea tocmai deasupra complexului edificiilor monastice ale Cetățuiei, pentru ca în numai câteva secunde să se lanseze într-un de-a dreptul amețitor șir de viraje șerpuitoare și de rotiri în cercuri atât de mici în jurul turlei bisericesti încât aripa aparatului mai-mai că era orientată vertical spre pământ.

În curtea de pe Cetățuia erau prezenți la acea oră și priveau uluiți de uimire halucinantă evoluție aeriană însuși regele Carol I însoțit de principele moștenitor

Ferdinand, aproape întregul guvern al României și, bineînțeles, toată protipendada Iașilor.

Apoi, brusc, aeroplanul se smulse din strânsoarea virajelor, luând vizibil înălțime de la care abia mai putea fi zărit.

A mai survolat încă o dată, în înalt, Piața Unirii, după care, zburând cu viteză redusă, a planat lin până la Copou, unde a coborât în cea mai deplină siguranță. Era ora „12 fără cinci minute, când, a virat (coborât, n.n.) în aplauzele nesfârșite ale imensului public”

În numărul său din ziua următoare ziarul „Evenimentul” consemnase că „aici [la Iași] a zburat mai frumos ca totdeauna”, continuând apoi: „E mare cinstea ce-o face întregii României, e mare cinstea ce a făcut-o Iașului, întreprinzând aceste zboruri, inginerul Vlaicu”

UN STUDIU DE ISTORIE LOCALĂ – COMUNA RĂCHITENI ÎN PRIMA JUMĂTATE A SECOLULUI AL XX LEA

Iulian Ghercă Munteanu

Abstract:

Rachiteni village lies in Iasi county, on the right side of Siret valley everglade. The village territory belongs to the southern extremity of Suceava Hills, which are part of the large Moldavian Plateau. The distance between the village and the county's capital is 72 km, and the nearest urban areas are the town of Pascani (26 km far away) and the town of Roman, situated at a distance of 17 km, in Neamt county.

At the beginning of the Twentieth Century Rachiteni village was well organised and dealing with the current issues of the age: the breaking from the „medieval” village life to the modern one. In this study I have followed the evolution of Rachiteni village through the first half of the Twentieth Century.

La începutul secolului XX comuna Răchiteni era bine organizată și se confrunta cu problemele specifice perioadei, anume trecerea de la vechiul sat de tip „medieval” la satul de tip „modern”. În anul 1908 primar al comunei Răchiteni era Giurgi Chiriac Ghercă și era ajutat de următorii consilieri: Dumitru Andrii Ghercă, Giurgi Petrea Gh. Antal, Petrea Martin Pârțac, Dumitru Dumitrache, Frenț P. Tiba, Ioja A. Doboș, Mihai M. Iacob, iar ca notar N. Năstasă¹. Primarul era unul dintre cei mai gospodari oameni din comună și a fost primar până în anul 1922, el deținând și o moară, numită La Moară la Chiriac².

Locuitorii acestor sate sunt urmași ai clăcașilor, la această dată proprietari de pământ. Pământul provenea din moșiile unor mari boieri, cum ar fi familia Sturza, de unde și numele unui sat din această comună: Sturza. În regiune însă au existat și familii de boieri care au rămas pe pământul lor până la sfârșitul anilor '20. Astfel, în 11 aprilie 1924 s-a semnat o învoială agricolă de arendare de pământuri în dijmă „între D-na Margareta Catargii, proprietara moșiei Mircești, din comuna Mircești, plasa Moldova, jud. Roman, pe de o parte, și țăranii muncitori de pământ semnați în acest contract, domiciliați în Răchiteni, plasa Moldova, jud. Roman, pe de altă parte”³

Primarul alături de consiliul local aveau datoria de a îndeplini ordinele ce veneau de la centrul județean Roman și de a organiza și rezolva problemele ce apăreau pe plan local. Astfel, o problemă constantă era fixarea prețurilor pentru vitele care pășteau pe islazul comunal, în 1908 prețul pe intervalul de timp de 24 de ore era următorul: „de 0,50 lei pentru o vită mare, 0,25 lei pentru o vită mică, 0,50 pentru un porc”⁴. Aceste tarife trebuiau fixate de consiliul local periodic din trei în trei luni.

O problemă importantă cu care s-a confruntat această comună a fost distrugerea cimitirului vechi și a bisericii vechi din satul Răchiteni cât și o parte din acest sat din pricina inundațiilor râului Siret care erau foarte dese. Astfel, în anul 1909

¹ Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Iași (DJAN), Fond Primăria comunei Răchiteni, dosar 1/1908, f. 2.

² Mărturie culesă de autor de la Dumitru Tiba, agricultor, locuitor al comunei.

³ DJAN Iași, Fond Primăria Comunei Răchiteni, dosar 1/1924, f. 11-14.

⁴ Idem, dosar 1/1908, f. 3.

partea de răsărit a teritoriului comunei Răchiteni este amenințată a fi distrusă, din cauza deselor inundații a râului Siret care se megieșește cu această parte de sat și pe care porțiune de teren amenințat se afla biserica, cimitirul și 13 case ale locuitorilor acestei comune⁵ Această problemă era foarte gravă iar soluția din partea Primăriei a venit tot în acel an: „Pentru înlăturarea acestui mare pericol este numai de a se (muta) schimba direcția cursului apei pe vechea albie pe unde a curs mai înainte. Această schimbare de curs e nevoie a se face numai la partea despre răsărit unde este pericolul”⁶ Această soluție găsită de Primărie nu a reușit totuși să salveze biserica și cimitirul, astfel că un an mai târziu, 1910, locuitorii catolici din această comună cer să se construiască o nouă biserică precum și un nou cimitir tot pe teritoriul acestei comune, deoarece terenul unde se află clădită biserica și unde cimitirul se află astăzi este amenințat a fi distrus din cauza deselor inundații ale râului Siret; astfel că terenul unde astăzi se află cimitirul este chiar în neputința de a se mai putea folosi, nu mai pot fi înmormântați credincioșii decedați din comună⁷

Datorită acestei situații și a cererii locuitorilor comunei, Primăria aprobă înființarea unui nou cimitir pentru înmormântarea decedaților catolici pe teritoriul moșiei Răchiteni la locul numit Puhoarnă⁸ Cu privire la construirea unei noi biserici s-a hotărât căutarea unui loc potrivit, fapt ce a făcut ca construirea unei biserici noi să dureze mai mult timp.

Și credincioșii ortodocși din comuna Răchiteni (satul Ursărești) au cerut înființarea unui cimitir pentru înmormântarea decedaților aparținând confesiunii ortodoxe, care până atunci erau înmormântați în cimitirul comunei vecine Mircești. Cauza acestei cereri a fost faptul că transportarea cadavrelor până la comuna Mircești se făcea anevoios și se întâmpinau mari dificultăți datorită distanței mai mari dintre Ursărești și Mircești și a drumului foarte prost. La această solicitare Primăria a dat următorul răspuns: „Încuviințăm a se înființa un nou Cimitir pentru înmormântarea decedaților ortodocși pe terenul Moșiei Ursărești, la locul unde a fost destinat sau unde vor crede ei mai nimerit, însă se va avea în vedere a se face la distanța reglementară de sat”⁹

În această comună, în perioada 1900-1947 existau mai multe mori, post de jandarmi, cârciumi, bancă populară.

Un document din 1910, luna mai, 12 ziua menționează cererea de deschidere a celei de a doua cârciumi cu tot felul de băuturi în satul de reședință Răchiteni. Ca răspuns la această cerere consiliul local dă următorul răspuns: „Ascultând explicațiile date de Dl Primar și având în vedere dispozițiile Art. 7 din Legea pentru modificarea câtorva articole din Legea pentru monopolul vânzării băuturilor spirtoase publicată în Monitorul Oficial Nr. 283 din 1 martie a.c. și având în vedere că la acest articol se specifică că pentru orice sat cu o sută de capi de familie este limitat a se deschide o cârciumă cu tot felul de băuturi și fiindcă în satul Răchiteni sunt 253 capi de familie încuviințăm deschiderea celei de-a doua cârciumi, în satul Răchiteni, cu tot felul de

⁵ *Ibidem*, f. 12.

⁶ *Ibidem*, f. 27.

⁷ *Ibidem*, f. 16.

⁸ *Ibidem*, f. 7.

⁹ *Ibidem*, f. 34.

băuturi”¹⁰ Am menționat momentul deschiderii celei de-a doua cârciumi în satul Răchiteni pentru că Cârciuma reprezenta un loc foarte important în viața țăranilor, era un loc de întâlnire, de discuții. Cârciumă era și în satul Sturza, doar în satul Ursărești nu a existat cârciumă, pentru că acest sat nu s-a dezvoltat suficient pentru a se putea deschide și aici cârciumă. Aceste locuri de întâlnire erau frecventate numai de bărbații însurați, flăcăii satului, conform obiceiului, nu intrau¹¹ La cârciumă nu se venea doar pentru a bea ci și pentru a vorbi, căci chiar dacă fiecare om gospodar din sat avea vin făcut acasă, el venea și la cârciumă să bea, să discute cu vecinii și cu consătenii săi. Fiind sate mici toți locuitorii se cunoșteau între ei. Aceste cârciumi erau denumite după numele proprietarului, astfel era cârciuma La Bandur, La Caldu, Martin Barat Dămian etc. Locația cârciumilor din această perioadă se știe astăzi datorită bătrânilor satului.

Moara juca și ea un rol important în viața satului. În comuna Răchiteni erau mai multe datorită așezării comunei și faptului că existau multe izvoare. Aceste mori fuseseră ale boierilor ce au avut moșii în aceste locuri, dar după plecarea boierilor morile au revenit unor oameni mai gospodari din comună cât și Consiliului comunal. Printre morile din Comună putem aminti La Chiriac, La Petrea Bălărei, La Brânzoaia, pe Siret la Palască, Gârlei. Și moara era un loc de întâlnire, un loc public unde se discutau diferitele probleme ale comunei de către oamenii de rând¹²

Postul de jandarmi era situat în reședința comunei, adică în satul Răchiteni, însă el a fost și în satul Sturza pentru o perioadă scurtă de timp¹³ Această instituție crea o stare de ordine în lumea satului. Dacă post de jandarmi exista în comună, alături de celelalte instituții foarte importante ca Biserica, Școala, Banca Populară, Moara, Cârciuma, totuși în comună nu exista Judecătoria, aceasta se afla în comuna vecină, Mircești, și spital la fel, tot în Mircești.

Comuna Răchiteni era o comună bine dezvoltată, cu oameni harnici care erau în majoritate de confesiune catolică. Pentru a vedea situația existentă în comună din punct de vedere a populației, pe naționalitate, există un document din 1923, decembrie 6, care certifică existența a 1394 de suflete de naționalitate română și 6 evrei.

Din punct de vedere sanitar comuna Răchiteni nu dispunea de o asistență medicală continuă. Spital exista în comuna Mircеști, iar agentul sanitar care venea săptămânal în comună era din Adjudeni, un sat apropiat. În comună exista doar moașă, femeie în vârstă care asiste și ajută la naștere femeile din comună. Un raport din anul 1924 arată situația noilor născuți din acel an: „Numărul noilor născuți în anul trecut au fost 84. s-au înscris la vaccin 46 din care s-au vaccinat 35, la revaccinare s-au înscris 53, s-au revaccinat 29. Agent sanitar Anton Neculăeș”¹⁴ Așadar situația privitoare la aspectele de sănătate nu era foarte bună; deși exista spital în comuna vecină și asistent sanitar într-un sat vecin, în comună nu exista o instituție care să asigure asistența medicală pentru cazurile de urgență.

¹⁰ *Ibidem*, f. 41.

¹¹ Mărturie culesă de autor de la Varvara Munteanu, agricultor, locuitor al comunei.

¹² DJAN Iași, Fond Primăria comunei Răchiteni, dosar I/1923, f. 115.

¹³ *Ibidem*, f. 9.

¹⁴ Idem, dosar I/1930, f. 14-15

Am amintit ca fiind o instituție importantă a comunei Banca Populară. Aceasta purta denumirea de B. P. D. Sturza, după numele boierului D. Sturza, fost proprietar al moșiei Răchiteni. Banca populară era importantă pentru țărani pentru că puteau obține împrumuturi, credite și era foarte avantajos, căci era chiar în comună și nu trebuia să meargă la oraș pentru a obține un împrumut. Satul era un loc închis în care țăranul se simțea bine, protejat, se cunoștea cu toată lumea, iar ideea de a merge la oraș îi displăcea pentru că era un spațiu străin lui, necunoscut. Țăranul ieșea din sat numai cu treburi bine stabilite, pe care nu le putea rezolva în lumea satului.

Banca Populară D. Sturza era în casa unui localnic, neavând un sediu al ei. Un document din 31 martie 1930 prezintă un Contract de împrumut pe amanet în valoare de 2500 lei, la 1 octombrie 1930. „Subsemnatul P. M. Ghercă Elena, agricultor, com. Răchiteni, sat Sturza, jud. Roman, declar că m-am împrumutat de la Banca Populară D. Sturza com. Răchiteni, jud. Roman, cu suma de 2500 lei pentru cumpărarea de sămânță. Achit suma în termen de 6 luni, 2 rate cu dobândă de 18% pe an. Ca amanet un cal în valoare de 5 000 lei și o căruță în valoare de 1 000 lei, în total 6 000 lei”¹⁵ Din acest contract observăm că împrumuturile se făceau pentru lucruri mărunte cum ar fi sămânța pentru însămânțarea terenului; era un procedeu obișnuit și simplu, iar garanția o constituia calul și căruța, probabil puținele bunuri de valoare existente.

Tot în atribuțiile Primăriei și ale Consiliului comunal erau și întreținerea și înfrumusețarea comunei. Proiecte de reparație a drumurilor, de construcție de poduri se făceau periodic. Existau și planuri și proiecte pentru construirea unei primării noi, a unei școli noi, a unei școli în satul Sturza și alte proiecte menite să dezvolte comuna și să îmbunătățească viața localnicilor¹⁶

Un document din 1940 surprinde programul de lucrări ce urmează a se executa la Drumurile comunale din raza comunei Răchiteni cu prestație în natură și cu bani conform prevederilor bugetare pe 1940-1941; astfel, trebuiau aprovizionate cu 800 movile de prundiș șoselele comunale din care 690 movile pe șoseaua Răchiteni – Sturza și 150 de movile pe drumul Răchiteni – Ursărești. De asemenea, programul mai cuprindea și facerea unui pod de lemn pe șoseaua comunală Răchiteni – Sturza, pe râul Brânzoaia, în valoare de 9110 lei¹⁷ Așadar aceste programe erau concretizate prin prestația în natură a localnicilor după o programare bine făcută de Primărie și cu banii din bugetul local, strânși tot de la populația comunei.

Numărul locuitorilor din comuna Răchiteni a fost într-o continuă creștere, mai ales după înființarea noului sat Sturza, care a cunoscut o dezvoltare rapidă. Dacă în 1860 populația comunei era de 861 de locuitori (760 Răchiteni, 81 Ursărești), în 1891 populația era de 925 (836 Răchiteni, 89 Ursărești); din 1912, când apare și satul Sturza în Dicționarul Statistic al României, populația comunei este de 1386 (971 Răchiteni, 299 Sturza – în mai puțin de douăzeci de ani de la înființare, 116 Ursărești). În 1930 întâlnim o populație de 1716 locuitori (Răchiteni 936, Sturza 584 – în optsprezece ani numărul locuitorilor aproape s-a dublat, Ursărești 169).

În anul 1940 situația populației se prezenta în felul următor: în Răchiteni existau 1238 de agricultori, 9 negustori și meseriași și 6 studenți de confesiune

¹⁵ Idem, dosar I/1924, f. 20.

¹⁶ Idem, dosar I/1940, f. 105.

¹⁷ *Ibidem*, f. 4.

catolică și 6 locuitori de confesiune ortodoxă, din care trei învățători. Adică un total de 1256. În satul Sturza existau 797 agricultori, 3 meseriași și negustori și un student de confesiune catolică și trei funcționari de confesiune ortodoxă¹⁸. În total deci, în comuna Răchiteni, în anul 1940 exista o populație de 2231 locuitori, din care 804 în satul Sturza, care cunoscuse o dezvoltare și o creștere a populației foarte mare și rapidă.

Un rol important în dezvoltarea satului românesc l-a avut înființarea de școli. În comuna Răchiteni, primul proiect pentru construirea unei școli a fost la mijlocul secolului XIX¹⁹ și era legat de planul Ministerului de a înființa școli sătești. Satul Răchiteni a fost ales pentru a se construi o școală aici datorită faptului că era unul dintre cele mai populate sate din Moldova, fusese sat mănăstiresc, se situa pe o moșie extrem de bogată și deținea mijloace suficiente pentru construirea unui local de școală adecvat, după un plan eliberat de Minister²⁰.

La 1 septembrie 1858 au fost inaugurate primele 25 de școli sătești din Moldova, printre care și cele din satele catolice Răchiteni și Gherăești, profesor la Răchiteni fiind repartizat Iane Antoniu, pregătit la Școala Normală de la „Trei Ierarhi”²¹. Planul școlii din Răchiteni a fost modificat în 1859, când Ministerul Cultelor și Instrucțiunii Publice a permis ca școlile sătești să fie frecventate și de fete, motiv pentru care localului școlii urma să-i fie adăugată o a doua încăpere²².

Deschiderea școlii nu a fost un succes, cursurile școlare debutând aproape în absența elevilor. Astfel, la 17 iunie 1859, Ministerul scria locotenentului episcopului Riturului Catolic din Moldova, deplângând faptul că la absolvirea clasei I (an școlar 1858-1859) locuitorii satului își transferaseră copiii la școala din Săbăoani, „încât prin aceasta se zădărnicesc toate cheltuielile făcute pentru întrebuințarea școlii din Răchiteni, în care au rămas numai 6 elevi”²³. Una din cauzele acestor probleme ivite era factorul religios drept pentru care episcopul catolic era rugat să-i liniștească pe săteni din punct de vedere religios, parohul satului urmând să fie cel care avea să predea lecțiile de religie²⁴.

Documentele Școlii Elementare din Răchiteni păstrate în arhiva Ministerului Cultelor și Instrucțiunii Publice din București indică drept motiv principal al conflictului dintre săteni și profesorul Iane Antoniu predarea obiectului religie după dogmele Bisericii Ortodoxe²⁵. Observăm deci cât de important era factorul religios în lumea satului, copiii ar fi trebuit să învețe în școală religia ortodoxă și nu catolică ceea ce a iscat un scandal între învățător și săteni care ar fi renunțat la educația copiilor dacă nu li se permitea învățarea religiei catolice în școală. Acest local de școală a fost folosit până la sfârșitul secolului XIX, când, datorită creșterii populației și deteriorării vechiului local, s-a propus construirea unei alte școli.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ V. A. Urechia, *Istoria școalelor de la 1800-1864*, tom III, București, 1894, p. 113.

²⁰ Dănuț Doboș, *op. cit.*, p. 110.

²¹ *Ibidem*.

²² V. A. Urechia, *Școalele sătești în România*, București, 1864, p. 23.

²³ DJAN Iași, Fond P., 1078/1735.

²⁴ Idem, Fond P. 1078/1755.

²⁵ Dănuț Doboș, *op. cit.*, p. 114.

Al doilea local de școală în Răchiteni a fost construit între 1890 și 1900, pe un teren viran proprietate a boierului Axente, care l-a donat în acest scop²⁶. Materialele de construcție folosite au fost cărămida arsă pentru zidărie, șindrila pentru acoperiș și scânduri nevopsite pentru pardoseală, școala fiind înconjurată de „un gard de zăluzele” în lungime de 300 m²⁷. La școala din Răchiteni veneau copii din Ursărești și Sturza. În Sturza primele date de funcționare a unei școli primare sunt din anul 1919-1920, dar nu exista un local special pentru școală, orele se țineau într-o gospodărie din sat, un local special pentru școală a fost început în anul 1925²⁸.

În anul 1900 școala mixtă din Răchiteni fusese frecventată de un număr de 36 de elevi²⁹. După treizeci de ani numărul elevilor din școala Răchiteni ajunsese la 61 (30 băieți și 31 fete)³⁰. Prezența la școala din Răchiteni a constituit tot timpul o problemă, sesizată și de inspecțiile efectuate de revizorii școlari³¹. Printre învățătorii care au activat la școala Răchiteni în perioada interbelică îi putem aminti pe Gh. Toma, soții Neculai și Elena Tanasă, Niculai Căpiță, Gh. Popescu, iar în perioada postbelică Elena Manasă, Vasile Ungureanu, Leon Șindilaru, Elisabeta Filimon, I. Roșu etc³².

Prima informație privitor la situația școlară din satul Sturza, aceeași comună, provine din anul 1919-1920, care precizează că în Școala Primară mixtă din cătunul Sturza comuna Răchiteni, plasa Moldova, jud. Roman, cu clasele I-IV simultan, există următoarea situație: clasa I 25 elevi, clasa II 13 elevi, III 11 elevi, clasa IV 5 elevi³³. Observăm că, din numărul mare de copii înscris în clasa I, în clasa a doua promovează foarte puțini, mai puțin de jumătate, mulți dintre ei rămân repetenți; mulți renunțau pentru că părinții lor îi purtau la câmp, la treburile gospodăriei și nu mai aveau timp să meargă la școală.

În anul 1932-1933 director la școala din Sturza era I. Nazarie, iar situația era următoarea: clasa I 20 băieți, 24 fete (44), clasa a II-a 8 băieți și 7 fete (15), clasa a III-a 8 băieți și 8 fete (16), clasa a IV-a 8 băieți și 3 fete (11). Dintre aceștia au fost promovați 11 băieți și 2 fete, repetenți la materii de studiu 5 băieți, iar repetenți din cauza absențelor 4 băieți și 2 fete. La clasa a II-a au promovat 7 băieți și 5 fete, repetenți la materii un băiat și o fată, iar pentru absențe o fată. La clasa a III-a 6 băieți și o fată promovați, un băiat și o fată repetenți pentru absențe. La clasa a IV-a 6 băieți promovați, repetenți pentru absențe 2 băieți și 3 fete³⁴. Aceste statistici arată că numărul repetenților scade după clasa I, de asemenea indică și faptul că cei mai mulți copii care renunță la școală sunt fete care trebuie să ajute părinții la gospodărie și la munca câmpului. În plus, mentalitatea acelei perioade favoriza ideea că educația școlară le este caracteristică bărbaților, nu femeilor.

²⁶ DJAN Iași, Fond Inspectoratul Regional Școlar Iași. Cazier, dosar 122, f. 1

²⁷ DJAN Iași, Fond Primăria Comunei Răchiteni, dosar 1/1923, f. 65.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ G. I. Lahovari, *op. cit.*, p. 199.

³⁰ DJAN Iași, Fond Inspectoratul Regional Școlar Iași. Cazier, dosar 223/1933, nepaginat.

³¹ Idem, dosar 421/1938, nepaginat.

³² DJAN Iași, Fond Primăria Comunei Răchiteni, dosar 3/1950, f. 92.

³³ Arhiva Școlii Izvoarele (AȘI), Registru catalog 1919-1920, p. 14.

³⁴ Idem, Registru matricol pe anul 1928-1929, f. 65.

Un alt local de școală s-a construit în satul Sturza în 1938. Localul specific școlii a fost construit prima dată în anul 1925, iar în 1938 altul, datorită faptului că în acest sat populația a cunoscut o creștere uimitoare și atunci și numărul elevilor înscriși la școală a crescut rapid fiind necesară construirea unui nou local de școală. Despre localul de școală construit în 1938 găsim o consemnare a învățătorului Constantin C. Neguriță, în catalogul claselor I-III din satul Sturza, comuna Răchiteni, din 1945-1946, care notează că Școala primară din satul Sturza s-a construit de gospodarii acestui sat în anul 1938³⁵

Poate cea mai importantă instituție din satul românesc, cu precădere catolic, o reprezintă Biserica, reprezentată în comunitatea respectivă de un preot, „păstor al respectivei comunități”. Această instituție, în perioada discutată, a cunoscut un proces evolutiv în ceea ce privește creșterea autorității. La capătul acestui proces, preotul (parohul satului) avea să se transforme dintr-o autoritate provizorie într-una permanentă, capabilă să-și exercite influența asupra oricărui alt factor de putere din interiorul comunității.

Prima atestare documentară directă a bisericii din Răchiteni este la 1 august 1695³⁶. În anul 1740 biserica „Sf. Anton de Padova”, din Răchiteni, a fost refăcută din temelii, odată cu casa parohială, pivnița și grădina, distruse în urma războaielor de soldații ruși³⁷.

Construirea celei de-a treia biserici nu poate fi datată cu exactitate din cauza sistemului defectuos în care s-a constituit arhiva centrului parohial Răchiteni. Totuși construirea bisericii este plasată la începutul secolului XIX. Cea de-a patra biserică a fost construită pentru că modificările albiei Siretului și dese inundații produse în secolul XIX au impus construirea unui nou locaș de cult³⁸. Nici acest locaș de cult nu s-a menținut într-o stare bună, astfel că în timpul vizitei canonice la Răchiteni din anul 1907, episcopul Nicolai Iosif Camilli a semnat un decret prin care hotăra: „ca poporul catolic din Răchiteni să se îngrijească cât mai degrabă să se facă o biserică nouă, încăpătoare pentru populația întreagă și în loc potrivit, departe de fluviul Siret”³⁹.

Ideea construirii unei noi biserici la Răchiteni a fost primită cu mare entuziasm de localnici, biserica urmând a fi comună pentru satele Răchiteni și Sturza. Acest fapt nu a fost agreat de sătenii din filiala Sturza, ei cerând episcopului de Iași, în 1909, prin parohul Alexandru Iasinschi, vicar de Siret, permisiunea de a construi un local propriu pentru biserică⁴⁰.

Ridicarea unei biserici la Sturza se datorează în egală măsură parohului din Răchiteni, Anton Pet, cât și localnicilor din Sturza. Construcția bisericii Romano-Catolice din satul Izvoarele (Sturza), filiala parohiei Răchiteni, a început în anul 1936. la 11 septembrie 1945 preotul Anton Pet i-a scris episcopului auxiliar de Iași, Marcu Glaser, cerându-i dezlegare pentru ca Monseniorul Enoiu, decanul de Adjudeni, să

³⁵ *Ibidem*, p. 23.

³⁶ I. N. Ciocan, *op. cit.*, p. 20.

³⁷ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, Editura Corneliu Istrati, vol. III, Iași, 1987, p. 258.

³⁸ Dănuț Doboș, *op. cit.*, p. 41.

³⁹ AERC Iași, dosar 2/1855-1950, p. 64.

⁴⁰ Iosif Gabor, *op. cit.*, p. 218.

poată sfinți crucea de la Sturza. Episcopul Glaser anunțase anterior imposibilitatea deplasării sale la Sturza⁴¹

Și noua biserică din Răchiteni s-a ridicat relativ târziu, în anul 1935, datorită conflictului ce se iscase între cele două comunități, Răchiteni și Sturza, care doreau fiecare biserica lor și nu o biserică comună la hotarul dintre aceste sate, dar întârzierea construirii bisericii s-a datorat și faptului că în 1916 s-a declanșat primul război mondial, urmat de criza economică din 1929-1933, care a amânat și mai mult construirea noii biserici. Rezolvarea conflictului dintre cele două comunități e explicat de preotul Iosif Gabor: „Câțiva oameni cu stare din Răchiteni au luat pe seama lor problema finanțării construcției bisericii și fără aprobarea parohiei Tămășeni – de care aparținea atunci satul – au construit biserica actuală, nu departe de cea veche, iar alături de biserică au construit și casa parohială spațioasă. Totul s-a terminat și inaugurat în anul 1935, aici deschizându-se centrul parohial, urmând ca în satul Sturza să se construiască biserică separată”⁴². Viața bisericească în satele românești de la începutul și până la mijlocul secolului XX este foarte importantă și cu atât mai importantă în satele catolice, unde Biserica, prin preotul satului, reprezintă poate principala autoritate.

Studiul arhivei comunei Răchiteni pe perioada 1900-1945 a scos la iveală evoluția comunei cu toate instituțiile importante precum biserica, școala, cârciuma, banca populară, moara.

⁴¹ AERC Iași, dosar 6/1907, f. 43.

⁴² Preot Wilhelm Clofanda (1883-1969), s-a născut la Gherăești, jud. Roman, a urmat Seminarul din Iași (1894-1900) și a activat în mai multe parohii catolice din Moldova.

ACTIVITATEA MUZEISTICĂ DIN MOLDOVA ÎN ANII PRIMULUI RĂZBOI MODIAL (1914-1918)

Gianina Cristina Chirilă

Abstract:

The period of the first world war didn't mean a total stop of the museum activity. The war determined some measures and dispositions taken by the museums that had to be applicated, in order to ensure the collections of any risk.

In the neutral period (1914-1916), when a strong national spirit manifested had the results the intensification of the museum activity.

The period of a total stop of museum activity (1916-1918), when, by the result of the war, the collections that where in the museum had disappeared and deteriorated because of their transportation for being protected or of the foreign occupation.

Next museums appear in the First World War:

Regional museum: The Museum of Suceava from Fălticeni (1914);

Local museums: Gheorghe Lucinescu's collection from Sulița-Botoșani (1914);

Agricultural museum: The Museum of History and Studing of teritory from Tighina (1914);

Archeological museum: The Museum of the antics from Iași (1916);

Monastery Museums: The Neamț Monastery (1916);

Memorial Houses: Ion Creanga's Bojdeuca (Mud House) from Țicău (1918);

Some known museums after 1914, seized their activity because of military operations or they were forced to evacuate the collections for a long time (the evacuation and the lost of our national treasure in 1917 sent in U.R.S.S. and not recuperated until now).

1. Prezentare generală

Perioada primului război mondial nu a însemnat o încetare totală a activității muzeistice. Războiul a determinat anumite măsuri și dispoziții luate de muzee, care trebuiau să fie riguros aplicate, pentru a feri colecțiile de orice risc. S-a ajuns chiar la aplicarea unor reguli de conservare specifice în timpul conflictelor armate¹

Preocupările muzeistice din perioada primului război mondial au cunoscut două etape distincte:

- perioada neutralității (1914-1916), când s-a manifestat un puternic spirit național, concretizat prin intensificarea activității muzeale. Problema națională, strâns legată de ideea constituirii României Mari, a determinat sporirea inițiativelor înființării unor muzee și colecții muzeale.

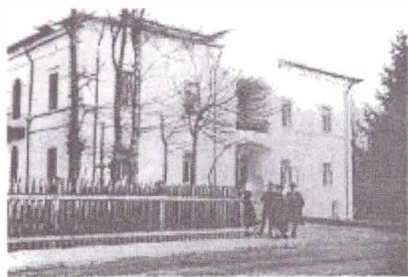
¹ Ion Sergiu Cosmescu, *Muzeografia în război* în **B.M.M.N.** an III, 1939-1940, nr. 5-6, p. 111.

perioada stagnării activității muzeale (1916-1918) când, datorită vicisitudinilor războiului, colecțiile existente au fost în mare parte pierdute sau deteriorate, datorită transportării acestora pentru a fi protejate sau a jafurilor ocupanților străini.

Dintre categoriile de muzee apărute în această perioadă se numără:

- muzeu regional: Muzeul Sucevei din Fălticeni (1914);
- muzeu local: Colecția lui Gheorghe Lucinescu din Sulița – județul Botoșani (1914);
- muzeu agricole: Muzeul de istorie și studiere a ținutului din Tighina (1914);
- muzeu arheologice: Muzeul de antichități din Iași (1916);
- muzeu mănăstirești: Muzeul mănăstirii Neamț (1916);
- muzeu memoriale: Bojdeuca „Ion Creangă” din Țicău-Iași (1918);
- muzeu bisericești: Muzeul eparhial din Galați (1918);

2. Județul Suceava. Muzeul Sucevei din Fălticeni

Liceul Alecu Donici din Fălticeni (1900)

În 1914, profesorul Vasile Ciurea, folcloristul Artur Gorovei, inginerul șef al județului Aurel Diaconovici, au luat inițiativa înființării unui muzeu regional. Promotorul acestei acțiuni, Vasile Ciurea a pus bazele unei colecții ajutat de elevi gimnaziului, activitate care luat amploare o dată cu apariția Școlii Normale de învățători în 1914: „mi-am îmbogățit în mod simțitor colecția cu minunate exemplare de produse petroliere, cărbuni, roci și fosile din părțile Moldovei, Munteniei și

Olteniei, de pe unde erau mulți elevi ai școlii noastre normale”² La 12 noiembrie 1914, inițiatorii semnează un proces verbal, prin care afirmă că: „ne-am constituit în comitet, pentru a pune bazele și a întemeia la Fălticeni un muzeu regional al județului Suceava în care să se adune diferite obiecte, ce se vor dona, de către toate persoanele binevoitoare propășirii culturale a orașului și județului nostru...”³

Cu această ocazie a fost lansat un apel către populație fiind întocmite liste de subscripții pentru donarea unor obiecte și bani: „am început să pregătesc 500 de liste de subscripțiune ca să le împart. Listele au fost făcute așa fel ca să se treacă în ele, donațiile fie în bani, fie în obiecte...”⁴ Scopul apelului era acela de a face din orașul Fălticeni „mai demn de văzut pe viitor” și de a ilustra „importanța ce poate să o aibă și județul Suceava în dezvoltarea culturală a țării...”⁵

Printre primii donatori s-au remarcat: Nicu Gane, Nicolae Tolea, Simion Kirileanu, Dimitrie Nanu, Mihai Lupescu, N. Stoleru, Mihail Sadoveanu, Eugen

² Vasile Ciurea, *Muzeul Fălticenilor-2 decenii de muncă 1914-1934, istoricul și activitatea lui*, Fălticeni, 1934, p. 13.

³ *Ibidem*, p. 20.

⁴ *Ibidem*, p. 23.

⁵ M. Iacobescu, I. Iosep, *Fălticeni-mic îndreptar turistic*, București, 1878, p. 34.

Lovinescu, Anton Holban, Grigore Goilav, Alexandru Vasiliu-Tătăruși, Paulina Savel, Mina Minovici, Oscar Pursch ș.a.⁶

A fost realizată o expoziție muzeală, în două camere libere din cadrul gimnaziului „Alexandru Donici” construit în 1892 pe strada Sucevei (actualul Liceu „Nicu Gane”), dar piesele stăteau înghesuite, iar vizitarea lor era dificilă. Totuși, Vasile Ciurea, mărturisește cu admirație: „în aceste camere, am început să așez...primul dulap-etajeră, niște rafturi și o măsuță simplă de brad. Mobilierul acesta modest începe a primi în el cele dintâi lucruri trimise, a diferiților donatori din oraș ca domnii: Nicolae Tolea, maestru de desen la Gimnaziu, colonelul C. Neculea, Grigore Goilov, A. Gorovei ș.a.”⁷

Comisiunea Monumentelor Istorice prin autorizația nr. 226 din 27 iunie 1915, „aprobă întru totul Muzeul... înființat la Fălticeni și va da tot concursul său moral pentru dezvoltarea lui... pentru a depune spre păstrare în Muzeul Sucevei, obiecte istorice și artistice”

La început, noua instituție a purtat denumirea de „Muzeul Sucevei”, după numele județului dar și ca un protest față de ocuparea Bucovinei de către Habsburgi.

Organizatorii muzeului s-au preocupat de publicarea unor lucrări care să oglindească munca de cercetare. Astfel, în luna aprilie 1916, apare primul număr al „Buletinului Muzeului Sucevei”, iar din 1918, cel de-al doilea număr, cu articole scrise de: Vasile Ciurea, Ion Simionescu, Artur Gorovei, Agricola Cardaș, N. N. Răutu, G. Al. Martha ș.a.⁸

Declanșarea războiului în 1916, a determinat stagnarea și suspendarea activității muzeale la Fălticeni până în 1918, perioadă în care gimnaziul care adăpostea colecția a fost transformat în spital militar.

Muzeul în perioada războiului a beneficiat de colecția adunată de învățătorul Neculai Stoleriu aflată în „Casa de Sfat și Cetire din Baia”, care, la 28 iulie 1917 a fost cedată muzeului din Fălticeni cuprinzând: „o statueta de ghips găsită în pământ, gloanțe rusești, un buzdugan de fier, o medalie rusească din 1872, un topor-secure, un prescur, o secure veche [...], mai multe monezi vechi (17), patru bombe de fier, un plug vechi, un iatagan turcesc, un colț de porc mistreț, un pahar de sticlă”⁹

Dintre donațiile importante din 1918 se numără cea făcută de C. Sturdza care „a binevoit să dăruiască muzeului un număr mare de păsări și animale sălbatice împăiate”¹⁰

Vasile Ciurea a intervenit la Iași pentru cedarea Muzeului Silvic, această cerere fiind obținută: „se aprobă cedarea Muzeului Silvic din Mălini, cu condiția să se eticheteze donarea Domeniului Coroanei. Colecția era compusă din următoarele piese: cinci urși, un cerb, doi mistreți, doi lupi, o capră, o vulpe, o mătă sălbatică, jder, un viezure, o veveriță, păsări împăiate, secțiuni în diverse esențe forestiere; modele de fabricațiune lemnoasă a chibriturilor; diferite roci regionale... linguri, furci, lopeți etc.”¹¹

⁶ C-tin Simiciuc. *Complexul muzeistic de la Fălticeni în Suceava-A.M.J.*, nr. V, 1978, p. 585.

⁷ V.Ciurea, *op. cit.*, p. 25-26.

⁸ Eugen Dumitriu, *Vasile Ciurea în Suceava-A.M.J.*, nr. V, 1878, p. 523.

⁹ V. Ciurea, *op. cit.*, p. 48.

¹⁰ *Ibidem*, p. 50.

¹¹ *Ibidem*.

În iulie 1918 Muzeul Sucevei din Fălticeni devine persoană juridică: „se recunoaște societății «Muzeul Sucevei» din Fălticeni, calitatea de persoană morală și juridică, în baza statutelor... care nu se pot modifica decât cu aprobarea Consiliului de Miniștri”¹²

Statutul Societății „Muzeul Sucevei” din Fălticeni, aprobat la 10 august 1918 și elaborat de V. Ciurea și A. Gorovei avea 6 capitole care prevedeau: „se înființează Societatea «Muzeul Sucevei», al cărui scop este întreținerea și mărirea muzeului [...] sunt membri ai societății toate persoanele care semnează acest statut [...] Membrii plătesc o cotizație de cel puțin 10 lei pe an”¹³

„Muzeul Sucevei” din Fălticeni, rezultat al unei activități dificile dar pasionate, își va continua activitatea după primul război mondial și va ajunge „în fruntea tuturor muzeelor regionale, prin varietatea și importanța materialului adunat” cum aprecia pe bună dreptate Ion Simionescu.

3. Județul Botoșani. Colecțiile lui Neculai Stoleriu și a lui Gheorghe Lucinescu

O activitate muzeistică remarcabilă au avut-o cadrele didactice din județul Botoșani care au amenajat în vitrinele și dulapurile școlilor colecții și expoziții cu valoare deosebită în procesul instructiv-educativ.

În acest sens învățătorul Neculai Stoleriu a înființat un muzeu sătesc la Baia în 1908 care funcționa pe lângă „Casa de Sfat și Citire” așa cum aflăm din publicația „Albina” nr. 36 din 1908, p. 103-106, unde a fost prezentat Statutul de funcționare a celor două instituții.

Printre precursorii activității muzeistice din Botoșani se numără și învățătorul Gheorghe Lucinescu din Sulița care, în 1914 a înființat prima colecție muzeală din județul Botoșani mai întâi în localul școlii apoi, datorită lipsei de spațiu, obiectele au fost expuse într-o cameră (la un loc cu biblioteca) în clădirea „Casei naționale”¹⁴

4. Județul Tighina. Muzeul Agricol și de Științe ale Naturii

În anul 1914 se înființează la Tighina un muzeu agricol denumit „Muzeul de Științe ale Naturii”¹⁵ al cărui promotor a fost custodele A. Greculov, șeful atelierului de pregătire a materialului didactic al Zemstvei județene. Demersurile înființării acestui muzeu au început încă din anul 1910. La 20 noiembrie 1911 un specialist al Comitetului de viticultură și vinificație din Tighina se adresa cu o scrisoare lui N. Moghileanski, șeful secției Filoxera a Administrației Zemstvei din Basarabia, în care comunica lista soiurilor de struguri necesare pentru Comitetul care iniția măsurile de organizare a muzeului în frunte cu A. Stuart.

Muzeul agricol a fost inaugurat la 28 noiembrie 1914. Despre deschiderea instituției muzeale unul din ziare menționa: „Benderul s-a îmbogățit cu încă o

¹² E. Dumitriu, *op. cit.*, p. 523.

¹³ V. Ciurea, *op. cit.*, p. 53.

¹⁴ Șt. Ciubotariu, *Colecții muzeale fondate de cadre didactice botoșănene*, R.M.M, nr. 7, 1982.

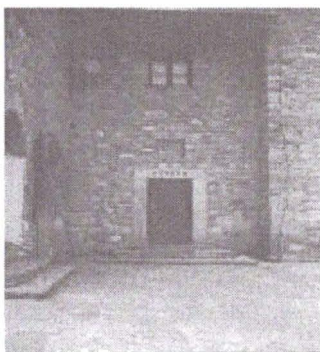
¹⁵ <http://muzee.art.md/muzee/istoric.html>.

instituție de cultură – noul muzeu agricol, creat după un plan bine chibzuit, fără a se ține seama de camerele cu obiecte de prisos, care ar știrbi caracterul integru al expoziției” Cel mai vechi exponat din anul 1538 este o placă de marmură, cu inscripție în limba turcă.

Un alt precursor al mișcării muzeistice din județ a fost – F. Cernițki, agronom la pepiniera Zemstvei din Todirești care a preparat câteva păsări împăiate pentru muzeu. Atelierul de preparare a materialului didactic pentru școlile Basarabiei se ocupa de întreținerea muzeului care a beneficiat și de exponatele donate de locuitorii județului.

Între anii 1918-1940 muzeul, condus de directorul B. Koslovski și-a continuat activitatea ca muzeu agricol ambulant.

5. Județul Neamț. Muzeul Mănăstirii Neamț

Muzeul Mănăstirii Neamț

Mănăstirea Neamț este cel mai vechi așezământ monahal din Moldova și datează din secolul XIV-lea când mitropolitul Iosif al Moldo-Vlahiei în documentul datat la 7 ianuarie 1407 îl amintește pe domnul Petru I Mușat (1374-1391), ctitorul care a înzestrat acest lăcaș de cult cu sate, mori și podgorii. Mănăstirea a adunat de-a lungul timpului un prețios tezaur de: manuscrise, tipărituri, broderii, obiecte de cult, țesături și sculpturi de lemn. Muzeul mănăstirii a fost înființat în anul 1916, fiind de mai multe ori reorganizat.

Așezarea călugărească de la Neamț a fost un important centru cultural din Moldova călugării dovedindu-se caligrafi și miniaturişti remarcabili, meșteri în arta broderiei, sculpturii și orfevrăriei.

S-au păstrat în patrimoniul mănăstirii cărți-manuscrise, bogat împodobite de pe timpul domniei lui Alexandru cel Bun (1400-1432), activitatea de manuscrisere și de împodobire a textelor bisericești fiind preluată de la călugării veniți aici de-a lungul timpului din sudul Dunării. În jurul anilor 1440-1445 în timpul starețului Teoctist, s-a înființat la Neamț o școală de grămătică¹⁶

Biblioteca mănăstirii, probabil cea mai veche bibliotecă din țară având aproape 600 de ani de existență, scoasă din „Chilia lui Veniamin”, cuprindea peste 12.000 de volume din care 549 valoroase manuscrise: românești (216), slavo-ruse (294) și grecești (19). Reprezentativ este manuscrisul românesc „Letopisețul Cantacuzino”, scris de Florea Logofătul în 1735. Dintre tipăriturile românești amintim: „Îndreptarea legii – Pravila de la Târgoviște” a lui Matei Basarab din 1652, „Cheia înțeleșului” (Cazanie) a lui Varlaam din 1678, „Viața și petrecerea sfinților” a lui Dosoftei (1682) etc.¹⁷

¹⁶ C-tin Prisnea, *Mănăstirea Neamț*, ed. a II-a, București, 1969, p. 24.

¹⁷ *Ibidem*, p. 27.

Aceasta ilustrează intensă activitate culturală a școlii de copiiști și miniaturști începută încă de la sfârșitul secolului XIV-lea. Prima jumătate a secolului al XV-lea, activitatea de manuscris caligrafică și de împodobire artistică a textelor bisericești a fost dominată de Gavriil Uriic, iar a doua jumătate a secolului de Teodor Marisescu, Ghervasie, ș.a.¹⁸

Astfel, cea mai veche legătură de carte păstrată în Moldova la mănăstirea Neamț este „Tetravangeliarul” scris de Gavril Uric în 1436, din argint aurit, lucrată în tehnica „au repousse”, reprezentând pe fața și verso diferite episoade din viața lui Isus, realizată de jupan Cândrea, pârcălab de Hațeg¹⁹

De-a lungul secolelor au dispărut manuscrise valoroase datorită jafurilor sau incendiilor ca, de exemplu, cel din 1467 când regele Ungariei, Matei Corvin, a încercat să cucerească Moldova, fiind învins de Ștefan cel Mare la Baia. Dar o parte însemnată a manuscriselor mănăstirii Neamț se află răspândite în bibliotecile din țară și peste hotare (Biblioteca Academiei Romane, biblioteca mănăstirii Putna, în diverse biblioteci din Europa ca cele din Moscova și Munchen etc.)²⁰

Dovezile intensei activități cărturărești de la mănăstirea Neamț care au luat amploare după 1820, le constituie vechile tiparnițe, gravurile de lemn folosite până în 1860 la ilustrarea cărților și publicațiilor și mai ales primul teasc folosit pe la 1800 din lemn de păr.²¹ Astfel, aici exista o tipografie care funcționează de la începutul secolului al XIX-lea, unde s-au imprimat numeroase cărți bisericești.

Mănăstirea Neamț deținea broderii valoroase, de o rară frumusețe ca: „Aerul lui Silvan” din 1437, reprezentând scena plângerii lui Isus, realizată în cadrul mănăstirii, azi existentă în Muzeul de Artă din București,²² „Bedernița” din 1665, perdeaua cusută cu fir de aur din secolul al XVIII-lea, o „Dveră” din secolul al XVII-lea, un „Epitaf” din 1821 ș.a.

Dintre obiectele de orfevrărie prelucrate la mănăstirea Neamț se remarcă „Panaghiarul” din 1502, obiect liturgic rar, adevărată opera de orfevrărie, lucrat în filigram, danie făcută de Ștefan cel Mare mănăstirii Neamț²³

În secolul al XVI-lea a existat aici un atelier de sculptură în lemn așa cum demonstrează crucile sculptate și ferecate, reprezentativ fiind crucea ferecată de mitropolitul Grigorie în 1560 și sculptată de popa Nichifor²⁴

Valoroase sunt și ferecăturile de argint, realizate pentru cărțile de cult și care au constituit de-a lungul timpului bogăția artistică a mănăstirii. Prețioasă este ferecătura făcută la „Evanghelia slavo-rusă din 1759” având o greutate de 35 kg.

Patrimoniul mănăstirii posedă și o interesantă colecție de picturi pe lemn și icoane aparținând în marea lor majoritate sec. XVII-XVIII-lea, încadrându-se curentului stilistic bizantin. Valoroase sunt cele patru icoane ale lui Nicolae Grigorescu, pictate la Neamț și la Agapia, păstrate în colecția mănăstirii, dintre care remarcabilă este „Fuga din Egipt”. Opere de valoare istorică și artistică sunt: „Icoana

¹⁸ *Mănăstirea Neamț în Monumente istorice din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, 1965, p. 7-9.

¹⁹ Șt. Balș, Corina Nicolescu. *Mănăstirea Neamț*, București, 1958, p. 117-118.

²⁰ Gh. Epuran, *Ghid circuit în Moldova de nord*, București, 1968, p. 34.

²¹ Marcel Drăgorescu, *Muzeele din județul Neamț*, București, 1974, p. 40-41.

²² Gh. Epuran. *op.cit.*, p. 32.

²³ N. Iorga, *Ștefan cel Mare și mănăstirea Neamț*, în B.C.M.I., III, 1910, p. 100.

²⁴ Șt. Balș, C. Nicolescu, *op. cit.*, p. 121.

Maicii Domnului” care se află în biserică, în fața altarului, dăruită lui Alexandru cel Bun la 1424, de către împăratul bizantin Ioan al VII-lea Paleologul; „Catapeteasma” de la biserica Vânători care a aparținut paraclisului bisericii din Cetatea Neamț, un aghiazmatar din 1775, un panaghiar din 1750, un epitrafih din secolul al XVIII-lea, un omofor al episcopului Romanului, Pahomie (1706-1714) ș.a.²⁵

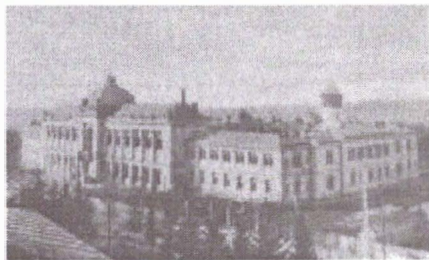
Colecția de ceramică se impune prin existența unor cahle smălțuite cu un înveliș policrom aparținând secolelor XVI- XVII-lea.

În afară de aceste opere de valoare deosebită, în tezaurul mănăstirii au mai fost păstrate și alte obiecte de cult, de o valoare istorică și artistică mai puțin semnificative.

6. Județul Iași a muzeul de antichități

A. Muzeul de antichități

Orest Tafrali, a scris o pagină importantă în istoria muzeografiei ieșene. Savant de renume european, și-a completat studiile la Paris, Sorbona, Louvre, Salonic dedicându-se antichităților elene, prebizantine și bizantine. A fost bibliotecar la Biblioteca de Artă și Arheologie din Paris, a colaborat la câteva reviste de specialitate din capitala Franței, fiind autorul mai multor studii privind valorile istorice și culturale a lumii antice.

Universitatea Iași

Întors în țară era un nume deja cunoscut în știință remarcându-se prin activitatea muzeistică: a fost secretar al Muzeului Național de Antichități din București și este

fondatorul „Muzeului de antichități” din Iași.

La 1 septembrie 1913 Orest Tafrali a fost numit titular al catedrei de arheologie a Facultății de Litere din Iași: „Tafrali a fost un profesor conștiincios, și-a iubit catedra și pe elevi, a fost iubit de aceștia și a considerat de datoria sa nu numai să se țină la curent cu tot ceea ce se publică, ci să lucreze, să cerceteze, să publice, să facă onoare Facultății, al cărui profesor ajunsese”²⁶

Predecesorul său la catedra de arheologie, Teohari Antonescu, încercase în repetate rânduri să pună bazele unui astfel de muzeu pentru cursul său de arheologie.

Nucleul colecției muzeului era format din cele „câteva monede și obiecte vechi ținute în vitrinele bibliotecii centrale, precum și câteva dulapuri vechi și dărăpănate, în care se păstrau obiectele preistorice provenite de la stațiunea Cucuteni. Ele zăceau în pivnițele Universității la discreția amatorilor de bibelouri, nefiind păzite de nimeni”²⁷

²⁵ *Ibidem*.

²⁶ Ilie Minea, *Orest Tafrali (1876-1937). Necrolog în Anuarul Universității Mihăilene Iași (1937-1938)*, vol. 23, 19, p. 37.

²⁷ Orest Tafrali, *Istoricul înființării Muzeului de antichități din Iași în A.A.*, fasc. 9-10, 1933-1934, p. 52.

Tafrali a început să fie preocupat de organizarea unui muzeu de antichități încă din 1914, acesta trebuind „să servească studiului și lucrărilor practice ale studenților și să fie un institut de cultură istorică și artistică pentru popor”²⁸

Ministrul Instrucțiunii Publice de atunci, I. G. Duca, îi pune la dispoziție în 1916 un fond de 3000 lei la care O. Tafrali mai adaugă 2000 lei cu care închiriază imobilul aparținând Profirei Alexandrescu, pe strada Paladi nr.6 unde, în 5 camere va fi amenajată colecția preistorică din subsolul Universității și Bibliotecii Centrale.

Muzeul era organizat în următoarele secții: preistorică, epoca barbară, arta antică, arta națională, secția modernă și cea a fotografiilor și copiilor de pe fresce.

Colecția muzeului s-a îmbogățit prin donațiile făcute de profesorul Petru Fântănaru și Laura Zaharia, care au cedat în această perioadă muzeului medalii moderne comemorative, o cruce veche ferecată în argint, oua încondeiate ș.a.

Muzeul se confrunta cu mari greutăți, deoarece, deși se afla în subordinea Ministerului Instrucțiunii nu fusese alocat de la buget nici cel mai mic fond pentru achiziții (deși prin ordonanța Ministerul trebuia să aloce 500 lei), cheltuielile fiind suportate personal de O. Tafrali.

Intrarea României în război pentru desăvârșirea unității naționale a avut repercusiuni asupra activității muzeului. Astfel, la 17 mai 1917, localul muzeului a fost evacuat iar la 27 iulie 1917, Tafrali anunța ministerul ca a predat profesorului Alexandru Lapedatu, o ladă cu obiecte pentru a fi evacuate în Rusia. La 3 august 1917, O. Tafrali încredința Comandantului Pieței Iași, obiecte aparținând patrimoniului muzeului, rămase după evacuare, o dată cu valoroasa sa bibliotecă²⁹

Activitatea instituției a stagnat în perioada războiului iar după încheierea acestuia Tafrali era convins că, după război „cultura va cimenta neamul într-un tot indisolubil și va forma sufletele tinerimii noastre”.

B. Bojdeuca lui „Ion Creangă” din Țicău

Bojdeuca lui „Ion Creangă” din Țicău

Casele memoriale apar în peisajul muzeografiei românești ca o reconstituire științifică și autentică a unei biografii în care viața scriitorului și opera sa formează un tot unitar. Casa memorială este acel loc unic în care artistul a trăit fizic și în care și-a creat opera, un loc în care s-a format ca personalitate culturală. Prima casa memorială deschisă în România a fost „Bojdeuca lui Ion Creangă” din Iași în 1918.

Marele povestitor Ion Creangă, născut în 1837, a locuit în bojdeuca din Țicău (construită înainte de 1850) din luna iulie 1872 și până la sfârșitul vieții sale în 1889. Aici, sub dealul Cîrcului, Creangă a avut o viață liniștită fiind perioada de creație cea mai intensă din activitatea sa de scriitor.

²⁸ *Ibidem*.

²⁹ Rodica Radu, *Din istoricul Muzeului de antichități din Iași* în **R.M.M.**, nr.3, 1981, p.23

Referindu-se la *Bojdeucă*, în cartea sa despre Creangă, Nicolae Țimiraș scria: „Bojdeuca lui Ion Creangă era mai mult o ascunzătoare tainică, un fel de bârlog al ursului din pădure. Ca să ajungi la căscioara din fund, trebuie să străbați o grădină rustică răcorită de o fântână cu apă rece și limpede ca vioara. Drumul apuca pe o cărare îngustă și șerpuitoare, printre ierburi înalte și flori sălbatice. Înăuntru, traiul era rânduie cu temeiu, gospodăria așezată. Cu pereții văruiți totdeauna de o mână grijulie, cu odăițele albe și curate, cu tinda și sălița din mijloc lipite cu lut galben și netezite frumos (...), aceasta era mica gospodărie țărănească a marelui povestitor”

În 1879, Ion Creangă a cumpărat locul și casa de la Maria Ștefăniu cu 50 de galbeni actul de cumpărare, scris de povestitor, era pus pe numele Ecaterinei Vartic cu care a trăit 20 de ani.

Într-o scrisoare din 1887 trimisă lui Titu Maiorescu la București, Creangă scria: „De veți avea răbdare, ca bunătatea totdeauna ați avut, veți întreba poate, unde e bojdeuca mea? Vă voi răspunde respectos: în mahalaua Țicău cei mai zice Valea Plângerii, strada Țicău de Sus, nr.4 (dacă se mai poate numi stradă o hudicioară dosnică, plină de noroi până la genunchi când sunt ploii mari și îndelungate zise putrede și la secetă geme colbul pe dânsa). Bojdeuca de căsuță în care locuiesc eu de vre-o 18 ani e din vâlătuci și acelea putrede. Iarna dorm într-o odăiță toată herentuită, iar vara într-un cerdăcel din povârniță spre cădere pe zi ce merge, de n-ar fi răzimată de vreo 24 furci de stejar și acelea putrede. Iarna dorm într-o odăiță toată herentuită, iar vara într-un cerdăcel din dos, începând de pe la mai și sfârșind pe la octombrie, când este vremea bună, cum îi acum. Așa m-am deprins...”

Căsuța modestă din Țicău cu două odăi mici și joase și cu o prispa împrejur, a devenit locul de întâlnire a marilor oameni de cultură români: Ion L. Caragiale, Mihai Eminescu (care a locuit aici în 1876), Ioan Slavici, Alexandru D. Xenopol, Nicu Gane, N. A. Bogdan, Nicolae Beldiceanu, Vasile Conta ș.a.

După moartea povestitorului în 1889 bojdeuca se ruinează tot mai mult. Luând atitudine în fața acestei situații, învățătorul M. Lupescu, în revista omagială „Ion Creangă”, prezenta starea de profundă deteriorare în care se afla bojdeuca: „cine a cunoscut căsuța lui Creangă și se duce azi s-o mai vadă, îl cuprinde o mare jale! Nimenea nu și-ar putea închipui că cuibul unde a trăit un om de așa mare valoare să ajungă în halul în care se găsește. Peste un an, cel mult doi, nici o urmă nu se va mai găsi din casa neprihănită, cu adevărat țărănească a celui ce s-a numit I. Creangă. Bojdeuca, unde a sălășluit atâta iubire de țară și de neam și dragoste pentru țărânie și cei necăjiți! Cerdacul unde neîntrecutul povestitor petrecea cu floarea scriitorilor noștri... odăițele lui, pereții, acoperișul, care astăzi e peticit cu câte o bucată de tablă cu pete de batjocură și necinstire... totul va fi o ruină și ceia ce au cunoscut acest cuibușor, vor jăli dărăpănarea și ruina lui”

Vizitând căsuța din Țicău în 1915, elevii Școlii Normale „Vasile Lupu”, conduși de directorul Ion Mitru impresionați de starea în care se găsea bojdeuca au întocmit un memoriu trimis Primăriei municipiului Iași prin care se angajau să repare casa în care să funcționeze o bibliotecă de mahala, condusă de un student. Această

inițiativă nu a fost pusă în aplicare deoarece resurse materiale modeste ale elevilor nu puteau acoperi cheltuielile de restaurare³⁰

S-a constituit un Comitet „Ion Creangă”, așa cum atestă procesul-verbal nr. 1 din 29 octombrie 1917, format din: prof.dr. N. Leon, prof. Corneliu Sumulanu, prof. A. C. Cuza, dr. N. Racoviță (primarul orașului Iași), Al. Alimanașteanu, C. Ionescu-Olt, publicistul N. A. Bogdan, I. Mitru (directorul Școlii Normale „V. Lupu”), inginer-inspector C. Popescu și publicistul G.T. Kirileanu.

Scopurile urmărite de acest comitet, puse în practică în mare parte erau: de a cumpăra casa și locul unde a trăit I. Creangă în Iași; de a restaura casa, a consolida și împrejmui terenul, de a strânge și a păstra obiectele ce s-ar găsi de la I. Creangă, de a se face o bibliotecă populară; de a strânge fonduri pentru întreținerea imobilului și a colecției; de a înființa un cămin studentesc cu numele „Ion Creangă”; de a publica toate scrierile povestitorului într-o ediție îngrijită³¹

Pentru reamenajarea bojdeucii a fost strâns un fond de 14.758,90 lei în bani și materiale datorită donațiilor elevilor Școlii Normale „V. Lupu”, Banca Națională din București, Banca Agricolă Sucursala Iași, Primăria Iași și altor persoane ca: N. Iorga, I. Mitru, N. Racoviță, G. T. Kirileanu ș.a.³²

În darea de seamă a încasărilor și cheltuielilor efectuate de Comitetul „Ion Creangă” se precizează ca bojdeuca a fost refăcută „în timpuri extraordinar de grele”, datorită operațiunilor militare din primul război mondial.

La 15 aprilie 1918 a fost inaugurat „Muzeul memorial Ion Creangă”, primul muzeu memorial de literatură și a trecut în proprietatea rectoratului Universității „Al. I. Cuza” din Iași care a angajat un supraveghetor pentru a îngrijirea noului local.

Se înființează „Societatea Ion Creangă”, care va continua activitatea începută de comitetul ce a reconstituit bojdeuca. Scopurile societății, cum reiese din „Actul de constituire” erau: să editeze scrierile lui Ion Creangă în ediții populare, ieftine și într-o ediție critică cu ilustrații; să răspândească în toate straturile sociale scrierile lui Ion Creangă; să vegheze asupra bunei întrețineri a imobilului și să sporească muzeul și biblioteca; să se adune mijloacele pentru realizarea acestor scopuri prin cotizații, donații și serbări. Actul era semnat de membrii fostului comitet și de T.T. Burada, Elena Burada, I. S. Ionescu ș.a.³³ Muzeul a beneficiat de o largă popularizare sporindu-și în același timp colecțiile cu noi obiecte și documente.

Activitatea sa va continua fără întreruperi și după primul război mondial, când s-a constituit un nou comitet și au fost luate măsuri de restaurare a bojdeucii.

N. Țimiraș aprecia că „bojdeuca era un capriciu de artist, haina unei filosofii de simplitate și nepăsare”

³⁰ I. Ilaș, *Din istoricul bojdeucii „I. Creangă” - Iași în R.M.M.*, nr. 1979, p. 75.

³¹ *Ibidem*; C-tin Parascan, *Bojdeuca „Ion Creangă”*, Țicău-Iași, 1975, p. 5.

³² I. Ilaș, *op.cit.*, p. 75.

³³ *Ibidem*, p. 76.

7. Județul Galați – Muzeul Eparhial

În 1918 din inițiativa lui Al. Constantinescu de la Seminarul teologic „Sfântul Andrei”, se înființează „Muzeul Eparhial din Galați”³⁴ Inițial, D. Onciul ca președinte al Comisiunii Monumentelor Istorice a refuzat constituirea muzeului dar, la insistențele Episcopiei Dunării de Jos și ale episcopului Nifor, a aprobat în 1920 înființarea acestuia.

Muzeul avea drept scop făurirea cultului elevilor noștri pentru orice obiect ce reprezintă vre-un interes sau vreo valoare artistică, istorică, culturală și religioasă din trecutul nostru creștinesc și românesc ca: icoane, cruci, vase sacre, odăjdii, cărți, documente, monede, tablouri, fotografii și chiar țesături și orice alte produse casnice și gospodărești”³⁵

Concluzii

În perioada primului război mondial, mai ales în anii neutralității, se constată o intensificare a preocupărilor de organizare a unor muzee, ca urmare a manifestării unui puternic spirit național pentru desăvârșirea unității naționale.

Unele muzee cunoscute în perioada anterioară anului 1914, și-au încetat activitatea, datorită operațiunilor militare sau au fost nevoite să evacueze colecțiile pentru o bună perioadă de timp (evacuarea și pierderea tezaurului național în 1917 trimis în U.R.S.S. și nerecuperat până astăzi). Războiul a provocat pierderea, distrugerea, jefuirea pieselor din colecțiile muzeelor.

Prin măsurile luate pentru a feri de risc exponatele, activitatea acestor muzee-valoroase instituții de cultură a continuat și s-au adaptat noilor condiții.

Abrevieri:

B.C.M.I.- BULETINUL COMISIUNII MONUMENTELOR ISTORICE

B.M.M.N. – BULETINUL MUZEULUI MILITAR NAȚIONAL

C.M.I. – COMISIA MONUMENTELOR ISTORICE

R.A.- REVISTA ARHIVELOR

R.M – REVISTA MUZEELOR

R.M.M.- REVISTA MUZEELOR ȘI MONUMENTELOR

SUCEAVA – AMJ – SUCEAVA ANUARUL MUZEULUI JUDEȚEAN

³⁴ I. Opreș - *Istoria muzeelor din România*, București, 1994, p.98

³⁵ Arh. C.M.I., Fond 22, dos. Eparhial Galați, 1919-1920

Bibliografie:

1. Arh. C.M.I., Fond 22, dos. Eparhial Galați, 1919-1920;
2. Balș, Ștefan, Nicolescu, Corina: *Mănăstirea Neamț*, Editura Tehnică, București, 1958;
3. Ciubotariu, Ștefan: *Colecții muzeale fondate de cadre didactice botoșănene*, **R.M.M** nr.7, 1982;
4. Ciurea, Vasile: *Muzeul Fălticeniilor – 2 decenii de muncă 1914-1934, istoricul și activitatea lui*, Tipografia Saidman, Fălticeni, 1934;
5. Cosmescu, I. S.: *Muzeografia în război*, **B.M.M.N**, an III, 1939-1940, nr.5-6;
6. Drăgotescu, Marcel: *Muzeele din județul Neamț*, Editura Meridiane, București, 1974;
7. Dumitriu, Eugen: *Vasile Ciurea în Suceava – A.M.J.*, nr. V, 1878;
8. Epuran, Gh.: *Ghid circuit în Moldova de nord*, Editura Sport-Turism, București, 1968;
9. Iacobescu, M., Iosep, I.: *Fălticeni-mic îndreptar turistic*, Editura Sport-Turism, București, 1878;
10. Ilaș, I.: *Din istoricul bojdeucii „I. Creangă” – Iași*, **R.M.M.**, 8, 1979;
11. Iorga, Nicolae: *Ștefan cel Mare și mănăstirea Neamț*, **B.C.M.I.**, III, 1910;
12. *Mănăstirea Neamț, Monumente istorice din Mitropolia Moldovei și Sucevei*, Iași, 1965;
13. Opriș, Ioan: *Istoria muzeelor din România*, Editura. Museion, București, 1994;
14. Parascan, C-tin: *Bojdeuca „Ion Creangă”*, Țicău-Iași, 1975;
15. Prisnea C-tin: *Mănăstirea Neamț*, ediția. a II-a, București, 1969;
16. Radu, Rodica: *Din istoricul Muzeului de antichități din Iași*, **R.M.M.**, 3, 1981;
17. Simiciuc, C-tin: *Complexul muzeistic de la Fălticeni*, **Suceava-A.M.J**, nr.V, 1978;
18. Tafrați, Orest: *(1876-1937) Necrolog*, **Anuarul Universității Mihăilene**, Iași (1937-1938), vol. 23;
19. Tafrați, Orest: *Istoricul înființării Muzeului de antichități din Iaș*, **A.A.**, fasc.9-10, 1933-1934;

ASPECTE IGIENICO-SANITARE ÎN DOBROGEA INTERBELICĂ

Ion Rîșnoveanu

Abstract:

The returning of population from scattering at the end of the 1918 and all over the 1919, bring with it, above the lack of food and the lack of housing difficulties concerning sanitation and hygiene caused by the poorness and by the lack of medical assistance and drugs.

Moreover, because the local authorities didn't fully start to emerge their power, they couldn't do anything for remediation of such harsh situations thus causing problems and difficulties for the entire population inhabiting the land between Danube and Black Sea.

Revenirea populației din refugiu la sfârșitul anului 1918 și pe tot parcursul anului 1919, a adus cu sine, pe lângă problemele legate de lipsa locuințelor și a hranei, și probleme de natură sanitară și de igienă datorate sărăciei, dar și a lipsei medicamentelor și a medicilor.

Acestora li se adăuga și faptul că autoritățile locale civile nu își intraseră în drepturi și, deci, nu puteau interveni pentru remedierea acestor situații care vizau întreaga populație a provinciei dintre Dunăre și Mare.

Totuși, agenții sanitari din cele patru județe dobrogene, deși erau în număr mic și nu puteau acoperi toate localitățile, au întreprins o muncă plină de sacrificiu inspectând cât mai multe sate și orașe și trimițând prefectilor rapoarte dintre cele mai sumbre despre lipsa de alimente și bolile care măcinau populația provinciei, precum și despre starea de spirit deosebit de tensionată din Dobrogea.

Un astfel de raport, trimis către guvernul de la București, arăta că „*fâina este făcută din semințe de rădăcini de purpură care se amestecă cu țărâțe și care combinație apoi se coace și se face un fel de turidă cu coaja căreia se hrănește, de câteva zile, populația*”¹ Lipsiți de alimente de bază, locuitorii erau slăbiți, mulți murind în chinuri groaznice și într-o mizerie cruntă.

Într-un alt raport trimis de Serviciul de inspecție și control al județului Tulcea se arăta că „*locuitorii comunei Luncavița se află într-o completă lipsă, neavând aici strictul necesar*”²

¹ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, dosar 99/1919, f. 54. În raport se arăta că acest produs se consuma în localitățile Principele Carol, Sarighiol, Caraibil, Mahmudia și Beștepe. Autoritățile sanitare au încercat să interzică populației consumul acestor turte, însă toate demersurile au rămas fără rezultat. De aceea, prefecturile au hotărât ca aprovizionarea cu porumb adus de către Misiunea americană să se facă, cu precădere, în localitățile care sufereau cel mai mult de pe urma lipsei de alimente.

² *Ibidem*, f. 69. Un alt raport prezenta o realitate cutremurătoare într-unul din satele din județul Tulcea, la doi ani de la reinstalarea autorităților: „*Majoritatea locuitorilor se hrănesc rău. Restul anului o duc într-un post permanent și, în afară de pește, pe care-l au din abundență, consumă mai mult legume, și încă din cele puțin hrănitoare. Cărciumarii taie din când în când câte un vișel, bou bătrân sau berbec, care se consumă de către fruntașii comunei: medic, învățător, preoți. Sătenii nu dau bani pe carne: li se pare un lux. Singura cheltuială care se face este: sarea, untdelemnul, câte o litră de orez, sare de lămâie și atâta tot.*” Vezi și *Idem*, dosar 86/1921, f. 80 și Gheorghe Iacob, *Modernizare-Europeism. România de la Cuza-Vodă la Carol al II-lea*, Iași, Editura Universității „Al. I. Cuza”, 1995, pp. 161-165.

În alte localități situația era de-a dreptul disperată, iar localnicii, pierzând orice speranță, trimiteau memoriile către prefecți cerând să li se trimită alimente, în caz contrar o bună parte dintre cei bolnavi riscând să moară. Cei mai afectați de această stare de lucruri erau văduvele și orfanii de război care, lipsiți de ajutor bănesc, erau în imposibilitatea să-și procure alimentele și medicamentele necesare³

În încercarea de a rezolva problema aprovizionării cu alimente a locuitorilor afectați, în unele localități s-a luat hotărârea înființării unor comisii locale alcătuite din primar, preotul comunei și învățător care să distribuie cele necesare. Însă, nici această măsură nu a avut peste tot rezultatul scontat. În comuna Greci, un grup de văduve de război a trimis prefectului de Tulcea un memoriu prin care dezvăluiau tratamentul discriminatoriu la care erau supuse și abuzurile pe care membrii comisiei le săvârșeau în dauna celor nevoiași⁴

Pentru rezolvarea, măcar parțială, a acestei probleme Misiunea americană, prin Secția ajutorării copiilor sărmani, a hotărât să vină în ajutorul județului Tulcea cu douăzeci și unu de vagoane de alimente care s-au distribuit copiilor orfani prin intermediul cantinelor. Însă, aceasta nu reprezenta decât o rezolvare parțială a lipsei alimentelor, ajutoarele venite din străinătate fiind insuficiente⁵.

Penuria de alimente, lipsurile de zi de zi și mizeria cruntă au dus la apariția unor boli contagioase care amenințau să se extindă în întreaga provincie. Presa dobrogeană a vremii prezenta cazuri de localități în care mai mult de jumătate din locuitori au murit datorită variolei, vărsatului negru, scarlatinei și tifosului exantematic care făceau ravagii. Una dintre cele mai afectate a fost comuna Facria unde, deși primarul a cerut cu insistență trimiterea unui medic sau a unui agent sanitar, memoriile sale au rămas fără rezultat⁶

În județul Tulcea, în anii 1919 și 1920, au fost declarate aproape cinci sute de cazuri de tifos exantematic, variolă și scarlatină care au dus la decesul a peste o sută de persoane, cele mai afectate fiind orașele Babadag, Sulina și Isaccea și comunele Casimcea, Topolog, Luncavița, Principele Nicolae, Principele Carol, Nalbant, Enisala și Corugea⁷ Izolarea bolnavilor s-a făcut în spitalele din Tulcea și Babadag care resimțeau acut lipsa inventarului de specialitate jefuit de trupele bulgare de ocupație și a infirmierilor, fiind folosit personal inferior pe posturile vacante⁸ Totuși, munca asiduă a medicilor și agenților sanitari a început să dea roade încă de la mijlocul anului 1919. Într-un proces verbal întocmit la 14 iulie 1919 și trimis către prefectul județului, primarul comunei Carcaliu arăta că „... starea sanitară este satisfăcătoare, iar populația este liniștită”, în timp ce un raport din 19 iulie întocmit de agentul sanitar

³ *Ibidem*, f. 77 și următoarele.

⁴ *Ibidem*, f. 91. În memoriu se arată că „... noi, văduvele de război suntem muritoare de foame cu câte un cârd de copii și ne ducem la autoritățile și la membrii comisiei de aprovizionare ai comunei Greci și ei ne sictirește și ne zice fel de fel de vorbe proaste care nu putem să vi le arătăm”

⁵ *Idem*, dosar 119/1919, f. 34.

⁶ *Epidemii la Facria*, în *Dobrogea jună*, an XIII, nr. 27/1919, p. 1. Asemenea știri au apărut aproape zilnic între anii 1919-1922, însă ele nu au dus decât la rezolvarea parțială a problemelor de acest fel de către autoritățile locale.

⁷ D.J.A.N. Tulcea, *Idem*, dosar 131/1920, f.5 și următoarele, dosar 103/1919, f. 3 și următoarele și dosar 121/1919, f. 29.

⁸ *Ibidem*, f. 6.

din comuna Turcoaia prezenta faptul că „*starea sanitară a locuitorilor merge spre bine*”⁹

Pentru păstrarea curăteniei, ca principală măsură pentru prevenirea îmbolnăvirilor, Prefectura județului Tulcea a emis Ordonanța nr. 12 din 17 august 1919, prin care cetățenilor județului li se aducea la cunoștință faptul că „... *nu se va permite în piețele publice vânzarea alimentelor expuse pe trotuare, ori pe pânze murdare. Populația este invitată, ca în interesul sănătății, să ia măsuri de a-și păstra locuințele și ogrăzile în starea cea mai perfectă de curătenie, iar camerele să le aerisească zilnic. Se atrage atențiunea ca latrinele să fie ținute în stare de curătenie*”¹⁰

Aceste măsuri au fost luate de prefectul de Tulcea în condițiile în care piețele unde erau comercializate alimentele de bază aveau un aspect neplăcut constituind, în același timp, focare de mizerie și de boli, în condițiile în care se resimțea, în mod acut, lipsa infrastructurii necesare pentru buna funcționare a lor¹¹

În județul Constanța, starea sanitară era la fel de precară ca și în județul Tulcea. Rapoartele primarilor și ale agenților sanitari prezentau mizeria cu care se confruntau locuitorii satelor constănțene, dar și lipsa alimentelor și medicamentelor, precum și bolile care măcinau viețile a sute de oameni. Într-un raport al postului de jandarmi din comuna Dobromir trimis prefectului de Constanța se arăta că în comună au apărut cazuri de scarlatină la copii, dintre care două mortale. Acest lucru s-a datorat și lipsei unui medic de circumscripție la Cuzgun, agentul sanitar desemnat neputând lua toate măsurile necesare pentru izolarea cazurilor, deși a primit tot sprijinul din partea primarului¹²

În anul 1920, ca urmare a lipsurilor materiale și a mizeriei, pe teritoriul județului Constanța a fost declarată epidemia de tifos exantematic. Cu această ocazie, Prefectura a emis mai multe ordonanțe prin care se cerea autorităților locale să ia toate măsurile pentru limitarea extinderii acesteia, precum și pentru stingerea tuturor focarelor. Rapoartele Serviciului sanitar din cadrul Prefecturii, precum și ale medicilor și agenților sanitari din teritoriu au evidențiat necesitatea construirii unei stațiuni de deparazitare fără de care acest flagel risca să se extindă. Inginerii constănțeni au elaborat un proiect de construcție a unei asemenea stațiuni, costurile fiind estimate la suma de 70 000 lei¹³, motiv pentru care demararea lucrărilor s-a amânat până la începutul anilor '30 când s-au primit subvenții din partea guvernului.

În localitățile mai izolate, echipa de dezinfecție a Serviciului sanitar județean intervenea în momentul declanșării vreunei epidemii folosind o etuvă și o baie mobilă, costurile fiind suportate de către acest serviciu. Însă, colaborarea populației afectate lăsa de dorit și numai intervenția primarilor și a șefilor posturilor de jandarmi făcea ca

⁹ *Idem*, dosar 119/1919, f. 37. Astfel de rapoarte au fost trimise către prefect din tot mai multe localități, însă problema era departe de a fi rezolvată.

¹⁰ *Ibidem*, f. 41.

¹¹ *Estetica ultragiată, în Gurile Dunării*, an VIII, nr. 59/1938, p.1. În continuarea articolului se arăta: „*Maghernițele din piețele județului, murdare, cârpite, multicolore și șubrede au un aspect atât de respingător, încât unui vizitator străin al orașelor noastre i-ar fi silă să se apropie de ele*”

¹² D.J.A.N. Constanța, fond Prefectura Constanța, dosar 1/1922, f.1.

¹³ *Tifosul exantematic, în Farul*, an I, nr. 73/2 aprilie 1920, p. 1.

procesul de dezinfectie să se desfășoare în cele mai bune condiții în vederea izolării cazurilor epidemice¹⁴

În perioada interbelică, medicii de circumscripție și agenții sanitari, deși în număr insuficient și, uneori, fără să fie plătiți la timp¹⁵, au inspectat localitățile constănțene, trimițând către prefectul județului și Serviciul județean sanitar rapoarte amănunțite despre starea sanitară a locuitorilor.

Inspecțiile sanitare întreprinse în comunele Chioseler și Cerabaca din plasa Traian de către Vasile Lupașcu, administratorul plasei, au înregistrat o stare sanitară satisfăcătoare a populației în condițiile în care existau un singur medic de circumscripție și un singur agent sanitar. Eforturile depuse de aceștia au permis vaccinarea și revaccinarea tuturor locuitorilor, precum și păstrarea curățeniei pe teritoriul comunelor. Era, însă, ridicată o observație cu privire la aruncarea gunoaielor pe ulițe în pofida avertismentelor lansate de primării, în condițiile în care nu au fost amenajate gropi de gunoi la marginea localităților¹⁶

Cu toate măsurile pe care le-a luat Serviciul sanitar județean, la sfârșitul anului 1938 se înregistrau noi cazuri de îmbolnăviri și focare de epidemii. În comuna Fântânele, rujeola făcea ravagii printre copii, în timp ce zece persoane infectate cu dalac („*pustula maligna*”) au fost internate la spitalul din Constanța. În comuna Sinoe, locuită în majoritate de coloniști macedo-români, a fost semnalată scabia endemică printre copii, iar în satul Conacul epidemia de diaree dezinteriformă a dus la moartea a patru localnici¹⁷

Una dintre cele mai afectate circumscripții a fost cea din Pantelimon. Aici, s-au înmulțit cazurile de paludism datorate gropilor pe care locuitorii le făceau pe malul râului Casimcea pentru procurarea lutului necesar confecționării chirpicilor pentru case. Acestea rămăneau neastupate și se formau bălți mocirloase în care larvele se înmulțeau nestingherite, contaminând populația¹⁸

Din rapoartele trimise către Serviciul sanitar județean reieșea că printre cele mai dese cauze care duceau la apariția focarelor de epidemii se numărau consumarea cărnii procurate prin sacrificarea animalelor bolnave purtătoare de agenți bacteriologici, lipsa igienei personale și a familiei datorate lipsei educației în acest sens, fântâni neamenajate, surse de apă infectate, precum și pătrunderea în Dobrogea a unor viruși aduși din alte regiuni, cel mai frecvent din zona Anatoliei și din nordul Africii¹⁹

¹⁴ D.J.A.N. Constanța, *Idem*, fond Prefectura Constanța, dosar 53/1938, f.1 și următoarele. Pe lângă acțiunile întreprinse în vederea izolării focarelor de infecție, autoritățile locale au organizat ample campanii de prevenire a îmbolnăvirilor și de păstrare a curățeniei. Medicii de circumscripție și agenții sanitari au primit ordinul de a vizita fiecare gospodărie, explicând oamenilor măsurile pe care trebuiau să le ia. De asemenea, au fost inspectate fântânile și celelalte surse de apă care au primit aviz de „*bună întrebuințare*” S-au ținut conferințe, reprezentanții Serviciului drumurilor au dat îndrumări cu privire la lucrările tehnice sanitare, iar preoții au adăugat în predicile lor și sfaturi de „*gospodărie sanitară*”

¹⁵ *Idem*, fond Primăria Hârșova, dosar 8/1934, f. 126. Spre exemplu, personalul inferior al Circumscripției sanitare Limanu nu și-a mai primit salariul de aproape patru luni.

¹⁶ *Idem*, fond Prefectura Constanța, dosar 1/1925, f. 11 și următoarele.

¹⁷ *Ibidem*, dosar 6/1938, ff. 6-14. Cazuri de dezinterie au fost semnalate și în comuna Ciocârlia de Sus.

¹⁸ *Ibidem*, f. 42.

¹⁹ *Ibidem*, f. 47. Epidemiile pătrundeau în Dobrogea prin portul Constanța și erau aduse, de cele mai multe ori, de marinari străini din regiuni contaminate și care nu se supuneau controalelor sanitare efectuate de autoritățile române.

Un alt flagel care făcea ravagii printre locuitorii județului era reprezentat de sifilis. Lipsa educației, dar și starea morală precară a celor mai mulți dintre aceștia făceau ca boala să se extindă cu repeziciune în tot județul, spre neliniștea autorităților care se vedeau depășite de situație. În rapoartele primarilor din comunele afectate trimise către Prefectură se cerea sprijinul Direcției Generale a Serviciului Sanitar județean căruia, în lipsă de medici, i se cerea aprobarea acțiunii a trei agenți sanitari pentru combaterea epidemiei. Mai mult, se cerea Prefecturii să ordone tuturor organelor subordonate să sprijine această campanie, însă, „*ca în ordinul ce-l veți da să excludeți cuvântul sifilis pentru ca populația ignorantă de la țară să nu se alarmeze ferindu-se de tratament*”²⁰

O situație sanitară deficitară se regăsea și în județele Durustor și Caliacra. Însă, în Dobrogea de Sud, populația bulgară majoritară avea o stare materială mai bună, motiv pentru care lipsa alimentelor nu se resimțea atât de acut. De asemenea, deși s-au instalat în sudul provinciei dintre Dunăre și Mare de puțin timp și au întâmpinat multe piedici în întemeierea unor gospodării decente, coloniștii macedo-români au reușit să se adapteze condițiilor de aici și să se organizeze astfel încât să prevină sau să izoleze cazurile epidemice și epizootice. Cu toate acestea, lipsa medicamentelor și a unui sistem sanitar bine organizat a dus la apariția unor focare de boli infecțioase. La sfârșitul anului 1920, în orașul Silistra a fost declarată epidemia de scarlatină care a făcut și două victime²¹

În 1928, la Balci și Bazargic au fost declarate două focare de rujeolă care au dus la decesul a șase copii, fapt ce a produs o vie emoție în rândul locuitorilor acestor orașe. Chiar și așa, măsurile pe care autoritățile locale erau obligate să le întreprindă au fost tardive, regiunea cunoscând o nouă epidemie de acest fel la mijlocul anilor '30²².

În anul 1938, la ordinul Consiliului de Miniștri, și în Dobrogea Nouă a început campania națională de îmbunătățire a stării sanitare a populației. Medicii de circumscripție și agenții sanitari au participat la vaccinarea sau revaccinarea locuitorilor, un concurs important în acest sens aducându-l primarii, preoții și șefii posturilor de jandarmi care îi îndemneau pe oameni să nu refuze asistența medicală²³. Mai mult, pentru combaterea epidemiilor s-a hotărât înființarea în municipiile reședință de județ a Eforiilor sanitare și de ocrotire care urmau să funcționeze cu autorizația și controlul Ministerului Sănătății²⁴

²⁰ *Ibidem*, dosar 8/1934, f. 3. Medicii și agenții sanitari au acționat cu foarte mult tact în condițiile în care această boală era considerată deosebit de rușinoasă în mediul rural, purtătorii săi fiind blamați de către concetățeni. Lipsa educației și riscul de a fi supuși oprobiului public i-au făcut pe mulți dobrogeni să nu declare autorităților abilitate această boală care a continuat să se transmită în perioada interbelică, făcând victime în toată provincia.

²¹ *Epidemie de scarlatină în orașul nostru*. în *Viitorul Silistrei*, an I, nr. 17/28 noiembrie 1920, p. 1.

²² *De ce autoritățile nu fac nimic?*, în *Idem*. an XV, nr. 244/3 iulie 1944, p.1. Informații despre starea sanitară a locuitorilor celor două județe sud-dobrogene au apărut periodic în cele mai importante ziare din Cadrilater, precum „Straja Cadrilaterului”, „Viitorul Silistrei” sau „Legionarii” care prezentau, evident în manieră jurnalistică și cu putemice atacuri față de autoritățile locale, focarele de infecție și urnările acestora.

²³ *Campania de vaccinare din Cadrilater*. în *Straja Cadrilaterului*. an III, nr. 135/18 mai 1938, p. 1. Acest ziar editat cu sprijinul Societății macedo-române a dus o campanie acerbă în rândurile coloniștilor aromâni pentru a participa la eforturile autorităților locale în vederea vaccinării. Răspunsul dat de coloniștii a fost peste așteptări, mai ales că guvernul de la București acorda o atenție sporită problemelor acestora.

²⁴ D.J.A.N. Constanța, fond Prefectura Constanța, dosar 16/1934, f. 26. De serviciile acestora urmau să beneficieze, în mod gratuit, toți cei care erau conțaminați cu boli contagioase până la vindecarea lor completă.

Una dintre cele mai mari probleme pe care autoritățile locale le-au avut de rezolvat a fost legată de starea de curățenie a piețelor și localurilor publice deoarece proprietarii unor astfel de stabilimente refuzau să se supună legii.

În ziua de 16 decembrie 1921, în urma unui control efectuat de către N. Constantinescu, medicul spitalului din Medgidia și I. Davidescu, agent sanitar, au fost inspectate toate hotelurile, cafenelele și cârciumile din oraș. Cu această ocazie, s-a încheiat un proces-verbal prin care se constata că „*hotelurile București și România sunt întreținute murdar*” Antreprenoarele acestor hoteluri, deși fuseseră amendate cu suma de 500 lei cu doar câteva zile în urmă, nu au întreprins nimic pentru remedierea situației. În aceste condiții, medicul spitalului le-a mai acordat câteva zile, în cazul în care situația ar fi rămas neschimbată urmând să închidă cele două stabilimente²⁵

O situație asemănătoare se întâlnea și la hotelurile din Tulcea. O inspecție a medicului spitalului județean a scos la lumină „*mizeria care domnește în aceste localuri*” și faptul că proprietarii lor „*nu dădeau semne că ar face ceva, singura lor dorință fiind aceea de îmbogățire*”²⁶

În schimb, hotelurile și restaurantele din Balcic, Bazargic, Silistra și Cavarna, deși modeste ca înfățișare, erau păstrate curate, semn al seriozității celor care le conduceau.

La Constanța, lucrurile stăteau la fel ca în majoritatea cazurilor în Dobrogea. Într-un raport al medicului-șef al orașului din 16 iulie 1922, se arăta că „*localurile publice foarte murdare, toți conducătorii acestor localuri aduc ca scuză și arată că nu pot aduce îmbunătățiri igienice a localurilor din cauza lipsei de apă și din cauză că deși plătesc taxele comunale nu li se ridică murdăriile și resturile alimentare din localuri*”²⁷

Nici piețele nu făceau excepție de la această stare de lucruri. Piața centrală din Tulcea era ocolită de turiști datorită aspectului său respingător, în timp ce piețele din Silistra și Bazargic, deși curate, aveau un aspect sărăcăcios și mohorât. În acest peisaj, piețele din Constanța erau într-o stare de mizerie de neacceptat. Pentru a preîntâmpina apariția unor epidemii s-a hotărât, printr-o Ordonanță a Primăriei, ca pentru halele „Centrale”, „Carol” și „Grivița”, situate în centrul orașului, măcelarii și pescarii să-și vopsească tarabele cu vopsea roșie, mesele să fie păstrate curate, „*pestelcile să fie albe*”, iar fiecare dintre aceștia să se poseze o ladă în care să arunce resturile. Cu toate că aceste măsuri au fost luate și cu acordul comercianților și că au fost anunțate din vreme, controalele sanitare care au fost efectuate ulterior au dus la descoperirea multor măcelării care funcționau în localuri improprie, cu toate că normele sanitare le obligau „*să fie construite din zid, cu pardoseală impermeabilă, cu apă introdusă, canal de scurgere în legătură cu cel public; acolo unde exista apă de conductă și canal public, vor avea pereții le interior tencuiți și vopsiți cu vopsea albă frecată în ulei până la înălțimea de cel puțin un metru și 80 cm, ventilate și luminate prin lumină directă. În comunele municipii va fi obligatoriu captușirea pereților cu marmură sau faianșă*”

²⁵ *Idem*, dosar 1/1922, f. 6 și următoarele.

²⁶ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea dosar 17/1935, f. 15 și următoarele, dosar 3/1938, f. 6 și următoarele și fond orașul Sulina, dosar 35/1938, f. 1 și următoarele. Proprietarii unor astfel de stabilimente nu numai că nu colaborau cu autoritățile sanitare aflate în inspecție, dar le și împiedicau să-și ducă mandatul la îndeplinire prin scuzele și motivele pe care le dădeau.

²⁷ D.J.A.N. Constanța, fond Primăria Constanța, dosar 6/1922, f. 85.

*până la înălțimea de 1,80 m., iar mesele destinate distribuirii și vânzării cărnii vor fi acoperite cu plăci de marmură*²⁸

Faptul că aceste norme erau ignorate în totalitate de către comercianți a fost dovedit și de un raport al Serviciului medico-sanitar al orașului Constanța întocmit în urma unei inspecții în hala de carne Carol. Aici, starea de murdărie predomina încă de la scara de acces până în capătul hălei. Urmele de sânge de pe scară dovedeau faptul că acestea nu fuseseră spălate de luni de zile, în timp ce toate gheretele erau pline de praf. În fața hălei, nu a fost spălat nici măcar asfaltul, deși era cunoscut faptul că prima impresie despre un stabiliment este dată de starea intrării²⁹

Brutăriile, care ar fi trebuit menținute într-o stare de curățenie perfectă, erau deosebit de murdare, „atât în laboratoarele unde se fabrică pâinea, cât și în brutăria propriu-zisă unde se desface pâinea. De asemenea, și lucrătorii care lucrează pâinea sunt foarte murdari”³⁰

Autoritățile locale întâmpinau probleme deosebite și din partea proprietarilor de hanuri. Acestea au fost construite când orașele nu cunoscuseră acel proces de extindere teritorială, motiv pentru care amplasamentul inițial era la marginea localităților. Însă, în momentul în care periferiile au devenit parte integrantă a orașelor, aceste hanuri ocupau zone intravilane. De aceea, consiliile locale au cerut proprietarilor să dărâme hanurile și să construiască altele noi la periferie, dar s-au lovit de refuzul categoric al acestora care argumentau că nu au puterea financiară pentru acest demers. Și, toate acestea, în condițiile în care hanurile îi găzduiau pe țăranii care veneau la oraș să-și vândă produsele aduse în căruțe tractate de cai. Mizeria pe care aceste animale o făceau și faptul că proprietarii de hanuri nu luau măsurile necesare pentru igienizarea grajdurilor duceau la apariția unor noi focare de epidemie chiar în interiorul orașelor³¹

Nici aspectul orașelor nu era mulțumitor atât pentru autorități, cât și pentru locuitori. Într-un raport trimis către Ministerul Sănătății se arăta că *starea igienică a orașelor dobrogene lasă de dorit. În afară de apă potabilă care lipsește, curățenia orașelor (a maidanelor, străzilor și curților) este completamente neglijată*³²

În perioada de vară, când temperaturile erau ridicate, cea mai mare parte a locuitorilor orașelor dobrogene era lipsită de apă potabilă, de apă necesară menținerii curățeniei în locuințe și în localurile care comercializau băuturi și alimente. Apa de băut care ajungea la populație era în cantități insuficiente și foarte murdară, improprie deci pentru consum, conținând microbi care puteau declanșa oricând epidemii hidrice.

Sistemele de canalizare ale orașelor din provincia trans-danubiană erau deficitare și nu puteau acoperi necesitățile unei populații în plin avânt demografic. Construite la sfârșitul secolului al XIX-lea, aceste sisteme de canalizare au fost

²⁸ *Idem*, dosar 1/1926, f. 38. Vezi și Mariana Cojoc, *Structurile cotidianului la Constanța în primul deceniu interbelic*, în *Studii istorice dobrogene*, Constanța, Ovidius University Press, 2003, p. 261.

²⁹ *Idem*, fond Prefectura Constanța, dosar 5/1938, f. 13.

³⁰ *Idem*, fond Primăria Constanța, dosar 12/1920, f. 19.

³¹ D.J.A.N. Tulcea, fond Prefectura Tulcea, dosar 11/1934, f. 6 și următoarele și D.J.A.N. Constanța, fond Primăria Constanța, dosar 15/1923, f. 9. Această problemă a fost în atenția autorităților locale din Dobrogea în toată perioada interbelică, ajungându-se la o rezolvare parțială a ei abia la sfârșitul anilor '30.

³² D.J.A.N. Constanța, fond Primăria Constanța, dosar 12/1920, f. 58.

concepute pentru un anumit număr de locuitori. Creșterea demografică fără precedent din anii '20 și '30 și expansiunea teritorială a orașelor au suprasolicitat sistemele de canalizare care, evident, nu puteau face față noilor condiții. Acestei stări de fapt li se adăuga și lipsa de civilizație a locuitorilor, astfel încât, în perioada interbelică dobrogeană, era la modă dictonul „*totul la stradă sau maidan în loc de totul la canal*”³³

De aceea, orașele, în afară de zona centrală, aveau un aspect neplăcut și murdar. Străzile, maidanele și locurile virane se transformau în adevărate depozite de murdării și resturi organice care, nu numai că produceau mirosuri pestilențiale, dar constituiau și focare de infecții, rapoartele Serviciilor județene de salubritate confirmând acest lucru.

În municipiul Constanța, ca de altfel în aproape toate orașele dobrogene, nu exista un Serviciu de evacuare a latrinelor, iar la Serviciul sanitar al orașului erau trimise zilnic reclamații ale cetățenilor care erau deranjați de mirosurile neplăcute emantate de mormanele de gunoaie de pe străzi³⁴. Mai mult, multe din aceste reclamații prezentau faptul că butoaiele cu materii fecale ale Diviziei IX infanterie erau golite în oraș, pe un loc viran situat lângă oborul nou din bulevardul Regina Maria, la o distanță de doar 20-30 m. de locuințele situate pe bulevard³⁵

Situația igienică precară a Constanței a produs nemulțumirea lui Constantin N. Sarry, directorul ziarului „Dobrogea jună”, unul dintre cei mai influenți ziariști din județul Constanța. Într-un memoriu adresat președintelui Comisiei interimare a orașului Constanța, acesta arăta porțiunea dintre străzile Scarlat Vârnav (fostă Dorobanți), Griviței și General Manu, situată în chiar centrul orașului, a fost transformată într-un focar de infecție agravată și de insalubritate pe care o provocau cele trei depozite de var și de materiale de construcții care funcționau în zonă³⁶

Cu toate măsurile luate, autoritățile locale din cele patru județe ale Dobrogei nu au reușit să rezolve, decât parțial, problema salubrității localităților provinciei. Lipsa de cultură și de colaborare a locuitorilor, la care s-au adăugat disfuncționalitățile serviciilor județene de specialitate și dezinteresul manifestat de unii edili au reprezentat tot atâtea cauze pentru care curățenia orașelor și satelor a rămas doar un deziderat pentru populație.

În cadrul sistemului sanitar din Dobrogea, farmaciștii au reprezentat o categorie aparte de profesioniști care a avut de suferit nu numai de pe urma primului război mondial și a reîntoarcerii din refugiu, ci și de pe urma dezinteresului manifestat de către autoritățile abilitate. Furia trupelor bulgare de ocupație s-a manifestat și asupra farmaciilor. Din cele patru farmacii care asigurau medicamente celor nevoiași la Tulcea în anul 1916, la sfârșitul războiului nici una nu mai era în stare de

³³ *Idem*, dosar 6/1922, f. 85.

³⁴ Asemenea plângeri erau trimise zilnic către Serviciile sanitare județene, dar acestea erau copleșite de amploarea fenomenului. Măsurile luate, mai ales în reședințele de județ nu au rezolvat, decât parțial, această problemă care a luat și pe masa de lucru a Ministerului Sănătății.

³⁵ *Ibidem*, f. 85.

³⁶ *Ibidem*, f. 19. Ziarul „Dobrogea jună” a început o campanie viguroasă, prezentând săptămânal în paginile sale aspecte ale lipsei igienei în orașele din provincia trans-danubiană. Reporterii săi vizitau localitățile dobrogene unde luau legătura cu autoritățile locale, responsabile cu asigurarea curățeniei. Exemplul acestui ziar a fost preluat și de alte cotidiane dobrogene, campania având un impact mediatic important.

funcționare. Același lucru se poate vorbi și despre farmaciile din Constanța, Medgidia, Techirghiol, Cernavoda, Babadag, Isaccea, Balcic și Silistra care au fost transformate în ruină. Medicamentele, instrumentarul de specialitate și mobilierul au fost distruse sau jefuite, în timp ce rafturile, ușile și ferestrele au fost scoase de la locul lor și aruncate în stradă³⁷

În toată această perioadă populația, abia revenită din refugiu, se confrunta cu apariția de focare epidemice și avea, mai mult ca oricând, nevoie de medicamente. În fiecare zi, Comandamentul Aliat din Dobrogea primea zeci de memorii prin care i se cerea trimiterea de urgență de medicamente, alcool sanitar și pansamente necesare celor bolnavi sau răniților, însă în majoritatea cazurilor acestea rămâneau fără răspuns.

Încercările timide ale reprezentanților Crucii Roșii nu au putut rezolva această problemă, mai mult aceștia fiind acuzați de interese care nu aveau nimic în comun cu misiunea pe care trebuiau să o îndeplinească³⁸

În aceste condiții, comunitățile locale au fost obligate să se organizeze singure, iar acest lucru s-a văzut din plin în localitățile în care primarii și preoții parohi, cu sprijinul unor locuitori mai înstăriți, au reușit să pună bazele unor farmacii populare. Unul dintre cele mai elocvente exemple în acest sens a fost cel din comuna Satischioi din județul Constanța. În memoriul pe care l-a adresat autorităților județene, preotul paroh Oprea Maraloi arăta că s-au pus bazele unei „farmacii populare” cu scopul de a veni în ajutorul „sătenilor în cazuri de accidente sau alte boli ușoare care nu ar necesita prezența la domiciliul bolnavului a vreunui medic” Această inițiativă a fost bine primită de către săteni, mulți dintre aceștia devenind membri fondatori și subscriind suma de 2 100 lei³⁹

Astfel de inițiative au apărut și în alte localități dobrogene, acestora alăturându-se și inițiativele particulare ale unor investitori care și-au deschis diverse „drogerii și magazine de coloniale” în mai toate orașele provinciei trans-danubiene. Deși eforturile autorităților locale și ale comunităților nu au fost puține, totuși problema eradicării bolilor și a curățeniei orașelor nu a fost rezolvată decât parțial în provincia din dreapta Dunării. Lipsa acută a banilor, care s-a agravat în perioada crizei economice, lipsa educației sanitare a populației sau dezinteresul de care au dat dovadă cei însărcinați cu această problemă au constituit tot atâtea motive pentru care, la sfârșitul perioadei interbelice, aceste flageluri au continuat să afecteze viața de zi cu zi a populației.

³⁷ D. Melinescu, *Despăgubirile și farmaciștii dobrogeni*, în *Dobrogea jună*, an XIII, nr. 11/26 ianuarie 1919, p. 1.

³⁸ *Informațiuni*, în *Dacia*, an VI, nr. 202/2septembrie 1919, p. 1.

³⁹ D.J.A.N. Constanța, fond Prefectura Constanța, dosar 1/1922, f. 19. În finalul memoriului, preotul Oprea Maraloi cerea sprijinul autorităților pentru buna funcționare a farmaciei arătând că „.....întrucât noi suntem neîncercați și s-ar putea întâmpla ca să dăm greș în acțiunea noastră sau să nu putem conduce în mod ideal-deși ideal avem fiecare, ne-am gândit și la persoane de mare valoare care să fie în mijlocul nostru, să ne conducă cu sfatul, să ne ridice și moralicește”

EROII DIN COMUNA MUNTENII DE SUS, JUDEȚUL VASLUI

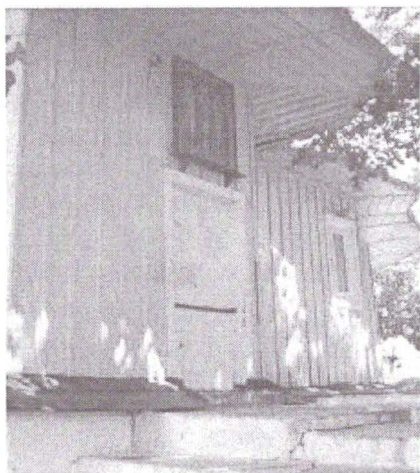
Gianina-Cristina Chirilă

Abstract:

The village's old church under the patronage of „Three Saint Hierarchs” is situated in the north-est of the village on the part of the hill; the view is really spectacular and quiet. The church was really built in the 1883 with the support of all the village's people, on the place of a small and abandoned convent. It is made of Oakwood and wattles on a stone foundation which has the form of a cross. The exterior of the church was paved with painted pale and the roof, was replaced in 1880 with a sheet one. The appearance of the church is quite simple: one steeple made of pale with two small bells. The Moldavian architectonic style dominates this church, too: the facades of the walls have are hot painted. We can find there many religious objects, religious books from the XVIth century until the XXIst century, and outstanding icons all of inestimable value.

The church keeps two lists of 76 of the village's heroes, sons of the village who brought their immortal sacrifice, a part of them, killed in the World War I (1916-1918) and 61 of them heroes who died on the battle field in the World War II (1940-1945), when Romania participated.

All these heroes' sacrifice represents the contribution of the Muntenii de Sus village to the independence of the Romanian nation.

Biserica „Sfinții Trei Ierarhi” din
Muntenii de Sus

Biserica veche din satul Muntenii de Sus, așezată într-un loc pitoresc și liniștit, în partea de nord-est a satului, pe culmea unui deal, a fost construită cu sprijinul enoriașilor în anul 1833, pe locul unui schit părăsit.

Tradiția, păstrată în timp pe cale orală de bătrânii satului, spune că biserica a fost construită de niște ciobani care pășteau oile în pădurea Merieni, de la care astăzi, se păstrează doar piciorul Sfintei Mese făcut din tulpina unui copac bine dăltuit. Biserica parohială **cu bramul „Sfinții Trei Ierarhi”**, construită din lemn de stejar și vălătuci, pe o temelie de piatră în formă de cruce, este pardosită la exterior cu scândură vopsită în ulei, acoperișul din scândură fiind înlocuit în anul 1880 cu cel de tablă. Lăcașul de cult are un aspect simplu,

cu o singură turlă din scândură, pe care se află două clopote mici. Stilul arhitectonic este cel specific moldovenesc, fără picturile pereților exteriori.

În anul 1934 dușumeaua bisericii a fost înlocuită și, cu această ocazie, a fost schimbată și scândura de la pereții exteriori. În anul 1957 icoanele de pe catapeteasma bisericii, construite din lemn de tei, au fost spălate și restaurate.¹

Biserica cuprinde numeroase obiecte de cult, icoanele și cărțile bisericești aparținând secolelor XVI-XXI și având o valoare de patrimoniu neprețuită.

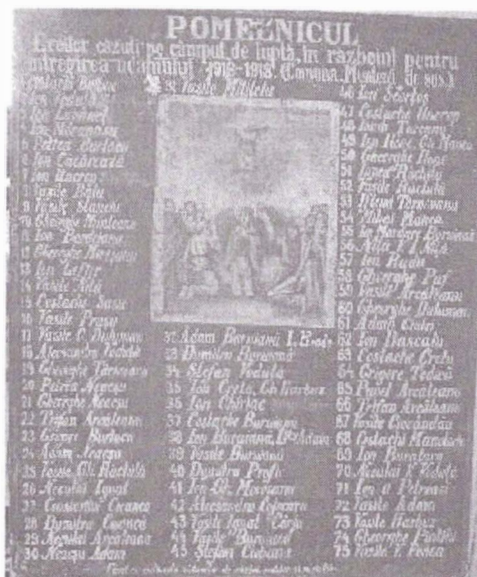
În incinta bisericii sunt păstrate două pomelnice cu eroii comunei Muntenii de Sus, unde au fost înscrși un număr de 76 (șaptezeci și șase) de eroi, fii ai comunei, care și-au adus jertfa nepieritoare de sânge participând la războiul pentru reîntregirea patriei din 1916-1918, și un număr de 61 (șaizeci și unu) de eroi care au căzut pe câmpul de luptă în cel de-al doilea război mondial din 1940-1945.

Pomelnicele, realizate cu „cheltuiala văduvelor de război, rudelor și părinților”, demonstrează că jertfa eroilor trebuie să rămână veșnic vie în memoria generațiilor viitoare, reprezentând contribuția de sânge a locuitorilor comunei Muntenii de Sus, la războaiele pentru neatârnarea neamului românesc.

Bibliografie:

POSTOLACHE Grigore, *Istoricul bisericii parohiale cu hramul Sfinții Trei Ierarhi din parohia Muntenii de Sus, com. Muntenii de Sus, raionul Vaslui, regiunea Iași*, în Arh. Paroh. Muntenii de Sus, p. 1-2.

¹ Gr. Postolache, *Istoricul bisericii parohiale cu hramul Sfinții Trei Ierarhi din parohia Muntenii de Sus, com. Muntenii de Sus, raionul Vaslui, regiunea Iași*, în Arh. Paroh. Muntenii de Sus, p. 1-2.

**Pomelnicul eroilor căzuți pe câmpul de luptă, în războiul
pentru întregirea neamului 1916- 1918 (Comuna Muntenii de Sus)**

1. Costachi Bulbuc	27. Constantin Cioancă	52. Iancu Răchită
2. Ion Voduță	28. Dumitru Cioancă	53. Vasile Răchită
3. Ion Lupanel	29. Neculai Arcăleanu	54. Iftemi Târnovanu
4. Ion Mocănașu	30. Neașu Adam	55. Mihai Manea
5. Petrea Burlacu	31. Vasile Mititelu	56. Ion Mardare Buruiiană
6. Ion Căcărează	32. Adam Buruiiană	58. Ion Radu
7. Ion Uncrop	33. I. Brodoceanu	59. Gheorghe Puf
8. Vasile Bălu	34. Dumitru Buruiiană	60. Vasile Arcăleanu
9. Vasile Stanciu	35. Ștefan Voduță	61. Gheorghe Duluman
10. Gheorghe Munteanu	36. Ion Crețu Gh. Harbuz	62. Adam Ciulei
11. Ion Bordeianu	37. Ion Chiriac	63. Ion Dascălu
12. Gheorghe Moroșanu	38. Costache Buruiiană	64. Costache Crețu
13. Ion Lefter	39. Ion Buruiiană D-tru
Adam	65. Grigore Todică
14. Vasile Niță	40. Vasile Buruiiană	66. Pavel Arcăleanu
15. Costache Sasu	41. Dumitru Profir	67. Trifan Arcăleanu
16. Vasile Pruşu	42. Ion Gh. Moroșanu	68. Vasile Ciocândău
17. Vasile C. Duluman	43. Alecsandru Cojocaru	69. Costachi Manolachi
18. Alecsandru Voduță	44. Vasile Ignat Cârju	70. Ion Bucataru
19. Gheorghe Târnovanu	45. Vasile Buruiiană	71. Neculai V Voduță
20. Petrea Neașu	46. Ștefan Ciobanu	72. Ion a Petroaiei
21. Gheorghe Neașu	47. Ion Scorțoș	73. Vasile Adam
22. Trifan Arcăleanu	48. Costache Uncrop	74. Vasile Harbuz
23. Grigore Burlacu	49. Iosub Țurcanu	75. Gheorghe Pintilii
24. Adam Neașu	50. Ion Iloae Gh. Manea	76. Vasile V. Ponea
25. Vasile Gh. Răchită	51. Gheorghe Iloae	
26. Neculai Ignat		

Pomelnicul eroilor căzuți pe câmpul de luptă în războiul din 1940- 1945 pentru apărarea patriei

1. Iancu Ignat	22. Pavel Duluman	43. Alexandru Neacșu
2. Vasile Părcălab	23. Gheorghe Cioancă	44. Petruță Neacșu
3. Vasile Ponea	24. Nițanu Dumitru	45. Dumitru Igna
4. Jorju Rotaru	25. Niță Adam	46. Ion Arcăleanu
5. Adam Buruiană	26. Buruiană N.	47. Vasile Arcăleanu
6. Adam Neacșu	27. Bulbuc P.	48. Vasile Cicărează
7. Dumitru Neacșu	28. Nichituș Gheorghe	49. Niță Damian
8. Toader Nichituș	29. Moraru Vasile	50. Simion Crețu
9. Costică Buruiană	30. Mocănașu Gheorghe	51. Lazăr Maxim
10. Vasile Maxim	31. Airinei Ștefan	52. Ion Crețu
11. Ion Profir	32. Duluman Gheorghe	53. Vasile Romete
12. Vasile Profir	33. Buruiană Alexandru	54. Neculai Duluman
13. Vasile Neacșu	34. Duluman N.	55. Gheorghe Duluman
14. Ion Voduț	35. Duluman Vasile	56. Ion Maștei
15. Gheorghe Răchită	36. Buruiană A.	57. Vasile Sitaru
16. Ion Ponea	37. Buruiană Dumitru	58. Neculai Sitaru
17. Ion Răchită	38. Scorțoș Ion	59. Neculai Bordei
18. Adam Ciulei	39. Ghiță Manolache	60. Vasile Lăzăreanu
19. Vasile Moraru	40. Ion Manolache	61. Ion Airinei
20. Ghiță Moraru	41. Pavel Manolache	
21. Dumitru Duluman	42. Vasile Buruiană	

TUNUL SOVIETIC B-13 130 MM/50 M1936

Andrei Vochițu

Abstract:

The B-13 gun from the Romanian Naval Museum collection is a very important piece of heritage that has been preserved since the WWII. Especially this gun served in the defense of the shore acting as part of the Coastal Batteries from Constanta at Uzina Strategic Point during 1953 and 1961 when the emplacement has been disabled and the gun given to the newly founded Naval Museum from Constanta.

Originile acestui tun merg până în 1929 când au început lucrările la proiectul de 130mm/45 pentru turelă de submarin. Această armă urma să susțină o presiune ridicată pe țevă pentru a putea depăși performanțele tunului de 130mm/55 Model 1913 folosit de Marina Sovietică până la acel moment. Totuși, produsul final s-a dovedit a fi prea mare pentru submarinele din clasa „Pravda”. Din acest motiv, proiectul a fost modificat pentru a se potrivi pe puntea distrugătoarelor. A constituit principalul armament al distrugătoarelor Proiect 7 și 7U din clasa Gnevny și Sorozhevoy și modelul experimental Opitniy. În acest sens s-a lucrat la dimensiunea țevii care a ajuns la 50 de calibre și a presiunii din interiorul ei. De asemenea, în varianta inițială, pentru a se reduce costurile de producție acest tun folosea muniție turnată. În mod straniu, cu toate că modelul a fost testat și acceptat în 1936, conform datelor istorice el a intrat în producția de serie încă din mai 1935¹. Acest lucru se poate explica prin faptul că lucrările la distrugătorul-lider „Leningrad” se terminaseră din 1933 el nefiind lansat deoarece aștepta încă noile tunuri de 130 mm. Din dorința de a menține aceleași performanțe balistice întocmai tunului de 130 mm/55 model 1913, a trebuit să se mărească presiunea degajată pe țevă ceea ce a dus la scurtarea duratei de viață a acesteia la numai 130 de lovituri. Pentru că în acest caz distrugătoarele lider Proiect 7U nu ar fi putut nici măcar să-și consume magaziile de muniție până când ar fi apărut necesitatea schimbării țevii, s-au încercat remedii, (printre care se include și încercarea de a produce o țevă poligonală) într-un final soluția venind prin aplicarea unor ghinturi mai adânci. Șanțurile ghinturilor inițiale aveau 1 mm adâncime, în vreme ce noile ghinturi care imprimau o viteză sporită proiectilului erau de 2,7 mm adâncime. În urma tuturor acestor modificări, datele oferite de tabelele balistice întocmite inițial nu mai corespundeau cu cele reale, astfel încât în prima parte a războiului au existat numeroase dificultăți logistice la folosirea tunului B-13. Câteva din aceste tipuri de tun au fost folosite și la apărarea litoralului în cadrul bateriile de coastă. Foloseau proiectile perforante și explozive de 33,4 kg având o bătaie maximă de 25,4 km. Unghiul de elevație a fost inițial limitat la 45°, ceea ce îl făcea ineficace împotriva țintelor aeriene². Tunul a fost folosit în al doilea război mondial de unitățile sovietice și a rămas în producție până în 1954, producându-se în total 1199 de bucăți. Proiectilele explozive erau model 1928 cu cap lung și cântăreau 33,4 kg deși o listă a

¹ http://www.navweaps.com/Weapons/WNRussian_51-50_m1936.htm

² Hans Mehl, *Naval Guns. 500 Years of Ship and Coastal Artillery*, ed. Naval Institute Press, Maryland, 2001, p. 190.
<http://www.cimec.ro> / <http://www.muzeuvaslui.ro>

apărării de coastă indică pentru acest tip de muniție greutatea de 35,5 kg. Tot aici se spune că bătaia maximă ar fi 25 400 m, ceea ce duce la concluzia că viteza inițială a proiectilului nu trebuie să fi fost mai mare de 845 m/s dacă este vorba despre modelul 1928, cu toate că o listă germană indică viteza de 870 m/s³

În ansamblu a fost un tun care a dat rezultate deosebite la bordul distrugătoarelor Marinei Sovietice, cu toate că era mai ușor decât modelul 1913 și avea mai tot timpul dificultăți la mecanismul de închidere.

În armata terestră, acest tun a fost folosit la scară largă pe șasiului artileristic auto-propulsat SU-100Y, care fost folosit cu succes împotriva armatei germane pe frontul de est în al doilea război mondial în special în momentele critice ale luptelor din suburbiile Moscovei în noiembrie 1941, alături de modelul experimental SU-14⁴

Exponatul din patrimoniul Muzeului Marinei Române este un tip de tun semi-automat cu închizător șurub și dispune de un scut blindat compus prin sudare. Țeava are 50 de calibre și este formată din culată, tub și sburătură. Tubul este compus, având cămașă interioară cu ghinturi. Mecanismul culatei și al țevii este făcut în așa fel încât tunul poate opera cu cămăși de 45mm și 20mm. Are ghinturi sens dreapta și închizător de formă cilindrică-tronconică. Măsoară 4500 mm în afara scutului și încă 1630 mm pe partea din interior până la culată. Aceasta din urmă este formată dintr-un bloc compus de 500 mm lungime, 900 mm înălțime și 700 mm lățime. Șina de conducere a proiectilului și a tubului cartuș (macaroanei⁵) în dispozitivul culatei are 520 mm lungime având formă de olană întoarsă. În stânga culatei se găsesc două manete semi-frânțe de câte 34 cm ce acționează mecanismul de securizare al închizătorului culatei în timpul executării tragerii. Deasupra țevii, în partea din spate, spre culată se află mecanismul de recul compus din doi cilindrii: cel mare conține lichid și măsoară 1400 mm lungime cu un diametru maxim de 300 mm se termină în partea posterioară cu un capac hexagonal sub formă de piuliță, iar cel mic, secundar este mecanic având un arc recuperator înăuntru. Afetul este compus din: mecanismul de recul, dispozitivul de fixare, aparatele de ochire. Postamentul este placa metalică care fixează întreg ansamblul tunului de puntea navei. Dedesubtul țevii și a culatei se află angrenajele dințate care manevrează tunul în direcție și înălțime. Mișcarea se execută cu ajutorul unui sistem de 3 axe și 3 roți manivelă având fiecare diametrul de câte 30 cm. În stânga culatei se află roata pentru manevrarea în direcție, iar în dreapta două roți pentru manevrarea în înălțime și culisarea laterală pe orizontală. De fiecare parte a țevii tunului se găsește câte un scaun pentru servanții care manipulează roțile-manivelă. Pedalele din dreptul scaunelor sunt pedale reazim. Tragerea se execută automat la închiderea culatei. Scutul are o înălțime de 2,85 m și 2, 50 m cu o grosime de 10 mm⁶. Masa totală a tunului cu tot cu scut este de 12800 kg.

Are înscris pe culată înapoi: 1950; BEC; ОРУАЯС; БАТЯ; 905

În Marina Română a funcționat în cadrul bateriei de coastă „Tataia” din Constanța între 1953 și 1961 unde a folosit muniție compusă din proiectil, cartuș și capsă. În anul 1953 are loc o nouă organizare a Artileriei de coastă, constând în

³ Jhon Campbell, *Naval Weapons of World War Two*. London: Conway, 2002, p. 361.

⁴ http://en.wikipedia.org/wiki/SU-100Y_Self-Propelled_Gun

⁵ Denumire dată de militarilor în termen servanții ai tunului de 130 mm/L50 din bateria „Tataia”. promoția 1961.

⁶ Jhon Campbell, *op. cit.*, p. 361.

existența a două Divizioane: 1) Constanța Sud care apăra zona de litoral de la 2 Mai la Agigea cu puncte de comandă la Sara, dispunând de două baterii a câte 4 tunuri de 130mm B-13, în punctele 2 Mai și Agigea (Sanatoriu). 2) Constanța Nord, acoperind zona Constanța – Cap Midia, dispunea de două baterii la Uzină (Soveja) și Midia, fiecare cu câte patru tunuri de 130 mm, având punct de comandă a divizionului la „bateria de la Uzină”

În anul 1956 este reînființat „Regimentul Artilerie de Coastă” având în subordine cele patru baterii de 130 mm, prezentate mai sus. Această organizare se menține până în anul 1960 când Regimentul Artilerie de Coastă este desființat, iar tunurile au fost tăiate pentru a fi trimise la topit.

Din piesele de artilerie de atunci, s-a păstrat pentru Muzeul Marinei un tun de 130 mm, expus în parc, iar un altul de 152 mm Obukov, a fost reținut pentru viitorul muzeu dar în anul 1963 a fost trimis, din greșeală, la topit⁷

Date tehnice:

Desemnat:	130mm/50 B-13 Model 1936
Calibru:	130 mm (5.118 in)
Intrat în serviciu:	1935!!! (în doarea Marinei Române din 1953)
Greutatea țevii:	5 000 kg
Greutate totală:	12 800 kg
Lungimea țevii:	6 450 mm (50 calibre)
Cadență:	6-10 lovituri/minut
Greutatea unui proiectil:	perforant 33,4 kg exploziv 33,4 Kg
Cantitatea de explozibil a cartușului:	11 kg (5 kg pentru exercițiu)
Viteza inițială a proiectilului:	870 m/s
Bătaia maximă La 45°:	25 731 m
Ghinturi:	40
Lungimea sectorului ghintuit al țevii:	5 199 mm
Presiunea de lucru Din camera de ardere:	3 000 kg/cm ²
Durata de viață a țevii:	1 100 lovituri (la modelul cu șanțuri de 2,7 mm)
Elevație:	de la -5° la 45°
Rata elevației:	5°/sec
Travers:	360°
Rata traversului:	5°/sec
Recul:	50 – 50,5 cm

⁷ Cornel Greavu, *Artileria de coastă a Marinei Române*, în „Anuarul Muzeului Marinei Române”, 1998, p. 98.

DUMITRU BAGDASAR – PERSONALITATE DE MARCĂ A JUDEȚULUI VASLUI

Oana Rusu

Abstract

Dumitru Bagdasar was a great Romanian neurosurgeon, borne at Idrici de Jos Village, Township of Roșiștei, Vaslui County, on the 17^{en} of December 1893.

He followed his primary school in his native village, and then he graduated the modern section, class of 1913 to „Gh. Roșca Codreanu” high school. Later he followed the courses of the Medicine Faculty at the Medical – Military Institute in Bucharest between 1913 – 1919.

In 1922 he asserted his doctorate thesis named „Contributions to the Parkinson's disease post-encephalitic syndrome” He was secondary doctor to the Neurological Service of the Military Hospital of Bucharest (1922 – 1926), where he completed his surgeon preparation specializing himself in neurological – surgery in Boston, where he worked almost three years. Here he published in „The American Journal of Pathology”, two studies of great importance: one about „The surgical treatment of the cerebral gomes” and the other about „The Inter – cerebral Chordiolblastom”

Together with two American researchers, he realized tissues cultures in vitro from all the operated tumours by the American professor Harvey Cushing.

Dumitru Bagdasar, dies in Bucharest, on the 15^{en} of July 1946. After his death, on 18th of October 1948, the Romanian Academy, declares him member of honor and in 1956, The Neurology Clinic of the Central Hospital receives the name of this great scientist, which will remain in the history of the Romanian medicine.

Dumitru Bagdasar s-a născut ca al doisprezecelea copil, într-o familie de țărani săraci, în satul Idrici de Jos, comuna Roșiștei, județul Vaslui, la 17 decembrie 1893¹

Școala primară a urmat-o în satul natal, apoi a urmat cursurile Liceului „Gh. Roșca Codreanu” ca absolvent al secției moderne, promoția 1913. Între 1913-1919 a urmat cursurile Facultății de Medicină la Institutul Medico-Militar din București.

După studiile liceale la Bârlad și cele superioare (Facultatea de Medicină), în 1922 și-a susținut teza de doctorat² *Contribuțiuni la studiul sindromului parkinsonian postencefalitic*. A fost medic secundar la Serviciul neurologic al Spitalului Militar din București (1922-1926), unde și-a desăvârșit pregătirea de chirurg, specializându-se apoi în neurochirurgie la Boston, în Statele Unite ale Americii, unde a lucrat aproape trei ani. Aici a publicat, în „The American Journal of Pathology”, două studii de mare însemnătate: unul despre *Tratamentul chirurgical al gomelor cerebrale* și altul despre *Chordiolblastomul intercerebral*. Împreună cu doi cercetători americani, a realizat culturi de țesuturi *in vitro* din toate tumorile cerebrale operate de profesorul american

¹ *Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii*, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1982.

² Dr. Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române 1866 – 1996. Mic Dicționar*, Fundația Academică „Petre Andrei”, Editura A 92, Iași, 1996, p. 26. (nr. 4763).

Harvey Cushing. Dumitru Bagdasar a fost medic neuropsihiatru la spitale din Jimbolia (1929-1931), unde a practicat intervenții neurochirurgicale, și Cernăuți (1931-1933), ca Șef al Serviciului de neurologie. Din această perioadă datează și publicarea primelor sale comunicări cu subiecte de neurochirurgie pe baza materialului clinic de la noi din țară. În 1934 a revenit la București, mai întâi la Spitalul de Urgență, iar din 1935 la Spitalul Militar Central, unde se crease un Serviciu de neurochirurgie.

La 6 martie 1945 când a fost numit ministrul Sănătății în guvernul dr. Petru Groza, Dumitru Bagdasar a creat 60 de circumscripții rurale noi, sanatorii, 100 de case de nașteri la țară, a dirijat campanii anti-tifosexantematice, a febrei tifoide, a febrei recurente. A creat Institutul de Endocrinologie București. Între anii 1945 – 1946 a fost profesor de Neurochirurgie la Facultatea de Medicină din Capitală.

Credincios principiului său de a privi neurochirurgia ca o specialitate complexă, Dumitru Bagdasar s-a ocupat și cu studiul anatomopatologic al tumorilor cerebrale, în cadrul Laboratorului de histologie condus de prof. I. T. Niculescu. De numele său se leagă punerea bazelor practicii neurochirurgicale din România, el preconizând noi tehnici operatorii și perfecționând instrumentarul chirurgical, ca și procedeele de investigare a simptomatologiei neurologice. Dumitru Bagdasar a cercetat traumatismele cranio-cerebrale, abcesele intracraniene, a efectuat investigații histopatologice și clinice asupra tumorilor cerebrale, cerebeloase și medulare.

De asemenea a descris unele sindroame nervoase susceptibile de tratament chirurgical: *Le traitement chirurgical de gommages cerebrales* (1929); *Ostroamele orbitare și orbitocraniene* (1939); *Traumatismele cranio-cerebrale acute* (1940); *Tuberculoamele cerebrale* (1940); *Tumorile cerebeloase* (1943); *Boala lui Lindau* (1944) ș.a.

Dumitru Bagdasar este creatorul³ școlii române de neurochirurgie.

Dumitru Bagdasar își cunoaște viitoarea soție cu ocazia alegerilor la Societatea studenților în medicină, unde viitoarea Florica Bagdasar este aleasă, figurând pe lista medicilor conduși de Bagdasar⁴

În legătură cu specializarea în America, Dumitru Bagdasar preciza, într-o scrisoare adresată lui Ion T. Niculescu, că a fost foarte bine primit de doctorul Bailey și că i-a fost de mare ajutor deoarece l-a inițiat în tainele serviciului luându-l să lucreze în laboratorul acestuia. De asemenea a rămas foarte impresionat de dotările existente în clinica respectivă. Preciza faptul că doctorul Cushing opera în fiecare zi, iar cazurile i se trimiteau de către specialiști, iar operațiile durau cam între 2 și 7 ore⁵

Legăturile strânse cu Școala neurochirurgicală medicală au continuat și după reîntoarcerea în țară în 1929⁶

Ștefan. I. Niculescu afirma, în lucrarea sa *Contribuții la biografia lui D. Bagdasar*, că: „Munca intensă din străinătate a fost recunoscută și apreciată la fel ca și formidabila cultură generală și profunzimea cunoștințelor neurologice ale lui Bagdasar. Profesorul Cushing, ca și Bailey, îl prețuiau mult, îndrumându-l sau

³ *Dicționar Enciclopedic*, vol. I (A-C), Editura Enciclopedică, București, 1993, p. 163, nr. 5119.

⁴ Ștefan I. Niculescu, *Contribuții la biografia lui D. Bagdasar*, p. 603-622, articol ce face parte din cartea *Trecut și viitor în medicină. Studii și note*, sub redacția dr. G. Brătescu, Editura medicală, București 1981, p. 604.

⁵ *Ibidem*, p. 605.

⁶ *Ibidem*, p. 607.

asociindu-l la lucrări rămase clasice despre tratamentul gomelor cerebrale (Cushing) și cordioblastomul intracranian (lucrare semnată cu Bailey)”⁷

Reîntors în țară, Dumitru Bagdasar a lucrat la Spitalul de neuropsihiatrie de la Jimbolia, unde fusese numit înainte de a pleca în America. Aici, era foarte nemulțumit de dotările din spital⁸

Al doilea centru unde a activat a fost cel din Cernăuți până în 1933. Era o persoană care muncea, fiind dedicat mult profesiei sale, fapt ce i-a atras conflicte cu alți medici din spital. Ajutorul de bază era acordat de soția sa Florica Bagdasar⁹

Înainte de a fi transferat la București în 1933, Bagdasar a realizat 176 de intervenții chirurgicale pe sistemul nervos. În legătură cu acest aspect Ștefan I. Niculescu afirma: „Raportând această cifră, aparent foarte modestă, la efortul de muncă pe care l-a cerut, abia atunci se poate înțelege ce a însemnat această muncă de pionierat, despre care mama mea, colaborator ocazional la operațiile lui Bagdasar, își amintește (și e bine, cred, că aceste amintiri să nu fie pierdute) evocând aspectul impresionant al spitalului unde lucra, cu bolnavii goi, urlând, ținută după zăbrele; în această ambianță sinistă, operațiile frumoase erau efectuate pe o masă de lemn, improvizată, cu aspiratorul din casă adaptat pentru intervenție și cu instrumentar în mare parte cumpărat din banii proprii sau confecționat după indicațiile lui Bagdasar, care urma astfel exemplul lui Cushing, dar fără resurse materiale comparabile”¹⁰

Dumitru Bagdasar era un om de o minuțiozitate extraordinară, în fiecare săptămână studia secțiunile microscopice din tumorile operate, „aduse în zeci și sute de borcane și borcânele, erau discutate pe larg în laboratorul de histologie cu Ion T. Niculescu și colaboratorii săi: Virgil Anghelescu, Șerban Brătianu, Ion Bazgan, mai târziu Constantin Arseni, uneori Emil Crăciun și Maria Niculescu, consemnate în procese verbale cu descriere macroscopică, dimensionare, greutate, descriere microscopică, diagnostic și rezultatul discuțiilor”¹¹

Ștefan I. Niculescu spunea despre felul cum Dumitru Bagdasar opera: „Am asistat la o singură operație a lui, pentru un enorm angiom de cerebel, și am rămas uimit de frumusețea lucrului, precum și de răbdarea, atenția și precizia chirurgului, depășind forța rezistenței celor care priveau cu admirație această intervenție dificilă”¹²

În articolul precizat mai sus, Ștefan I. Niculescu împărțea activitatea lui Dumitru Bagdasar astfel: „Activitatea științifică a lui Bagdasar, cuprinde domenii variate: teză despre sindromul parkinsonian postencefalic; diverse lucrări de neurologie, majoritatea în colaborare cu Noica, mergând de la sechelele postencefalice și neuroviroze până la tratamentul de nervi; tratamentul chirurgical al gomelor cerebrale; studiul cordoblastomului intracranian, cu Bailey” prezentări de cazuri, operate pentru tumori intracraniene, cel mai voluminos osteom orbital din literatura mondială și studiul asupra cordotomiei, cele mai multe cu Florica Bagdasar, uneori cu Maria Niculescu, mai rar cu alți colaboratori; modificări tehnice personale ale alcoolizării ganglionului Gasser; conferințe despre neurologia americană; procedeu

⁷ *Ibidem*, p. 607.

⁸ *Ibidem*, p. 607-608.

⁹ *Ibidem*, p. 608.

¹⁰ *Ibidem*, p. 608-609.

¹¹ *Ibidem*, p. 609.

¹² *Ibidem*, p. 609.

propriu de ventriculografie cu ventriculoscopul imaginat de dânsul și de Florica Bagdasar: metodă originală de intervenție pentru oxicefalie; identificarea bolii Simmonds în pinealom; studii de amploare privind traumatismele cranio-cerebrale acute, boala Lindau, tumorile cerebeloase și tuberculomul cerebral, majoritatea efectuate cu C. Arseni, primul și cel mai apreciat elev și colaborator, și culminând cu acel monumental tratat de neurochirurgie scris împreună cu C. Arseni și tradus de Maria Niculescu în franceză, care a văzut lumina tiparului prea târziu după moartea sa. Pentru această carte consacrase un imens efort, folosind orice clipă a răgazului dintre operații și activitățile sale social-obștești, în bibliotecă sau în laboratorul său de histologie, unde-și studia microscopic toate tumorile operate”¹³

Tot Ștefan I. Niculescu spunea că „în învățământul medical superior, Dumitru Bagdasar a oferit aspectul puțin obișnuit al unui conferențiar refuzând să fie numit profesor, considerând neprincipală avansarea didactică în timpul unui ministeriat, (...) consiliul profesoral al facultății de medicină a trebuit să treacă peste voința sa, numindu-l, și aceasta nu a fost o numire de complezență, pe locul ce demult i se cuvenea”¹⁴,

Respectul între soții Bagdasar era foarte mare și înțelegerea la fel. În articolul său, Ștefan I. Niculescu prezintă un fragment dintr-o scrisoare a Floricăi Bagdasar din care rezultă afecțiunea și respectul acesteia față de soțul ei: „Dragul meu Mitică, fără exemplul tău permanent de muncă neobosită și energie nesecată, n-aș fi reușit să fac nimic. Am citit și am gândit în orele de dimineață, după ce plecai cu noaptea în cap de acasă, în timp ce toată lumea dormea. Din perseverența care mi-ai infiltrat-o zi de zi au ieșit cărțile acestea, pe care ți le datorez ție în cea mai mare parte. Ți urez viață cât mai lungă, ca să te bucuri de tot ce-ai semănat cu sufletul tău curat, cu inima ta caldă și cu mintea înțeleaptă. Florica. 26/X/945, București”¹⁵

Dumitru Bagdasar încetează din viață, în București, la 15 iulie 1946. După moartea sa, la 18 octombrie 1948, Academia Română îl declară pe Dumitru Bagdasar, membru de onoare, iar în anul 1956, Clinica de neurologie a Spitalului Central din București primește numele savantului care va rămâne în istoria medicinei românești. A realizat peste 50 de articole de specialitate publicate la care se adaugă și teza de doctorat și vasta sa lucrare, *Traite de Neurochirurgie* în colaborare cu C. Arseni¹⁶

Bibliografie

1. *Dicționar Enciclopedic*, vol. I (A-C), Editura Enciclopedică, București, 1993.
2. Ștefan I. Niculescu, *Contribuții la biografia lui D. Bagdasar*, p. 603-622, articol ce face parte din cartea *Trecut și viitor în medicină. Studii și note*, sub redacția dr. G. Brătescu, Editura medicală, București 1981.
3. *Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii*, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1982.
4. Dr. Dorina N. Rusu, *Membrii Academiei Române 1866 – 1996. Mic Dicționar*, Fundația Academică „Petre Andrei”, Editura A 92, Iași, 1996.

¹³ *Ibidem*, p. 611.

¹⁴ *Ibidem*, p. 613.

¹⁵ *Ibidem*, p. 615.

¹⁶ *Personalități românești ale științelor naturii și tehnicii*, Editura Științifică și enciclopedică, București, 1982.

CONSTANTIN MATASĂ, FONDATORUL COLECȚIEI NUMISMATICE A MUZEULUI DE ISTORIE ȘI ARHEOLOGIE DIN PIATRA NEAMȚ

Dan Mihăilescu

Résumé

Simultanément à l'activité archéologique, le prêtre Constantin Matasă, s' est implique à réaliser une collection numismatique de grande valeur, par donation, acquisition et découvertes de manuels et trésors.

Il a essayé récupérer la plus grande partie des trésors du département Neamț et non pas seulement.

Pour que le déterminations soient précises, le prêtre Matasă a fait appel aux plus renommés spécialistes dans le domaine, les professeurs Bucur Mitrea, Octavian Iliescu et Constantin Preda.

Il a crée une école de muséographie à Piatra Neamț.

Primele descoperiri de comori, cum erau denumite obiectele găsite, sunt menționate în documente de arhivă începând cu anul 1834, când la Piatra Neamț, pe un delușor numit Coadă Pietrișului, doi copii jucându-se au descoperit o comoară ce „se alcătuie dintr-o căldare cu inele buni și o legătură de bani”¹

Au urmat apoi semnalările din răspunsurile învățătorilor la chestionarul lui Alexandru Odobescu din 1863², dar au rămas nevalorificate.

Totuși, la Muzeul Național de Antichități, au ajuns în 1880 zece tetradrahme dacice de tip Huși-Vovriești dintr-un tezaur descoperit în comuna Biczăz cu ocazia unor săpături³

De asemenea, în urma unor studii făcute la Arhivele Naționale ale României, numismatul dr. Viorel M. Butnaru a cercetat documente în care se menționează descoperirea la 2 mai 1881 la Zănești, în județul Neamț, a unui tezaur de monede (135 la număr) format din taleri, orți și tripli groși⁴

În ziua de 22 februarie 1913, în parcul conacului de pe moșia Văleni (com. Văleni, jud. Roman), aparținând baronului I. Stârcea, lucrătorul Tanasă Antonov a descoperit un tezaur de 3760 de monede romane imperiale⁵

În colecțiile Muzeului „Cozla”, înființat în 1920 de profesorul Mihai Stămatin, directorul Liceului Petru Rareș s-au inventariat monede⁶

Paralel cu activitatea arheologică, părintele Matasă a fost preocupat ca muzeul recent înființat să aibă o colecție de numismatică realizată prin donații și achiziții⁷, dar și prin cercetări de suprafață, periegeze.

În activitatea de cunoaștere a trecutului spre arheologie și numismatică, părintelui Matasă i-a folosit și faptul că în acea vreme (1910- 1940), a deținut, cu mici întreruperi, importante funcții bisericești, îndeosebi cea de protoereu.

„Mult mi-a folosit în această activitate și faptul că am funcționat într-o vreme ca director al școlii de cântăreți bisericești cu elevi din întreg cuprinsul județului. În dese peregrinări prin județ, ce mi le oferea funcția de protoereu, luam adesea cu mine și 2-3 elevi din această școală, oronari din satele prin care trebuim să trec. Aveam deci, în elevii acestei școli, ca și în slujitorii bisericii prețioși colaboratori.

Informațiile și descoperirile ce le făceam nu proveneau din săpături ci prin cercetări de suprafață, prin descoperiri întâmplătoare”⁸

Cercetările făcute până în 1838, timp de câțiva ani, au dat la iveală pe lângă cele 100 de puncte cu urme străvechi și monede romane republicane și imperiale, pe care părintele le va publica în 1938⁹

Totodată, părintele, își exprima nemulțumirea că o serie de tezaure s-au irosit: *„Astfel, dintr-un tezaur găsit la mănăstirea Bistrița, am văzut doi denari republicani. Dintr-un tezaur găsit la Dobreni, o parte din monede au intrat în proprietatea lui Leon Bogdan, a cărui soție, Lucia Bogdan, fiica lui Mihail Kogălniceanu, îi dăruia pe la partizanii politici și prieteni sub formă de butoni pentru manșete și ace de cravată.*

Dintr-un alt tezaur găsit la Costișa, am găsit câteva piese la Scarlat, fostul administrator al moșiei respective, de asemenea am văzut astfel de monede din tezaurele descoperite la Bozieni-Roman, la Racova-Bacău și Frumoasa-Tazlău, apoi la Mărgineni și Nadișa – județul Bacău.

Toate aceste comori au fost sustrate studiului, parte din monede intrând pe mâna amatorilor de curiozități iar, cea mai mare parte au ajuns la giuvaergerii unde au fost topite”¹⁰

Mai norocoasă a fost numismatica cu tezaurul descoperit în 1943 în satul Socea, județul Neamț. *„Locuitorul Toader Stan și feciorul său Vasile, găsindu-se la arat, în primăvara anului 1943, pe lotul său de pe țarina de pe Coasta Bărbuțească, a dat de o oală pe care a atins-o cu plugul stricând o parte din gură. Vasul de lut, lucrat la roată din pastă cenușie, plin cu monede, a fost adus acasă de descoperitori. Aflând imediat de la preotul Nicolae Capșa din Cândești despre această descoperire, am solicitat de îndată Legiunea de Jandarmi, care, la rândul ei, n-a întârziat a da ordin ca tezaurul întreg să fie adus la Piatra împreună cu vasul, lucru ce s-a executat întocmai, descoperitorii primind ca despăgubiri de la muzeu suma de 200.000 lei. Monetele fuseseră numărate de descoperitori față cu câțiva martori, între care și preotul Lascăr. Nu s-au înstrăinat decât două monete luate de preot și dăruite unor persoane de la care nu s-au mai putut scoate”¹¹*

Tot cu sprijinul autorităților și al Legiunii de Jandarmi, la muzeul din Piatra a ajuns și tezaurul medieval de la Turturești, descoperit în anul 1942 de către Ion Păduraru. *„Am dat omului ca garanție pentru o eventuală despăgubire din partea statului suma de o mie de lei. Am scris părintelui Negrea de la Gura Văii să ia măsuri spre a nu se înstrăina și irosi monetele găsite de ceilalți oameni”¹²*

Sprijinit de autorități, părintele Matasă a reușit să aducă la Muzeul din Piatra Neamț tezaurul de monede grecești de la Viișoara (1957), cele de monede romane imperiale de la Vlădiceni (1951) și Bălănești (1958), dar și cele de monede medievale de la Piatra Neamț și Bahna (1962).

O preocupare deosebită a părintelui a fost modul de etalare a materialului muzeistic. Pentru aceasta, părintele Matasă a făcut multe drumuri la București, la Muzeul Național de Antichități, unde a luat lecții de restaurare, etalare și organizare a depozitului. Vitrinele au fost construite de inginerul Lengyel, directorul Fabricii de Mucava, după planurile vitrinelor din muzeele străine, într-un timp record, iar materialul lemnos și sticla au fost oferite de Cooperativa Albina din Tarcău, condusă atunci de inginerul Constantin Țurcanu¹³

Deși muzeul avea vitrine bine îngrijite și frumos etichetate, un inventar analitic¹⁴, părintele Matasă, consemnează că tezaurul de la Turturești descoperit în 1942 „se păstrează de director până la facerea unei vitrine speciale”¹⁵

O preocupare constantă a părintelui Matasă a fost cea de instruire și documentare privind numismatica. Așa se face că într-un interval relativ scurt a cumpărat sau i-au fost donate lucrări de numismatică¹⁶

Deși, părintele s-a străduit să se pună la punct cu bibliografia numismatică, totuși, ca cercetarea în domeniu să fie făcută cu precizie, a apelat la serviciile unor specialiști renumiți.

Astfel, în articolul intitulat „O descoperire arheologică în județul Neamț” după ce prezintă condițiile descoperirii tezaurului de la Căndești, în noiembrie 1946, profesorul Ioan Nestor scria: „Descoperitorul, dându-și seama de importanța tezaurului l-a oferit Muzeului Regional din Piatra Neamț, condus de părintele Matasă, un cunoscut și neobosit cercetător al regiunii, de unde a primit o răsplată. Pentru identificare, monedele au fost aduse la Muzeul Național de Antichități de la București, unde profesorul Bucur Mitrea, conducătorul Cabinetului Numismatic a precizat că toate sunt denari romani imperiali de argint bătuți de împărații Nero și următorii, până în primii ani de domnie a lui Alexandru Sever”¹⁷

Tot profesorul Bucur Mitrea va studia și publica tezaurele de la Viișoara¹⁸, Vlădiceni¹⁹, Racova-Chetriș²⁰, Bălănești²¹

De asemenea, pentru moneda dacică și romană, va colabora cu cunoscutul numismat Constantin Preda, iar pentru monedele medievale cu distinsul cercetător Octavian Iliescu de la Cabinetul Numismatic al Academiei Române. Acesta din urmă va face și determinările și la monedele medievale de la Bâțca Doamnei, dar și la cele descoperite la Curtea Domnească din Piatra Neamț²²

Împreună cu profesorul Bucur Mitrea, părintele Matasă va publica studiul „Câteva tezaure și descoperiri monetare în regiunea Bacău”²³, iar în colaborare cu Octavian Iliescu și Virgil Mihăilescu-Bârliiba va publica studiul „Date noi cu privire la circulația monetară din Moldova, sec. XVI-lea”²⁴

Dar, cu toate acestea, colecția de numismatică a Muzeului din Piatra Neamț va fi ordonată pe baze științifice de către distinsul cercetător dr. Virgil Mihăilescu – Bârliiba, care, cu meticolozitatea și rigoarea-i recunoscută o va valorifica și pune în circuitul științific prin studii, articole, monografii.

NOTE

1. Gh. Radu, *Începuturile cercetărilor arheologice în județul Neamț. Documente de arhivă*, în Asachi, an 3, nr. 34, 1-15 ian. 1993. p. 7;
2. *Răspunsurile învățătorilor la chestionarul lui Alexandru Odobescu*, BAR, t.6, mss.;
3. Constanța Știrbu, *Documente inedite din sec. al XIX-lea privind unele descoperiri monetare*, în *Cercetări numismatice* 3, 1980, p. 168, nr. 269; B. Mitrea, *Cercetări numismatice*, în *Cercetări arheologice și istorice din zona Lacului de acumulare Bicaz, Piatra Neamț*, 2003, p. 263;
4. V. M. Butnaru, *Vasile Lupu Prințul argintului în Moldova*, în idem, *Moldova și economia de schimb europeană, sec. XIV- XVIII*, Edit. Pamfilus, Iași, 2003, p. 119- 120;
5. B. Mitrea, V. Mihăilescu-Bârliiba, *Un tezaur monetar roman puțin cunoscut Văleni, jud. Neamț*, în *Simpozion de numismatică*, Chișinău, 2000, Edit. Enciclop., Buc., 2001, p. 64;
6. *Anuarul Liceului Petru Rareș*, 1935- 1936, p. 11- 12; Al. Iftimie, *Monografia Liceului Petru Rareș 1869- 1969*, Piatra Neamț, 1969, p. 44;
7. Actul de donație prin care părintele Nicolae Capșa, parohul bisericii Precista din Piatra Neamț dona Muzeului un număr de 300 de monede care au fost găsite într-o ladă din podul bisericii, ladă care a aparținut părintelui

- Constantin Matasă. Actul se găsește în arhiva Muzeului de Istorie din Piatra Neamț, Fondul Constantin Matasă, Dosar Numismatică și este datat 27 februarie 1978;
8. C. Matasă, *Istoricul Muzeului Arheologic din Piatra Neamț*, în *Memoria Antiquitatis*, I, 1969, p. 399- 400; Aurel Buzilă, *Din activitatea cultural-educativă a lui Constantin Matasă*, în *Memoria Antiquitatis*, 12- 14, 1980- 1982, p. 284;
 9. C. Matasă, *Cercetări din preistoria județului Neamț*, extras BCMI, fasc. 97, iulie- sept., 1938, p. 97;
 10. C. Matasă, *Însemnări pe răbojul unei vieți*, mss.; Gh. Dumitroaia, *In memoriam Constantin Matasă*, Edit. Constantin Matasă Piatra Neamț, 2001, p. 93;
 11. Arhiva Muzeului de Istorie din Piatra Neamț, registrul de corespondență intrare-ieșire începând cu 1 ian. 1943 (adresa nr. 14 din 30 aprilie 1943 trimisă comandantului Legiunii de Jandarmi Neamț, prin care se cere a se preda Muzeului de Istorie Piatra Neamț tezaurul descoperit la Socca-Rediu, și adresa prin care Legiunea de Jandarmi Neamț predă la 11 iunie 1943 muzeului un număr de 510 denari romani de argint găsiți în comuna Rediu;
 12. Ibidem, Fond Constantin Matasă, Dosar Numismatică, nepaginat; D. Mihăilescu, *Tezaurul de monede medievale de la Turturești, jud. Neamț. Date preliminare*, în rezumatele comunicărilor la Sesiunea științifică a Complexului Muzeal Județean Neamț, 3-4 noiembrie 1994, p. 17;
 13. Gh. Dumitroaia, op. cit., p. 151- 152;
 14. C. Turcu, *Străvechiul trecut al județului Neamț în lumina arheologiei preistorice*, în *Preocupări de cultură regională* II, p. 16;
 15. Arhiva M.I.A.P.N., Registrul de inventar vol. I, p. 265;
 16. BSNR; C.N.A., *Lucrări de numismatică: C. Secășeanu, Numismatica antică (monede grecești)*, Buc., 1939; *Numismatica antică (monede romane)*, Buc., 1940; *Numismatica antică și medievală (monede bizantine și monedele principilor barbari)*, Buc., 1941, *Numismatica medievală și modernă*, Buc., 1942;
 17. I. Nestor, *O importanță descoperire arheologică în jud. Neamț*, în *Universul*, nr. 290 din 10 dec. 1946, p. 4;
 18. B. Mitrea, *Monedele orașelor Dyrrhachium și Apollonia (tezaurul de la Viișoara, r. Tg. Ocna)*, în S.C.N. II, 1958, p. 27- 94;
 19. B. Mitrea, C. Matasă, *Câteva tezaure și descoperiri monetare în regiunea Bacău*, în S.C.N. I, 1957, p. 474- 476;
 20. B. Mitrea, *Începuturile migrațiunii popoarelor în regiunea est-carpatică și tezaurele de monede romane imperiale de la Racova-Chetriș, jud. Bacău*, în *Memoria Antiquitatis* II, 1970, p. 251- 280;
 21. B. Mitrea, V. Mihăilescu-Bărliba, *Tezaurul de monede romane de la Bălănești, jud. Neamț*, în *Arheologia Moldovei* XXIII- XXIV, p. 199- 208;
 22. Arhiva M.I.A.P.N., Fond Constantin Matasă, Dosar Numismatică, corespondență Octavian Iliescu -- Constantin Matasă;
 23. În S.C.N. I, 1957, p. 474- 476;
 24. În *Arheologia Moldovei*, VII, 1972, p. 369- 376.

STAREA DE SPIRIT DIN LICEUL MIHAIL KOGĂLNICEANU ÎN ANII CELUI DE-AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL

Nicolae Ionescu

Résumé:

Durant la deuxième guerre mondial, le lycée «Mihail Kogalniceanu» était l'institution d'enseignement de référence à Vaslui. Notre article décrit d'une manière détaillée le dramatisme caractérisant l'état d'esprit dans laquelle se trouvait le monde de l'enseignement à cette époque. En effet, la grande conflagration mondiale avait modifié la vie quotidienne et l'enseignement à Vaslui étant donné les pertes territoriales, les refuges et les évacuations dans les régions affectées par la guerre.

Dans le but de gratifier et d'illustrer la croyance, l'offrande envers le pays de ceux qui ont prouvé un grande héroïsme sur le champ de bataille, le Ministère de l'Education Nationale de l'époque a eu l'initiative de créer un album avec les photos appartenant à ces héros, ceci permettant leur inscription éternelle dans Le Grand Livre du Peuple Roumain. Entre ces héros de la deuxième guerre mondiale, nous retrouvons le professeur Ion Garabedeanu du lycée «Mihail Kogalniceanu». Afin d'honorer son sacrifice, la bibliothèque actuelle du lycée porte son nom. Beaucoup d'autres exemples comme celui-ci sont mentionné à chaque pas dans cet article qui invite le lecteur à un voyage dans une époque cruellement touchée par les conséquences de la guerre.

Évidemment les investigations réalisées jusqu'à présent autour le thème de l'héroïsme du monde de l'enseignement à Vaslui ne sont pas encore exhaustives. Elles appellent à des recherches ultérieures plus approfondies. Dans ce sens, l'article que nous proposons se veut l'être une base essentielle et utile pour notre démarche.

În anii 1938-1940, contextul extern era favorabil politicii autoritare a regelui Carol al II-lea de unire a forțelor sociale în jurul tronului și de educare a elevilor în spiritul devotamentului „față de Dumnezeu, Țară și Rege”, proslăvindându-se cultul monarhului. Dintre instituțiile culturale ale urbei, fără îndoială, Liceul „Mihail Kogălniceanu” era cea mai importantă, fiind o școală de reper în zonă și nu numai. Documentele de arhivă menționează că, pe data de 8 martie 1938, membrii Corpului Didactic și Personalul Administrativ de la Liceul „Mihail Kogălniceanu” au depus jurământul de credință pentru noua Constituție carlistă.

În urma asasinării primului ministru, Armand Călinescu – printr-un ordin al ministrului Educației Naționale, semnat de cunoscutul profesor Petre Andrei – cursurile liceului au fost suspendate în zilele de 22 și 23 septembrie 1939, iar pe 24 septembrie s-a oficiat un serviciu religios. Cu acest prilej, directorul școlii, C. Capră arăta pe scurt viața și meritele marelui dispărut, îndemnând tineretul și corpul didactic la muncă disciplinată și solidară în serviciul „Patriei și al Tronului”

De asemenea, manifestările omagiale, dedicate unor mari momente din istoria națională, iau amploare, iar Primăria orașului Vaslui inițiază în 1939 construirea unei statui ecvestre a voievodului Ștefan cel Mare și Sfânt. Această instituție a imprimat și o broșură a lt. col. V. Popovici, în care se descria bătălia de la Vaslui.

Concomitent *Străjerii Liceului Mihail Kogălniceanu* erau organizați în *cuiburi* și *stoluri*, iar șefii de cuib erau aleși dintre elevii cei mai buni ai stolului. Ei strângeau colecte pentru cei concentrați și copiii săraci. În rândul străjerilor se dezvoltă nobilele sentimente ale Caramaderiei relevat și într-un roman strejăresc – „*Camarazii*”¹

Cu prilejul aniversării a peste douăzeci de ani de la unirea Ardealului la Regatul Român a avut loc un TEDEUM, la catedrala Sf. Ioan din oraș la care participă și elevii școlii noastre. Totodată, profesorii acestei instituții au subscris în ziua de 12 decembrie 1939 pentru bonurile de înzestrare a armatei.

Correspondența Liceului cu Ministerul Educației Naționale se intensifică și apare o nouă Lege a învățământului în 1939, prin care s-a modificat din nou structura liceului teoretic. Elevii care absolveau clasa a VII-a primeau „certificat de absolvire” a liceului. Clasa a VIII-a era obligatorie numai pentru elevii care doreau să continue prin studii superioare școli de grad universitar sau militare de ofițeri activi. Clasa a VIII-a devenea astfel „clasa de bacalaureat „care avea două secții: *literară și științifică*, organizată fiecare pe baza de strictă specializare. La această clasă a VIII-a aveau dreptul să predea numai profesorii agregați care se recrutau pe bază de examen – din rândul profesorilor titulari care primeau un spor de salariu de 15 % și ieșeau la pensie la 62 de ani, fiind asimilați cu cadrele didactice universitare. Dintre ei se recrutau directorii de școli, organele de îndrumare și control ale învățământului”²

Această lege din 1939 a suprimat complet examenele de sfârșit de an școlar. Profesorii erau obligați să termine materia de predat până la 1 mai, urmând ca această lună a florilor să servească pentru repetarea sintetică a materiei și pentru examinarea fiecărui elev de mai multe ori. Lucrările scrise (tezele) s-au înlocuit în trimestrul al III-lea cu o teză generală și sintetică asupra întregii materii din cursul anului. La calcularea mediei anuale, nota acestei teze avea valoare de medie de sine stătătoare³

Pentru decongestionarea programei de învățământ, la cursul inferior al liceului nu se mai preda decât limba franceză, iar la cursul superior limba italiană, germană sau engleză. La cursul inferior s-a introdus lucrul manual, iar la cel superior stenodactilografia. Bifurcarea liceului începea din clasa a VI-a. În fiecare ținut, potrivit legii, s-a înființat câte un „*liceu model*” cu scopul de „selectare a elementelor destoinice”, licee la care nu erau declarați promovați decât elevii care aveau cel puțin media 6 la fiecare obiect de învățământ, motiv pentru care nu existau corigenți, ci numai promovați sau repetenți⁴

Totodată, Legea pentru organizarea și funcționarea învățământului primar și normal din 27 martie 1939 stipula posibilitatea colaborării Ministerului Educației Naționale cu Serviciul Social în scopul înființării unor cursuri speciale destinate absolvenților școlilor primare, pentru dezvoltarea spiritului practic-gospodăresc, industrial, comercial. La începutul anului 1940, astfel de cursuri se desfășurau în 340 de școli din cuprinsul județelor Tutova, Fălciu și Vaslui. Tot în sprijinul pregătirii

¹ „*Jur a fi credincios Regelui și intereselor Țării Mele, de a apăra întrutotul Constituția și Legile Țării, de a executa cu onoare și conștiință funcțiile ce îmi sunt încredințate și de a nu face nimic de a periclită ordinea în stat” Așa să-mi ajute Dumnezeu!*” (Fondul I. S. J. Vaslui, Dos. 309, f. 16).

² Ibidem, f. 541.

³ I. Agrigoroaiei, Gh. Iacob, *Politica și cultura în anii interbelici*, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, 2005, p.39-50.

⁴ Ibidem. La 14 august 1938 se făcuse o nouă împărțire administrativă a țării, în 10 ținuturi conduse de către un rezident regal.

practice a elevilor, în același an, își începeau activitatea peste 40 de ateliere, atât la sate, cât și în centrele de județ. Urma să se înființeze ateliere în toate comunele profilate pe practica agricolă, pomicultură și viticultură, conduse de ingineri agronomi. În orașe, atelierelor aveau profiluri cât mai diverse: fierărie, dogărie, croitorie, tâmplărie, rotărie etc.⁵

În preajma și la începutul celui de-al doilea război mondial, învățământul românesc a cunoscut o serie de frământări determinate nu numai de factorii externi, ci și de cei interni, de modificările intervenite în viața politică a României, iar educația dobânda tot mai mult tenta epocii ce prefigura dictatura, fascismul și războiul. În martie 1938, ca urmare a unui ordin al Ministerului Educației Naționale, membrii personalului didactic și administrativ al școlilor au dat declarații în legătură cu *apartenența sau nu* la mișcarea legionară.

Din fondul documentar aflat la Arhivele Naționale, filiala Vaslui, din presa vremii, atât cât s-a păstrat – din *Anuarele* publicate etc., rezultă că în perioada interbelică (ca și până atunci), Liceul „Mihail Kogălniceanu” a fost ferit în mare măsură de patimile vieții politice, profesorii și elevii punând pe primul plan activitatea didactică. Apartenența unor profesori la un partid sau orientare politică nu s-a resimțit asupra procesului de învățământ, a climatului din prestigioasa instituție. Regimul carlist, instaurat la 10 februarie 1938, a desființat partidele și organizațiile politice prin decretul regal numărul 870, publicat în „Monitorul Oficial” din 17 februarie 1938 și. cele mai multe din cadrele școlii vor fi nevoite să se înregistreze în partidul unic al „Frontului Renașterii Naționale”, iar în iunie 1940 la Partidul Națiunii⁶

Prin adresele Ministerului Educației Naționale cu numărul 27794 și 32473/1940 se cerea școlilor ca pe viitor să raporteze fără amânare, orice incident sau fapte mai importante întâmplare în școală sau în viața publică, subliniindu-se și faptul că sarcina supravegherii elevilor să fie îndeplinită de toți profesorii, indiferent „dacă sunt sau nu diriginți”⁷

O altă adresă a Ministerului Educației Naționale cu numărul 32226/1940, a Direcției Învățământului Secundar, anunța că trimestrul II se va încheia la 1 martie și la 31 mai vor înceta cursurile pentru anul școlar 1939/1940. În perioada 1-8 iunie vor fi activități străjerești, iar începând cu 10 iunie vor continua tezele generale și sintetice și se vor completa „situațiile școlare pentru elevii slabi în ultimul trimestru”⁸

Izbucnirea celui de-al doilea război mondial și apoi participarea la operațiile militare, au creat o serie de greutăți, ca urmare a concentrărilor și mobilizării unor cadre didactice. Încă din 23 septembrie 1939, Ministerul Educației Naționale a hotărât „că fiecare profesor secundar este obligat să predea de la 15 la 30 ore săptămânal pentru a asigura buna funcționare a întregului sistem de învățământ, care altfel nu poate funcționa din cauza concentrărilor” Din mai multe situații, rezulta că unii profesori au fost concentrați și chiar au luptat pe front, iar alții au fost mobilizați în zona interioară sau pe loc.

⁵ M. Ciobanu, *Pagini de istorie a Inspectoratului Școlar Vaslui*, Editura Thalia, Vaslui, 2003, p.20.

⁶ D.J.A.N. Vaslui, Fondul Liceului Mihail Kogălniceanu, dosarul 1/1940 „Înțelegând imperatiivele ceasului de față „salvarea Țării și Neamului”, profesorii secundari din Vaslui aderă trup și suflet la noul Partid al Națiunii, p. 172.

⁷ Ibidem, f. 54.

⁸ Ibidem, ff. 63-65.

Menționăm și faptul că Liceul „Mihail Kogălniceanu” avea 17 cadre didactice la 6 iulie 1940 din care: 15 ortodocși și 2 de religie mozaică, iar personalul administrativ cuprindea 3 membri: 1 secretar (N. Pruteanu), 1 supraveghetor T. Banu (supraveghetor ordine) și un pedagog (Gh. Arhire), director fiind profesorul C. Capră⁹

După cum se știe, în anii 1940-1941 au intervenit schimbări în viața politică a țării, au avut loc aspre confruntări, care au influențat și activitatea instituțiilor școlare. Dincolo de aceste frământări, școala continua să mențină linia sa tradițională, o viață culturală ilustrată și de serbările ce prilejuiau adevărate momente de delectare culturală, precum și de festivitățile organizate la începutul și sfârșitul anului școlar sau de sfințele sărbători ale Crăciunului și Paștelui. Aceste serbări au devenit treptat o atracție pentru populația orașului.

Răpirile teritoriale din vara tragică a anului 1940 au avut grave consecințe asupra societății românești, inclusiv asupra învățământului. Liceul Mihail Kogălniceanu în împrejurări grele a acordat găzduire și alte ajutoare unui număr însemnat de elevi refugiați din ale teritorii.

Școala noastră venea în întâmpinarea unei adrese a Ministerului Educației Naționale cu numărul 107.102 din 5 iulie 1940 în care se arăta „În aceste zile de încercare și durere, când din teritoriul național au fost smulse provincii de care ne unesc atâtea legături vii și de neuitat, Ministerul Educației Naționale hotărăște ca la deschiderea cursurilor școlare, în toate instituțiile de învățământ ale statului – să se arate *caracterul românesc al provinciilor răpite...* Expunerea va fi sobră și demnă, evitându-se orice exagerări nepotrivite. Ca amintirea să rămână adânc imprimată în sufletul tineretului, *Ministerul recomandă ca în fiecare școală și localitate să se dezvelească o placă comemorativă, un altar simbolic și crearea unei burse pentru un elev de origine basarabeană sau bucovineană. Doriința Ministerului Educației Naționale este, ca prin grija stăruitoare a slujitorilor școlii în fiecare comună rurală sau urbană, fiecare școală să adopte moral și să susțină efectiv un fiu din Basarabia sau Bucovina, așa încât el să fie în preajma școlii o icoană vie a prezenței provinciilor răpite în sufletele noastre*” – semna noul ministru al Ministerului Educației Naționale, profesorul C. Caracostea¹⁰

Liceul Mihail Kogălniceanu prin adresa 1581 din 11 iulie 1940, răspundea:

„Domnule Ministru,

Sub impresia puternică a ceasului greu pe care-l trecem, Comitetul școlar a aprobat să luăm sub oblăduirea noastră un copil de țaran român din Basarabia sau Bucovina, lipsit de mijloace de subsistență. Acest copil va fi întreținut complet de noi cu cărți, haine, hrană, neplătind nici o taxă. Acest elev va fi ca și sufletul liceului nostru și ne vom da toată silința să facem din el un element vrednic, care să slujească cu devotament cauza românismului, vă rugăm să binevoiți a aproba propunerea noastră și, eventual, a ne recomanda copilul”

Semnează, Directorul Liceului, C. Capră¹¹

⁹ Ibidem, f.172.

¹⁰ Fondul Liceului Mihail Kogălniceanu dosarul 1/1940, f. 188. De altfel, la 3 iulie 1940, la ora 13⁰⁰, Primăria orașului Vaslui „cerea locuitorilor, să se oprească un minut, să salute cu brațul drept în sus” (salutul Partidului Națiunii n.n). *Clopotele bisericilor din oraș vor fi trase timp de 5 minute. Aceasta simboliza doliul națiunii pentru răpirea Basarabiei și Nordul Bucovinei”* (Fondul Primăriei dosarul 2 /1940, f.199).

¹¹ Ibidem, f.187.

Ministerul Educației Naționale revine printr-o nouă adresă cu numărul 149642/1940 către conducerea Liceului „Mihail Kogălniceanu”: „În vremea mării dureri care a încercat neamul românesc prin ocuparea Basarabiei și a Bucovinei de Nord – deslipire care ne-a îndurerat, dar nu ne-a descurajat spre un viitor mai bun – s-au refugiat din acele părți în Țara Liberă și un număr mare de elevi și eleve au luat drumul pribegiei cu *licărirea de mângâiere în suflet* că vor găsi la noi primire frățească și ocrotire în aceste grele împrejurări...

În preajma deschiderii noului an școlar, Ministerul Educației Naționale împreună cu Straja Țării, am repartizat școlilor din țară elevi și eleve refugiate. La școala dumneavoastră au fost repartizați trei elevi, cu rugămintea stăruitoare de a-i considera ca pe copiii școlii și a le asigura hrana și adăpostul cuvenit”

Aceștia sunt¹²:

Nr. crt.	Numele și prenumele elevului	Ultima clasă la școală	Situația părinților	Observații
1.	Colonici Mihail	Liceul Soroca	Orfan	Clasa a V-a
2.	Ghință Ștefan	Liceul Storojineț	Orfan	Clasa a IV-a
3.	Susai Iustin	Gimnaziul Reni	Cazangiu C.F.R.	Clasa a V-a

Liceul „Mihail Kogălniceanu” transmitea mai târziu că trei dintre elevii refugiați au fost înfiați de Eforia Școalelor, aceasta având grijă să le procure toate cele necesare de la îmbrăcăminte și cărți. Pe lângă cei trei trimiși de Ministerul Educației Naționale au mai fost primiți încă 21, în total fiind 24 de refugiați¹³

Totodată, conducerea transmitea ministrului situația bursierilor și semibursierilor din Liceu pentru anul școlar 1940/1941, fiind desemnați 35 elevi cu bursă din care 9 repartizate refugiaților din Basarabia și Bucovina. Liceul avea și 10 semibursieri¹⁴

Printr-o adresă a Ministerului din toamna anului 1940 se făceau următoarele precizări:

1) Elevii creștini nu pot cumpăra manuale didactice și rechizite școlare decât de la librăriile creștine.

2) Editurile românești nu pot vinde manuale librăriilor evreiești.

3) Autorii creștini de manuale nu pot încheia contracte cu editurile evreiești.

Stocurile de cărți școlare existente la aceste edituri, se pot desface, în cursul anului școlar curent¹⁵

Semnează noul ministru, Traian Herseni.

În această perioadă, Liceul nostru avea 13 profesori din care 2 erau evrei și 3 profesori refugiați, 10 persoane alcătuiau serviciul administrativ și cel auxiliar. Se observă că se manifesta un proces de marginalizare al evreilor. Aparatele de radio ale acestora erau confiscate și date școlilor.

Printr-o nouă adresă a Ministerului Educației Naționale din toamna anului 1940 în care generalul Ion Antonescu, Conducătorul Statului și Președintele

¹² Ibidem, f. 267.

¹³ Ibidem, f. 284.

¹⁴ Ibidem, f. 321.

¹⁵ Ibidem, f. 327.

Consiliului de Miniștri a hotărât înființarea unui liceu militar model pe țară. Actualul „Colegiu Național Nicolae Filipescu” se transforma în liceu militar cu același nume de la Mănăstirea Dealu din Târgoviște. Candidații reușiți vor fi bursieri ai statului. În clasa I erau 38 de locuri vacante din care 60% din locuri revenea fiilor de țărani plugari și 40 % din locuri fiilor de orășeni sau intelectuali de la sate¹⁶

În noiembrie 1940, conducerea Liceului comunica Ministerului Educației Naționale că are 26 de elevi refugiați (17 din Basarabia, 6 din Bucovina, 1 din Cadrilater și 2 din Transilvania). Aceștia erau scutiți de taxele școlare. Întreținerea lor se ridica la 98.420 lei. Totodată, Liceul se confrunta și cu urmările cutremurului din 10 noiembrie 1940. Asupra clădirii distrugerile au fost grave, fiind mari avarii la bibliotecă, laboratoare, cancelarie, clase, dormitoare, spălătorie. Printr-o adresă trimisă Administrației Școlarelor se arăta că suma reparațiilor se ridica la peste 1 milion de lei¹⁷

În luna noiembrie 1940, salutul Strejăriei se desființează, cât și hainele aferente. Elevii vor continua să poarte în acest an școlar hainele pe care le-au avut, dar fără insigne și numere, fără nasturi și centuri strejărești. Elevii care fac serviciul militar puteau veni în uniforma premilitară, iar elevele vor purta la școală șort „bleumarin” sau „negru”. Elevii puteau să vină și în „costum național”¹⁸

În acea vreme se încerca strângerea rândurilor națiunii în jurul Regelui și Conducătorului Statului Român, iar funcționarii instituțiilor depuneau un jurământ de credință. Redăm mai jos, jurământul de credință, pe care l-a depus noul secretar al Liceului, Nicolae Pruteanu, la 6 noiembrie 1940:

„Jur credință Națiunii, Regelui și Statului Român
Jur credință și supunere Conducătorului Statului
Jur să păstrez ordinea și secretul ce mi s-a încredințat
Jur să execut fără șovăire ordinele
Jur să fiu cinstit.

(Depus legiuitul jurământ, în fața noastră),

Director, C. Capră

Preot: C. Merișescu”¹⁹

La începutul lunii martie 1941, conducerea școlii trimite o adresă (numărul 5117/11-III-1941) către Ministerul Educației Naționale prin care înștiința noua uniformă a liceului:

„Domnule Ministru:

Întrucât culoarea *kaki* a fost special rezervată pentru militari, vă rugăm să binevoiți să aprobați pentru liceul nostru următoarea uniformă:

1. Culoarea stofei bleu-marin, tip standard
2. Haina închisă până sus cu nasturi ascunși
3. Pantaloni lungi cu vipușcă
4. Culoarea vipuștei, a petlițelor de la gât și a stofei pentru inițialele școlii, albastru deschis (culoarea cerului)
5. Pe petlițele de la gât sunt înscrise inițialele Liceului „Mihail Kogălniceanu”

¹⁶ Ibidem., 328

¹⁷ Ibidem, f. 377-380

¹⁸ Ibidem, f. 424

¹⁹ Ibidem, f. 395

6. Pe mâna stângă inițialele și numărul matricol

7. Șapca bleu-marin, cu centura albastră cu șnur pentru cursul superior”²⁰

Liceul în anul școlar 1940/1941 avea înscriși 314 de elevi, din care 35 bursieri. La internat erau 100 de elevi din care 6 refugiați care locuiau gratuit. Aceștia fiind lipsiți de mijloacele de întreținere, li se procurau strictul necesar: îmbrăcăminte, rufărie, încălțăminte²¹

Ministerul Educației Naționale chema tineretul la muncă în folosul obștesc, „acesta fiind o școală a vieții, a caracterului, a voinței fiecăruia de a se descurca singur în viață” Totodată, profesorii Liceului Mihail Kogălniceanu ascultând chemarea Marelui Conducător, Domnul General Ioan Antonescu, au hotărât să subscrie salariul pe o lună pentru „*Împrumutul Reîntregirii*” Salariul va fi reținut în 10 rate lunare²² De altfel, în acei ani și alte instituții făceau subscripții în susținerea războiului.

Printr-o adresă a Ministerului Educației Naționale se cerea „convocarea de urgență a *Consiliului interșcolar* în vederea organizării poliției școlare pentru supravegherea modului cum se comportă elevii și elevele în afara școlii. Se lucra în colaborare cu autoritatea polițienească locală. Vizitarea cinematografelor și a fiecărui film va fi văzut întâi de un profesor dacă e potrivit pentru elevi. Pentru filmele bune se vor organiza spectacole speciale, duminica dimineața după ieșirea de la Sfânta Biserică”. Elevii ieșeau în oraș, iarna, până la ora 18^{00 23}

Într-un Raport General asupra „mersului școlii” către Ministerul Educației Naționale se arăta că:

„Localul este suficient. Dacă am reuși să scoatem internatul din clădirea liceului, atunci vom putea amenaja și săli de *muzică și desen*, care în momentul de față lipsesc. Cutremurul din 1940 a avariat greu clădirea liceului. Însă, prin munca neîntreruptă de un an de zile s-a refăcut în proporție de 80% clădirea, cheltuindu-se 1,5 milioane din care 500.000 de lei de la Ministerul Educației Naționale și 1 milion de la Eforia Școlară. Din această sumă s-au construit closete pentru profesori și elevi, baie pentru aceștia și în proiect este o nouă sală de gimnastică distrusă de cutremur²⁴ Biblioteca liceului s-a îmbogățit, ajungând la 4708 volume, iar pentru dotarea liceului s-au făcut cheltuieli în valoare de 107.768 lei”²⁵

Liceul funcționa acum cu 19 profesori din care 6 suplینitori. Se menționa faptul că în cursul lunii septembrie 1941 a murit eroic la Odessa, profesorul de științe naturale, Ion Garabedeanu, a fost „unul din cei mai vrednici profesori ai școlii” Cursurile s-au ținut cu regularitate. Se arăta că „dacă în timpul războiului trecut, educația intelectuală, în special, a lăsat mult de dorit, creând așa *numitele serii de război*, avem impresia că acum vom fi scutiți de asemenea ani” Se menționa că „*spiritului nostru latin, exuberant, îi trebuie o frână prin disciplină pentru a face din tânăr un element valoros al societății*”²⁶ se conchidea în raportul către Ministerul Educației Naționale.

²⁰ Fondul Liceului „Mihail Kogălniceanu”, Dosarul 5/1941, f. 103.

²¹ Ibidem, f. 128.

²² Ibidem, proces verbal numărul 89/18 august 1941, f. 342.

²³ Ibidem, f. 522.

²⁴ Ibidem, f. 368.

²⁵ Ibidem.

²⁶ Ibidem.

Totodată, raportul directorului C.Capră sublinia că anul școlar 1941-1942 a fost unul din cei mai buni din ultimii zece ani, deși s-au ținut cursurile în vreme de război. Ministerul anunța că nu va mai îngădui „dezordine printre elevi în timp ce armata țării sângerează și se acoperă de glorie pe câmpul de luptă”- ordin care se adresa tuturor liceelor din țară. De asemenea, o adresă a Inspectoratului Școlar Regional Iași cu numărul 247929/2-VII-1942 arăta că potrivit hotărârilor mareșalului Ion Antonescu „s-a dispus ca în școlile unde se vor mai descoperi manifestări legionare, ședințe de cuib, broșuri etc. se va introduce regimul militar, iar directorul și diriginții respectivi vor fi înlocuiți de comandanți militari”²⁷

Semnează, Inspectorul Școlar General Șef,
Alexandru Bobonu

După cum se observă în acele vremuri grele se introduce, treptat, un regim militar, de război, de ordine și disciplină în toate segmentele societății. „Pentru a preamări și ilustra credința, jertfa față de Patrie”, a celor care au dat dovadă de eroism, răspunzând chemării Țării și au căzut pe câmpul de onoare”, Ministerul a luat inițiativa întocmirii unui album cu fotografiile tuturor eroilor pentru a fi înscrși în *Marea Carte A Neamului*²⁸ Liceul nostru, așa cum s-a mai arătat, avea printre eroii neamului în războiul din Răsărit, pe profesorul Ion Garabedeanu – cel care contribuise atât de mult la dotarea și organizarea pe baze științifice a bibliotecii școlii. S-a propus ca biblioteca să poarte numele ilustrului profesor.

O altă circulară a Inspectoratului Școlar Regional Iași recomanda ca Sărbătorile Crăciunului, în împrejurările „grele de azi trebuie să fie mai mult ca oricând un prilej de manifestare a sentimentelor de solidaritate națională, de înțelegere și alinare a celor în suferință. Să manifestăm solidaritate față de copiii refugiați, smulși de vitregia vremurilor din locurile în care s-au născut”²⁹

Deși războiul impusese grele vicisitudini școlii (unii profesorii mobilizați, o parte din elevi erau retrași pentru a-și înlocui tații mobilizați la munca câmpului, diminuarea drastică a fondurilor bănești etc.), viața spirituală a liceului și chiar a urbei a continuat să se desfășoare „normal” datorită excepționalilor directori, din acei ani, C. Capră, Ștefan Chesim și Octav Mărculescu.

În primăvara anului 1943 repararea și consolidarea liceului nu era încă gata iar construcția internatului nu începuse, datorită lipsei fondurilor necesare acestor lucrări.

Evenimentele militare din primăvara anului 1944 au făcut ca anul școlar să se încheie în luna martie. Apropierea sovieticilor în 1944 provoacă panică și îngrijorare în rândurile locuitorilor și autorităților vasluiene. Exerciții de apărare pasivă se executau din ianuarie 1944. Prefectura, poliția și primăria se pregăteau pentru evacuare, iar primele convoaie soseau din Basarabia cu bagaje. Câteva zile mai târziu, prin circularea Ministerului de Interne numărul 4002 din 10 ianuarie 1944 adresată prefectilor, primarilor, jandarmeriei și poliției din Moldova cu privire la evacuare se precizau instrucțiunile privind realizarea Operațiunii 1.111B sau M din 15 și 20

²⁷ Ibidem, f.462.

²⁸ Ibidem, f.461.

²⁹ Ibidem, f.820.

ianuarie a.c.”³⁰ De asemenea, erau stabilite etapele evacuărilor, precum și categoriile de personal, de bunuri materiale, întreprinderi și instituții.

Personalul dependent de Ministerul de Interne trebuia evacuat treptat, în timp ce evacuarea primarilor, în special din mediul rural, era facultativă. Odată cu evacuarea funcționarilor plecau și membrii familiei, luând cu ei strictul necesar de îmbrăcăminte și hrană. Ca urmare a ordinului cu numărul 196/6-III-1944 se evacua eșalonat din județul Vaslui anumite categorii sociale: intelectualii, pensionarii, comercianții etc. În plasa Roșiorii de Vede – 1500 de persoane și în plasa Balaci din județul Teleorman, 5600 de persoane³¹ De o importanță deosebită era și evacuarea valorilor materiale, arhivele instituțiilor, instalații industriale, material tehnic, animale și mijloace de transport, cereale, materii prime, bunuri de larg consum.

Deși succintă enumerarea de mai sus reflectă volumul imens de muncă și energie cerut pentru punerea în „mișcare” a unor cantități uriașe de bunuri, ceea ce a însemnat o vastă acțiune de triere, catalogare, împachetare, asigurarea mijloacelor de transport, de deplasare și reamplasare la noua destinație. În același timp, e necesar să menționăm și faptul că pe toată durata unei asemenea operațiuni au trebuit asigurate securitatea și ocrotirea tuturor bunurilor materiale evacuate din Moldova³² Liceul a trecut prin una din cele mai grele perioade din istoria sa: plecarea în *refugiu*. Neputând lua decât o parte din arhivă care a fost dusă la Târgu-Jiu, la întoarcere în toamna aceluiași an nu s-au mai găsit decât o parte din documentele școlare, iar vesela internatului s-a pierdut.

Așadar, Moldova și, desigur, orașul Vaslui a suferit foarte mult datorită faptului că au fost operațiuni de război în zonă. Pe acest teritoriu s-au desfășurat, în perioada aprilie-august 1944, operațiunile frontului Iași-Chișinău care au provocat mari pagube locuitorilor. În orașul Vaslui, în urma bombardamentelor aeriene din vara anului 1944, mai bine de 50 % din imobile au fost deteriorate sau distruse. Din această cauză, multe școli secundare au rămas fără local. Între acestea sunt: Liceul teoretic de fete și Liceul Industrial de fete, ambele cu o populație școlară destul de mare. De aceea, se propunea Ministerului Educației Naționale ca Liceul de fete să funcționeze în sediul Cercului Militar „Mareșal Constantin Prezan” cu aprobarea Ministerului de Război al cărui local era³³.

În concluzie, unele din investigațiile realizate asupra acelor ani trebuie adâncite și nuanțate prin cercetări ulterioare care să releve situația dramatică prin care trecea această instituție, deoarece consecințele războiului s-au resimțit mai puternic decât în restul țării, iar orașul Vaslui, inclusiv Moldova, au reprezentat în acei ani întruchiparea „durerilor înăbușite” și a experimentelor comuniste ce se profilau la orizont.

³⁰ Despre aceasta operațiune de mare amploare s-a scris puțin în literatura de specialitate. O lucrare cu caracter monografic a acestei acțiuni este recenta carte a lui Sergiu Balanovici „Operațiunea 111. Evacuarea din Moldova 1944”, Editura Axa, Botoșani, 2005.

³¹ D.J.A.N. Vaslui – fond Primăria orașului Vaslui dos. Nr. 2/1944, f. 121. Printr-o circulară a Ministerului de Interne cu numărul 10359/aprilie 1944 se sublinia faptul că populația refugiată din Moldova, „nu vine în aceste județe ca o populație de milogi”. După ce și-au părăsit avutul și au luat calea refugului, să nu li se mărească mâhnirea printr-o primire rece, lipsită de iubire, să nu se uite ca oltenii și muntenii din 1917 s-au refugiat în Moldova tot din cauza războiului și că populația aceluși colț de țară a primit, a găzduit și a hrănit, cu o largă bunăvoință, populația refugiată. Refugiații de atunci și urmașii lor de astăzi au prilejul să dovedească recunoștință către acei care i-au găzduit acum 27 de ani. Puținul pe care îl au să-l împartă în două pentru a fi suferința mai ușoară”, f. 38.

³² Nicolae Ionescu, *Moldova în anii 1944-1947*, Editura Kolos, Iași, 2005, p. 24.

³³ Fondul Liceului „Mihail Kogălniceanu”, dosarul 3/1945 f. 234.

VALENTIN SILVESTRU – EPIGRAMIST

Maria Martinescu

Abstract:

Valentin Silvestru, writer, drama critic, humorist, epigramist, is present in assets County Museum *Stephen the Great* Vaslui, by donation „Valentin Silvestru” since 2002, donated to the museum by Brândușa Silvestru. The article includes 43 of epigrams, signed with the pseudonym Mariol.

Valentin Silvestru, scriitor, jurnalist, umorist, critic de artă, om de teatru, s-a născut în anul 1924 la Rebricea, județul Vaslui, sat moldovean unde este cel mai curat, mai viu și mai îmbelșugat umor din lume, spunând că a învățat să rădă înainte de a vorbi. La vârsta de 16 ani trimite la revista *Mitică* a lui Tudor Mușatescu un număr de epigrame, dintre care două i-au fost publicate și a fost îndemnat *dă-i înainte*.

În perioada anilor 1939-1940 a publicat în paginile *Umor-ului*, excelente cronici ritmate sub numele Mariol. Din această perioadă datează probabil și următoarele epigrame pe care le voi publica în acest articol. Ele aparțin lui Valentin Silvestru, fiind scrise de mână și au fost găsite în donația Muzeului Județean Vaslui, într-un caiet ce conține pe prima pagină pseudonimul Mariol. Până în anul 1950, Valentin Silvestru a semnat articolele, epigramele cu pseudonime, ce au fost luate de la numele său Marcel Moscovici. Dintre pseudonimele folosite amintim: Mariol, M., P. conf. M.. După anul 1950, tot ce va publica este cu numele Valentin Silvestru.

***Unui fost fecior de bani gata
ajuns valet***

Îți amintești acum de data
Pe când trăiai mai pe picior?
Azi dispărut-au banii gata
Și ai rămas numai fecior.

***Celor care îl acuză pe poetul T.
de mândrie***

Domnilor greșiți în parte
Când astfel îl luați „la vale”
E modest – ba chiar e foarte...
În producțiile sale.

***Nuvelistului M.C. care își acuză
criticii de neînțelegere***

Din proza ta voinde s’aleagă
Idei, ei te-au citit ades
Dar resemnați au înțeles
Că nu au ce să înțeleagă.

***Unuia care mă întreabă dacă să scrie
versuri sau proză***

Din strădania ta toată
Pentru o formula nouă
Sfatul meu e deocamdată
Să te lași de amândouă.

***Unui confrate care mă califică
„o cantitate neînsemnată”***

Identica activitate
Ne apropie comparativ
Eu neînsemnat în cantitate
El neînsemnat calitativ.

Lui X. om norocos

Ești norocos cum iau aminte
Dar cred că soarta-și bate joc:
Căci pân’și dramul cel de minte
L-a prefăcut tot în noroc.

Unui scriitor

Volumu-i alb și elegant
Cu titlu abracadabrant
A îmbogățit literatura
Dar sărăcit-a editura.

Pe mormântul lui X.

Pe timpul scurtei lui trăiri
Virtutea-i fuse o calitate
Căci cifra'ntregei omeniri
O'mbogătea... c'o unitate.

Pe mormântul soacrei

Dormi iubito, dormi în pace
Dormi și nu te mai scula
Căci atâta cât vei zace
Pacea ta va fi și-a mea.

Unui actor bâlbâit

Ca interpret de specimene
L-am urmărit și-am remarcat
Că arta lui a culminat
În „Demosthene”

**Unui plagiator care aleargă după celebritate și a fost
descoperit de presă**

Apreciind obiectiv
Elanul lui compilatoriu
Ziarele pe drept motiv
În fine l-au făcut notoriu.

**Unei domnișoare care
mă amenință**

Pe sub fruntea intelectă
De-o privești cercetător
Vezi cum ochii ei reflectă
Bezna din interior.

**Fetei cu ochi negri
că o să-i cad în mână**

La fel ca micile paiate
Ce-au vrut în viață să-mi rămână
Întâi ar vrea să-i cad în mână
Ca apoi ea să-mi cadă în brațe.

Unuia care mă înjură în versuri

Când epigrama lui răsună
A gol de spirit nepătruns
Eu o găsesc atât de bună
Că nici nu merită răspuns.

Prefață la volumul amicului G. T.

Îngăduiți-i cititori
Rimatele-i spirituale
Dacă-s cam slabe uneori
Sunt cel puțin originale.

Unei doamne

Voind să-mi demonstreze-anume
Că e femeie virtuoaasă
M'a invitat la ea acasă
Că se jena s'o spună'n lume.

Unei perechi într-un restaurant

La masa lor de tipi subțiri
Privind, remarci îndată țelul
El o mănâncă din priviri
Ea îi mănâncă portofelul.

Pe mormântul unui leneș

Bietu'n pace odihnească
Sub această piatră grea
A murit precum spunea
Fiindu-i lene să trăiască.

Pe mormântul unui sinucigaș zgârcit

Zace aicea unul care
Nimeni după el n'a plâns
Din zgârcenie prea mare
Sigur zilele și-a strâns.

Actriței F.D.

Așa ne-a vrut superba diva:
Pe dânsul că-i bogat în bani
Pe mine fiindcă dimpotrivă
Sunt mai sărac ceva în ani.

D-lui G.T. care a anunțat apariția a 20 de epigrame

Până tiparul le va pune
'N afara umbrei de mister
Mai am un scurt răgaz să sper
Că printre ele sunt și bune.

Lui C. Tănase – în posteritate

Sfidând detaliile rotunde
Acolo unde e Parnasul
Tănase sigur va pătrunde
Ca totdeauna tot cu nasul.

Amicului M.

Având o deziluzie mare
Și fiind grozav de disperat
Întâi a vrut să se omoare
Apoi mai rău s-a însurat.

Unui bătrân epigramist care nu mi-a răspuns încă la un catren

Cât aș vrea să-l pun pe roate
Pare a mă refuza
Ori că poate și nu vrea
Ori că vrea și nu mai poate!

Unor autori de humor care scriu

Nerăbdarea lor nu-mi scapă
Căci există și la mine
Ei așteaptă să înceapă
Eu aștept să se termine.

Humoristului Furtună

Ascendența lui îmi scapă
Poate orișice să spună
Nu mi-e frică de furtună
Că-i într-un pahar cu apă

Lui C. Rîuleț care a dispărut din lumea epigramei

După trecutul său măreț
L-a urmărit bizară soartă
Mai cu un simplu Rîuleț
Azi... afluent la Marea Moartă.

Unui cuplu într-o grădină de vară

Dacă-i privești atent cu scopul
De a ghici, le afli traiul:
Pe când femeia bea siropul
El resemnat... mănâncă paiul.

Unui medic care nu vroia să-mi dea adresa

Cercetându-l pare-mi-se
C-am aflat care-i secretul
Lângă Morgă își deschise...
cabinetul!

Hainei mele

Când o îmbrac, puteri obscure
Îmi cântă-n ea o melodie
O fi un freamăt de pădure
Sau e un foșnet de hârtie?

La o reprezentație data de debutanți totdeauna împreună

Despre a lor prietenie
Nimic rău nu se poate spune
La ei, ca pildă de frăție
Până și glumele-s comune.

***Unuia care a scris o
sută de epigrame***

De-l disecam contemplative
Din suta lui fenomenala
Cei doi de zece-s sugestivi
Pentru valoarea integrală.

***Unui pretins scrib care
umbla cu lavaliera***

Soarta neputând să-și sfarme
Cel ce zace aici de față
Face ce a făcut și-n viață:
Doarme.

***Poetului Horia Furtună,
la un ospăț***

Când cu acida și notorica
La vervă pe convivi împușcă
Nu seamănă atât a Horia
Cât pare Cloșcă.

***Pentru cele două circumferințe
ale d-lui Popescu***

Când i se posomorăște mima
Și-l apucă vajnică vreo himeră
Unii zic că vinul cu pricina
L-a băut cu tot cu filoxeră.

***Amicului G. T. care a scos de
curând un nou volum de epigrame***

De pornești pe-al gloriilor drum
Ține seamă de un sfat în viață
Nu-i deajuns să scoți câte-un volum
Trebuie să ai și suprafață.

***Unuia care a scris pe
poarta casei***

Snoabă orișicând s-ar crede
E lipsită de temeii:
Ce-i al dânzei nu se vede
Ce-i pe afară nu-i al ei!

***Amicului Olie care a convins pe
cineva într-o discuție,
lovindu-l cu o rangă***

La 'ntâmplările aceste
Nimeni n-o să mai conteste
Că amicul Olie,
Are o logică de fier.

Pe un mormânt

Neagră, clasică și mare
Dânsa e hotărâtor
Singurul indiciu care
Îl arată scriitor.

Unuia

Din expresia ei umană
C'ondulația permanentă
Nu-i atât de evidentă
Și-n cutia craniană.

Unui bețiv furios

Privit sub prisma de măsură
Raportul e desigur straniu
Cu cât se-ngrașă la centură
Cu atât se strânge sus la craniu.

La circ

Leul crunt precum i-e firea
Iar dresorul după faimă
Dar când își ciocnesc privirea
Ambii tremură de spaimă.

***Unei duduie ceva prea bine
îmbrăcată „cave canem”***

Întrebându-l foarte amical
Ce-i inscripția asta-n limba moartă
Mi-a răspuns c-anunțul de pe poartă
Îl privește numai personal.

Lui Cocoș care făcând epigrame bahice***susține că Epicur i-e Muză***

El scrie slab de vin și crame
 Dar n-aș putea ca să-l înjur
 Când spirit nu-i în epigrame
 L-o fi având la Epicur!

Lui V.

Guraliv ca o femeie
 Vorbăria lui prolixă
 Are câte o idee
 Dar e fixă!

Nedumerire asupra unui menaj***în permanent dezacord***

(După Marțial)

Când dânsul e atât de necinstit
 Și dânsa îl înșeală nesfârșit
 Mă'ntréb: cum nu există armonie
 În potrivita lor căsătorie?

Unuia

La minte fiind nițel opac
 Snobismul lui e tras de păr
 El vrea să treacă drept sărac
 Și e într-adevăr!

***Prietenului I. care e în permanentă
judecată cu un creditor***

Când avocatul cere onorariu
 Și amenda o reclamă procurorul
 Te-aș sfătui să procedezi contrariu
 Și să-ți plătești îndată creditorul.

***Leului care a sfâșiat un tigru
într-o menajerie***

În jungla sa, precum mereu aud
 Un tigru niciodat' n'ar fi răpus
 Dar iată că ntre oameni l-au adus
 Și a devenit de două ori mai crud.

Reflecție

Dacă bietul X. (pe ducă)
 Ar cuprinde în etate
 Cât păr are sub perucă
 Ar avea doi ani jumate.

***Unui critic care admiră numai
poezii decedați***

Când mă judeci fără de sfială
 Cu'n criteriu cel socot sărac
 Cred că nu merită osteneală
 Ca să mor doar pentru a-ți fi pe plac.

***Amicului N. care trimite numeroase
epistole fără răspuns, femeilor***

Nu știi cam ce le scrii mărunț
 Pe zeci de coale de hârtie
 Cunosc însă un amănunt
 Ceea ce ele nu-ți scriu ție.

BIBLIOGRAFIE GENERALĂ:

- Cavadia, Mircea, *Cine ai fost dumneata, domnule Valentin Silvestru?*, Editura Timpul, Reșița, 1997;
- Caietul manuscris *Epigrame*, nr. inv. 4420S, în patrimoniul Muzeului Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

Handwritten text in two columns, likely a list or account. Includes a small table with two columns and several rows of entries. The text is in a cursive script.

Handwritten text in two columns, continuing the list or account. Includes a small table with two columns and several rows of entries. The text is in a cursive script.

Handwritten text in two columns, continuing the list or account. Includes a small table with two columns and several rows of entries. The text is in a cursive script.

Handwritten text in two columns, continuing the list or account. Includes a small table with two columns and several rows of entries. The text is in a cursive script.

Handwritten text in two columns, continuing the list or account. Includes a small table with two columns and several rows of entries. The text is in a cursive script.

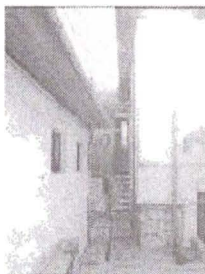
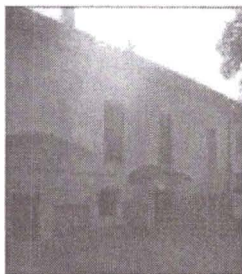
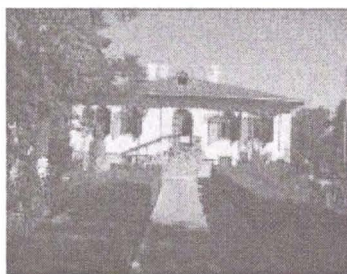
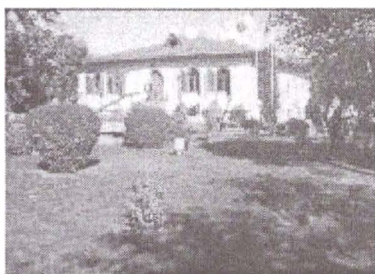
Handwritten text in two columns, continuing the list or account. Includes a small table with two columns and several rows of entries. The text is in a cursive script.

CONSOLIDARE, RESTAURARE ȘI AMENAJARE LA MUZEUL VIEI ȘI VINULUI HÂRLĂU

Adrian Puișoru

Abstract

This material is related to the consolidation, restoration and planning Vine and Wine Museum Hârlău.

În decursul anilor construcția a suferit unele modificări, dar nu esențiale. Astfel, din 1875 și-a schimbat funcțiunea din reședință boierească în sediu al Poștei – printre primele din țară. Amenajările au fost inițial sumare, cea mai importantă schimbare având loc după cel de-al doilea război mondial, când în încăperile de la subsol s-au executat pardoseli din beton și s-a turnat și un planșeu din beton la încăperea a patra stânga, introducându-se centrala termică. Construcția și-a menținut această funcție de sediu de poștă, fiind cunoscută sub denumirea de „Casa Poștei” până în anul 1983. De la această dată a trecut sub jurisdicția Primăriei orașului Hârlău, amenajându-se aici „Muzeul de Istorie”

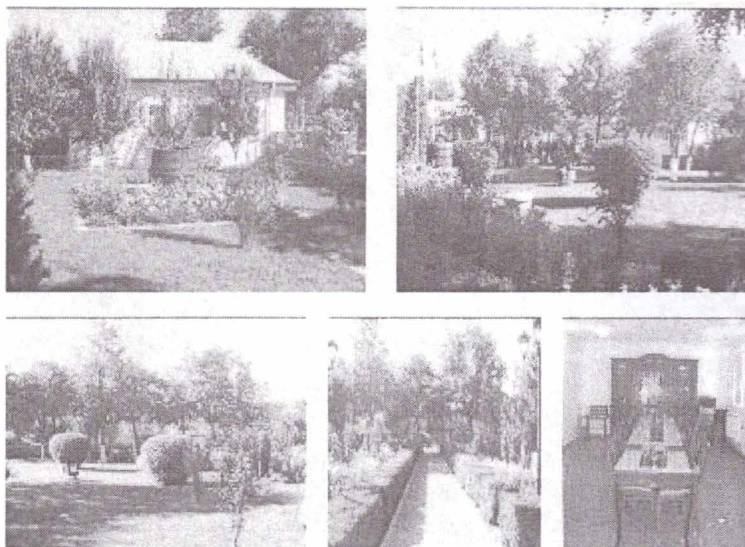
În 1983, cu ocazia refuncționalizării construcției, s-au făcut unele lucrări de reparații și restaurări ce au constat din retencuiri – zugrăviri ulterioare, repararea unei laturi a scării principale de acces, înlocuirea parțială a dușumelelor, înlocuirea șarpantei învelitorii, reparații la tâmplărie, reparații în zone de la subsol și pivniță. La construcție nu s-au efectuat lucrări de consolidare a structurii de rezistență și nu s-au făcut modificări la compartimentarea interioară.

Lucrările de consolidare, restaurare și amenajare au constat în:

Lucrări de hidroizolații la fundații, pardoseli, subsol.

Pentru eliminarea posibilității de infiltrație a apelor în construcție prin zona de perete subsol s-a procedat astfel:

- s-a decopertat subsolul până la cota fundațiilor și s-au uscat pereții de subsol prin ventilarea naturală a acestora;
 - s-a efectuat hidroizolarea pereților și a pardoselii;
 - în jurul clădirii s-a executat pe înălțimea pereților de subsol un strat drenant din balast și piatră spartă compactată;
- după execuția hidroizolației și protecția acesteia cu zidărie de cărămidă presată plină, s-a introdus pământ galben compactat până la 50 cm., până sub cota finită a trotuarului.

Pentru zona de subsol utilizată s-a eliminat pardoseala existentă, s-a curățit și uscat zona apoi s-a pus un strat de nisip compactat de 10 – 15 cm. Peste acest strat s-au așezat două straturi de pânză bitumată și trei straturi de mastic de bitum. Uscarea pereților de la subsol și a zidurilor interioare s-a realizat natural prin ventilare naturală sau forțat cu aeroterme.

Lucrări de eliminare a umezelii, igrasiei din elementele de zidărie

S-au eliminat toate sursele de umezire, infiltrațiile de apă din acoperiș, apa ascensională din pereții de subsol, apa de inundare a subsolului, jgheaburi burlane defecte. S-a decopertat zidăria afectată și încă o porțiune de 50 – 60 cm pe contur. S-a asigurat uscarea acesteia prin ventilare naturală sau forțată. Când umezirea a fost în profunzime s-a procedat la uscarea naturală pe cât posibil a zonei.

Lucrări de remediere a zonelor fisurate a pereților interiori

Pentru remedierea zonelor fisurate a pereților s-a procedat astfel:

- s-a decopertat până la „roșu” și s-au făcut injecții cu pastă de ciment cu adaos de poliacetat de vinil;

la zidiri s-au umectat marginile și s-a asigurat o rețesere perfectă a cărămidilor.

Lucrări de refacere, protecție, refinisare fațade

S-a decopertat paramentul format din soclul de piatră și zidurile din cărămidă, întrucât finisajul în praf de piatră care s-a realizat la ultima reparație nu era cel specific monumentului și a fost deteriorat pe porțiuni mari datorită infiltrațiilor de apă.

Pentru paramentul de la soclu din piatră naturală, aparentă, păstrată parțial pe fațada principală și laterală stânga s-au luat următoarele măsuri: curățirea și uscarea pietrei, înlocuirea elementelor distruse cu pietre noi, țesute în contextul zidăriei, rostuirea paramentului cu mortar de var-nisip, protecția pietrei cu o vopsitorie aplicată cu pensula dintr-un amestec de pastă de var de ciment.

Lucrări de protecție, refacere, restaurare plafoane lemn, dușumele lemn

Construcția are plafoane din lemn decorative executate la sfârșitul secolului al XIX-lea, începutul secolului XX. Acestea sunt formate din panouri casetate, discuri sau rozete.

Plafoanele s-au ignifugat și s-a procedat la băițuirea scândurilor pentru omogenizarea aspectului coloristic. Protecția plafonului s-a făcut cu un strat de lac pe bază de rășini și clei de oase, mat, incolor, dat în două straturi.

Pentru elementele din lemn, scări, balustrade din spațiile interioare s-a procedat la înlocuirea elementelor putrezite, rupte, cu elemente noi, reproducerea elementelor deteriorate, acolo unde acestea au existat, curățirea elementelor de straturile succesive de vopsea prin rașchetare, ignifugarea elementelor, băițuirea pentru omogenizarea coloristică, tratarea suprafețelor cu o soluție de ulei de in fiert, tratarea suprafețelor cu o vopsitorie cu lac pe bază de nitrați, mat, transparent.

La pardoseala de acces s-au înlocuit elementele structurale (grinzi, stâlpi putreziți).

S-au refăcut scara de piatră, balustrada metalică, s-a montat tâmplărie nouă și s-a restaurat tâmplăria și obloanele existente.

Iluminatul exterior s-a realizat cu lămpi montate pe împrejmuire, la nivelul solului și cu proiectoare pentru iluminatul exterior al fațadei clădirii. S-au montat numai corpuri de iluminat special destinate montajului în exterior.

Energia termică pentru încălzire și preparare apă caldă de consum s-a obținut prin montarea unor microcentrale termice.

Corpurile de încălzire s-au amplasat la partea inferioară a încăperilor, în zona suprafețelor vitrate pentru obținerea unei eficiențe termice maxime sau, acolo unde a fost cazul, cât mai aproape de locul de pătrundere a aerului rece.

În cadrul incintei a funcționat până la începerea lucrărilor de restaurare o magazie de materiale alipită colțului incintei.

Magazia servea ca depozit pentru obiecte de patrimoniu din piatră ce trebuiau restaurate.

Pe acest amplasament s-a construit un grup sanitar pentru public cu placaje de faianță, pardoseli din gresie, zugrăveli cu var lavabil la pereți și tavane.

În zona nord-estică a incintei era amplasată o construcție cu structura de zidărie portantă având dimensiunile în plan de 6 x 8,30 m. Construcția a fost realizată în anul 1986 și a servit ca atelier. Aici s-a prevăzut o sală pentru degustări, spațiu ce nu se putea realiza în interiorul muzeului, deoarece nu sunt încăperi mai mari de 21 m²

S-a compartimentat zona de hol cu un zid de gipscarton și s-a realizat un grup sanitar.

S-au refăcut șarpanta și învelitoarea existentă din tablă zincată. S-au montat jgheaburi și burlane din tablă zincată noi. S-au refăcut tencuielile, s-au executat placaje cu faianță și gresie la grupul sanitar, zugrăveli cu var lavabil la pereți și tavane, s-a executat un tavan fals decorativ din gipscarton. S-a realizat un racord de la centrala termică montată în depozitul din construcția grupului sanitar pentru public.

Lucrările de consolidare, restaurare și amenajare s-au executat în perioada 1999-2006.

CONSOLIDARE ȘI RESTAURARE LA TURNUL DE SUD-VEST AL PALATULUI CULTURII IAȘI

Adrian Puișoru

Abstract

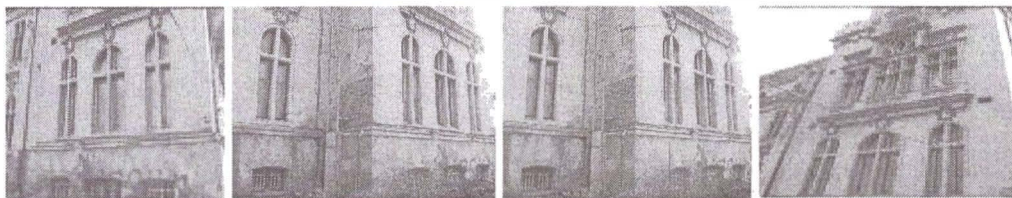
After the completion of the intervention works carried out on the southeast tower from the level of the foundations up to the second floor of the building during the period 1995-2002, the technical condition of the building required the emergency continuation of the consolidation works on the southwest tower.

The two towers are symmetrical to the main transversal axis of the building and the absence of the interventions would have increased the risk of new decay that would amplify the already existing ones in the structural system and the foundations.

The consolidation works mainly consisted in the lining of the brick walls with diaphragms of reinforced concrete, the addition of small pillars and belts of concrete reinforced with fastening iron, the remaking of the damaged brickwork, using bricks and mortar, the injection of small fissures, the re-weaving with bricks of the large fissures, the replacement of the floor above the underground level with a reinforced floor, the repairing of the existing floor above the ground level, the addition of belts and small pillars of concrete, placed on the height of the cornice, in order to anchor the roof framework to the tower and the decorative elements to the façades, the consolidation and repairing of the roof framework of the tower, the addition of continuous supplementary foundations, etc.

The execution works started in 2000 and are now in the finalization phase.

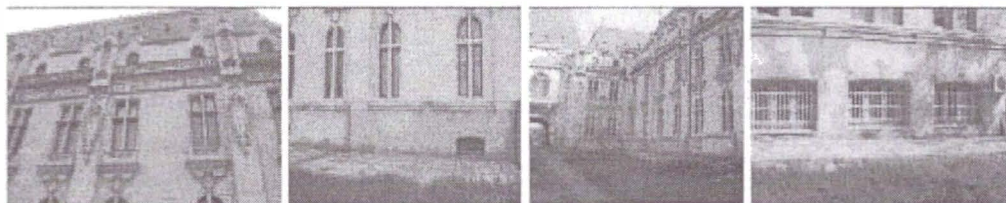
După executarea lucrărilor de intervenție la turnul de sud-est de la nivelul fundațiilor până la nivelul etajului doi în perioada 1995-2000, starea tehnică a clădirii a impus necesitatea continuării de urgență a lucrărilor de consolidare a turnului de sud-vest.

Cele două turnuri se află într-o poziție simetrică față de axul principal transversal, iar neintervenția ar fi mărit riscul apariției unor degradări noi, amplificându-le pe cele existente în sistemul structural și în fundații. În conformitate cu cercetările privind starea tehnică a clădirii și a materialelor componente ale structurii de rezistență, a rezultat o valoare a gradului nominal de asigurare, la acțiunea încărcărilor seismice, de 0,30 față de valoarea minimă necesară de 0,70. Începând cu anul 2000 au continuat lucrările de consolidare și la Turnul de sud-vest, din aripa de vest a Palatului Culturii. Lucrările de consolidare au constat în:

cămășuirea pereților din zidărie de cărămidă cu diafragme din beton armat;
prevederea de stâlpișori și centuri din beton armat cu oțel-beton;

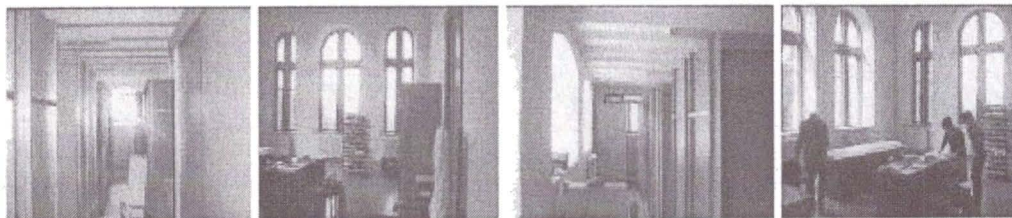
desfacerea locală a zidăriei puternic avariate și refacerea acesteia cu cărămidă și mortar, cu asigurarea legăturilor în ștrepi, de zidăria existentă;
 practicarea unor goluri de uși noi, cu desfacerea zidăriei de cărămidă și prevederea unor buiandruți de beton armat cu bare din oțel-beton;
 starea zidăriei portante a trebuit cercetată cu atenție, uneori sub fisurile fine din tencuieli s-au găsit fisuri foarte mari (crăpături) în zidărie. Repararea pereților din zidărie s-a făcut prin următoarele metode:
 injectarea fisurilor și crăpăturilor din pereți cu mortar fluid și injectarea cu pastă de ciment în masa (volumul) zidăriei;
 repararea locală a pereților structurali degradați prin rezidire.
 Soluțiile adoptate au fost în concordanță cu degradările existente.

În funcție de situația concretă, după îndepărtarea tencuielilor, proiectantul a făcut precizări suplimentare în cadrul asistenței tehnice, obligatorie pentru acest gen de lucrări.

Înainte de începerea lucrărilor de reparare a pereților s-a aplicat următoarea tehnologie pentru pregătirea suprafeței acestora:

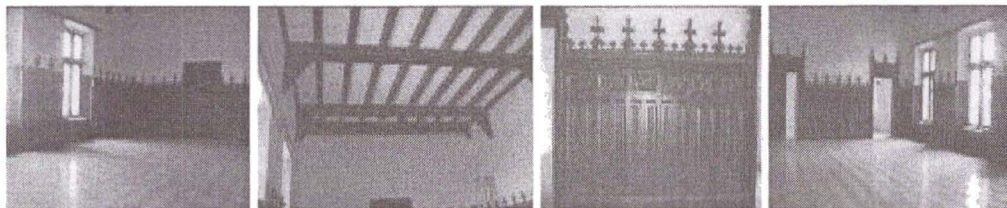
- îndepărtarea tencuielilor existente;
- îndepărtarea eventualelor cărămizi rupte și dislocate;
- reabilitarea zidăriei existente (șpaleți, parapeti, buiandruți) prin injectarea fisurilor mici (fisuri până la 10 mm) și prin reșesere cu cărămizi a fisurilor mari (fisuri mai mari de 10 mm);
- înlocuirea planșoului de peste subsol cu un planșeu armat (placă și grinzi) cu păstrarea profilelor metalice existente;

repararea planșoului existent, de peste parter, cu consolidarea acestuia prin dispunerea unor elemente suplimentare și prevederea unei suprabetonări din beton armat;

- prevederea unor centuri și stâlpișori de beton dispuși pe înălțimea cornișei, pentru ancorarea turnului șarpantei și a elementelor decorative ale fațadelor;
- prevederea de buiandruți din beton, armat cu bare din oțel-beton PC52 și OB37, cu înlocuirea profilelor metalice existente;

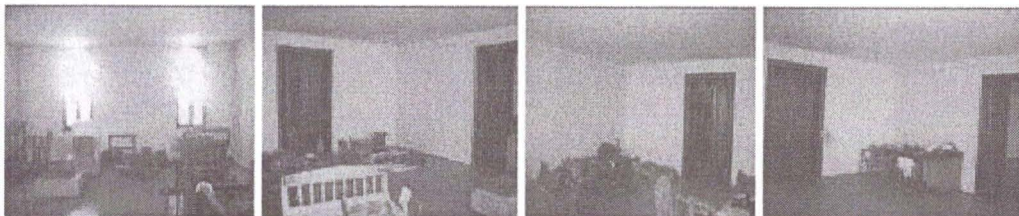
consolidarea și repararea șarpantei turnului;
 prevederea unor fundații continue suplimentare, sub cămășuirile de mortar și plătuirea fundațiilor existente cu fundații noi sub diafragmele de beton armat, alcătuite din talpă și elevație, care să transmită la teren încărcările suplimentare din cămășuieli și să asigure ancorarea armăturilor verticale din cămășuieli și stâlpișori;
 prevederea unei legături transversale (grindă de echilibrare) la nivelul fundațiilor din beton armat.

Lucrările de consolidare la fundații și elevația subsolurilor au fost precedate de săpături, însoțite de cercetare arheologică, situl fiind cunoscut ca deținând vestigii valoroase.

Lucrările de intervenții pentru reabilitarea elementelor structurale ale turnului de sud-vest au constat în următoarele:

- înlocuirea și revizuirea elementelor degradate din lemn, tâmplărie, pardoseli, astereală;
- refacerea elementelor degradate aflate în stare de deteriorare sau afectate de lucrările de consolidare: frize decorative, scafe de lumini, grinzi aparente, decorate cu profile de ipsos;
- refacerea parțială a unor zone din învelitoare precum și a decorațiunilor realizate din tablă zincată;
- lucrări de reparație a unor finisaje, tencuieli, profilaturi, ancadramente, glafuri din tablă arămită;
- verificarea și reabilitarea sistemului de preluare a apei pluviale, jgheaburi, burlane, rigole colectoare perimetrare;
- tratarea materialului lemnos cu substanțe ignifuge și soluții contra atacului ciupercilor și insectelor.

Instalațiile termice și electrice au fost supuse reabilitării.

Situl fiind cunoscut ca deținând vestigii valoroase, lucrările de consolidare și reparații ale fundațiilor și elevațiilor subsolurilor au fost realizate sub observația și îndrumarea arheologului.

Prin grija beneficiarului s-au corelat lucrările de cercetare arheologică și cele de consolidare și se va continua urmărirea comportării în timp a clădirii prin măsurători topografice și repere.

Controlul calității lucrărilor pe șantier s-a făcut conform programului stabilit împreună cu beneficiarul și constructorul.

Construcția are gradul III de rezistență la foc și categoria „C” de incendiu.

Lucrările de consolidare, restaurare și amenajare au început în anul 2000 și sunt în curs de finalizare.

SECVENȚE DIN ARTA ICONOGRAFICĂ A REPREZENTĂRII SF. IOAN GURĂ DE AUR (I)

**Merișor Dominte, Stelian Onica,
Bogdan Cojocă, Mihai Voicu**

Abstract

This material is related to sequences of steps and the conservation-restoration icons „Sf. John Chrysostom” (sec. XVIII) the church „Sf. Sava”, Iași

Cuvintele pot fi *mine de aur*. Imaginile pot fi acele secvențe intermediare în calea către desăvârșire. Artă cuvântului nu e identică cu artă imaginii și totuși ele se completează și se susțin. Cuvintele pot proiecta în mintea noastră imagini, imaginile cheamă cuvintele spre a împărtăși în plus câte ceva din încărcătura lor ideatică. În iconografia ortodoxă, orice călătorie de prospectare a imaginilor ce reprezintă persoane sfinte nu poate cuprinde o singură dată nici multitudinea și nici diversitatea reprezentărilor acestora, chiar dacă liantul lor este în continuare canonul din vremea bizantină. De aceea, de fiecare dată putem înregistra cu ochii fizici și ai minții doar secvențe dintr-o artă iconografică ce nu este nicidecum închisă și proliferă și creativă, dar la modul interiorizat și subtil.

În spațiul românesc, și cu precădere în cel moldav, artă iconografică a fost o consecință directă a edificărilor ecleziale, acestea nerezumându-se numai la construirea materiale, cu ziduri și în registre diverse ale bunurilor mobile, ci cuprinzând și demersurile spirituale. Astfel, fundamentările din timpul lui Ștefan cel Mare oferă cadrul propice unor dezvoltări ulterioare, un exemplu în acest sens fiind și artă miniaturistică care ia naștere și se cultivă la Mănăstirea Dragomirna, odată cu începutul sec. al XVII-lea, din inițiativa Mitropolitului Anastasie Crimca. „Originar din Suceava, ...Anastasie îmbracă încă de tânăr haina monahală în mănăstirea Putna. Aici el își va forma personalitatea ce se va manifesta mai târziu în toată activitatea vieții sale de patriot, om de cultură și mai ales de artist... Preocupat de o reînnoire a vieții monastice, în scopul de a îndruma monahismul pe o cale activă de spiritualitate și cultură, el zidește în 1602, împreună cu familia Stroicilor, prima sa ctitorie la Dragomirna, Biserica Schitului, închinată sfinților Enoh, Ilie și Ioan Teologul. Apoi zidește Biserica mare cu hramul Pogorârea Sfântului Duh, pe care o sfințește în 1609... În nici un loc de pe pământul țării noastre nu s-au copiat și împodobit atâtea manuscrise ca la Dragomirna. Nicăieri nu s-a dat o mai mare atenție unei astfel de creații artistice, concentrând în acest scop totul: mână de lucru, mijloace materiale și tot felul de bogății. Nicăieri nu s-au consumat mai multe culori, mai mult argint și mai mult aur, ca la Dragomirna. Acest focar artistic al miniaturisticii și-a pus bazele conducându-se în cea mai mare parte după exemplele tradiționale dar și după noile cuceriri ale artei plastice moldovenești.

Produsul artistic de la Dragomirna creat de Anastasie Crimca este cunoscut prin existența a nouă manuscrise cu miniaturi... Stilul și tehnica manuscriselor cu miniaturi de la Dragomirna dau acestora o notă precisă de individualitate în raport cu

toate celelalte produse ale miniaturisticii românești¹ Sintetizând creativ date iconografice moștenite și completându-le cu imaginația sa artistică, Anastasie Crimca exprimă plastic teologia textelor ilustrate cu o inventivitate care arată că rigorile canonice în iconografia ortodoxă nu zăgăzuiesc imaginația ci doar o coordonează și o stimulează atunci când și iconograful vede și simte mai mult în imagine decât un aspect tradițional. Astfel, „el coboară scene și sfinți de pe pereții bisericilor moldovenești, făcându-le loc în manuscrise și creează pentru miniatură, ca nimeni altul până la el, o vastă tipologie de sfinți și sfinte, mucenici și mucenițe, cuvioși și cuvioase, scene liturgice, simbolice și mistice”² Relației *cuvânt-imagie* Mitropolitul Anastasie Crimca îi acordă o deschidere care depășește stricta legătură pentru o anume semnificație, lărgindu-i acesteia delimitările către înțelesuri complexe. Astfel, însăși imaginea Sf. Ioan Gură de Aur are parte de reprezentări metaforice în compoziții inedite, fapt care exprimă o dată în plus creativitatea artistică a Mitropolitului Anastasie Crimca. În realitate acesta își devansează plastic vremea, oferind ulterior spațiului occidental surpriza de a constata că în Moldova, cunoscută prea puțin, exista un fel de modernitate imagistică perenă, *avant la lettre*, chiar acolo, în mediul bisericesc, unde se estima că niște canoane dintr-o epocă apusă, bizantină, ar elimina-o iremediabil. O mai atentă și profundă analiză în acest sens își așteaptă încă dezvoltarea, ea având menirea de a releva ceea ce graba sau alte priorități au lăsat în penumbra considerațiilor artistice. De altfel, în oricare vremuri, pentru o reprezentare vizuală imaginea unei persoane sfinte este o permanentă provocare. Ea nu este atât o raportare la realitatea fizică, dinspre care pot să rămână unele indicii pe care le teaurizează istoria, cât mai mult o sublimare a figurativului, în așa măsură încât prin mijloace vizuale să poată fi transmisă esența de credință care se include în imaginea respectivă. Prin intermediul imaginii sacralizate iconografia este de fapt o *scriere* metaforică, ce reprezintă secvențe din absolutul celest prin intermediul unor mijloace restrictive, pământești.

Independent însă de gradul de virtuozitate plastică ce caracterizează imagistic o realizare iconografică sau alta, mai importantă este trăirea inclusă acesteia, de către cine a realizat-o și dinspre cei care se roagă prin intermediul ei, aspecte care îi explică parțial în timp și un eventual statut de *icoană făcătoare de minuni*, precum sunt și moaștele persoanelor sfinte la care credincioșii se închină, venerându-le cu pioșenie.

Prin cuvânt și prin imagine exteriorizăm ceea ce gândul concepe, și transmitem prin ele încărcătura sufletească pe care o dăruim celorlalți. Dorința omului de a-și depăși condiția de muritor, de a transcende către energii elevate, spre a trăi veșnic, se reflectă în ortodoxie și prin faptul că iconografia sfințeniei nu este o reprezentare a realității tangibile ci o vizualizare a celei divine, spre care omul aspiră prin credința și autoperfecționarea sa.

Deobicei trăitori în diverse perioade pe Pământ, Sfinții s-au integrat realității vizibile, dar nu trebuie identificați numai cu ea, căci vizualizarea lor în ortodoxie extrage din realitate doar o serie de indicii, pe care apoi le transferă spre o ipostază imagistică esențializată, care să ne ofere certitudinea de etern. Așa se explică și

¹ Dr. G. Popescu-Vilcea, *Anastasie Crimca*, Ed. Meridiane-București, 1972, pp. 7, 8, 13.

² *Ibidem*, p.9.

hieratismul și regulile cumulate în canoane pentru reprezentarea imaginilor în iconografia ortodoxă, statuate dogmatic în sinoade ecumenice de către Sfinți Părinți, spre a se menține în timp, conform principiilor *Erminiei picturii bizantine*, independente de mode și de curente, de fluctuațiile artistice și de exprimările personalizate. Cu toate acestea istoria artei ne relevă realizări iconografice ortodoxe influențate uneori de anumite școli ori chiar stiluri din artele spațiului creștin, care nu totdeauna sunt acceptate în sens bisericesc din punctul de vedere al corelării imagine-dogmă. Spre a înțelege mai bine caracteristicile specificului care se impune artei sacre în cadrul Bisericii ortodoxe, în Erminia menționată întâlnim chiar la început *Rugăciunea iconarului*, în cadrul unor *Îndrumări către cel ce voiește a deprinde meșteșugul zugrăviei*.

„Cel care voiește a deprinde meșteșugul zugrăviei, mai întâi să se călăuzească singur desenând simplu și fără măsuri câtăva vreme, pentru ca să capete (o oarecare) îndemănare și să se arate priceput.

Apoi să se facă pentru el rugăciune către Domnul Iisus Hristos, în ziua de Paști, după slujba vecerniei, în prezența meșterilor și calfelor³ Ucenicul să se închine înaintea icoanei Născătoarei de Dumnezeu, numită „Povățuitoarea”, iar preotul, dând binecuvântarea „Slavă Ție, Dumnezeu nostru, slavă Ție”, să rostească rugăciunile obișnuite: Împărate ceresc..., Sfinte Dumnezeule... slavă... și acum... Prea Sfântă Treime..., Doamne, miluiește (de trei ori), slavă... și acum..., Tatăl nostru... și... tropare...”

(De fapt ar mai trebui să amintim că mai ales atunci când s-a observat o prea evidentă imixtiune în ortodoxie a unor motive și practici artistice netradiționale acesteia, s-a simțit mai imperios nevoia fixării prin scriere a cunoștințelor verbale, care se transmiteau de destul timp ucenicilor în cadrul atelierelor și activităților mănăstirești).

Diferit ca realizare plastică de specificul conservator și atemporal al icoanei, tabloul religios particularizează exprimările plastice în funcție de timp și de loc, exacerbând spectacolul vizual al momentului și insistând în cazul reprezentării sfinților pe faptul că aceștia s-au întrupat ca oameni (obișnuiți, cotidieni), precum întrupat ca om a fost Mântuitorul Iisus Hristos. Acesta însă, deși răstignit, a înviat, generând astfel cultul icoanei. „Cuvântul „icoană” este de origine greacă: *eikon* înseamnă „imagine” sau „portret” Pe vremea când imaginile creștine erau în formare, Bizanțul desemna prin acest cuvânt orice reprezentare a lui Hristos, a Fecioarei, a unui sfânt, a unui înger sau a unui eveniment din istoria sfântă, chiar dacă acea imagine era pictată, sculptată, mobilă sau monumentală și indiferent de tehnica cu ajutorul căreia a fost elaborată. Astăzi, termenul se aplică mai ales lucrărilor de șevalet, fie ele pictate, sculptate sau lucrate în mozaic. Acesta este sensul pe care arheologia și istoria artei îl conferă icoanei... Atunci când vom vorbi despre icoane, vom avea în vedere

³ Despre investirea zugravilor-o adevărată hirotesie, amintind oarecum și de ceremonialul primirii luptătorilor medievali în rândul cavalerilor, vezi Costin Petrescu, *O consacrare artistică în ziua de Paști*, în ziarul „Universul”, București, 1932, 1 mai, și C. Săndulescu-Verna, *Vechii zugravi, tradiții uitate*, în rev. „Îngerul”, Buzău, 1937, nr. 1-2, p. 34-38 (Dionisie din Furna, *Erminia picturii bizantine*. Ed. Sophia, București, 2000, pp. 22, 24).

„Trebuie spus că, în pofida opiniei curente, nu numai că Biserica Ortodoxă nu a interzis niciodată statuile, dar o asemenea interdicție este chiar imposibilă, neavând nici un temei în doctrina acesteia.”

imaginile sacre în general, fie că avem de-a face cu picturi pe lemn, fresce, mozaicuri sau sculpturi. De altfel, cuvântul românesc „image”, ca și cuvântul rusesc *obraz* primesc împreună această accepțiune globală... Biserica afirmă că icoana este o urmare a Întrupării lui Dumnezeu, că ea se întemeiază pe această Întrupare, fiind deci proprie esenței însăși a creștinismului și inseparabilă de aceasta... Toate prefigurările Vechiului Testament anunțau mântuirea viitoare, acea mântuire care acum este împlinită și pe care Părinții au rezumat-o într-o formulă cu deosebire pregnantă: „Dumnezeu S-a făcut om pentru ca omul să devină dumnezeu” Această lucrare de răscumpărare este așadar centrată asupra Persoanei lui Hristos, Dumnezeul făcut Om și, alături de El, asupra Fecioarei – prima persoană umană întru totul îndumnezeită... De aceea primele icoane, apărute odată cu creștinismul, sunt cele ale lui Hristos și ale Fecioarei. Iar Biserica, afirmând aceasta prin tradiție, întemeiază pe aceste două imagini – veritabili poli ai cultului – întreaga ei iconografie... Acum, după Întrupare, putem să-i reprezentăm deopotrivă pe Profeții și pe Patriarhii Legii Vechi ca pe niște martori ai umanității deja răscumpărate prin sângele Dumnezeului întrupat. Imaginea acestor oameni, precum și cea a sfinților neo-testamentari nu ne mai poate conduce spre idolatrie pentru că de acum cunoaștem imaginea lui Dumnezeu în om, și fiindcă – spune iarăși Sfântul Ioan Damaschinul – „am primit de la Dumnezeu capacitatea de a discerne, deosebind ceea ce poate fi reprezentat de ceea ce nu poate fi. Căci Legea a fost asemenea unui pedagog spre Hristos, pentru ca noi să fim îndreptați spre credință. O dată credința venită, nu mai stăm la îndemâna acestui pedagog (Gal.3, 24-25; vezi și 4, 3)” (*Al III-lea tratat în apărarea sfințelor icoane*, cap. VIII, P.G. 94, 1328). Aceasta vrea să spună că noi nu înfățișăm viciile omenești și nu facem imagini spre slava demonilor. Facem întruchipări spre slava lui Dumnezeu și a sfinților Săi, pentru a ne întări în bine, a ne feri de viciu și a ne mântui sufletele”⁴. Astfel, figurându-l și pe Sf. Ioan Gură de Aur, îi menținem amintirea și îi slăvim profunzimea credinței, frumusețea și amploarea predicilor, consistența ideatică și actualitatea scrierilor sale numeroase. Considerația continuă ce i se acordă, ca și multiplele imagini iconografice ce-l reprezintă, demonstrează faptul că acum, după 1600 de ani de la trecerea Sa la cele veșnice, Sf. Ioan Gură de Aur, propovăduitor și susținător neabătut al creștinismului, este o prezență fundamentală și continuă în Biserică, căreia i s-a dedicat, cu trup și suflet, în întreaga sa viață.

„Legătura fundamentală între imagine și creștinism este sursa potrivit căreia, de la început, Biserica a propovăduit lumii creștinismul *atât prin cuvânt, cât și prin imagine*. Iată de ce Părinții celui de-al VII-lea Sinod Ecumenic au putut spune: „Tradiția pictării icoanelor exista încă din vremea propovăduirii apostolice”. – Mansi (celebru editor al Actelor emise de Sinoadele Bisericii – n.tr.), XIII, 252 b.

Această apartenență esențială a imaginii la creștinism explică de ce apare ea în Biserică și de ce ocupă tacit, ca lucru de la sine înțeles, locul ce i se cuvine, în ciuda interdicției din Vechiul Testament și a unor opoziții relative”⁵

Dacă icoana reprezintă veșnicia și se abstrage prin hieratism din realitate, tabloul religios ilustrează momentul, trăirea acestuia, faza concretului încărcat de

⁴ Leonid Uspenski, *Teologia icoanei*, Ed. Anastasia, 1994, pp.15, 16, 26, 27

⁵ *Ibidem*, p.27.

patetism. Teoretizarea sau motivația explicativă a specificității și diferențierii vizualizărilor efective în creștinism se poate îmbogăți la oricare prilej cu nuanțări, acestea putând evidenția atât asemănări tematice cât și deosebiri dogmatice, răsfrânte în însăși modul de concepere și de pictare a scenelor religioase. Curățirea de efemer și întâmplător pe care o introduce canonul vizual în ortodoxie este înlocuită în catolicism de creativitatea demonstrativă, pe care artistul o expune în fața privitorilor. În alt sens considerată, ca o tacită smerenie și adâncă ascultare, creativitatea plastică în ortodoxie este o mai discretă *orchestră* și *orchestrare* a unor simfonii vizuale, fără *disonanțe* ori puternice contraste tonale.

Spre deosebire de alte realizări iconografice creștine, iconografia ortodoxă nu este concepută ca voit spectaculară pentru o lume terestră, ci ca intermediere vizuală către o ipostază transcendentă. Raportările la ceea ce este vizibil sunt astfel esențializate și figurările apar abstrase față de imediata realitate, prin însăși respectarea unor canoane de ilustrare, care conferă atemporalitate și permanență scenelor iconografice. Cu toate acestea există loc și pentru creativitate artistică, rigorile canonice statuate în timpuri bizantine oferind mai degrabă un cadru al ordonării imagistice și nicidecum o constrângere ce anulează inventivitatea exprimării plastice. Ea este astfel mult mai subtilă, chiar nedeclarativă la prima privire, solicitând o mai îndelungată contemplare, care să impregneze pe omul credincios cu starea de liniște și pace interioară, transmisă cultic și prin intermediul rigorilor iconografice, anume concepute în acest sens. Neviolente și nebulversante nici măcar prin scenele martirice, imaginile ortodoxe vor să arate că altă lume ele reprezintă, și că miracolul întrupării sfințeniei în forma umană oferă oricărui muritor posibilitatea să asceadă la nemurire prin lucrul cu sufletul său.

Viața pământească, secundă poate la nivel universal, a fost pentru Sf. Ioan Gură de Aur un timp de învățătură, de predici în diverse locuri și de ierarhie bisericească, răutatea și pizma omenească a unor contemporani aducându-i până la urmă un final fizic în surghiun.

Stâlp doctrinar al Bisericii creștine, Sf. Ioan Gură de Aur conservă pentru posteritate menirea educatorului de suflete, amintindu-ne că a noastră credință creștină trebuie însoțită de fapte pe măsură pentru a ascede la mântuire. Faptele celui care lucrează cu imaginea sunt de la sine legate de felul cum aceasta este considerată și folosită, atât de subiectul în cauză cât și de cei din jur.

Deoarece Sf. Ioan Gură de Aur a trăit la începuturile creștinismului (347- 407 d.H) și a avut o activitate fundamentală în sens doctrinar, imaginea sa devine pe parcurs, pentru toată ortodoxia, o prezență continuă, ca și cele ale Sf. Vasile cel Mare și Sf. Grigorie Teologul.

În iconografia creștină, Sf. Ioan Gură de Aur (la greci Sf. Ioan Hrisostom ori Sf. Ioan Zlatoust la ruși), ca părinte al Bisericii Ortodoxe, apare atât în icoane cât și în miniaturi și în pictura murală, etc. Zilele sale de prăznuire (13 noiembrie, 27 și 30 ianuarie) permit ilustrări diferențiate, la modul singular ori în cadrul Sfinților Trei Ierarhi și al altor teme iconografice.

Imaginile sale bizantinizate, bust ori figură întregă, din față sau din ușor semiprofil, sunt integrate compozițional dimensiunilor suprafețelor pe care acestea apar. În funcție de subiectul iconografic întâlnim diferite poziționări ale Sf. Ioan Gură

de Aur. Cea mai frecventă este poziția frontală, în care Sfântul binecuvântează cu mâna dreaptă și ține un filacter sau o evanghelie în mâna stângă.

În spațiul ortodoxiei istoria artei îl menționează pe Sf. Ioan Gură de Aur în reprezentări individuale și în asociere cu alte persoane sfinte, cele mai cunoscute și des întâlnite fiind imaginea sa din altar și cea din cadrul Sfinților Trei Ierarhi.

Tradiția în actualitate, arc stilistic al Bisericii Ortodoxe, ne oferă însăși explicația substanței ortodoxiei, a specificului ei iconografic, creativ în esența reprezentărilor vizuale și nu în aparența aspectelor acestora. În acest sens ar putea intra astfel în discuție însăși comparația artă sacră artă profană, fără însă a insista pe aspectele dihotomice ci pe ce cele care oferă argumente existenței punților de legătură. Acestea se fundamentează pe elementele comune din gramatica vizualului, pe acele similitudini morfologice și corespondențe sintactice din limbajul plastic

Contemporaneitatea este alertă, zgomotoasă, prea productivă material și regresivă spiritual. Liniștea și pacea pe care o degajă un context eclezial este mai ales căutată de cei care conștientizează vicisitudinile epocii moderne și încearcă cel puțin o contracarare a efectelor negative induse de acestea, dacă nu chiar o asanare a lor. De fapt fiecare timp a avut surplusul său de negativitate, față de care cei ce și-au asumat responsabilitatea contracarării și-au exprimat de cele mai multe ori public motivația atitudinii lor.

Sf. Ioan Gură de Aur, dezvoltându-și talentul oratoric și scriptologic, a pledat din tinerețe pentru valoarea morală a principiilor și normelor creștine. Predicile și apoi episcopatul său i-au atras cu prisosință animozitățile celor a căror conduite le critica, uneori cu destulă vehemență și cu toate riscurile de a fi surghiunit, fapt ce s-a și produs în cele din urmă, grăbindu-i sfârșitul vieții fizice. Impactul spiritual al cuvintelor Sf. Ioan (numit și Gură de Aur pentru talentul său verbal și scriptologic) a fost și a rămas însă atât de mare, încât, odată cu minunile de după a sa moarte și cu aducerea moaștelor sale la Constantinopol de către un discipol ajuns ierarh, are loc recunoașterea publică a sfințeniei sale. Valoarea perceptelor religioase are în creștinism un puternic impact educativ atunci când acestea sunt trăite prin exemplul personal, Sf. Ioan Gură de Aur fiind un model de conduită atât pentru monahii dedicați studiilor scripturistice cât și pentru mirenii trăitori în credința creștină. Arcului valoric produs astfel în timp îi corespunde arcul stilistic, care îl reprezintă vizual pe Sf. Ioan Gură de Aur conform canoanelor iconografiei ortodoxe. Din această desfășurare de anvergură am selectat doar o infimă parte din reprezentările iconografice ale Sf. Ioan Gură de Aur, pentru a evidenția că în ortodoxie, cu trecerea timpului, se sudează în ansamblu structura vizuală a imaginilor printrun *arc stilistic conceptual*, ele având totuși varietate în aspect, mai ales datorită detaliilor de realizare tehnică și artistică.

Menținând tradiția iconografică în actualitate, Biserica Ortodoxă nu este nicidecum desuetă, ci oferă o lecție de imanență a continuității, în cadrul căreia constatăm cizelarea creativității pe direcția evidențierii mesajului religios și nu a unor modificări formale, care să aducă în discuție originalitatea artistică a iconografului. Acesta își subsumează creația imperativelor teologice, realizând din aproape în aproape porțiunea sa de *arc stilistic vizual* inclus în cel generic, *conceptual*.

Astfel, continuitatea canonică a vizualizărilor aduce tradiția în actualitate, creind un *arc stilistic între vremuri*, fapt ce conferă un specific aparte iconografiei

Bisericii Ortodoxe. Această iconografie apare astfel concomitent *conservatoare* și *creativă*, veche și nouă, recurentă și permisivă față de o libertate dirijată a modalităților de exprimare vizuală.

Simultan însă actualelor exprimări iconografice ortodoxe (pentru care materialul vizual adiacent aduce câteva exemplificări din lucrările studenților de la secția „Artă Sacră” a Facultății de Teologie Ortodoxă „Dumitru Stăniloae” din Iași) există preocupările de preservare a bunurilor bisericești, activități cu substrat științific, de conservare-restaurare, tot atât de utile pentru păstrarea valorilor tradiționale ca și cele creative, care le mențin prin intermediul artei ecleziale. Centrul „Resurrectio” al Mitropoliei Moldovei și Bucovinei cuprinde ambele direcționări, realizările și protejările materiale susținând de fapt în sens religios și cultural amplitudinea și menirea benefică a demersurilor spirituale.

Notă: Datorită faptului că materialul vizual selectat și comentariilor plastice ce-au fost asociate reprezentărilor Sf. Ioan Gură de Aur sunt destul de ample, am inclus aici, pentru început, îndeosebi miniaturi, ca o secțiune minimă din numeroasele imagini, rămânând astfel pentru o proximă prezentare alte vizualizări iconografice de icoane și de pictura murală etc.

Imaginea Sf. Ioan Gură de Aur în arta miniaturii (din manuscrise, cărți bisericești, s.a.)

Fig. 1 – Mitropolitul Anastasie Crimca – *Autoportret și ierarhul Ioan Gură de Aur* („Liturgh. 1616”) Cat. 57

Într-o compoziție solemnă ca subiect și imagine, *harul* pozitivării gândurilor și faptelor este transmis dinspre nivelul divin către cel pământesc, Persoanele Sfinte figurate invocându-l, primindu-l și reflectându-l către închinătorul Mitropolit Anastasie Crimca. Pe sensul median și vertical al imaginii, *Harul* Sfânt este sugerat de însăși atitudinea Lor. Aceasta este *orantă* la Maica Domnului cu Pruncul Iisus Hristos, apoi aproape similară, ca poziție a mâinilor, la Sf. Ioan Gură de Aur (care cu dreapta binecuvântează și în stânga are Evanghelia), și din profil, a rugă, la Mitropolitul Anastasie Crimca, îngenuncheat lângă monumentală și hieratică succesiune în formă de coloană a Persoanelor Sfinte. Spre toate este invocată ocrotirea, pe care acestea o acordă prin însăși simbolul crucii, repetat pe omoforuri și indus vizual de axul vertical al poziționării lor, ax ce se compune rectangular cu înscrisul transversal al Sf. Ioan Gură de Aur.

Fig. 2 – Exemplu de modernitate plastică, mult mai târziu întâlnită în cadrul artelor vizuale laice, este stilul artistic al lui Anastasie Crimca. Miniatura cu Ierarhul Ioan Gură de Aur, Apostolul Pavel și Proclu („Apostol, 1609”) Cat.50, apare ca o elocventă demonstrație de talent și putere de convingere doar prin câteva mijloace plastice, al căror mesaj este însă complex. Armonia structurării interne și externe a elementelor miniaturii îi susține acesteia semnificația, care ne arată că în arta sacră însăși substanța și eficiența mesajului teologic este intim corelată și concomitentă valorii vizuale a imaginii iconografice. Aprofundarea explicațiilor asupra acesteia rămâne o deschisă oportunitate de a se aprecia la Anastasie Crimca, ca și la orice alt slujitor și reprezentant al artei bisericești, esențialul rol avut în cadrul viabilității valorice a iconografiei ortodoxe și aprecierii ei ca o esențială modalitate de exprimare vizuală.

Fig. 3 – În această miniatură , realizată pe un fond aurit, Sf. Ioan Gură de Aur este figurat într-un ușor semiprofil ca smerit rugător, cu un rotulus desfășurat, sub o arcadă trilobată ce ne amintește subtil de patronajul Sfintei Treimi. Veșmintele sale au nuanțele devoțiunii, credinței și sfințeniei iluminate, culori ce se amplifică tonal în chenarul bicromatic, roșu-albastru. Banda armonic ritmată ne amintește de succesiunea unor cărți deschise, dedicate iubirii jertfelnice și credinței în nemurire, parafrază simbolizând însăși activitatea misionar-creștină a Sf. Ioan Gură de Aur. Pe omoforul alb, în contrast tonal cu acesta,cele trei cruci negre cu brațe ca niște petale , nu numai că formează un centru de interes cu o mișcare interiorizată și neofensivă, dar și aduc în interiorul imaginii curburile motivelor vegetale din colțurile superioare ale miniaturii. Cu ele și cu arcele veșmântului și înclinarea pioasă a Sfântului, se realizează astfel o subtilă și reconfortantă muzicalitate cromatică, desfășurată atemporal pe linia melodică a unor direcții convergente.

Fig. 4 – Figurat al treilea din stânga, Sf. Ioan Gură de Aur se detașează vizual (prin al său veșmânt de ierarh) dintr-un grup de înalți prelați, care primesc, prin binecuvântatul împărat Alexios Comnenos, *Panoplia dogmatică* de Euthymios Zigabenos (manuscrisul care desființează toate ereziiile de la Epicur până în sec. XI d.H.) – Biblioteca Apostolică a Vaticanului, Roma

Fig. 5 – La această miniatură cu Sf. Ierarh Ioan Gură de Aur, realizată de Ieromonahul Nectarie în Liturghierul din 1631 (Țara Românească), constatăm finețea grafiei și sensibilele acorduri cromatice reunite într-o compoziție complexă, cu imagine și text. Simetrii, ritmări și echilibrate asimetrii, conving că arta miniaturii e o secțiune privilegiată în cadrul Artei Sacre. Sf. Ioan Gură de Aur binecuvântează cu dăruire, iar încântarea credinței ce o transmite reiese și din frumusețea mesajului vizual, structurat prin asociere de nuanțe calde, simboluri creștine (repartizate echilibrat compozițional) și rafinate stilizări (meridionale) de elemente naturale.

Fig. 6 – Într-un parcurs istoric în care se produc și influențări, o imaginea mai naturalizată a Sf. Ioan Gură de Aur (Ms.23, f 1v), din Liturghierul lui Constantin Brâncoveanu, Ms 23 (scriptor și miniaturist, Ieromonahul Calinic, 1693-1697) este centrată într-o compoziție complexă, care îl înconjoară simbolic. Situată în inima Bisericii, sub ocrotirea Sf. Arhangheli, este o rezolvare plastică remarcabilă, redată cu o evidentă sensibilitate artistică. Prin ea tradiția se dovedește contemporană cu modernitatea, iar omul zilelor noastre descoperă că dacă învață să vadă mai departe de păreri și aparențe atunci se va strădui să afle calea benefică în labirintul ofertelor din vremea sa. Deoarece Sf. Ioan Gură de Aur, trăitor înainte de schisma eclezială, se află centrat în această miniatură simbolică într-o egidă trinitară unitară, înțelegem că menținerea valorilor tradiționale se fundamentează și pe credința care să reunească Biserica Creștină într-un Tot Unitar, așa cum încearcă să sugereze plastic reunirea coloanelor celor două turle care-l încadrează pe acest Sfânt al Învățămintelor de Aur.

XXXIII. Frontispiciul Liturghiei Sf. Ioan Gură de Aur și inițială policromă ornată "O" (Ms. 23. f. 2r)
Frontispiece, St John Chrysostom's Liturgy, and initial letter "O"

Fig. 7 – Dacă o privim și ca un simbol, această frumoasă pagină cu frontispiciu și inițială, realizată de Ieromonahul Calinic, pentru Liturghia Sf. Ioan Gură de Aur, în Liturghierul lui Constantin Brâncoveanu (sfârșitul sec. al XVII-lea), am putea să o considerăm ca o inedită și specială ipostază a Sf. Ioan Gură de Aur, exprimată printr-o *metaforă vizuală* a prezenței sale și nu printr-o *redare strict figurativă*.

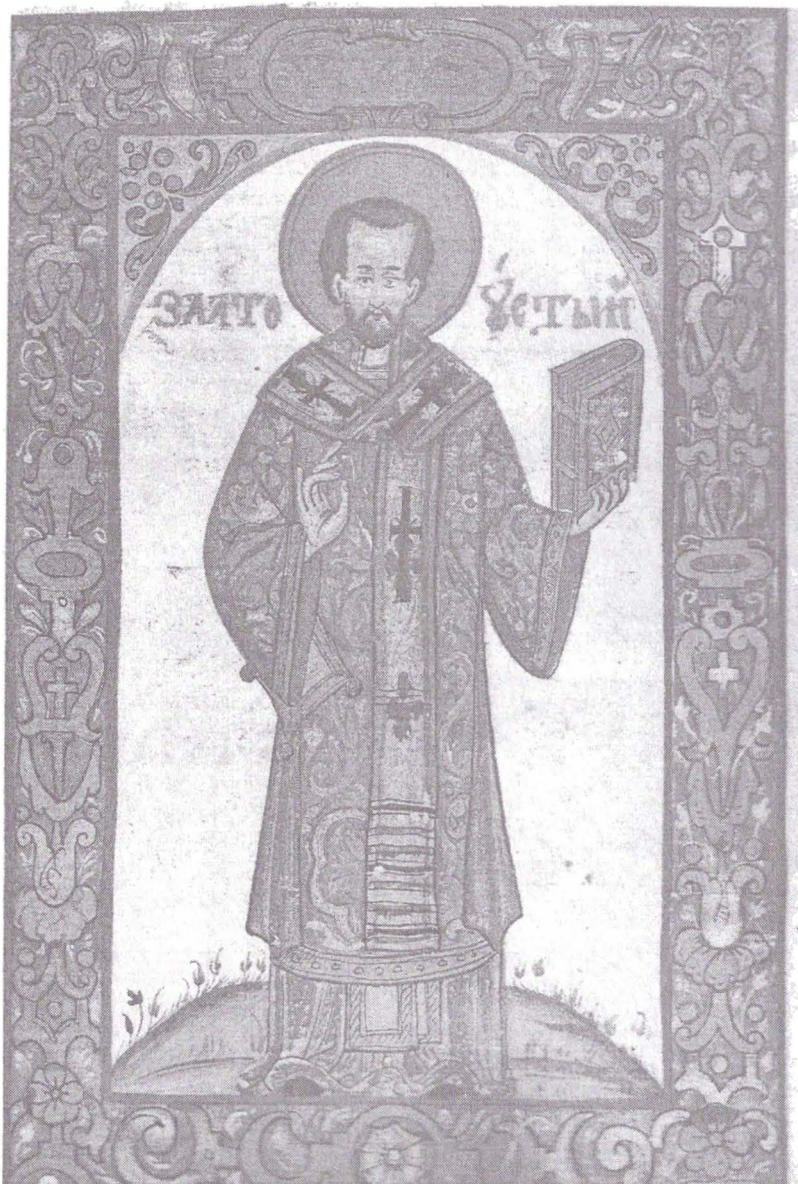

Fig. 8 – ANONIM (Țara Românească) – Ierarhul Ioan Gură de Aur („Liturgh. Mitrop. Ștefan”) Cat. 64., Prin însăși natura aspectelor și mijloacelor tehnice de realizare și multiplicare, arta grafică permite iconografiei ortodoxe cele mai multe și evidente asimilări din experiențele și stilurile vizuale ale vremurilor parcurse. Întâlnim astfel influențe baroce, ca în această miniatură, sau prefigurări ale unor modernități vizuale care încă nu s-au produs în cadrul imaginilor laice.

În o serie de gravuri din sec. al XVIII-lea, unele ipostaze ale imaginii Sf. Ioan Gură de Aur primesc influențe occidentale, mai ales atunci când Sf. Ierarh este figurat cu mitră și poartă un veșmânt cu motive baroce.

Fig.118 Sf. Ioan Zlatoust,
în *Liturgie*, Râmnic, 1733, gravură semnată Mihai

Fig.138 Sf. Ioan Zlatoust,
în *Antologhion*, Râmnic, 1737 gravură semnată cu inițialele Mi.r.
161.

Fig. 9, 10

Fig.139 Sf. Ioan, Vasile și Grigorie,
în *Antologhion*, Râmnic, 1737

Fig.11

Fig. 171 Sf. Ioan Zlatoust,
in *Liturghii*, Râmnic, 1759

Fig. 282 Sf. Ioan Zlatoust,
in *Liturghii*, Blaj, 1775

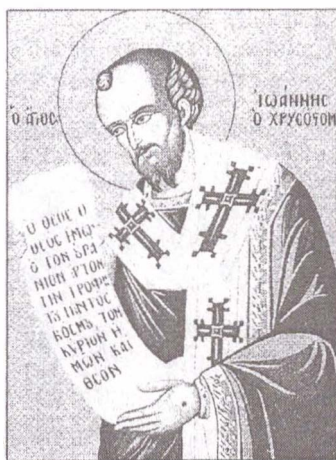
Fig. 12, 13

Fig. 57 Sf. Ioan Zlatoust,
in *Liturghii*, Buzău, 1769, gravură semnată P. Ghyric

Fig. 14

În unele reprezentări grafice actuale, asociate zilelor de sărbătoare pentru Sf. Ioan Gură de Aur, imaginea sa este inspirată din modele tradiționale, bizantine, dar redată conform unor preferințe locale.

Sfântul Ioan Gură de Aur – Aducerea Sf. Moaște

Fig. 15 – Pentru Sărbătoarea din 27 Ianuarie (Aducerea moaștelor Sf. Ioan Gură de Aur), în această grafie demonstrativ-naturalizantă, Sf. Ioan Gură de Aur este reprezentat bust, cu un filacter ce ar trebui să rezoneze plastic cu înscrisurile, ornamentele și cele trei cruci de pe omofor.

Sfinții trei Ierarhi

Fig. 16 – În imaginea pentru Sărbătoarea Sf. Trei Ierarhi (30 Ianuarie) Sf. Ioan Gură de Aur este localizat central. Euritmia Persoanelor Sfinte cuprinde și euritmia Evangheliilor, situate între crucile de pe veșminte și susținute de mâinile binecuvântând și cele acoperite de omofoare ale Sf. Trei Ierarhi.

Fig. 17 – Într-o veche și inedită miniatură de pe un manuscris bizantin din sec. al XI-lea este vizualizată „Aducerea moaștelor Sfântului Ioan Gură de Aur la Constantinopol, cu o procesiune solemnă, pentru a fi așezate în biserica Sfinților Apostoli”, (a cărei reprezentare apare în fundalul imaginii). Se remarcă ritmica formelor, profesionalismul figurărilor umane și intenționata perspectivă inversă a sicriului cu moaște, aspect care evidențiază specificul iconografiei bizantine, care focalizează în ochii privitorului și în fața imaginii acel punct principal de vedere, considerat astfel (în sens geometric) ca generator dar și primitiv al razelor vizuale. Ulterior, după scindarea Bisericii, în arta apuseană acest punct principal de vedere va fi perspectivă situat în depărtarea imaginii, (pe linia orizontului), Renașterea dezvoltând o alternativă orientată spre naturalizarea reprezentărilor vizuale comparativ cu atemporalitatea și aspațializarea specifice imaginilor ortodoxiei.

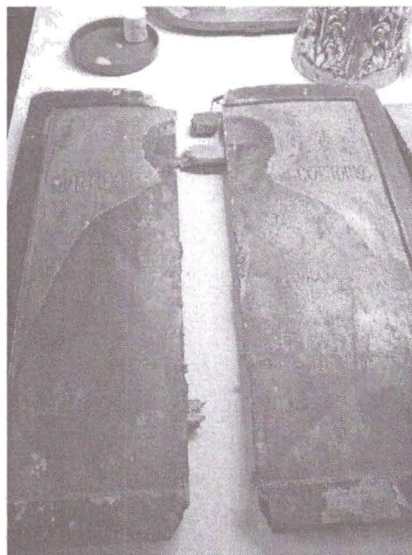
Fig.18-24. Toate aceste imagini, în care apare figurat Sf. Ioan Gură de Aur, denotă posibilitatea unei largi palete a variantelor plastice și tehnice care îi pot face vizibilă prezența, fie în compoziții de două, trei sau mai multe persoane sfinte, fie la modul individual, ca Sf. Ierarh, închinător, rugător, învățător.

Imagine de ansamblu a icoanei Sf. Ioan Gură de Aur (de sec. XVIII) de la Biserica „Sf. Sava”, Iași, la standul Centrului „Resurrectio”, din cadrul T.O.B., Iași – 2007

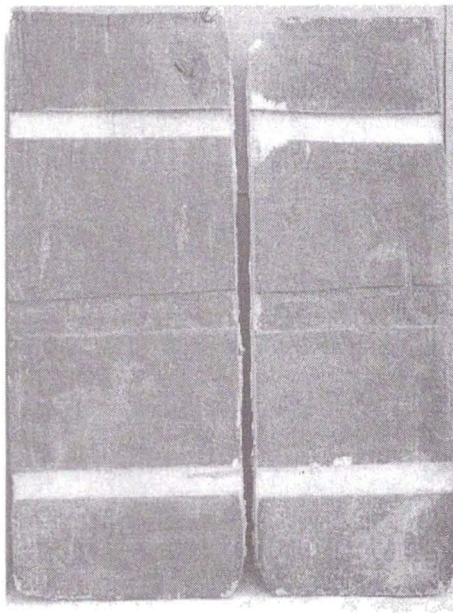

**SECVENȚE DIN ETAPELE CONSERVĂRII-RESTAURĂRII ICOANEI
„SF. IOAN GURĂ DE AUR” (DE SEC. XVIII) DE LA BISERICA
„SF. SAVA” , IAȘI**

**ICOANA FRACTURATĂ, FRAGILIZATĂ ȘI CU STRATURI
ADERENTE DE MURDĂRIE ETC.**

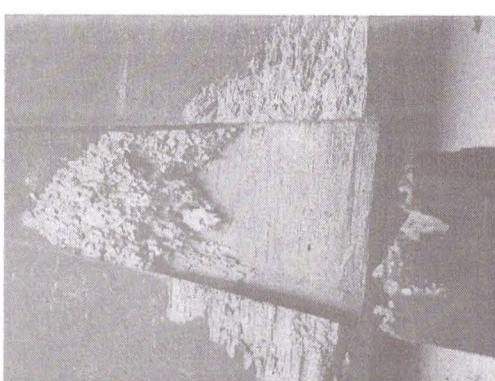
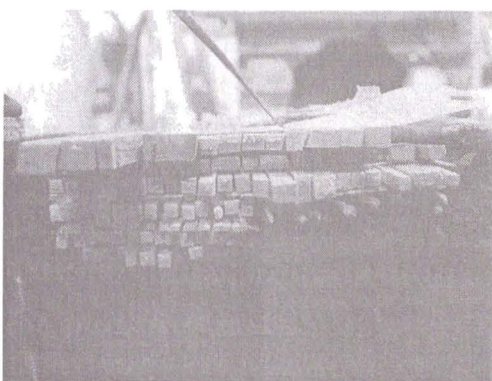
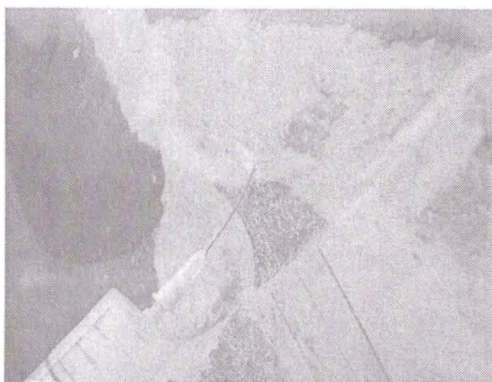
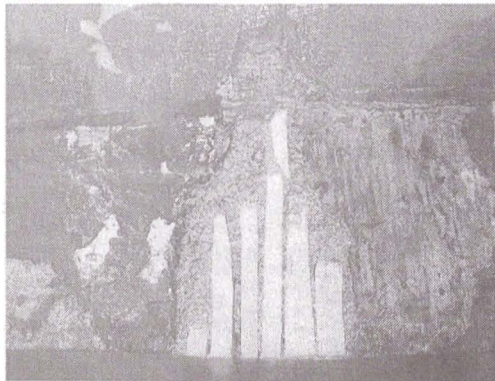
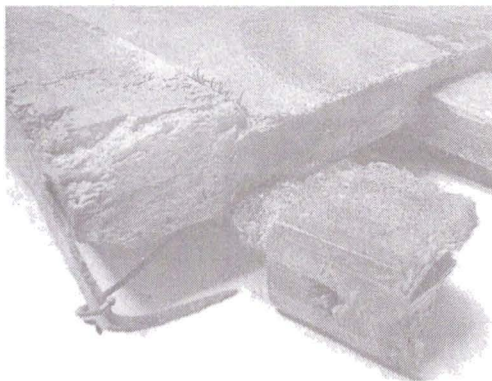

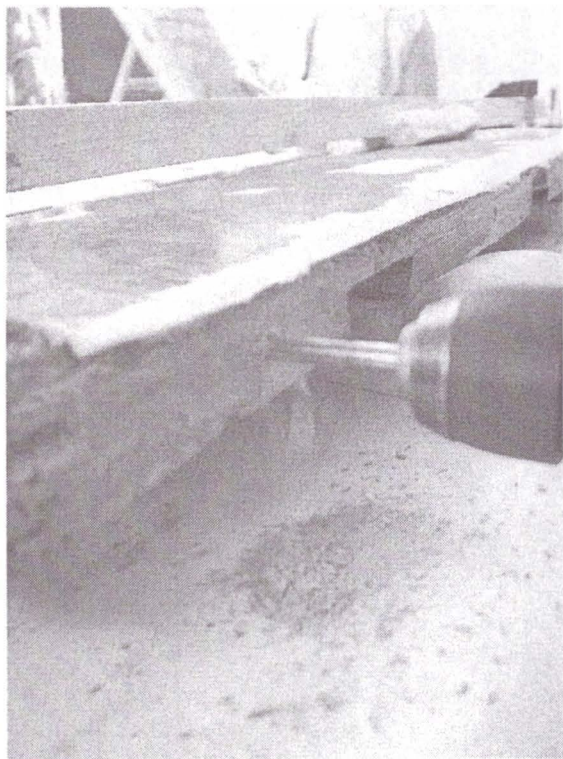
**ACȚIUNI DE STABILIZARE A DETERIORĂRILOR
FAȚA ȘI VERSOUL ICOANEI**

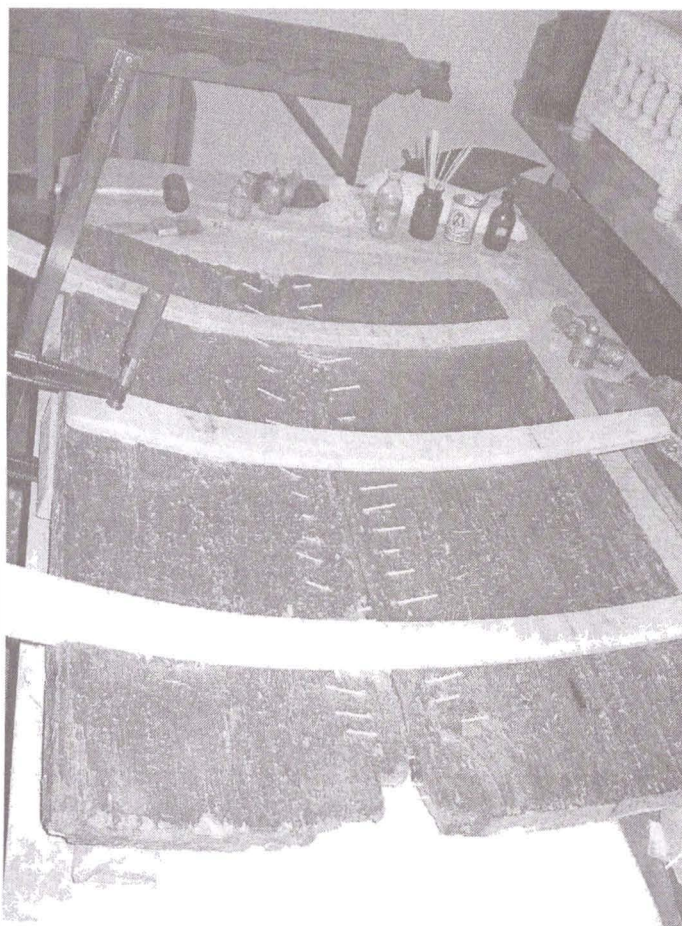
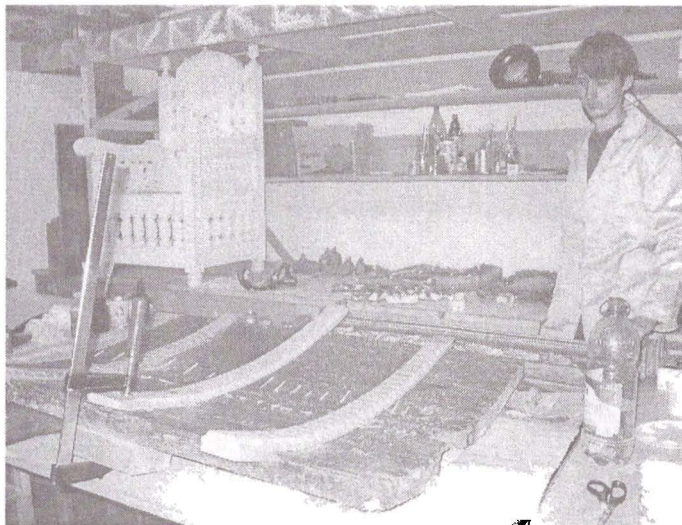
**FRAGMENTE ȘI ZONE FRAGILIZATE ȘI DETERIORATE.
Operațiuni de remediere a lor
(FIXĂRI, IMPREGNĂRI, CONSOLIDĂRI, CURĂȚIRI,
CHITUIRI, INTEGRĂRI CROMATICE)**

DETALII AFECTATE, IMPREGNATE ȘI CONSOLIDATE

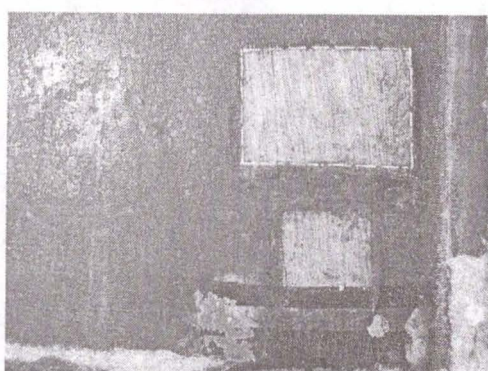
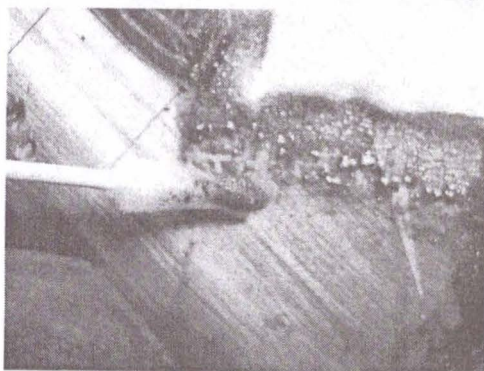
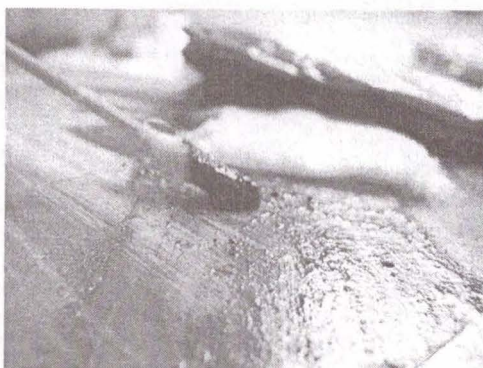
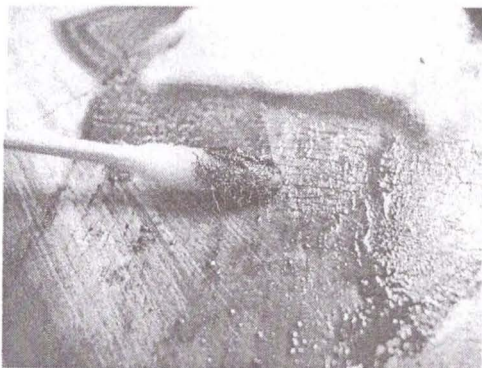
CONSOLIDAREA VERSOULUI ICOANEI

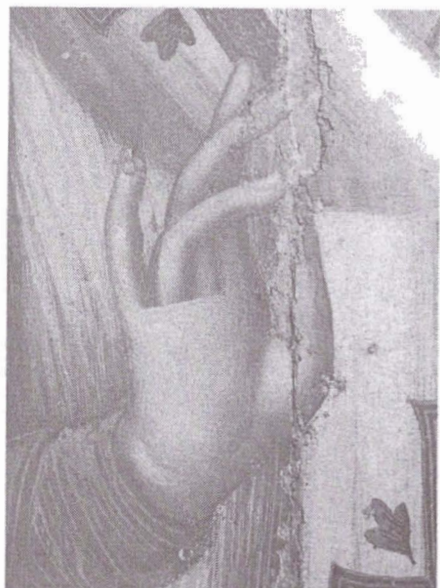

REASAMBLAREA ICOANEI

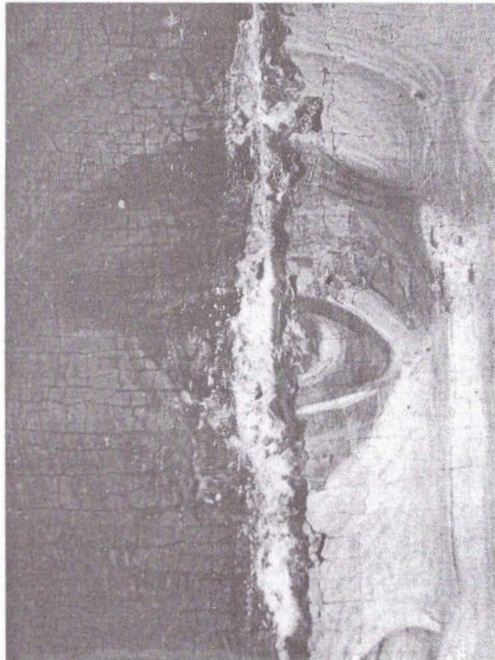
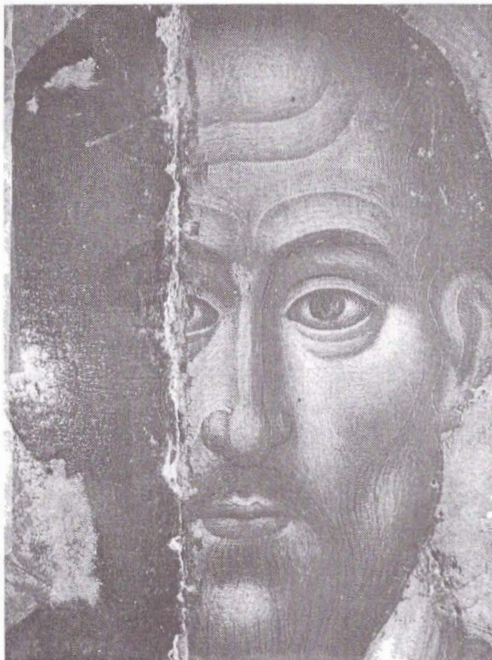

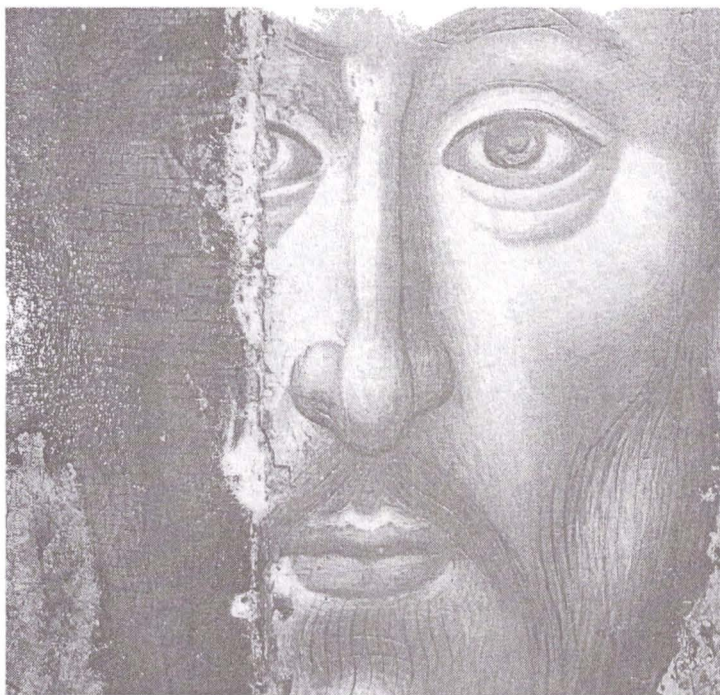
CURĂȚIRI – FAZE ȘI DETALII

Detalii din chipul Sf. Ioan Gură de Aur în timpul restaurării, cu cele două zone, în contrast, care evidențiază aspectele imagistice înainte și după etapa curățirii. În cazul relevării picturii originale se observă în sens tehnic atât urmele de incizare a izvodului cât și succesiunea fazelor cromatice, de la proplasma verzuie și mai închisă ca tonalitate până la cele mai deschise lumini, ca ultim strat al firuieiilor suprapuse.

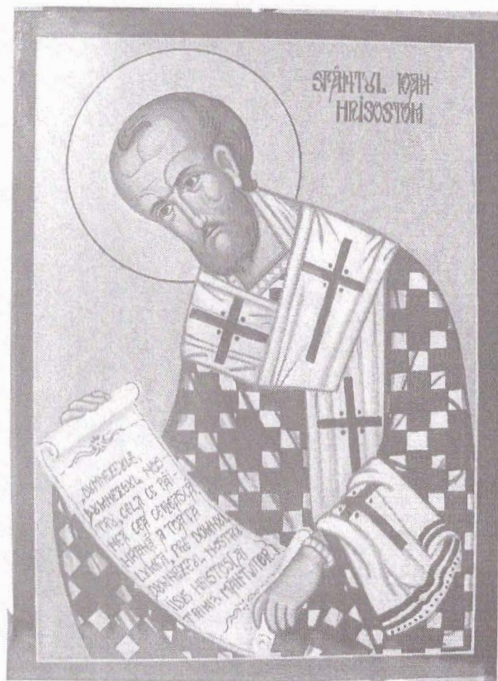
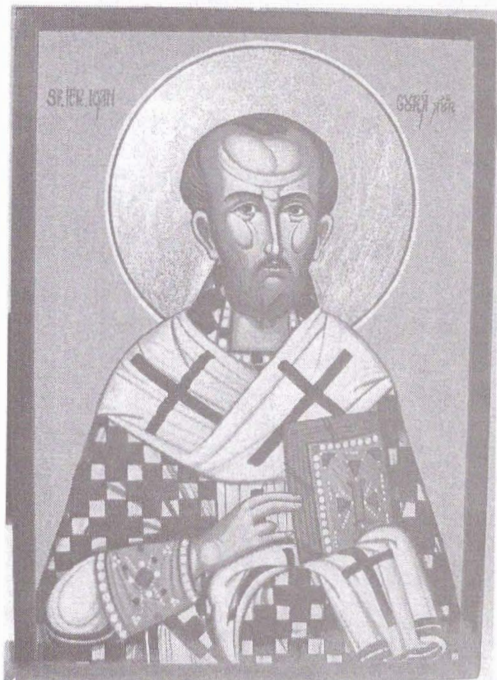

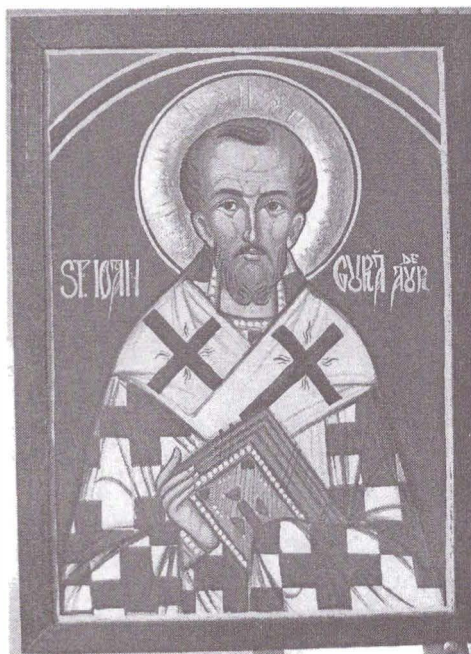
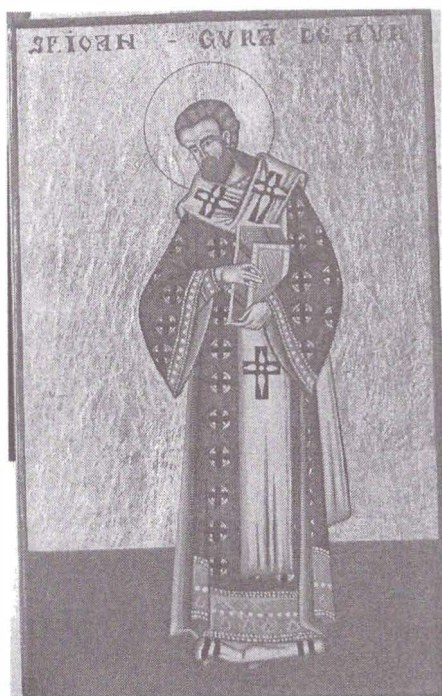
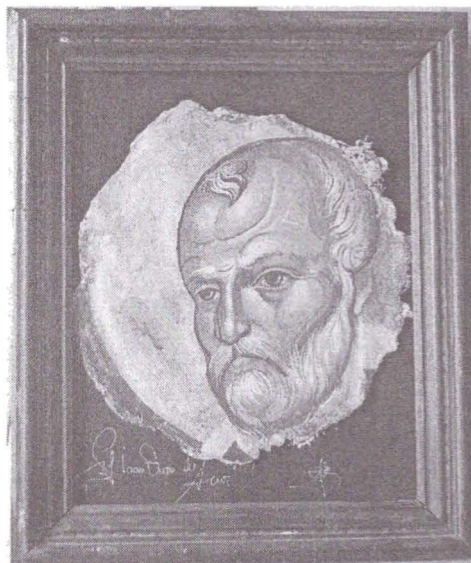
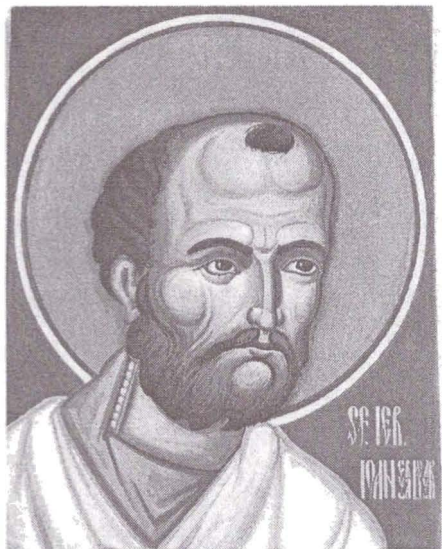
CHITUIRI ȘI INTEGRĂRI

IMAGINEA ÎN ACTUALITATE A SF. IOAN GURĂ DE AUR
 (MINIATURĂ, ICOANĂ ȘI PICTURĂ MURALĂ DE TRADIȚIE BIZANTINĂ LA
 SECȚIA „ARTĂ SACRĂ” A FAC. DE TEOLOGIE ORTODOXĂ, IAȘI)

PROBLEME DE CONSERVARE LA OBIECTE DE CULT

Mirela Brăilean

Abstract

Activ attack whose treatment of the Armenian Church in Iassy was hampered by previous empirical interventions to unauthorized persons. After dismantling of iconostasis, spoke through brush and insectofungicid injection. Interventions necessary periodic event in case that, after monitoring appear signs of caries activity.

De curând (la 26 octombrie 2008) s-a inaugurat Biserica Armeană din Iași. Aflată de ani buni în paragină, devenise o ruină gata să se prăbușească în orice moment.

Prin grija Guvernului României care a finanțat proiectul de reabilitare și cu ajutorul „Comunității armenilor din întreaga lume”, astăzi, bisericii i s-a redat frumusețea de odinioară. Este cel mai vechi și mai mare lăcaș de cult de rit armean, din spațiul românesc (deține singura atestare documentară a Iașului, pe piatră, datînd de la 1395).

Catapeteasma este o adevărată bijuterie sculptată în lemn cu icoane originale, pictate cu deosebit meșteșug. Din păcate, atât lemnul catapetesmei cât și cel al icoanelor, era foarte grav afectat de atacul activ al carilor. Pe porțiuni însemnate, stratul de pictură era desprins (la această stare de degradare, au contribuit și condițiile total improprii de microclimat – biserica a fost ani de zile neîncălzită, cu geamuri sparte, iar prin acoperișul aproape prăbușit, a intrat ploaia și zăpada).

Desprinderi ale stratului de pictură

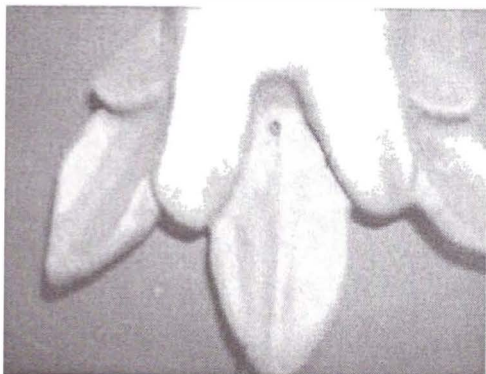

Altarul, vopsit pe interior

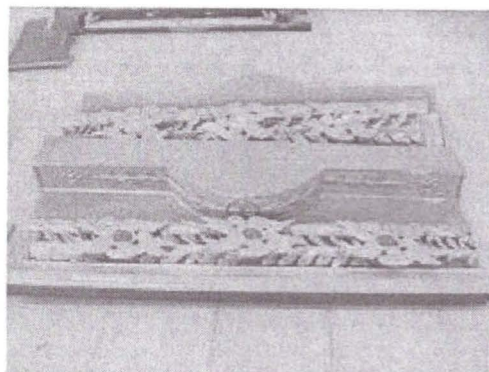
În faza inițială, proiectantul a adus persoane neavizate care au intervenit empiric, mascând orificiile de zbor din catapeteasmă, astfel:

pe partea dinspre altar au dat cu vopsea maro în straturi succesive;

Pe față, au folosit vopsea aplicată din belșug, precum și bronz pe bază de apă.

Vopsea și bronz pe fața altarului

Părți ale catapetesmei, detașate

Pentru a putea interveni în condițiile mai sus menționate, am fost nevoiți să:

- desprindem mai întâi toate icoanele de pe catapeteasmă;

- desfacem pe porțiuni iconostasul;

- îndepărtăm, atât cât a fost posibil (din cauza grosimii stratului de vopsea cât și a gradului avansat de fragilizare a lemnului), vopseaua;

- să protejăm stratul de „bronz” dat peste foița de aur originală care, în contact cu insectofungicidul utilizat, se prelingea pur și simplu, lăsând pe lemn, dăre inestetice;

S-a intervenit atât pe fața cât și pe verso-ul icoanelor, având mare grijă să nu se ajungă cu substanța, în contact cu stratul de pictură. Separat s-a intervenit și pe catapeteasmă prin injectare și pensulare cu insectofungicid.

Tratament prin injectare

Detaliu pictură, cu orificii de zbor

Tratamentul efectuat în regim de urgență, a fost mult îngreuiat de intervenția neavizată și total contraindicată a persoanelor care au acoperit cu vopsea orificiile de zbor și, implicit, accesul specialistului la tratamentul lemnului în profunzime.

Se ridică cu siguranță, semne de întrebare cu privire la eficacitatea tratamentului aplicat, pe termen lung. Beneficiarul a fost prevenit asupra necesității monitorizării ulterioare și, la nevoie, asupra revenirii cu un nou tratament.

Documentația foto, înainte, în timpul și după efectuarea intervențiilor, ne va permite să urmărim mai ușor zonele cu risc de recidivă.

Tratamentul s-a efectuat în paralel cu munca de restaurare a icoanelor. La sfârșit, s-a remontat catapeteasma, iar icoanele și-au reluat locul din registrele corespunzătoare fiecăreia.

Concluzie:

Intervenția, ar fi fost una obișnuită dacă anterior, nu s-ar fi permis (în totală contradicție cu normele de conservare și cu legile în vigoare) vopsirea grosieră a lemnului, a unui bun cultural cu valoare de patrimoniu.

Vedere de ansamblu a catapetesmei

PROBLEME DEOSEBITE ALE RESTAURĂRII MONUMENTELOR EXPUSE ÎN AER LIBER

Mihai Croitoru

Abstract

This paper presents the problems arising from restoration of monuments of metal exposed outdoors. Expose how to resolve the following issues: removal of corrosion-products, eliminating inappropriate interventions, lack of expanding scientific elements, eliminating cracks appeared in two illustrate material. Was restored the following monuments: Fountain of Ghica Voda and Statutory groups in Union Square- Iassy.

Restaurarea monumentelor aflate în aer liber, impune o serie de particularități față de restaurarea bunurilor mobile, cum ar fi:

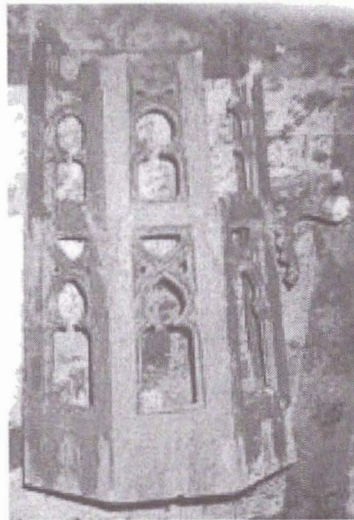
- faptul că sunt masive, deplasarea lor în atelierul de restaurare este greoaie, dacă nu chiar imposibilă. Aceasta impune restaurarea lor la locul unde sunt amplasate.
- păstrarea patinei timpului, impune tratarea lor numai în zonele afectate de compușii chimici. Apoi aceste zone tratate trebuie integrate cromatic, dar în așa fel ca agenții atmosferici să nu afecteze intervențiile.
- fiind expuse în aer liber, unele variații de temperatură mari sunt dese și îndelungate, completările se vor face numai cu materiale care să se comporte bine la variațiile mari de temperatură.

Vom exemplifica aceasta cu restaurarea a două monumente: „Fântâna lui Ghica Voda” din curtea M.M.B.- Iași și Grupul statuar din Piața Unirii – Iași.

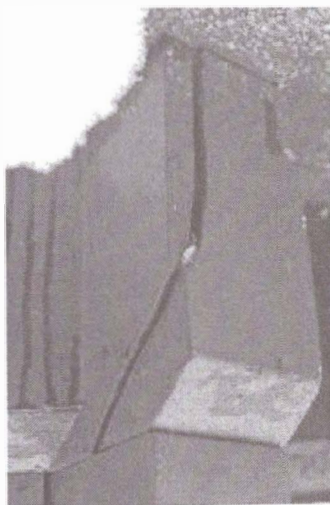
A. *Fântâna lui Ghica Vodă*, avea majoritatea pieselor componente fisurate, ea prăbușindu-se datorită unui accident. De asemenea, unele elemente componente lipseau.

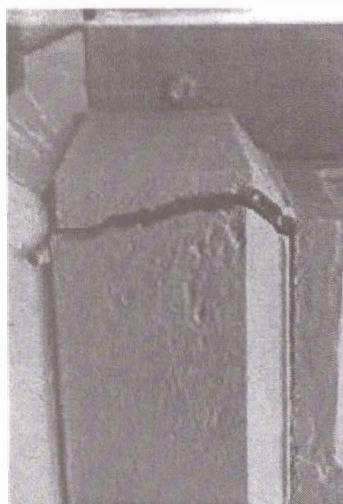
Piesă ruptă, ruginită

Piesă ruptă

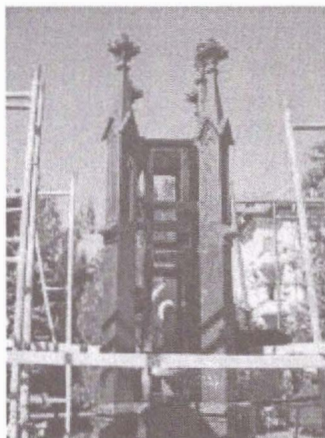

Soclu fisurat

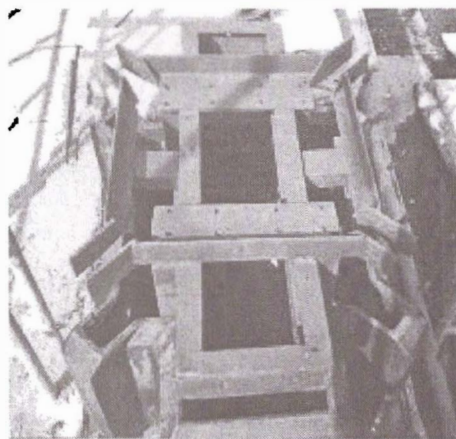

Fisură în soclul de bază

Pentru stabilitatea monumentului s-a confecționat un schelet interior din fier, grunduit, și taninat, pe care s-au fixat elementele componente ale monumentului.

Soclu interior, taninat

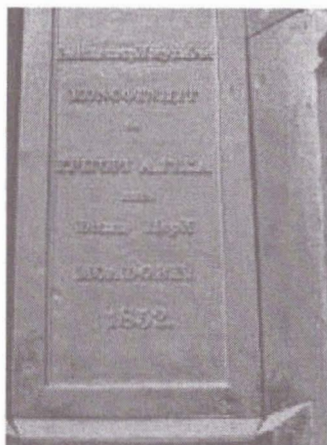
Soclu interior, grunduit după taninare

Piesele fragmentate au fost sudate și finisate, iar elementele lipsă s-au confecționat prin turnare, din fontă, după modelele existente.

După montare, monumentul a fost integrat cromatic, prin taninare, în zonele de intervenție și conservare cu lac mat, transparent.

Piesă întregită

Detaliu după restaurare

Detaliu după restaurare

B. Grupul statuar din Piața Unirii- Iași avea foarte multe fisuri și goluri în material. Lipseau șase elemente: un deget de la M. Kogălniceanu; un pinten; sabia; mînerul sabiei și pomponul de la generalul Florescu; o parte din țeasta și fruntea lui Negruzzi.

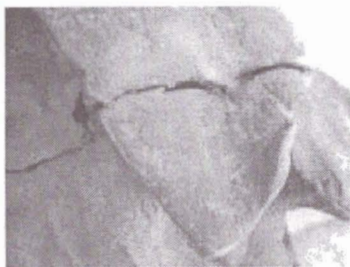
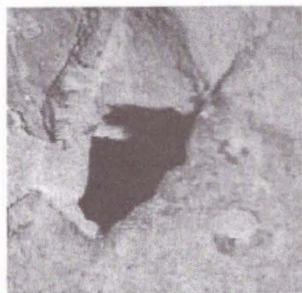
Umplură cu minium de plumb

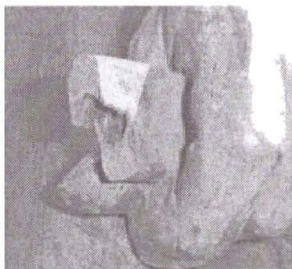
Cizmă dezlipită

Umplură cu ipsos

Fisuri și zone cu lipsă de material la piesele componente ale ansamblului statuar

Sabie lipsă

Vîrf deget lipsă

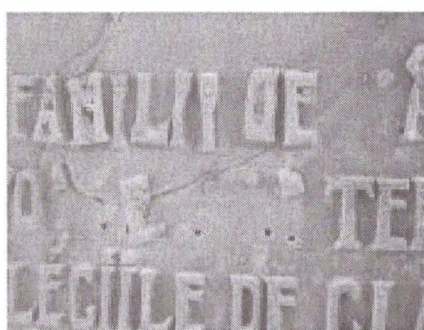

Țeastă umplută cu ciment

De asemenea, lipseau foarte multe litere din bronz, de pe plăcile cu inscripții. Foarte multe suprafețe erau corodate.

Litere lipsă, făcute din placaj

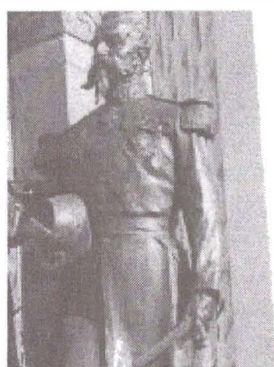
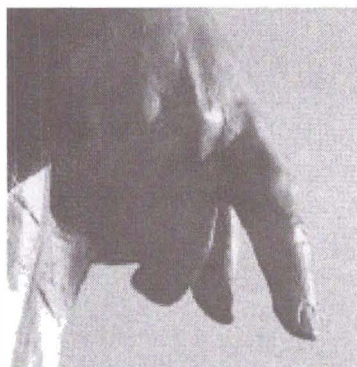

Litere lipsă de pe placa din spate

Suprafețele corodate au fost tratate local cu acid formic, neutralizate și apoi integrate cromatic prin patinare cu pentasulfură de stibiu.

Fisurile și golurile de material au fost completate cu chit de bronz „Diamant plastic-Bronze # 0014” și integrate cromatic.

Elementele și literele lipsă au fost turnate din bronz, lipite cu chit de bronz și integrate cromatic prin patinare cu pentasulfură de stibiu.

Elementele lipsă: vîrf deget, sabie, țeastă; completate din bronz.

VLAHII SAU ROMÂNII UITAȚI

Marian Nencescu

Abstract

Le terme de «Vlaque», dont les peuples voisins des Roumains se sont servis pour désigner une population latinophone, des «Romains», tout court, s'applique à un peuple distinct; d'origine romaine, certes, mais contenus par la masse des populations slaves qui l'entourent. Les Vlaques sont les descendants directs des colonisateurs des garnisons autant du Nord et du Sud du Danube, qui ont constitué plus tard les «Romanies orientales» (expression juridique dans laquelle sont synthétisés les masses communes des peuples romanisés des ces contrées de l'Europe).

Les Vlaques d'aujourd'hui, habitant la Serbie et d'autres états balkaniques, sont les descendants directs des habitants du Nord du Danube qui ont émigré vers le Sud 7 ou 8 siècles auparavant. Leur appartenance au tronc romain est prouvée par leur langue et par leur conscience ethnique. Aujourd'hui, les Vlaques de la Serbie sont des militants actifs en faveur de leur droits identitaires naturels.

1. Roman, român, vlah – o singură etnie, cu drepturi ancestrale

Termenul generic de „roman” a căpătat o conotație etnică, definind un popor unitar, creștin și moștenitor direct al fondului cultural-istoric latin, încă din zorii etnogenezei, respectiv odată cu anul 275 d.Ch., corespunzător retragerii administrației imperiale romane. Aici, la confluența Carpaților cu Balcanii, în bogata vale a Dunării, mărginită de apele Pontului Euxin, s-a clădit o civilizație sedentară, de păstori și agricultori, unitară prin simțul artistic, originalitatea datinilor și statornicia în dragostea pentru pământ.

Deși învinși, localnicii purtând denumirea generică de daci, în realitate luându-și fiecare numele de la triburile din care se trăgeau: tyrageți, apulli, odrși, besi, tribali, moesi sau carpi au continuat să viețuiască viguros, organizați în obști dispuse în preajma castrelor militare dar și în fortărețele naturale ale munților, de-a lungul văilor roditoare. Aceste comunități prospere aveau potrivit surselor istorice demne de crezare, însă doi adversari temuți: fiscul roman și asaltul popoarelor „barbare”.

„Romanii”, sau juridic vorbind cetățenii liberi ai Republicii Romane, erau în fapt masa comună a popoarelor romanizate, care trăiau în interiorul „limes-urilor” (granițelor imperiului). „Romaniile” după expresia inspirată a lui Nicolae Iorga, sau țările (teritoriile) romanilor se întindeau practic pe teritoriul vechi al Traciei, respectiv către nord până în Carpații Păduroși, la vest pe Dunărea mijlocie, până la Adriatica, iar la sud până spre teritoriul actual al Albaniei și Macedoniei, continuând ceea ce s-au numit „Romaniile orientale”, în limitele cărora s-au pus bazele proto-românei, limbă din care derivă româna actuală.

Istoricii sunt de acord că retragerea aureliană, în fapt doar a legiunilor și a personalului administrativ, nu a influențat semnificativ procesul de etnogeneză, desăvârșit la nord și la sud de Dunăre, respectiv pe un spațiu delimitat de zona de sud

a Munteniei, Olteniei și Dobrogei, până la „brazda lui Novac” și respectiv în Balcani, din Macedonia până în Banatul istoric. Această romanizare a avut ca efect ivirea între hotarele Imperiului Roman de Răsărit a unui neam „nou”, respectiv al celor care, cum spun cronicarii bizantini, „au căciuli și boi mulți”, dar lucrează și pământul. Aceștia sunt, generic vorbind „romanii de răsărit” Ei însuși se numeau „romani” sau „rumâni” iar țara lor s-a numit Țara Romanilor (din care a derivat și actuala denumire de România), ca o trimitere la latinescul terra, (respectiv sol, teritoriu, stat), opus neolatinului „pământ” (derivat de la pavementum – adică pavaj).

Acești „romani” au fost denumiți diferit de popoarele cu care au intrat în contact. Apelativul de „valah” (contras, „vlah”) este sinonim cu acela de „roman” (sau „rumân”) și datează din zorii primului mileniu. În accepțiunea comună a cronicarilor medievali, denumirea de valahi (sau blachi), cu varianta etonimă statală de Valachia, Vallachenland etc. se suprapunea pe aceea de român. În sud, în grai local, dialectal, românii erau denumiți când *ar(u)mâni* (vlahi sudici) *rumâni* (în Timoc și Voivodina) sau *rumeri* (în Balcanii de Vest). Se mai foloseau și denumiri derivate de la principalele ape curgătoare: pruteni, olteni, dar și *timoceni*, *megleniți*, apoi etonime legate de unele repere geografice: fâgărășeni, *macedoneni*, *epirofi*. Popoarele tracice au adoptat denumirea de „vlaqui” (derivat de la „*olahi*”), maghiarii utilizau termenul de *blaci*, apoi „*olahi*” (cuvânt utilizat și cu sens peiorativ, denigrator), iar vesticii ne numeau *blazzi*, *blaci*, *volos*.

Ceea ce trebuie însă menționat este faptul că în mentalul colectiv, ca și în operele literare culte nu existau diferențe între „romanii” (vlahi, blaci, vlaqui etc.) de la nord și sud de Dunăre, acest etonim pătrunzând ca atare în lucrările celor mai importanți cărturari ai vremii. „Neamul puternic al Vlahilor nice cum în ceva se deosebesc de frații de la Nord și Sud de Dunăre”, conchide Dimitrie Cantemir.

2. Limbă și mythos

Pentru a stabili vechimea unei limbi, lingviștii utilizează termenul de „glotocronie”. La noi, cercetări datând din deceniul șase al secolului trecut, datorate dnei Valeria Guțu-Romalo au încercat stabilirea datei de separație a aromânei de trunchiul limbii mamă, daco-româna. Dacă data precisă, ce poate fi încadrată într-o epocă istorică determinată nu poate fi identificată, în schimb, cu ajutorul glotocroniei putem afla date pe cale indirectă, prin analogie. Pe scurt, demersul pornește de la așa numita „listă a lui Swadesh”, adaptată la specificul limbii române de lingvistul cu rădăcini macedo-române, d-na Matilda Cargiu-Marioțeanu. Lista respectivă cuprinde aproximativ 200 de termeni fundamentali ai limbii. Identificând acești termeni în româna actuală și în aromână d-na Guțu-Romalo a ajuns la concluzia că aromâna este un dialect al limbii române, vorbită la nord de Dunăre acum mai bine de un mileniu, și care a fost exportată la sud de Dunăre, odată cu valul de migrații din secolele IX – X d.Ch. Așadar, românii sudici aflați astăzi în zone compact populate din Carpați (istro-români), Albania (megleno-români), Grecia (macedo-români) sau pe Valea Timocului (la granița dintre Bulgaria și Serbia, vlahii) reprezintă resturile unei populații migrante, originară din zona de la nord de Dunăre. Argumentele pornesc de la un raționament „matematic” Un cuvânt cu sens identic este marcat cu cifra 1, iar un

cuvânt diferit cu cifra 0. Cu cât apar mai multe cuvinte sinonime apropierea crește, cu cât sporesc omonimele, fenomenul se reduce. Ceea ce caracterizează însă limbile analizate este frecvența mare a regionalismelor. Așadar, lista lui Swadesh, aplicată nu la 200, ci 205 cuvinte oferă concluzia că limbile respective s-au diferențiat substanțial, folosind adesea chiar rădăcini diferite pentru același termen, și având o cu totul altă structură flexionară astfel încât cu greu mai poate fi identificat corespondentul de bază daco-roman. „Dacă flexiunea pronominală s-ar fi redus la un singur caz și dacă nu s-ar cunoaște originea acestor forme, cuvintele în discuție ar putea fi considerate neînrudite”, concluzionează d-na Guțu-Romalo.

Aplicând metoda strict matematică, rezultă că din 202 perechi de cuvinte comparabile, între 149 și 153 sunt înrudite, ceea ce dă un procent de 75%. Pentru cuvintele de bază, care alcătuiesc stratul cel mai vechi al limbii, rata de retenție este cu puțin peste 80%. Dacă unitatea de timp privind evoluția limbii este mileniul, atunci, prin analogie, data ipotetică de despărțire a limbii aromâne de trunchiul lingvistic daco-român este situată cu aproximativ 650 – 700 ani în urmă. Mai precis dislocarea s-ar fi produs înainte de secolul al XI-lea. Aceste date corespund și informațiilor furnizate de Ovid Densusianu în „Istoria limbii române” (vol.5), respectiv: aromâna începe să coboare la sud de Dunăre începând cu secolul VI – VII.

Sub presiunea migrațiilor slave și bulgare, începând cu secolul al XI-lea românii din Balcani devin tot mai numeroși, iar graiurile se despart fundamental de trunchiul limbii române. Și academicianul Al. Rosetti admite că dialectele populațiilor de etnie română trăitoare la sud de Dunăre s-au desprins între secolele V și X e.n. În prezent, este admisă ipoteza că aromâna s-a separat de româna de bază înainte de secolul al X-lea, după apariția influenței slave, dar înainte de a acționa influența maghiară.

De altfel rata de retenție de 75 – 80% se poate aplica și cazul desprinderii limbii române din latina clasică, astfel încât metoda lui Swadesh se dovedește operantă. Analiza logaritmică a limbilor care dau ca rezultat timpul aproximativ scurs între două stadii diferite ale unei limbi transpune, în viziunea savantului matematician Solomon Marcus un fenomen sinonim cu „dezagregarea radioactivă” Aplicată cu precauție, eliminând pe cât de mult posibil principiul erorii, glotocronologia a fost criticată mai ales pentru caracterul prea tehnicist. În fapt, fenomenul lingvistic depășește simpla evaluare statistică impunând contribuția și a altor discipline, de factură umanistă.

3. Cine sunt vlahii ?

Pentru greci, adepți ai principiului că elementul care păstrează și conservă limba este cel matern, vlahii sunt descendenții soldaților garnizoanelor romane, asimilați prin înrudirea cu femeile locale. Așadar, ei sunt greci nativi, de vreme ce nu poate fi dovedită prezența unei forme instituționalizate și continue a elementului roman în zonă. Pentru unguri, dornici să-și afirme preeminența în ținutul Transilvaniei, vlahii sunt, din contră, elementul roman prezent pe locurile tradiționale de constituire a etnogenezei lor, respectiv la sud de Dunăre, migrați ulterior în spațiul nord-dunărean, inclusiv în cel transilvan. Sârbii, bulgarii și alte neamuri slave îi

consideră, pur și simplu, localnici, ce cultivă cu predilecție ocupații ancestrale: păstoritul și transhumanța. Așadar „denominația ar avea mai degrabă un sens socio-profesional decât unul etnic”, conchide Gheorghe Sbuca în lucrarea „România timoceni. Scurtă istorie.” (Timișoara, 2002).

Un lucru este cert: vlahii sunt un popor ne-slav, cu origine romanică, indiscutabilă, dar asimilați, din motive mai degrabă de ordin politic decât istoric, unor etnii diferite distonante așadar atât de trunchiul românilor, cât și al aromânilor. Din păcate, în lipsa unor preocupări constante de natură academică, pentru a le determina etnia și limba, procesul de auto-definire al acestei populații este în confirmare unul „problematic”, după expresia istoricului Gh. Sburcea. O cale de abordare ar putea fi studiul limbii. În acest sens, datele oferite de glotocronologie ar avea relevanța lor. O altă metodă de abordare o reprezintă studiul credințelor. Se știe, fapt susținut și de Nicolae Iorga, că răspândirea creștinismului în cadrul romanilor populare... a constituit principalul factor al unității romanice” Ambele argumente vin în sprijinul teoriei privind apartenența vlahilor la trunchiul romanic. Studii de teren au dovedit fără tăgadă că romanii (numiți în continuare vlahi de către vecinii sârbi sau bulgari) vorbesc o versiune muntenească a dialectului daco-roman, cu modificări datorate limbilor slave. Explicația este simplă: sărăcia nu a permis populației locale „vlahe”, accesul la o pregătire școlară adecvată, în limba română, astfel încât vlahia este mai degrabă un instrument de comunicare „tradițional”, decât o limbă propriu-zisă.

Sub raport numeric, vlahii din Serbia reprezintă o populație constantă de 200-300.000 persoane, după cercetarea întreprinsă de savantul sârb dr. Dragoljub Petrovic, deși oficial, la recensămintele din deceniul nouă, s-au declarat români cu puțin peste 4000 persoane, iar vlahi doar 39-40.000. Cert este că spre deosebire de români, vlahii din Serbia, locuitori pe Valea Timocului, nu dispun nici în prezent de școală și biserică în limba română și nici acces la o educație alternativă. Oficial, „limba” sau graiul vlah nu sunt recunoscute de autoritățile sârbe, care insistă pe utilizarea limbii oficiale a statului, respectiv sârba.

Este o situație cu totul aparte când pe teritoriul aceluiași stat persoanele care se declară de etnie română dispun de drepturi recunoscute, în vreme ce „vlahii”, nerecunoscuți ca „minoritate”, nu au acces nici măcar la serviciul divin oficial în limba maternă. În fapt, situația vlahilor din Serbia și Bulgaria reprezintă similitudini frapante cu aceea a românilor din Basarabia și Transnistria, numiți cu insistență de către autorități drept „moldoveni” sau „moldovani”, tocmai pentru a nega faptul că aceștia aparțin fundamental etniei române.

Cea mai veche mențiune a prezenței vlahilor în Balcani o regăsim în Cronica lui Niketas Choniates, datând din vremea Răscoalei Asăneștilor, respectiv 1185. Iată textul: Împăratul Issac Anghelos [1185-1195], zărcinându-se să cheltuiască pentru serbările de nuntă din banii visteriei, îi aduna fără cruțare din propriile ținuturi,... jecmănind, din meschinărie, pe barbarii de pe muntele Hemus, care mai înainte se numeau misieni, iar acum se cheamă vlahi” De altfel, pentru popoarele central europene termenul generic de vlah/valah denumea la origine toate populațiile romanice. Există supoziția că etonimele „welsh” și „valoni” au același trunchi etimologic. Chiar și azi, polonezii îi numesc pe italieni „wlochy” Termenul este preluat și aplicat inclusiv în Balcani, denumind generic toate popoarele romanice, deci

neslave. Este recunoscut că aromânii, deci românii sudici, poartă denumirea de belivlasi („români albi”) spre deosebire de cei nordici numiți caravlasi (români – negri), dar și kutovlahi.

4. Recunoaștere tardivă a etniei vlah

Recent, din rațiuni strict politice și la presiunea internațională, Serbia a recunoscut celor aproximativ 250.000 de români timoceni, cunoscuți sub numele de „vlahi”, calitatea de minoritate etnică de origine română. S-a pus astfel capăt unei nedreptăți istorice care atribuia vlahilor o origine „necunoscută”. Pe cale de consecință, și limba română a fost recunoscută ca fiind limba maternă a vlahilor, statul sârb obligându-se la o subvenție mai degrabă simbolică, de 70.000€ pentru sprijinirea școlii românești. În acest fel, Consiliul Național al Românilor („Vlahilor”) din Serbia a devenit organul reprezentativ politic și cultural al acestei etnii. Din păcate, în stilul care ne caracterizează, au apărut și disensiuni, în sensul că între timp a mai apărut o organizație care susține, din contră, că vlahii nu ar trebui să susțină că sunt români și că ar trebui să conserve elementul „vlah”. Sub deviza „Vlahii pentru vlahi”, aceștia s-au separat de organizația ce-i reprezintă pe cei 35.000 de români din Voivodina, constituind, la ora actuală, un al doilea factor de reprezentare românească. Neînțelegerile au fost imediat exploatare de autoritățile sârbe care au reclamat la Strassburg, Adunării Parlamentare a C.E. că situația minorității „vlahe” din Serbia este o falsă problemă și că de fapt ar fi vorba de două etnii distincte, nu de una, cu un trunchi etnic comun. Culmea este că din cei 10 europarlamentari români cu drept de vot, 4 au absentat, iar un parlamentar a votat în favoarea sârbilor, în detrimentul cauzei românești. Cu alte cuvinte, apără-mă doamne de prieteni că de dușmani mă apăr singur.

BISERICILE DE LEMN ALE BÂRLADULUI

Florica Ichim, Dorinel Ichim

Abstract

The title of this communication has a dual meaning, referring first to the wooden churches that existed in the city, serving the borough districts and later towns population. Furthermore we consider the existing 19 wooden churches belonging to the archpriestship of Bârlad. Many of this were destroyed, some being burnt by fire, others were rebuilt from brick. Currently, there is no wooden church in the city of Bârlad, in their place new ones were being rebuilt from stone and brick.

În evul mediu moldav și în epoca modernă multe dintre construcțiile comunitare din târguri și orașe erau durate din bârne, fiind asemănătoare cu cele ale satelor din apropiere. Dintre aceste construcții se remarcă în mod deosebit bisericile creștine de lemn, atât de rit catolic cât și cele ortodoxe.

Titlul prezentei comunicări are o dublă semnificație, referindu-se pe de o parte la bisericile de lemn care au existat în oraș, deservind populația cartierelor târgului și a orașului de mai târziu. Pe de altă parte putem lua în considerație cele 19 biserici de lemn existente care aparțin de protopopiatul Bârladului. Dintre acestea multe s-au distrus, unele fiind mistuite de incendii, altele fiind reclădite din cărămidă. În prezent, nu mai există în municipiul Bârlad nici o biserică de lemn, pe locul lor fiind reclădite altele noi, din piatră și cărămidă.

În urma cercetărilor izvoarelor documentare și bibliografice a rezultat că cele mai vechi biserici de lemn datează de la sfârșitul secolului al XVI-lea, după cum relatează Nicolae Iorga¹. O asemenea biserică de rit catolic exista în anul 1633, după cum rezultă din însemnările lui C. C. Giurescu². Despre existența aceleiași biserici de lemn pe la 1636 ne oferă informații Nicolae Iorga³. În anul 1636 când solia polonezului G. Krasinski vizita Bârladul, un anonim consemna următoarele în legătură cu bisericile existente aici: „acest orașel nu are nimic deosebit, este acolo o biserică de zid și șase de lemn, dar toate pustii, precum și orașelul însuși⁴. Este posibil ca populația orașului să fi plecat în bejenie în crângurile și pădurile din jur datorită vremurilor tulburi cauzate de invaziile armatelor străine.

Cele mai multe date și informații în legătură cu bisericile catolice de lemn, sunt consemnate în „Diplomatarium Italicum” care le descrie pe cele existente în anii 1641 și 1643. Vizitând Bârladul în această perioadă, Bandini consemna că aici erau opt biserici românești, din care două de piatră.⁵ Se subînțelege că toate celelalte șase biserici vor fi fost din bârne și din gard de nuiele. Toate aceste opt biserici deserveau pe cei 5 000 de locuitori ai Bârladului la vremea aceea.

¹ Iorga, Nicolae: *Studii și documente privitoare la istoria României*, vol. I-II, București, 1901, p. 416.

² Giurescu, Constantin C.: *Le voyage de Niccolo Barsi en Moldavi (1633)*, Paris-București, 1925, p. 37.

³ Iorga, Nicolae: *Acte și fragmente*, I, p. 79.

⁴ Panaitescu, P. P.: *Călători poloni în Țările Române*, Cultura Națională, București, 1930, p. 28.

⁵ Iorga, Nicolae: *Istoria românilor prin călătorii*, (ediția a II-a adăugită), Editura Casa Școalelor, București, 1928, vol. I, p. 321

În informațiile călătorilor străini știrile despre numărul bisericilor Bârladului sunt contradictorii. Cu prilejul călătoriei sale pe aceste meleaguri la mijlocul secolului al XVII-lea, Paul de Alep consemna: „am plecat de acolo (din Ivești-Tecuci) și seara, destul de târziu, am ajuns în alt târg mare numit Bârlad. Acolo sunt trei biserici: biserica Maicii Domnului, clădită de curând de piatră de către domn, apoi Sf. Dimitrie și (cea a Sf.) Chiriac⁶ Desigur ca acest calator a dat dovadă de subiectivism în consemnările sale, atenția lui fixându-se asupra bisericilor monumentale, cele mai mici și mai simple, din lemn, neatrăgându-i atenția.

În a doua jumătate a secolului al XVII-lea erau consemnate în Bârlad două biserici catolice de lemn, dintre care una năruită în 1661. Pe la anul 1700, cu ocazia călătoriei soliei poloneze conduse de Rafael Leszezynski prin orașul Bârlad, un membru al acesteia nota: „O rară fericire am avut aici, dând de o bisericuță catolică afară de oraș, cu acoperișul țărănesc pe care o are în grijă un franciscan din Galați”⁷ Însuși solul polonez consemna mai departe: „Acolo găsirăm și o bisericuță catolică în mizerie, rămasă de mai mulți ani fără preot. Numai un țăran simplu, bătrân și cinstit, fost odinioară țărcovnic, ara grijă da ia cu cel mai mare zel și în fiecare dimineață adună vreo zece și câțiva catolici rămași acolo și cântă litanii și face alte liturghii. Acolo am ținut liturghie și secretarul soliei a botezat copii unui catolic”⁸.

Dacă pentru credincioșii de rit catolic erau nominalizate numai două biserici de lemn, pentru ortodocșii care erau mult mai numeroși, în Bârlad funcționau șase biserici de lemn și una de nuiele⁹, după cum urmează:

Biserica „Sf. Ilie”, aparținând breslei blănarilor, construită în secolul al XVIII-lea, fiind veche și „aproape de cădere”, a fost reclădită de zid între anii 1859-1865 de către calfa de pietrari Mihai Popoiu și calfa Gheorghe Baci.

Biserica „Sf. Ioan Botezătorul” a fost construită din lemn în 1812 de către Ioan Mârzacu și soția sa. Fiind arsă în totalitate la 1851, ea a fost reclădită din zid către anii 1852-1853 de către „poporării” bisericii.

Biserica „Sf. Nicolae cel Vechi – Ieșanu” din mahalaua Podeni, construită din lemn de Dima cel Bătrân în 1709, a fost arsă de tătari la 1711 când au incendiat orașul. A fost reclădită de către Ieremia Ieșanu, Constantin Eșanu și frații săi, postelnicul Vasile și Iancu, înainte de 1780, fiind sfințită în 1796. Între anii 1840 – 1842 a fost reclădită de către calfa Mihai, Sultana, Andrei și Ioana.

Biserica „Sf. Nicolae” – Tuchilă, a fost construită de Teodor Tuchilă în secolul al XVIII-lea, ante 1760, după cum rezultă din diata Ilincăi Tuchilă din 1763. În anul 1827 biserica de lemn este menționată ca fiind veche, pe temelie de piatră, având clopotniță din lemn. Ea a fost păstrată pe timpul reconstruirii celei de zid care s-a făcut cu ajutorul enoriașilor între anii 1825 – 1831.

Biserica „Sf. Trei Ierarhi” era construită și sub numele biserica Flăcăilor din mahalaua Bujoreni. Durată din bârne la începutul secolului al XIX-lea, biserica a fost reclădită de zid în anul 1842 – 1843 și zugrăvită în anul 1855.

⁶ *Călători străini despre Țările Române*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1976, vol. VI, p. 27.

⁷ Panaitescu, P. P.: *op. cit.*, p. 106.

⁸ *Ibidem*, p. 117.

⁹ Soicescu Nicolae: *Repertoriul bibliografic al localităților și monumentelor medievale din Moldova*, București, 1974, p. 85-87.

Biserica „Sf. Nicolae” din Crâng a fost construită din bârne în anul 1823 sau 1831. data construcției este incertă după cum rezultă din informațiile din anul 1872¹⁰.

Deoarece locul bisericilor de lemn este luat de cele din zid, este necesar să facem precizarea că, cu această ocazie lăcașul de lemn se zidea în interiorul celui de zid și numai după aceea el era năruit. Uneori biserica de lemn era transportată la cimitir unde devenea capelă. Niciodată nu dărmău locașul de cult ortodox pentru a se zidi un altul nou deoarece exista credința încetățenită conform căreia biserica nu trebuia stricată de către oameni deoarece era lucrul lui Dumnezeu, făcută cu vrea Lui, după cum rezultă și din pisanie.

În ceea ce privește tehnicile folosite la construcțiile bisericilor enumerate mai sus, facem următoarea precizare: atât construcțiile ortodoxe cât și cele catolice se încadrează în marele areal de răspândire a arhitecturii populare religioase de lemn care cuprinde Moldova lui Ștefan cel Mare, Muntenia, Oltenia și Transilvania cu Maramureșul istoric. După cum se constată, aceasta este tehnica cununilor de bârne orizontale, cunoscută în literatura de specialitate sub numele de Blockbau care depășește granițele actualei României. Tehnica de a dura din cununi orizontale suprapuse una peste alta este specifică civilizației românești a lemnului și are o vechime cel puțin bimilenară în spațiul carpato-danubiano-pontico-nistrean. În această tehnică au fost construite cele câteva sute de biserici moldovenești de lemn, publicate în diferitele lucrări de specialitate¹¹

Cea de a doua tehnică, folosită numai la construirea bisericilor ortodoxe, este cea din nuiiele împletite, denumită în literatura de specialitate: Farwerc, adică cu pereții din gard, lipiți cu lut amestecat cu paie, tencuiți și văruiți. Este cazul bisericii „Sf. Voievozi” din Bârlad care a fost construită în această tehnică în anul 1806. aceasta nu este un caz de excepție deoarece în secolul al XIX-lea această tehnică era răspândită pe întreg spațiul locuit de români. Astăzi în Eparhia Romanului și Hușilor se mai întâlnesc două biserici cu pereții din gard de nuiiele împletite: una se află la Gura Văii (fost Râpile de Jos), în județul Bacău, lângă municipiul Onești și cealaltă în satul Tomșa, comuna Hoceni, județul Vaslui.

Tehnica de construcție constă în executarea pe un schelet de furci înfipte în pământ a unui gard împletit din nuiiele. În talpă și în costoroabă se dădeau găuri cu sfredelul apoi se fixau pari groși în poziție verticală. Printre acești pari se împleteau nuiiele de pădure sau de salcie, întocmai ca la gard, după care se lipeau pe dinăuntru și pe dinafară cu lut amestecat cu paie. Despre această tehnică tradițională românească Paul Petrescu spunea că este cea mai veche tehnică de construcție în țara noastră și constă în împletirea unui gard de nuiiele pe un suport de „furci” îngropate în pământ¹²

Tehnica de a dura din bârne construcții monumentale ce a făcut să li se atribuie pe bună dreptate titlul de monumente, constă în următoarele succesiuni de lucrări: după ce s-a ales un loc curat și s-a sfințit, pe planul trasat de către calfa de dulgheri, se zidea din piatră uscată, adică fără mortar, temelia. Formele planurilor

¹⁰ Antonovici, I.: *Documente bărlădene*, Bârlad, 1924-1926, vol. IV, p. 181-182.

¹¹ Ichim, Dorinel: *Monumente de arhitectură populară din județul Bacău. Bisericile de lemn*, editată de Episcopia Romanului și Hușilor, Roman, 1984; *Biserici de lemn din eparhia Romanului și Hușilor*, MSS, sub tipar, Bratiloveanu, Gherge și Spânu, Miha: *Monumente de arhitectură în lemn în ținutul Sucevei*, Editura Meridiane, București, 1985.

¹² Petrescu, Paul: *Tradiție și modernitate în arhitectura populară din județul Bacău*, *Revista muzeelor și monumentelor*, Nr. 2, 1979, p. 53.

vechi erau cele dreptunghiulare, de navă sau corabie, având absida poligonală. Începând din secolul al XVIII-lea sub influența mănăstirilor și schiturilor, bisericile de lemn au adoptat și ele planuri treflate, cu abside laterale poligonale. Acest tip de plan s-a întâlnit cu siguranță și la bisericile bârlădene de lemn mai sus menționate, excepție făcând cele catolice care au avut planul numai în formă de navă. De remarcat este faptul că bisericile de lemn din secolul al XVIII-lea au transmis planul lor și bisericilor de zid care le-au luat locul.

Pe temelia de piatră uscată (de râu sau de carieră) se punea mai întâi „talpa bisericii” din bârne groase de stejar încheiate în dăltuitură dreaptă acolo unde unghiul drept o cerea și în „pană” la absidele poligonale ale altarului, pronaosului și la sâni bisericii.

Peste temelie se așezau succesiv cununile orizontale de bârne mai lungi sau mai scurte, urmărind întocmai modelul tălpii bisericii. Pentru a da o mai mare stabilitate pereților înalți ai bisericii, bârnele se „coseau” una de alta prin intermediul unor țaruși bătuți în sfredelitură, pe verticală, între bârne, astfel că, aceștia, deși nu se puteau vedea le conferea o mare rezistență în caz de cutremur. Deasupra pereților se așezau „console” de bârne scurte, prelungite în afară și în interior, pentru a sprijini „costoroaba”. Acoperișurile bisericilor de lemn erau în patru ape, rotunjite las abside. Scheletul acestuia se compunea din căpriori, popi și coamă. Spre exterior streășina era lărgită cu ajutorul unor „căpriorași” pentru a arunca cât mai departe apa provenită din precipitații.

Cu mult meșteșug și pricepere dulgherii confecționau bolțile bisericilor moldovenești care erau neîntrecute ca tehnică de execuție dar mai ales prin împodobirea lor cu sculptură. Înelitoarea acestor biserici de lemn se făcea cel mai adesea din draniță, tăiată în diferite modele: „coadă de rândunică”, „solzi de pește”, „bot de rață”, „șatrancă”. După cum ne-au mărturisit călătorii străini care au trecut prin satele și târgurile Moldovei, bisericile de lemn aveau învelitori și din paie sau din stuf, cel mai adesea. Asemenea învelitori arată pe de o parte adaptarea la materialele de construcții existente în zonele de câmpie, precum și folosirea unor tehnici de învelire a bisericilor din sate identice cu cele folosite de țărani la casele lor.

În privința tehnicilor de îmbinare a lemnului la aceste biserici, ele erau asemănătoare cu cele de la case: „în cheutori”, „stânește”, „în țânc”, „în coadă de rândunică”, sau „nemțește”, „în uluc”.

Bisericile de lemn ale Bârladului arătau la exterior destul de cochete și elegante deoarece ele erau lucrate cu mult meșteșug și talent de către calfele din acea vreme. Ca elemente decorative consemnăm: ancadramentele ușilor și ferestrelor lucrate cu multă măiestrie de către acei care îi întâlnim în documentele vremii cu numele de „săpători” în lemn. La jumătatea înălțimii pereților o bârnă dăltuită sub formă de funie, numită brâu, înconjura biserica. Stâlpii pridvoarelor erau împodobiți cu sculptură mărunță și cu forme volumetrice tăiate în adâncime, fiind legați cu arcade și cu acolade împodobite cu crestături. Deasupra ancadramentului ușii de la intrare meșterii au dăltuit în lemnul dur de stejar pisania în slove chirilice care cuprindea văleatul, hramul și ctitorul lăcașului.

Dacă astfel vor fi arătat exteriorurile bisericilor de lemn ale Bârladului, nici interiorurile acestora nu erau mai prejos. Elementele decorative ale interiorurilor erau

bine gradate și porțional executate de cei trei stâlpi ce marcau tot atâtea intrări decupate în peretele despărțitor dintre pronaos și naos. Frumos împodobite cu sculptură erau și bolțile poligonale din pronaos, naos și altar, sprijinite pe console cioplite în formă de cap de cal. Nervuri în formă de torsadă sau hașurate pomeau de la baza bolților spre cheile de boltă sculptate cu motive astrale dintre care nu lipsea rozeta solară hexagonală.

Catapeteasma, sculptată în lemn și pictată, constituia cel mai decorativ și atractiv spațiu în bisericile de lemn. Aceasta împreună cu stranele arhieresti și ușile împărătești lasă să se întrevadă alături de sculpturile populare influențe ale Renașterii, Barocului și Rococo-ului în sculptură.

Puține dintre elementele de arhitectură inițială se mai păstrau în bisericile Bârladului în secolul trecut. Dar în urma deselor reparații și renovări acestea au fost înlocuite treptat astfel că ele nu mai seamănă cu cele de altădată.

ROLUL NODURILOR ÎN RITURILE DE TRECERE

Ana-Maria CAȘCAVAL

Abstract

The aims of the present paper are identifying and pointing out some of the beliefs, that are to be found within the specific ceremony of the family customs, based on tying and untying knots.

On the one hand, at birth, *untying* the knots represent the condition of a successful coming into being. On the other hand, when two persons are getting married, it is thought that their family life would be positively influenced if a towel was *tied* around their necks when stepping into their new home.

As regards the burial customs, the untied knots on the cloths of the dead, sewing the cloths of the dead with untied threads ensure both the separation from the world of the living ones and the irreversibility of the road to *the other world*.

We want to point out that the knots acquire magic and apotropaic powers within the family customs and this thing is explained by the conception that the knot represents the interruptions that man is supposed to overcome during his earthly lifetime.

În viziunea tuturor popoarelor lumii nodurile au puteri magice și apotropaice¹ În India vedică, de exemplu, zeul Varuna, cel care avea puterea de a-i lega pe oameni la distanță, dar și de a-i dezlega, era văzut ca *Suveranul Înfricoșător*². Arma sa era magia și lua forma de nod, de legături; de altfel, zeul este reprezentat cu o funie în mână. La greci, Uranos era mai temut decât Zeus, deoarece el înlănțuia, lega de Infern.

Nodurile sunt strâns relaționate de simbolismul legării și dezlegării. Prin legăturile pe care le creează – între două ființe, între niveluri ale existenței –, nodurile reprezintă o expresie a vieții ca atare. Pornind de la semnificația cuvântului babilonian care desemna „legătură, funie” – *markasu* în mitologie, și anume „principiul cosmic care unește toate lucrurile”, la care coroborează conceperea labirintului ca un nod care trebuie *deznodat* și expresii din planul cunoașterii – „desfacerea nodurilor existenței” –, Mircea Eliade ajunge la concluzia că „situația omului în lume (...) se exprimă întotdeauna prin cuvinte cheie ce conțin ideea de legare, înlănțuire, atașare”³ Omul ar recunoaște în acest simbol al *nodului* un arhetip al propriei sale situații în lume.

În contextul acestor semnificații, este normal să găsim nodurile învestite cu puteri magice în cadrul momentelor definitorii ale existenței omului. Nașterea, nunta și înmormântarea presupun trecerea de la o stare la alta, fie în mod natural (trecerea de la preexistență la existență sau de la existență la postexistență) sau social (trecerea de la stadiul de fecior/fată la cel de soț/soție). Pornind de la etapele constitutive ale

¹ Ivan Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amarcord, Timișoara, 1997, p. 306.

² Mircea Eliade, *Imagini și simboluri. Eseu despre simbolismul magico-religios, cap. Suveranul Înfricoșător*, Editura Humanitas, 1994, p. 114.

³ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 145.

fiecărui rit de trecere, obiceiurile familiale cuprind trei stadii: rituri de separare sau preliminară; rituri de limită sau liminare; rituri de agregare sau postliminare⁴

Orice schimbare în starea unui individ presupune interacțiuni între sacru și profan, iar acestea trebuie reglementate, supravegheate astfel încât societatea, respectiv individul, să nu sufere. Trecerea prin perioadele de separare, de limită și de agregare ale obiceiurilor familiale implică, ca orice evoluție, prezența unor întreruperi, blocaje, noduri care trebuie depășite.

În cadrul obiceiurilor de **naștere**, dezlegarea nodurilor reprezintă condiția procreației. Ca o măsură preventivă ce se ia în timpul riturilor preliminară de naștere, femeia nu trebuie să poarte nici un fel de nod asupra ei. Se intenționa astfel eliminarea piedicilor care ar fi putut avea un efect negativ asupra nașterii și ferirea de posibila acțiune ulterioară a puterilor malefice, pentru că „debutul existențial al fiecărui individ trebuia să se producă sub cele mai bune auspicii”⁵

Astfel, pentru ca nașterea să decurgă ușor, femeia trebuie să aibă toate nodurile desfăcute la haine sau la bijuterii – nasturii de la cămașă, brăul, bărneța, mărgelile, cerceii. Mai mult, în cazul în care femeia trecea prin chinuri mari, „i se rupea cămașa la gât, ca să nască cât mai repede”⁶ Prin magie simpatetică se încerca, în unele zone, grăbirea sarcinii prin introducerea unui lacăt închis într-un vas cu apă, care era deschis apoi, rostindu-se următoarele cuvinte: „Cum se deschide de repede lacātu așa să nască și femeia”⁷ De asemenea, femeia nu are voie nici să-și „înnoade” părul sau să pășească peste o funie sau un laț, pentru a nu naște copilul „cu ombilicul în jurul gâtului” sau „cu limba împiedicată”⁸

Dar, așa cum se folosește dezlegarea nodurilor pentru a ușura nașterea, în același scop se folosește și legarea acestora: „Dacă nașterea era grea, femeia se lega cu o centură lată, ca copilul să nu urce, ci să coboare”⁹ Observăm, astfel, în utilizarea cu caracter magic a nodurilor un caracter ambivalent – nodurile provoacă boala, dar o și alungă; îi îmbolnăvesc pe nou-născuți, dar îi și ocrotesc. Importantă este orientarea impusă forței care rezidă în orice *legat*.

Următorul eveniment important, **nunta**, presupune, de asemenea, prezența în ceremonialul specific a unor momente în care trebuie legate sau dezlegate noduri.

Încă de la pețit, viitoarea unire este pecetluită printr-o *legare*. În județul Neamț, la Barticești, cei doi actanți își schimbă darurile de încredințare – băiatul îi dădea fetei un inel de argint, iar fata îi lega la mână „batista de credință”¹⁰ În urma realizării acestui gest, în ochii comunității *legătura* între cei doi era făcută, ei erau priviți drept mire și mireasă. Rolul năframei de încredințare însă nu se oprește aici. De ea se țineau mirii când mergeau la cununia religioasă. Când pleca să-și aducă mireasa de la casa părintească, mirele trebuia să arate stolnicului / vornicului năframa de

⁴ Arnold Van Gennep, *Rituri de trecere*, Editura Polirom, Iași, 1996, p. 22.

⁵ Ion H. Ciubotaru, *Catolicii din Moldova. Universul culturii populare*, vol. II, *Obiceiuri familiale și calendaristice*, Editura Presa Bună, Iași, 2002, p. 3.

⁶ *Sărbători și obiceiuri*, vol. IV, *Moldova*, Editura Enciclopedică, București, 2004, p. 4.

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, p. 5; S. Fl. Marian, *Nașterea la români. Studiu etnografic*, Editura Grai și suflet – Cultura Națională, București, 1995, p. 17; Ion H. Ciubotaru, *op.cit.*, p. 4; Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*, ediție îngrijită de Iordan Dăcu, Editura Grai și Suflet – Cultura Națională, București, 2003, p. 161.

⁹ *Sărbători și obiceiuri*, p. 4.

¹⁰ Ion H. Ciubotaru, *op.cit.*, p. 43.

încredințare, deoarece altfel nu era primit în curte. După nuntă, se păstra în ladă; când unul dintre soți murea, celălalt rupea năframa în două și punea o jumătate în sicriu; se credea că astfel cei doi se puteau recunoaște și re-uni pe cealaltă lume¹¹

Înainte de a merge la cununie, viitoarea mireasă este îmbrăcată „în haine noi și (...) o încing cu o *cingătoare* (s.a.) sau *brâu* (s.a.) de lână, căruia îi fac un *nod* (s.a.), pe care bărbatul trebuie să-l dezlege în patul nupțial”¹², sugerându-se astfel trecerea de la o etapă la alta, inițierea ce va avea loc. Tot înainte de cununie, ambii protagoniști – mirele și mireasa – sunt descheiați la gât („îi dezleagă copciile cămășii”¹³); acest act semnifică depășirea condiției inițiale, de fată, de fecior; același act, în sens invers, se realizează după ieșirea la cununie, când nasturii de încheie la loc, sugerându-se integrarea în noua stare, faptul că au intrat „în rând cu lumea” Faptul că se interzicea ca mirii să aibă ceva înnodat în timpul cununii semnifică și ruperea de vechile legături.

Când mirele își aduce soția la casa părintească, actanții sunt primiți de către soacra mare, care le leagă un ștergar pe după gât și astfel îi trage în casă¹⁴. Astfel, se încearcă să se influențeze pozitiv căsnicia lor, *legarea* mirilor să fie pentru toată viața. Ni se relevă funcția acestui gest, și anume una benefică, unificatoare¹⁵

O altă secvență semnificativă este cea a desfacerii batistelor de la toiagele vornicilor. După ce mireasa a ajuns în noua ei locuință, casa socrilor mari, și după ce este primită cum se cuvine, vorniceii desfac batistele de la toiage și aruncă bețele peste casă. Rostul acestor gesturi este tocmai acela de a sublinia trecerea de la o stare socială la alta, unirea celor doi soți este de acum pe deplin realizată.

O importanță aparte o are simbolistica nodurilor în obiceiurile de **înmormântare**. Acest lucru poate fi explicat prin faptul că încă din antichitate, nodurile, lațurile caracterizează și divinitățile morții. În India vedică, nodurile sunt arma zeului Varuna, dar și a divinităților morții Yama, Nirrti și a demonilor bolii. Astfel, Nirrti îi înlănțuie pe cei pe care vrea să-i piardă, moartea devenind „legătura” supremă, iar zeițele germanice îi târăsc pe cei morți cu o funie¹⁶

În cadrul riturilor de separare, în cazul în care muribundul suferă și decesul întârzie să se producă, se trece la desfacerea tuturor nodurilor: se desface brăul, se despletesc cozile, se descheie nasturii. Și la alte popoare se crede că nu se poate muri atâta timp cât broaștele sunt încuiate și zăvoarele puse¹⁷ Se urmărește, la fel ca la nașterile anevoioase, numai că în sens opus, eliberarea, ușurarea.

După ce moartea s-a produs, atenția cade asupra modului în care urma să fie înhumat defunctul. Hainele cu care era îmbrăcat se realizau într-un anumit mod: „așa

¹¹ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, vol. I, *Arhitectura tradițională. Textilele de interior. Portul popular de sărbătoare*, p. 98, 115

¹² S. Fl. Marian, *Nunta la români. Studiu istorico-etnografic comparat*, Editura Grai și suflet – Cultura națională, București, 1995, p. 273-274.

¹³ *Ibidem*, p. 308.

¹⁴ *Sărbători și obiceiuri*, p. 155; v. și Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, vol. II, p. 77.

¹⁵ „Când îi înfășoară pe tineri cu prosopul pe după gât, pentru a-i duce în casă, soacra cea mare spune: «Așa cum v-o legat preotul / Prin cununie / Și eu vă leg / Pentru veșnicie!» (Tărăța – Bacău). Într-adevăr, legătura pe care o face soacra mare mirilor are rostul de a-i ține apropiați unul de altul toată viața (...)” – *Ibidem*.

¹⁶ Mircea Eliade, *op. cit.*, p. 126.

¹⁷ J. G. Frazer, *Taboo*, p. 309, apud M. Eliade, *op. cit.*, p. 137.

nu se înnodea, pentru a nu avea răposatu piedici pe drum”¹⁸ În cazul morților *nelumiți*, semnificația este aceea de a nu lega destinul celui cu care trebuia să se unească: „Când moare o fată mare, rufăria i se coase cu ață neînnodeată, căci de o va înnodea, ursitorul ei ce era să-l ia de bărbat nu se va mai însura”¹⁹

Este general răspândită și credința că defuncții nu trebuie să aibă legate șireturile papucilor, baticurile, cingătorile. La fel ca înainte de cununie, bărbatul trebuie să aibă cămașa descheiată și la fel ca în perioada dinaintea nașterii, femeia nu trebuie să aibă cozile împletite.

Atunci când defunctul se află între două vârste, „se descheie la gât pentru ca femeia să se remărite”²⁰

În momentul în care este înhumat, înainte de a se bate capacul sicriului, se verifică dacă nu cumva șireturile sunt legate, pentru că acest lucru l-ar împiedica să meargă pe drumul lui, să ajungă în lumea cealaltă.

Observăm că, în cadrul obiceiurilor de înmormântare, desfacerea nodurilor semnifică, pe de o parte, separarea defunctului de lumea celor vii, pe de altă parte, drumul său, fără întoarcere, către lumea cealaltă. Privită ca o trecere de la o stare la alta, moartea ne dezvăluie „viziunea populară asupra *neamului* (s.a.), socotit ca un întreg din care prima jumătate se află în lumea *pământeană* (s.a.), „lumea albă” sau „lumea cu dor”, în vreme ce a doua jumătate își continuă existența pe plan mitic, în misterioasa lume „de dincolo” a moșilor și strămoșilor”²¹

Dacă în cadrul riturilor de naștere și de nuntă se întâlnesc atât dezlegatul cât și de legatul nodurilor, în cadrul ceremonialului funerar avem de a face doar cu dezlegatul nodurilor, urmărindu-se eliberarea sufletului defunctului. Și prin această practică se vede temerea comunității ca defunctul să nu se întoarcă din drum, ci să se integreze în lumea moșilor și strămoșilor. Drumul celui dispărut nu era ciclic, așa cum era cel al mirilor, ci ireversibil.

Nodurile se leagă de fiecare etapă existențială a omului, deci de situația acestuia în lume. Întrucât viața însăși este privită ca o țesătură sau ca un fir de care atârână existența fiecărui muritor, țelul omului este de a trece de legături, de a se elibera de noduri, înțelegându-se prin dezlegarea unui nod o eliberare, o soluționare, un mod echivalent de a ieși din labirint.

¹⁸ Ion H. Ciubotaru, *Marea Trecere. Repere etnologice în ceremonialul funebru din Moldova*, Editura Grai și suflet - Cultura națională, București, 1999, p. 54. Vezi și Artur Gorovei, *op. cit.*, p. 151.

¹⁹ *Ibidem*.

²⁰ *Sărbători și obiceiuri*, p. 213.

²¹ Ion H. Ciubotaru, *op. cit.*, p. 5.

PRIN ȚARA BÂRGAELOR (NOTE DE CĂLĂTORIE)

Ion Diaconu

Iconografie Ioan-Vasile Diaconu

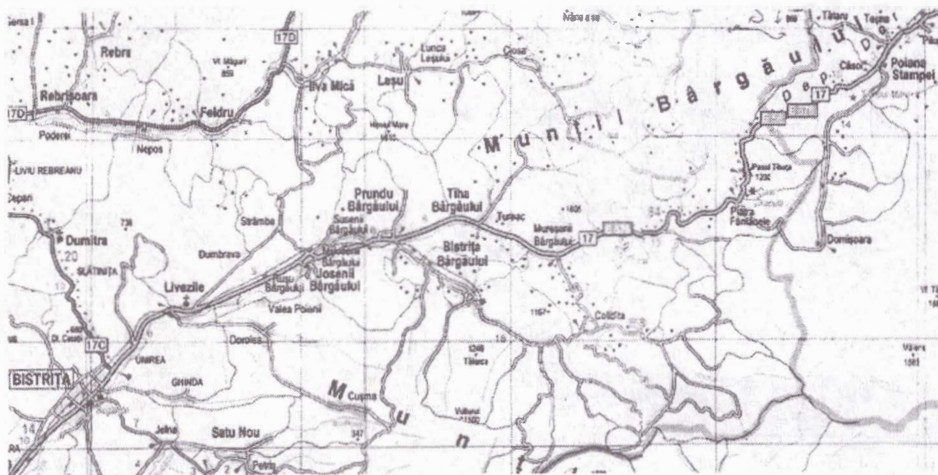
Abstract

This material presents historical and ethnographical aspects regarding a land in Transilvania, which is situated at the border of the land of Năsăud and bordering the land of Dorna in Bucovina. After a short presentation of the geography of the place, there follows descriptions of some local cultural personalities, and also an oversimplified description of the organization of the household which is specific to the place and to the XXth century and some building techniques used for them.

A particular note is the presentation of the memorial house of „Liviu Rebreanu” in the land of Năsăud, a land which is closely related to the land of Bârgău by its traditions and the remove of its inhabitants.

„Limitele Țării Bârgaelor nu corespund nici cu cele geologice, nici cu cele hidrografice, ele fiind niște limite administrative convenționale (...) uneori greu de precizat de-a lungul timpului (...). Limitele naturale sunt ușor de stabilit, pe cumpăna de ape a bazinului hidrografic al Bistriței Ardelene, dar limitele istorico-administrative ale Țării Bârgaelor au depășit întotdeauna limitele morfologice. Ele s-au suprapus probabil, în trecut, cu întreg arealul Munților Bârgăului și Călimani, când populația autohtonă, de origine daco-romană forma un posibil cnezat mai mare, cuprinzând Rodna, Bârgăul și Monorul, la un loc”

„În cele din urmă, la 1784, odată cu trecerea Țării Bârgaelor din posesia familiei Bethlem, Comitatul Dobâca, în posesia Regimentului II de graniță năsăudean, în urma conșcripției pe baza proceselor verbale de reambulare din 1579”¹ se stabilesc limitele Țării Bârgaelor.

¹ Nicolae Vrăsmaș, Prundu Bârgăului o vatră străveche, Editura Karuna, Bistrița, p. 21.

Astăzi Țara Bârgaelor², denumire atât de îndrăgită de intelectualii bârgăoani, cuprinde următoarele așezări³:

1) Comuna Livezile Bârgăului, care are în componența sa următoarele așezări: Livezile, sat de sași; Dumbrava, sat de lingurari care nu sunt țigani; Ghinda, sat de pomicultori.

2) Comuna Cușma, cu următoarea componență: Cușma; Dorolea; Bureauca, sat de cotărcari (făceau *cotărți* din nuiele de alun).

3) Comuna Josenii Bârgăului, cu următoarea componență: Josenii Bârgăului; Rusu Bârgăului; Mijlocenii Bârgăului.

4) Comuna Prundu Bârgăului, cu următoarea componență: Prundu Bârgăului care înglobează fostele sate Secu și Valea Ciorii; Susenii Bârgăului.

5) Comuna Bistrița Bârgăului, cu următoarea componență: Bistrița Bârgăului care înglobează satele Bistricioara, Bridireasa, Pe Fețe, Pusta și Podireiul; Colibița; Mița.

6) Comuna Tiha Bârgăului, cu următoarea componență: Tiha; Tureac care înglobează satul de cotărcari Bozgani; Valea Tureacului.

7) Comuna Mureșenii Bârgăului, cu următoarea componență: Mureșeni; Fântânele; Măgura; Ciosa; Valea Străjii; Șendreni.

Țara Bârgaelor este un ținut cu relief variat, mai mult muntos, cu vegetație bogată, iar gospodăriile satelor emană bunăstare. Atunci când vrei să cunoști acest ținut mai îndeaproape constăți că și oamenii sunt interesați.

O călătorie de plăcere

În sfârșit se ivise prilejul unei călătorii de plăcere, acum, la bătrânețe, pe melegurile natale ale soției mele.

Am fost de multe ori la Josenii Bârgăului, localitatea de domiciliu al socrilor mei, la Prundu Bârgăului, localitate de domiciliu (și de *slujbă*) a cumnatei mele, Marinela, învățătoare, și a soțului ei, Gigu Vlad, profesor de matematică, la Bistrița, localitatea de domiciliu și locul de muncă a lui Simionică, fratele soției mele și a soției sale, Geta, la Bistrița Bârgăului, la Toader Cerceja, unchiul soției mele, dar de fiecare dată presat de timp și de griji.

Acum, în sfârșit, aveam o săptămână, o mașină (a fiului meu, Nelu) și un șofer (fiica mea, Nuțica) la dispoziție, și-mi lipsesc și grijile.

Programul acestei săptămâni trebuia să fie îndeplinit de întreaga mea familie, dar Nelu nu mai avea concediu așa că vena în urma noastră la sfârșitul săptămânii de lucru ca împreună să participăm la nunta nepoatei noastre, Simona.

Am plecat de la Iași, cu mașina, duminică, pe la prânz, via Târgu Neamț, Toplița, Bistrița și, după mai bine de 6 ore de mers, pe la ora 3 d.a. am ajuns la Josenii Bârgăului la casa socrilor mei pe care după moartea lor, o moștenește Simionică și unde familia lui ne aștepta. Știam că au mult de lucru la Bistrița pentru pregătirea

² Că o formațiune prestatală care să fi format „o țară” aici nu știm cu certitudine dacă a existat. Am și eu convingerea, ca și autorul citatelor de mai sus, că este de bun simț că bazinul superior al Bistriței Ardelene nu a făcut excepție de la regula generală.

³ Aceste informații le am de la soția mea, Ioana Diaconu, născută și crescută pe acele meleaguri și care face parte, după bunica sa de pe tată, din neamul Cercejenilor.

nunții de aceea, noi rămânând „stăpâni” pe casa lor i-am sfătuit să nu ne ducă grija și să meargă liniștiți să-și vadă de treburile lor, ceea ce au și făcut.

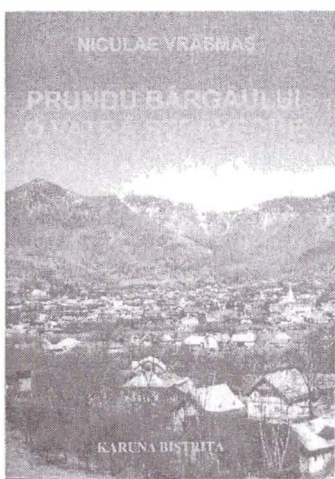
Dormitul a fost acolo, masa și celelalte activități trebuiau făcute împreună cu Simion și Jenica, soția lui și sora mai mare a soției mele, la casa pe care Simion o are moștenire de la părinții săi. „Programul de activitate” s-a făcut *ad hoc* încât în fiecare zi șoferul nostru docil ne-a plimbat oriunde grupul celor patru (eu, soția mea, Simion, soția lui) a avut chef și oriunde Loganul lui Nelu putea pătrunde (singurul loc unde șoferul nostru s-a speriat și a întors mașina din drum a fost pe șoseaua ce se construia spre Vatra Dornei, înainte de a ajunge la Fântânele, unde mașinile uriașe conduse de șoferii *iadului* scoteau praful, cu viteza lor nebună, din caldarâmul abia așternut. Mărturisesc că atunci mi-a fost și mie frică, parcă eram intrați direct în iad).

Toată excursia a meritat. Am întâlnit oameni interesanți, locuri interesante, situații interesante. Am aflat multe lucruri despre intelectualii zonei, despre preocupările lor. Și am mai aflat și multe altele.

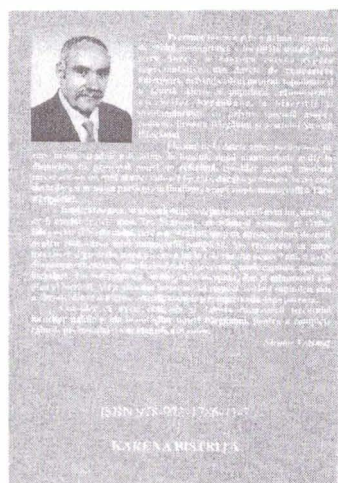
Niculae Vrăsmaș

Niculaie Vrăsmaș, Prundu Bârgăului o vatră străveche, vol I, Editura Karuna, Bistrița, 2007. Din prefața lucrării aflăm că „*primul colectiv, de redactare a unei monografii complexe a văii Bârgăului după criteriile științifice moderne, a fost constituit ad-hoc cu ocazia celei de a XI-a ediții a Simpozionului cultural al Văii Bârgăului, la data de 6 iunie 1982, în Prundu Bârgăului (...). Din colectivul de redacție, inițiat atunci, făceau parte următorii: Teodor Ghișan și Pompei Boca (...)* Ioan Cermuncan (...) inițiatorul și fondatorul unei colecții muzeale și a Simpozionului cultural al Văii Bârgăului, Traian Balan (...) Teodor Vrăsmaș (...) și Viorel Nemeș” (p.5).

Și ca orice comitet, comisie, *comiție* care se respectă și-a făcut din plin datoria de gropar al ideii.

Coperta 1

Coperta 4

Este o lucrare monografică ce tratează Țara Bârgaelor în șapte capitole distincte:

Cap.1 Scurt istoric al cercetărilor monografice;

Cap.2 Cadrul natural tratat geologic, hidrologic, climatic, floră, faună, soluri și protecția mediului. Este un capitol documentat (autorul este geolog de profesie) iar subcapitolul care tratează istoria geologică a Țării Bârgaelor mi s-a părut interesant și instructiv chiar dacă întâlnim mulți termeni de strictă specialitate.

Tot în acest capitol întâlnim o informație incitantă despre „Regele Brazilor” (“Regele pădurii” sau „Molidul candelabru”), *molid cu port conic piramidal, cu ramurile orientate în toate direcțiile, încâlcite, înghesuite, ce îi dau un aspect de tufă uriașă un adevărat „monstru” vegetal, caz teratologic rar în lumea plantelor, într-o poiană, (...) situate în Pasul Tihușa (...)* (p. 70) nu pentru că a fost o curiozitate a naturii, declarat monument al naturii ci, deoarece, a generat un fenomen socio-cultural materializat printr-o sărbătoare anuală (și nu numai).

Despre el au scris, așa cum ne informează autorul în paginile cărții, numeroase personalități, la modul admirativ.

Căldura și admirația de care dă dovadă autorul în prezentarea fenomenului natural dar, mai ales, cultural al Regelui Brazilor ne face să credem că (autorul) este o fire sensibilă, un om care iubește plaiurile prezentate.

În capitolul 3 autorul prezintă toponimia. Încă de la început ne informează (la subsolul lucrării) că *datele din acest capitol sunt prezentate după manuscrisul lui Teo Vrăsmaș* (p. 80) fratele său.

Această trimitere (precum și altele de acest gen întâlnite în lucrare) ne face să avem convingerea că autorul este o persoană corectă cu el însuși precum și cu cei din jur.

Subiectul este tratat într-o manieră interesantă, documentată și, uneori, surprinzătoare. Un loc aparte ocupă toponimul *BÂRGĂU* sau *BORGO* cu care ocazie facem cunoștință cu diferitele interpretări date de Nicolae Drăgan, Tiberiu Zagrai, Iulian Marțian și alții.

În capitolul 4 autorul tratează zona din punct de vedere istoric.

Reia discuția din capitolul anterior, „Toponimia”, asupra toponimului *Bârgău*, acesta fiind tratat ca un produs al diferitelor documente existente în biblioteci sau arhive, ducându-ne la locuri mai mult sau mai puțin apropiate de „Țara Bârgaelor”.

În sfârșit, autorul concluzionează: *Dacă în limba italiană borgo înseamnă târg, nu este deloc exclus ca Borgo-ul roman să însemne chiar așa ceva. Un târg în care se vindeau blănuri, curele, hamuri pentru cai, lână și chiar produse alimentare provenite din gospodăriile vechilor daci, de care și romanii aveau mare nevoie. Proveniți în mare parte din zonele calde, meridionale, soldații romani erau siliți să-și înlocuiască hainele lor decoltate, cu blănurile și sumanele dacilor, pentru a putea supraviețui lungilor ierni friguroase de aici. În mod sigur că în vechile așezări bârgăoane au existat piețe de desfacere, cu astfel de produse specifice, care au fost menținute și posibil chiar să se fi dezvoltat după venirea romanilor. Cuceritorii dacilor nu erau barbari, veniți numai ca să jefuiască și să distrugă. (...).*

Romanii au avut nevoie să-i atragă și prin bunăvoință, de partea lor, pe vitejii daci, greu de supus numai prin forță. Coabitarea romanilor cu dacii rămași în mare

parte liberi, în acest colț Nordic protejat de munți, era de mare necesitate pentru menținerea și apărarea granițelor imperiului. Astfel se poate explica posibilitatea ca Drumul cel vechi sau Drumul Romanilor, din Munții Bârgăului, continuat, după surse documentare pe același traseu de Imperiul Austriac, să fi fost o colaborare a trupelor romane cu războinicii încă liberi ai dacilor, angajați ca paznici ai importantei trecători montane (...). (p. 104)

Așa dar *Bârgău* este de origine romană, păstrat din vremurile romane nicidecum săsească, unguerească sau de aiurea. Este un produs al colaborării dintre legiunile romane cu spiritul lor ingineresc și a populației dacice locale împreună cu care a fost construit Drumul Roman.

În continuare autorul ne informează: (...) *domeniul Borgo apare pentru prima dată, în actele familiei Bethlem, în anul 1317, ca un singur sat, (...). (p. 107) după care apar succesiv, două sate (1390) și în continuare militarizarea zonei prin formarea regimentelor grănicerești.*

Capitolul 5 ne face cunoscute lucrările monografice ale lui Teodor Ghițan cu lucrarea sa de licență din 1947, dr. E. Berneker cu o lucrare din 1908 și Iulian Marțian, în care se fac considerații demografice și administrativ-teritoriale tratate și cronologic (oarecum).

Capitolul 6, intitulat *Viața religios-morală*, tratează biserica (majoritar ortodoxă) și pe slujitorii ei, un loc central având discuția despre *Biserica unită cu Roma*⁴

Capitolul 7, ultimul al acestei lucrări, intitulat *Învățământul în Țara Bârgaelor*, tratează, separat, situația instruirii prin școală înainte de 1918 și după această dată. Informațiile mi se par interesante.

Am trecut cu repeziciune prin această lucrare despre Țara Bârgaelor. Cei interesați pot găsi în ea multe informații, corect tratate, și care vor deveni complete odată cu apariția celorlalte volume care, sper, vor conține și informații etnografice din zonă, insuficient valorificate de cercetătorii din zonă (cunoscuți de mine).

Este o lucrare de referință care pe mine m-a impresionat plăcut.

⁴ Pentru un neavizat problema Bisericii Unite cu Roma pare relaxată (în zilele noastre) dar un-i deloc așa. Am observat mult bigotism la intelectualii din Ardeal, cel puțin la cei de religie ortodoxă. Este firesc dacă ne gândim la condițiile în care s-a consolidat, în timp, românismul în Transilvania. Atât preoții cât și intelectualii din zonă consideră o mare greșeală *uniația*. Problema este că Biserica Unită cu Roma are enoriași români, iar ura românilor ortodocși împotriva Bisericii Unite este, de fapt, ură a românilor cultivată de biserica ortodoxă împotriva românilor uniți și, reciproc, ura românilor uniți cultivată de biserica unită împotriva românilor ortodocși, este fratricidă. Iată un exemplu în care biserica, prin slujitorii ei, indiferent despre ce biserică este vorba, dezbină românii în loc să-i unească, așa cum este menirea oricărei biserici naționale, spre satisfacția și în folosul dușmanului comun, secular și perfid, iredentismul unguerec. Aici nu este vorba de ungruri, sau cum li se mai spune maghiari, ca popor, ci de o ideologie în numele căreia au fost uciși românii din Ip. Trăsnea, Moisei și din toată Transilvania, precum și din Târgu-Mureș-ul anului 1990, și nu numai. *Uniația* impusă de o putere opresoare este făcută cu intenția clară de a-i maghiariza pe români, de multe ori cu forța; ea a adus divizarea românilor ardeleni iar acest efect a fost corectat odată cu desființarea Bisericii Unite cu Roma în 1948. Din păcate pentru noi, românii, „revoluția” ne-a adus, pe lângă alte nenorociri, recunoașterea acestei biserici, adică dezbinarea românilor ardeleni. *Uniația* aste o biserică artificială, nefirească și care nu numai că nu servește interesele românilor în țara lor dar este și dăunătoare.

Toader Cerceja

Toader Cerceja, țăran din Bridireasa, uncheș al soției mele, Ioana, născută Țarcă, m-a impresionat încă de când l-am cunoscut în vizitele la locul socrilor mei. M-a impresionat statura lui, dar mai ales cât de izbitor semăna, în tinerețe cu un roman, la bătrânețe cu un dac. O poză a lui în care purta o barbă de patriarh mă duce cu gândul la un tarabostes local.

Puține vizite i-am făcut la locuința lui din Bridireasa, trei sau patru, din care una singură pe când trăia soția sa. Am fost impresionat, atunci, de încăperea „din ceea casă” în care trona albul pânzăturilor peste care se așterneau florile cusăturilor: costume populare, prosoape, perne, cergi. O cameră încărcată cu opere de artă populară.

În toate ocaziile am fost impresionat de vorba lui molcomă și înțeleaptă.

De curând a fost tipărită o lucrare cu titlul „Amintiri din război”, a cărei autor este Toader Cerceja. Nu este specificat nici anul editării, nici editura.

Cele 40 de pagini ale acestei broșuri reprezintă oglinda vieții unui român bărgăoan trecut prin calvarul războiului.

Toader Cerceja

Amintiri din război

În primele cinci pagini prezintă *Spîța neamului meu* (pp.3-7).

În următoarele pagini (pp. 8-28) avem descrise peripețiile unui soldat ardelean, obligat să lupte pentru o cauză ce nu era a lui, în cel de Al Doilea Război Mondial, ajuns prizonier la armatele aliate, dus în Franța, via lagărele din Belgia. A supraviețuit războiului și a avut puterea să scrie despre acesta.

În ultimele pagini (pp 29-40) sunt publicate poeziile: *Cedarea Ardealului; Recrutul; Amintiri din seara de Crăciun în Cehoslovacia – Munții Tatra – 1944; Viața de prizonier; Amintiri de pe frontul din Galiția; Bun rămas (Amintiri din cătănie); Străin; Dor de țară; și Aș vrea...*

Construcția poeziilor respectă forma versului popular atât ca rimă, ca ritm și chiar acel

celebru „foaie verde...”

Din toate poeziile se „ridică” o naivitate cu miros de proaspăt care dă farmec liricii populare:

*Hei, săraci voinici feciorii
 Cum se duc ei ca și norii.
 Plânge maică după mine
 Că și eu plâng după tine.
 Plângeți frați, plângeți surori
 Plângeți tu grădină cu flori,
 Plângeți fete și feciori.
 Plângeți voi fete fecioare
 Ca nopțile după soare. (...)
 (Recrutul, p.32)*

*Frunză verde de alun
 Am ajuns sfântul Crăciun
 Să-mi ajute prunc Hristos
 Să îl petrec sănătos
 Că nu sunt în al meu sat
 Sunt departe-nstrăinat
 Și mi-i inima amară
 N-am dimineață, nici seară
 N-am prietenii din sat
 Nici nu merg la colindat
 Și în loc să beau vin-ars
 Șterg lacrimi de pe obraz
 Și în loc să merg cu berea
 Port în spate mitraliera. (...)
 (Amintiri din seara de Crăciun în
 Cehoslovacia-Munții Tatra-1944,
 pp 32, 33)*

*Frunză verde de mărar
 Sunt în lagăr prizonier
 Prizonier l-americiani
 Ce i-au învins pe germani.
 Sunt în lagăr amărât
 Împrejur am gard înalt
 Gardu-i cu sârmă ghimpată
 Să nu pot fugi acasă. (...)
 (Viața de prizonier, p.34)*

*Bate vânt de primăvară
 Păsările cântă iară
 Dar și gându' mă omoară
 Să mă duc la mine-n țară.
 Cresc flori mândre și miroase
 Eu cu inima duioasă.
 Florile-s de primăvară
 Eu străin în altă țară
 Străinel și-a nimănui
 Ca pasărea cucului.
 Dar ea zboară-n lumea-ntreagă
 Pe ea nimeni nu o-ntreabă.
 Eu de plec dimineața
 Nu mă-ntreabă măicuța
 De mai vin seara ori ba.
 Maica nu m-așteaptă-n prag
 Să-mi dea cina cu drag.
 Nici tăicuța nu-mi mai spune
 Vorbe frumoase și bune.
 Cum să nu-mi fie lumea amară?
 Mi-ar fi viața mai voioasă
 De n-aș avea gându-acasă.
 (Dor de țară, p 39)*

Am inserat această poezie în întregime deoarece din ea rezultă un proces psihic extraordinar: pentru acest țaran cu suflet de poet, ca de altfel pentru orice suflet de țaran, ȚARA este mama, tata și locul cu florile copilăriei, cu alte cuvinte țara este casa părintească, este familia lui.

Toader Cerceja, țaranul din Bridireaș Bârgaelor se situează pe picior de egalitate cu un alt poet-țaran din Vutcani, Costache Băbâi (despre Costache Băbâi găsiți informații în Ion Diaconu, Vutcani, Despre cultură și civilizație. Cămin cultural. Cultură populară, Editura Kolos, Iași, 2008).

Ediția este îngrijită de Maria Vlad (Marinela), învățătoare în Prundu Bârgăului.

Preotul Cristea Simion

Notă biografică

Numele și prenumele: Cristea P. Simion.

Data și locul nașterii: 8 noiembrie 1937 la Josenii Bârgăului.

Părinți: Petru și Floarea.

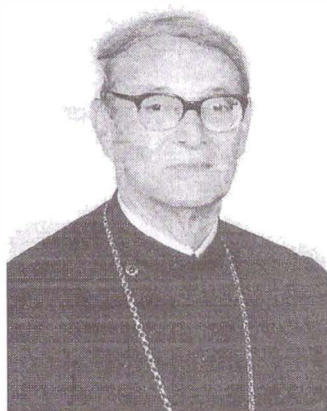
Starea civilă: Căsătorit cu Jenica (Țarcă), are doi copii: Simion-Doru și Luminița.

Situația militară: Stagiu militar nesatisfăcut.

Școlarizare: Seminarul Teologic din Cluj și Facultatea de Teologie din Sibiu.

Activitate profesională: Preot paroh la: Cușma și Susenii Bârgăului din județul Bistrița-Nasăud; Florești și biserica Schimbarea la Față și profesor la Universitatea Cultural-Științifică din Cluj, județul Cluj.

Activitate extraprofesională: Publică „Sub stelele nopții” în 2004 și „In honorem” în 2007, ambele tipărite la Cluj. De asemenea publică peste 250 de studii și cercetări în revistele: „Mitropolia Ardealului”, „Renașterea”, „Ortodoxia Maramureșeană”, „Actualitatea clujeană”, „Stema”, „Telegraful român”, „Răsunetul”, „Plaiuri bistrițene și năsădene”.

La venirea în Cluj, în 1982, a lucrat, în calitate de preot paroh la biserica „Schimbarea la față” care funcționa în fosta Catedrală Greco-Catolică și care (Catedrală) purta același nume (Schimbarea la Față), (în 1948 Biserica Greco-Catolică a fost desființată, clădirile și enoriașii – care au dorit – trecând la Biserica Ortodoxă). În anul 1995, fără tensiuni¹ (!) lăcașul a fost restituit Bisericii Greco-Catolice. După doi ani (în 1997), timp în care slujbele au fost oficiate în stradă, a început construcția unei noi biserici, pe aceeași stradă, cu același nume, pentru aceiași credincioși ortodocși. Terenul a fost concesionat de Primăria municipiului Cluj (pe când primar era Gheorghe Funar care a făcut și prima donație substanțială pentru începerea lucrării – 2,5 miliarde lei vechi – din bugetul Primăriei).

La această biserică la care, inițial, erau patru preoți, au mai rămas doi: Simion Cristea și Titus Moldovan (parohul actual); din vechea parohie s-au format șapte parohii. Deși construcția nu este încă terminată se oficiază slujba în ea de patru ani.

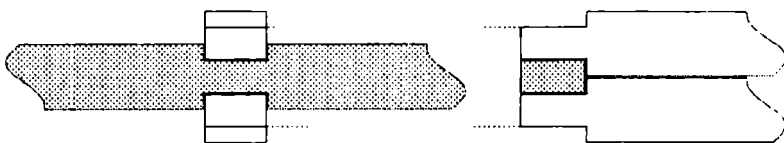
(Consemnarea a fost făcută la 29.08.2008 în Josenii Bârgăului)

⁷⁵⁸ Preotul Cristea Simion spune cu eleganță *fără tensiuni*, dar subiectul a fost mediatizat și știm că uniții au folosit forța (nu violența) iar ortodocșii nu s-au lăsat atrași în joc.

Gospodăria² preotului Simion Cristea din Josenii Bârgăului, moștenire de la părinții săi Petru și Floarea.

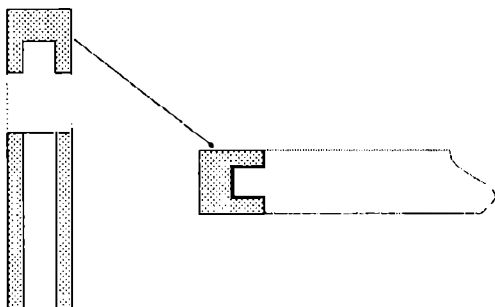
Am consemnat aceste date în urma unor observații de la care am tras concluzia că această gospodărie este specifică secolului al XX-lea pentru satul Josenii Bârgăului dar întâlnită destul de des și în celelalte sate din Țara Bârgaelor. Ea constă în: casa de locuit, lemnăria, grajdul și șura în corp comun, în această ordine. Lemnăria poate fi acoperită sau descoperită. Aceste construcții pot fi dispuse în linie dreaptă, în unghi drept sau în careu cu deschiderea spre stradă. În a doua jumătate a secolului al XX-lea casele au început să fie din ce în ce mai mari, unele cu etaj dar, la țărani, celelalte două componente au rămas neschimbate chiar dacă unele grajduri și șuri și-au schimbat destinația inițială după împutinarea sau chiar pierderea animalelor. Am văzut la Paraschiva lui Larion Hangan din satul Tureac, comuna Tiha Bârgăului, un mic apartament amenajat cu cele mai bune materiale care dau strălucire și bun gust, format din dormitor, cameră de zi și sufragerie, baie (dacă nu mă-nșeală memoria cu jacuzi), iar lemnăria a fost transformată în bucătărie de vară; sau în Bistricioara, la Măricuța, șura este transformată în atelier; sau în Bridireasa, la Ștefan Hangan, șura este transformată în locuință tot atât de cu bun gust ca și cea de la Tureac.

Revenind la gospodăria preotului Cristea, casa este construită din bârne îmbinate în *chetori* adică cu lemnul (fasonat) pe toată lungimea peretelui, spre deosebire de alte construcții în tehnica numită în *șoși* (pluralul de la șoș) în care îmbinările bârnelor orizontale se fac într-un șanț practicat în stâlpul vertical. Grosimea peretelui cu tot cu tencuială este de 16 centimetri.

Îmbinare „în chetori”

² Deși în *Dicționarul limbii române contemporane* a lui Vasile Breban este definit cuvântul *gospodărie*, în *Dicționar de artă populară românească* acest cuvânt nu apare. Să nu fie o noțiune etnografică, să nu constituie o artă modul de amenajare a unei gospodării? Eu aș crede că, da! Din experiență proprie știu (poate că mă înșel, dar nu cred) că nici o autoritate locală nu are conservată măcar o singură gospodărie reprezentativă pentru o anumită perioadă care, în opinia mea, ar fi un argument puternic de stabilire și menținere a identității comunității respective. Primăriile și Consiliile locale găsesc resurse pentru orice numai pentru conservarea identității așezărilor subordonate nu găsesc. Colecții muzeale adunate și păstrate cu grijă sunt spulberate de *dirigitorii* locali sub blânda și cu concursul *dirigitorilor șefi*. Fiecare perioadă istorică are propria concepție de amenajare a unei gospodării, nu neapărat țărănească. **Chiar și marile aglomerări urbane au propria concepție privind gospodăria.**

Îmbinare „în șoși”

Locuința este compusă din *casa de parade* sau, o altă denumire, *în ceea casă*, unde se primesc oaspeți, *tinda* fără mobilier transformată în bucătărie, *camara*, transformată în baie, dormitorul și *târnașul*. Casa este construită în 1935.

Lemnăria, construită din scândură, este folosită pentru depozitarea lemnului pentru iarnă. Ea este închisă pe trei laturi și acoperită.

Grajdul, construit din bârne, astăzi este amenajat și folosit drept cameră de alimente.

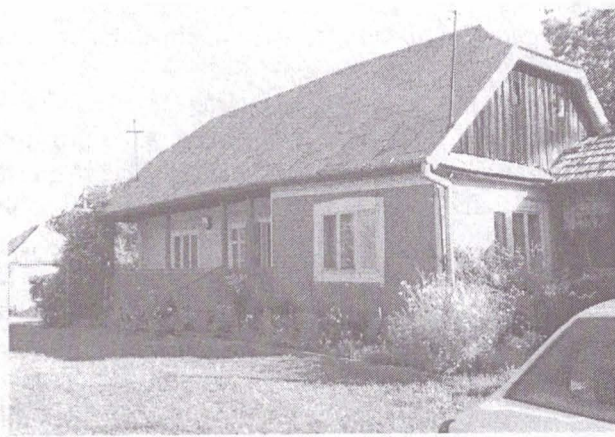
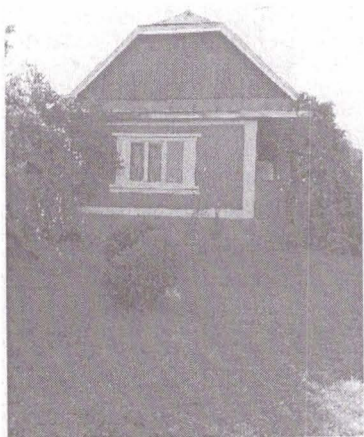
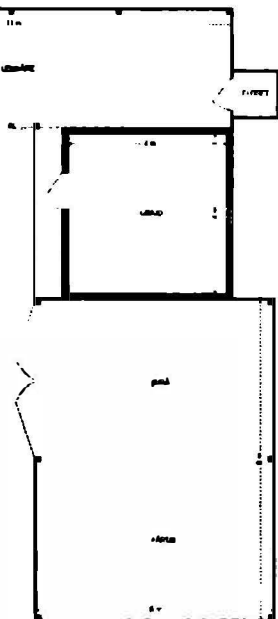
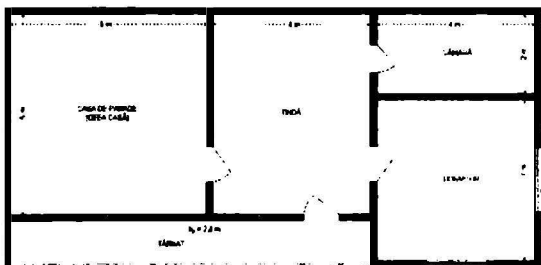
Șura și fârtaiul au pereții din scândură, destinația lor actuală fiind cea de magazie.

Un alt spațiu al gospodăriei ce trebuie menționat, este neamenajat în mod special și se află în spatele grajdului. Aici, prin intermediul unei ușițe practică în perete grajdului, se depozitează gunoiul până la transportarea lui pe ogor.

Lemnăria este refăcută cu respectarea în mare (dimensiuni) a vechii construcții.

Grajdul, șura și fârtaiul au fost refăcute la dimensiuni de două ori mai mici decât construcția anterioară (prăbușită datorită subrezirii unei grinzi de la șarpantă udată frecvent de ploi dar și a unei zăpezi mari). Planul și arhitectura întregului complex a fost respectat întocmai. În continuarea acestui ansamblu, separate de el, erau cotețele pentru porci și corla oilor, toate din scândură și acoperite cu țiglă în solzi, pentru a nu intra lupul, acum aceste construcții sunt demolate.

Toate construcțiile gospodăriei au fost acoperite cu țiglă mică (în solzi), astfel sunt și astăzi cu excepția locuinței la care țigla a fost înlocuită cu tablă galvanizată.

Informațiile au fost luate de la preotul Simion Cristea, moștenitorul lui Cristea B. Petru și Floarea, părinții lui.

În discuția avută cu preotul Cristea despre gospodăria sa, din Josenii Bârgăului, acesta a spus:

„În spatele șurii la cca. 20 de metri distanță, am săpat un șanț transversal pentru ca apa de ploaie, de pe coastă, să nu vină peste șură. Atunci am observat, pe toată lungimea șanțului, cioburi ceramice de culoare neagră”

Nu a știut să-mi spună cum este posibil așa ceva. Știam că în curtea sa, atunci când muncitorii au săpat șanțul pentru introducerea conductei ce leagă hidroforul de casă, era doar la suprafață un strat foarte subțire în care erau rădăcinile ierbii, restul doar prundiș. În mod cert gospodăria sa (ca de altfel majoritatea gospodăriilor din Joseni) se află pe albia majoră a râului Bistrița Ardeleană.

Am exprimat această nedumerire către soția mea.

— În Josenii Bârgăului au existat olari. Ei se ocupau, mai ales, cu producerea de pipe, *șcârle*, cum se spune pe la noi. Când eram copil am cunoscut pe Pahone Petre, cunoscut după porecla de Petrea lui Grosior³ Avea atelierul gard în gard cu cimitirul satului. Confeționa *șcârle* (pipe) și *oale de groștior* (ulcioare pentru lapte). Tot în copilărie am mai cunoscut un olar din Mijloceni care confeționa farfurii (*scafe*) și oale de groștior. Fiind colegă cu fata lui am avut posibilitatea chiar să învăț roata la care lucra aceste vase. De altfel porecla josenarilor era de *șcârlari* spre deosebire de a rusenilor căroră li se spune *cocoși*, deoarece îndată scoteau brișca și se *înțâncoșau* fără să-și facă mari vătămării, întocmai ca oșenii. Când trecea trenul prin Rus mecanicii „fluierau” *cucurigu*, în ciuda rusenilor. Există și o strigătură la horă:

Fetele de pe Bârgău

Fâșcăe și beu băgău.

Bunica mea spunea că mama ei fuma pipă. Atunci când nu aveau timp să fumeze pipă cei nărăviți mestecau *băgău* (tutun). Cred că foloseau și frunză de arin când nu aveau tutun.

— Totuși, de unde luau lutul necesar acestui meșteșug?

— Dintr-un deal care se află lângă cimitir. De altfel sub prund poți găsi argilă. Prund se găsește doar până la marginea dealului care mărginește albia majoră a Bistriței.

— Olăritul era o ocupație atât de importantă?

— Da. Pipele din Joseni se vindeau bine în zonă, și nu numai⁴ Nu era singurul meșteșug⁵ Pe *Canalul Morilor* se aflau vâltori, gate, mori și pive, toate

³ Groștior în grai local înseamnă smântână.

⁴ În lucrarea „Dicționar de artă populară”, Georgeta Stoica, Paul Petrescu și Maria Bocșe, Editura Științifică și Enciclopedică, București 1985, la p. 265, în articolul *Josenii Bârgăului* se spune: Important centru de ceramică, în care s-a lucrat în trecut ceramică neagră iar în prezent ceramică roșie smălțuită. În sec. 18 olarii din J.B. produceau un mare număr de pipe pe care le exportau în Galiția și Ungaria. Formele caracteristice sînt: strachina, ulciorul, cana, oalele de diferite mărimi. Motivele decorative geometrice – linii spirale, semicercuri, buline – sau florale stilizate, executate cu alb, verde, galben se detașează pe fondul cărămiziu al vaselor formând un ansamblu artistic.

⁵ Nu era singura localitate din Țara Bârgaelor în care s-a practicat olăritul. În „Dicționar de artă populară” pomenit la trimiterea anterioară, la p.295 citim: *Mijlocenii Bârgăului* (sat com. Josenii Bârgăului, jud. Bistrița-Năsău). Centru de ceramică cu producție foarte redusă în prezent, care lucrează vase și oale cu una sau două toarte și oluri de diferite

acionate cu apă. În alte sate vecine nu știu să fi fost asemenea întreprinderi deoarece pe vadul apei nu se puteau construi asemenea instalații datorită inundațiilor. Pe Canalul Morilor nu a fost niciodată inundație, deoarece la intrarea apei pe canal, în Mijloceni, existau stăvilare.

Cu ocazia altor vizite la socrii mei am văzut o asemenea moară și piuă. Acum în funcțiune sunt multe gater dar care nu mai funcționează cu apă.

Încă din primele vizite la Joseni am fost surprins că josenarii, în afara faptului că mergeau *pe țară* cu material lemons (obținut pe căi nu tocmai ortodocse) prelucrat în scânduri și *blane*, cu ajutorul căruțelor (*ștraifuri*) trase de cai buni (unii spuneau că atunci când plecau în astfel de expediții dădeau cailor *jinars* – țuică din fructe fiartă de două ori – să nu-i poată prinde nimeni) se ocupau, și nu puțini, de confecționarea *canapelelor* de o simplitate remarcabilă pe care le vindeau în toată țara. De altfel această ocupație o practică și astăzi folosind o tehnică și un „*dizain*” ceva mai elevat, într-un număr atât de mare încât un întreprinzător, unul cu numele Vrâncean, și-a pus la punct un depozit impresionant de *burete* cu dispozitive performante de tranșare a calupurilor aduse direct din fabrică. Atunci când am fost la acest depozit de pe *Ulița Beserecii* pentru a-mi procura niște saltele din *burete* în curte se afla un *TIR* cu remorcă plin cu asemenea calupuri. În câteva minute, dintr-un calup, mi-au tăiat cu mașina pomenită, trei saltele, la dimensiunile cerute.

Maria Vlad

Maria Marinela Vlad, Heniu și Miroslovele; Tâtarca, Editura Karuna, Bistrița 2005. Lucrarea cuprinde douăzeci și una de pagini de povestire fantastică și teatru scurt.

Dedic acest volum tuturor copiilor de pe Valea Bârgăului în memoria fostului meu profesor de limba și literatura română – Liviu Mănarcă.

Maria (Marinela) Vlad, învățătoare, a iubit enorm copii, dar de copii nu a avut parte. A organizat, la școala unde a funcționat, un colț muzeistic ce conținea obiecte etnografice și nu numai, menit să înlesnească educarea copiilor în spiritul respectului pentru cultura populară dar, după ce s-a îmbolnăvit de o boală nemiloasă, colecția a fost desființată, colegii trimitându-i obiectele acasă.

A fost o lovitură grea pentru învățătoarea care considera că acea colecție aparține de fapt și de drept generațiilor de elevi ai școlii. Este soarta atâtor colecții strânse cu mîgală de oameni generoși, și dăruite cu dragoste unor comunități, și distruse cu dezinvoltură de epigoni. Tristă țară unde sufletul acestui fel de oameni este ucis!

Heniu și Miroslovele este o poveste dedicată tuturor copiilor de pe Valea Bârgaelor despre cei doi munți îngemănați: Heniu și Miroslovele. Este o interpretare personală, adaptată trebuințelor copiilor, a unei legende mai puțin circulată în zilele noastre. Caracterul profund patriotic imprimat acestei povestiri fantastice o face să fie de ajutor învățătorilor și educatoarelor în măsura în care aceștia sunt dispuși să o adapteze situațiilor.

„Bunul Dumnezeu, când a făcut pământul, a sărutat România. Dulceața buzelor lui a rămas pe această țară plină de belșug și frumusețe. Nouă, celor din Bârgău, ne-au dăruit muntele, dealul și valea, toate înșiruite după nevoile lui neprihănite.

Străinul se minunează aici de tot ce întâlnește în cale, dar nouă, locuitorilor acestui meleag, ni se par obișnuite. Doar legendele ne iau în călătorie prin propriile meleaguri și ne dezvăluie frumusețile. Odată, am adormit printre flori. Și iată ce-am visat!” (p.9).

Locul acțiunii este un pământ de legendă, la marginea Mării Tethis, o pădure de conifere, aici unde se află astăzi Țara Bârgaelor, locuită de agricultori.

Protagoniști: prințul Heniu, fiul împăratului Soare Apune și prințesa Miroslava, fiica împăratului Soarelui Răsare.

Intriga: dragoste la prima vedere (visată), nemăsurată, între cei doi protagoniști.

Piedica majoră în calea dragostei lor: dușmănia dintre împăratul Soarelui Apune și împăratul Soarelui Răsare care, până la urmă, ajung să se războiască pe aceste meleaguri.

Deznodământul: ruga celor doi îndrăgostiți către Zamolxe au dezlănțuit, din locurile în care se aflau ei, forța telurică a focului, doi vulcani ce au acoperit cele două armate formând două dealuri iar acolo unde se aflau îndrăgostiții ce nu puteau să-și împlinească visul de a se căsători, doi munți: Heniu, unul dintre ei și Miroslovele, celălalt. Din Heniu se scurg lacrimile tânărului prin pâraul Secu iar prin Brujeniul, nețărnumita lui durere. Din Miroslovele fecioara își varsă lacrimile prin Izvorul Miroslovei iar pâraul Valea Străjii marchează locul unde străjerii prințesei aveau tabăra.

În povestire-și mai găsesc locul și duhurile negre ale nopții care contribuie și ele, oarecum, la realizarea deznodământului.

Cred că forma și „dantelăria” în care este îmbrăcată povestea place copiilor. De fapt pentru ei a fost scrisă.

În povestire se strecoară multe date de geografie locală, plăcut prezentate, care poate face ca micii școlari să le asimileze mai ușor.

Tătarca este o poveste dramatizată, special pentru uzul copiilor și creată cu același scop de a facilita asimilarea de către ei atât a legendei cât și a geografiei locurilor.

„Pe valea râului Bistrița Ardeleană, în aval de lacul de acumulare Colibița, pe versantul vestic al munților Călimani, există un loc numit Tătarca. Locul se află în partea de sud a localității Bistrița Bârgăului. În această localitate [...] oamenii trăesc în pace și nu se tem decât de Dumnezeu. Tătarca este un urcuș spre munte cu povârnișuri, văi adunate în apele izvoarelor, tăpșane și prăpăstii pe care se află fânațe, arbuști, smârcuri și nenumărate plante medicinale.

Legenda spune că aici, într-o zi de Sânzene, pe când fetele și feciorii din sat [se] aflau pe dealuri după drăgaică, o hoardă de tătari a năvălit dinspre miazăzi” Fetele i-au ademenit pe tătari iar feciorii i-au măcelărit, însușindu-și caii și armele lor.

Depinde de învățătorii și educatoarele zonei dacă și cum vor folosi textele. Eu spun că merită încercat.

Gazeta de Bârgău

Editată de Consiliile locale ale comunelor Prundu Bârgăului, Josenii Bârgăului, Tiha Bârgăului, Bistrița Bârgăului și Livezile. Redactori fondatori: Titus Wachsmann-Hogiu, Mircea Platon, Remus Deac, Niculae Vrăsmaș.

Nr. 42 (Serie nouă, anul IV), august 2008, conține următoarele articole:

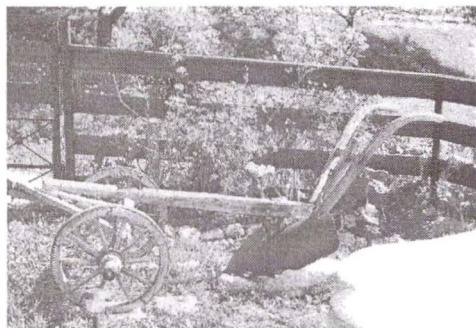
- 1) Patru decenii de folclor închinat Regelui Brazilor, semnat de Niculae Vrăsmaș;
- 2) În comuna Tiha Bârgăului a fost sfințită noua biserică de la Iliuța Bozghii, semnat de Niculae Vrăsmaș;
- 3) Reconstrucția „plămânului verde”, în atenția primăriei din Tiha Bârgăului, semnat de Niculae Vrăsmaș;
- 4) Cetățeni de onoare născuți în luna august, Radu Petrescu (1927-1982), semnat de Niculae Vrăsmaș;
- 5) In memoriam – Marinela Vlad, semnat de pr. Simion Cristea;
- 6) Starea culturii în Bistrița-Năsăud, semnat (N.V.);
- 7) Eco Terra, semnat (N.V.);
- 8) Premiile festivalului de folclor „Regele Brazilor” 2008, semnat N;

Este lesne de înțeles (cel puțin din acest număr) că „Gazeta de Bârgău” este o revistă de autor (sau câțiva autori ?).

Evident, temele puse în discuție au caracter cultural sau civic și nu este înregimentată politic (revista), chiar dacă acum apare ca supliment lunar al ziarului „Răsunetul”, declarat „cotidian democrat independent al județului Bistrița-Năsăud”; poate Consiliile locale declarate „editori” au „uitat” să-o finanțeze, boală cronică (amnezia) la consiliile locale din satele românești.

Plugul de lemn

Știam de existența plugurilor de (din) lemn care erau funcționale până câțiva ani în urmă. Un asemenea plug avea și socrul meu, Țarcă Simion și, la moartea lui, nu prea mulți ani în urmă, i l-am cerut cumnatului meu, Simionică, pentru muzeul din Vutcani. Bucuros mi l-a promis împreună cu alte obiecte care constituiau un mic *patrimoniu*. A fost imposibil să le iau atunci cu mine, viața dură (pentru mine) ce a urmat până la ieșirea la pensie nu mi-a mai permis să-i vizitez. Atunci când am făcut-o toate aceste obiecte nu mai erau și nimeni nu știa ce s-a făcut cu ele. Soacra mea bolnavă, imobilizată la pat, nu știa niciodată ce făceau cei ce o vizitau. Păcat. Erau obiecte importante etnografic chiar dacă toți le consideră vechituri bune de aruncat.

De aceea, atunci când urcam dealul spre locuința lui Toader Cerceja, am tresărit: în fața ochilor, într-o curte, pe post de *rastel* pentru ghivecele cu flori, trona un plug de lemn. Am dat jos ghivecele și l-am fotografiat. Abia ajuns acasă mi-am dat seama că luat de val nu l-am fotografiat în postura inițială, aceea de *rastel* pentru ghivecele cu flori. Ce fotografie cu simboluri încărcate ar fi fost!

Cimitirul din grădină

Ajuns aproape de casa lui Toader Cerceja, bătrânul drag nouă care se mișcă extrem de greu datorită unei boli la picioare, am dat cu ochii de cimitirul din grădină.

Cimitirul din grădina lui Toader Cerceja

Mai văzusem așa ceva în grădina lui Simionică; acolo sunt înmormântați socrii mei. Cumnatul Gicu Vlad are în fundul grădinii mormintele părinților, a unor rude și a soției sale, dar acum am realizat importanța acestui lucru: cum să vinzi grădina când acolo sunt morții tăi!

Se pare că de curând pe valea Bârgăului a venit interdicția de a se mai face înmormântări în grădină. Va fi respectat acest ordin de către bârgăoani? Doar dacă preotul nu va sluji înmormântarea decât în cimitirul satului.

O evadare din Țara Bârgaelor

În una din zilele acelei săptămâni, *gașca* celor patru moșnegi zănateci (greșit, doi moșnegi și două doamne babe) a hotărât să întreprindă o escapadă la Sângiorz Băi, în Țara Năsăudului. O haltă la Nepos (Vărară), la Iulian Someșan, vărul soției mele, care, luat prin surprindere, a rămas perplex. Era prima oară când îl vedeam și am rămas impresionat de asemănarea izbitoare cu mama lui, Anuța, mătușa soției mele. S-a dezmeticit repede învățătorul cu glasul puternic ce ține cu cinste isonul în strana bisericii locale. L-am găsit într-o casă mare, veche, cu ziduri foarte groase, ce o are de

Stațiunea balneoclimaterică „Sângiorz Băi”

la socrul său. O grădină de care se arată foarte mândru și chiar avea de ce să fie, ne primește cu răcoarea ei, dată de vegetația luxuriantă. Gazda noastră se arată *făloasă* de tot ce a cules din ea, mai ales de *gram(p)cirii* cu adevărat frumoși. Bun povestitor, ne-a cucerit pe toți cu vioiciunea lui, aproape exuberantă. Un om foarte religios și căruia, ca și altor oameni de carte din zonă pe care i-am cunoscut eu, nu-i plac *unișii*.

În drum spre ținta noastră am trecut pe lângă *cristul de tinichea* de la Prislop fără să ne oprim și am urmat calea râului ce ne însoțea ba la dreapta, ba la stânga, și de calea ferată ce urmărea apa curgătoare printre munții ce străjuiesc valea îngustă și, la un sfârșit, ajungem la destinație în jurul amiezii.

Ne întâmpină un orașel cochet, dar aproape gol. Primul lucru pe care l-am vrut a fost să ajungem la izvoarele tămăduitoare de care auzisem dar pe care nu le văzusem deoarece nu mai fusesem aici. Am trecut pe lângă ele fără să le băgăm în seamă și doar un localnic binevoitor ne-a îndreptat pașii în direcția bună. Am intrat în construcția micuță cândva curată (probabil) dar acum murdară și cu miros de urină, în care se rânduiau șipote liliputane din țevă de aramă lângă care scria (pentru fiecare) *izvorul nr...*

Părculețul din fața hotelului stațiunii, aproape pustiu, emana răcoare și veverița ce avea de lucru ba în vârful molizilor, ba la rădăcina lor, făcea ca peste tot să troneze liniștea (mai mult tihna). Copleșiți de atâta liniște și pace am pornit pe drumul de întoarcere iar la ieșirea din centru Sân Georz-ului am lăsat la stânga *biserica unită* cu intrarea străjuită de lacăt. Doar în pridvor câteva pliante care nu au plăcut companionului meu.

La ieșirea din Prislopul lui Rebreanu nu am rezistat tentației de a vizita casa memorială a acestuia. În capul treptelor ne-a întâmpinat ghidul corpolent care ne-a îndrumat recitându-și cu glas egal, puternic, pretins aferat, textul. Frumos așezământ, monotonă poveste, dar cochet micuțul amfiteatru din clădirea anexă unde, dacă am fi vrut, am fi putut viziona filmul *Ion*. Chestia-i că n-am vrut.

Era ultima zi când mai puteam să facem ce vrem noi fiindcă a doua zi era nunta la care venisem în fapt.

Eram curios dacă această nuntă va semăna cumva cu nunta mea săvârșită cu mai bine de 40 de ani în urmă la Josenii Bârgăului.

Muzeul „Liviu Rebreanu”

Bibliografie

1. BREBAN, Vasile, *Dicționar al limbii române contemporane*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1980.
2. CERCEJA, Toader, *Amintiri din război, fără an al editării și fără numele editurii*.
3. STOICA, Georgeta, PETRESCU, Paul, BOCȘE, Maria, *Dicționar de artă populară*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985.
4. VLAD, Maria Marinela, *Heniu și Miroslovele; Tătarxa*, Editura Karuna, Bistrița, 2005.
5. VRĂȘMAȘ, Nicolae, *Prundu Bârgăului o vatră străveche*, vol.I, Editura Karuna, Bistrița, 2007.
6. *** *Răsunetul* nr.4887 – 27 august 2008, cu suplimentul său *Gazeta de Bârgău* serie nouă, anul IV, nr.42, august 2008.
*** *România; atlas rutier*, Cartographia Kft., Budapest, 2003.

MUZEUL ȘCOLAR DE ETNOGRAFIE ȘI ISTORIE DIN MUNTENII DE SUS

Gianina-Cristina Chirilă

Abstract

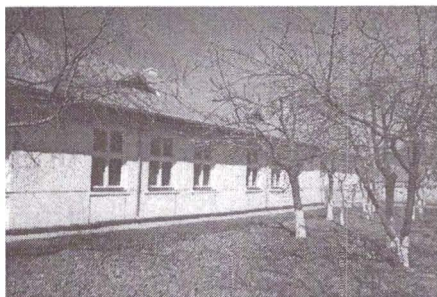
The local community and the pupils from Muntenii de Sus, made possible the establishment of the Ethnography and History Collection in the Muntenii de Sus school. The collection began in 1999, when the history teacher Gianina-Cristina Chirilă made the first steps. This scholar museum became a part of the school and indispensable in the pupil's education.

The collection has got over 500 ethnographic, numismatic and historical objects and in the window-cabinets it is exposed partially in the history laboratory of the school (only the small parts) and the other part (the largest parts objects of the „collection”) in one room of the Community Home from the village.

This collection was temporarily exposed at the local museum „Ștefan cel Mare” from Vaslui, on the occasion of the „International Museum Day” on the 18 th of May 2008. The collection could be seen until the 10 th of June 2008, then it was exposed at Community Home from Muntenii de Sus as a popular „Art Exposition” with in the local festival „Fluierașul Vasluian” on 11 November 2007 and 15 November 2008.

This history lesson in the museum offers a plus of knowledge for the pupils besides the regular history classes from the school.

Although there is not adequate space for all the pieces of the collection to be exposed properly, this museum represents the second image symbol of the school, as a form of conserving the historical and ethnographic patrimony which is in danger of disappearing.

Școala cu cl. I-VIII „Ioan Agarici”,
Muntenii de Sus

Așezată în centrul județului Vaslui, comuna Muntenii de Sus are ca vecini comunele Tanacu în partea de est, Văleni în nord, Zăpodeni în vest și suburbia Vasluiului, Moara Grecilor, în partea de sud.

Satul Muntenii de Sus se întinde de o parte și de alta a unui pâraiaș ce-și are izvoarele în Râpa Bisericii, fiind înconjurat din trei părți de dealuri. Are deschidere spre vest la Gura-Văii, continuându-se spre *Satu-Nou* pe șoseaua Vaslui-Tanacu. Satul este împărțit în „cotune”: Cărbunărie, Fundoaie,

Gropana și Gura Văii, denumiri a căror origine se pierde în negura vremurilor.

Din punct de vedere administrativ, în 1953 comuna Muntenii de Sus îngloba cătunul Satu-Nou, care devine sat prin legea administrativă din anul 1956. În 1968 Muntenii de Sus și Satu-Nou devin sate componente ale comunei Tanacu. Prin legea

84 din 2004, satul Muntenii de Sus redevine comună de sine stătătoare, cu Satu-Nou în componența sa¹

La marginea de vest a satului Muntenii de Sus, pe interfluviul a două pâraieșe, au fost descoperite fragmente ceramice aparținând probabil culturii Noua²

Prima atestare documentară a satului Grumăzești (dispărut între timp și identificat între satele Muntenii de Sus și Moara Domnească) a fost uricul din 15 octombrie 1491, prin care domnul Ștefan cel Mare înzestra târgoveții vasluieni, răsplătindu-le fidelitatea, cu o mare moșie, ale cărei hotare erau *prespre câmp și prespre pâraul Săratei la deal, la ruptură și la movila săpată ce-i în malul Vasluiului, și apoi apucă Vasluiul în gios până în gios de un păr, apoi trece Vasluiul la movila săpată în malul Vasluiului, apoi drept la Dealul cel Mare, la movila săpată ce-i gios de Grumezești, și apoi, spre zăpodie, la deal, la movila săpată lângă drum, și apoi apucă drumul în pădure, și apoi în gios. Și din gios de pădure în capul dumbrăvie, în dreptul pădurii, la movila săpată, și apoi în gios peste zăpodie și peste drumul ce merge de la Vaslui la Iași*³

Istoria satului răzășesc Muntenii de Sus începe odată cu venirea și statornicirea oamenilor pe aceste locuri între anii 1698-1720, când presați de stăpânirea maghiară, o parte a ardelenilor au trecut munții, așezându-se în aceste ținuturi⁴ Unii cercetători îi consideră coborâtori din Maramureș, alții presupun că ar veni din Banat, iar documentele istorice că ar proveni din satele ardeleniști din zona Vadul Feleacului de lângă Cluj, unde Ștefan cel Mare a avut posesiuni de la Matei Corvin⁵

Din „Cronica liuzilor”, nr. 2, din 1805, publicat în „Uricariul” lui Th. Codrescu, aflăm că Muntenii de Sus aveau 70 de liuzi (oameni străini, de peste hotar, fără bir), care lucrau la paharnicul Mihalachi Miclescu și la Vasile Miclescu, marii moșieri care stăpâneau aceste locuri⁶

Înființarea „Colecției de etnografie și istorie” a Școlii din Muntenii de Sus, adunată începând cu anul 1999 de către profesorul Gianina Chirilă, are multiple valențe, deoarece a inoculat elevilor gustul pentru frumos, pentru adunarea obiectelor vechi, pentru păstrarea vestigiilor trecutului și a tradițiilor, pentru prețuirea valorilor muzeale locale, atât de prețioase. Rolul educativ al muzeului este de a nu prezenta istoria ca un șir de evenimente, ci ca un exemplu viu al dovezilor materiale și spirituale ale strămoșilor.

Cu ajutorul elevilor și al comunității locale a fost posibilă adunarea, păstrarea și conservarea unui bogat material etnografic, care constituie un adevărat patrimoniu al satului, muzeul școlar devenind o anexă a școlii, indispensabilă în formarea elevilor, care au remarcat că într-un muzeu școlar *stau față în față rațiunea obștei cu tradiția, spiritul său progresist cu cel conservator*⁷

¹ D. Moldovanu (coord.), *op. cit.*, vol. I, partea a II-a, p. 1535.

² G. Coman, *op. cit.*, p. 240.

³ D. Răvaru, *Grumăzăști, vechea vatră a Muntenilor de Sus*, în *Obiectiv*, nr. 1316, 8 febr. 2006, p. 9.

⁴ N. Bădărău, *Istorie și iradiție ... și s-au numit Muntenii de Sus!*, în Arh. Paroh. Muntenii de Sus, p. 5.

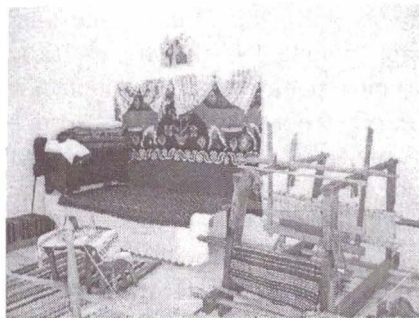
⁵ G. C. Chirilă, E. Duluman, *Monografia satului Muntenii de Sus*, în revista „Muguri în lumină”, nr. 1, mai 2001, p. 16.

⁶ *Ibidem*.

⁷ A. Ioniuc, *Rolul muzeelor în perioada interbelică*, Iași, 1998, p. 150.

Colecția, cuprinzând peste 500 de obiecte etnografice, numismatice și istorice, este expusă parțial în cabinetul de istorie din școală, în dulapuri tip-vitrină, iar piesele de dimensiuni mai mari au fost depozitate într-o cameră a Căminului Cultural din Muntenii de Sus.

Inventarul cuprinde: *unelte și obiecte specifice ocupațiilor zonei* (un cântar austriac vechi din 1774, un teasc de fier din sec. al XIX-lea, o cumpănă, un gealau, un calapod pentru confecționat căciuli, tălângi de diferite dimensiuni, potcoave de fier, un cosor, un foarfece, banițe pentru măsurat cereale, furci, un chilug, o săceală, o piuă, etc.), *obiecte ale industriei casnice* (două războaie de țesut, furci, vârtelnițe, rășchitoare, ragile, piepteni, fuse, suveici, mosoare, fofeze, o letcă etc.), *piese de uz gospodăresc* (un căuș, coveți de diferite dimensiuni, lopeți de pâine, vase din lut, fiare de călcat, ulcioare, vase armate, chiupuri, un tortar, putini, putinele, farfurii, străchini și câni de lut, linguroaie, un citor, pahare din sticlă etc.), *cusături și țesături* (petecare, ștergare, lăicere, mileuri, cuverturi, năframe, ii, un candrel etc.), *piese din costumele populare femeiești* (fuste crețe, cămăși de bumbac, pestelci pictate, batiste, casânci), *piese din costumele populare bărbătești* (ițari, cămeșoaie, opinci, brâu cu ciucuri, căciuli de oaie ș.a.), *obiecte de mobilier și decor* (mese și scaune de lemn, o ladă de zestre, un blidar, un stâlp de casă, o lustră, tablouri, lămpi, ceas), *documente* (brevete militare din anii 1918 și 1941, cărți și manuale din secolul al XX-lea, o poliță de asigurare din anul 1952, un certificat de absolvire a 7 clase din anul 1967), *numismatică* din sec. XVIII-XXI (125 de monede românești și străine – între care o liră din 1731, bancnote românești, poloneze, iugoslave, bulgărești, rusești, medalii, insigne etc.), *obiecte cu caracter religios* (icoane bizantine și slavone pe lemn din sec. XVIII-XIX, cărți bisericești ș.a.), *arsenal militar* (o baionetă din primul război mondial, o cască din metal, două mitraliere germane, un pistol-revolver, un vârf de proiectil, un tub-cartuș).

Colecția de etnografie și istorie a Școlii din Muntenii de Sus

Colecția a fost vernisată ca expoziție temporară la Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui, cu ocazia „Zilei internaționale a muzeelor”, la 18 mai 2008, rămânând deschisă publicului până la 10 iunie 2008, apoi a fost prezentată la Căminul Cultural din Muntenii de Sus ca „Expoziție de artă populară” în cadrul festivalului interjudețean „Fluierașul” la 11 noiembrie 2007 și 15 noiembrie 2008.

Cotidianul local „Obiectiv”, referindu-se la această colecție, nota la 19 iunie 2008: *Colectarea unui inventar atât de bogat a presupus munca în teren alături de elevi, dar și deschiderea comunității locale în fața unui asemenea demers. Adunarea și conservarea bogatului material etnografic și istoric a rezultat într-un adevărat patrimoniu al satului Muntenii de Sus (...) Funcția educativă a muzeului primează, dar, dincolo de aceasta, funcționarea normală într-un spațiu propice vizitării ar constitui o carte de vizită a comunei, așa cum puține lucruri o pot face. Demonstrația de bază a proiectului rămâne însă posibilitatea ca și atunci când o localitate rurală se*

*află aproape de oraș, să ascundă încă valori ale culturii tradiționale, înjghebate dreptat ca o colecție transformată în timp în muzeu*⁸.

În cadrul ședinței Camerei Deputaților din data de 24 iunie 2008, deputatul de Vaslui, Dumitru Bentu, a prezentat o declarație politică intitulată „Muzeul” în care preciza: „*Stimați colegi, în comuna vasluiană Muntenii de Sus, a fost înființat un muzeu în miniatură al Țăranului Român. Născut din fascinația pentru istoria satului a profesorului Gianina Chirilă, instituția respectivă nu numai depozitează la modul propriu, ci este concepută și cu o pronunțată funcție educativă. Vernisată cu ocazia „Zilei internaționale a muzeelor”, pe 18 mai 2008, colecția respectivă se constituie într-un element de mare profunzime existențială, alături de cele clasice, trei la număr, care trebuie să jaloneze trecerea noastră prin lume: un copil, o casă, un pom sădit oriunde. De ce este necesar să marcăm sau să remarcăm asemenea citorii de suflet? În primul rând, pentru că oamenii ca dascălul respectiv și alții ca el, mii de alți oameni cu un contur identitar relativ restrâns ne-au trimis în Parlament pentru ca, printre altele, să avem grija lor. Iar atunci când n-o facem, să ne amintim despre ei cu recunoștința datorată celor care sfințesc locul – ceea ce și facem prin această declarație politică doar instituțional*”⁹

Lecția de istorie în cadrul muzeului oferă un plus de cunoștințe pentru elevi, consolidând cunoștințele învățate în clasă, muzeul asumându-și responsabilitatea de a fi cea de a doua față a școlii într-un proces de desăvârșire spirituală¹⁰, ca formă de conștientizare a păstrării patrimoniului etnografic și istoric, aflat pe cale de dispariție.

Bibliografie

- CHIRILĂ Gianina-Cristina, Duluman Elena, *Monografia satului Muntenii de Sus*, în revista „Muguri în lumină”, nr. 1, mai 2001, p. 15-16.
- BĂDĂRĂU Neculai, *Istorie și tradiție...și s-au numit Muntenii de Sus!*, în Arh. Paroh. Muntenii de Sus, p. 5.
- GHENUȚĂ Coman, *Statornicie și continuitate, Repertoriul arheologic al județului Vaslui*, Editura Litera, București, 1980
- MOLDOVANU Dragoș (coord), *Tezaurul Toponimic al României. Moldova*, vol. I, partea I, Editura Academiei, București, 1992.
- PAVEL ANGHEL, *Lecția de istorie, important mijloc de colaborare între muzee și instituțiile locale*, AMM, nr. II, 1980, p. 463-467.
- RAVARU Dan, *Grumăzăști, vechea vatră a Muntenilor de Sus*, în *Obiectiv*, nr. 1316, 8 febr. 2006, p. 9.
- IONIUC Adriana, *Rolul muzeelor în perioada interbelică*, Editura Junimea, Iași, 1998.
- TUFĂ Mihai, *Un muzeu născut din pasiune*, în *Obiectiv*, 19 iunie 2008, nr. 2029, p. 9.

⁸ M. Tufă, *Un muzeu născut din pasiune*, în *Obiectiv*, 19 iunie 2008, nr. 2029, p. 9.

⁹ <http://www.cdep.ro/pls/steno/steno.stenograma?ids=6503&idm=1.45&sir=&sep=and&idv=3246&idl=1&nav=%3Ca%20href=%22/pls/steno/steno.cautare%3Fcam=%26com=0%26leg=2004%26topic1=1%26topic2=0%26topic3=0%26topic4=0%26topic5=0%26nrp=%26anp=%26idv=3246%26sir=%26sep=and%26ts=0%26dat1=13-12-2004%26dat2=03-12-2008%26ord=0%26pag=20%26idl=1%22%3EInterogarc%3C/a%3E%20%26gt%20%3Ca%20href=%22/pls/steno/steno.lista%3Fcam=%26com=0%26leg=2004%26topic1=1%26topic2=0%26topic3=0%26topic4=0%26topic5=0%26nrp=%26anp=%26idv=3246%26sir=%26sep=and%26ts=0%26dat1=13-12-2004%26dat2=03-12-2008%26ord=0%26pag=20%26idl=1%26pags=1%22%3ERezultate%3C/a%3E>

¹⁰ A. Pavel, *Lecția de istorie, important mijloc de colaborare între muzee și instituțiile locale*, în AMM, II, 1980, p.463.

MUZEUL SĂTESC ÎN AREALUL VASLUIAN

Daniela Adam

Abstract:

This presents material the need for setting up village museums and project „Traditions in the mirror” on the creation museum village of Muntenii de Sus with European funds.

Ideea constituirii de muzee sătești a făcut epoca în timpul când Spiru Haret a fost ministru al învățământului, perioadă extrem de benefică pentru școala românească. Atunci s-a impus sintagma de „apostoli ai satelor” pentru învățători, la atribuțiile lor firești adăugându-se și un rol educativ pentru comunitățile rurale în ansamblul lor. Totodată s-au creat și condițiile unei colaborări fructuoase cu preoți, în scopul nobil al răspândirii cunoștințelor și informațiilor culturale cu orice prilej.

În acest orizont s-a impus și necesitatea unei cunoașteri cât mai profunde a istoriei locale, parte a istoriei celei mari, cea națională, s-au făcut culegeri de folclor, s-au scris monografiile și au apărut colecții cu caracter istoric sau etnografic, devenite, unele dintre ele, muzee sătești. Aceste activități au fost mai târziu puternic impulsionate de cercetările sociologice și etnografice întreprinse cu succes de echipele Gusti, care în cadrul cercetărilor lor complexe au dezvăluit minunatul inventar de ordin istoric și etnografic păstrat în satele românești.

În arealul actual al județului Vaslui încercări de muzee sătești s-au făcut în primul rând în perioada interbelică, remarcabil este muzeul de la Curteni realizat de preotul Ursățescu. Tradiția a fost continuată mai ales în domeniul muzeelor școlare. Până acum remarcându-se cele de la Laza și Gârceni. Ideea unor muzee sătești ca instituție reprezentativă pentru fiecare localitate s-a impus în câteva realizări remarcabile, un prim exemplu a fost cel de la Grumezoaia – Dimitrie Cantemir. Aici au fost concentrate mai multe dovezi ale existenței de veacuri ale zonei în care a existat din cele mai vechi timpuri neamuri ale Cantemireștilor. Muzeul a avut un profil istoric în primul rând, dar a cumulat și valori de ordin etnografic.

Un muzeu sătesc complex a fost cel de la Tăcuta, structurat pe patru secțiuni: istorie-arheologie, etnografie, artă populară, diverse. În prima secțiune au fost concentrate atât elemente arheologice în majoritatea lor din perioada Cucuteni, cât și dovezi de istoricitate mergând până la titlurile de proprietate și medaliile militare din epocile apropiate de noi. Din păcate acest muzeu în care întâlneam totul de la dovezi neolitice până la cărți ale scriitorilor contemporani cu autografe, a fost desființat practic datorită unor factori ce țin de administrația locală a comunei Tăcuta.

Asemănător este cazul excepționalului muzeu din Giurcani – Găgești căruia Primăria nu-i poate oferi un sediu unei colecții care impresionează pe toți iubitorii de cultură.

În acest context destul de sumbru au intervenit noile reglementări ale statutului european în România. În scopul păstrării identității naționale s-au încercat noi formule de conservare și valorificare ale patrimoniului național. O astfel de încercare este cea de la Muntenii de Sus, unde prin accesarea fondurilor europene prin

programul PHARE CBC a luat naștere proiectul „Tradiții în oglindă” unde se va înființa muzeul sătesc din aceeași localitate.

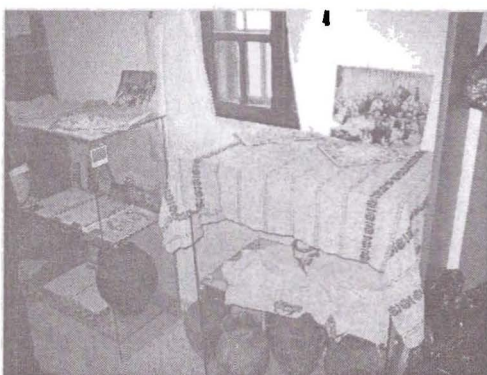
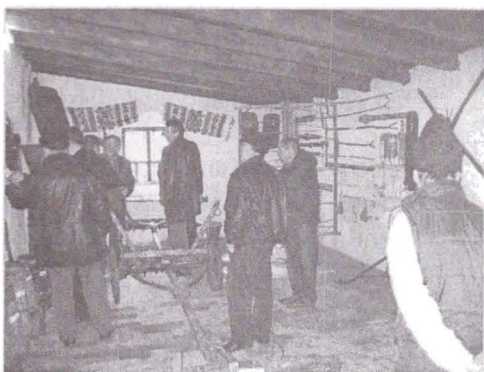
Comuna Muntenii de Sus deși este situată în imediata apropiere a Municipiului Vaslui prezintă aspecte semnificative pentru cultura tradițională. Este formată din satul Muntenii de Sus și Satu Nou creat prin înnoirea populației din satul vechi, așa că din punct de vedere etnofolcloric putem vorbi de o singură localitate. Cea mai veche așezare atestată documentar în acest spațiu este satul dispărut Grumăzești – actualmente numele unui deal, care este amintit la 15 octombrie 1491 în Hrisovul prin care Ștefan cel Mare stabilea hotarele ocolului domnesc al Vasluiului. Localitatea Grumăzești este depopulată treptat, iar sătenii se mută în noua așezare numită Munteni sau Munteana atestată din prima jumătate a sec. al XVIII-lea. O parte dintre săteni sunt veniți din Bucovina, dintr-o zonă situată între Suceava și Fălticeni. Venirea celor din nord s-a făcut datorită faptului că boierii din familia Domnitorului Racoviță au înzestrat Mănăstirea Făstăci, ctitoria lor, cu această moșie pe care era nevoie de mână de lucru. Condițiile istorice subliniate mai sus au determinat un mod aparte, original de a fi al locuitorilor din Muntenii de Sus la care respectarea tradițiilor ocupă un rol principal. De aceea satul Muntenii de Sus este unul dintre foarte puținele în care mai întâlnim costumul popular autentic bărbătesc alcătuit din pieptare de piele, bătute cu ținte, flanelă de lână, bariz galben, fustă, brâu cu ciucuri, ițari, bocanci, căciulă neagră de oaie. Acest costum este îmbrăcat la sărbătorile de iarnă când flăcăii satului organizează formații de dans „Rândurile” care au caracter magic, ritualic deoarece sunt specifice numai unei anumite perioade a anului. Dansurile sunt însoțite de strigături care ritmează mișcările iar acompaniamentul se realizează la trișcă. De asemeni gospodăriile sătenilor au un inventar foarte bogat de vechi unelte agricole. Tot aici a înflorit o adevărată școală de artă populară.

Plecând de la aceste considerente am întreprins cercetări pe teren preliminară în vederea constituirii muzeului sătesc reprezentativ pentru această comunitate înzestrată cu spirit creator și respect pentru realizările și viața spirituală a strămoșilor. Rezultatele au fost îmbucurătoare: în teren au fost depistate unelte agricole – plug de arat, car pentru boi, butoaie, sanie, zdrobitor presă pentru ulei, țesături – lăicere, sumane, covoare, carpete lucrate la gherghef, cusături – fețe de masă, prosoape, batiste, împletituri – flanele de lână, șosete din lână, diverse obiecte necesare în vederea preparării hranei – pive, oale din lut, vase din lemn pentru umplerea borșului etc.

Existența acestui bogat material etnografic din care am amintit doar o foarte mică parte justifică întru-totul dezideratul nostru de a alcătui un muzeu sătesc. Prezența acestuia va avea mai multe funcționalități: în primul rând conservarea acestor obiecte de mare interes pentru cunoașterea culturii populare din județul Vaslui.

Muzeul va constitui un motiv de mândrie pentru locuitorii comunei Muntenii de Sus, o adevărată carte de vizită care să-i reprezinte pe ei și pe strămoșii lor. Totodată muzeul va avea o mare valoare educativă pentru elevi, unele ore putând fi ținute în incinta acestuia. Datorită apropierii de Municipiul Vaslui și elevii din școlile de la oraș vor putea să cunoască elementele de interes etnografic la ele acasă în deplina lor originalitate. Muzeul sătesc va intra în circuitul turistic național și va ocupa un loc de importanță culturală și educativă pentru întreg județul Vaslui și nu numai.

ANEXE

CONSIDERAȚII ASUPRA PRINCIPIULUI DE FUNCȚIONARE A MORILOR PLUTITOARE CA AMBARCAȚIUNI

Ion Cristea

Abstract

A less understood aspect is the technical process by which the floating water-mills are moving upstream, by using adequately their milling installation, thus becoming ad-hoc schips.

From the careful study of the ancient and modern drawings and documents results that, while moving upstream, the water-mills used the energy of the flowing river, by employng the wheels as paddle-wheels, the drum as a transmission device and a fixed point on the river-bank as anchoring post. In this way, the water-mills' were used to transport the grain on the Danube, from Galați to Vienna, as it is mentioned in the documents of the period.

În câteva rânduri voi încerca să prezint o idee remarcabilă menționată în documente și peste care, cu siguranță, s-a trecut cu ușurință pentru că nu i s-a dat importanța cuvenită sau nu a fost înțelesă.

Această idee este consemnată în documentele despre morile de apă și corăbii: o barcă, o moară plutitoare sau o corabie împinsă la deal de energia apei care curge.

Fiind vorba despre o idee remarcabilă care a fost pusă în practică și a fost folosită câteva secole, putem vorbi despre o adevărată invenție. Aceasta nu are o denumire sau, dacă a avut, ori s-a pierdut în timp ori poate că există consemnată undeva în documente, dar al cărei sens nu este înțeles. Avem noțiuni bine precizate pentru anumite activități asemănătoare dar nu confundabile, cum am remarcat de multe ori:

-CABESTAN = *dispozitiv mecanic de forță pe al cărui tambur vertical se înfășoară parâma sau lanțul. Este acționat electric, mecanic, hidraulic sau manual;*

-VINCI = *mașina de forță cu ajutorul căreia se virează și se filează parâme și lațuri cu axe orizontale acționate manual, electric, mecanic sau hidraulic;*

-EDEC = *procedura de remorcare de pe mal a unei ambarcațiuni sau nave cu ajutorul unei parâme de la mal împotriva curentului unui curs de apă. Tragerea la edec era efectuată în trecut de oameni, animale sau locomotive.*

Toate acestea precizează că energia cu ajutorul căreia se deplasa nava în amonte nu era captată din energia apei care curgea. Pentru această formă de folosire a energiei nu am găsit denumire. Am testat fenomenul în mai multe feluri, tehnic și social, și am rămas surprins că foarte puține persoane, specialiști în tehnică și nu numai, nu înțeleg cum poți merge la deal cu ajutorul apei care curge.

Înainte de a fi folosit la corăbii, fenomenul este întâlnit la morile plutitoare, care de fapt pot fi privite ca ambarcațiuni destinate nu navigației, ci deservirii locuitorilor din așezările de pe firul unei ape, iar ca și ambarcațiuni doar dacă era nevoie. Aceste mori puteau fi denumite în epocă si „**umblătoare**”, deoarece în aval mergeau ca pluta, duse de curent iar în amonte urcau cu energia apei curgătoare.

Aceste mori plutitoare sunt instalații complexe de măcinat, dar în această expunere ne vom opri doar la roata morii plutitoare și la angrenajul de transmitere a mișcării la pietrele morii.

Sunt patru moduri în care se realiza deplasarea pe apă:

- 1.- Un punct fix pe mal, o funie și un tambur pe sistemul plutitor, și o sursa de energie: animale, oameni, locomotive;
- 2.- Un punct fix pe mal, o funie, un tambur pe sistemul plutitor; energia este luată din apa curgătoare prin intermediul zburilor (adică roata sau roțile de moară).
- 3.- Un tambur prevăzut cu zburii sau elice, acționate cu energie de pe sistemul plutitor, energie furnizată cu ajutorul animalelor sau oamenilor (până la 1803 când începe folosirea aburului), apoi motorul cu ardere internă va fi cel care învârtă zburile. Astăzi toate sistemele plutitoare se bazează pe aceasta formă de folosire a energiei pentru deplasare, excluzând unele forme de agrement;
- 4.- Pânzele care folosesc vântul ca sursă de energie.

Invenția la care ne referim este descrisă, după cum menționează documentul „Om în barcă cu două zburii și cu funie care trage barca și învârtește osia paletelor, atingând râul care curge, și el urcă barca încărcată cu grâne pe râu în sus.” (*Codex latinus parisiensis* 7239). Pe lângă două zburii și tamburi sau osie, avem o funie lungă care este prinsă de un punct fix (copac sau țârș). În felul acesta moara plutitoare, barca sau corabia erau trase în amonte cu viteze suficient de mari și pe distanțe satisfăcătoare. Iată o invenție simplă pierdută, mai apoi oameni, animale, chiar locomotive fiind nevoiți să tragă din greu corăbii în amonte. Este ca și cum amerindienii ar fi cunoscut roata, ar fi folosit-o câteva secole și apoi ar fi uitat de ea...

Morile plutitoare au apărut ca o adaptare la variațiile de debit și pentru a compensa lipsa unor căderi de apă pe râurile de câmpie și pe Dunăre. Așa se face că mergând pe Dunăre în amonte și în aval fără a consuma energie, morile au devenit adevărate corăbii menționate în documentele vremii.

Gravuri legate de acest fenomen se găsesc în două reprezentări care, în mod cert, sunt de o deosebită importanță pentru noi. Una se găsește la vechea bibliotecă regală din München, într-un manuscris de la 1430 și alta în „*Codex latinus parisiensis*” publicat la noi în volumul „Țările române în sec. XIV-XV”

În prima lucrare gravura e însoțită de următorul text: „Aceasta e o navă, care merge pe apele liniștite, cu patru roți cu zburii deservite de patru oameni, doi în prova și doi în pupa.... roțile fiind cufundate în apă, fiecare roată are o manivelă care se învârtește din interior într-o manieră care permite navigația în orice direcție”

Unul din personajele care manevrează ambarcațiunea poartă cămașă și căciula tipică pentru populația valahă din josul Dunării, port moștenit de la daci și immortalizat pe columna lui Traian.

A doua reprezentare are un text laconic care însă nu se mai referă la apele liniștite, ci o face să înalțeze contra curentului fluviului.

Este o invenție remarcabilă de a folosi curentul apei pentru a roti zburile ce înfășoară frânghia pe axul lor și în baza diferenței de rezistență să înalțeze corabia.

Manuscrisul și gravurile relatează deci despre niște vlahi care se duc cu grâne de la Galați până în Germania sau Austria, Dunărea fiind izvor de tehnică și progres.

Putem vorbi la 1430 de ZBATURI, ele fiind consemnate ca inventate in 1803 sau 1806, după diverse surse.

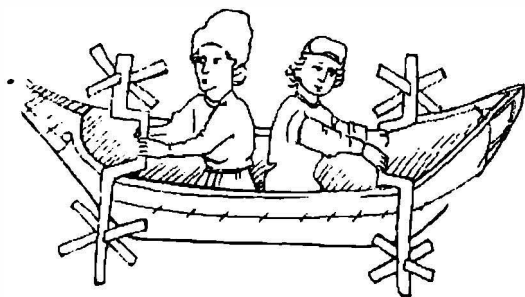
Existența nenumăratelor mori, printre care și cele plutitoare, despre care se fac referiri în numeroase documente înainte mult de Procopiu din Cesarea (536-537), a permis apariția unor asemenea invenții aici, în această zonă, față de alte arii de civilizație. O întrebare firească este cum de mai târziu nu s-a mai regăsit prin documente consemnată deplasarea corăbiilor cu această metodă și aflăm că oamenii trăgeau cu sutele la edec, fără a ști că apa care curgea le putea înlocui truda.

În secolele de după 1453, în funcție de creșterea Imperiului Otoman, găsim numeroase documente care consemnează fenomenul impozitelor împovărătoare, neplata lor ducând la măsuri coercitive diverse: distrugerea „măselelor” de la moară sau alte părți componente, încât puțini erau cei care le mai refăceau. În secolele următoare comerțul cu grâne nu se mai făcea decât cu Imperul Otoman, surplusul rămas după achitarea obligațiilor față de Imperiu era comercializat tot de ei, deci importanța unor deplasări în susul Dunării nu mai era aceeași pentru Țările Românești. Așa se ajunge ca după 375 de ani să se inventeze iar zbaturile la prima ambarcațiune cu aburi, dar care este împinsă tot de o energie de pe vasul respectiv și nu din energia apei curgătoare.

Sistemul 3 rămâne însă ca un element de continuitate și îl găsim de la consemnarea sa în 1430 de-a lungul secolelor în vechile bacuri cu zbaturi acționate de oameni care învârteau o manivelă – bacurile (ca cel de la Capidava, comuna Topălău, jud. Constanța, construit în 1929 și care a funcționat până în 1970) având zbaturile cu diametrul de 185cm, acționat de 2-6 oameni. Încărcătura utilă – oameni, animale, căruțe – se plasa pe o platformă de 6x6m. Unele se găsesc la Muzeul de tehnică populară din Sibiu.

Dar despre Dunărea pusă de inteligența acestui neam să împingă corăbiile cu grâne până la Viena și mai sus, nu știu să mai fie consemnări. Morile plutitoare au umblat în amonte și în aval secole la rând pentru a rezolva, așa cum zice Constantin C. Giurăscu: „Din toate măiestriile sau instalațiile tehnice românești, cea mai răspândită a fost fără îndoială moara de apă. Servind la satisfacerea unei necesități vitale, pâinea cea de toate zilele și favorizată de mulțimea cursurilor de apă mari și mici ce străbat pământul carpato-dunărean, era normal ca ea să se fi aflat pretutindeni în cele trei țări românești, atât în Muntenia, cât și în Moldova și Transilvania”

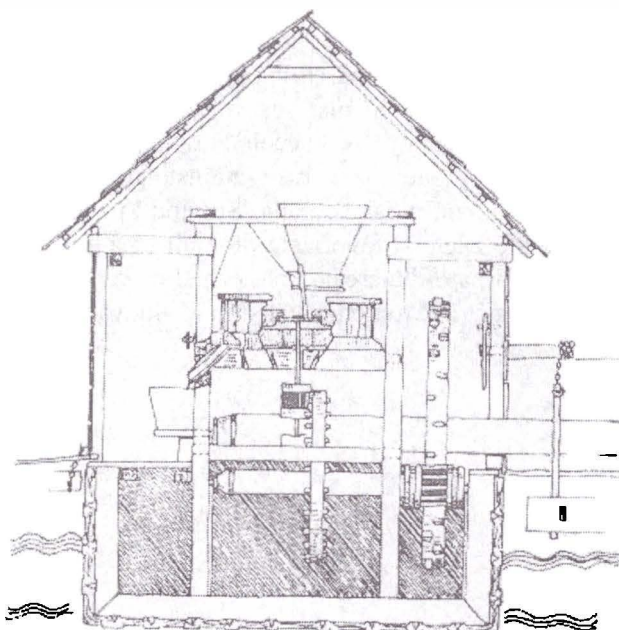
„Om în barcă cu două zbaturi și cu funie care trage barca și învârtește osia paletelor, atingând râul care curge; și el urcă barca încărcată cu grâne pe râu în sus” Codex latinus parisiensis, 7239

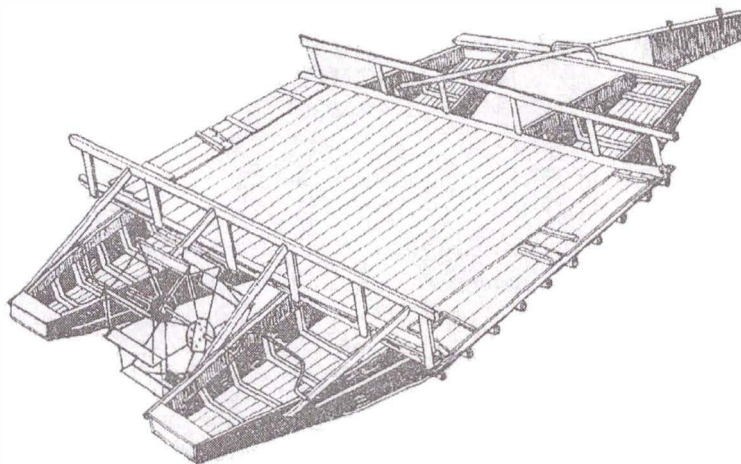

Ambarcație cu zbaturi, după un manuscris german din 1430, în biblioteca regală din München

Moara de la Lucărești.
Secțiune prin moara, pentru
evidențierea părților
componente ale
mecanismului

Acest bac a funcționat până în anul 1928, în satul Capidava, com. Topalu, jud. Constanța. Este de tipul catamaran, în spațiul dintre cele două bărci cu fundul plat fiind montat zbatul, cu un diametru de 1,85 m, acționat prin rotirea de către 2-6 oameni a arborelui cotit.

Bac cu zbat

Bibliografie

- B. Kozłowski – „Istoricul navei” Ed. Științifică, București, 1960
 Hendrik Van Leon – „Istoria navigației”, Ed. Tars, București, 1993
 - Cristian Crăciunoiu – „Corăbii străbune”, București, 1983
 George Petre, Ion Bitoleanu – „Evoluția navigației la Dunărea de Jos și Marea Neagră în evul mediu românesc”, Ed. Muzeului Marinei Române, Constanța, 2006
 **** – „Dicționar cronologic al științei și tehnicii universale”, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1979

MONUMENTE RELIGIOASE RADIOGRAFIATE DE LAURENȚIU CHIRIAC

Dan Ravaru

Publicațiile de orice natură devin tot mai numeroase în arealul actual al județului Vaslui, chiar are loc o benefică resuscitare a unor tradiții întrerupte zeci de ani, în condițiile centralizării excesive a sistemului cultural în timpul comunismului. Sub egida unor instituții județene sau prin inițiative personale, noi reviste și noi cărți apropie județul Vaslui de media națională a tipăriturilor cu profil cultural, beneficiind însă de o selecție valorică mai atentă, după principiul latin „*non multa, sed multum*” (*nu multe, ci mult*). În acest spirit a procedat și Direcția județeană pentru Cultură, Culte și Patrimoniu Cultural Național Vaslui, dăruindu-ne două cărți de referință, concepute într-un orizont istoric și artistic deosebit: „**Monumente istorice din județul Vaslui. Biserici și mănăstiri din Eparhia Hușilor**” de MARIA POPA și „**Monumente religioase medievale din zona Bârladului**” de LAURENȚIU CHIRIAC. Deși există interferențe în preocupările celor doi cercetători, lucrările lor rămân absolut distincte, datorită modului personal de abordare a problematicii și a structurii originale a fiecăreia. Amândouă cărțile au însă un merit comun: integrarea valorilor vasluiene în circuitul național și ocuparea unui loc cuvenit al acestora. În continuare, vom trata detaliat cartea lui Laurențiu Chiriac.

Autorul

Ioan Baban – în minuțiosul și exhaustivul său dicționar al valorilor locale și naționale, intitulat „**Univers cultural și literar vasluian**” – îl prezintă pe Laurențiu Chiriac într-un mod la care ne asociem și reproducem parțial textul, eliberându-ne astfel de eventuale atitudini subiective. S-a născut la Bârlad la 29 mai 1970. După absolvirea Școlii generale nr. 8 din orașul natal, în 1985, urmează cursurile Liceului Teoretic „Mihai Eminescu”, absolvent al promoției 1989, și apoi Facultatea de Istorie a Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, în urma căreia s-a specializat, în 1997, în domeniul arheologiei și istoriei medievale. A făcut masteratul (studiile aprofundate) și a urmat stagiul de doctorat, obținând titlul de doctor în științe istorice în 2005. După absolvirea facultății, a lucrat ca muzeograf-arheolog la Muzeul „Vasile Pârvan” din Bârlad, dar și ca profesor de istorie la Liceul Teoretic „Mihai Eminescu” din localitate. Între anii 1998-2005, a fost ajutor responsabil științific pe Șantierul arheologic „Curțile Domnești” din Vaslui, responsabil șantier arheologic la Mănăstirea Florești (com. Alexandru Vlahuță, jud. Vaslui), apoi a cercetat așezarea medievală Grăjdeni (com. Frunțișeni, jud. Vaslui) și necropola tumulară din satul Pogănești (com. Stănilești, jud. Vaslui). După cum se vede, activitatea arheologului și istoricului este destul de bogată. A debutat în reviste de specialitate: în 1998, cu studii și articole în revistele „Vechi capitale românești medievale” și „Arheologia medievală” Apoi a colaborat la revistele „Historia Urbana”, „Arhiva Genealogică”, „Cronica Episcopiei Hușilor”, „Arheologia Moldovei”, „Elanul”, „Acta Moldaviae Meridionalis”, „Ateneu” etc. La cele de mai sus, adăugăm, în primul rând, volumul „**Monumentele religioase medievale din zona Bârladului**” și alte două aflate în manuscris. Se mai

impune și menționarea unui alt aspect biografic al autorului: în decembrie 1989, el a fost unul dintre revoluționarii care au luptat în fața Ministerului Apărării. Activitatea sa prioritar științifică are tangențe accentuate și cu alte domenii ale spiritualității: vernisarea unor expoziții de artă plastică, lansarea unor cărți de istorie și literatură, participarea la ședințe de cenaclu, la manifestări complexe ale instituțiilor de cultură, întreținerea relațiilor amiabile și corecte cu oamenii de cultură din județ și din țară.

Aria de investigație

Pentru stabilirea spațiului și timpului la care se referă lucrarea lui Laurențiu Chiriac trebuie să plecăm de la analiza titlului. În primul rând, este vorba de monumente religioase. Este foarte important să subliniem această semnificație, deoarece mănăstirile și bisericile studiate sunt, în primul rând, edificii dedicate Divinității creștine, glorificării Sale, în timp ce aspectele arhitectonice și artistice, cu sferile lor de interes, se înscriu în planuri colaterale. Când luăm în considerație multitudinea de elemente în analiza unei clădiri de cult, să ne amintim spusese Sfântului Augustin: „Dacă mi-ar plăcea mai mult frumusețea melodiei unui cânt bisericesc de slăvire a lui Dumnezeu, decât slăvirea în sine (conținutul, deci), eu nu aș mai asculta acea melodie”. Din păcate, exact valoarea spiritual-creștină este omisă în majoritatea lucrărilor referitoare la mănăstiri și biserici, mai ales în ghidurile turistice, dar și în lucrări cu pretenții, căci se au în vedere mai mult aspectele de ordin material și estetic. Sintagma „*zona Bârladului*” necesită o serie de precizări. În perioada medievală a existat în permanență un Ținut al Tutovei, cu reședința la Bârlad, dar și un Ținut al Bârladului cu existență temporară. Amândouă entitățile formează, în viziunea autorului, „*zona Bârladului*”, cu limite oarecum ciudate. De exemplu, localitățile de pe Valea Racovei, ca Gârceni, Pungești, Laza etc., erau în administrarea Bârladului, deși Vasluiul era mult mai aproape, în unele cazuri la câțiva kilometri. Medievalitatea este considerată de autor până la anul 1700, până când sunt semnalate toate monumentele, unele încă în ființă, altele dispărute în timp, descoperite arheologic sau din conținutul unor documente. Această limitare în timp este deseori depășită de autor, căci – pentru cele mai importante monumente religioase – el urmărește evoluția lor arhitectonică până aproape de zilele noastre.

Precursorii și contemporanii

Laurențiu Chiriac face mai întâi o analiză cuprinzătoare a tot ceea ce s-a scris, având legătură generală sau de specialitate cu subiectul dezbătut de dânsul, ceea ce ține desigur și de corectitudinea obligatorie pentru un cercetător științific care se respectă. Așadar, să-i cunoaștem propriile puncte de vedere: „*În plan concret, primul subcapitol va consta într-o prezentare generală a principalelor sinteze din domeniul istoriei arhitecturii religioase medievale, inclusiv din cel al istoriei bisericesti, expunând și analizând succint punctele de vedere pe care le conțin. Apoi, vom încerca să vedem și eventuala lor contribuție la cunoașterea arhitecturii religioase de pe văile Bârladului și Tutovei. O a doua etapă necesară în desfășurarea acestui periplu este aceea de a pune accentul pe cercetarea istoriografică din mediul local, tot printr-o introspecție a principalelor scrieri de aici și a ideilor lor esențiale. Numai că studiile locale referitoare la monumentele religioase din zona Bârladului sau privitoare la*

istoria bisericească de aici vor fi minuțios analizate, căci aportul lor este evident considerabil. Chiar dacă multe din aceste lucrări sunt simple articole sau studii colaterale, ele vor fi tratate cu atenție, căci și așa sunt puține și conțin informații incomplete despre sfintele lăcașuri de pe aceste meleaguri” Urmându-și comandamentele expuse mai sus, Laurențiu Chiriac îi va aminti mai întâi pe corifeii Iluminismului ardelean, Samuil Micu și Petru Maior, apoi pe ierarhii Bisericii ortodoxe – Filaret Scriban, Melchisedec Ștefănescu, Ghenadie al Râmnicului, Athanasie Mironescu. Urmează apoi cărturarii Constantin Erbiceanu, Ștefan Constantin Bâlcuirescu, Nicolae Dobrescu, Nicolae M. Popescu, Ioan Lupaș și Silviu Dragomir. Nicolae Iorga și George Balș se bucură de o prezentare largă și de o analiză competentă a operelor lor dedicate istoriei bisericești și arhitecturii religioase românești, în context balcanic și european. De o atenție aproape egală se bucură și studiile care au în atenție mai ales aspectele artistice, semnate de Virgil Vătășianu, George Oprescu, Corina Nicolescu, Grigore Ionescu, la care se adaugă cele ale lui Gheorghe-Curinschi Vorona, Vasile Drăguț și Ion Solcanu.

Cercetarea locală – începută modest și colateral de către Gheorghe Roșca Codreanu, Teodor Albu, Alexandru Papadopol-Calimah – atinge o adevărată culme prin scrierile episcopului Iacov (Ioan) Antonovici, cărturarul bărlădean a cărui activitate a fost un veritabil ferment spiritual pentru sudul Moldovei și nu numai. El creează o adevărată școală, la care se asociază Tudor Pamfile, I. C. Beldie, C. S. Mironescu, Gheorghe Vrabie, Horia Bărbuleanu, Gheorghe Arsenie, Alexandru Alexandrescu-Galex, Alexandru I. Crăciun, etc. Cercetarea locală a continuat și în zilele noastre, în acest sens fiind amintită Doina Rotaru, apoi Costică Aghion, Gheorghe Arion, Oltea Rășcanu-Gramaticu, Gheorghe Clapa, Dan Ravaru, Dorinel Ichim, Horia Stamatina, Marin Rotaru și Gheorghe Gherghie. În ansamblu, prezentările se constituie atât într-o introducere în domeniu, cât mai ales într-un exemplu de deontologie științifică, fiecare contribuție, oricât de modestă, fiind semnalată și analizată.

Efortul documentar

Autorul se apleacă în continuare asupra primelor atestări documentare care mărturisesc despre existența preoților și a lăcașurilor de cult din cele mai vechi timpuri, în acest context înscriindu-se și actele de ctitorie, motivațiile și semnificațiile lor.

Din studiul diferitelor izvoare – monumentele religioase ca atare, inscripțiile funerare, pisaniile, pomelnicele, tablourile votive, documentele și cronicile vremii – autorul culege o diversitate de expresii specifice pentru a exprima actul ctitoriei: „a zidi”, „a construi”, „a reconstrui”, „a zidi din temelie”, „a înălța”, „a rădica”, „a zidi din nou”, „a face mănăstire”, „a întemeia din nou”, „a pune temelie”, „a împodobi” etc. Se poate vorbi de un contract virtual între ctitori și Biserică, cei dintâi obligându-se să asigure partea materială, cea din urmă asigurând eternizarea numelui prin inscripții și pomelnice în lumea de aici, dar și iertarea păcatelor în lumea veșnică. Calitatea de ctitori se moștenește, fapt pentru care ei erau împărțiți în: *ctitorii de fapt* – cei care efectuau practic ctitoria – și *ctitorii de drept*, respectiv urmașii acestora.

Ctitori putea fi domnitorii, boierii mari și mici, clericii de diferite ranguri, dar și comunitățile locale, de regulă cele de răzeși.

Cele mai vechi mărturii creștine

Pentru arheolog, pământul rămâne o carte veșnic deschisă, pe care el știe să o citească. În zona Bârladului au fost descoperite vestigiile creștine care demonstrează pătrunderea foarte timpurie a dreptei credințe. Misionarii creștini sau refugiații din sudul Dunării au găsit aici un teren foarte fertil pentru a însămânța noua religie, spiritualitatea geto-dacilor fiind atât de asemănătoare. Vechile poeme în care se adunau adoratorii lui Zalmoxe au fost populate firesc de bisericuțele de lemn ale viitorilor ortodocși. Cercetările arheologice întreprinse aici de Ghenuță Coman și de vrednicii săi ucenici Marin Rotaru și Gheorghe Gherghe au dat la iveală numeroase piese ceramice pe care era incizat semnul crucii și alte simboluri creștine, reprezentative pentru începuturile acestei religii: peștele, porumbelul, ramura de măsline, palmierul, căprioara, steaua, literele alfa și omega, pomul vieții. În secolele VI-XII, apar și atelierele specializate în confecționarea pieselor ceramice sau din alte materiale – destinate cultului creștin. Urmează în timp primele atestări de preoți, ceea ce presupunea implicit existența unor lăcașuri de cult.

Preocupările pentru istoria Bârladului și a zonei pe care o reprezintă au cunoscut ciudate urcușuri și coborâșuri, urmate de cele mai variate interpretări. Totul a plecat de la faimosul fals patriotic al lui Bogdan Petriceicu Hașdeu – vestita „**Diplomă bârlădeană**”, act prin care s-ar fi certificat existența aici a unui stat bârlădean pe la 1135. Toți istoricii s-au întrecut în a demonstra falsul – ceea ce era foarte ușor, dar au neglijat sau au minimalizat alte aspecte mult mai importante. În afară de mențiunile din cronicile slavone, unde termenul de *berladnic* putea însemna *pribeag* sau chiar *bârlădean*, se cuvine să luăm în considerație alte două elemente, pe care le socotim esențiale. Mai întâi, cel de ordin filologic. Astfel, după Alexandru Philippide, termenul de *Bârlad* ar proveni de la cumanul „*Bilad*”- adică *cetate, țară*, dar în primul rând *reședință*. Dacă la aceasta mai adăugăm și termenii de *Vaslui* – „*lac împădurit*” sau „*locul pe unde curge pârâul*”, cel de *Tecuci* – provenit din „*tehuciu*”, adică *hotar* și cel de *Fălciu* – adică „*locul cu bărci*”, „*portul feleucilor*”, atunci s-ar contura cu limpezime pe o hartă imaginară o Țară a Bârladului. Statutul de reședință a Țării de Jos pe care Bârladul l-a avut de-a lungul secolelor întărește afirmațiile de mai sus. Și, în mod firesc, așa cum sublinia și prof. Laurențiu Chiriac în cartea sa, aici a existat în vechime și reședința unor importanți ierarhi ai Bisericii creștine, urmași actualmente de protopopii din Bârlad. E posibil ca acei episcopi așa-ziși „*schismatici*” din apropierea vechii **Episcopii catolice a cumanilor** – pe care Papalitatea „îi afurisea” în prima jumătate a secolului al XIII-lea – să fi avut drept centru religios chiar **Bârladul**.

Mențiunile ferme din secolul al XV-lea

Aflăm, pentru început, că pe la 1436 exista deja în zona Bârladului o „*Chilie a lui Manasie*” pe apa Similei, iar în satul dispărut Fundești (de pe pârâul Jeravăt) slujea un *popă Mircea*. Și mai interesant ni se pare un document din 1444, prezentat pe larg de către Laurențiu Chiriac. Este vorba de „*mănăstirea popii Draghie*” – de fapt, primul lăcaș de cult atestat în zonă – de pe pârâul Lahova (Leahova), în fostul sat

Recea, probabil pe actualul teritoriu al comunei Banca, la granița cu comuna Zorleni. Ea fusese ctitorită de acest popă și urma să fie lăsată moștenire fratelui său mai tânăr, **preotul Toader din Bârlad**. În textul documentului este amintit și un iaz al M-rii Bistrița, care implicit rămăsese drept moștenire acelei biserici din Bârlad pe care o slujea popa Toader. La acestea, aș mai adăuga și ciclul de documente, începând cu anul 1431, în care este amintit **popa Iuga**, devenit apoi protopop, proprietar, între altele, și al satului Strâmba, unde s-a ridicat cea mai veche mănăstire din zonă, cu continuitate și în zilele noastre.

Demnă de interes este și o altă observație a domnului doctor Laurențiu Chiriac, anume aceea că în apropiere de pârâul Lahova, s-a construit mai târziu **Mănăstirea Măgaru (Bujoreni)**, care ar fi putut fi continuatoarea mai vechiului așezământ menționat. Să adăugăm faptul că într-o relativă vecinătate se află și **Grăjdenii**, dar și locul fostei **mănăstiri de la Bursuci**. În privința acesteia din urmă, se presupune faptul că ea ar fi fost ctitorită de Bogdan al II-lea (tatăl lui Ștefan cel Mare), așa cum apare, în mod tradițional, într-un *Chestionar* de pe la 1900, adresat de protopopul de atunci, Ioan Antonovici, tuturor preoților din fostul județ Tutova. Dacă vom intra în posesia unor noi confirmări, atunci s-ar putea demonstra că, în cursul scurtei sale domnii, Bogdan al II-lea a avut timp să se îngrijească și de cele ale sufletului.

La mărturiile culese din documente, autorul cărții adaugă convingătoare argumente de ordin toponimic și antroponimic, cum ar fi denumirile de locuri și persoane care sugerează existența unor mai vechi lăcașuri de cult și a unor clerici din zona Bârladului: e vorba de toponimele *Mănăstireni, Mănăstirea, Chiliiani, Chilia, Călugăreni, Călugăra, Răspopi (Răspochi), Călugărița, Popi, Popeni*, „*Unde au fost mănăstirea*”, *Dealul Mănăstirii, Fântâna Călugărului, Popești* etc., dar și de numele de persoane ca: Giurgiu Răspop, Eufrosina Stareța, Floarea Călugărița etc.

Mențiunile documentare din secolul al XVI-lea

Ceea ce se observă în secolul al XVI-lea este faptul că mențiunile documentare despre lăcașele de cult din zona Bârladului devin mai numeroase și mai diversificate, iar de aici nevoia unei mai riguroase selecționări a evenimentelor istorice. Mai întâi, pe tărâmul legendar al Avrămeștilor, Ștefan cel Mare a întărit numeroase proprietăți și ctitorii religioase ale familiei Huiban, lucru pe care l-a făcut și urmașul său, Bogdan cel Orb. De asemenea, în alte localități din zonă sunt semnalate în acest veac numeroase edificii religioase din lemn, termenii de „**biserici**” și „**mănăstiri**” fiind folosiți în mod concomitent în acte, căci în viziunea populară apăreau chiar unele asemănări între aceste construcții.

În altă ordine de idei, cele mai importante atestări de lăcașuri de cult din zona Bârladului sunt cele din localitățile Tunsești, Corlătești, Dragomirești pe apa Similei, București pe Bilahoi (zonă cercetată de prof. Gheorghe Gherghe și inv. Marin Rotaru), Bahnari pe Tutova, Sărăcinești, Vlădești, Cristești, Strâmba, Borăști, Suseni, Crivești, Puiști, Cernați etc. Tot în acest veac se pun bazele monumentelor religioase de la Florești și Grăjdeni, asupra cărora vom reveni. Mai mult, ca și în secolul anterior, o serie de toponime și antroponime întâlnite în actele de acum reflectă, indirect,

existența unei bogate vieți creștine în zonă și, de ce nu, prezența altor clerici sau chiar a unor edificii religioase.

Cităm, în final, concluzia autorului cărții despre atestările referitoare la lăcașele de cult și la slujitorii acestora din sec. al XVI-lea: *„Din cele expuse până acum, reiese faptul că și în veacul al XVI-lea apar menționate destul de multe ctitorii, numai că – față de cele din secolul anterior – acestea par să fi avut o existență mai îndelungată, din moment ce unele dintre ele vor fi semnalate și în actele veacului următor. În privința numărului mult mai mare de clerici, ne exprimăm părerea că această categorie capătă în acest răstimp o importanță deosebită și, totodată, ea sugerează existența și a altor monumente religioase nesemnalate în actele de atunci.”*

Mențiunile din secolul al XVII-lea

În secolul al XVII-lea – cel din urmă studiat în cartea domnului Laurențiu Chiriac – se constată o mai mare amploare a fenomenului ctitoricesc, fie sub forma rectoriei (reclădirii) unor monumente cultice din veacul anterior, fie sub forma unor danii mai consistente către lăcașele de cult, dar și prin apariția unor noi construcții ecleziastice în zona Bârladului. Pe de altă parte, multitudinea de acte care consemnează acest fenomen de explozie în ctitorirea de biserici și mănăstiri, precum și sporirea numărului de preoți menționați acum reflectă nu numai o viață religioasă mult mai dinamică, ci și o mai mare contribuție a voievozilor vremii, a marilor familii boierești de aici și a comunităților locale la ridicarea acestor construcții, în condițiile unei conjuncturi politice și economice mai puțin favorabile. Astfel, cu ajutorul voievodului Vasile Lupu și a familiilor boierești Lupan, Palade, Ghenovici, Costache, Gheuca, Cerchez, Codreanu etc. (deseori, înrudite între ele), au fost ridicate în acest veac cele mai importante monumente religioase din zonă: **schitul Măgaru – Bujoreni** (1602), **schitul lui Lupan** (ctitorit la 1604 și care continuă vechea mănăstire București), **mănăstirea Florești** a marelui vornic Cârstea Ghenovici (1590-1596, amintită și la 1612), **Biserica Domneasca din Bârlad** (ctitoria lui Vasile Lupu de la 1636), **bisericile din Orgoiești** (1624) și **Corlătești** (1636), **Mănăstirea Adam** (1652, care a aparținut de ținutul Tutovei), **biserica din Băcani** (1651), **mănăstirea și biserica din Coroiești** (1666), **schitul Pârvești** (1666), **schitul Crucea Cruceanu** (1698), **schitul Fătăciuni** (1667, în fostul ținut al Tutovei), **schitul „Sf. Nicolae“** din **Strâmba-Cețățuia** (1669, dar după legendă din 1574), **biserica din Costești** (1677) etc. Dintre bisericile bârlădene amintite pentru acest veac, autorul menționează **biserica Catolică** (1633-1636), **„Sf. Dumitru“** (1692), **biserica Armenească** (1695-1699) și **„Sf. Nicolae Eșanu“** (1699).

Așadar, din analiza actelor de ctitorire, a documentelor de proprietate și a vestigiilor arheologice, prof. dr. Laurențiu Chiriac stabilește câteva repere valabile pentru întreg secolul al XVII-lea: în primul rând, documentele studiate surprind esența actului de ctitorire din zona cercetată ca pe o uzanță și nu ca pe un cod de legi scrise; în al doilea rând, mențiunile documentare ale ctitorii și ale slujbașilor acestora arată o predilecție a celor de atunci pentru ridicarea de biserici, mănăstiri și schituri, ca o necesitate cultică și spirituală; în al treilea rând, actele vremii reliefează concretețea fenomenului ctitoricesc din zona Bârladului, precum și modalitățile de marcarea, subliniere și ostentare a actului de ctitorire; în sfârșit, acele acte care atestă existența

edificiilor ecleziastice din spațiul de referință nu sunt numai simple „buletine de informare”, ci ele permit (chiar dacă într-o măsură mai mică) conturarea unor idei despre modul de viață și de gândire din Evul Mediu românesc, despre percepția creștin-ortodoxă a oamenilor de atunci.

Reperete de ordin arhitectural

Într-un vast capitol, de o originalitate aparte, autorul își propune o analiză a evoluției în timp a arhitecturii religioase medievale din zona Bârladului. Astfel, Laurențiu Chiriac vede aici un spațiu de interferență artistică între Moldova și Muntenia. De altfel, pe un fond moldav accentuat s-au grefat o serie de elemente tehnice și arhitecturale asupra cărora, așa cum considerăm noi, este greu să ne pronunțăm încă, căci ele au făcut parte dintr-un străvechi fond comun al Țării de Jos a Moldovei și al Munteniei răsăritene ori au constituit influențe artistice de peste Milcov. Oricum, de la bun început se face în carte o firească menționare a bisericilor de lemn, emblematice pentru originalitatea arhitecturii ecleziastice din zonă, în special din arealul Colinelor Tutovei. Pentru înțelegerea deplină a ansamblului arhitectonic, sunt analizate și elementele care permit încadrarea în epocă și în mediul social al vremii, exprimând mentalul creștin-ortodox al oamenilor de atunci, precum și urmele unor mai vechi credințe. Dintre acestea, amintim: pisaniile, pietrele funerare, tablouri votive, pomelnice și obiecte de cult. Autorul a încercat, pe cât posibil, să pătrundă în esența modului de construire a monumentelor religioase medievale din zona Bârladului: *„În acest sens, dorim să clarificăm o serie de probleme legate de modalitățile și tehnicile de construcție a lăcașelor de cult medievale, de materialele lor de construcție, de planimetria, compartimentarea, boltirea și decorația acestor edificii, având în vedere arealul amintit mai sus. Altfel spus, ne propunem să abordăm tot ceea ce ține de fenomenul arhitectural religios din această zonă.”*

În acest amplu context, autorul și-a propus în continuare urmărirea a două importante obiective: **a)** analiza evoluției istorice și a principalelor caracteristici ale arhitecturii ecleziastice medievale din Țara Moldovei, inclusiv a influențelor artistice pe care ea le-a receptat și asimilat, fără a uita soluțiile ingenioase și originale pe care le-au găsit atunci meșterii constructori, în paralel cu semnalarea analogiilor și surselor de inspirație folosite la bisericile din zona Bârladului; **b)** tratarea, până la nivel de detaliu, a construcțiilor de cult din zona Bârladului, urmărindu-se evoluția lor istorică, descrierea lor arhitecturală, formele, planurile, decorul, pictura și sistemele de boltire pe care le-au avut sau le au. În această etapă a analizei sunt puse în valoare și rezultatele cercetărilor arheologice întreprinse de autor în vederea depistării planurilor și formelor bisericilor de la Florești, Moreni, Corlătești, Obârșeni, Pârvești sau Bârlad. În paralel, Laurențiu Chiriac a ținut cont și de aportul cercetărilor etnografice făcute la lăcașele de cult din lemn care astăzi nu se mai păstrează – ca, de exemplu, la Dragomirești, Voinești, Bogdana, Bogdănița, Strâmba-Cetățuia etc. Deasemenea, autorul a apelat și la descrierile călătorilor străini – în special, misionari catolici (spre exemplu, Marcus Bandinus) – asupra unor edificii medievale ortodoxe din zonă, chiar dacă pe aceștia îi interesau mai mult construcțiile catolice de aici.

În fine, putem spune că volumul de față este profund ancorat în realitatea timpurilor, căci urmărește cu acribie toate transformările radicale ale structurilor

acestor monumente religioase și, mai ales, acele intervenții nefericite ale celor care au urmărit „modernizarea” clădirilor, neținând cont de specificitățile de ordin artistic și istoric. În ultimă instanță, ele configurează etapele de evoluție ale fiecăruia dintre aceste edificii păstrate, luate ca individualitate arhitectonică cu o existență proprie. Sigur că și acțiunea factorilor naturali sau accidentali – cutremurele, furtunile, înzăpezirile, alunecările de teren etc. – și-a pus amprenta asupra acestei evoluții, dar cel mai nociv a fost factorul uman, în condițiile în care ignoranța și nepăsarea oamenilor au distrus cel mai mult ceea ce fusese zidit de strămoși pe vecie.

Un proverb german spunea că ne dăm seama cu adevărat de frumusețea cântecului unei păsări numai după ce aceasta a zburat. Suntem amenințați să verificăm adevărul de mai sus dacă vom pierde patrimoniul material și imaterial, căutând frumusețea acestora prin cărți, asemenea occidentalilor atunci când este vorba de floclor. În schimb, ei și-au păstrat patrimoniul material cu o deosebită grijă, îl respectă și îl iubesc. Desigur, europenii au avut în Occident cu totul alte condiții istorice. Și la ei au fost războaie și năvăliri, poate mai multe ca la noi, soldații învingători nu erau nici acolo îngeri. Dar, dacă francezii sau germanii jefuiau și violau, turcii și tătarii, după jefuire și violuri, dădeau foc la case și omorau femeile, atunci când nu le puteau lua în sclavie. Ion Neculce ne relatează că, atunci când turcii au pornit la asediul Vienei, nemții stăteau pe la casele lor, deși moldovenii și muntenii le strigau să fugă, dar nemții nu și-au închipuiau ce-i așteaptă. De aceea, acolo au rămas în picioare clădiri din secolul al VI-lea, doar barbaria bombardamentelor anglo-americane a mai distrus din vechile monumente. La noi s-a putut păstra foarte puțin și acest foarte puțin este în continuare amenințat de nepăsarea și ignoranța autorităților și chiar a unor preoți, iar lipsa fondurilor rămâne o cangrenă permanentă a încercărilor de a relua ceea ce a mai rămas din patrimoniu, domeniu în care, bineînțeles, ne aflăm în coada Europei. Cartea lui Laurențiu Chiriac trebuie înțeleasă și ca un semnal de alarmă în acest sens, ca pe o ocrotire a trecutului.

Bisericile de lemn

Sunt cele mai vechi lăcașuri de cult, ele există în afara relativelor cronologizări, deoarece lemnul în sine are două caracteristici majore: este cel mai perisabil material de construcție, dar cunoaște pe deplin perenitatea și se reface de-a lungul anilor asemenea vegetației și pădurilor. Bisericile din lemn au fost arse, demontate, mutate, furate chiar, dar de fiecare dată au fost refăcute, până la înlocuirea lor, în anumite spații, de către bisericile de zid. Construcțiile nu pot fi datate decât relativ – după o pisanie care poate însemna a nu știu câta refacere și rectificare, după catapeteasmă sau după o icoană, dar adevăratul început e greu să-l aflăm. De aceea, autorul a coroborat documentele istorice, inscripțiile întâmplătoare, tradițiile populare, vestigiile arheologice, din a căror reunire a obținut o fixare pe scara timpului cât mai apropiată de realitate. Numite de autor și „biserici populare”, aceste lăcașuri de cult sunt o proiecție comunitară a casei țărănești, cu un grad mai mare de frumusețe, datorită respectului pentru divinitate. Ele erau de proporții care nouă ni se par foarte modeste, dar îndestulătoare pentru satele medievale care cuprindeau mai mult de douăzeci de familii. Pentru majoritatea celor interesați, noțiunea de biserică de lemn se asociază automat cu edificiile spectaculoase din Ardeal și Maramureș. Dar, deși

evidența este foarte clară, foarte puțini observă că peste munți avem de-a face cu un gotic de lemn, pe când în județul Vaslui originalitatea și autenticitatea sunt depline. Din mulțimea acestor monumente reprezentative pentru ortodoxie și pentru creștinismul popular, să ne oprim doar asupra câtorva, considerate ilustrative.

Pârvești

Schitul Pârvești, actualmente mănăstire, are începuturi legendare, fiind ctitorit încă din 1603, când satul mai purta vechea denumire de Dărăști, pe apa Albiei, atestată încă din 1441. Ctitorii construcției actuale, care a cunoscut cuvenitele modificări de-a lungul timpului, au fost vornicul de poartă Apostol Talpeș și nepoții săi, postelnicii Ioan și Simion Popescu, strădania lor petrecându-se înainte de 1666. La 2 august al aceluiași an a avut loc sfințirea și era amintită o parte din comunitatea călugărilor care urmau să viețuiască aici, hramul bisericii fiind „Sf. Nicolae” Construcția s-a realizat din scânduri groase de brad, cu acoperiș de șindrilă și având în structură trei turnuri, precum și o clopotniță, tot de lemn. Ca particularități arhitectonice, remarcăm planul triconc, pridvorul, despărțirea naosului de pronaos prin stâlpi, absidele laterale, fără acoperișuri proprii, asupra lor lăsându-se un acoperiș unic al clădirii. Interesantă este folosirea cuielelor de lemn de tisă, atât în scop utilitar, cât și artistic, capetele lor exterioare constituind un decor original. Laurențiu Chiriac face la acest capitol o serie de observații privind interferențele dintre arta religioasă și cea populară, care se cuvin citate în extenso: *„Motivele populare ornamentale de la biserica din Pârvești se axau pe reprezentarea în mai multe ipostaze a pomului vieții: bradul, pomul cu fructe, glastra cu flori, vița de vie cu frunze și struguri etc. O serie de compoziții decorative cuprindeau și ornamente simbolice, mai ales mitologice, folclorice și religioase (cum ar fi crucea în diferite forme). Ele dovedesc că meșterii populari din zonă au căutat și au găsit soluții proprii, specifice sculpturii în lemn, începând de la sistemul închiderii ușilor (cu zăvor și cu manea) sau a ușilor cu doi cilindri de lemn, la ferestre și acoperișuri (inclusiv bolși), până la sfeșnice, jertfelnice, strane, jilfuri, cruci de mână și chivoturi. Acest lucru dovedea o mare tradiție a prelucrării lemnului, și, în același timp, atesta prezența unor icoane, în prim-plan fiind cea a Sf. Ioan Botezătorul și cea a Sfântului Nicolae, apoi o suită de reprezentări din Vechiul Testament.”* Prezentarea aspectelor arhitectonice este urmată de o minuțioasă discuție asupra documentelor istorice legate de schit sau de localitatea în care era situat. Aflăm, astfel, despre interesul purtat schitului și ctitorului Apostol Talpeș de către voievodul Antioh Cantemir, cel care-i acordă între altele diferite donații, dări și scutiri de dări. Treptat, schitul Pârvești a fost înzestrat cu moșii și vii, acest venit permițând efectuarea unor reparații repetate și achiziționarea de cărți bisericești. Evoluția este urmărită în continuare și aflăm că, în 1816, un călugăr – rudă cu Popeștii care au construit schitul – restaurează întregul complex monahal, iar mai târziu va funcționa aici și o școală.

Strâmba (Cetățuia)

În apropiere de Bârlad încă mai subzistă biserica fostului schit Strâmba, în satul botezat acum Cetățuia. Începuturile sale se pierd în vremuri legendare – evocate de călugărul Andronic într-o istorie a Mănăstirii Neamț. În codrii de aici s-ar fi adăpostit pe la 1574 călugării persecutați de Ioan Vodă cel Cumplit (Armeanul),

conduși de egumenul Spiridon, aflați și sub amenințarea tătarilor. Faptul că primul stăpân al localității a fost popa Iuga, devenit protopop și care probabil a ridicat aici o biserică, acordă un plus de credibilitate legendei. Oricum, la 1669 se cunoaște cu siguranță o nouă venire a călugărilor de la Neamț la Strâmba, iar de la 1670 avem date sigure consemnate documentar. De schit s-au îngrijit în mod deosebit familiile boierești Gheuca și Palade.

Biserica schitului – cu hramul „Sf. Nicolae” – este construită din bârne groase de stejar, cu planul în formă de navă dreptunghiulară, cu absida altarului și pridvorul decroșate. Bârnelor se sprijină pe tălpi groase de stejar, așezate la rândul lor pe o temelie din pietre de râu. Catapeteasma a impresionat în mod deosebit pe toți cei care au descris biserița de la Strâmba, autorul realizând o sinteză a celor scrise. Ea a fost zugrăvită în stil neobizantin în 1670, fiind compusă din două registre de icoane care reprezintă Apostolii și praznicele împărătești. Ultimele sunt marcate de chenare din stuc de forma coloanelor aparente, în torsadă, racordate în arcuiri de cerc. Cele două rânduri de icoane, cu legendele scrise în litere chirilice, sunt încadrate de trei brăie orizontale, având ca ornamente volutele cu garoafe înșiruite. Între icoane stau stâlpișorii săpați în lemn, sus cu capitel și până la jumătate în torsadă. Ușile împărătești sunt decorate cu șase medalioane pictate, înconjurate de ornamente în relief compuse din viță de vie cu struguri. Altarul adăpostește masa cioplită în trunchiul gros al unui stejar crescut pe loc. Cu grija sa pentru respectarea principiilor deontologiei, cu care deja ne-a obișnuit, Laurențiu Chiriac citează în continuare o descriere antologică datorată lui Teodor Pamfile și V. Nicolau: *„Aflată la capătul satului, sub poalele dealului Vidușoia și pe malul pârâului Strâmba, fiind construită din bârne de stejar peste care veacurile au trecut neputincioase, micuța biserică cu hramul Sf. Marelui Ierarh Nicolae are un plan simplu, compartimentat într-un pronaos pătrat, un naos dreptunghiular și un altar în colțuri. Clopotnița ține loc de pridvor, iar tinda avea un pod care se sprijinea pe trei grinzi groase. Pe tălpile de stejar, cioplite cu barda și cu crestături, se ridicau pereții alcătuiți din câte 13 grinzi orizontale, în timp ce bârnele de deasupra se prelungesc peste colțuri și peste corzi, sprijinind astfel acoperișul de draniță, bătut în cuie. Grinzile, corzile și ușorii ușilor sunt bătute în cepuri de lemn de brad. În sfârșit, întreaga construcție se luminează prin cele patru ferești cu obloane de lemn, iar din stranele de lângă pereți au mai rămas câteva, arătând o artă chibzuită a meșterilor locali.*

Lumini ale credinței

Pe drept cuvânt, bisericuțele de lemn au fost considerate drept bijuterii ale artei religioase și, totodată, ale artei populare. Pe grinzi, în exterior și în interior, mai ales la ancadramentul ferestrelor, vom întâlni motive străvechi ce țin de o simbolică anterioară creștinismului, cu rădăcini în neolitic. Din păcate, aceste monumente sunt puțin cunoscute și la majoritatea dintre ele se ajunge foarte greu. De la an la an se degradează sau sunt victimele unor intervenții total neinspirate, care nu țin cont de autenticele elemente de ordin istoric și artistic, în numele unor pretinse modernizări. Uneori sunt amenințate de transformările solului, cum este cazul la Strâmba (Cetățuia).

Dacă bisericuțele din lemn, după atâtea distrugerii, jafuri și incendii, reînviu îndată – ca pasărea Phoenix, clădirile zidite din piatră sau cărămidă își înfruntau cu totul altfel destinul. Construite – așa cum au dovedit-o săpăturile arheologice sistematice din ultimele decenii – pe locul unor mai vechi lăcașuri durate din lemn, bisericile și mănăstirile din zid au trebuit fie să-și impună permanența existenței, fie să dispară. Curajul de a zidi trainic și statornic a fost o mare virtute a românilor din Țara Moldovei și a însemnat un pariu al lor cu neliniștea existențială, ba chiar un real punct de reper în haos – cum ar fi spus Nechifor Crainic. Mănăstirile din Moldova au devenit astfel adevărate cetăți, atât la propriu, cât și la figurat. Apariția lor în zona Bârladului, atât de expusă năvălirilor turco-tătare, a însemnat din start un mare act de eroism. Voievozi și mari boieri și-au dat mâna întru realizarea acestor frumoase ctitorii.

Bisericile din piatră

Arhitectura lăcașurilor de zid din zona Bârladului implică – după părerea autorului cărții – o serie de caracteristici care o individualizează în cadrul arhitecturii religioase medievale moldovenești. În perioada ridicării acestor construcții, *stilul moldovenesc* în arhitectură – cu latura sa autohtonă, populară, dar și cu influențele sale gotice și bizantine – era deja consolidat, iar în acest context se poate vorbi de aceste particularități amintite. Din păcate, nici acum istoricii nu au un punct de vedere clar în ceea ce privește originile împărțirii Moldovei medievale în Țara de Sus și Țara de Jos. O serie de elemente – în primul rând, cele de ordin etnografic – demonstrează legături intrinsece ale zonei sudice a Moldovei cu răsăritul Munteniei, iar pe această filieră se pare că s-au propagat anumite influențe arhitectonice munteneste în zona Bârladului. În acest sens, iată ce opina Laurențiu Chiriac: *„Datorită covârșitoarelor influențe munteneste, multe din bisericile de zid din zona Bârladului se încadrează tipului de biserică de sinteză moldo-muntenă, căci ele îmbinau planul trilobat sau planul dreptunghiular lung (specifice arhitecturii moldovenești) cu fațadele de tip muntenesc, la care se adăugau și alte înrâuriri artistice. Astfel, pe lângă ușoarele influențe renaștentiste târzii și baroce (sesizabile doar în formele unor ancadrame de uși și ferestre) și cele georgiene și armene (vizibile la nivelul plasticii decorative exterioare), cele mai importante mutații la edificiile religioase de zid din zona Bârladului din secolele XVI-XVII sunt cele survenite datorită puternicelor înrâuriri artistice munteneste. Aceste influențe s-au concretizat prin: existența gropniței (între naos și pronaos) și a pridvorului; suprimarea zidului despărțitor dintre naos și gropniță, printr-un șir de arcade interioare; prezența turnului-clopotniță fie lângă biserică, fie așezat pe naos, pronaos sau chiar pe pridvor; supralărgirea pronaosului și mărirea ferestrelor; împărțirea celor două registre de arcade oarbe ale decorului exterior prin arhivolte adâncite de un brâu median din cărămidă; suprapunerea unui al treilea rând de arce mici peste arcele piezișe, pentru a da înălțime și monumentalitate edificiilor religioase”* Câteva din aceste monumente religioase din zid, considerate reprezentative, au fost extrem de minuțios analizate de către autor în cartea sa.

Biserica Domneasca din Bârlad

Orice bârlădean de baștină – așa cum este și autorul – are ca punct de reper Biserica Domneasca și știe că ea a fost ridicată de Vasile Lupu la 1636. Însă, cercetările arheologice au demonstrat (în pofida numeroaselor contestări) existența pe același loc a unei mai vechi biserici de lemn, ridicată de Ștefan cel Mare, probabil pe la 1495, când bârlădenii au fost înzestrați de acest voievod cu moșia și ocolul domnesc al târgului. Mai mult, la descoperirea fundației vechiului lăcaș, se adaugă în imediata vecinătate și vestigiile unui vechi cimitir. De altfel, biserica Domneasca – cu hramul „Adormirea” – reprezenta o biserică de sinteză moldo-munteană, căci îmbina planul dreptunghiular moldovenesc cu fațada de tip muntenesc, fiind construită pe un soclu din blocuri de piatră și cu un pridvor închis, de formă dreptunghiulară, tratat în înălțime cu o semicalotă. De asemenea, se știe că biserica a avut inițial trei turnuri pe colțuri, iar clopotnița de deasupra pridvorului a dăinuit până la 1802. Pronaosul și naosul aveau turlele ridicate pe sistemul arcelor în consolă și al arcelor piezișe, în timp ce turnul-clopotniță de pe pridvor era așezat pe aceeași axă longitudinală cu celelalte turle ale clădirii.

Biserica prezenta o ușoară tentă de fortificare, deși a avut inițial pictură exterioară (care, însă, nu a rezistat mult timp, datorită invaziilor turco-tătare). Tendința de fortificare a bisericii era dată de funcția subsidiară de refugiu și de apărare a turnului-clopotniță, considerat – în același timp – drept loc de ascunzătoare, întărit cu post de strajă și chiar de atac. Astfel, turnul-clopotniță căpăta diferite roluri: la parter era exonartex, la etaj devenea tainiță (ascunzătoare pentru veșmântărie și tezaur) și la vârf era clopotniță (ca o cameră deschisă, înaltă, bine luminată și unde se țineau clopotele).

O nefericită alternanță a pârjolurilor și incendierilor turco-tătare cu puternicele cutremure de pământ din acea vreme a dus la o serie de distrugerii și refaceri succesive ale acestui edificiu și au determinat, în timp, o micșorare a spațiului cultic (și nu o lărgire a acestuia, cum era și firesc). O altă idee a autorului este aceea că Biserica Domnească a avut, chiar din timpul lui Vasile Lupu, o școală bisericească în limba greacă, unde erau pregătiți dascăli, cântăreți bisericești și, posibil, chiar preoți. De altfel, în jurul bisericii s-au construit în secolele XVII-XIX mai multe clădiri, între care și chiliile unde se țineau cursuri, tradiția învățământului bârlădean căpătând astfel noi dimensiuni.

Aflându-se în medianul central al târgului Bârlad și situându-se lângă „piața carelor”, biserica Domneasca a jucat un rol activ în viața economică și comercială a urbei, beneficiind încă din 1639 de scutiri de dări și având numeroase privilegii. Astfel, ea deținea multe dughene, prăvălii, cârciumi și hanuri pe acest ax comercial, primite ca dani. E posibil ca, în paralel cu școala bisericească de limba greacă, să fi existat aici și o bibliotecă religioasă, cu cărți donate de unii domni, boieri și negustori înstăriți.

Din păcate, după noi situații catastrofice, biserica a fost din nou distrusă, iar după dese reparații și restaurări capitale – mai ales cele efectuate de Comisiunea Monumentelor Istorice – ea și-a căpătat înfățișarea de astăzi, care ne duce cu gândul la nordul Moldovei, departe însă de imaginea sa inițială. „Vedetismul” acelei părți de Moldovă, pe care ocupanții austrieci au botezat-o impropriu Bucovina, și-a spus și aici

cuvântul. În fine, remarcabil este totuși faptul că, după atâtea refaceri, pictura interioară realizată de iconograful Teodorescu-Argeș (între 1937-1942) și-a păstrat intactă aura bizantină.

Biserica Vovidenia din Bârlad

Se pare că atunci când, pe lângă cele șase biserici din lemn, călătorii străini care treceau prin Bârlad aminteau și de două biserici din zid, cu siguranță că acestea erau „Domneasca” și „Vovidenia” (numită și biserica Ducăi sau Duculească, cu hramul „Intrarea în biserică”). Dincolo de unele opinii care arătau că biserica Vovidenia ar fi mult mai veche, ținând și loc de catedrală a orașului, putem spune cert că inițial a fost o construcție din piatră și cărămidă, cu o clopotniță din scânduri, reclădită apoi la 1700 de familia boierilor Duca. Însă cutremurul din 1802 a dărâmat-o iar, fapt pentru care enoriașii au trebuit să o refacă în 1812, când a căpătat și cinci turnuri.

Vovidenia se încadrează și ea tipului de biserici de sinteză moldo-munteană, cu turnul-clopotniță alipit. Construită din piatră și cărămidă în stilul arhitectural clasic moldovenesc, ea a avut inițial un plan treflat și două turlle, în timp ce absidele laterale erau scobite în zid, iar boltirea s-a făcut pe sistemul arcelor etajate moldovenești. Acest lucru arăta o viziune realistă detaliată și cu accente antropocentriste, devenind în timp chiar o artă eclectică (închisă), inspirată – pe de o parte – de tendințele baroce de diversitate și – pe de altă parte – de zugrăveala geometrică sculptată de factură neoclasică, îmbinată armonios cu ceramica cu stelute și motive florale. Decorul interior era relaționat armonios cu întreg ansamblul monumentului.

Din păcate, și cutremurul din 1812 i-a provocat mari stricăciuni, ceea ce a necesitat repararea ei de către preotul Ion Manole și „poporeni”. Mai apoi, la invazia și incendiul din 14 octombrie 1826, biserica a fost arsă, însă a fost refăcută relativ repede, iar pentru apărarea ei de foc și-a luat și hramul „Sf. Paraschiva” Cele cinci turnuri ale bisericii s-au dărâmat la cutremurul din 1838. În fine, în 1849, lăcașul a fost din nou reparat, transformat și zugrăvit, „prin osârdia episcopilor Pavel Filibiliu, Mihai Ghețu, Chiriac Dobrovici și alții”, după care i s-au adăugat chiliile și zidul de incintă.

Biserica Vovidenia a avut și ea importanța sa economică demnă de subliniat, căci negustorii bogasieri (care vindeau pânză colorată pentru căptușit) și breslașii abageri își lăsau mărfurile în păstrare în incinta lăcașului, pentru a le feri de jafuri sau de incendii. De asemenea, biserica avea proprii argintari specializați, zugravi și făclieri, dar și mulți scutelnici (slujitori care îngrijeau grădinile și viile lăcașului). Ea a avut numeroase danii de la locuitorii orașului, cele mai multe fiind de la familia Duculeștilor, de aici și multe dughene, pământuri sau vie, precum și importante sume de bani. Biserica a beneficiat de multe privilegii domnești, fiind scutită de dări și având dreptul de a încasa venituri la ziua târgului. Mai trebuie spus faptul că la această biserică au funcționat încă din secolul al XIX-lea o școală bisericească (unde era dascăl Gheorghe Negru) și o bibliotecă cu cărți religioase.

În privința valorii artistice deosebite a acestui monument, iată ce ne spune Laurențiu Chiriac: „Lăcașul avea o plastică decorativă populară, reliefată printr-un decor de ceramică smălțuită, combinat cu o zugrăveală ce imita cărămida aparentă. La toate acestea se adăugau unele ornamente compuse din rozete și zigzaguri noi –

specifice sculpturii în lemn, dar reproduse pe elemente din piatră, sub forma ramelor de uși și ferestre. Brâul median împărțea fațada în două registre de arcade oarbe cu arhivolte adâncite, iar pe verticală fațada era împărțită în zece panouri (despărțite de opt pilaștri drepți și lați). ”

În fine, după dezastruosul cutremur din 1940, Vovidenia a fost din nou reparată, iar pictura a fost refăcută de către iconograful Constantin Tabacu (între 1942-1943). Deasemenea, biserica a mai fost reparată în anii 1954, 1977, 1986 și 1990-1991, acum ea fiind complet restaurată.

Mănăstirea Florești

Atestată documentar în 1596, dar existentă sigur încă din 1590, mănăstirea Florești (Smila, Florentina) – cu hramul „Sf. Ilie Tezvituanul” – este de departe cel mai important așezământ monahal din zona cercetată de Laurențiu Chiriac. Ctitorie a familiei boierești Cârstea Ghenovici, reclădită apoi la 1686 de marele vornic Gavrilă Costache din Țara de Jos (considerat în epocă un adevărat „făcător de domni”), biserica de la Florești înglobează întreaga splendoare a elementelor definitorii ale arhitecturii religioase medievale moldovenești. Autorul cărții face analogia dintre ctitoriile lui Gavrilă Costache de la Florești și de la Bursuci, arătând că așezământul monahal de la Bursuci – deși năruit complet de alunecările de teren din zonă – a avut inițial aceleași caracteristici arhitecturale ca cel de la Florești.

În altă ordine de idei, cercetările arheologice sistematice de la Mănăstirea Florești, efectuate între anii 1998-2001 de către Laurențiu Chiriac și Costică Asăvoaie, au scos în evidență principalele faze de evoluție ale construcției monumentului. Astfel, deși au fost depistate doar rămășițele fundației primei biserici de zid de la 1590, se poate spune că aceasta a avut un plan triconc tipic moldovenesc, încadrat unei tipologii a bisericilor mănăstirești fortificate, asimilând și noile influențe artistice (muntenești și neogotice, în special). Planul patruleter al mănăstirii era fortificat cu un zid gros de incintă, cu turnuri pe colțuri și cu curține flancate de metereze și drumuri de strajă. În orice caz, mănăstirea nu numai că avea o biserică centrală cu o fațadă de tip muntelesc, cu un pronaos scurt și cu un naos prelungit, prevăzut pe cele trei laturi cu câte o absidă semicirculară, dar avea și toate anexele specifice unui așezământ monahal: stăreția, chiliile, clisiarnița, arhondăria, trapeza, cuhniile, atelierle meșteșugărești etc.

În timp, mănăstirea Florești a devenit una din cele mai bogate ctitorii din Moldova, având un întins domeniu mănăstiresc, cu multe moșii, vii, iazuri, mori, prisăci, velnițe, grădini etc. Cele mai importante moșii ale sale erau pe văile Bârladului, Similei, dar, mai ales, Racovei. Mănăstirea avea și propriile dughene, hanuri și pivnițe în târgul Bârlad. Deasemenea, mănăstirea a beneficiat de scutiri și mile domnești, primind numeroase danii de la domnii Moldovei, de la boieri, negustori și diferiți credincioși.

Între 1686-1694, Gavrilă Costache și urmașii săi au ridicat o a doua biserică de zid la Florești, pe locul celei anterioare, mai ales că ctitorul era nepotul lui Cârstea Ghenovici. Acest nou edificiu a fost acoperit cu șindrilă, fiind fără turlă, având doar două cruci mari deasupra și o clopotniță din lemn. În orice caz, această a doua biserică de zid făcea parte din categoria celor de sinteză moldo-munteană, îmbinând planul

triconc moldovenesc cu fațada muntenească, având un turn-clopotniță pe pridvor, cu funcție subsidiară de refugiu și de apărare și accentuând caracterul fortificat al mănăstirii.

Ulterior, mănăstirile Florești și Bursuci au ajuns, din neglijența celor care le administrau, într-o stare jalnică de ruină. De aceea, mitropolitul Veniamin Costache a luat decizia, în 1806, de a închina Floreștii la mănăstirea Esfigmenul de la muntele Athos, după ce tot acolo fusese închinată și mănăstirea Bursuci (la 1682), sperând într-o îngrijire mai bună a acestora de către călugării greci și punându-le sub aceeași administrație. Chiar și așa, în timpul egumenului grec Nil, mănăstirea Florești a fost sărăcită, abandonată și lăsată în decădere, deși acesta a vrut să ridice în 1852 o „magnifică” biserică din zid pe amplasamentul celor vechi. În 1853 s-a construit turnul-clopotniță de la intrare, iar între 1858-1880 s-a ridicat palatul egumenesc (din piatră și cărămidă, cu acoperiș din tablă) peste pivnițele casei egumenești din 1596. Oricum, noua lucrare a fost terminată abia în 1883. După reparațiile de după cutremurele din 1940 și 1977, mănăstirea a fost complet restaurată între 1998-2001 de către Comisia Monumentelor Istorice din cadrul Ministerului Culturii și Cultelor.

Istorie și legendă la Florești

Dincolo de aceste evidențe, locuitorii zonei aratău, încă de la finele sec. al XIX-lea, când și Iacov Antonovici făcea primele sale cercetări aici, că ar fi existat încă din 1480 o biserică de lemn cu hramul „Sf. Nicolae” și chiar se pomenea de o călugăriță Floarea care ar fi construit acest lăcaș. Din păcate, nimic nu ne indică existența aici a vreunei construcții din timpul lui Ștefan cel Mare.

La Florești, acapararea monahismului românesc de către călugării greci a fost mai mult decât evidentă, căci aceștia se considerau într-o lume aparte și beneficiau de toate roadele generozității boierilor și țăranilor din zonă, închipuindu-și că sunt încă în Grecia. La slujbele din biserică, era amintit mai întâi patriarhul Constantinopolului, apoi ierarhii de la Muntele Athos, după care țarul Rusiei și, abia în final, domnitorul Moldovei. Mai mult, la 1821, acești călugări au sprijinit Eteria, care urmărea între altele constituirea unui mare stat grec, drept urmaș al Bizanțului, în cadrul căruia Țările Române urmau să joace doar rolul unor provincii periferice. Departe de a îndeplini dezideratele ctitorilor, legate de ajutorarea celor săraci și bolnavi, acești călugări greci trimiteau bogățiile mănăstirii Florești în Grecia sau le foloseau ca bunuri personale, denotând un mod de viață străin de canoanele monahale. În acest sens, legenda spune că după ce Al. I. Cuza s-ar fi travestit și ar fi poposit la mănăstirea Florești, unde a cunoscut în mod direct imoralitatea călugărilor greci, ar fi luat decizia de a-i pedepsi exemplar și de a le seculariza averile.

Celebru a rămas ultimul egumen grec de la Florești, Nil -- cel care, deși era un bun administrator, a stors cât a putut de pe moșiile mănăstirii, susținând Athosul, dar acumulând și o impresionantă avere personală. Tradiția spune că atunci când, din trăsura sa, răspundea lenș la plecaciunile unui țăran, îi spunea: „*Fiindcă te-ai învrednicit să-mi vezi fața, să mai faci trei zile de clacă!*” Oricum, după secularizarea averilor mănăstirești, el a plecat de la Florești către muntele Athos cu căruțe pline de vechi documente. Acolo a scris o carte calomnioasă la adresa românilor (publicată apoi în Franța). Din păcate, „tradiția” a păstrat tot ceea ce este mai rău, căci la Muntele

Athos – locul care a rezistat în timp prin daniile voievozilor noștri – românii sunt priviți cu ură și chiar se pare că există minți înfierbântate care ar dori înapoierea moșiilor avute cândva de călugării greci.

Cartea domnului Laurențiu Chiriac constituie, așadar, un adevărat manual de istorie bisericească a zonei Bârladului într-un timp al pioasei medievalități românești. Dacă la aceasta adăugăm și faptul că ea conține o minuțioasă bibliografie, bogate planșe și ilustrații, un indice al numelor de preoți și un indice cronologic al tuturor bisericilor, schiturilor și mănăstirilor medievale din acest areal, putem spune că lucrarea de față are toate caracteristicile științifice necesare și reprezintă o sinteză desăvârșită.

RESTAURAREA UNUI CEAS „F. BARBEDIENNE”

Mihai Croitoru

Abstract

This study is about restoring a „F. BARBEDIENNE” clock belonging to the Union Museum from Iași. It is made in France to the second half XIX century. Its mechanism it is made in 1850 and is engraved the name of „Ed. Minart – France 1850”.

Acest ceas aparține Muzeului Unirii din Iași. Este realizat în Franța, la jumătatea secolului XIX. Mecanismul este realizat în 1850 și are gravat pe el „Ed. Minart – Franța 1850”. „Carcasa” ceasului este realizată de artistul francez F. Barbédienne, (care a trăit în perioada 1810 – 1892) și are gravat pe carcasă și pe cadran „F. Barbédienne”.

Carcasa este din bronz aurit și a fost făcută prin turnare, în ansamblu este o piesă cu valoare artistică, luminată și rafinată de o impecabilă execuție tehnică. Specific pentru stilul Napoleon al III-lea, rămâne frontonul care are o combinație de volute, acoturi și chenare cu ove, atrăgând atenția și portretul feminin cu coșul cu flori și fructe, proiectat pe cap.

1. Starea de conservare

Ceasul are numeroase puncte de coroziune activă. Șuruburile de fixare a pieselor componente aveau filetele uzate și ruginite. De asemenea, stratul de aur s-a păstrat pe suprafețe mici, mai ales în locurile adânci sau ascunse.

Oglinda din spate lipsea, iar placa suport pentru oglindă era zgâriată în profunzime și corodată.

Mecanismul era nefuncțional și plin de depuneri de praf și unsoare.

2. Restaurare ceasului

După demontarea completă, elementele componente au fost degresate prin imersie în solvent.

Apoi piesele au fost tratate cu acid formic 5 %, sub strictă supraveghere și pierdere intermediară sub jet de apă. După curățirea chimică ele au fost neutralizate în apă distilată și uscate. Șuruburilor li s-a refăcut filetul.

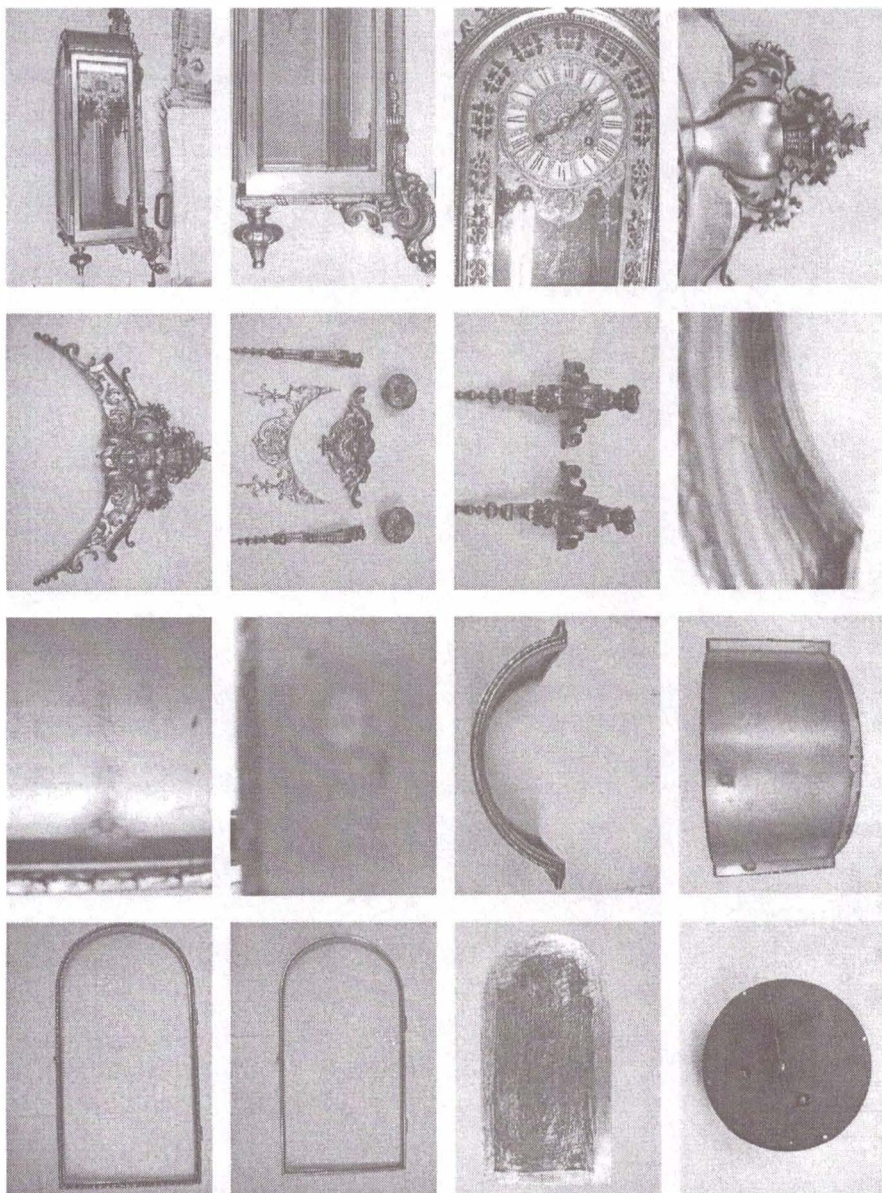
După uscare toate piesele componente au fost conservate cu lac incolor mat.

Mecanismul a fost degresat, reparat și pus în funcțiune. Oglinda bisotată a fost confecționată.

În final ceasul a fost montat și pus în funcțiune.

ANEXE

Înainte de restaurare: ceasul, ansamblu, ornament frontal, ornamente componente, piesa superioară, corodată, piesă spate

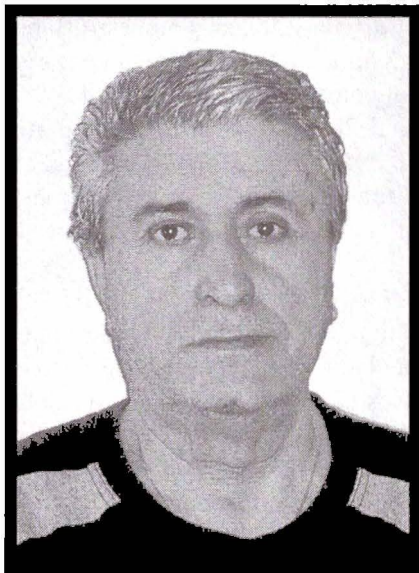

După restaurare: ansamblu ceas, lateral dreapta, cadran ceas, elemente decorative, placă superioară, placă spate ceas

CONSTANTIN C. POPESCU – IN MEMORIAM

**Ioan Mancaș
Laurențiu Chiriac**

Colegii din Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” din Vaslui au trecut în septembrie 2008 printr-o mare durere atunci când au aflat de trecerea la cele sfinte a celui care le-a fost părinte spiritual, baci și cârmuitor decenii de-a rândul – profesorul și muzeograful **CONSTANTIN C. POPESCU**, ei fiind alături de familia lui cea dragă și de prietenii săi. Deși a trecut deseori prin momentele bucuriei existenței sau prin plânsul zgomotos al neîmplinirilor, **CONSTANTIN POPESCU** va avea mereu o pagină de aur scrisă în cartea muzeului vasluian, căci el a reprezentat trecutul și prezentul acestei instituții, vocația ctitoririi acesteia. Tocmai de aceea, i se cuvin aceste gânduri de aducere aminte a mării sale personalități și a faptelor sale deosebite, arătându-i piosul nostru omagiu în fața extraordinarelor merite pe care le-a avut!

Astfel, născut la 6 noiembrie 1934 în Titeștii Vâlcei și plecat de pe plaiurile natale pentru a-și termina studiile gimnaziale și liceale la Sibiu și Râmnicu Vâlcea, **CONSTANTIN C. POPESCU** a absolvit, în 1962, Facultatea de Istorie din Iași, după care și-a început activitatea de ctitor de cultură la Muzeul Castelului Bran, împreună cu soția sa – regretata Rica Popescu. În 1974, acest mare „*DOMN al muzeografiei românești*” a fost transferat la fostul Comitet de Cultură al județului Vaslui, pentru a organiza noul muzeu înființat aici. De atunci, destinul său s-a zămislit pe această veche piatră de hotar a județului, pe care a însemnat-o prin truda sa de valorificare a trecutului istoric.

În decursul celor peste 40 de ani de muncă în muzeologie a inițiat, desfășurat și condus cele mai interesante activități de cercetare științifică, a format și apoi a completat colecții muzeale într-un număr de peste 200.000 de piese care au intrat în patrimoniul statului român pentru următoarele muzee: Muzeul Castelului Bran, Muzeul Etnografic al zonei Branului, Muzeul „Astra” al Tehnicii Populare din Sibiu, Muzeul Cetății Râșnov, Muzeul Orășenesc Rupea, Muzeul Cetății Făgărașului și, mai ales, Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui. Totodată, a contribuit la realizarea unor muzee etnografice în mediile sătești și a unor muzee memoriale, cum sunt: Muzeul Satului „Mateiaș” din Brașov, Muzeul Sătesc „Badea Cârțan” din comuna sibiană Cârțișoara, Casa Memorială „Emil Racoviță” din vechiul Șurănești, Muzeul Sătesc Vutcani, Muzeul Sătesc Tăcuta etc.

Vasluiul îi datorează crearea și organizarea tânărului muzeu din localitate, a cărui activitate a coordonat-o între anii 1974-1997 și unde, alături de arheologul Rica Popescu și de noul colectiv de specialiști, a pus bazele științifice ale colecțiilor muzeale și ale expoziției permanente. A reușit să ridice instituția la cel mai înalt nivel, organizând secțiile muzeului și Sesiunea Națională Anuală de Comunicări Științifice „**ACTA MOLDAVIAE MERIDIONALIS**”, cunoscută în țară și în străinătate și prin editarea *Anuarului* științific cu același nume. În timp, a inițiat și a organizat ample cercetări arheologice în zonă, deschizând șantiere la Movila Răbâiei, Poienești, Banca și, mai ales, „Curțile Domnești” din Vaslui, îmbogățind astfel informația istorică pentru aceste perioade și sporind considerabil tezaurul colecțiilor muzeale.

Ca om de cultură cu merite deosebite, în anul 2004 a fost propus din partea Președinției României pentru decorare, cu *ordinul „Meritul Cultural”* în grad de Cavaler. În fine, pentru marile realizări în plan cultural, Consiliul Local și Primăria municipiului Vaslui i-au acordat în 2008 titlul de **Cetățean de Onoare al municipiului Vaslui**.

În fine, simplitatea acestui mare om – **CONSTANTIN POPESCU** – a reprezentat un model de finețe interioară, o revoltă fără jale a sinelui, chiar o acceptare a destinului. Așadar, o viață împlinită de om care și-a clădit singur faima și care iată că a intrat deja în binemeritata-i eternitate. Lucid și înveșmântat în purpura glorioaselor sale fapte, **CONSTANTIN POPESCU** a știut să meargă dincolo cu demnitate!

MUZEUL JUDEȚEAN „ȘTEFAN CEL MARE” VASLUI oferă posibilitatea vizitării și cercetării colecțiilor sale din **expozițiile de bază**, structurate pe șapte secții:

istorie veche și arheologie;

istorie medie, modernă și contemporană;

carte veche;

numismatică;

personalități vasluiene;

etnografie și artă populară;

artă plastică

și prin **expozițiile speciale** organizate temporar în sala „ARTA” a muzeului nostru.

De asemenea, pot fi vizitate o serie de muzee și case memoriale din județ: casa memorială „Emil Racoviță”, muzeele satești din comunele Dimitrie Cantemir, Tăcuta și Vutcani. Alături de acestea, există importante monumente istorice de arhitectură și artă: Curțile Domnești Vaslui, Casa Elena Cuza de la Solești, Casa Mavrocordat, Casa Ghica, Statuia ecvestră Ștefan cel Mare de la Podul Înalt etc.

Condiții de publicare a articolelor din Anuar

1. Textul articolului va fi scris cu font *Times New Roman* (sau *Times New Roman CE*) cu dimensiunea fontului 11 și cu semne diacritice.
2. Alinierea paragrafului de tip stânga-dreapta (justified).
3. Indentarea primei linii la 1,25 cm.
4. Spațierea textului la un rând.
5. Explicațiile notelor din text la subsolul paginii respective (nu la sfârșitul articolului).
6. Imaginile pentru publicat vor fi trimise separat și cu explicațiile traduse într-o limbă de circulație internațională. Ulterior, acestea vor fi incluse în articol.
7. Rezumatul se va adăuga la începutul articolului și va fi într-o limbă de circulație internațională.
8. Cuvintele-cheie să fie traduse.
9. Lista bibliografică va fi în forma: nume și prenume autor, anul apariției, titlul lucrării, volumul sau numele publicației, locul apariției, editorul și paginile articolului.

Coperta I – Conacul Rosetti-Solescu, în anul 1978,
comuna Solești, județul Vaslui

Coperta IV – Muzeul Județean „Ștefan cel Mare” Vaslui

